

**T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

1923-1960 DÖNEMİNDE SOSYAL, SİYASİ, EKONOMİK AÇIDAN BALIKESİR

AHMET SERT

**ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

İSTANBUL, 2021

T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

1923-1960 DÖNEMİNDE SOSYAL, SİYASİ, EKONOMİK AÇIDAN BALIKESİR

AHMET SERT

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi SONER DURSUN

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İSTANBUL, 2021

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

06/ 07 /2021

Ahmet SERT

İmza

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL ONAY YAZISI.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMA LİSTESİ.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ÖNSÖZ.....	x
ÖZET	xiv
ABSTRACT.....	xv
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

1923-1960 DÖNEMİNDE BALIKESİR'İN İDARİ VE DEMOGRAFİK YAPISIYLA, BELEDİYEÇİLİK VE ALT YAPI ÇALIŞMALARI

1.1. Balıkesir'in İdari Yapısı (1923-1960).....	24
1.2. Balıkesir'de Nüfus ve Demografik Yapı.....	25
1.3. Balıkesir ve Göç Kavramı.....	28
1.4. Balıkesir Belediyesi Tarihi.....	32
1.5. Balıkesir Belediyesi Hizmetleri.....	38
1.6. Ulaşım.....	92
1.7. Elektrik Çalışmaları.....	102
1.8. Haberleşme Posta ve Telefon Hizmetleri.....	106

II. BÖLÜM

1923-1960 DÖNEMİNDE BALIKESİR'DE EKONOMİK HAYAT

2.1. Tarım.....	110
2.1.1. Tarım Kooperatifleri.....	126
2.2. 1923-1960 Döneminde Balıkesir'de Ekonomik ve Ticari Durum.....	136
2.3. Sınai Üretimi ve Fabrikalar.....	144
2.4. Balıkesir'deki Küçük Esnaf ve İşletmeler.....	156

2.5. Balıkesir’de İhtikâr.....	162

III. BÖLÜM

1923-1960 DÖNEMİNDE BALIKESİR'DE EĞİTİM, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

3. Eğitim.....	167
3.1. Okullar.....	167
3.1.1. Karesi İdadisi/Balıkesir Lisesi.....	169
3.1.2. Karesi (Balıkesir) Dârülmuallimîni	172
3.1.3. Balıkesir Necatibey Eğitim Enstitüsü.....	180
3.2. Kütüphaneler.....	182
3.3. Balıkesir’de Yeni Alfabeğe Geçiş Süreci ve Yansımaları.....	184
3.4. Balıkesir’de Tiyatro ve Sinema.....	186
3.5. Dernekler ve Sosyal Kuruluşlar.....	194
3.6. Balıkesir Basını.....	202
3.7. 1923-1960 Döneminde Balıkesir’de Spor.....	208
3.8. Sağlıkla İlgili Kuruluşlar.....	214
3.9. Doğal Afet ve Felaketler.....	235
3.10. Balıkesir Cezaevi.....	240
3.11. Dini ve Resmi Bayramlar.....	241
3.12. Eğlence ve Mesire Yerleri.....	246
3.13. Halk İnanışları, Adet ve Gelenekler.....	247

IV. BÖLÜM

1923-1960 DÖNEMİNDE BALIKESİR'DE SİYASAL GELİŞMELER

4.1. 1923-1938 Arasında Balıkesir’deki Siyasi Hayata Genel Bir Bakış.....	251
4.2. 1938-1950 Arası Siyasi Dönem	258
4.3. DP’nin Balıkesir’de Örgütlenmesi ve 1950-1960 DP Dönemi.....	260
4.4. Atatürk’ün Balıkesir Ziyaretleri.....	269
SONUÇ.....	272

EKLER.....	280
KAYNAKÇA.....	298
ÖZGEÇMİŞ.....	281

KISALTMA LİSTESİ

A.g.b.	: Adı Geçen Bölüm
A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.g.	: Adı Geçen Gazete
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
A.g.t.	: Adı Geçen Tez
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
Çev.	: Çeviren
DP	: Demokrat Parti
MEBİA	: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
MP	: Millet Partisi
MTA	: Maden Tetkik Arama Enstitüsü
S.	: Sayı
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TCP	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo.1 1905 Yılı Balıkesir Nüfus Tablosu

Tablo.2 Merkez Kazası 1905 Verilerine Göre Nüfus Yoğunluğu

Tablo.3 1923-1960 Yılları Arası Balıkesir Nüfus Tablosu

Tablo.4 Balıkesir Merkez İlçede Şehir ve Köy Nüfus Artışları (%)

Tablo.5 Nüfus Sayımlarına Göre Nüfus Artış Oranları

Tablo.6 İllere ve Meslek Gruplarına Göre Göçmenlerin Dağılımı

Tablo.7 1950–1958 Senelerinde Bulgaristan, Türkistan, Suriye’den Gelen Göçmenlerle, Avrupa Kamp Mültecilerinin Miktarı Tablosu

Tablo.8 1950 –1951 döneminde Türkiye’ye gelen göçmenlerin yerleştirildikleri iller ve Yüzde oranları

Tablo.9 Kuruluşundan Cumhuriyete kadar Balıkesir Belediye Başkanları

Tablo.10 1923-1960 Döneminde Görev Yapan Belediye Başkanları

Tablo.11 1923-1960 Dönemi İtfaiye Teşkilatı Personel/Araç Durum Çizelgesi

Tablo.12 1923-1960 Yılları Arası Temizlik İşleri Araç/Personel Durum Tablosu

Tablo.13 1958 Yılında Yerleşme Alanı ile Jeomorfolojik Birimler Arasındaki İlişki.

Tablo.14 Yerleşme Alanı ile Jeomorfolojik Birimler Arasındaki İlişkinin Zamana Göre Değişimi.

Tablo.15 “1919 Yılı İhracat Cetveli”

Tablo.16 “1919 Yılı İthalat Cetveli”

Tablo.17 1923-1924 Yılları Balıkesir’in Hububat ve Bakliyat Hasılatı

Tablo.18 1923-26 Balıkesir Şehir Merkezi Hububat Ekimi Yapılan Arazi (Dönüm Olarak)

Tablo.19 1925 Yılında Merkez İlçede Yetişen Hububat Miktarı (Kilo olarak)

Tablo.20 1926 Yılı Balıkesir Merkez Kazası Hububat Üretim Miktarı

Tablo.21 1927-1932 Buğday Ekim Alanları ve Üretim Miktarları Tablosu.

Tablo.22 1927-1932 Bakla Ekim Alanları ve Üretim Miktarları Tablosu.

- Tablo.23 1927-1932 Afyon Ekim Alanları ve Üretim Miktarları Tablosu.
- Tablo.24 1927-1932 Pamuk Ekim Alanları ve Üretim Miktarları Tablosu.
- Tablo.25 Bazı Tarım Ürünlerinde 1940-1955 Üretim Miktar Tablosu.
- Tablo.26 1925-1926 Balıkesir (Kazalarıyla Birlikte) Bakliyat Üretimi (Kilo olarak).
- Tablo.27 Kooperatif Ortak, Sermaye ve Borç Verme Durumu.
- Tablo.28 1923-1924 Yılları Balıkesir'deki Pamuk Hasılatı (Kilo olarak).
- Tablo.29 Yıllar İtibarıyla Balıkesir Ticaret Odası Üye Sayısı.
- Tablo.30 Sektörler ve İşyeri Sayıları.
- Tablo.31 Sektörler ve Çalışan Sayıları.
- Tablo.32 1920 Yılı Balıkesir Otel Durum Tablosu.
- Tablo.33 1920 Yılı Balıkesir'deki Han Durum Tablosu.
- Tablo.34 Balıkesir'de Okul Sayısı (1919–1920)
- Tablo.35 Tarihi Süreçte Necatibey Eğitim Fakültesi
- Tablo.36 1954-1956 Yılları Arasında Merkezdeki Spor Kulüpleri
- Tablo.37 Belediye Dispanseri Hasta Muayene İstatistiği
- Tablo.38 Belediye Dispanseri Hamile Muayene ve Doğum Adedi
- Tablo.39 Gıda Numunesi Rapor Adetleri
- Tablo.40 Balıkesir Ovası ve Yakın Çevresinde Meydana Gelen $M \geq 4,0$ Olan Depremlerin Tarih, Saat, Enlem, Boylam ve Magnitüd Değerleri (1900-2000).
- Tablo.41 Balıkesir Çarşı Yangınında Yanan Dükkânların Cins ve Miktarı.
- Tablo.42 Çalışılan Dönemde Uygulanan Seçim Sistemleri.
- Tablo.43 İlgili Dönemdeki Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemleri
- Tablo.44 1.Dönem Karesi Milletvekilleri
- Tablo.45 2.Dönem Karesi Milletvekilleri
- Tablo.46 3.Dönem Balıkesir Milletvekilleri
- Tablo.47 4.Dönem Balıkesir Milletvekilleri
- Tablo.48 5. Dönem Balıkesir Milletvekilleri

Tablo.49 6. Dönem Balıkesir Milletvekilleri

Tablo.50 7. Dönem Balıkesir Milletvekilleri

Tablo.51 8. Dönem Balıkesir Milletvekilleri

Tablo.52 1923-1957 Arası Balıkesir Seçmen ve Vekil Mevcut Çizelgeleri

Tablo.53 Siyasi Parti ve Bağımsızlara Göre Oy Dağılımı Çizelgeleri

Tablo.54 9. Dönem Balıkesir Milletvekilleri

Tablo.55 10. Dönem Balıkesir Milletvekilleri

Tablo.56 11. Dönem Balıkesir Milletvekilleri

ÖNSÖZ

1923-1960 Döneminde Balıkesir başlıklı çalışma Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsünde Yüksek Lisans Tezi olarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmayla; konu olarak seçilen Balıkesir merkez ilçesinin, cumhuriyetin ilk Yılları denilebilecek olan 1923-1960 yıllarını kapsayan dönemini anlamaya yarayacak her türlü bilgi, belge değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Balıkesir birçok bakımdan nevi şahsına münhasır bir ildir. Balıkesir Genel Türk tarihi içerisinde önemli yeri olan iki Türk devletinin kaderini tayin eden süreçte kilit rol oynayan şehirlerin en başında gelmektedir. Bu yönüyle birçok tarihçi ve mahalli araştırmacının doğal olarak ilgisini çekmiş, çalışmalara konu olarak seçilmiştir. Balıkesir kurulduğu dönemden itibaren bölgesinde etkili olan Karesi Beyliğinin başkentliğini yapmış, beyliğin dağılma sürecinde ise ilhak olduğu Osmanlı Devletinin gelişmesi ve güçlenmesinde önemli rol oynamıştır. Türk Kurtuluş Savaşına gelene kadar yüzyıllarca görece sakinliğini koruyan Balıkesir toprakları, altı yüz yıllık bir devletin yıkılarak yerine yeni bir devletin kurulması sürecinde verilen mücadelenin silahlı mücadele safhasını başlatan Kuva-yı Milliye hareketinin kilit şehri, adeta karargâhı olmuştur.

Çalışma bir giriş ve sonuç dışında, dört bölüm halinde tasarlanmıştır. Giriş bölümünde konuyu bir bütün çerçevesinde ele almak açısından Balıkesir şehrinin kuruluşundan itibaren çalışma sahasının da dâhil olduğu dönem ana hatlarıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde Balıkesir merkez ilçesinin nüfus, idari taksimat, şehrin yönetim organlarının özellikleri ve yapısı ortaya çıkarılmaya çalışılarak ilgili dönemde şehir yönetiminde görevli yöneticiler tablolar halinde verilmiştir. Şehrin altyapı ve üstyapısının şekillenmesinde kilit önemdeki icra organı olan belediyenin kısa tarihi ve bu dönemde yapılan yatırımlar da bu bölümde anlatılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde; Balıkesir merkez ilçesinin tarihi süreçteki ekonomik durumuna kısaca değinildikten sonra bu yıllar arasında izlediği ekonomik seyir, çeşitli tablo ve verilerle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde çeşitli alt başlıklar halinde Balıkesir şehir merkezinin sosyal ve kültürel hayatı incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca şehirdeki eğitim ve sağlık kurumları ile sivil toplum kuruluşları hakkında bilgi verilerek şehirdeki sosyal hayatın durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. En son ve dördüncü bölüm olarak Balıkesir merkezindeki siyasi hayat ve gelişmeler üç dönem halinde incelenmiştir. İlk dönem olarak Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş tarihi olan 1923 ile Atatürk'ün ölüm tarihi olan 1938 tarihleri arası, ikinci dönem olarak 1939 ile Demokrat Partinin iktidara geldiği 1950 arası ve üçüncü dönem olarak Demokrat Partinin iktidar olduğu 1950-1960 yılları arası belirlenmiştir. Çalışmamı yaparken en yoğun yaşadığım düşünce ve duygu; doğup büyüdüğüm, gençliğimi ve hayatımın büyük kısmını geçirdiğim, şu anda da yaşadığım kent olan Balıkesir şehrine ve sakinlerine olan bir vefa borcunun ödenmesi, yaşayanlara ve gelecek kuşaklara kent tarihi çalışmalarına katkı sağlayacak bir eser bırakmak oldu.

Konumundan dolayı dinamik ve transit bir Pazar ve ticaret şehri olan Balıkesir şehri; cumhuriyetin ilk yıllarında, ülkemizin hem toprak hem de nüfus olarak en büyük şehirlerinden biri olmuştur. Dolayısıyla bu kadar geniş, kalabalık ve ülkemizdeki bazı şehirlerden bile daha büyük ve tanınan ilçelere sahip bir şehri çalışmak kolay değildir. Bu nedenle çalışma 1923-1960 yılları arasındaki dönemi ve sadece merkez ilçeyi kapsayacak şekilde sınırlandırılmıştır. Bu çalışmada Balıkesir şehir merkezinin 1923-1960 dönemine ait her alanda yaşanan gelişmeler etraflıca incelenerek, söz konusu dönemle ilgili kapsamlı bilgi ve belgelere ulaşmak ve Balıkesir şehir merkezinin bu dönemini anlamaya çalışmak hedeflenmiştir.

Çalışmadaki ana amaç Balıkesir şehir merkezinde 1923-1960 yılları arasında meydana gelen değişim ve gelişmeleri bir sıra ve mantık çerçevesinde ele alarak detaylı biçimde çalışılmamış olan şehrin bu dönemine ait tarihini ortaya çıkarmaktır. Balıkesir şehriyle bağlantılı ya da şehir tarihi olarak yapılan çalışmalar daha çok özel ve sınırlılıkları olan konular seçilerek yapılan çalışmalar şeklindedir. (Balıkesir Basın Tarihi, Balıkesir Spor Tarihi vb. gibi). Yapılan çalışmalarda Balıkesir şehir merkezinin bu dönemiyle ilgili dolaylı bilgiler verilse de doğrudan cumhuriyetin bu döneminde Balıkesir şehir merkezi konu olarak belirlenerek çalışılmamıştır. Konu olarak ilgili dönem seçilerek yapılan çalışma olmaması nedeniyle, yapılan çalışma ilk olma özelliği taşımaktadır.

Daha önce yapılan çalışmalar daha çok Balıkesir ilinin Osmanlı Devleti klasik ve son dönemleri ile milli mücadele dönemini kapsayan çalışmalardır. Dolayısıyla cumhuriyetin ilk yılları sayılabilecek olan bu dönemin, yaşadığımız dönemle olan ilişkisinin sağlanmasına ve hissedilen eksikliğin giderilerek günümüzle köprü kurulmasına çalışılan çalışma bu yönüyle önem arz etmektedir. Bir kentin belirli bir döneminin incelenmesinin zorluğu birçok farklı disiplinin kapsam alanını da ilgilendirdiği düşünüldüğünde açık biçimde ortadadır.

Cumhuriyetin ilk yılları, ülkede olduğu gibi şehirde de birçok gelişmenin olduğu, adeta bir kabuk değişiminin yaşandığı bir devirdir. Ancak bu dönemle ilgili olarak kapsamlı bir araştırma yapılmamış olması ve adeta cumhuriyet döneminin başlangıcında araştırmaların bıçak gibi kesilmesi ilginç bir durumdur. Dolayısıyla bu dönemin incelenmesi ve mümkün olduğunca şehrin bu dönemine ait gelişmelerin ortaya çıkarılmasının şehre ve içindekilere olan bir borcun ödenmesi açısından zorunluluğu ortadadır.

Benzer örnekler incelendiğinde (1923-1950) yılları arasıyla sınırlandırılan çalışmalardan farklı olarak, Balıkesir özelinde bu sınırı 1960'a kadar götürmenin, çalışmanın umulan faydayı sağlaması açısından şart olduğu görülmüştür. Çünkü Balıkesir bu on yıllık dönemde her açıdan “altın” dönemini yaşamış, bugün bile şehir hayatını derinden etkileyen yapılar, alışkanlıklar bu dönemde şekillenmiştir. Çalışmayı yaparken mümkün olduğunca çok değişik türden kaynakları incelemeye, gözden geçirmeye, konuyla ilgili olarak hem birinci hem ikinci el kaynaklardan yararlanmaya gayret ettim. Osmanlı döneminde eski vilayet salnameleri, cumhuriyetin ilk yıllarına ait il yıllıkları, konuya dair bilgiler veren yüksek lisans ve doktora tezleri, başta Devlet İstatistik Enstitüsü olmak üzere çeşitli kurumların ilgili dönemini kapsayan raporları da çalışmayı zenginleştirmesi açısından başvurduğum kaynaklar arasında olmuştur.

Yine genel çerçevede yazılmış olsa da Balıkesir’le ilgili olarak yazılmış araştırma eserlerini, makaleleri ve ansiklopedi gibi genel eserlerin konuya ilişkin olarak içerdiği bazı detay bilgileri de kullanmaya çalıştım. Ayrıca şehirde yaşanmış gelişmeleri birebir yansıtmaları ve aktarmaları açısından olmazsa olmazlardan olan süreli yayınlar da çok değerli bilgiler içerdiğinden çok sık yararlandığım kaynaklar oldu. Bunun için ilgili dönemde yayınlanmış olan yerel gazete ve dergileri tarayarak; Zafer-i Milli, Türk Dili, Ateş, Balıkesir Postası, Karesi Gazeteleriyle yine bu dönemde yayınlanan Balıkesir Halkevi yayını olan Kaynak Dergisinden de büyük ölçüde yararlanmaya çalıştım. Ancak malum olduğu üzere çalışma kapsamına giren dönemde yayınlanan ulusal ve mahalli gazete ve dergilerin on binlerce sayfa tutan verilerinin hepsini çalışmada kullanmak haliyle mümkün olamamıştır. Bu yüzden tarih metodolojisi çerçevesinde geçmiş tarih haline getirmek için bu yayınlardaki en gerekli verilerden bir seçim yapmam gerekti. Bu nedenle çalışmamda kendimce en gerekli ve yararlı gördüğüm verileri kullanmaya özen gösterdim. Şüphesiz bu kısıtlılık nedeniyle çalışmamda alamadığım birçok belge ve bilginin olması kaçınılmaz bir gerçektir.

Ancak yine de kullanabildiğim ölçüde çalışmada yer alan bilgi ve belgelerin Balıkesir’in çok incelenmeyen 1923-1960 dönemine ışık tutabilecek bir fener görevi görebilmesini ümit ediyorum. Bu çalışma; dönemin Balıkesir’iyle ilgili yeni bilgi ve belgeler ortaya koymanın yanında diğer çalışmalardaki bilgilerin de genel çerçevede toparlandığı bir eser mahiyetindedir. Çalışmamı yaparken tezimin ana omurgasının oluşmasında değerli fikirlerinden yararlandığım Enstitü Müdürüm Prof. Dr. Tülay Baran başta olmak üzere yüksek lisans derslerinde engin bilgilerinden yararlandığım hocalarıma, yönlendirmeleri, katkıları için tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Soner Dursun’a, jüri üyesi Dr. Öğretim Üyesi Ayşen Müderrisoğlu’na, çalışmamı yaparken her türlü yardım ve kolaylığı sağlayan Balıkesir Kent Arşivi Müdürü Faruk Öncü ve onun nezdinde Kent Arşivi görevlilerine, tezimin son halini almasında yaptığı okumalar, düzetmeler için Mustafa Konuksever ve Tevfik Aksoy’a ve son olarak aileme en içten teşekkürü bir borç bilirim.

İstanbul, 2021

Ahmet SERT

ÖZET

Bu çalışma Balıkesir şehir merkezinde 1923-1960 yıllarını kapsayan cumhuriyetin ilk yılları sayılabilecek döneminde yaşanan gelişmelerin etraflıca incelenmesi amacıyla bu dönemle ilgili kapsamlı bilgi ve belgelere ulaşarak bunları taramak ve Balıkesir şehir merkezinin bu dönemini anlamaya çalışmak amacıyla yapılan bir çalışmadır.

Çalışmadaki esas amaç Balıkesir şehir merkezinde 1923-1960 yılları arasında meydana gelen değişim ve gelişmeleri analiz ederek, şehrin detaylı biçimde çalışılmamış olan bu dönemine ait tarihinin ortaya çıkarılması ve yazılması olarak belirlenmiştir.

Balıkesir birçok bakımdan özel bir ildir. Kurulduğu dönemden itibaren bölgesinde etkili olan bir beyliğin başkentliğini yapmış, dağılma sürecinde ise ilhak olduğu Osmanlı Devletinin gelişmesi ve güçlenmesinde önemli rol oynamıştır. Konumundan dolayı dinamik ve transit bir Pazar ve ticaret şehri olan Balıkesir cumhuriyetin ilk yıllarında, ülkemizin hem toprak hem de nüfus olarak büyük şehirlerinden biri durumundadır.

Balıkesir şehriyle bağlantılı ya da şehir tarihi olarak yapılan çalışmalar daha çok özel, sınırlılıkları olan konular seçilerek yapılan çalışmalar şeklindedir.(Balıkesir Basın Tarihi, Balıkesir Spor Tarihi gibi). Yapılan çalışmalarda bu dönemle ilgili dolaylı olarak bilgi verilse de doğrudan 1923-1960 döneminde Balıkesir şehir merkezi konu edilerek çalışılmamıştır.

Konu olarak ilgili dönem seçilerek yapılan çalışma olmaması nedeniyle, yapılan çalışma ilk olma özelliği taşımaktadır. Yapılan çalışmalar daha çok Balıkesir ilinin Osmanlı Devleti klasik ve son dönemleri ile milli mücadele dönemini kapsayan çalışmalardır. Dolayısıyla cumhuriyetin ilk dönemleri sayılabilecek olan bu yılların yaşadığımız dönemle olan ilişkisinin sağlanmasına ve boşluğu hissedilen bir dönemle günümüz arasında bir bağlantı kurulmasına çalışılan çalışma bu yönüyle önem arz etmektedir.

ABSTRACT

This study is carried out in order to examine the developments in Balıkesir city center by accessing comprehensive information and documents about this period in order to examine the developments in the early republic period covering the years 1923-1960 in Balıkesir city center.

The main purpose of the study was determined by analyzing the changes and developments that took place between 1923-1960 in the city center of Balıkesir, revealing and writing the history of this period of the city, which was not studied in detail.

Balıkesir is a special province in many respects. Since its foundation, it has been the capital of a principality that has been influential in its region, and has played an important role in the development and strengthening of the Ottoman State, which it annexed during the disintegration process. Balıkesir, which is a dynamic and transit market and trade city due to its location, was one of the major cities of our country, both in terms of land and population, in the first years of the republic.

The studies related to the city of Balıkesir or carried out as a city history are mostly studies that are made by selecting special topics with limited limitations (such as Balıkesir Press History, Balıkesir Sport History.) Not studied by subject.

Since there is no study done by selecting the relevant period as the subject, the study carried out is the first feature. The studies carried out are mostly studies involving the classical and final periods of the Ottoman Empire and the period of national struggle in the province of Balıkesir. Therefore, the study, which aims to establish the relationship between these years, which can be considered as the first periods of the republic, and to establish a connection between a period where the gap is felt and today, is important in this respect.

GİRİŞ

Balıkesir kent merkezi, Türkiye'nin kuzeybatısında, Marmara Bölgesinde ve Güney Marmara alt bölgesi içinde bulunmaktadır. İl sınırlarına göre değerlendirildiğinde kent merkezinin, ilin orta noktasında bulunduğu söylenebilir. Şehir merkezi 27° 48' - 27° 58' doğu boylamları ile 39° 32 – 39° 42' kuzey enlemleri arasında konumlanmış durumdadır. Çalışmamızın konusunu oluşturan Balıkesir merkez ilçesi kentsel yerleşme alanı, yükseltisi 90 m. ile 150 m. arasında değişen ve kuzeydoğuya doğru alçalan Balıkesir Ovasının kuzeybatı çerçevesinde yer almaktadır. Balıkesir Ovası ise yükseltisi 400 metreyi bulan tepelik arazilerle çevrilmiş bir çanak durumundadır.

Balıkesir; Akdeniz, Karadeniz ve karasal iklimler arasındaki bir geçiş sahasında bulunmaktadır. Yıllık ortalama sıcaklık 14,7 °C, yıllık ortalama toplam yağış ise 620 mm civarındadır. Kent merkezinde belirgin bir akarsu bulunmamaktadır. Ancak Susurluk Çayı Havzası içinde yer alan sahada ovanın doğu kesiminden geçen, genelde batı doğu yönünde akım gösteren ve Simav Çayı'na dökülen küçük ve sürekliliği olmayan akarsular bulunmaktadır.¹

Yerleşmeye ait ilk veriler, 1958 yılında hazırlanan topografya haritasından elde edilmiştir. Çalışma sahasına ait ilk veri, 1952 ve 1955 yılları arasında çekilmiş hava fotolarına dayandırılarak oluşturulan 1958 tarihli topografya haritası paftalarıdır. Bu verilere göre kentin yerleştiği alan 3,6 km² gibi çok küçük bir alandan oluşmaktadır. Balıkesir Ovası ve yakın çevresini (39 44' N - 39 77' N ile 27 76' E - 28 15' E) koordinatları kapsamaktadır. Balıkesir Ovası ve yakın çevresi, 250-500 metreler arasında çok yüksek olmayan tepelik alanlardan oluşmakta; batıdan Edremit oluğu, güneybatıdan Ege Bölgesi'nin graben sistemlerinden olan doğu-batı uzantılı Bakırçay oluğu ve kuzeyden de Karacabey Ovası ile çevrelenmektedir.

¹İsa Cürebal, Recep Efe, Abdullah Soykan, Süleyman Sönmez, "Balıkesir kent merkezi yerleşim alanı ile jeomorfolojik birimler arasındaki ilişkinin CBS ve UA yöntemleriyle belirlenmesi.", Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu -2008, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Troia Kültür Merkezi, Çanakkale, s.2.

Bugüne kadar Balıkesir ile ilgili yapılan hemen hemen bütün tez ve araştırma eserlerinde ya da diğer çalışmalarda gerek kaynakların sınırlılığı gerekse buluntu, kalıntı ve tarihi eserlerin azlığı nedeniyle Balıkesir tarihiyle ilgili kısıtlı ölçüdeki bilgilerin aynı özellikte ve şekillerde alıntılanarak aktarıldığı dikkat çekmektedir. Bu çalışmada konuya farklı bir bakış açısı getirme gerekliliğinden hareketle, mümkün olduğunca yeni ve değişik bilgilere vurgu yapmak hedeflenmiştir. Bu bakış açılarından ilkinin genellikle ya çok az değinilen ya da hiç konu edilmeyen Hadrianouthreai kenti hakkında son yıllarda yapılan çalışmalara atıf yaparak daha çok gündeme gelmesini sağlamak olduğunu düşünüyorum. Diğer bir bakış açısı da Balıkesir şehir isminin etimolojik kökenine dair yeni yaklaşımlar üzerine kafa yormayı sağlamaya çalışmak olmalıdır.

İlk olarak Balıkesir şehir merkezinin yeri ve kuruluşuna dair yapılan araştırmaları Hadrianouthreai kentini temel alarak yoğunlaştırmak gerektiğidir. Ayrıca kentin Atatürk Parkında olma ihtimalinin yüksekliğine binaen, burada kapsamlı ve detaylı kazı çalışmaları başlatmak için çalışma yapmanın gerekliliğine vurgu yapmak yararlı olacaktır. İkinci olarak da Balıkesir isminin kökeni konusunda bazı antik haritalarda geçen “Policastro” sözcüğünün söyleme kolaylığı ve dilimizin fonetiğine uygunluk sağlaması bakımından halk dilinde; “Poli”nin “Balı’ya”, “Castro”nun “Kesir’e” dönüşerek Balıkesir halini alması ihtimalinin dil bilimciler başta olmak üzere konuyla ilgili diğer uzmanlar tarafından incelemesinin yararlı olacağı fikrini gündeme almak olmalıdır.²

Balıkesir ve çevresinde ilk yaşayan topluluğun Mizi ya da Misi ismiyle anılan Misyalılar olduğu görülmektedir. Bölgenin ilk çağlardaki adı olan Mysia’ya bu isim Misyalıların bölgedeki varlığından dolayı verilmiştir. Misyalıların kökeni ile ilgili değişik fikirler ortaya atılmışsa da yaşam tarzları nedeniyle net bilgilere ulaşmak konusunda bazı sıkıntılar vardır. Misyalıların daha çok göçebe bir yaşam tarzını tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

²1545 tarihli Gastaldi, 1659 tarihli Cluvar Philip vb. bazı haritalarda Balıkesir’i işaret etmek üzere Policastro ismi kullanılmaktadır. 1697 tarihli Allard Corel ve 1698 tarihli Giacomo’nun haritalarında da eski kent anlamındaki “Palaiapolis” şeklinde bir kullanım görüldüğünü bildirilmektedir. Zeynep Mercangöz, “Bizans Çağında Balıkesir”, *Bitek Kent Balıkesir*, ed. Filiz Özden, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003. s. 31-49. Bu haritalarda İmparator Hadrianus tarafından Balıkesir Ovasında kurulan Paleocastro kentinin ismindeki “Paleo-eski” sözcüğünün “Poli” olarak kullanıldığı görülmektedir. Sanat tarihçisi Zeynep Mercangöz bunun sehven yazılmış olabileceğini ve bu hatanın daha sonraki haritalara taşınma ihtimalini dile getirmektedir. Şahsen bu ekin sehven yazılmaktan çok, Türk Dilinin fonetiğine uygunluk açısından dilimizde “Poli” şeklinde yerleşmiş olabilme ihtimalinden dolayı haritalarda bu şekliyle kullanılmış olabileceği düşünüyorum.

Misyalılar nehir kenarlarında köylerde, yüksek irtifalı yerlerde ise göçebe bir şekilde yaşamışlar, bağımsız bir devletleri kuramamışlardır. Bu yüzden Hitit, Frig, Pers, Büyük İskender ve Bergama Krallığı egemenliği altında yaşamışlardır.³ Verimli toprakları, uygun iklimi, Marmara ve Ege denizlerine kıyısı olması gibi özellikleriyle batı Anadolu bölgesi, tarih boyunca pek çok yerleşime sahne olmuştur. Yapılan yüzey araştırmaları neticesinde Balıkesir yöresinin tarih öncesi dönemde özellikle Kalkolitik çağın sonlarında Balkanlardan gelen göçmenlerin yerleşimine sahne olduğu anlaşılmaktadır. Tunç Çağında ise bölgenin Troia kültürünün etki alanı içinde bulunduğu bilinmektedir. Bu döneme ait en önemli tarih öncesi buluntu yerleri Balıkesir çevresindeki Yortan, Babaeski ve Ovabayındır mezarlıklarıdır.

Bölgenin Hitit İmparatorluğu dönemindeki ismi Assuvadır. Büyük olasılıkla M.Ö. 1200 yıllarında ortaya çıkan ve Troia'nın yıkılması ile başlayan deniz kavimleri göçüyle bölgeye Thrak boyları yerleşmiştir. Demir çağı olarak bilinen bu dönemin ortalarında hâkimiyet Lidya Devleti'nin elinde bulunmaktaydı. Aynı dönem içinde ise kıyı bölgeler Grekler tarafından kolonize edilmişti. M.Ö. IV. Yüzyıldan itibaren bölge Anadolu'nun Pers istilasına uğramasıyla Pers hâkimiyetine geçmiştir. Pers yönetimi döneminde Misyalılar diğer bazı topluluklar gibi sık sık ağır vergiler nedeniyle isyan etmişlerdir. Pers hükümdarı III. Darius tarafından Pergamon (Bergama) satraplığına bağlanan bölge, M.Ö. 334 yılından sonra ise Büyük İskender'in yani Makedonya Krallığının egemenliği altına girmiştir.

Bu dönemde Balıkesir ili ve çevresi Mysia bölgesi olarak anılmaya başladı. Balıkesir Misya olarak adlandırılan bu bölgenin Küçük Asya kısmında yer almaktadır. Başlıca yerleşim yerleri ise, Sızık (Belkız), Lampeseak (Lâpseki), Pekot (Pergos), Miyopolis (Mihaliç), Artema (Gönen), Jaleya (Sarıköy), Artas (Erdek) ve Panarmos (Bandırma)' dur. Büyük İskender'in ölümü üzerine Bergama Krallığı hâkimiyetinde kalan bölge daha sonra Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'daki ilk eyaleti olan Asia Minör'e (Küçük Asya) bağlanmıştır. Balıkesir bu dönemde kent kimliği kazanmıştır.

³Mustafa Türk, *Antikçağ'da Mysia ve Arkeolojisi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2008. Mustafa Türk'ün bu çalışmasından konuyla ilgili detaylı değerlendirmelere ulaşmak mümkündür.

Antik kaynaklarda İmparator Hadrianus'un (M.Ö. 117–138) Apias Peditun'da (Balıkesir Ovası) geçirdiği başarılı bir ayı avı sonrası, bu av anısına bir kent kurulmasını emrettiği görülmektedir. Kurulan kent İmparatorun ismine atfen Hadrianoutherai (Balıkesir) ismiyle anılmıştır. Kent kurulduktan sonra kısa sürede sikke darbı gerçekleştirilmiştir. Balıkesir çevresi, Balıkesir Ovası (Apias Pedion)'na sahip coğrafyasının ve buna ek olarak uygun iklim koşulları ve Batı Anadolu'daki stratejik konumunun getirdiği avantajla tarihi süreçte sürekli yerleşim görmüş bir alandır. Balıkesir Ovasına (Apias Pedion) sınırlandırılan bu yerleşimin şeklinin Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar genellikle ova kenarındaki köylerde yerleşik, yüksek kesimlerde ise boylar halinde göçebe bir yaşam tarzı olarak gerçekleştiği görülmektedir.

MS. II. yüzyılda Balıkesir merkezi yakınlarında kurulmuş olan Hadrianoutherai kenti, çalışmamızın konusu olan bölgenin ilk büyük kenti ya da yerleşim yeri olduğundan büyük önem taşımaktadır. Ancak kaynakların azlığı ve içerdiği farklı bakış açıları ve yeterince araştırma yapılamaması gibi nedenlerle yerleşimin mahiyeti ve yeri konusu çok karmaşık ve tartışmalıdır. Hadrianoutherai, Roma İmparatoru Hadrianus'un adını taşıyan Kuzeybatı Anadolu'daki kentlerden biridir.⁴ Kentin adı kaynaklarda Hadrianoutherai ve Hadrianuteba olmak üzere iki şekilde yer almıştır. Ayrıca Hadrianoutherai'nin hem eski hem de modern kaynaklarda Hadrianotheras ve Hadrianouteras gibi farklı kullanımları da vardır. Genel kanı bunlardan Hadrianuteba yazılışının etimolojik bir yanlışlıktan kaynaklandığı yönündedir.

Marmara ve Ege kıyılarında yerleşim yerlerinin kurulması çok erken dönemlere kadar inse de daha iç kısımlardaki yerleşim yerlerinin daha geç dönemlerde kurulduğu görülmektedir. Bu faaliyet MS II. yüzyılda hız kazanmış, özellikle İmparator Hadrianus, göçebe ya da küçük yerleşimlerde yaşayan toplulukları kontrol altında tutulmalarını kolaylaştırarak bölgenin güvenliğini arttırmak amacıyla, kentlileştirme yoluna gitmiştir. Bu topluluklardan biri de antik çağlarda Mysia olarak adlandırılan bölgede yaşayan Mysialılardır. Hadrianoutherai kentinin kuruluş amacının kente ismini veren Hadrianus'un bu politikasının ürünü olması kuvvetli bir ihtimaldir.

⁴Mustafa Türk, *Balıkesir Çevresinde Hadrianoutherai Örneğinde Eskiçağ Kentleri*, İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2019. s.103. vd.

Antik kaynaklar söz konusu kentin Hadrianus tarafından bölgede yaptığı başarılı bir av sonrasında kurulduğunu bildirse de nokta olarak yeri kesinleştirilemediği için kent hakkındaki tartışmalar 19. yüzyıldan bu yana devam etmektedir. Bugün için yaygın olan görüşe göre kentin kuruluş yeri açısından Kepsut Beyköy kırsal mahallesi ile Balıkesir Atatürk parkı öne çıkmaktadır.

Atatürk Parkı'nın Hadrianoutherai'nin yeri olabileceğine dair emarelerden biri, topografik açıdan yerleşim için uygunluğudur. Hafif bir yükseltiyeye sahip olan Atatürk parkı Balıkesir Ovası'na hâkim noktalardan biridir. Doğusu, kuzeyi ve güneyi açıktır. Hemen batısında ise yükseltiler vardır. Bu özellikleri nedeniyle savunma açısından gelişmiş kuşatma araçlarına sahip orduları olmasa bile Antikçağın küçük yağma gruplarına karşı koyma imkânına sahip bir konumdadır. Ayrıca Apias Pedion'dan (Balıkesir Ovası) Adramytenos Kolpos (Edremit Körfezi)'ne doğru giden yol alanın hemen kuzeyinden geçmektedir.

Yine hem Kyzikos ve Pergamon gibi önemli merkezlere hem de Propontis'e (Marmara Denizi) ve Ege Denizi'ne yakın olması, stratejik bir avantaj sağlamaktadır. Bu kentler geç Bizans Dönemi'nde adlarını değiştirerek ya aynı yerde ya da yakınlarına kurulan kalelerde varlıklarını devam ettirmişlerdir. Ayrıca tarihsel kayıtlarda 9. yüzyılda bölgede Akhyraous adlı bir köy ortaya çıkmıştır. Akhyraous kentinin varlığı ve az da olsa faaliyetleri hakkındaki bilgileri değişik kaynaklarda geçtiği görülmektedir. Karesi Beyliği döneminde kurulan şehir için hemen batıdaki yamaçların seçilmiş olması da alanın yerleşim için uygunluğunu kanıtlamaktadır.

Dolayısıyla Hasluck'un ifadesiyle verimli Apias Pedion'daki muhtemel bir yerleşimin konumu için en uygun yer burasıdır. Burada bir yerleşim yerinin olduğunu düşündüren bir başka olay da Karesi Beyliğinin kendisine yerleşmek için elverişli bir yer araması ve yerleşik bir kent hayatı oluşturmaya çalışması aşamasındaki seçimidir. Yerleşim yeri seçiminde burasının kullanılmış olması, bu bölgenin daha önceden yerleşim görmüş, hazır altyapıya sahip bir bölge olduğu fikrini destekleyecek tarzda görünmektedir.

Ayrıca Karesi beyliğinin kent yerini burada seçmiş olması, Hadrianoutherai, Akhyraous, Balıkesir (Paleocastro) bağlantısını kurmaya yarayacak, bunu kolaylaştıracak olay örgüsüne de uygun düşmektedir. Şöyle ki: Balıkesir ile Hadrianoutherai arasında ilişkiye kurmaya yarayacak başka bir veri de Balıkesir adının kökeni meselesi olabilir. Birçok şehrimizin ismi antik çağlarda kullanılan isimleri ile açık şekilde ilişkilendirilebilirken Balıkesir adının kökeni için durum biraz karışık hal almaktadır. Ne yazık ki Balıkesir’in antik çağda kullanılan isimlerine bakarak, şu anda kullanılan Balıkesir ismine kesinlik atfedilememektedir.

Balıkesir isminin etimolojik kökeni konusunda daha çok rivayetler üzerinden yürüyen çözümler yapma durumu söz konusudur. Kelimenin fonetik ve etimolojik özellikleri ile çeşitli gezginlerin eserlerinden, kullandıkları isimler ve haritacıların işaretlemeleri üzerinden hareketle ciddiye alınabilecek bazı seçenekler öne çıkmaktadır. En başta zayıf olarak gördüğüm ve rivayet yönü ağır basan birkaç seçeneği ortaya koyduktan sonra, bugüne kadar az sayıda araştırmacı haricinde⁵ pek dile getirilmeyen ancak bazı veriler ışığında oluşan kanaatime göre daha somut ve inandırıcı gelen seçenek üzerinde durulacaktır. Bunlardan birinci görüşe sahip olanlar Balıkesir isminin eski Türkçede şehir anlamına gelen “balık” ve kale anlamındaki “hisar” kelimelerinden oluşarak “kale şehri” veya “tahkimatlı şehir”⁶ olarak çevrilebilecek bir anlam taşıdığını ileri sürmektedir.

İkinci görüş, Balıkesir kelimesinin söylenişini, dilimizin fonetik yakınlığına uydurmaya dayanan görüştür. Buna göre Balıkesir, bal ve “kesir” (Arapça, çok) kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. Bu görüşe yakın olanlar Balıkesir çevresinde günümüzde ya da geçmişte de arıcılık faaliyetlerinin yapılmasının bu tezlerine bir gerekçe olarak gösterilebileceğini öne sürmektedirler. Ayının arıcılık faaliyetleri için oluşturduğu tehdit ise akıllara Hadrianoutherai’nin kuruluş öyküsünü getirmektedir.

⁵Zeynep Mercangöz, “Bizans Çağında Balıkesir”, *Bitek Kent Balıkesir*, ed. Filiz Özden, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003. s. 31-49. Zeynep Mercangöz bu eserinde; 1545 tarihli Gastaldi, 1659 tarihli Cluvar Philip vb. gibi bazı haritalardaki Balıkesir’in isminin kullanım şekline dikkat çekmektedir. Bu sava göre Policastro kelimesindeki “Poli” sözcüğünün Yunanca eski anlamındaki “Palaeo veya Palaio” yerine yanlışlıkla yazılması olasıdır. Mercangöz bu hatanın daha sonra üretilen haritalarda tekraren bir haritadan diğerine taşınmış olabileceğini ve bunun yanında 1697 tarihli Allard Corel ve 1698 tarihli Giacomo’nun haritalarında eski kent anlamındaki “Palaiapolis” şeklinde bir kullanımın görüldüğünü ifade etmektedir.

⁶W. M. Ramsey, *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, Ter: Mihri Pektaş, İstanbul, 1960, s.168.

Bundan başka üzümlerin bolluğu ve bağcılık faaliyetinden hareketle bağ + kesir bağ çok (kesir-çok) bağlantısı kurmaya çalışan rivayetler de vardır.⁷ Şihab-al-din Ebü'l Abbas (1301-1349) ya da tarihçiler arasındaki yaygın adıyla Şehabeddin Umari veya Ömeri, Mesalik-ül Ebsar adlı eserinde bu kentten “Karasioğlu Demirhan’ın ili Mali Kısra veya ”Akbara” şeklinde bahsetmiştir. Akbara adının Akhyraous’tan gelmesi kuvvetli bir ihtimaldir. Akhyraous şehrinin 1200’lü yılların sonu, 1300’lerin başında Türklerin eline geçmesinden kısa bir süre sonra, Mali Kısra gibi bir adla anılması ilginçtir. Yine bu dönemde ünlü Fas’lı Gezgin İbn-i Batuta’nın 1333’de şehirden Bali-Kesri şeklinde bahsettiği görülmektedir. Bu yüzden konuyla ilgili ilk fikir belirten isim olan W. Ramsey’in bu kullanışlardan dolayı Balıkesir adının eskiden Balık Hisar olabileceğini söylediği ihtimali akla gelmektedir.

Bilge Umar da bu kelimenin Helen dilinde “Eski Hisar” anlamına geldiğini ve Balıkesir kentinin Bizans çağı geç döneminde böyle anıldığını, şimdiki şehrin isminin de bundan bozma olduğunu söylemektedir. Bunlardan başka Balıkesir ile ilgili, İranlı vezirlerden birinin adına atıfla “Balıkısra” ya da “Belikisra” isminin verildiği rivayeti de zayıf ihtimaller arasındadır. Diğer bazı kaynaklarda da⁸ Balıkesir ve civarının Bizanslılar dönemindeki idarî durumundan hareketle şehrin adının Teuthrania eyaletinin bir kasabası olan “Balcea”dan gelebileceği iddia edilmektedir.

Bu veriler ışığında Balıkesir şehrinin ismiyle ilgili olarak, şimdiye kadar yazılmış olan eserlerin hiçbirisi konuyu kesin olarak ortaya çıkarma konusunda yeterli olamamıştır. Eserlerde iddia edilen görüşlerin hiçbirinin bilimsel bir dayanağı olmadığı gibi şehrin ismi konusunda ortaya atılan fikirler de rivayetten öteye gitmemektedir. Şahsi kanaatim olarak; Ömeri, İbn-i Batuta gibi seyyahların zikrettiği isimlerde geçen “Malı, Bali” gibi eklerin halk ağzında “Poli” sözcüğünün dönüşmüş hali olabileceğinin bir olasılık olarak düşünülmesi gerektiği fikrini taşıyorum.

⁷Aynur Ünlüyol, *Şer’iyye sicillerine göre XVIII. yüzyılın ilk yarısında Balıkesir. (1700-1730)*, 1996, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Bursa 1995, s.12.

⁸Komisyon, *Balıkesir İl Yıllığı* 1967, s.43, Refet, Onurlu, “Balıkesir Menşeleri Üzerine.”, *Kaynak Dergisi*, S.141, I. Teşrin, 1944, s.355-357.

İstanbul, Bolu, Safranbolu gibi yerleşim isimlerindeki “Polis/Poli” ekinin söylenişindeki “p / b” dönüşümü/değişiminin benzerinin Balıkesir ismi özelinde de “Poli ekinin önce Bali-Malı” şeklinde kullanışını müteakip kalıcı olarak “Balı”ya, Castro ekinin de ” Kesir” e dönüşmüş olabileceği ihtimalini gözden uzak tutmamak gerekir. Kelimenin bu şekilde söylenişinin daha kolay, kulağa ve akla daha yatkın olmasından dolayı böyle bir değişim geçirmesinin bir ihtimal olarak değerlendirilmesinin uygun olacağı kanaatindeyim.

Sonuç olarak; bu kaynaklar ışığında; akla, mantığa ayrıca bazı bilimsel verilere en uygun görüş bence de Balıkesir isminin Palaeocastro kelimesinden bozulma bir ad olduğu iddiasıdır. Balıkesir şehrinin isminin kökeni tartışmaları geçerken artık Hadrianoutherai, Akhyraous, Paleo (Poli) Castro, Balıkesir bağlantılarının kurulup, konunun bu silsile çerçevesinde irdelenmesi, tartışmanın özünü oluşturması gerektiği kanaatindeyim.

İsim konusunda yapılan tartışmalardaki bir diğer husus da bugün için henüz tam olarak yeri bilinemese; hatta şehir mi, yer adı mı? olduğu bile tartışılıyor da olsa antik kaynaklarda şehir olarak isminin geçtiği görüşü kesin olan Hadrinouthreai şehridir. Dolayısıyla tartışmaya orta çağ şehirlerinde sıklıkla görülen ve bu şehrin içinde ya da çevresinde bir yerlerde olması gerektiği düşünülen hisar, kalenin varlığı ve yeri de dâhil edilmelidir.

Çok kuvvetli bir ihtimal olduğu kanaati taşımasam da şehrin isminin kökenini Balık (eski Türkçede şehir) ve hisar (kale) kelimelerinin birleşmesine dayandıran görüşte bile şehrin bir kale şehri olduğu veya şehirde bir kale olduğu ihtimali üzerinde durulmaktadır. Üstelik Hadrinouthreai kentinin sonundaki ek (threai) bazı araştırmacılara göre tahkimatlı şehir anlamına gelmektedir. Bu durumda da karşımıza bir hisar, kale ya da tahkimat çıkmaktadır.⁹

⁹Mustafa Türk, *Balıkesir Çevresinde Hadrianoutherai Örneğinde Eskiçağ Kentleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2019. Konu ile ilgili olarak çok yeni bir çalışma Dr. Mustafa Türk tarafından yapılmıştır. Mustafa Türk’ün birçok makalesinde de modern Balıkesir şehrindeki Atatürk Parkının Hadrianouthreai kentinin yeri olarak gösterilebilecek iki kuvvetli ihtimalden biri olduğu vurgulanmaktadır. Bu bölgede yapılacak detaylı ve kapsamlı kazı çalışmalarının erken dönemlerdeki Balıkesir tarihini aydınlatmak açısından önemli sonuçlar verme ihtimali vardır. Hadrinouthreai kentiyle ilgili bir diğer öneri Kepsut Beyköy kırsal mahallesidir. Son yıllarda yapılan değişik bir öneri ise Prof. Dr. Zeynep Mercangöz’ün Balıkesir merkez Ovabayındır köyü önerisidir. Zeynep Mercangöz, Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu, ”Bizans’ın Son Yıllarında Balıkesir Yöresi”, 18-20 Ekim 2004, Balıkesir, s.52.

Mustafa Türk'ün yüksek lisans ve doktora tezlerinde konu olarak seçtiği Hadrianoutherai şehrinin konumunun belirlenmesi ve kazı çalışmalarının yapılması şehrin tarihinin daha iyi anlaşılması ve isminin kökeninin ortaya çıkarılması konusunda faydalı neticeler verebilir. Bu noktada kafaları karıştıran, işleri zorlaştıran husus Balıkesir şehir merkezinde günümüze kadar bir hisar, kale, burç vb. bir kalıntıya rastlanmamış, ulaşılamamış olmasıdır. Bu kalenin Türkler bölgeye geldiği tarihlerde tamir edilerek bir süre kullanıldığı görüşleri de vardır. Ancak Karesi Beyliği zamanından beri kaynaklarda bir kale varlığından söz edilmemiş olması, bu kalenin varlığını, varsa da mahiyetini tartışmalı hale getirmektedir. En uygun ihtimal olarak başka bazı ortaçağ kentlerinde görülen ihtişamlı kaleler gibi olmasa da en azından talan, yağma ya da küçük çaplı taarruzlara karşı koyabilecek büyüklükte bir sur veya duvar benzeri bir tahkimat yapısı olduğu akla gelebilir.¹⁰

Karesi Beyliği zamanındaki Balıkesir şehrinin ilk çekirdeğinin bugün Çamlık Tepesi olarak adlandırılan tepenin eteğinde olması, şehrin sırtını tepeye yaslayarak arka emniyetini sağladığı, ovaya doğru da yarım daire biçiminde bir surla çevrelenerek açık alana doğru olan emniyetini sağladığı ihtimalini akıllara getirmektedir. Balıkesir merkezinde Hisariçi isimli bir mahallenin yüzyıllardan beri bulunuyor olması bu ihtimali kuvvetlendiren önemli bir veridir.¹¹ 2007 yılında Balıkesir Atatürk parkının yenilenmesi sırasında bazı su künklerin ve yapı kalıntılarının ortaya çıktığı konusunda dillendirilen bazı iddialar olsa da bunların doğruluğunu ya da mahiyetini teyit edecek bir imkân bulunmamaktadır. Ancak parkın içinde inşa edilen havuzun hemen arkasında bugün bile küçük bir sur ya da savunma duvarı olabileceği düşünülen bir kalıntı, çevresi demir parmaklıklarla çevrili şekilde durmaktadır. Kısıtlı zaman ve kısıtlı alanda yapılan çalışmada bile böyle bir kalıntıya rastlanması bu bölgede geniş alanda ve uzun soluklu yapılacak bir kazıda kalıntılara rastlama ihtimalinin güçlü olduğunu düşündürmektedir.

¹⁰Tez çalışmam devam ederken, 8-10 Ekim 2020 tarihlerinde Balıkesir'de düzenlenen "Balıkesir Arkeoloji Buluşmaları" isimli toplantıya katılan şehirdeki aktif dört kazıda görevli kazı başkanları ve arkeologlar önerim üzerine bu kalıntıyı incelemişler ve şehre ait bir sur duvarının parçası olabileceği görüşünü bildirmişlerdir. İlerleyen zamanlarda incelemeler derinleştirildikçe bu yapı kalıntısının mahiyetinin ortaya çıkacağını düşünüyorum. Bu şekilde bir sonucun çıkması halinde bu görüşümüzün doğrulanma ihtimali daha da artmış olacaktır. Konuyla ilgili bir köşe yazısı da yazdım. Ahmet, Sert, *Balıkesir Politika Gazetesi*, "Balıkesir Arkeoloji Buluşmalarının Ardından...", 15 Ekim 2020, s.5.

¹¹Bedriye Tolun Denker, *Balıkesir Ovasında Yerleşme ve iktisadi Faaliyetler*, İstanbul, 1970, s.38-39 vd.

Konuyu incelerken hem kaynaklarda yeterli bilgi bulunmaması hem de şehrin bulunabileceği düşünülen alanda yeterli kazı çalışmasının yapılmaması bazı sınırlılıklar oluşturduğundan, kaynakların bir kez daha detaylı incelenmesi gerektiğini düşünerek Balıkesir Halkevi yayınlarından olan Kaynak Dergisini konu özelinde incelemeye çalıştım. Sonunda bu yönde kısıtlı da olsa bazı bilgilere ulaşmam mümkün oldu. Kaynak Dergisinin 29 Ekim 1935’de basılan 33 numaralı sayısı konu ile ilgili ilginç bilgiler vermektedir. Derginin bu sayısının 818 ile 822’nci sayfaları arasında Balıkesir Halkevi çalışmaları anlatılmaktadır.¹² Derginin 819’ncü sayfasında şu ibare konuyla doğrudan ilgilidir.

”Urayca park yapılmakta olan İlyaslar Mezarlığının altı eski eserlerle dolu olduğu yapılan kazılardan anlaşılmıştır.”

Bu yönde bilgiler verildikten iki sayfa sonra, 821’nci sayfada halkevi müze şubesinin çalışmaları anlatılırken konu ile ilgili olabilecek şu cümle kullanılmıştır.

”Pamukçudan, Kiraz Köyünden ve İlyas Mezarlığından muhtelif eserler ve yazıtlar eve getirilmiştir.”¹³

Kaynak Dergisinin üç yıl sonra yayınlanan 29.10.1938 tarihli 69’ncü sayısının 489 ve 526’nci sayfaları arasında detaylı olarak halkevinin 5 yıllık çalışmaları anlatılmıştır. Bu sayının 501’nci sayfasında tarih işleri alt başlığında üç yıl önceki ***” Urayca park yapılmakta olan İlyaslar Mezarlığının altı eski eserlerle dolu olduğu yapılan kazılardan anlaşılmıştır.”*** ifadeleri aynen kullanılarak teyit edilmektedir. Aynı şekilde bu mezarlıktan bazı eserlerin getirildiği bilgisi bu sayının 504’ncü sayfasında eski sayılarda olduğu gibi tekraren aynı ibarelerle ifade edilmektedir.

¹²Kaynak Dergisi, S.33, s.818,822, Kaynak Dergisinin 33’ncü sayısı Atatürk Parkının yapım çalışmalarının başladığı 1935 yılında yayınlandığından konuyla ilgili ilk elden ve birincil bir kaynak olarak önemli bilgiler vermektedir.

¹³2007 yılında Atatürk Parkının yeniden düzenlenmesi sırasında bir kalıntıya rastlanmış, bu kalıntının etrafı demir parmaklıklarla çevrilerek ”mümkün olduğunca” koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Günümüzde bile bu kalıntı aynı şekilde durmaya devam etmektedir.1930’lu yılların ortasında Atatürk Parkı inşa edilirken bulunduğu ifade edilen eserlerin, dergideki ifade şekline çok sayıda olduğu, bir süre de Halkevinde sergilendiği Kaynak Dergisinin birçok sayısında belirtilmektedir. Ancak bu eserlerin mahiyeti, miktarı ve akıbeti hakkında tatmin edici bir bilgiye ulaşamadım. Balıkesir’de çıkan bazı buluntuların (Üçpınar Tümülüsü) Bursa Arkeoloji Müzesinde sergilendiği bilindiğinden Atatürk Parkından çıkan bu kalıntıların da aynı yerde olabileceği değerlendirilebilir.

Kanımca Balıkesir Ovası ve özelinde şehir merkezinde daha eski tarihlerde bir yerleşim kurulmuş olabileceğine kanıt aranırken, coğrafi şartların etkisinin de çok önemli olduğu ve dikkate alınması gerektiği hususu üzerinde daha çok durulmalıdır.¹⁴ İstanbul Üniversitesinde görevli Profesör Besim Darkot muhtelif tarihlerde Balıkesir Halkevinde Balıkesir Coğrafyası hakkında konferanslar vermiştir. Darkot'un bu konferanslarda verdiği bilgilerden konumuzu ilgilendiren kısmı kısaca Balıkesir yerleşimini tarif ettiği “**iki hat, bir nokta**” sözüne indirgenebilir. Balıkesir şehrinin çok büyük bir yer kaplayan ve Balıkesir Ovası olarak adlandırılan sahada, doğal bir merkez, en büyük başşehir olmasını ve burada kurulup gelişmesini sağlayan temel faktör batı-doğu ve kuzey-güney istikametinde uzanan doğal bir yolun üzerinde bulunması ve buradan ovaya açılan bir noktada yer almasıdır.

Kesişen noktanın büyük bir ova halinde genişlemiş olması bu bölgenin “şehir kurma yeri” olarak seçilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Yüzyıllar boyunca insanlar ve oluşturdukları toplumlar ve istila orduları kolay hareket edebilecek doğal yolları, kervanlar ticari yönden uygun güzergâhları tercih etmiştir. Barış zamanında da bu yolların birleştiği, ulaşımın elverişli olduğu yerlerde yerleşim yerleri kurmuşlardır.

Dolayısıyla bu iki yolun birleşerek genişleme imkânı bulduğu Balıkesir Ovası kenarında kurulan Balıkesir şehri bir “yol şehri, transit şehir” olarak adlandırılabilir bir şehirdir. Nasıl bazı şehirler; liman şehri, sanayi şehri vb. sıfatlarla tanımlanıyorsa Balıkesir için de bu tanım çok uygun düşmektedir. Balıkesir şehrinin bu çok elverişli konumunun 1902 yılı Nisan ayında Balıkesir’i ziyaret eden Philippson’un da dikkatini çektiği görülmektedir. Philippson şehrin güneyinde yel değirmenleri bulunan bir tepenin üstünden Balıkesir’i incelemiş ve güzel bir manzarayla karşılaştığını ifade etmiştir.¹⁵

¹⁴İstanbul Üniversitesi Coğrafya Profesörlerinden Besim Darkot’un *Kaynak Dergisinin* bazı sayılarında Balıkesir Coğrafyası ile ilgili açıklamalarına yer verilmiştir. B. Darkot, “Coğrafi Bakımdan Balıkesir Şehri ve Bölgesi”, *Kaynak Dergisi*, S.101 (Balıkesir,1941), s.517-521,528. Balıkesir Halkevi Yayını olan *Kaynak Dergisinin* 19 Haziran 1941 tarihli ve 101 numaralı sayısında Besim Darkot’un halkevinde verdiği konferansından verdiği bilgiler dikkat çekicidir. Prof. Darkot derginin 102. sayısında da mütalaalarına devam etmiştir.

¹⁵Besim Darkot yerleşim yeri uygunluğuna dayanak olarak Philippson’dan da örnekler vermiştir. Alman araştırmacı Prof. Dr. Alfred Philippson Bonn Üniversitesi Coğrafya, Bölümü Öğretim Üyesi olup Alman Arkeoloji Enstitüsü adına 1898-1910 yılları arasında Batı Anadolu’da çalışmış ve arazi gözlemlerini 5 ciltlik, “*Reisen und Forschungen im Westlichen Kleinasien*” adlı eserinde yayınlamıştır.

Philipppson’a göre önünde uzanan ovada birçok köy ovaya serpilmiş durumdadır. Ovanın her yerindeki araziler ekilmiştir ve karşıdaki tepelere kadar bu tarlalar yayılmaktadır. Philipppson şehirden bahsederken de Balıkesir şehrinin sadece ovanın değil, bütün orta Mısya bölgesinin doğal merkezi olduğundan söz etmektedir. Ayrıca demiryolu inşa edilmesi halinde önemli bir düğüm noktası olacağına şüphe etmiyorum demektedir.¹⁶ Darkot konuşmasına “Burada bir şehir kurulmasına elverişli şartlar o kadar kuvvetle mevcuttur ki çok eski devirlerde de böyle bir şehrin yaşamış olduğu muhakkaktır” diye devam etmiştir.

Arkeolojik araştırmalardan, bölgenin tarih öncesi devirlerden beri meskûn olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Balıkesir’in kuruluş tarihi konusunda eldeki bilgilerden kesin bir sonuç çıkarmak günümüze kadar mümkün olmamıştır. M.S.395’de Roma imparatorluğunun ikiye ayrılmasıyla kentin idaresi Doğu Roma yani Bizans’a geçti. Bu dönemde kent piskoposluk merkezi haline gelmiştir. Konstantiniye’yi (İstanbul) almak için yola çıkan Halife Muaviye döneminde bölge ilk kez İslamiyet ile tanışmış, M.S 670–678 arası Arap idaresinde kaldıysa da Bizans tekrar şehri kontrolü altına almıştır.

Türklerin ilk defa Balıkesir bölgesine ulaşması 1071 Malazgirt Savaşı ile birlikte olmuştur. Büyük Selçuklu Devleti tarafından ilk kez Anadolu kapıları Türklere açılmıştır. Hükümdar Melikşah, Kutalmış oğlu Süleyman Bey’e Anadolu Sultanı unvanını vermiştir. (1077). İznik’i kendisine merkez seçen Süleyman Bey döneminde Sızık ve Aydıncık’a kadar ilerlenmişse de 1099 yılında haçlı seferi sonucunda Selçuklular Batı Anadolu’dan çekilmek zorunda kalmışlardır. Bizans, tekrar bölgeye hâkim olmuş, buradaki Türklere karşı toplu kıyım harekâtına başlamıştır. Türkmen akınları, özellikle 1243 Köseadağ Savaşı sonrasında oluşan Moğol baskısıyla Batı Anadolu’ya doğru yoğunlaşmış ve bölge tekrar Türk egemenliğine girmiş; Selçuklu Devleti ise zayıflayarak otoritesini yitirmeye başlamıştır.

¹⁶Besim Darkot, A.g.m.. s.517-521,528. Darkot’un Philipppson’dan örnek vererek dile getirdiği demiryolu ile ilgili bu eksiklikler sonradan Bandırma ve Kütahya istikametine yapılan hatlarla giderilmiştir. Önce 1912’de Bandırma - İzmir demiryolu hattı inşa edilmiş, sonra da Balıkesir Kütahya hattının 1932’de inşa edilmesiyle Balıkesir bir yol şehri olma vasfını pekiştirmiştir.

Bu dönemde Balıkesir ve çevresine beraberindeki büyük bir Türkmen grubu ile gelen Karesi (Kara İsa) Bey bağımsızlığını ilan ederek Karesi Beyliği'ni kurmuştur. (1296). Karesi Bey, Anadolu Selçuklu Devleti'nin nüfuzlu komutanlarından olup, bölge bu tarihten sonra onun ismiyle anılmaya başlamıştır.¹⁷ Karesi Bey döneminde önce Sinop sonra Balkan coğrafyasına yerleşen Sarı Saltuk kumandasındaki 20.000 kişilik Türkmen aşireti iskân ettirilip Hristiyan nüfusa üstünlük sağlanmıştır. Ayrıca kuvvetli bir donanma hazırlanarak zaman zaman Rumeli'ye seferler düzenlenmiştir.¹⁸

Balıkesir, tarihin değişik zamanlarında değişik kültürleri bünyesinde barındırmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti zamanında, Bizans'a karşı yapılan seferlerde bir uç bölgesi konumundadır. Tarihsel süreç içinde bölgedeki Türk nüfusu hızla artmıştır. Karesioğulları zamanında Balıkesir, beyliğin merkezi olmuştur. Karesi Bey'in vefatından sonra beyliğin başına Aclan Bey geçmiştir. Bu dönemde Karesi Beyliği'nin deniz gücü Osmanlı Beyliği'nden daha güçlü durumdaydı. Aclan Bey zamanında Osmanlı Beyliği ile iyi münasebetler kurulmuştur. Hatta oğul Dursun Bey, eğitim için Bursa'ya Orhan Gazi'nin yanına gönderilmiştir. Aclan Bey'den sonra beyliğin başına en büyük oğlu Demirhan Bey geçmiştir. Balıkesir'de bulunan Demirhan Bey hükümdarlığı döneminde halka karşı zulüm derecesine varan kötü davranışlar sergilemiştir.

Bu dönemde kente gelen Seyyah İbn-i Batuta, Demirhan Bey'i kimseye faydası olmayan işe yaramaz biri olduğunu tarif etmektedir. İbn-i Batuta, seyahatnamesinde; kenti kalabalık nüfuslu, geniş yolları olan, renkli ve güzel çarşılı bir şehir olarak tasvir etmiştir.¹⁹ Ayrıca burada henüz namaz kılınacak bir cami bulunmadığından, inşa edilen caminin de duvarlarının yapıldığı halde henüz üzerinin kapatılamamış olduğundan bahisle halkın Cuma namazlarını açık alanda namazgâhta kıldığından bahsetmiştir. Osmanlılar zamanında şehirde canlı bir ticaretin yaşandığı ve her türlü sanat ile uğraşan kalabalık bir esnaf topluluğunun bulunduğu anlaşılmaktadır.

¹⁷Hicri 1305, *Karesi Salnamesi*, s.65, Karesi Beyliği hakkında detaylı bilgi için Bkz.. Zerrin Günel Öden, "Karesioğulları", *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara 2001. C.24, s.488,489. , Zerrin Günel Öden, *Karası Beyliği*, TTK Yayınları, Ankara 1999, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Karesi Vilâyeti Tarihçesi*, İstanbul 1341.

¹⁸Uzunçarşılı, A.g.e, s.72-73.

¹⁹*İbn-i Batuta Seyahatnamesi*, s.41-42.

Bu kötü özelliklerinden dolayı Demirhan Bey'den şikâyetçi olan halk ve beyliğin ileri gelenleri; Bursa'daki Dursun Bey'i kente davet etmişlerdir. 1345 yılında Orhan Gazi ile şehre gelen Dursun Bey, geleceğini haber alarak Bergama Kalesi'ne sığınan ağabeyi Demirhan tarafından okla vurularak öldürülmüştür Bu duruma çok üzülen Orhan Gazi, halkın ileri gelenlerinin isteği üzerine Karesi Beyliği topraklarını Osmanlı'ya katmıştır.²⁰ Orhan Gazi, Karesi Beyliği topraklarını merkeze bağlı sancak haline getirip oğlu Şehzade Süleyman'ı buraya sancak beyi olarak tayin etmiştir. Böylece Karesi Beyliği'nin Osmanlı Beyliği'ne ilhakı gerçekleşmiştir.

Kuruluş aşamasındaki Osmanlı Devleti, Karesi Beyliği'nin askeri gücünün yanı sıra özellikle güçlü donanmasıyla gücüne güç katmış, bir anlamda Osmanlı Beyliği'nin donanmasının çekirdeğini oluşturmuştur. Ayrıca; beyliklerinin bünyesine Evrenos, Hacı İlbey, Ece Halil ve Gazi Fazıl Beylerle değerli komutanları da katmışlardır. Tüm bu gelişmeler sonucu Rumeli'de Çimpe Kalesi, Tekirdağ, Çorlu ve Gelibolu tarafları alınmıştır. Ele geçirilen bu bölgelerde emniyeti tesis edip, Türkleşmesini ve İslamlaşmasını sağlamak için genellikle Karesi topraklarından gönderilen Türkler; Serez, Selanik, Drama, Kavala gibi muhtelif yerlere yerleştirilmişlerdir. “Evlat-ı Fatihan” adıyla anılan Türk yerleşimciler bu toprakların elden çıkması ve Yunanistan ile yapılan mübadeleye kadar bölgede kalmışlardır.²¹

1402 yılındaki Ankara Savaşında Yıldırım Beyazıt'ın Timur'a yenilmesinden sonra Anadolu topraklarının bir kısmı elden çıkmış ve hâkimiyet tekrar eski sahiplerine geçmiştir. Timur'un Anadolu'dan çekilmesiyle Yıldırım Beyazıt'ın şehzadeleri arasında 11 yıl süren taht kavgaları yaşanmıştır. Kardeşler arasındaki taht mücadelesi Çelebi Mehmet'in padişah olmasıyla sona erse de Fetret Devri ülkeyi zor durumda bırakmıştır. Karesi toprakları yükselme devrinde tekrar huzura kavuşmuştur. Osmanlı donanmasının temelini oluşturduğu güçlü donanmasıyla 1453'te İstanbul'un fethinde önemli rol üstlenmiştir.16.yy.'ın başlarında ortaya çıkan kıtlık ve ekonomik buhran Anadolu'nun diğer yerlerinde olduğu gibi Karesi vilayetinde de etkili olmuştur. Bu dönemde 1453-1504 arası yaşanan kıtlık etkili olmuş bir de büyük bir veba salgını yaşanmıştır. Bu olaylar bölgedeki nüfusun önemli oranda düşmesine neden olmuştur.

²⁰İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, C.II, Ankara 1984, s.96 vd.

²¹Abdülmecit Mutaş, *Salnamelere Göre Karesi*, Balıkesir, 2009, s.7-8.

1525 Tarihinde meydana gelen çekirge istilas, ekonominin giderek kötüleşmesi ve bu dönemde ortaya çıkan Celali İsyanları, Anadolu ve Karesi genelinde sosyo-ekonomik yapıyı çok olumsuz şekilde etkilemiştir.²² Beyliğin Osmanoğulları Beyliği tarafından ilhak edilmesinden 1816'ya kadar geçen süreçte Karesi, Anadolu Eyaletine bağlı bir sancak olarak kalmıştır. Anadolu Eyaleti'nin merkezi Kütahya olup, eyalet bu dönemde Hüdavendigar (Bursa), Saruhan (Manisa), Menteşe, Ankara, Aydın, Karahisar-ı Sahip (Afyon), Çankırı, Hamid (Isparta), Kastamonu, Bolu, Eskişehir ve Karesi sancaklarından oluşmakta idi.²³ 1816'ya kadar Anadolu Eyaletine bağlı olan Karesi Sancağı, 1841'de Hüdavendigar Eyaleti'ne bağlanmıştır. Hüdavendigar Eyaleti bu dönemde, Karesi de dâhil olmak üzere sekiz liva'dan oluşmaktaydı. 1841-1864 arası yıllarda yapılan düzenlemeyle Karesi müstakil eyalet olan Hüdavendigar'ın sekiz Livasından biri olmuştur. 1864 yılına kadar mutasarrıflıkla idare edilen şehir doğrudan Hüdavendigar'a bağlı idi.

1845 yılında kısa bir süre için Hüdavendigar'dan ayrılan Karesi, Aydın'dan ayrılan Manisa ile merkez Manisa olmak üzere birleşip ayrı bir vilayet olmuşsa da bu durum kısa sürmüştür. Daha sonra Karesi tekrar Hüdavendigar'a; Manisa'da Aydın'a bağlanmıştır.²⁴ 1864 yılında çıkarılan 'Teşkil-i Vilayet' yasası ile eyaletler kaldırılıp "vilayet" sistemine geçilmiştir. Balıkesir bu dönemde sancak olarak Hüdavendigar vilayetine bağlanmıştır. 1881-1888 arası dönemde yeni bir düzenlemeyle Hüdavendigar Vilayetinden ayrılan Karesi bu kez müstakil vilayet olup bir Vali tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Sekiz yıl kadar vilayet olan Karesi; 1888-1909 yılları arası Hüdavendigar'a bağlı sancak, 1909-1922 arası ise müstakil liva haline getirilmiştir.²⁵

²²Necmi Ülker, "Osmanlı Döneminde Balıkesir Tarihi ve Nüfus Hareketleri", *Bitekkent, Balıkesir*, İstanbul, 2003, s.75.

²³Balıkesir'in Osmanlı Devleti dönemindeki durumunu daha detaylı incelemek için, o dönemle ilgili yapılan çalışmalardan yararlanılabilir. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Karesi Vilâyeti Tarihçesi*, Çev. Abdülmecid Mutağ, Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı, Balıkesir. 2000, Sezai Sevim, *XVI. Yüzyılda "Karasi Sancağı"*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, Mustafa Murat Öntuğ, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Konya 2003, Aynur Ünlüyol, *Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Asrın İlk Yarısında Balıkesir (1700-1730)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Bursa 1995.

²⁴Ülker, A.g.e. , s.125.

²⁵Uzunçarşılı, A.g.e, s.125-126.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde Balıkesir açısından önemli olaylar meydana gelmiştir. Bunlardan birincisi, “93 Harbi” olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı Rus Harbidir. Tüm Anadolu'dan olduğu gibi Karesi 'den de çok sayıda kimse askere alınmış, birçoğu da şehit düşmüştür. Osmanlı Devleti savaşın yükünü kaldırabilmek için ağır vergiler koymuştur. Kaybedilen topraklardan ve zulümden kaçan binlerce Türk ise Karesi 'ye gelerek yerleşmiştir.

Yüzyılın sonlarında, 29 Ocak 1898'de vuku bulan deprem oldukça şiddetli olmuş, Çanakkale, Bursa ve İzmir'den de hissedilmiştir. Yıkıcı depremden önce iki kez hafif şiddette meydana gelen depremler, halkın teyakkuzda olmasını sağlayarak can kaybının artmasını önlemiştir. Fakat maddi anlamda yıkım çok daha ağır olmuş; şehir merkezinde yer alan 4196 yapının, 2146'sı tamamen yıkılmış, 1999'u tamire muhtaç hale gelmiştir. Yalnızca 51 bina da hafif hasarlı olarak kayıtlara geçilmiştir.²⁶

Osmanlı Devletinin parçalanarak, topraklarının paylaşılması olarak anlaşılabilecek olan, Şark Meselesinin başlangıcı, eski tarihlere uzasa da ilk olarak 1815 Viyana Kongresinde ortaya çıktığı kabul edilmektedir.²⁷ Bu paylaşım mücadelesinde; Ruslar, Balkanlardaki Ortodoks-Slav azınlığın himayesi bahanesiyle Balkan hâkimiyeti ve sıcak denizlere inme siyasetini gerçekleştirme niyetindedir. İngilizler Hint yolunu koruma, Fransızlar da Ortadoğu'daki siyasi, kültürel kazançlarını kaybetmeme gayreti içerisinde.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bosna-Hersek'in kontrolü, Almanya da doğuda yayılma siyasetini gerçekleştirme gerekçesiyle Osmanlı Devletiyle yakınlık kurarak bu yarışın içinde olacaktır. 1. Dünya Savaşından sonra imzalanan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı toprakları işgale açık hale gelmiş, savaş boyunca yapılan açık ve gizli anlaşmalarda kararlaştırılan paylaşım modelleri artık uygulama sahası bulmuştur.

²⁶Nesimi Yazıcı, *Ocak 1898 Depremi ve Sonrası*, Ankara 2003, s.73.

²⁷Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş savaşı ve Fransız Kamuoyu*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1988, s.30.

Mondros'ta beş oturumda yapılan görüşmeler 27 Ekim 1918'de başlamış, 30 Ekim 1918'de ise 25 maddeden oluşan, ancak bir ateşkesten daha çok, Osmanlı Devletinin parçalanmasının önünü açan ve Türkler adına tek bir lehte maddesi olmayan bu anlaşma imzalanmak zorunda kalınmıştır. Bu anlaşma uyarınca daha kasım ayı başlarında ilk işgal girişimleri İngiltere ve Fransa tarafından güney topraklarımızda fiilen başlatılacaktır.

Her ne kadar savaş sırasında yapılan anlaşmalarla Osmanlı toprakları kâğıt üzerinde paylaşılmışsa da, aradan geçen zamanda Rus Çarlığının yıkılması, ABD'nin savaşa girmesi, Wilson Prensiplerinin ilanı ve Yunanistan'ın İtilaf Devletleri safında savaşa girmesi gibi nedenlerle, 18 Ocak 1919 'da toplanan Paris Barış Konferansı ile son noktanın konulması hedeflenmiştir.

Bu konferansta en önemli konu Osmanlı topraklarının paylaşılması konusu olmuş, diğer mağlup devletlerle barış anlaşmaları imzalandığı halde, Osmanlı Devleti ile yapılacak barış anlaşması en sona bırakılmıştır. Osmanlı Devletinin Batı Anadolu ve Doğu Trakya'daki toprakları, bu konudaki niyetlerini daha 1918 sonundan başlayarak belli eden Yunanistan ile daha önce bu konuda kendisine bazı sözler verilen İtalya arasında sorun olmuş, ancak birkaç ay süren görüşmeler sonucunda büyük devletlerin Yunanistan yanlısı tutumları sebebiyle Yunanistan'ın taleplerinin kabulüyle sonuçlanmıştır.

Bu şartlar çerçevesinde Yunanistan 15 Mayıs 1919'da İzmir'e kuvvetlerini çıkarmıştır. Bu sonuç; nesiller boyu yetişen Yunanlıların kafasındaki "Megalo-İdea: Kutsal Ülkü" uyarınca, Batı Anadolu kıyılarının, esas sahibi konumundaki Yunanlılara iadesi fikrine uygun düşmekte, mütareke maddeleri ve işgal öncesi gelişmelere bakılınca da, Türkler tarafından sürpriz bir gelişme olarak görülmemektedir. Yaşanan gelişmeler, bir kurtuluş hareketinin ve vatani kurtarma ümidinin hükümet/devlet eliyle olmayacağını gösterdiğinden, bu davaya sahip çıkma sorumluluğu millete düşmüştür. Mondros Mütarekesinden sonra, mütareke şartlarını gerekçe göstererek, bir Fransız müfrezesi tarafından Balıkesir Tren İstasyonu ve Balya kontrol altına alınmıştır.²⁸

²⁸ Fevzi, Hatipoğlu, "Hatırat" *Balıkesir Postası Gazetesi*, 13 Mart 1945.

Ayrıca bir İngiliz irtibat subayı ve bir miktar İngiliz askeri de İplikçi Hazım Efendi isimli bir zatın evine yerleşmiştir. Bu durumda Balıkesir’de endişe ve huzursuzluk had safhadadır. Sancak dâhilindeki ulaşım vasıtaları ve yollar tehlikeli olup, dağlarda eşkıyalar, asker kaçakları ve Rum çeteleri tarafından kanlı eylemler gerçekleştirilmektedir. İzmir’in işgal edilmesi, Balıkesir’de büyük infial uyandırmış, Balıkesir’in önemini de daha çok arttırmıştır. İzmir’in işgal edilmesi üzerine 15 Mayıs tarihinden itibaren Türk Milleti hürriyet ve istiklalini korumak üzere vatanın silahla müdafaası için Kuva-yı Milliye teşkilatını meydana getirmiştir.²⁹

Balıkesir kısa sürede, Kuva-yı Milliye’nin karargâhı, adeta harekât merkezi haline gelecektir. Balıkesir’de İzmir’in işgalinden sonra düzenli ve kararlı biçimde harekete geçildiği görülmektedir. Ancak Balıkesir’in körfez bölgesindeki ilçelerde, Rumların çoğunlukta olması ve Yunan emellerinin bilinmesi nedeniyle daha 1919 yılı başlarından itibaren mücadelenin ön hazırlıklarının başladığı, Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak cemiyetleri kurularak Yunan tehdidine karşı önlem alınmaya başlandığı anlaşılmaktadır.³⁰

Bölgede yaşayan Rum azınlık, mütareke nedeniyle ortaya çıkan işgal ve otorite boşluğundan yararlanarak şırmamış ve güvenliklerinin tehlikede olduğu algısını yayarak, bir Yunan müdahalesine zemin hazırlama gayreti içerisine girmiştir. Mütareke şartlarını kontrol etme bahanesiyle, Balıkesir Merkez, Balya, Akçay Gümrüğü ve Ayvalık’ta İtilaf Devletlerine ait küçük birlikler bulunmaktadır. Devlet otoritesinin zayıflaması ve işgal olasılığının artması nedeniyle bölgedeki eşkıyalık ve çetecilik faaliyetleri oldukça artmış durumdadır.³¹ Bölgedeki rahatsızlıkların artması ve bazı Ermeni ve Rum gazetelerinde başta Ayvalık olmak üzere Balıkesir’in de Yunanlılara verileceği açıkça yazılmaya başlanınca³² bölgenin ileri gelenleri tarafından ilk Müdafaa Hukuk cemiyeti olan “Edremit, Burhaniye ve havalisi Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti” kurulmuştur.³³

²⁹Enver Behnan Şapolyo, *Kuva-yı Milliye Tarihi, Gerilla*, Ayyıldız Matbaası Ankara 1957, s.46.

³⁰*Ses Gazetesi*, 27 Şubat 1919, Nr.20. Daha bu tarihlerde Ege Kıyıları ve Balıkesir’in Edremit Körfezi’nde bulunan ilçelerinin Yunanlılar tarafından işgal edilme ihtimalinin gazetelerdeki yazılara konu edilmeye başladığı görülmektedir.

³¹Hasan Basri Çantay, *Kara Günler ve İbret levhaları*, İstanbul 1965, s.153.

³²İşgalci Kuvvetler 18 Ocak 1919’da yılında Paris’te bir araya gelerek Sevr’in bir nevi provası olan Paris Konferansı’nda Yunanistan’a Balıkesir ve Aydın vilayetlerini vaat etmişlerdir. Selâhattin Tansel, *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, C.1, İstanbul,1991, s.155.

³³*Ses Gazetesi*, 13 Şubat 1919, Nr.18.

Cemiyet tarafından 4 Mart 1919'da gazetelere bir basın bildirisi gönderilmiş, 5 Martta da büyük bir miting tertip edilerek, işgal niyetlerine şiddetle tepki verilmiştir. Yine 6 Martta Miting beyannamesi, hariciye nezareti ve padişaha telgrafla bildirilmiş ve gazetelerde yayınlanmak üzere gönderilmiştir.

Bölgede İzmir'in işgalinden önceki önemli gelişmelerden olan ve İzmir'de toplanan "Büyük Batı Anadolu Kongresi'ne" Karesi Sancağı temsilcileri de katılmış, ikinci başkanlıklardan birisine de Balıkesir Belediye Reisi Hafız Mehmet Emin Efendi getirilmiştir.³⁴ Bu kongrede 165 delegeden 25 delege Karesi Sancağı bölgesinden oluşmuştur.³⁵

Mondros Mütarekesinden sonra, milli teşkilatlar kurma fikrinin hayata geçirilmesi ve hazırlık yapılması gerekliliği anlaşılmışsa da asıl çalışmalar İzmir'in işgalinden sonra başlamıştır. "Redd-i İlhak" hareketlerinin ilk hayata geçirildiği yerlerden biri Balıkesir'dir. İzmir'in işgal haberi Balıkesir'e, 15 Mayıs Perşembe günü öğleden sonra şifahi olarak ulaşmış, hemen 16 Mayıs Cuma günü öğleden önce eşrafın katılımıyla bir toplantı yapılması kararı alınmıştır. Toplantıdan önce İzmir Redd-İlhak imzasıyla belediye riyasetine bir telgraf çekilmişti.

Belediyedeki toplantıya şehrin ileri gelenleri katılmış, belediye meydanında bir miting yapılması üzerinde durulmuş, ancak bazı mahsurlar yüzünden bu fikir kabul görmemiş ve Cuma namazından sonra "Okuma Yurdunda" kapalı bir salon toplantısı yapılması uygun bulunmuştur. Cuma Namazından sonra gayrimüslimlerin de katılımıyla okuma yurdunda geniş katılımlı bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda işgali haber veren telgraf ile mutasarrıf tarafından işgalle ilgili bir tebliğ okunmuş ve çeşitli görüşler dile getirilmiştir. Netice olarak işgal protesto edilmiş, hükümet ve padişahın işgalle ilgili tavrı bilinemediği için silahlı mukavemete kalkışılmaması ittifakla kabul edilmiştir.

³⁴Celal Bayar, *Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Giriş*, C.5, Baha Matbaası, İstanbul 1967, s.1630.

³⁵Feyzi, Hatipoğlu, "Balıkesir'de Kuvayı Milliye Nasıl Teşekkül Etti.", *Balıkesir Postası Gazetesi*, 15 Mart 1945, Nr.642. s.2.

Ayrıca bundan sonraki gelişme ve faaliyetlere göre hareket etmek üzere yetkili 11 kişi “Heyet-i Muvakkate” olarak seçilmiştir. Heyetteki dört gayrimüslim üye buradan sonra belediye binasında yapılacak olan çalışmalarda, gönderilecek protesto telgraflarını imzalamayacaklarını gerekçe göstererek bundan sonraki toplantılara katılmama kararı aldıklarından, müteakip faaliyetler yedi Müslüman üye tarafından “Balıkesir Redd-i İlhak Heyeti” adıyla, Protesto telgraflarının hazırlanması ve Alaca Mescit toplantısının düzenleme hazırlıklarıyla devam etmiştir.

Belediye binasında yapılan toplantılar gayrimüslimlerin dikkatini çektiğinden Zarbalı Hulusi Bey’in evinde iki gizli toplantı daha yapılmıştır. Burada alınan karar gereği 18 Mayıs 1919’da Alaca Mescitte bir toplantı yapılması kararı alınmıştır. Toplantıda Mehmet Vehbi Bey tarafından halka hitap edilmiş, İzmir’in başına gelenlerin Balıkesir’in başına gelmesinin de yakın olduğu, bu durumun protestolarla engellenemeyeceği “Redd-i İlhak Cemiyeti’nin” faaliyetleri çerçevesinde silahlı mücadeleye başlanması gerektiği dile getirilmiştir.

Maarif Müdürü Sabri ve Reji Müdürü Nazmi Beyler de birer konuşma yapmış, konu üzerindeki tartışmalardan sonra, tam yetkili 41 kişi üye olarak belirlenmiştir. Bu 41 kişi içindeki bazı kimseler aleyhte fikirlerde olduklarından bazıları da siyasi düşünceleri yüzünden zaman içinde çalışmalara devam etmemiş, çalışmalara devamlı olarak katılan kişi sayısı 10-15 kişi ile sınırlı kalmıştır.

20 Mayıs 1919’da ikinci bir toplantı yapılmış, merkez heyeti ile birlikte “Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti” kurulmuştur. Ayrıca Edremit havalisine ve İstanbul’a gönderilmek üzere iki heyet teşkil edilmiş, ilk heyet Edremit havalisinde ikinci heyet ise İstanbul’da Sadrazam ve Dâhiliye Nazırı ile görüşmeler yapmıştır. Ne yazık ki bu görüşmede kendilerine, hükümetin elinin kolunun bağlı olduğu, bir şey yapamayacağı ifade edilmiş, ancak millet kendiliğinden harekete geçerse buna karşı yapılacak bir şey olmadığı ifade edilmiştir. 4 Haziran 1919’da Alaca Mescitte yapılan ve 61’nci Tümen Komutanı Albay Kazım, 14’ncü Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa ve 56’ncı Tümen komutanı Bekir Sami’nin de hazır bulunduğu Balıkesir Redd-İlhak Cemiyeti toplantısında silahlı mücadele kararı alınmıştır.

Bu karar uyarınca Ayvalık dışında ilk Kuva-yı Milliye birliğı 5 Haziran 1919'da kurulmuş, Soma yönünde gönderilen birliğin başına Yüzbaşı Kemal Bey (General Kemal Balıkesir) kumandan olarak atanmıştır. Balıkesir Kongrelerinin tarih ve sayıları ihtilaflıdır. Bunun sebebi yapılan bazı toplantıların kongre mi, toplantı mı? kabul edileceğı sorusuna verilecek cevaba göre şekillense de genel olarak beş kongrenin toplandığı bilgisi kabul görmektedir.

Konu ile ilgili olarak Mücteba İlgürel'in geniş ve kapsamlı bir çalışması konuyu aydınlatmak açısından önemlidir.³⁶ 1.Kongre (28 Haziran - 13 Temmuz 1919), 2.Kongre (26-30 Temmuz 1919), 3.Kongre (16 Eylül 1919) 4.Kongre 19-21 Kasım 1919, 5.Kongre 10 Mart 1920 tarihlerinde toplanmıştır. Balıkesir Kongreleri yapısı itibarıyla, adeta yerel bir kongre iktidarı olarak faaliyet göstermiş, bu iradesiyle; vergi salma, asker toplama gibi işler başta olmak üzere bir devletin yapacağı işlevleri yerine getiren bir yapıda görev yapmıştır.³⁷

Balıkesir Kongrelerinde alınan kararların daha geniş alanlarda yayılması için Alaşehir'de de bir kongre düzenlenmiş, Balıkesir Merkez Heyetinin, kongre kararlarını duyurması ve Kuva-yı Milliye ruhunun pekişmesi amacıyla 16 Ekim 1919'dan 27 Haziran 1920'ye kadar İzmir'e doğru Gazetesi çıkarılmıştır. 3. Balıkesir Kongresinde ise Sivas Kongresi ile irtibat kurma çalışmaları yapılmıştır. Balıkesir Kongrelerinin ulusal nitelikteki çalışmaları ve etki sahasını genişletmesi üzerine, İstanbul hükümeti tarafından Anzavur ayaklanması çıkarılmış, ancak bu girişim Kuva-yı Milliye birlikleri tarafından bertaraf edilmiştir.

Kongrenin etkili ve başarılı girişimlerinden birisi de Akbaş Cephaneliğı baskınıdır. Ancak bu başarılı baskın, Anzavur ayaklanması yüzünden gerekli sonucu sağlayamamıştır. Erzurum ve Sivas'ta toplanan kongrelere ve Ankara'da kurulan hükümete rağmen Balıkesir'de iki kongre daha toplanmıştır. 4. kongrede Saruhan, Bilecik ve Bursa üyelerinin de katılımıyla Batı Cephesinde Yunanlılara karşı alınacak tedbirler konusunda görüşmeler yapılmıştır.

³⁶Mücteba İlgürel, *Milli Mücadelede Balıkesir Kongreleri*, İstanbul 1999, s.353 vd.

³⁷Mediha, Akarslan, "Milli Mücadele Döneminde Balıkesir'de Kamuoyunun Oluşması ve Hey'et-i Merkeziye Karar Defteri", *Atatürk Yolu*, 1996, C.5, S.17, s.16.

Balıkesir Kongrelerinden 1'nci, 2'nci ve 4.'ncü Kongre kararları ile Redd-i İşgal Heyeti Teşkilat Encümeni Karar defterleri günümüze ulaşmıştır. Bu belgeler Balıkesir Kuva-yı Milliye Müzesinde muhafaza edilmektedir. Ayrıca Hacim Muhittin Bey'in anıları ile İzmir'e doğru gazetelerinde de konuya ilişkin geniş bilgiler mevcuttur. İstanbul'un işgali üzerine belediye meydanında büyük bir miting tertip edilmiş, işgal kınanmış ve Yunan işgaline karşı mücadele kararlılığı bir kez daha vurgulanmıştır. Yine 3 Nisan 1920 tarihinden Balıkesir Heyeti Merkeziyesi tarafından şehir halkının da katılımıyla 103 temsilciden oluşan bir toplantı düzenlenmiştir.

Burada Ankara'daki meclise delege seçimi ve Anzavur ayaklanmasına karşı alınacak önlemler konusunda görüşmeler yapılmıştır. San Remo'da yapılan görüşmelerde büyük devletler Yunan işgalinin desteklenmesi yönünde karar alınca cesaretlenen Yunanlılar tarafından 22 Haziran'da genel bir taarruz başlatılınca Balıkesir 30 Haziran 1920'de işgal edilmiştir. Balıkesir Kongrelerinde; silahlı mücadeleye düzenli ve daha etkili biçimde örgütlenmiş askeri birliklerle devam etmek için çeşitli birlikler kurulmuş, görevlendirmeler yapılmış, askeri, siyasi, lojistik, idari vb. birçok konuda kararlar alınmıştır.

Bunun sonucunda; Ayvalık, Soma, Bergama ve İvrindi'de cepheler açılarak, cephe gerisindeki faaliyetlerin de daha etkili ve düzenli biçimde devam etmesini sağlamak maksadıyla cephe bölgesi gerisinde menzil müfettişlikleri kurulmuş ve bu müfettişliklerde çalışacak kişilerin görevlendirilmesi yapılmış, bir de "Menzil müfettişliği talimatnamesi" hazırlanmıştır.³⁸ İşgale karşı Balıkesir halkı bütün işgal yılları boyunca Kuva-yı Milliye birlikleri önderliğinde her meslek grubundan, her yaş ve cinsiyetten oluşacak şekilde 14 ay boyunca silahlı direniş göstermiş, Yunan ordusunu yıpratmak ve hareketini yavaşlatacak şekilde karşı koymuştur. Bu maksatla önce Balıkesir Kuva-yı Milliyesi etrafında kenetlenmiş, ardından kongreler toplanarak, yasama ve yürütme erkini adeta bir devlet gibi kullanarak her konuda kararlar almıştır. Bu kararlar çerçevesinde halk da her türlü desteğini vermiş, gerektiğinde maddi gerektiğinde manevi yönden hiçbir desteğini vermekten çekinmemiştir.

³⁸ İlgürel, A.g.e, s.282.

Milli Mücadele boyunca diğer Anadolu vilayetlerinde olduğu gibi Balıkesir’de de günlük yaşam zor koşullarda sürdürülebilmektedir. Pamuk, tütün, zeytin gibi tarım ürünleri üreten ve ihraç eden Karesi Sancağı savaş yıllarında erkek nüfusun askere alınmasından dolayı harmanın yapılamaması, ulaşım imkânlarının zorluğu ve pahalılığı gibi nedenlerle sevkiyat durma derecesine gelmiştir. Bu yolda parasını, maddi desteğini, silah ve cephaneyi, kadınlar asker için gerekli olan çorap, elbise, fanila vb. eşyaları vermek için çalışmalar yapmışlar, din adamı, muallim, siyasetçi vb. gibi sivillerle görevdeki ya da emekli askerler de bizzat cephelerde savaşan birliklerde görev yapmışlardır. Gençler İdman Yurdu ve Türk Ocağı’ndaki çalışmalarıyla gençliği devamlı zinde ve hazır tutmak için faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Bu dönemde Balıkesir’de yayınlanan Ses ve İzmir’e doğru gazeteleriyle milli mücadele ruhu devamlı surette ayakta tutulmaya çalışılmış, yapılan mitinglerle halkın mücadele azmi ve direnci arttırılmaya gayret edilmiştir. Mustafa Kemal önderliğinde ülkedeki Yunan işgalinin durdurulmasına paralel olarak şehir 6 Eylül’de kendi çabalarıyla düşman işgalinden kurtulmuştur.

1926 Yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesine göre Balıkesir vilayeti, merkez kazasından başka Edremit, Burhaniye, Ayvalık, Balya, Gönen, Bandırma, Susurluk, Dursunbey, Sındırgı kazalarını kapsamaktadır.³⁹ Vilayet dâhilindeki köylerin toplamı 922 adettir. 1926-1927 Devlet Salnamesine göre Karesi vilayeti Balıkesir merkez kazasıyla, Bandırma, Edremit, Sındırgı, Balya, Gönen, Ayvalık, Burhaniye ve Dursunbey kazaları olmak üzere 9 kazadan oluşmaktadır.⁴⁰ Müteakip yıllarda nahiye olan bazı yerleşim yerlerinin ilçe yapılması nedeniyle toplam ilçe sayısı giderek artmıştır. Bu ilçelere ilerleyen yıllarda Erdek (1928), Manyas (1936), Bigadiç (1943), İvrindi (1944), Kepsut (1953), Savaştepe (1954), Havran (1957) ilçeleri katılmıştır. Günden güne büyüyerek, günümüzde 2014’te büyükşehir olan Balıkesir, ilin Altıeylül ve Karesi isimleriyle kurulmuş iki ilçeye sahip merkezi durumundadır.

³⁹ 1926 Yılı Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi, İstanbul, 1926, Hüsnü Tabiat Matbaası, s.4.

⁴⁰ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927, Matbuat Müdüriyet-i Umumîsi, s.988, Bu konuda Bkz.. Mehmet Gazali, Balıkesir Vilayeti Coğrafyası, Balıkesir: Balıkesir Vilayeti Matbaası. Balıkesir 1927.

I. BÖLÜM

1923-1960 DÖNEMİNDE BALIKESİR'İN İDARİ VE DEMOGRAFİK YAPISI İLE BELEDİYECİLİK VE ALT YAPI ÇALIŞMALARI

1.1.Balıkesir'in İdari Yapısı (1923-1960):

Balıkesir Belediyesi'nin kuruluşuna geçmeden önce Balıkesir'in idari yapılanmasından kısaca bahsetmek gerekir. Karesi Sancağı Osmanlı Devleti'nin Klasik dönem idari teşkilatlanmasında Anadolu Eyaleti'ne bağlı bir sancaktır. Anadolu Eyaleti'nin o dönemdeki merkezi Kütahya, bağlı sancakları ise Hüdavendigâr (Bursa), Saruhan(Manisa), Menteşe (Aydın), Ankara, Karahisar-i Sahip (Afyon), Çankırı, Hamid (Isparta), Teke, Kastamonu, Bolu, Sultanönü (Eskişehir) ve Karesi'dir.

Karesi Sancağı kazalara ayrılmıştır; merkez kaza Balıkesir'dir. Diğer kazalar: Bigadiç, Sındırgı, Baş Gelenbe (Gelenbe), Kemer Edremid (Burhaniye), Edremid, Ayazmend (Altınova), Kozak, İvrindi, Manyas, Fırtına'a Şamlı (Susurluk) ve 1786'da dâhil edilen Ayvalık'tır.⁴¹ 1816 yılına kadar Anadolu Eyaleti'ne bağlı olan Karesi bu yıllardan sonra Hüdavendigar ve Kocaeli Eyaleti adı ile kurulan eyalete bağlanmıştır. Tanzimat döneminde ise Karesi Sancağı'nın idari yapısında bazı değişiklikler yapılmıştır.

1841 yılında yeni kurulan Hüdavendigâr Eyaleti'ne bağlanan Karesi, 1845'de ise Aydın'dan ayrılan Mağnisa (Manisa) ile Mağnisa merkez olmak üzere birleşerek vilayet olmuşlardır. Bu durum kısa sürmüş ve Karesi tekrar Hüdavendigar Eyaleti'ne bağlanmıştır.⁴² 1864 Vilayet Nizamnamesi ile Osmanlı Devletinde eyalet sisteminden vilayet sistemine geçilmiştir. Bu tarihte Karesi Sancağı yeni yapılandırılan Hüdavendigar vilayetine bağlanmıştır. 1881-1888 yılları arasında Karesi müstakil bir vilayet haline getirilmiştir. 1888'de tekrar Hüdavendigar vilayetine bağlanan Karesi 1909 yılında bağımsız bir Mutasarrıflık haline getirilmiştir. Cumhuriyet idaresine bu idari yapılanmayla giren Balıkesir 1924'te diğer mutasarrıflıklar gibi vilayet haline getirilmiştir.⁴³

⁴¹Abdülmecit Mutaş, *Salnamelere Göre Karesi (1847-1922)*, Zağanos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, Balıkesir 2003, s.9.

⁴²İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Karesi Vilayeti Tarihçesi*, Zağanos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, Balıkesir 2000 s.119,120.

⁴³Mücteba İlgürel, "Balıkesir", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.5. , Ankara,1992, s.12-14.

1923-1960 Döneminde Balıkesir’de 19 vali görev yapmıştır.⁴⁴

1.2. Balıkesir’de Nüfus ve Demografik Yapı:

Balıkesir şehri; Karesi Beyliği zamanında gerçek anlamda kurulup ilk defa şehir olarak ortaya çıkmaya başladığı 1300’lü yılların başında küçük bir kasaba görünümü sergilemektedir. Balıkesir şehir merkezine ait ilk nüfus verilerine 16.yy.dan itibaren rastlamak mümkün olabilmektedir. 1530 yılı tahririne göre Balıkesir’de yirmi bir Türk ve bir Yahudi Mahallesi bulunuyordu. Bunlar arasında Hacı İsmail, Oruç Gazi, Hamza Fakih (Mustafa Fakih), Hacı İshak, Selâhaddin, Karaoğlan, Câmi-i Atik (Hisariçi) adlı mahalleler nüfus bakımından en yoğun olanlardı. Bu tarihte şehrin nüfusu 4500-5000 civarında tahmin edilmektedir. Elli altmış kişilik bir Yahudi topluluğunun bulunduğu şehirde hiç Hristiyan yoktu.⁴⁵

1573-1574’te ise şehrin nüfusu 7500-8000 kadardı. Kanuni devrinde Karesi sancağının yedi zeameti, 381 tımarı vardı. XIX. yüzyılda merkez kazaya bağlı 100 köy bulunuyordu. Balıkesir’in içi ile beraber nüfusu 30.000 kadardı. Bütün nahiyeleriyle beraber toplam nüfus ise 87.000’i aşıyordu. Bu nüfus içinde 1200 Rum, 2500 Ermeni bulunuyordu. Gayri Müslim nüfusun artış sebebi ticarî hayatın canlılığı olsa gerektir. Vital Cuinet’ye göre XIX. yüzyıl sonlarında şehrin nüfusu 13.118 olup bunun 1266’sı Rum, 1941’i Ermeni idi. Diğer bir kayda göre şehrin nüfusu 1903’te 16.000 olup 1920’de 22.049’a çıkmıştı.⁴⁶ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey “1920’de Balıkesir” isimli eserinin “Kısm-ı Beşerî” isimli III. bölümünde, şehirdeki hane sayısı ve nüfusla ilgili bazı bilgiler vermektedir. Buna göre; şehirdeki hane sayısı 4927 olup 10661 kadın, 11388 erkek olmak üzere 22.049’dur. Şehirdeki yabancılar da hesaba katılırsa sayı 30.000’i geçer.

⁴⁴ Bkz.. Ekler Kısmı Ek 1.

⁴⁵ BOA, TT. Tapu Tahrir, nr.153, s.4-30.

⁴⁶ Mücteba İlgürel, *TDV İA* “Balıkesir“, C.V. , s. 12-14.

Tablo.1 1905 Yılı Balıkesir Nüfus Tablosu⁴⁷

Etnik Köken	Erkek	Kadın	Toplam
Türk	69.216	72.120	141.387
Çerkez	2.640	2.542	5.182
Gürcü	286	250	526
Toplam	72.132	74.963	147.090

Kaynak: Yzb. İshak Hakkı Bey, 1920’de Balıkesir

Tablo.2 Merkez Kazası 1905 Verilerine Göre Nüfus Yoğunluğu

Nüfus	Yüzölçümü	Km ² ye düşen sayı
(Merkez) 25.740	5.250	23.95
(köy) 147.090	5.250	28

Kaynak: Yzb. İshak Hakkı Bey, 1920’de Balıkesir

Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra, yıllar içerisinde Balıkesir nüfusu giderek artan bir seyir izlemiştir. Özellikle İkinci Dünya savaşını izleyen 1950-1960 yılları arasındaki dönem nüfus artış hızı açısından dikkat çekicidir. 1950 yılındaki iktidar değişikliği ile gelen Demokrat Parti dönemi Balıkesir’in her açıdan geliştiği, siyasi etkinliğinin arttığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde şehirden seçilen milletvekillerinden bazılarının değişik dönemlerde farklı birkaç bakanlık görevine getirildiği görülmektedir.

Bunun sonucunda şehirde inşa edilen Pamuklu Dokuma, Çimento fabrikası gibi bazı fabrikalarda çalışmak üzere kırsal kesimde yaşayan insanların şehir merkezine göç etmesi nüfusu arttıran önemli nedenlerdendir. Yine şehrin bu dönemdeki nüfus artış hızını arttıran diğer bir sebep de diğer şehirlerden taşınarak getirilen bazı kamu kurumlarıdır. 1951 yılında Kütahya’dan şehre taşınan Ana Tamir Fabrikası ile 1958 yılında Balıkesir’e taşınma kararı alan Ordu Donatım Okulu ve Eğitim Merkez Komutanlığı nüfusun artmasına katkı veren önemli devlet kuruluşları olmuşlardır.

⁴⁷Tablo.1. ve Tablo.2.deki Nüfus verileri Yzb. İshak Hakkı Bey’in 1920’de Balıkesir isimli eserinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tablo.3 1923-1960 Yılları Arası Balıkesir Nüfus Tablosu.⁴⁸

SAYIM YILI	MERKEZ İLÇE NÜFUSU 1927 — 1960			Yüzölçümü	Toplam il Nüfusuna Oranı
	Şehir	Köy	Toplam		
1927	25.448	109.169	134.617	2510	19
1935	26.669	127.618	154.317	2510	17
1940	30.110	134.533	164.643	2510	18
1945	33.184	80.117	114.011	2510	30
1950	36.005	96.257	132.262	2510	27
1955	45.685	61.184	106.869	1446	32
1960	61.145	67.007	128.152	1446	48

Kaynak: DİE Nüfus Sayımları

Tablo.4 Balıkesir Merkez İlçede Şehir ve Köy Nüfusu Oranı (%)

Yıllar	1927	1935	1940	1945	1950	1955	1960
Şehir	18,9	17,3	18,2	29,7	27,2	42,7	47,7
Kır	81,1	82,7	81,8	70,3	72,8	57,3	52,3

Kaynak: DİE Nüfus Sayımları

Tablo.5 Nüfus Sayımlarına Göre Nüfus Artış Oranları

Yıllar	Toplam	Şehir	Köy
1927	-	-	-
1935	17,37	8,36	19,84
1940	0,60	12,75	-2,70
1945	16,65	27,97	13,34
1950	14,15	8,15	15,94
1955	16,62	52,50	4,79
1960	18,30	44,29	7,74

Kaynak: DİE Nüfus Sayım Sonuçları

⁴⁸ Tablo.3 , Tablo 4. ve Tablo 5. DİE verileri esas alınarak sadece merkez ilçeyi ve ilgili dönemi kapsayacak şekilde tarafımdan oluşturulmuştur.

1.3. Balıkesir ve Göç Kavramı:

Balıkesir'in demografik yapısının ve nüfus artış hızının şekillenmesinde yoğun göç alan bir bölge olması nedeniyle aldığı göçler çok etkili olmuştur. Bu nedenle Balıkesir ve göç kavramının da nüfus başlığı altında incelemek kanaatimce uygun olacaktır. Balıkesir; coğrafi konumu itibarıyla yolların kesişim noktasında olması, Marmara ve Ege coğrafyasını birleştirmesi gibi nedenlerle bir transit şehir hüviyeti taşımıştır. Ayrıca İstanbul, İzmir, Bursa gibi şehirlere yakınlığı ve iki denize kıyısı olup Trakya'ya geçişi sağlayan güzergâhın üzerinde olması dolayısıyla da tarihi süreçte devamlı olarak göçlere maruz kalan bir bölge olmuştur. Balıkesir'de mübadil yerleşimi yoğunlukla, Midilli adasına yakın olması ve ticaret açısından önemi nedeniyle Ayvalık'ta gerçekleşmiştir.

Balıkesir Vilayetinde 1924'ten 1933'e kadar 7.541 aile ve 25.515 göçmen iskân olunmuştur. Bu mübadillere 7.018 ev, 1.583 dükkân, 956 arsa, 131.541 dönüm tarla, 606 dönüm bağ ve 906 dönüm bahçe verilmiştir. Bu dağılım il genelinde olmakla beraber daha çok Edremit Körfezinde yoğunlaşmıştır.⁴⁹ Yunanistan'la imzalanan Mübadele Antlaşması sonrası Midilli Adası'ndan Balıkesir Merkez ilçeye 365 aile ve 1.438 nüfus yerleştirilmiştir.⁵⁰ Dönemin gazetelerinden olan Zafer-i Milli Gazetesi'nde bu konuda birçok haber çıkmıştır.

Gazetenin 23 Ekim 1923 tarihli sayısında yer alan “Sıhhiye Müdürü Hikmet Süreyya Bey'le Mülakat” başlıklı habere göre Balıkesir'de iki büyük iskân mıntıkası yer almıştır. Bunlardan biri Gönen, diğeri Edremit, Burhaniye ve Ayvalık ilçelerini kapsayan Edremit Körfezi mıntıkasıdır. Zafer-i Milli Gazetesi'nin 3 Nisan 1924 tarihli sayısında, mübadelenin başlamasından o güne kadar vilayete kaç kişinin geldiği hakkında bir haber yer almıştır.⁵¹ Balıkesir, coğrafi konumu nedeniyle Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet döneminde özellikle mübadele sürecinde nüfus hareketliliğinin en yoğun yaşandığı bölgelerden biri olmuştur. Mübadele süresince büyük miktarda göçe ev sahipliği yapmıştır. Yaşanan bu büyük göç neticesinde Balıkesir etnik, sosyolojik ve din alanlarında önemli bir dönüşüm geçirmiştir.

⁴⁹Mehmet Bicik, *Balkanlar'dan Burhaniye'ye Yapılan Göçlerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Etkileri*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2017, s.106.

⁵⁰*Balıkesir 1967 İl Yıllığı*, İstanbul 1969. s. 161-162.

⁵¹*Zafer-i Milli Gazetesi*, 23 Ekim 1923, *Zafer-i Milli Gazetesi*, 3 Nisan 1924.

1923'ten sonra Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti tarafından Yunanistan'dan gelen mübadiller yerleştirilecekleri bölgelere göre 10 yerleşim alanına ayrılmıştır. Balıkesir'in tek başına üçüncü bölgeyi oluşturması ne kadar önemli bir göç iskân merkezi olduğunu göstermektedir.⁵² Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yokluk ve yıkımdan daha önemli sorunu mübadele ile gelen göçmenlerin Türkiye'ye intibak sorunları olmuştur. Yaşadıkları coğrafyayı terk ederek başka bir yere göç etmek, tüm yer değiştiren kitleler açısından önemli güçlükler doğurmuştur. Karşılaşılan en ciddi kültürel sorun dil problemi olmuştur. Gelen kitlenin bir kısmının hiç Türkçe bilmemesi, yerli halkın gelenleri Rumlardan veya Musevilerden dönen kişiler olarak görmelerine yol açmıştır. Balıkesir halkının mübadele ile gelen kişileri “muhacir - macır” şeklinde ifade etmesi bu duruma örnek sayılabilir.

Karesi mebusu Ali Sururi Bey, Edremit'e yerleşen mübadillerin içinde Bulgarca, Arnavutça ve Boşnakça konuşanlarla karşılaşıldığından ve bunların maddi ve manevi değerlerinin, Türklerinkine benzemediğinden şikâyet etmiştir. Gelen mübadiller arasında Türkçeyi çok az bilen ya da hiç bilmeyen kişiler de oldukça fazla miktardadır. Dolayısıyla yüzyıllarca ayrı coğrafyalarda, ayrı sosyal yapılar içinde ve başka kültürlerle etkileşim içinde yaşayan insanların yaşam tarzı haline bu davranış şekillerini yeni bir kültüre uydurmaları uzun zaman almış, sancılı olmuştur. Balıkesir erken1923-1960 döneminde aralıklarla değişik bölgelerden göç alan bölgelerin en başında gelen bir şehir olmuştur.

1950-51 döneminde de Balıkesir Bulgaristan kaynaklı büyük göç hareketinin yoğunlaştığı merkezlerin arasındadır. Bu göçmenler için hem dönemin hükümetinin yaptığı harcamalar hem de yabancı yardımlarla göçmenlerin iskân sorununa çözümler getirilmeye yönelik yapılmalar yapılmıştır. Türkiye genelinde 1953 yılına kadar hem devlet bütçesinden hem de Amerika'nın sağladığı Marshall yardımları sayesinde 29.095 evin inşa edilmesi için 35.510 Lira harcama yapılmış ve 14.453 evin inşaatı tamamlanmıştır. Geriye kalan 8199 evin inşaatı 1952 yılı sonuna ve 6443 evin de 1953 yılı sonuna yetiştirilmesine çalışılmıştır.⁵³ En fazla ev yapılan şehirler; Bursa 2671, İstanbul 2236, Balıkesir 1962, Seyhan (Adana) 1794, Manisa 1680, Konya 1394, Ankara 1382, Tekirdağ 1379, İzmir 1332, Aydın 1275, Eskişehir 1124, Yozgat 1016, Edirne 886'dır.

⁵²Kemal Arı, *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1935)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010, s.52-53,92.

⁵³BCA.782.00/10-1552, 1952: E.19-20; TBMM Z.C. C.17, 1.11.1952: 10.

Buna bağılı olarak ev inşası sırasında en fazla harcama yapılan iller şunlardır: İstanbul 5.254.583. Lira. Bursa 2.379.500. lira. Manisa 2.330.000. lira Seyhan (Adana) 2.230.000. lira. Balıkesir 2.040.000.lira. Aydın 1.883.000. lira Konya, 1.650.000.lira, İzmir 1.596.000. lira, Eskişehir 1.579.032. lira, Yozgat 1.520.300. lira, Tekirdağ 1.370.685. lira, Ankara 1.153.600. lira. En az ev yapılan şehirler; Urfa 1, Diyarbakır 23, Çankırı 48, Malatya 49, Hatay 65, Sinop 76, Erzincan 85, Elazığ 95, Isparta 122, Amasya 125, Zonguldak 132'dir. Buna bağılı olarak en az masraf yapılan şehirler; Çankırı 60.000, Malatya, 67.000. Erzincan 79.625. Elazığ 99.000. Hatay 100.500. Isparta 145.000. Amasya 150.000. Türk Lirasıdır.⁵⁴ Verilerden de anlaşıldığı üzere Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen Türkler ağırlıklı olarak Marmara, Ege, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgesi; çok az bir bölümü de Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki illere yerleştirilmiştir.⁵⁵

Tablo.6 İllere ve Meslek Gruplarına Göre Göçmenlerin Dağılımı

Şehir	İskân Planına Göre Mevcut Aile Adedi	İskân Hakkına Sahip Olduğu Tespit Edilen			
		Çiftçi		Esnaf ve Sanatkâr	
		Aile Adedi	Nüfus Adedi	Aile Adedi	Nüfus Adedi
Balıkesir	1818	1865	6905	563	2445

Kaynak: Oğuz Arı, 1950 – 1951 Senelerinde Bulgaristan'dan Tehcir Edilen Türk Göçmenlerinden Bir Örnek Grup Seçilerek Dayanışma ve Sosyal İntibak Bakımından Aile Cesametinin ve Aile İçindeki Münasebetlerin Araştırılması, Ankara, [y.y.], [t.y.], s. 17.

⁵⁴BCA.782.00/10-1552, 1952: E.19-21.

⁵⁵Esra, Değerli Sarıkoyuncu, Hasan, Karakuzu, *Akademik Bakış Dergisi*, S.57, Eylül-Ekim 2016 *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* ISSN:1694-528 X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız -Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat-Kırgızistan <http://www.akademikbakis.org>.

Balıkesir’de 1950-51 döneminde ülkeye gelen 154.397 Bulgaristan göçmeninden 9127’si iskân edilerek toplam göçmenlerin % 5,9 ‘u oranında ve Bursa, İstanbul ve İzmir’in ardından en fazla göçmen alan dördüncü şehir olmuştur.⁵⁶

Tablo.7 1950–1958 Senelerinde Bulgaristan, Türkistan, Suriye’den Gelen Göçmenlerle, Avrupa Kamp Mültecilerinin Miktarı Tablosu

Şehir	Bulgaristan’dan gelen göçmen Aile adedi	Toplam	İskân Edilen göçmen ailesi
Balıkesir	1645	1645	1946

Kaynak: Oğuz Arı, Bulgaristanlı göçmenlerin İntibakı, 1950 – 1951 Senelerinde Bulgaristan’dan Tehcir Edilen Türk Göçmenlerinden Yalnız Bursa’ da Hürriyet Mahallesi’nde ve İstanbul Taşlı tarlada İskân Edilenlerin İntibakı ile İlgili Sosyolojik Problemler, Ankara, Rekor Matbaası, 1960, s. 10.

Tablo.8 1950 –1951 döneminde Türkiye’ye gelen göçmenlerin yerleştirildikleri iller ve yüzde oranları

Bursa	14.616	9,5
İstanbul	11.644	7,5
İzmir	10.141	6,6
Tekirdağ	7.719	5,0
Eskişehir	7.009	4,5
Balıkesir	9.127	5,9
Kırklareli	7.230	4,7
Manisa	7.961	5,2
Ankara	6.016	3,9
Kocaeli	3.478	2,3
Diğer	69.456	45,0
TOPLAM	154.397	% 100

Kaynak: Beycan Hoccoğlu, Bulgaristan’dan Türkiye’ye Yönelik Göçler ve Göçmen Yerleşme Alanlarında Sosyo-Ekonomik ve Mekânsal Özellikler, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 2011, s.56.

⁵⁶Beycan Hoccoğlu, *Bulgaristan’dan Türkiye’ye Yönelik Göçler ve Göçmen Yerleşme Alanlarında Sosyo - Ekonomik ve Mekânsal Özellikler*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 2011, s.56.

1.4. Balıkesir Belediyesi Tarihi:

Balıkesir şehri Osmanlı Devleti zamanında Karesi sancağının merkez kazasıdır. Bu nedenle sancakbeyi, alaybeyi ve subaşı gibi yönetici sınıfından görevliler ve ilmiye zümresinden sayılan kadı ile yeniçeri serdarı, kethüda yeri, şehir kethüdası gibi askeri zümrenin görev yaptıkları bir şehir durumundadır. Balıkesir Belediyesinin kuruluş tarihi olarak 1864 tarihi kabul edilmektedir. Taşrada belediyeçilik alanındaki düzenlemeler 1864 Vilayetler Nizamnamesi temel alınarak yapılmış ve taşrada belediye idareleri kurulmaya başlanmıştır. Belediye idarelerinin bütün imparatorlukta resmen kurulması 1877 Vilayetler Belediye Kanunuyla olmuştur. Balıkesir Belediyesinin 1864 Vilayetler Nizamnamesi ile 1864 yılında kurulduğu tahmin edilmektedir. Ancak Balıkesir Belediyesinin kuruluş tarihi ile ilgili elde edilen bilgiler çeşitli kaynaklarda küçük bilgi kırıntıları şeklindedir.

Balıkesir Belediyesi ile ilgili Kerim Kani Akpınarlı tarafından yazılan “Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi” isminde bir eser bulunmasına ve bazı yeni bilgiler de verilmesine rağmen bunların çok doyurucu bilgiler olduğunu söylemek mümkün değildir. Balıkesir eski Belediye başkanlarından Hüseyin Baştuz’un görev yaptığı dönemde 27.12.1968 tarihinde Belediye meclisinde alınan bir kararla yazardan “Balıkesir ve belediyesinin tarihi” konusunda bir yıllık bir dönem içerisinde bir eser hazırlaması istenmiştir. Balıkesirli gazeteci Kerim Kani Akpınarlı tarafından kaleme alınan eser, çeşitli nedenlerle yazıldığı dönemde bastırılamamıştır. Yine eski Balıkesir Belediye başkanlarından İsmail Ok’un belediye başkanlığı döneminde, karışık şekilde daktilo notları halinde hazırlanmış olan eser Balıkesir kent Arşivi danışmanı Abdülmecit Mutfak tarafından düzenlenerek ilk defa yayınlanmıştır.

Eser kitap halinde yayınlanırken karışık olarak hazırlanan notların belli bir düzene sokulması, günümüz anlayışına uygun olmayan tarihlendirme, dipnot gösterme ve imla yanlışlıklarının düzeltilmesi gerekmiştir. Abdülmecit Mutfak eseri iki bölüm halinde düzenlemiş, ikinci bölüme “Balıkesir Belediye Tarihi” ismini vererek konuyla ilgili olduğunu değerlendirdiği bilgileri bu bölümde toplamıştır. Balıkesir Belediyesi’nin kuruluş tarihi konusunda 1864 yılı öne çıksa da ilk belediye başkanının kimliği konusunda değişik değerlendirmeler vardır. Akpınarlı Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi adlı eserinde ilk başkan olarak Giridlioğlu Ali Bey’in ismini vermektedir.

Ayrıca belediye kaynaklarında resmi olarak ilk başkan olarak ismi geçen Ermeni Deretam Efendi'ye kadar beş başkanın görev yaptığını ifade ederek isimlerini de açıklamaktadır. Ancak belediyenin resmi kayıtlarına ters düşmemek adına olması muhtemeldir ki, görev yapan başkanları sıralamak amacıyla hazırladığı listeyi Deretam Efendi'den başlattığı görülmektedir. Deretam Efendi'den önce görev yapan başkanlar ve görev süreleri şu şekildedir: 1.Giridlioğlu Ali Bey 1864-1872 (R.1280-1289) yılına kadar dokuz yıl. 2. Hacı Edhem Ağa 1872 (R. 31 Mayıs 1289-3 Ekim 1289) yılında dört ay iki gün. 3.Ahmed Ağa 1872-1873 (R.8 Kasım 1289-1 Nisan 1290) yıllarında dört ay yirmi üç gün. 4.Hacı Edhem Ağa 1874 (r.3 Mayıs 1290-30 Mayıs 1290) yılında yalnız yirmi sekiz gün, reis vekilliği. 5. Mehmed Ali Rahmi Efendi 1874-1878 (r.31 Mayıs 1290-20 Nisan 1294) yılına kadar üç sene on dokuz gün, reis vekilliği.

Kişisel kanaatimce Selanik, İzmir gibi Balıkesir'den daha büyük, şehirleşme konusunda daha başarılı, tecrübeli ve kozmopolit şehirlerde bile belediye teşkilatının 1868/1869 yılında kurulduğu göz önüne alınırsa Balıkesir Belediyesi'nin 1864 olarak verilen kuruluş tarihinin gerçekliği konusunda bazı şüphelerin oluşması normaldir. Bu çalışmada, gereksiz bilgi vermekten kaçınmak ve döneme (1923-1960) yoğunlaşmak adına sadece bu dönemin başlangıcına kadar geçen dönemde görev yapan Belediye başkanlarının ismi ve görev yılları bir liste olarak hazırlanarak verilmiştir. Mutfaf'ın eserinde ise 1870 yılından itibaren belediye reisliği yapanlar arasında ne Giridlioğlu Ali Bey ne de Deretam Efendi'den bahsedilmektedir.

Mutfaf'ın belediye başkanları listesi farklılıklar göstermektedir.⁵⁷ Akpınarlı belediyenin gelir-gider defterinden faydalanarak verdiği bilgide 7 Mart 1878 (R.5 Mart 1294) yılında reis olarak Necip Ali Bey'i göstermektedir. Bu tarihte Mehmed Ali Rahmi Efendi'nin reis olduğu Akpınarlı'nın eserinde verdiği bir gelir-gider defterlerinde geçmektedir. Bu durum Akpınarlı'nın eserinin kendi içinde çeliştiğini göstermektedir. Necip Ali Bey'in beş ay yirmi bir gün süren reisliğinden sonra 3 Eylül 1878'de (R.22 Ağustos 1294) Hacı Süleyman Efendi reis olmuştur. Fakat bu kişiden de belediye reisleri kısmında bahsedilmemiştir.

⁵⁷ Mutfaf, A.g.e, s.69.

Yine aynı şekilde çalışma konusu olan 1923-1960 dönemine ait çalışmalar detaylı şekilde verilirken, belediyenin kuruluşundan itibaren cumhuriyetin ilanına kadar olan dönem hakkında genel bilgiler verilmesi daha uygun olacaktır. Zaten bu dönemle ilgili detay verecek ölçüde belge ve bilgi içeren kaynaklar da sınırlıdır. Liste hazırlarken Akpınarlı'nın bilgileriyle belediye kayıtları arasında farklılıklar dikkat çekmektedir.

Şöyle ki: ilk olarak H.1324 ile H.1332 arasındaki 8 yıllık sürede kimin başkanlık yaptığı belli değildir. Yine Akpınarlı'nın eserinde yararlandığını belirttiği aile tarihine dayandığı Giridlioğlu Ali Bey'in 1864'ten 1872'ye (H.1280-1289) kadar 8 yıl başkanlık yaptığını söylediği dönem ile belediye tarafından Deretam Efendi'nin başkan olarak gösterildiği 1868-1880 (H.1284-1297) dönem birbiriyle çakışmaktadır. Kani Akpınarlı bu eserinde belediye arşivlerinde 3 defter gördüğünü, bu defterlerde 1872'den 1877 yılına kadar olan 6 yıllık süreye ait aylık gelir-gider cetvellerinin olduğunu belirtmektedir.

1886-1888 tarihlerinde şehirde yayınlanan Karesi Gazetesi'nde belediye ile ilgili haberlere yer veren yazar, görmüş olduğunu söylediği aile tarihçesine göre belediyenin kendisine ait bir buzhane ile bir eczane işlettiğinden de bahsetmektedir. Yazara göre yukarıda sözü edilen gelir gider cetvellerini gösteren defterlerden başka bir de "Karar ve Mutasarrıflık Makamına gönderilen Tahrirat Defteri" bulunmaktadır ki, örnek olması açısından bu kararlardan birkaçından bu eserde bahsedilmiştir.⁵⁸ Ne yazık ki elde edilen bilgi ve belgeler bu karışıklığı gidermeye yetecek düzeyde olmadığından, konu muamma olarak varlığını yeni bilgi ve belgeler çıkana kadar koruyacağı benzetilmektedir. Balıkesir Belediyesi ile ilgisi bazı kısa bilgilere Şerafettin Mağmumi'nin Bursa ve Balıkesir çevresine görevli olarak gönderilmesi sırasında, on üç gün kaldığı Balıkesir şehir merkezinden verdiği bilgilerden ulaşmak mümkün olmaktadır.⁵⁹ Şerafettin Mağmumi bir paragraf kadar olsa da Balıkesir Belediyesinin 1894 Aralık ayındaki durumuna eserinde yer vermiştir.

⁵⁸Bu konuda Bkz.. Betül İskender, *Mahalli İdarelerin Kuruluş Sürecinde Balıkesir Belediyesi (1864-1922)*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2009.

⁵⁹Şerafettin Mağmumi 1894 yılında ortaya çıkan kolera salgınıyla mücadele etmek üzere bir heyetle birlikte Bursa ve Balıkesir civarında dört buçuk ay görev yapmış, on üç gün süreyle de Balıkesir şehir merkezinde bulunmuştur. Döndükten sonra bölgedeki anılarını *Seyahat Hatıraları, Anadolu ve Suriye'de* (Matbaat'ül-fütuh, Kahire,1327/1909) adıyla yayımlamıştır. Bu kitabın 102-175'nci sayfalarını Balıkesir ve civarındaki anılarına ayırmıştır. Balıkesir kısmıyla ilgili olarak Nâzım H. Polat, Uluslararası Balıkesir'e Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu (7-8 Kasım 2013, Balıkesir) Ed; Şenol Çelik - Serdar Genç "Doktor Şerafettin Mağmumi Balıkesir'de" konulu tebliğinden yararlanılmıştır.

Mağmumi'ye göre Balıkesir şehir merkezindeki çarşı ve pazarlar geometrik olarak şekil ve düzgünlük olarak iyi seviyede olmasa da şehrin kaldırımları mükemmel ve düzen, tertip açısından çok iyi durumdadır. Ayrıca belediye temizlik konusunda son derece gayretli ve istekli olup, teşekkürü hak etmektedir. Ne var ki belediyenin elini zorlaştıran, etkisiz bırakan önemli bir konu vardır. Şehrin içinden geçen yazın kuru ancak kışın yağın yağmur ve kar dolayısıyla zaman zaman taşın iki dere sıkıntı vermektedir. Şehirdeki bütün evlerin lağımları derelere akmakta, o dönemde kanalizasyon şebekesi olmadığından bu kötü maddeler dere boyunca akarken etrafa kötü kokular yayarak rahatsızlık vermektedir. Şerafettin Mağmumi, derelerle ilgili mahzurları ortadan kaldırmak adına belediye ile görüşerek bazı önerilerde bulunmuş, yaptığı bu öneriler kabul edilmiştir. Buna göre Belediye Dairesi derelerle ilgili keşfi yaparak haritaları hazırlatmış, ilkbahar aylarında da inşaatla başlanması yönünde karar almıştır.

Cumhuriyetin ilanından önceki dönem incelendiğinde başkanların çok sık aralıklarla değiştiği ve birkaç ay veya birkaç yıl gibi kısa sürelerle görev yaptıkları dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bu kadar çok başkanın, bu kadar kısa sürelerde yaptığı işlerin büyüklüğü ve sıhhati de tartışmalıdır. Bu dönemde Belediye Başkanları kadar hatta belki de daha fazla şekilde, şehirde görev yapan bazı mutasarrıfların şehrin gelişimine, imarına yaptığı katkılar olmuştur. Bunu ifade ettikten sonra özellikle 1896 yılından 1905 yılı başlarına kadar yaklaşık 8 yıl Balıkesir'de görev yapmış olan mutasarrıf Ömer Ali Bey'i en başta anmak gerekir.⁶⁰ Ömer Ali Bey'in görev yaptığı bu dönem şüphesiz Balıkesir'in en kritik ve zor dönemlerinin başında gelmektedir. 29 Ocak 1898 tarihinde meydana gelen büyük deprem Balıkesir şehir merkezini adeta yerle bir etmiş, taş üstünde taş bırakmamıştır. Şehirde mesken ve diğer yapılar da dâhil olmak üzere bulunan 4196 adet yapıdan sadece 51 adedinin sağlam kalabildiğini, 2146'sının tümünden yıkıldığını, 1999 adedinin ise ciddi tamire ihtiyaç duyduğu göz önüne alınırsa felaketin boyutu anlaşılabilir. Ömer Ali Bey; İstanbul hükümetinin desteği, şehir ahalisinin ve diğer yerlerden gelen yardımların da katkısıyla görev süresi boyunca Balıkesir şehir merkezini yeniden imar ve inşa etme gayretinde olmuştur.

⁶⁰Ömer Ali Bey (1839-1920); birçok şehirde vilayet mektupçuluğu yaptıktan sonra, 1896-1904 yılları arasında Bursa Vilayetine bağlı Karesi Sancağı mutasarrıflığı görevini üstlenmiştir. Balıkesir'deki mutasarrıflık görevi sırasında 1898 yılı 29 Ocak günü meydana gelen Balıkesir depreminin ardından şehrin onarımında çok büyük katkıları olmuştur. Detaylı bilgi için Bkz.. Muharrem Eren, *Mutasarrıf Ömer Ali Bey, Zağanos Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları*, İstanbul, 1993.

1905 yılında şehirden ayrılırken, arkasında Balıkesir şehir merkezinde bugün bile şehrin anıtsal yapılarından olan birçok eser bırakmış, şehri eski parlak günlerine kavuşturmaya çalışmıştır. Ömer Ali Bey'in görev süresince resmi kurumlara ait binalar inşa edilmiş, cami ve mescitlerin kimisi yenilenmiş kimisi yeni baştan yapılmıştır. Şehirde birçok yeni cadde ve meydan açılmış, Ömer Ali Bey'in özverili ve gayretli çalışmasına, Balıkesir halkı da gerek bedenen inşaat çalışmalarına katılarak gerekse nakdi destek vererek yardımcı olmuşlardır. Bu çalışmalarından dolayı Ömer Ali Bey İstanbul Hükümeti tarafından Sanayi Madalyası ile ödüllendirilmiş, ayrıca Balıkesirlilerin gönlünde de özel bir yer edinmiştir. Bu değerli hizmetleri halk tarafından da takdir görmüş, Balıkesirli şairler tarafından kendisi hakkında övücü nitelikte kasideler yazılmıştır.

Ömer Ali Bey Şubat 1905'de görevinden ayrıldıktan sonra yerine gelen mutasarrıflar da imar ve inşaa çalışmalarına devam etmişlerdir. Bunlardan biri 1907-1909 yılları arasında Balıkesir'de mutasarrıf olarak görev yapan Mehmet Ali Ayni Bey'dir.⁶¹ Yazmış olduğu hatıratında, Ömer Ali Bey'in çabalarını şu sözlerle takdir etmekte olduğu görülüyor. *"Burada şu noktaya da temas etmek benim için bir kadirşinaslık vazifesidir: Mutasarrıf Ömer Ali Bey Balıkesir'in imarı hususuna çok ehemmiyet vermiştir. Fakat onun çalışmaları bütün hasarı izaleye kifayet etmemiştir."*

Mehmet Ali Ayni Bey bu durumu düzeltmek amacıyla, kalan yerden imar ve inşaa çalışmalarına devam etmiş, yıkılmış olanları eserleri yeniden yaptırmaya, tamire ihtiyaç duyan eserleri de tamir ettirmeye gayret göstermiştir.⁶² Cumhuriyetin ilanına kadar olan dönemde yapılan önemli hizmetlerden biri de bugün bile hala Balıkesir'in en önemli caddelerinden biri olan o zamanki adıyla İstasyon şimdiki adıyla Milli Kuvvetler Caddesine düzgün bir şekil vererek hizmete açmak olmuştur. 1913 yılında yapılmaya başlanan bu cadde düzenlemesi o devrin mutasarrıfı Kemal Bey (Gedeleş) tarafından yaptırılmıştır. Uzun bir müddet toprak halde ve kaldırımsız şekilde duran bu cadde, 1919 yılında parke taş döşenerek daha düzgün ve kullanışlı bir hale getirilmiştir.

⁶¹Mehmet Ali Ayni Bey (1868 Serfiçe - Manastır 1945). Mehmet Ali Ayni Bey, iyi eğitim almış, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında eğitimci ve bürokrat olarak önemli görevlerde bulunmuş önemli bir Osmanlı aydınıdır. 1907-1909 yıllarında depremde kısa bir süre sonra, Ömer Ali Bey'in ardından Balıkesir'de mutasarrıf olarak görev yapmış, Balıkesir'i yeniden imar ve inşaa etme konusunda o da kalan yerden devam ederek önemli katkılar sağlamıştır. Detaylı bilgi için Bkz.. İsmail Arar, "Ayni, Mehmet Ali", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.4, 1991, s. 273-275.

⁶²Mehmet Ali Ayni Bey, *Hatıralar*, s.48.

Cumhuriyet ilan edilmeden hemen önce şehre elektrik vermek için çalışmalar yapıldığı meşakkatli bir süreçten sonra da elektrik hizmetinin verilmeye başlandığı görülmektedir. Cumhuriyet Döneminin hemen öncesinde belediye çalışmaları hakkında bilgi veren önemli kaynaklardan bir diğeri de Yüzbaşı İshak Hakkı Bey'in "1920'de Balıkesir" isimli eseridir. İshak Hakkı Bey eserinin "Belediye ve Evkâf" başlığıyla yer alan VI. bölümünde "Tenvîrat-ı Elektirikiye" başlığıyla şehirde verilen elektrik hizmeti ve hizmet alan mahaller, belediyenin ve vakıfların durumları ve verdikleri hizmetler hakkında bilgiler vermektedir. Sonuç olarak Balıkesir belediyesi cumhuriyet döneminde yeniden yapılandığında yaklaşık yirmi beş bin kişilik küçük bir kasaba ölçüsündeki bir şehirde kısıtlı imkânlarıyla ve dar bir kadroyla hizmet veren bir yapıdadır. Şehirleşme ve imar çalışmalarının cumhuriyetin ilanından sonra değişik bir anlayışa büründüğü görülse de Balıkesir özelinde esas çalışmaların 1930'lu yıllardan itibaren hız kazanmaya başladığı söylenebilir.

Tablo.9 Kuruluşundan Cumhuriyete kadar Balıkesir Belediye Başkanları

S.NO	BELEDİYE BAŞKANI	GÖREV YILI
1	Deretam Efendi	1284-1297
2	Ahmed Efendi	01.02.1297-30.01.1300
3	Ömer Efendi	31.01.1300-30.08.1301
4	Necip Ali Bey	01.09.1301-31.03.1316 01.07.1316-31.03.1320
5	Sacid Efendi	01.04.1316-30.06.1316
6	Kasapoğlu Hafız Hüseyin Efendi	01.04.1320-30.08.1321
7	İbrahim Edhem Efendi	01.09.1321-31.04.1323
8	Zarplıoğlu Nuri Bey	11.05.1323-31.03.1324
9	Şükrü Yırcalı	01.02.1332-29.02.1332
10	Şerafettin Bey	01.03.1332-02.04.1332
11	Nuh Bey	03.04.1332-19.04.1332
12	Muhittin bey	20.04.1332-04.05.1332 16.01.1337-11.06.1337
13	Hulusi Zarplı	01.03.1334-31.05.1334
14	Ali Rıza Efendi	01.06.1334-30.10.1334
15	Hafız Mehmed Emin Efendi (Keçeci)	01.11.1334-31.06.1336
16	Hacı Kamil Efendi (KAPTANOĞLU)	01.07.1336-30.08.1336
17	Mehmed Efendi (BOZOK)	04.08.1336-30.09.1336 20.12.1336-15.01.1337
18	Cemil Efendi (ABDÜSSELAMOĞLU)	01.10.1336-19.12.1336
19	Hakkı Efendi (HATTATOĞLU)	12.06.1337-30.09.1922

Kaynak: Kerim Kani Akpınarlı Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi, s.120-122.

Tablo.10 (1923-1960) Döneminde Görev Yapan Belediye Başkanları⁶³

Hayrettin Karan	(01.10.1922-29.02.1925) Hayrettin Karan başkanlığa 1923'ten önce başladığı ve 1923 sonrası devam ettiği için liste onun döneminden itibaren başlatılmıştır.
İsmail Naci Kodanaz	(01.09.1925-31.12.1934)
Salim Gündoğan*	(01.01.1935-28.09.1936)
İsmail Naci Kodanaz	(29.09.1936-04.11.1942)
Ferit Tüzel	(11.11.1942-05.02.1944)
İsmail Hakkı Varnalı	(17.02.1944-31.05.1946)
Dr. Muammer Yasa	(01.06.1946-30.03.1950)
Vasıf Ispartalı	(01.04.1950-05.09.1950)
Tevfik Yoldemir	(06.09.1950-19.12.1951)
Faik Ocak	(11.01.1952-30.09.1957)
Av. Enver Durmaz	(10.01.1958-11.05.1960)
Bnb. Şemsi İlter	(01.06.1960-20.06.1960)
Said Koçak	(20.06.1960-01.10.1960)
Amiral Zahid Kırışlı	(01.10.1960-17.11.1963)

Kaynak: Balıkesir Belediyesi Resmi İnternet Sitesi

*Balıkesir Valisi Salim Gündoğan N.2-1545 sayılı kararname ile tabloda gösterilen tarihler arasında geçici olarak başkanlığa vekâlet etmiştir. Bu kararname ile Balıkesir Merkez Belediye Reisliğinin 1580 sayılı Belediye Kanununun 94'üncü maddesinin (B) ve (D) fıkralarına göre valiye verilmesi Dâhiliye Bakanlığının 11.11.1934 tarihli ve 65-125 sayılı yazısı ile ileri sürülmesi üzerine bakanlar heyetinin 12-1 J-934 toplantısında kabul olunmuştur.⁶⁴

1.5. Balıkesir Belediyesi Hizmetleri:

Kerim Kani Akpınarlı “Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi” adlı eserinde belediyenin 1864 yılında kurulduğunu ve Şimdiki Ali Hikmet Paşa Meydanında bulunan bir binada tek odadan ibaret olan yönetim merkezinden idare edildiğini ifade etmektedir.⁶⁵

⁶³<https://www.balikesir.bel.tr/kurumsal/baskanlarimiz/>, (Erişim tarihi 29.03.2020. saat 15.14)

⁶⁴*Türk Dili Gazetesi* "Belediye Başkanlığının Valimize Verilmesi Yasası Resmi Gazetede Çıktı." 25 İkinci teşrin Pazar 1334, S.4359, s.2, BCA.19.08.1935, 30-18-1-2/49.77.1, BCA.19.08.1935, 30-18-1-2/57.67.19, Dosya Eki: 52-36.

⁶⁵Kerim Kani Akpınarlı, *Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi*, Balıkesir.2009,s.119.

Balıkesir Belediyesi kurulduğu ilk yıllarda dar kapsamlı görevlerini, yine az sayıda personeliyle yerine getiren bir yapıdadır. Görev tanımı bakımından bazı işleri mutasarrıflıkla çalışmakta, bu yapısıyla mutasarrıflığın bir alt birimi olduğu izlenimi vermektedir. Balıkesir Belediyesinin 1873–1878 (R.1289–1294) yılları gelir-gider defterlerinin gider kısmında belediyenin hükümet tahrirat odası ile hükümet dairesinin diğer odalarına döşeme ve onarım harcaması yapmış olması belediyenin hükümet dairesi ile aynı bina içinde hizmet verdiğini göstermektedir. Esasında o yıllarda belediyeler henüz resmen kurulmamış olmakla beraber bu durum öteden beri şehir işlerini yürüten bir kuruluşun mevcut olduğunu kanıtlamaktadır. Ayrıca belediye hükümet konağı binasının tamiri için ufak tefek masrafları da karşılamıştır.⁶⁶ Belediyenin kendine ait müstakil bir binaya sahip olması Mehmet Ali Ayni Bey zamanında gerçekleşebilmiştir.

Mehmet Ali Ayni Bey 1909 yılında bugünkü Ali Hikmet Paşa Meydanının bulunduğu yerde bir belediye binası inşa ettirmiştir. Bu bina çeyrek asır hizmet verdikten sonra Ali Hikmet Paşa Meydanı civarında düzenlemeler yapılırken 1935 Yılı Nisan Ayında yıktırılmıştır. Yeni bir belediye binasına ihtiyaç duyulduğundan Anafartalar Caddesinde yeni bir Belediye binası inşa ettirilmiştir. Bu bina dönemin ruhunu yansıtan yapılardan olup 1935 yılı ilkbaharında bitirilerek faaliyete geçmiştir.⁶⁷ Belediye faaliyetlerine bu hizmet binası yıkıldıktan sonra Giritli Mehmed Paşa tarafından yaptırılan eski binada devam etmiştir.

Halit Bey Köşkü ismiyle de bilinen belediye binası 1952 yılında 50.000.000 Lira bedelle restore edilmiştir.⁶⁸ Balıkesir Belediyesine ait bir mezbaha 1923 yılından beri eski Zirai Donatım Kurumunun bulunduğu yerde, dere kenarında basit usullerle, iptidai şartlarda kesim yapan bir görüntüdeydi. Bu nedenle şartlar uygun olmadığından üretim miktarı da kesim koşulları da iyi durumda değildi. Bu yüzden ilerleyen yıllarda yeni mezbaha yapılması fikri her zaman gündemde olmuş, belediye yönetimleri bu iş için kaynak bulmaya çalışmışlardır.

⁶⁶A.g.e.186.

⁶⁷*Türk Dili Gazetesi*, “Belediye Binası”, 2 Şubat 1935, S.9576, s.2. , *Türk Dili Gazetesi*, “Belediye Yeni Binasına Taşınıyor.”, 4 Mart 1935, S.9585, s.2. Habere göre yeni bina üç katlı olarak yapılmıştır. Birinci kat, sıhhat ve baytarlık işleriyle zabıtaya, ikinci kat reislik ve büroya, üçüncü kat da mühendislik ve diğer kısımlara tahsis edilecektir. Üçüncü kattaki büyük oda nikâh salonu yapılacaktır.

⁶⁸Balıkesir Belediyesi, *Balıkesir Belediyesi Fotoğraf Albümü 1950-1955*, Ankara, 1955, s.52

Nispeten şartları iyi bir mezbaha yapılmadan 13 yıl önce 1934 yılı Haziran ayına ait olan ve eski mezbahada kesilen hayvan verilerinin “Balıkesir Mezbahasına bir ay içinde ne kadar hayvan kesildi?” başlığı altında Türk Dili Gazetesinde haberleştirilmiştir.⁶⁹ Habere göre; 1934 senesi Haziran ayı içinde Balıkesir mezbahasında 128 koyun, 12 keçi, 2019 kuzu, 1524 oğlak, 212 sığır kesilmiş, şehirde sarf ve istihlak edilmiştir. Bunlardan başka aynı ay içinde 100 kuzu, 110 sığır, 40000 kilo yapağı ve 8800 kuzu ve oğlak derisi için sağlık raporu verilerek harice sevklerine müsaade olunmuştur. Şehrin nüfusunun artması nedeniyle ihtiyacın artması üzerine 1943 yılı başlarında yeni bir mezbaha kurulmasına karar verilmiştir. Bunun üzerine Kepsut Yolu üzerinde şehre 3.km mesafede 120x60 m. Ebatlarına sahip bir mezbahanın inşaatına başlanarak 1944 yılında bitirilmiştir.

Şehir merkezine 3 km. mesafede 1943 yılında 111.000 lira harcanarak yeniden inşa edilen bir mezbaha vardır. Kesimleri burada yapılan hayvanların etleri bu iş için özel olarak yapılmış bir kamyonla nakledilmektedir. 1947 yılında kesilen hayvan miktarı şöyledir: 8823 koyun, 19.819 kuzu, 3.259 sığır, 624 dana, 221 manda, 9 malak, 862 keçi, 961 oğlak 12 deve olmak üzere 34.590 adet küçük ve büyükbaş hayvan. Bu hayvanların kesiminden 1946 yılında 35.338 lira, 1947 yılında 34.894 lira resim ve ayrıca % 50 asker ailelerine yardım parası alınmıştır.⁷⁰

Balıkesir’de Cumhuriyet öncesinde çok iptidai şartlarda görev yapan bir itfaiye teşkilatı vardır. Akpınarlı Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi adlı eserinde belediye arşivinde gördüğünü söylediği 1 Aralık 1299-17 Şubat 1300 (1883) tarihli belediye günlük gelir-gider defterinin gider kısmında tulumbacı maaşı alan ve 5 reisle 4’er kişilik nefer ekibinden oluşan toplam 20 kişilik bir tulumbacı teşkilatının kayıtlı olduğundan bahsetmektedir.⁷¹ 1923 yılında cumhuriyetin başında Balıkesir şehrindeki itfaiye teşkilatı tulumbalarla teçhiz edilmiş bir ekip olarak faaliyet göstermektedir. Ancak gerçek anlamda Balıkesir İtfaiye Müdürlüğünün kuruluş tarihi olarak 1926 yılı kabul edilmektedir.

⁶⁹*Türk Dili Gazetesi*, “Balıkesir Mezbahasına bir ay içinde ne kadar hayvan kesildi?”, 23 Temmuz 1934 Pazartesi, S.4261, s.2.

⁷⁰*İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C.I. , Ankara, 1949,s.270 vd.

⁷¹K. Kani Akpınarlı, *Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi*, Kent Arşivi Yayınları, Balıkesir, 2009, s.147-149.

Bu tarihte itfaiye teşkilatı Balıkesir Belediyesi'ne devredilmiştir.⁷² İtfaiye teşkilatına 1929 yılında alınan motorlu bir arazöz ile itfaiye ilk defa motorize bir ekip haline dönüşmüştür. 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediyeler kanunu ile yerel yönetimlere çok geniş görev alanları içerisinde yangın konusunda da büyük görevler tanımlanmıştır. Böylece itfaiye teşkilatının geliştirilmesi meselesinde eskiye oranla büyük mesafe kaydedilmiştir. Müteakip yıllarda yapılan alımlarla itfaiye teşkilatı 1960 yılına gelindiğinde 3 arazöz, 1 motopomp 1 pompalı jeep ve 1 otomatik merdivenle hizmet verir duruma gelmiştir.⁷³ Ancak bu girişimlerin ne kadar yetersiz kaldığı, o dönemde Balıkesir şehir merkezinin kronik sorunu olan susuzluk sorununun da etkisiyle 3 Ağustos 1950 büyük çarşı yangınıyla ortaya çıkan felaket tablosu karşısında çok acıklı bir şekilde görülmüştür. Balıkesir itfaiyesinin bu dönemde araç ve personel durumu şöyledir: İtfaiye teşkilatı faaliyetlerini 1 amir, 1 çavuş, 1 onbaşı, 5 şoför, 10 itfaiye eri ile yürütmektedir. Yangın söndürme aracı olarak ise; 2 motopomp, 3 arazöz ve araç gereç olarak da hortum merdiven, balta ve çeşitli malzemeler kullanılmaktadır.⁷⁴

Tablo.11 1923-1960 Dönemi İtfaiye Teşkilatı Personel/Araç Durum Çizelgesi

YILLAR	1923	1925	1929	1930	1935	1940	1945	1950	1955	1960
TULUMBALI EKİP	1	1	–	–	–	–	–	–	–	–
PERSONEL SAYISI	–	–	5	8	8	10	10	13	17	41
ARAZÖZ SAYISI	–	–	1	2	2	2	2	3	4	3
MOTOPOMP	–	–	–	–	–	1	2	2	2	1
OTOMATİK MERDİVEN	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1
JEEP	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1

Kaynak: Balıkesir Belediyesi, 1923-1973 Balıkesir Belediyesi Çalışma Envanteri, s.147.

⁷²Adnan, Söylemez, “Bir Yerel Hizmet Birimi Olarak İtfaiye'nin Tarihi”, *Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, C.15 S.2,s.41.

⁷³Balıkesir Belediyesi, *Balıkesir Belediyesi, 1923-1973 Balıkesir Belediyesi Çalışma Envanteri*, Basım Tarihi. Yok. Balıkesir , s.147.

⁷⁴İller Bankası, *Belediyeler Yıllığı* , C.I. , Ankara, 1949,s.270 vd..

Cumhuriyetle birlikte halk sağlığı amacıyla eski Abahane Hanı içinde oluşturulan bir odada üç (3) kişilik bir ekiple temizlik işlerinin yürütülmesine başlanmıştır. Abahane hanı yıkıldıktan sonra yerine Balıkesir Hal Binası yapılmış, uzun yıllar hizmet verdikten sonra, depreme dayanıksız olduğu gerekçesiyle 2012 yılının Ağustos ayında yıkılmıştır. şimdi bu alan meydan olarak halkın istifadesindedir. Bu bina hem temizlik işlerinin idare edildiği, hem de belediye garajı olarak kullanılan bir bina olmuştur.

arşı içerisinden toplanarak buraya getirilen çöpler biriktirildikten sonra tek atlı arabalar tarafından şehir dışındaki çöp toplama yerine nakledilmiştir. Bu p dökme alanı o dönemde İlyaslar Mezarlığı, 1936'dan sonra Atatürk Parkı olan bölgenin ilerisindedir. Belediyeler Yıllığı isimli esere göre Balıkesir merkezinde temizlik işleri 4 kamyon, 8 at arabası, bir hayvan, 10 el arabası, 40 temizlik işçisi ile yürütülmektedir. şehirde toplanan çöpler değişik semtlerde oluşturulan dört çöp toplama istasyonuna dökülmektedir. şehre mesafeleri 2-3 km. olan bu yerlerde toplanan çöpler, sonra tarımda gübre olarak kullanılmak üzere çiftçilere ve toprak sahiplerine satılmaktadır.⁷⁵ Belediye hizmetlerini elindeki çeşitli motorlu hizmet araçlarıyla yürütmektedir.

Buna göre belediyenin elinde 4 çöp kamyonu, 6 adet hayvanlı iki tekerlekli çöp arabası ile bunların bulunduğu bir garaj vardır. şehrin temizliği 1938 yılına kadar tek ya da iki atlı arabalarla yapılmış, 1938 yılında ilk defa kullanılmış bir üstü açık çöp kamyonu hizmete sokulmuştur. Aynı zamanda temizlik teşkilatı da Abahane Hanından, Ege Mahallesinde hazırlanan yerine taşınmıştır.1923'de üç kişiyle ve atlı arabayla yapılan temizlik faaliyeti 1960'a gelindiğinde 120 kadrolu çalışanı ve motorlu araçları olan bir yapıya dnşmştir.⁷⁶

⁷⁵ İller Bankası, *Belediyeler Yıllığı*, C.I. , Ankara, 1949, s.270 vd.

⁷⁶ Balıkesir Belediyesi, *Balıkesir Belediyesi 1923-1973 alışma Envanteri*, Basım Tarihi Yok. s.151.vd.

Tablo.12 1923-1960 Yılları Arası Temizlik İşleri Araç/Personel Durum Tablosu⁷⁷

1923-1960 Yılları Arası Temizlik İşleri Araç/Personel Durum Tablosu				
Yılı	Personel Durumu	Araç Durumu		
	İşçi Sayısı	Atlı Araba	Kamyon	Toplanan Çöp (Ton)
1923	3	-	-	432
1928	12	6	-	650
1930	14	8	-	780
1935	18	11	-	2.500
1938	20	11	1	3.400
1940	25	12	1	4.700
1945	35	10	2	6.500
1950	47	10	3	8.000
1955	75	8	7	1.200
1960	120	8	13	19.500

Kaynak: Balıkesir Belediyesi, *Balıkesir Belediyesi 1923-1973 Çalışma Envanteri*, s.153.

Balıkesir şehir merkezi 19. yüzyıl sonu ve 20.yy. başlarında sağlıklı bir kanalizasyon sisteminden yoksundur. Hem Şerafettin Mağmumi hem de İshak Hakkı Bey eserlerinde bunu bir şikâyet konusu yaparak bahsetmiştir. Mağmumi'ye göre şehirdeki bütün evlerin lağımları derelere akmakta, o dönemde kanalizasyon şebekesi olmadığından bu kötü maddeler dere boyunca akarken etrafa kötü kokular yayarak rahatsızlık vermektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında bile şehrin yeni, sağlıklı ve modern bir kanalizasyon sisteminin olmadığı görülmektedir. Ancak 1930'lu yıllarda belediyenin yavaş yavaş gücünü arttırmaya başlamasıyla kısmen de olsa şehrin bazı bölgelerinde kanalizasyon şebekesi tesis etme çalışmalarına başlandığı anlaşılmaktadır. Yerel basın bu konudaki gelişmeleri takip etmek noktasında faydalı bilgiler veren bir kaynaktır.

⁷⁷İlgili tablo Balıkesir Belediyesi 1923-1973 Çalışma Envanterleri isimli eserden yararlanılarak tarafımdan çizelge haline getirilmiştir.

Bu konudaki çalışmaların özellikle 1930'lu yıllardan başlamak üzere gazete haberlerine konu edildiği görülmektedir. Çalışmaların özellikle şehrin içinde geçen ve lağım sularının bırakılarak akan suya karıştığı Çay Deresinden başlatıldığı anlaşılmaktadır.⁷⁸ Çay Deresi kanalizasyonunun ikmaline ait faaliyet de devam etmektedir. Her gün elliden fazla amele çalıştırılmak suretiyle işin bir an evvel bitirilmesine çalışılmaktadır.⁷⁹ Yazıda şehrin lağım sularının dereye aktığı ve birkaç yıl öncesine kadar açıkta akmakta olan çay Deresinin iki tarafında kanalizasyon inşaatının bu yıl da (1939) devam ettiği bildirilmektedir.

Çay Deresi kanalizasyonuna ait yapılan işler; 800 metrelik kısmın kanalizasyon inşaatının devamı, korkuluk duvarları yapımı, muhtelif yerlerde yeni lağım, tamir ve sifon işleri olarak sayılmıştır. Çay Deresi kanalizasyonu yapılırken, Anafartalar Caddesinin ve eski belediye meydanı düzenlemesi kapsamında birçok yer kamulaştırılmıştır. 1950-1955 yılları arasında Balıkesir Belediyesinin kanalizasyon işleri kapsamında yaptığı çalışmalarda 252.581 metre kanalizasyon yapılarak toplam 330.998 lira harcanmıştır. Bu yıllarda yapılan kanalizasyon yapımı ve harcanan paranın yıllara göre dağılımı ise şöyledir: 1951'de 7160 metre ve 60014,19. Lira, 1952'de 5465 metre 31296,78. lira, 1953'te 5667 metre 91915,37. lira, 1954'de 5731 metre 95772. lira 1955'de 1258 metre kanalizasyon yapılmış 52000 metresinin inşaatı ise devam etmektedir.⁸⁰

Balıkesir Belediyesi ile İller Bankası arasında yapılan anlaşma uyarınca müteahhide hazırlatılan kanalizasyon projeleri onaylanmak üzere Nafia Vekâletine (Bayındırlık Bakanlığı) sunulmuştur. Ancak bu arada zaman kaybetmemek ve acil ihtiyaçları gidermek amacıyla belediyenin kendi personeli tarafından da kısmi projeler hazırlanarak kanalizasyon işlerinin yapılmasına devam edilmiştir. Belediyenin yaptığı hesaplamalara göre çalışmalarda kaydedilen ilerlemelere bakılarak bütün işlerin 1958 yılı sonunda bitirileceği öngörülmektedir. Belediyenin faaliyetleri ve bütçe harcamaları hakkında İller Bankası Yıllığı isimli eserde de bazı bilgilere yer verilmektedir. Buna göre; belediye İller Bankasından elektrik ve mezbaha işleri için değişik tarihlerde 540.000 lira borçlanmıştır. Bunlardan halen yıllık 46.000 lira taksitle ödenmek üzere 350.000 lira borcu vardır.

⁷⁸*Türk Dili Gazetesi*, "Çay Deresinin kanalizasyon işi Münakasaya Kondu.", 7 Temmuz 1937, S.10169, s.2.

⁷⁹*Türk Dili Gazetesi*, "Şehrin Mühim İşleri" 10 İkinci Kanun 1934, S.4078, s.1,2.

⁸⁰Balıkesir Belediyesi, *Balıkesir Belediyesi Fotoğraf Albümü 1950-1955*, Ankara,1955 s.32.

Şehrin fenni haritası 1938’de Prof. Egli’ye yaptırılmış olup imar planı vardır. Belediye yollarının 10 km.si parke, 30’ km.si adi kaldırımdır. Cumhuriyet ve Ticaret meydanları ile 22 hektarlık bir park yaptırılmıştır. Parkın içerisinde 1000 metrekarelik bir çocuk bahçesi ile 3000 metrekarelik bir park fidanlığı tesis edilmiştir. Şehirde bulunan lağım teşkilatı eski usulde yapılmış olup yeni usulde yapılmış sağlıklı bir kanalizasyon sistemi yoktur. Bu dönemde Balıkesir’de 6 hamam, bir tephirhane, 12 adet genel tuvalet bulunmaktadır. İller Bankası verilerine göre bu dönemde tarımsal ürünleri değerlendirmek üzere, belediyeye ait geçici bir sebze hali, bir zahire hali, bir de yarım halde bulunan, tamamlanmamış durumda yağ ve yoğurt pazarı bulunmaktadır. Bu yerlerde kirada bulunan 81 adet dükkâna ait senelik icar bedeli olarak elde edilen miktar 13.753 liradır. Belediye bunlardan başka yıllık geliri 5.152 lira olan 30.000 teneke kapasiteye sahip 2 adet akaryakıt deposuna ve 120 tonluk mazot tankına sahiptir. Sonuç olarak İller Bankası verilerine göre belediyeye gelir getiren mülk 121.530 lira değerinde olup sigortalıdır.⁸¹ Ayrıca belediyeye bağlı olarak faaliyet gösteren elektrik binası da 150.000 liraya sigorta ettirilmiştir. Belediye envanterine kayıtlı 2 özel otomobil, 9 taksi, 10 otobüs ve 71 Kamyon bulunmaktadır.

Belediye hizmetlerinin en önemlilerinden biri olan su meselesi, Balıkesir şehir merkezinin cumhuriyet öncesi ve sonrasındaki onlarca yıl boyunca en çok başını ağrıtan meselelerinin belki de en başındakilerden biri olmuştur. Meselenin boyutlarını ve su getirmenin zorluğunu anlamak için hemen cumhuriyet öncesinde şehrin 20.yüzyıl başındaki su durumunu ortaya koymak yararlı olacaktır. 20.yüzyıl başlarında içme suyu Balıkesir’e toprak künkler vasıtasıyla getirilmekteydi. Şehrin temiz ve sağlıklı içme suyuna kavuşması ve dağıtımını amacıyla merkezin dışındaki uygun yerlere birkaç depo ve suyun akacağı çeşmelerin yapılması, Liva Genel Meclisi’nce gerekli görüldüğünden, konu ile ilgili gerekli çalışmalar Şadırvanlar İdaresi tarafından yapılmıştır. 1915 yılı Nisan ayı itibarıyla yapımı devam eden Memleket Hastanesi’ne 5 kilometre mesafedeki koyun sayaları mevkiinde bulunan yeni su kaynağının, hastaneye ve şehre kadar getirilmesi çalışmaları da Şadırvanlar İdaresi tarafından yapılmıştır.⁸²

⁸¹ İller Bankası, *Belediyeler Yıllığı*, C.I. , Ankara, 1949,s.270 vd.

⁸² *Karesi Gazetesi*, 19.4.1915, S.52, *Karesi Gazetesi*, 24.5.1915, S.57.

⁸³ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, *Balıkesir Rehberi (1920)*, Balıkesir Valiliği Kültür Yayınları, 1997, s.55.56.

İnsan hayatının en temel ihtiyaç maddesi olan suyun temini ve dağıtımı konusu Şadırvanlar İdaresi tarafından ciddi şekilde takip edilmiş, bu konuda çalışmalar yapılmıştır. Savaş şartlarında iyice zorlaşan sağlık tedbirlerinin alınması ve temizliğin sağlanması suyun olmasıyla doğrudan ilgili bir konudur. Dolayısıyla halkın hayatını kolaylaştırmak ve devamlı hasta kabul eden hastaneleri suya kavuşturmak için Şadırvanlar İdaresinin bu çalışmaları son derece faydalı olmuştur.⁸³

Yzb. İshak Hakkı Bey'in 1920'de Balıkesir isimli eserinde bildirdiğine göre şehre verilen su 12 ana kaynaktan sağlanmaktadır. Şehir halkı su ihtiyacını gelen bu sulardan çeşitli çeşme ve şadırvanlar vasıtasıyla gidermektedir. Bu sular: Büyük Şadırvan Suyu, Küçük Şadırvan Suyu, Ahmet Suyu, Fatma Suyu, Hacı Hüseyin Suyu, Sasa Suyu, Orhan Suyu, Soğuk Pınar Suyu, Türbe Suyu, İzmirli Mahallesindeki Sıra Çeşmeler, Başçeşme Suyu, Hamam Suyudur.⁸⁴Bu kaynaklardan gelen suların kimyasal özellikleri tahlil sonuçları ışığında verildikten sonra, bu suların hangi çeşme ve şadırvanlar vasıtasıyla halka ulaştığı hakkında da bilgiler verilmektedir. Bu bölümde ayrıca bu suların İshak Hakkı Beyin ricasıyla dağıtım yerlerinden alınarak, İkinci Ordu Kimyageri Binbaşı Lütfi Bey tarafından bu kitapçık için özel olarak analiz edildiği bilgisi verilmektedir.

Yzb. İshak Hakkı Bey su ve şadırvan konusuna eserinde geniş yer ayırmıştır. Buna göre Hacı Mehmet Ağa ve Hacı Hüseyin Ağa isimli kişiler tarafından belediye önünde eski ve yeni şadırvan ayrıca başka bir hayırsever kişi tarafından Ulu Cami (Yıldırım Cami) karşısında Sasa Suyu Şadırvanı inşa edilmiştir. Ancak bu şadırvan ve çeşmeler için bir vakıf olmadığından bunlar zamanla kurumuş, bozulmuştur. Şehirde susuzluk ciddi bir mesele haline gelmiştir. Bu nedenle Ali Şuuri Efendi halkın da desteğiyle şehrin suyollarını tamir ettirerek düzenli şekilde suyun gelmesine çalışmıştır. Bu paranın artan kısmıyla su işlerinde kullanılmak üzere gelir getirici mülkler alınmış ve sular idaresi kurulmuştur. Sular idaresi bir nevi banka gibi çalışarak, isteklilere % 9 oranıyla emlak, akar gibi konularla ilgili bir yıla kadar kredi kullandırabilmektedir. İshak Hakkı Bey göre Balıkesirlilerin tasarruf tercihi nakit şeklinde değil emlak almak şeklindedir.

⁸⁴Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, *A.g.e.* , s.37.

Şadırvanlar için vakfedilen mülkler şu şekildedir. Eski şadırvan Hacı Mehmet Ağa Şadırvanı olarak da bilinir. Toplam sermayesi bir milyon kûsur kuruş olup akarları arasında 24 dükkân, 1 değirmen, 1 han (Pamuk Hanı), 1 mağaza vardır. (1.712.102 kr.) Hacı Hüseyin Ağa tarafından yaptırılan şadırvanın diğer ismi Yeni Şadırvan olup toplam sermayesi 1 milyon kuruştur. Akar olarak 12 dükkân, 1 değirmen, 1 hane, 35 dönüm arazi bulunmaktadır. Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonraki dönemde de içme suyu ile ilgili çalışmalara büyük önem verilmiş, içme suyunun kalitesinin ve miktarının arttırılması için girişimler yapılmıştır. Dönemin gazetelerinden özellikle 1930’lu yıllarda bu çalışmaların yoğun biçimde yapıldığı görülmektedir. 1932 yılında şehir merkezindeki su tesisatı için gerekli olan 16.000 lira değerindeki su boruları alımı işi Reisi Cumhur Atatürk imzalı bir kararname ile uygun görülmüştür.⁸⁵ Örneğin 1934’teki bir gazete haberinden Çataldağı suyunun şehre isale işiyle ilgili bir girişim yapıldığını öğreniyoruz.⁸⁶ Habere göre belediyenin 12 yılda üzerinde durduğu önemli işlerden biri de su işleridir. Yıllar öncesinde yapılan su şebekesi artık çağın şartlarına ve artan nüfusun ihtiyaçlarına cevap vermekten uzaktır. Bu nedenle belediye öncelikle her yönden gelen Türbe, Sasa, Çilingir ve Soma suları ile yeni su şebekesi üzerinde kapsamlı bir temizlik ve onarım çalışması yapmıştır.

Şehre yeni su kaynakları kazandırmak maksadıyla şehre 8-9 km. uzaklıkta yeni sondaj ve drenaj çalışmaları yapılarak mevcut suyun iki katı kapasitesinde su bulunmuştur. Yazıda bu suyun ana su şebekesine nakli için gerekli çalışmalara başlandığı aktarılmaktadır. Sonuçta bir aylık bir sürenin sonunda şehir yeni bulunan temiz suya kavuşmuş olacaktır. Bunun yanında su çalışmaları kapsamında Kara Kavas ve Arabyan kuyuları belediyece satın alınarak bu kuyularda birer merkezkaç pompası tesis edilmiş ve şehir suyu arttırılmıştır. Bu sular şehirde yapılan parkların su ihtiyacını karşılamaya yönelik fayda sağlayacaktır. Ayrıca projeleri yapılan ve işlemleri devam eden üç adet büyük su deposu inşaatı ile şehrin su sorununun tümünden sorun olmaktan çıkarılacağı ifade edilmiştir.⁸⁷ 1930’lu yıllarda yapılan içme suyu çalışmaları ile ilgili olarak yine Kaynak Dergisinin 29 Ekim 1940 tarihli sayısında bazı bilgiler verilmiştir.⁸⁸ Buna göre şehre su getirmek için bir proje yapılarak sunulduğu ifade edilmiştir.

⁸⁵BCA.30-18-1-2, 16.05.1932, Yer Bilgisi: Kutu: 28, Gömlek: 37, Sıra: 4, Dosya Ek: 76-1966.

⁸⁶*Türk Dili Gazetesi*, “Şehrin Mühim İşleri” 10 İkinci kanun 1934, S.4078, s.1,2.

⁸⁷*Kaynak Dergisi*, “12 yılı içinde Urayımızın Başardığı Eserler:”, 29.10.1935, S.33, s.806-807.

⁸⁸*Kaynak Dergisi*, “Cumhuriyet devrimizde şehir kalkınmaları ve Balıkesir Belediyesi”, 29 Ekim 1940, S.93. s.390-392.

Ancak bu projelerin hiçbirinin Balıkesir'in su problemini kalıcı olarak çözemediğini ve içme suyunun onlarca yıl daha Balıkesir merkezinde en temel sorunların başında geldiği görülmektedir. 1930'lu ve 40'lı yıllarda su meselesini çözüme konusunda önce Tepecik Suyu sonra Dere çiftlik suyu ve sonunda da Susurluk'a 14, Balıkesir'e yaklaşık 45-50 km. uzaklıktaki Çataldağ'da 1300 metre rakımda yüksek miktarda çıkan bir kaynak tespit edilerek bu suyu getirmek için çaba gösterilmiştir. Ancak iyi niyetle ve gayretle yapılan bütün çalışmalara rağmen bu mesele şehrin gündeminde onlarca yıl kalan bir mesele olmaktan kurtulamayacaktır. Önce Belediye başkanlığına vekâlet ettiği dönemde vali Salim Gündoğan sonrasında da Naci Kodanaz zamanında Çataldağ'dan su getirme konusunda çalışmalar yapılmıştır. Konu 1938 Yılı Şubat Ayında da gündeme gelmiş ve başkan Kodanaz Türk Dili Gazetesine 250.000 lira harcamayla bu suyun şehre getirilmesi hakkında kapsamlı açıklamalar yapmıştır.⁸⁹ Şehre içme suyu verilmesi sorunu İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında da şehirde yaşanan yokluklar ve ekonomik sıkıntılarla birlikte en önemli meselelerinden biri olmaya devam etmiştir.

İkinci Dünya Savaşının bitimine doğru 1944 ile 1946 yıllarında iki yıl üç ay süreyle başkanlık yapan İsmail Hakkı Vernalı zamanında su işine çok önem verilmiş ve bu dönemde kısmen de olsa şehre içme suyu getirme konusunda yol alınmıştır. Vernalı kendi döneminde şehre içme suyu temini konusunda yapılan çalışmalara hatıratında geniş yer vermiştir.⁹⁰ İsmail Hakkı Vernalı döneminde su meselesiyle ilgili yapılan çalışmalar kısaca aşağıdaki şekildedir.

1943 yılında İnönü çıktığı yurt gezisinde İzmir'e giderken trende kendisine şehrin ileri gelenleri Balıkesir şehir merkezinin içme suyunun yeterli gelmediğini belirterek yardım talep etmiştir. Bunun üzerine bu işle görevli bir komisyon kurulmuş; komisyona başvuranlar tarafından 170.000 lira bağış sözü verilmiş, bunların da 153.000 lirası tahsil edilmiştir. Yıllar önce yapılan su etütleri sonucunda verilen raporların uyumsuzluğu, maddi kaynak yetersizliği gibi sebeplerle konu sürüncemede kalmıştır. Bağışlarla para konusu çözülünce önce şehre 50 km. uzaklıktaki Çataldağı mevki gündeme gelmiş, ancak aradaki mesafenin fazla olması nedeniyle buradan vazgeçilerek aramalar şehir merkezi civarına yönlendirilmiştir.

⁸⁹ *Türk Dili Gazetesi*, "Çataldağ'dan Çıkan Su Şehre Getirilecek." 10 Şubat 1938, S.3774, s.1,2.

⁹⁰ İsmail Hakkı Vernalı, "Hatırat", *Ekspres Gazetesi*, 26 Ocak-20 Nisan 1962.

Valilik ve belediye beraberce hareket ederek MTE emrine on bin lira göndererek artezyen sondajları yapılmasına karar verilmiştir. MTE tarafından gönderilen bir jeolog başkanlığındaki ekip şehir civarında su arama çalışmaları yapmış, en sonunda Ova Harmanı denilen yerde yapılan aramalarda 137 metre derinliğe inilmesine rağmen yeterli su bulunamamıştır. Bunun üzerine Çataldağı mevki yine gündeme gelmişse de sonuç yine olumsuz olmuştur. Nihayetinde vatandaşların bildirmesiyle Çayırhisar köyünde Recai Batumlu isminde bir yüksek mühendisin nezaretinde yapılan çalışmalar da sonuç vermeyince son çare olarak Cevizler altı denilen mesire yerinde sondaj yapılmıştır. Altıntaş ve Kaynarca denilen iki ayrı mevkide yapılan sondaj neticesinde toplam 18 litre su bulunmuş ve belediye meclisinde karar alınarak burada bulunan suyun şehre getirilmesi işine başlanmıştır. Ancak bulunan bu su şehre yeterli gelmemiş olsa da eskisine göre kısmi bir rahatlatma sağlamıştır. 1946 yılında yazılan Türkiye kılavuzu isimli eser de bu döneme ait bir eser olduğundan şehirdeki içme sularından bahsedilen kısma kısaca göz atmak faydalı olacaktır. Şehirde içme suları fazla kireçli olduğu için fazla makbul değildir.

İçme suyu olarak Türbe suyu ve Yeni su kaynaklarının suyu önerilir. Çatal Dağı'ndan İnönü namı ile su getirilme çalışmaları devam etmektedir. Ayvatlar Köyünden fiçı ve damacanelerle Ayvat Suyu az miktarda da olsa getirilmektedir.⁹¹ Ne yazık ki 1946 ve sonrasında yaşanan bu kısmi iyileşmeler sadece kısa vadeli ve ancak günü kurtarabilen girişimler olarak kalmıştır. 1951 yılına gelindiğinde su meselesi Balıkesir merkezinin hala kanayan yarası ve en önemli meselelerinin en başındadır. 1951 yılında merkezde yayınlanan üç yerel gazete meseleye kendi bakış açılarını yansıtan haberler yapmışlardır. Balıkesir Postası Gazetesi belediyeyi bu konudaki çalışmaları konusunda takdir edici yayınlar yaparken, Türk dili tam ters yönde yayınlar yapmaktadır.⁹² Türk diline göre şehirdeki 45 km. uzunluğundaki su şebekesinin önceki senelerde ancak 23 km. yapılabilmektedir. Geride kalan mesafenin uzun yıllar yapılması da mümkün görünmemektedir. Şehirdeki sokakların bir kısmından ana boruların geçirilmesi mümkün olmayıp belediye çeşitli yerlerde çeşmeler yaparak su sağlayacaktır. Bir diğer gazete olan Ateş Gazetesi de su konusunda karamsar ve eleştirel yorumlar getiren yayınlar yapmıştır. Gazeteye göre Balıkesirliler su işinden bezmiştir.

⁹¹Hüseyin Orak, *Türkiye Kılavuzu*, İstanbul, 1946, s.469,473.

⁹²*Türk Dili Gazetesi*, “Şehir Suyu”, 9 Ağustos 1951.

Hiçbir iş bu kadar uzamamış, hiçbir şehir bu kadar avutulmamıştır.⁹³ Yine bu yıl içerisinde toplanan çeşitli tarihli belediye meclis toplantılarında su konusuyla ilgili kararlar alınmıştır. Buna göre İl Genel Meclisi 8 Haziran Cuma günü Belediye Başkanı Tevfik Yoldemir başkanlığında toplanmıştır. Bu toplantıda alınan kararlar Balıkesir Postası Gazetesinde yerini almıştır. Ayrıca toplantıda Nisan ayında başlanan su boruları döşeme işinin 10 bin metrelik bir kısmının kaldığı ve bunun da Eylül ayı sonuna kadar tamamlanacağı bildirilmiştir. Boru döşenen semtlere su verilmeye başlandığı ve 60 – 70 vatandaşın su almak için müracaata bulunduğunu ve bundan sonra vuku bulacak müracaat sahiplerine de sırasına göre su verileceği ve bu hususta icap eden tedbirlerin alındığı açıklanmıştır.⁹⁴ Belediye meclisi 12 Hazirandaki toplantısında evlere verilecek olan kullanma suyunun tonunu 2 kuruş olacağını bildirmiştir.⁹⁵ 1952 yılı içerisinde de gerek belediye bünyesinde gerekse merkezi hükümet nezdinde çalışmalar devam etmiştir. Temmuz ayında Sıtkı Yırcalı su konusunda sonbaharda bazı tetkikler yapılacağını ve su konusunda sonuç alınacağını, bunun mali kaynaklarının da hükümetçe sağlanacağını belirtmiştir.⁹⁶ Yine aralık ayında Ankara’da temaslar yapan Balıkesir heyetine Atatürk Çiftlik Gazinosunda verdiği yemekte Başbakan Menderes bir konuşma yaparak fabrikalar ve su meselesinde gereken desteğin verileceğini şu sözlerle ifade etmiştir.

*“ Balıkesir gibi bir vilayet merkezimizi ilk zaruri ihtiyaç olan sudan uzun müddet mahrum bırakamayız. Yarınki durum göz önüne alınarak ve en aşağı iki misli nüfus artışı hesaba katılarak su tesisatını ona göre yapmak lazımdır. Binaenaleyh kaç mal olursa olsun, bunun derhal yapılması icap ediyor. Kâfi tahsisat bulunacaktır. İcap eden formaliteleri tamamlayarak bu iş için teşebbüse geçiniz. Bakanlarınız ve milletvekillerinizle de işbirliği ederek ilk fabrikanızı yakında kuracaksınız. Fenni tetkikat biter bitmez şeker fabrikası da ayrıca kurulacaktır. Elbette ki bunlar kadar suyu da ihmal edemeyiz. Hükümet sizlere her türlü imkânı hazırlayacak ve muzahir olacaktır. Balıkesir milli mücadele gününden beri her türlü hareketlerde ön ayak olmuştur. Balıkesirlilerle iftihar etmekteyiz. Böyle bir tesanüt ve sevgi birliği içinde halledemeyeceğimiz bir şey yoktur. Balıkesir ve Balıkesirlilere sevgi ve muhabbetimizin iblağını sizlerden bilhassa rica ederim. ”*⁹⁷

⁹³ Ateş Gazetesi, “ Balıkesirliler”, 25 Kasım 1951, s.1

⁹⁴ Balıkesir Postası Gazetesi , “Boruları Döşenen Semtlere Su Veriliyor.”, 9 Haziran 1951, s.1.

⁹⁵ Balıkesir Postası Gazetesi, “ Belediye Meclisi Dün De Toplandı.”, 13 Haziran 1951, s.1.

⁹⁶ Türk Dili Gazetesi, “Şehir ve Vilayete Ait Muhtelif İşler”, 22 Temmuz 1952, s.1.

⁹⁷ Balıkesir Postası Gazetesi, “ Başbakanın Balıkesir’e Selamı”, 13 Aralık 1952, s.1.

1953 yılında Balıkesir merkez olmak üzere Balıkesir Ovası ve Kepsut dereleri, Simav gölü ve ovası, Tavşanlı, Edremit-Burhaniye ovaları ıslahı mevzuları ile meşgul olmak üzere Bayındırlık Bakanlığı Bursa birinci şubeye bağlı olarak Balıkesir’de bir teşkilat kurulmuştur.⁹⁸ 1954 yılına gelindiğinde Balıkesir’in kanayan yarası su meselesinde yine bir ilerleme kaydedilememiştir. 1954 yılında bakanlıkça Balıkesir’e Amerikalı bir bilim adamı gönderilmiş ve şehirde bazı noktalarda su aramalarına girişilmiştir. Bayındırlık ve iskân Bakanlığı yeraltı su araştırmaları yapmak ve buna ait kuyuları açma maksadıyla gerekli tahsisatı kabul etmiştir.⁹⁹

Balıkesir Belediyesinin Demokrat Parti DP hükümetinin 1950-1955 yıllarını kapsayan döneminde yapılan çalışmaları anlatmak için yayınladığı fotoğraf albümünde de su işleriyle ilgili bazı bilgiler verilmiştir. Buna göre, şehrin bütün sokaklarından geçmekte olan 45.000 metre uzunluğunda font tazyikli su borusu şebekesi mevcuttur. Su; kaynağından 2 adet 100 beygir gücünde elektrik pompa grubu ile şehir su deposuna sevk edilmektedir. Su miktarı 15 lt/sn olup şehre yeterli gelmemektedir. Şehre 56 km. uzaklıktaki 100 Lt./sn.’lik iyi içme suyunu getirmek için çalışmalar devam etmektedir. Abone sayısı 1951 yılında 285, 1952 yılında 326 artarak 611 aboneye, 1953 yılında 290 abone artışıyla 901 aboneye, 1954 yılında 99 abone artışıyla 1000 aboneye yükselmiştir. Şehir su terfi istasyonu, istasyonun yanında inşa edilen yeraltı su toplama havuzundan, iki adet 100 beygir gücündeki elektrik motoru vasıtasıyla şehrin en yüksek yerinde bulunan iki adet 1200’er metreküp su deposuna saatte 150 metreküp su basmaktadır. Şehir su terfi istasyonu ile su deposu arasında 89 metre yükseklik farkı bulunmaktadır.¹⁰⁰

İller Bankasının istatistiki verilerinde de ilgili döneme ait Balıkesir şehir suyu hakkında bazı verilere ulaşmak mümkündür. Buna göre, şehrin suyu geçmiş dönemlerde yapılan eski bir tesisattan sağlanmaktadır. Şehre verilen su 6-14 sertlik derecesinde ve isale hattı da pik boru malzemedendir. Suyun miktarı sn.de 5,5 litre olduğundan dolayı şehrin ihtiyacını karşılamaktan son derece uzaktır.

⁹⁸ *Balıkesir Postası Gazetesi*, “ Bayındırlık Su İşleri Şehrimizde Şube Açtı.”, 4 Eylül 1953, s.1.

⁹⁹ Fatma Aydın, *Demokrat Parti İktidarı Uygulamalarının Bir Taşra Kenti Basınına Yansımaları: Balıkesir Örneği (1950 -1960)* , Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2014, s.132.

¹⁰⁰ Balıkesir Belediyesi, *Balıkesir Belediyesi Albümü 1950-1955*, Ankara, 1955, s.73

Şehre su getirme projesi yapılarak bir müteahhide ihale edilmiştir. Su idaresi belediye kontrolünde yapılmakta ve şehirde 136 adet çeşme bulunmaktadır.¹⁰¹ 1956 yılına gelindiğinde Türk Dili Gazetesine göre Altıntaş bölgesinde yapılan sondaj çalışmaları tamamlanmıştır. Suyun yapılışı tamamlanmış olan depolara nakledilmesi için boru döşeme işi de tamamlanmıştır.¹⁰² Dolayısıyla şehirdeki içme suyu sorununun çalışmamızın kapsamının sınırı olan 1960 yılına kadar tam olarak çözülemediği görülmektedir. Balıkesir'in su sorunu ancak 1992 yılında yapımı biten İkizcetepeler Barajının devreye alınmasıyla çözülebilmiştir.

Belediyecilik hizmetlerinde cenazelerin defni ve mezarlıklar konusu en önemli hizmetlerdendir. Cumhuriyet döneminde Balıkesir'de ölen insanları defnetmek üzere kullanılan iki mezarlık bulunmaktadır. Bunlardan ilki bugün Atatürk Parkının bulunduğu bölgede bulunan İlyaslar mezarlığıdır. İlyaslar Mezarlığının 1934 yılında Park haline getirilmesi direktifi alınınca burada bulunan mezarlar açılarak yakınlarının nezaretinde özenle yerlerinden alınarak Asri mezarlığa nakledilmiştir. Bu noktada; sonradan Atatürk Parkı olarak hayata geçirilen İlyaslar Mezarlığındaki mezarların neden nakledildiği konusuna kısaca değinmek konuyu anlamak açısından yararlı olacaktır.

Atatürk 1934 yılı Haziran ayında ülkemizi ziyaret eden İran Şahıyla beraber 1934 yılı 24 Haziranında Balıkesir'e de uğramış ve geceyi şehirde geçirmiştir. Bu gezide iki lider ve yanlarındakiler kendileri onuruna düzenlenen askeri töreni izlemek üzere Vali Konağı'nın (şimdiki Orman Başmüdürlüğü) balkonuna çıkar. O tarihte kentin sınırını demiryolu teşkil etmektedir ve İstasyon Binası önündeki Cumhuriyet Meydanı ve Vali Konağı eski kent ile yeni arasındaki farklılığı vurgular biçimde kentin sınırındadır. İki lider manzara ile ilgili sohbet ederlerken genelde tarım arazisi olan manzarada yoğun ağaçlıklı bir yeşil doku Şah Rıza Pehlevi'nin dikkatini çekmiştir. Beklemediği bir anda sık ağaçlı bölgenin ne olduğu sorusu ile karşılaşan Atatürk alelacele bir yanıtla o bölgenin kentin parkı olduğunu belirtmiştir.

¹⁰¹İller Bankası, *Belediyeler Yıllığı*, C.I, Ankara, 1949, s.250. Balıkesir şehir merkezindeki su sorunu kalıcı olarak ancak 03.03.1986-13.05.1992 arasında yapımı bitirilen İkizcetepeler barajı ile çözülmüştür. Balıkesir şehir merkezine 21 km. uzaklıktaki Kille Çayı üzerine yapılan baraj gölünde biriken suyun % 16'sı sulama % 84'ü ise şehrin içme suyu ihtiyacını karşılamak için kullanılmaktadır. <http://www.balikesir-baski.gov.tr/index.php> su kaynakları.

¹⁰²*Balıkesir Postası Gazetesi*, “Şehrin Su ihtiyacı karşılanıyor”, 15 Haziran 1956, s.1.

Sonrasında ise dönemin hem vali hem de belediye başkanı olan Salim Gündoğan'dan bu bölgenin kentin mezarlığı olduğunu öğrendikten sonra gerekli çalışmanın başlatılarak bölgenin parka dönüştürülmesini emretmiştir. Bu gelişmelerin ışığında hem İlyaslar Mezarlığının Parka dönüştürülmesiyle ilgili hem de mezarlıktan nakledilecek mezarların defnedileceği Toygar Tepe denilen ve o dönemde şehrin dışı sayılan bölgede bu yeni bir mezarlık yapılması ile ilgili çalışmalara dair Türk Dili Gazetesinde çok sayıda habere yer verildiği görülmektedir. Asri Mezarlıkla ilgili haberlerin 1934 Temmuzunda çıkmaya başladığı görülmektedir. 1934 yılı 22 Temmuzunda Türk Dili Gazetesinde çıkan bir habere göre Toygar Tepede yapılacak olan yeni mezarlık için tarlaları kamulaştırılan köylülerin yaptıkları itirazların sonuca bağlandığı ve belediye mühendisliği tarafından projeyle birlikte keşif hazırlıklarına başlandığı bildirilmektedir.¹⁰³

Eski Garipler Mezarlığının duvarlarının yıkılmasıyla elde edilecek taşlar yeni Asri mezarlığa getirilerek burada duvar yapımına başlanacak ayrıca şehirle mezarlık arasında bir de yol inşa edilecektir. Yine sene sonunda yayınlanan bir haberden mezarlığın çevre duvarlarının bittiğini öğrenmek mümkün olmaktadır.¹⁰⁴ Şehirdeki mezarlıkla ilgili bilgi veren bir diğer yayın Kaynak Dergisidir. Kaynak Dergisi 1935 yılının 29 Ekim tarihli sayısında urayın (belediyenin) yaptığı çalışmalar kapsamında şehir mezarlığına da bir bölüm ayırmıştır.¹⁰⁵ Dergideki haber yazısına göre; bu dönemde yapılan önemli işlerden biri de mezarlık konusunda yapılan çalışmalardır. Bu kapsamda önceden şehrin dört bir yanında iptidai şatlarda ve cenazeye saygı kurallarına çok uygun olmayan tarzda yapılan definlerle oluşturulan mezarlık yerleri yerine, sağlık kurallarına uygun, cenazeye ve cenaze yakınlarına daha saygılı definlerin yapılabileceği şekilde modern bir mezarlık inşa edilmiştir. Bu amaçla Toygar Tepede 160 dönümlük bir alan istimlak edilerek mezarlıklar yönetmeliğine uygun vasıflarda ve şekilde bir mezarlık kurulmuştur.(Asri Mezarlık) Mezarlık inşaatı kapsamında mezarlık çevresine düzgün ve yüksek duvarlar inşa edilmiş, mezarlığın içi adalara bölünerek, geometrisi düzgün yollarla ayrılmıştır.

¹⁰³*Türk Dili Gazetesi*, "Toygar Tepede Yapılacak Mezarlığın Projesi Hazırlanıyor.", 22 Temmuz 1934, S. 4260, s.1,2.

¹⁰⁴*Türk Dili Gazetesi*, "Hükümet Caddesi genişletilecek, pazar yerinin yapılmasına hemen başlanacaktır.", 31 İllkânun Pazartesi 1934,S.4389,s.1,2. Bu haberde bir süre önce yapımına başlanan Asri Mezarlık duvarlarının birkaç gün önce tamamlandığı bilgisi de yer almaktadır.

¹⁰⁵*Kaynak Dergisi*, "12 yılı içinde Urayımızın başardığı eserler:", 29.10.1935, S.33, s.806-807.

Ayrıca mezarlığı yeşillendirmek adına 1200 çam ağacı dikilmiş ve mezarlık işlerini yürütecek memura ve bekçiye ait temiz ve modern memur ve bekçi evi inşa edilmiştir. Böylelikle Balıkesir ülkede bu konuda da ileri ve özel bir yere getirilmiştir. Mezarlıkta definlerin daha düzenli olması ve düzeninin sağlanması amacıyla 21 Nisan 1935 tarihinde yapılan belediye meclis toplantısında 20 maddeden oluşan Asri Mezarlık talimatnamesi kabul edilmiştir. Yirmi maddeden ibaret olan bu talimatnameye göre mezarlık bir memur ve iki hademe tarafından idare edilecektir. Cenazeler ruhsatsız defnedilemeyecek, hüviyeti ve ölüm sebebi tespit edilecektir. Mezarlıkta Hristiyan ve ecnebler için de yer ayrılacaktır. Mezarlık üç sınıfa ayrılmıştır. Birinci sınıf metre karesi üç lira, ikinci sınıf bir buçuk lira, üçüncü sınıf ücretsizdir Nakliye ücreti birinci sınıftan iki buçuk lira, ikinci sınıftan bir buçuk liradır, üçüncü sınıftan ücret alınmayacaktır.¹⁰⁶ Şehrin nüfusunun artması karşısında Asri Mezarlığın yeterli gelmemesi neticesinde yeni bir mezarlık yapılması gündeme gelmiştir.

1954 yılında yapımına başlanan Başçeşme Mezarlığına resmi olarak 1955 senesinden itibaren defin işlemleri yapılmaya başlanmıştır. Başçeşme Mezarlığının 1954 yılında planı yapılarak öncelikle patika haldeki toprak yollar düzeltilmiştir. Ayrıca mezarlık adalar halinde bölümlere ayrılmış, arada kalan yollar düzeltildikten sonra, kırma taşların silindirele ezilmesiyle şose yol haline getirilmiştir. Böylelikle yollar sadece yayaların değil araçların da kullanımına uygun bir hal almıştır.

Şehir nüfusunun hızla artması sonucunda mezarlık ihtiyacı karşılayamaz hale gelince, ayrıca aile kabristanı oluşturmak için müracaatlar yapıldığı görülünce mezarlık çevresindeki 60.000 metrekarelik bir alan kamulaştırma kapsamında planlanarak bunun 15.000 metrekaresi kabristana dâhil edilmiştir. Mezarlıkta yapılan yol çalışmaları çerçevesinde yol kenarlarına 5000 servi, 11.500 adet Yaban Dutu dikilerek mezarlık ağaçlandırılmıştır. Yine mezarlık düzenlemeleri kapsamında parkın giriş kapısı ilerisinde bulunan meydan bir bahçe olarak düzenlenmiştir. Bu bahçeyi gelen ziyaretçiler getirdikleri gül başta olmak üzere diğer çiçekleri dikmek üzere kullanmışlardır.

¹⁰⁶*Türk Dili Gazetesi*, “Belediye Kamutayı Nisan Çalışmalarını Bitirdi.”, 22 Nisan 1935, S. 9621, s.1.

Mezarlıkta ağaçlarla ilgili yapılan bir çalışma da Gökmar ve Servi cinsi ağaçlar yetiştirmek üzere mezarlığın bir bölümünde fidanlık oluşturmak olmuştur.¹⁰⁷ Fidanlıkta bulunan ve dikilen ağaç ve çiçekleri sulamak amacıyla uygun yerlere üç adet havuz inşa edilmiş, bu havuzlar arasında bulunan suyolları arasına değişik cinsten kavak ağaçları dikilmiştir. Neticede daha önce kuru ot ve çıplak topraktan oluşan bir arazi durumundaki mezarlık çiçeklerden ve sık ağaçlardan oluşan bir yeşil alan görüntüsüne bürünmüştür. Bu iki mezarlıkta da günümüzde bazı istisnalar haricinde defin işlemi yapılmamaktadır. Günümüzde 25 yol 51 adet irili ufaklı adadan oluşan Başçeşme Mezarlığında resmi olarak tutulan kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla 1955'ten itibaren 172.000 metrekare alanda resmi olarak 55.000'e yakın defin işlemi yapılmıştır. Daha önceki definler de dikkate alındığında gayri resmi olarak ise bu rakamın yüz bin kişiye yakın olduğu tahmin edilmektedir.¹⁰⁸

1940-1960 yılları arasında Balıkesir'deki imar etkinliklerini incelerken, öncelikle 1944 yılında yürürlüğe giren Egli Planı öne çıkmaktadır. Egli planında genel olarak modern şehircilik anlayışına göre düzenli yapı adalarının oluşturulmasının amaçlandığı görülür. Planın açıklama raporunda, kentsel gelişimin yönünün kuzey ve doğu yönlerinde olması gerektiğine dikkat çekilmiş, kentin özellikle demiryolu güzergâhı üzerinde bulunması nedeniyle gelişime uygun bir bölgede bulunduğu belirtilmiştir. Raporda ayrıca, dar ve eğri sokakların genişletilmesi ve geometrilerinin düzeltilmesi ile kuzey ve doğu yönlerinde gelişim akslarının oluşturulması ve meydan olmaya müsait açık alanlardaki yapı cephelerinin bir meydan duvarı oluşturacak şekilde birleştirilmesi önerilmiştir.

Egli Planı, kentteki eski yerleşim alanlarına çok da kapsamlı bir düzenleme içermeyen ancak yeni yerleşim alanlarının kent merkezinin dışında olmasını öneren bir yaklaşım içermektedir. Bunun yanında, Egli'nin planının eski yerleşim bölgeleri ile yeni kurulacak yerleşim alanları arasında bir bağ kurma çabası olduğu dikkat çeker. 1944 yılında onaylanan ilk imar planı çerçevesinde 1950'li yıllara kadar kentin büyük oranda şekillenmesi amaçlanmıştır. Ancak 1950 çarşı yangını sonrası kentin ticari merkezinin yapısında kaçınılmaz değişiklik ve yenilikler olmuştur. Bununla beraber artan nüfus ve alınan göçler nedeniyle yeni yerleşim yerleri iskâna açılmıştır.

¹⁰⁷ Balıkesir Belediyesi, *Balıkesir Belediyesi Fotoğraf Albümü 1950 -1955*, Ankara, 1955, s.30.

¹⁰⁸ *Milliyet Gazetesi*, "Bir Şehir Burada Yatıyor.", 31.08.2017.

(52 evler, 66 evler, Subay Evleri, Şoför Evleri, 26 Evler, Esen Evleri gibi). Balıkesir’de modern bir yerleşim ve toplum oluşturma hedefinin bir parçası olarak 1950’li yılların ortasından itibaren toplu konut üretimi girişimlerinin başladığını, birçok yapı kooperatifi kurulduğunu görüyoruz. Kentteki ilk toplu konut inşaatı, yapımı 1954 yılında tamamlanmış olan 52 Evlerdir. 52 Evlerin bitmesinden sonraki süreçte inşa edilen Esenevler ve Belediye Mensupları Evleri, Balıkesir’de hem toplu konut gelişim alanlarının sayısını arttırmış, nerede olacağını belirlemiş, hem de şehirdeki modern aileye daha uygun iki katlı ve bahçeli toplu konut anlayışını ortaya çıkarmıştır. Bu şekilde çok sayıda konut projesi hayata geçince yürüme mesafenin dışındaki bu bölgelere hizmet vermek amacıyla 1955 yılında kentte otobüs ve minibüs işletmeciliği başlamıştır. Balıkesir’in ilk otobüs hizmeti 52 evler ve hemen sonrasında hava alanı hattı ve Gaziosmanpaşa hattı işletmeye açılmıştır. 1960’lı yıllarda 66 evlere başlayan otobüs seferleriyle birlikte filodaki araç sayısı önce 5’e, kentsel gelişimin sürekliliği ile 11’e çıkmıştır. 1950’li yıllarda inşa edilmiş olan iki katlı ve bahçeli toplu konutların yerlerinde bugün yine konut olarak kullanılmakta olan 6–7 katlı apartmanlar yükselmektedir.

Tablo.13. 1958 Yılında Yerleşme Alanı ile Jeomorfolojik Birimler Arasındaki İlişki

Jeomorfolojik Birim	Alan (km2)	Oran (%)
Ova	2,1	58,3
Yamaç	1,4	38,9
Plato	0,1	2,8
Toplam	3,6	100,0

Kaynak: İsa Cürebal, Recep Efe, Abdullah Soykan, Süleyman Sönmez, “Balıkesir kent merkezi yerleşim alanı ile jeomorfolojik birimler arasındaki ilişkinin CBS ve UA yöntemleriyle belirlenmesi.”,s.3,4.Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu–2008, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Troia Kültür Merkezi, Çanakkale.

Tablo.14 Yerleşme ve Jeomorfolojik Birimler Arasındaki İlişkinin Zamana Göre Değişimi

ALAN (km2) 1958 Yılı			
Plato	Yamaç	Ova	Toplam
0,1	1,4	2,1	3,6

Kaynak: İsa Cürebal, Recep Efe, Abdullah Soykan, Süleyman Sönmez, A.g.e. s.3,4.

İller Bankası verilerine¹⁰⁹ göre bu dönemde şehirde bir genel kütüphane ile halkevi, özel kişilerce işletilen 13 otel, birinci sınıf 5 gazino, 4 lokanta, ikinci sınıf 6 aşevi, 3.sınıf 76 aşevi, 26 fırın, 1 sinema ve 11 han bulunmaktadır. Şehrin belediye hudutları içindeki meskûn bölgelerin alanı 165 hektar, yerleşim bulunmayan bölgelerin alanı ise 256 hektardır. Şehirde 17 mahalle ve 6059 hane bulunmaktadır. Geçim kaynağı olarak ziraat en önemli faaliyettir.

Yetiştirilen başlıca tarımsal ürünler hububat, baklagiller, yağlı tohumlar olarak öne çıkmaktadır. Şehirde dericilik ilerlemiştir. Şehirde bulunan tabakhanelerde 200 ton sığır, 65 ton manda, 35 ton koyun, 10 ton keçi derisi işlenerek çeşitli ürün haline getirilmekte ve bunların satışından 750.000 lira gelir elde edilmektedir. Şehirde iki un, bir yün ipliği, boyaması yapan fabrika ile bir yün iplik fabrikası vardır. Ayrıca el dokuma tezgâhları da bulunmaktadır. Balıkesir gibi daha küçük taşra yerleşmelerinin gelişmeye ve yoğun imar etkinliklerine sahne olmaya başladığı dönem daha çok Cumhuriyetin ilanını izleyen yıllardır. Yapılan araştırmalarda, Balıkesir'in Cumhuriyet öncesi dönemdeki kentsel yapısına ilişkin ayrıntılı bilgi içeren bir çalışmanın bulunmadığı görülmüştür. İbn-i Battuta'nın seyahatnamesinde, küçük bir kent görünümünde olan Balıkesir'in oldukça sınırlı bir alanda kurulmuş olduğundan, canlı ve büyük bir çarşısının varlığından söz edilmektedir.

Balıkesir'de ilk imar etkinlikleri 1863-1864 yıllarında başlamıştır. Ahmet Vefik Paşa 2 Nisan 1863'te Yusuf Kâmil Paşa'nın sadareti sırasında Hüdavendigâr vilayetine bağlı bir mutasarrıflık şeklinde idare edilen Balıkesir'in de dâhil olduğu Anadolu sağ kol müfettişliğine tayin edilmiştir. Ahmet Vefik Paşa Bursa'da büyük imar hareketlerine giriştiği gibi sorumluluk sahasında bulunan Balıkesir'de de konargöçerlerin iskân edilmesi ve şehrin imarıyla ilgili bazı işlerin yapılmasına vesile olmuştur.¹¹⁰ Bu dönemde dar sokaklar genişletilmiş, yeni caddeler açılmış, çıkmaz sokaklar iyileştirilmiş ve bütün bunlar yapılırken çok sayıda gayrimenkul istimlak edilmiştir.¹¹¹

¹⁰⁹ İller Bankası, *Belediyeler Yıllığı*, C.I. , Ankara, 1949,s.272 vd.

¹¹⁰ Kâmil Su, *Balıkesir Civarında Yörük ve Türkmenler*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1938, s.146-160.

¹¹¹ Kolektif, *Balıkesir Kent Tarihi*, Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Balıkesir, (Basım Tarihi Yok), s.232.

Ahmet Vefik Paşanın direktifiyle bugünkü Ali Hikmet Paşa meydanından başlayarak Kasaplar Mahallesi'nde eskiden Asmalı Kahve olarak anılan yapıya kadar uzanan caddenin açılması Balıkesir'de belediye tarafından gerçekleştirilen ilk imar hareketidir. Börekçi oğlu Necip Bey'in belediye reisliği zamanında kentte ikinci imar hareketi gerçekleşmiştir. Bu dönemde 1886 yılında İzmirli Mahallesi'nde Eski Demirciler Çarşısı yaptırılmıştır. İçerisinde; nalbant, bakkal ve berber vb. 40 dükkândan oluşan çarşı günümüze ulaşamayan bir diğer 19.yy. yapısıdır.¹¹²

Bunlardan sonraki imar faaliyetinin 1898 yılı 29 Ocak günü meydana gelen depremin ardından şehirde mutasarrıf olarak bulunan ve şehri yeniden imar ve inşa etmekle görevlendirilen Ömer Ali Bey'in zamanında yapıldığını söylemek mümkündür. Çünkü depremden dolayı harap ve virane bir duruma gelen şehirdeki yıkıntıları temizlemek, yeni sokaklar, caddeler ve yapılar inşa etmek zorunluluğu doğmuştur. Bunun sonucunda yapılan çalışmalar hakkında Ömer Ali Bey'in yazdığı hatıratından detaylı bilgiler etmek mümkün olmaktadır. Ömer Ali Bey'in şahsi girişimleri ve halkı şevke getirici çalışmaları neticesinde Mektupçu Caddesi, Hamam Caddesi, Kışla Caddesi gibi yeni caddeler açılmış, yıkılan resmi binalar yeniden inşa edilmiştir. Ayrıca dar ve geometrisi bozuk bir sokak görünümündeki Hamidiye Caddesi bazı kısımları yeniden bazı kısımları genişletilerek yeniden daha geniş şekilde hizmete açılmıştır. Ömer Ali Bey hatıratında caddenin açılması ile ilgili şu bilgileri vermektedir.

*“Nice dükkânlar ve mağazalar; kısmen genişletilerek ve kısmen yeniden açılan ve altı aydan beri bizzat takip ettiğim, üç yüz doksan üç arşın uzunluğundaki Hamidiye Caddesi açıldı.”*¹¹³

Ömer Ali Beyin açtırdığı bu cadde günümüzde bile Balıkesir'in en bilinen, işlek iki caddesinden biridir. Şimdiki Ali Hikmet Paşa Meydanı (eski Belediye Meydanı) ile Hükümet Meydanını birleştirdiği için bu caddeye Hükümet Caddesi de denilmiştir. Cadde 1930'lu yıllara kadar Ömer Ali Beyin yaptırdığı durumunu korumuş, bu tarihten sonra genişletilerek şimdiki halini almıştır.¹¹⁴

¹¹²Kerim Kani Akpınarlı, *Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi*, Balıkesir, 2009, s.140,141.

¹¹³Ömer Ali Bey, *El yazması hatıratı ve Şiirleri (Hatıra Defteri)*, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi. Nr.739, s.15

¹¹⁴Muharrem Eren, *Mutasarrıf Ömer Ali Bey*, Zağanos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul,1993, s.202,203.

Önceleri Hükümet Caddesi olarak bilinen sonra Anafartalar Caddesi¹¹⁵ ismini alan caddenin genişletilmesi projesine, valiyken aynı zamanda belediye başkanı olarak görevlendirilen Salim Gündoğan zamanında 30 İlk kanun 1934 günü yapılan meclis toplantısında belediye akarlarının satılarak Cumhuriyet Meydanının genişletilmesi ve Ali Şuuri okulunun karşısında Pazar yeri yapılması işiyle beraber karar verilmiştir.¹¹⁶ Cumhuriyet Meydanının genişletilmesi için Kasım 1934'te alınan karar Şubat 1935 ilkbaharında hayata geçirilecektir. Konuyla ilgili bir haber 20 Şubat 1935 tarihli Türk Dili Gazetesinden takip edildiğinde bazı detaylara ulaşmak mümkündür. Bu habere göre Cumhuriyet Meydanının projesi hazırlanmıştır. Askeri Mahfel, şehir kulübü bahçesi, İstasyon büfesi, Ali Hikmet Paşa Sahasından bir bölüm eklenerek istasyon karşısında 12.000 metrekarelik bir meydan hayata geçirilecektir. Meydanın tam ortasında 400 metrekarelik bir alan çiçek bahçesi yapılacak, onun çevresine de 684 metrekare sıcak asfalt, 1876 metrekare asfalt dökülecektir. Ayrıca yolun iki tarafına 4916 metrekare parke döşenerek istasyon büfesi yıkılacak, Ali Hikmet Paşa Sahasının duvarları da geri çekilecektir. Bu işi için harcanacak tutarın 14-15 bin lira kadar olması tahmin edilmektedir.¹¹⁷

Ömer Ali beyin açtırdığı bir diğer cadde Hamam Caddesidir. Bu cadde İncirli Caminden Hacı Ali Camine giden caddedir. Eskiden bu caddenin hemen yanındaki şimdi bulunmayan bir hamamdan dolayı bu ismi almıştır. Yine Ömer Ali Beyin genişleterek yeniden açtırdığı bir cadde eski adıyla Mektupçu mevcut durumda Balıkesir'in önemli caddelerinden biri olan Atalar Caddesidir. Bunların yanında açılan bir başka cadde saat kulesinin yanından eski Askeri Hastane şimdi devlet hastanesi ek binasına doğru uzanan o zamanki adı Kışla Caddesi şimdiki adı Ali Hikmet Paşa Caddesi olan caddedir. 1913'de başlatılan çalışma ile 1916 yılında bugün kentin en işlek ve ticari aktiviteler açısından yoğun caddesi olan Milli Kuvvetler Caddesi açılmıştır. Ancak bazı gazete haberlerinden caddenin düzenlenmesi ile ilgili çalışmalara 1919 yılından sonra da devam edildiği görülmektedir.

¹¹⁵*Türk Dili Gazetesi*, “Şehrimizin Bazı Mahalle, Cadde ve Sokaklarının Adları Değiştirildi.”, 22 Nisan 1935. S.9621, s.1,2. , 21 Nisan 1935 tarihli meclis toplantısında çok sayıda sokak ve caddeyle beraber Hükümet Caddesinin ismi de Anafartalar Caddesi olarak değiştirilmiştir.

¹¹⁶*Türk Dili Gazetesi*, “Hükümet Caddesi genişletilecek, pazar yerinin yapılmasına hemen başlanacaktır. “31 İlkânun Pazartesi 1934. S.4389, s.1,2. Ayrıca bu haberde bir süre önce yapımına başlanan Asri Mezarlık duvarlarının birkaç gün önce tamamlandığı bilgisi vardır.

¹¹⁷*Türk Dili Gazetesi*, “Cumhuriyet Meydanı “20 Şubat 1934. S.9575, s.2.

Bu cadde, açıldığı dönemde merkezdeki eski belediye binasını gar binasına bağlayan aksı oluşturmaları nedeniyle İstasyon Caddesi olarak da anılmaktadır. Caddenin açılması sırasında çok sayıda konut istimlak edilmiştir. Bazı kaynaklarda Ahmet Vefik Paşa'nın görev süresinde Balıkesir ile ilgili bir şehir planı yapıldığı, 22 Ağustos 1864 tarihinde yapılan bir tahriratta şehrin bu planına ait bir panorama verildiği ifade edilmektedir. Bu tahriratta şehir merkezindeki kötü yapılaşmaya dikkat çekilerek, şehir merkezinde bozulan bu dokunun yeniden imar edilmesi gerektiği ifade edildiği bildirilmektedir.

Ancak şehrin imarına ilişkin olarak yapılan bu çalışmaların belli bir plan doğrultusunda yapılmadığı; olanı büyütmek, yenilemek, genişletmek, revize etmek şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Balıkesir'deki imar hareketlerinin bir haritayla belirlenmiş esaslar doğrultusunda ve planlı olarak yapılması fikrinin akıllarda ilk olarak 1915 yılı başlarında belirdiği anlaşılmaktadır. Karesi Gazetesinde yayınlanan bir haber vesilesiyle bu fikir doğrultusunda girişimde bulunulduğu bildirilmektedir. Karesi Gazetesi Mart 1915'te belediye dairesi ile il daimi encümeninin yaptığı toplantıda Balıkesir'in haritasının yaptırılmasına karar verildiği ve bunun için gerekli olan miktarın bütçeye ödenek olarak konulduğu belirtilmektedir.¹¹⁸

Gazete haberin detayında bu işi yapmak için Nafia Başmühendisi Ali Nihat Bey'e emir verilerek Aydın kasabasının haritasını başarıyla çıkarmış olan mühendisin çağrılmasının uygun görüldüğünü bildirmektedir.¹¹⁹ Dolayısıyla ilgili habere Balıkesir'in bu tarihe kadar "fenni bir haritasının" olmadığı anlaşılmaktadır. Ahmet Vefik Paşa zamanında yapıldığı iddia edilen ve plan olduğu iddia edilen tahrirat, muhtemelen şehrin imar durumunu tespit etmeye yönelik bir panorama resminin olduğu bir yazışmadan ibaret olsa gerektir. Ancak haberde bahsedilen harita çıkarma işinin bitirilip bitirilmediğine dair bir bilgiye rastlayamadım. Muhtemelen bu iş 1.Dünya Savaşının zor şartlarında gerçekleşmemiş ya da çizilse bile plan ve harita çizilmesi konusunun tekrar gündeme geldiği 1930'lu yıllara göre çok basit ve modern şehircilik esaslarına uygun çizilmiş planlara göre yetersiz kalmış olabilir.

¹¹⁸Karesi Gazetesi, "Kasabamızın Haritası", 22 Cemaziyülevvel, 27 Mart 1915, 1334-14 Mart 1331.Nr.49-101.

¹¹⁹A.g.g. 27 Mart 1915, Nr.49-101.

Daha önce de belirtildiği gibi cumhuriyet öncesi dönemde 19.Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Balıkesir’de kentsel yenileme çalışmalarının çok planlı ve yaygın olarak olmasa da başladığı görülmektedir. 1898 yılında meydana gelen depremden sonra hemen hemen neredeyse tümü ya yıkılmış ya da ciddi derecede hasar görmüş olan şehirde zorunlu olarak başlayan kentsel yenileme çalışmalarının 20. yüzyılın ilk yıllarında da devam ettiği görülmektedir. Ancak bu çalışmaların bütüncül ve çok da sistemli olamadığı görülmektedir. Bu kapsamdaki çalışmaların daha çok mevcut caddelerin genişletilmesi, yıkılan veya hasar gören yapıların tamir edilmesi, yeni birkaç bina yapılması ve bazı küçük yollar açılması şeklinde olduğu anlaşıyor.

Dolayısıyla bütün bu veriler ışığında şehrin cumhuriyet öncesi dönemde kentleşme açısından oldukça geri kalmış bir kasaba hüviyetinde olduğunu söylemek mümkündür. Cumhuriyetin hemen öncesinde Balıkesir şehrinin imarı ve mimari anlayışı hakkında bilgi veren önemli kaynaklardan biri de İshak Hakkı Bey’in “1920’de Balıkesir” isimli eseridir. İshak Hakkı Bey konuyla ilgili bölümde şehrin ve şehirdeki evlerin mimarisi ve hakkında da bilgi vermektedir. Buna göre; şehirdeki binalar mimari kurallara uyarak yapılmamakta, yaz-kış oturmaya uygun şekilde ve kışın oturulan odalar zemin kat üzerine ve güney cepheli olarak inşa edilmektedir. Tavanlar alçak, pencereler yüksek, az sayıda ve küçük yapılmaktadır. Şahıs evleri ahşaptan, kamu binaları kâgir tarzda yapılmaktadır.

Evlerde helalar kötü koşullarda inşa edilmiştir. Çoğu evde banyo, hamam olmayıp, evlerin hemen hemen hepsinde ise gusülhane bulunmaktadır. Hamidiye ve Zemirler Mahallesi gibi göçmenlerin yaşadığı mahallelerdeki evler en kötü durumda bulunan evlerdir. Bu evler tek katlı, oda döşemelerinin olmadığı, toprak zemine sahip odalardan oluşmaktadır. Buradaki evlerde bahçe bulunmakla birlikte şehir merkezinde bulunan evlerde bahçe yoktur. Bahçeli evler en fazla 70 metrekarelik giriş kısmında bulunan avlulara sahiptir. Bu kısımlarda avluya bakan küçük birkaç pencere bulunmakta diğer cephe penceresi doğrudan sokağa bakmaktadır. Evler estetik olarak iyi durumda olmayıp, şehrin sokakları da dar ve karışık durumdadır. Bunun sebebini İshak Hakkı Bey babadan kalan mal başkasına gitmesin anlayışıyla evlerin bölünmesi olarak göstermektedir.

İshak Hakkı Bey şehir merkezinde düzgün cadde olarak, yeni yapılan İstasyondan belediye binasına kadar olan 500 metre uzunluğunda ve beş metre genişliğindeki caddeyle, 270 metre uzunluğu bulunan ve 7 metre genişliğe sahip Hükümet caddesini saymaktadır. Bu nedenle cumhuriyetin ilanından hemen sonraki yıllarda Balıkesir'in planlı bir şekilde kentleştirilmesinin, yapılaştırılmasının gerekliliği ortadadır. Özellikle 1930'da kabul edilen belediye kanunundan sonra bu yöndeki çalışmalara ağırlık verildiği bazı kaynaklardaki bilgilerden anlıyoruz. Her alanda, eskinin ortadan kaldırılması ve yeninin ortaya çıkarılmasında gösterdiği hız ve kararlılık bakımından cumhuriyet idaresinin ilk dönemdeki uygulamalarında kentsel ve toplumsal yenilenme fikrini oldukça hızlı ve kolay şekilde içselleştirdiği anlaşılmaktadır.

1933 yılında yayınlanan bir haberde şehre ait bir plan çizdirildiği bilgisi verilmektedir.¹²⁰ Bu gelişme, muhtemelen 1930'larda ülkemizde planlı şehirleşmeyi gerçekleştirmek için başlatılan şehir planları çizdirilmesi uygulamalarının şehrimize yansması olmalıdır. Balıkesir'de bir imar planına ve kadastro haritasına olan ihtiyacının 1930'lu yılların başlarından itibaren gazete ve dergilere konu edildiği görülmektedir. Örneğin Kaynak Dergisinin 1940 yılındaki bir haberi adeta şehirleşme, belediye çalışmaları ve şehir kalkınması adına 1930'lu yılların kısa bir özeti gibidir.¹²¹

Yazıya göre İmar işleri kapsamında şehrin 1938 yılında yapımına başlanan planının bir parçası olan hali hazır haritasının bitirildiğini bu yazıdan anlamak mümkündür. Yazıda imar planının bittiği, bakanlık onayına sunulduğu belirtilmektedir. Ayrıca bu yazıda Adliye Nezaretinin teşebbüsüyle şehrin kadastro haritasının düzenlenmesi işine başlandığı ifade edilmektedir. 1930'lu yılların sonunda imar planı, şehrin haritasının çizilmesi ve kadastral işler konusunda yoğun çalışmalar yapıldığı ve bu konularla ilgili haberlerin arttığı dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda şehirde 1939 yılı sonunda kadastro teşkilatı kurulmuştur.¹²² Yine Kaynak Dergisinde Refet Onurlu'nun yazdığı bir yazıdan plan üzerinde daha hazırlanma aşamasında bazı tereddütler, kafa karışıklıkları olduğu görülmektedir.

¹²⁰*Türk Dili Gazetesi*, “Şehir Planı Çiziliyor” 11 Temmuz 1933.

¹²¹*Kaynak Dergisi*, 29 Ekim 1940, “Cumhuriyet Devrimizde Şehir Kalkınmaları ve Balıkesir Belediyesi”, S.93, s.390-392.

¹²²*Türk Dili Gazetesi*, “Şehrimizde Kadastro Teşkilatı Kuruldu.” 14 Birinci kanun 1939, S.2555, s.2.

Bu konuda Refet Onurlu bu yazıyı Türk Dili Gazetesinin düzenlediği ankete bir cevap olması düşüncesiyle kaleme almıştır.¹²³ Onurlu yazısına; şehir planı yapılırken önce şehrin hangi tipte bir şehir olduğunun sonra da gelişim yönünün belirlenmesi gerektiğine vurgu yaparak başlar. Ancak Balıkesir’de belirgin bir özellik öne çıkmadığından bunu tespit etmek çok da mümkün değildir. Refet Onurlu’ya göre; Balıkesir kırsal yörelerde yaşayan insanların ürünlerini pazarda ya da panayırarda arz ettiği ve yol güzergâhlarının üzerinde bulunan bir şehirdir. Çünkü kırsal yerleşimleri fazla olan ve tarımsal ürünler bakımından zengin bir yerdir. Bu vasfı çok uzun süre aynı kalacak gibi görünmektedir. Ayrıca şehir maden yönünden zengin kaynaklara sahiptir. Bu özelliği nedeniyle ürünlerin nakliyesi ve yol üzerinde bulunması nedeniyle bir transit şehir olma durumunu devam ettirmesi olasıdır.

Balıkesir çok zengin bir entelektüel hayata sahip olmasa da çevre illerdeki öğrencilerin lise ve öğretmen mektebini okumaya geldikleri ucuz ve demiryolu ulaşımı olan bir şehirdir. Buna bir de spor konusunda sağlanacak gelişmeler eklenirse hatırı sayılır bir merkez olması mümkün olabilecektir.¹²⁴ Şehrin özellikleri dikkate alınarak yapılacak olan planda dikkat edilmesi gereken hususlar şunlar olmalıdır: Şehrin planı bir hat üzerinde değil toplu bir plan şeklinde yapılmalıdır. Şehrin eğitim-kültür durumu, ekonomik durumu ve transit şehir olmasından dolayı uzun bir hat şeklinde yapılacak bir plan şehre uygun değildir. Ayrıca şehrin gelişim hızı ve zenginliği düşünüldüğünde yüz hatta iki yüz yıl süre modern bir şehir oluşturmaya müsait değildir.

Şehir yeni mezarlık üzerindeki sırt, öğretmen okulu arkasındaki tepeler ve demiryolu sınır kabul edilerek planlanmalıdır. Bu sınırlar içinde gelişecek bir şehir yapılaşması daha toplu, birbirine yakın, su dağıtımının kolay ve kanalizasyon teşkilatının kurulmasına imkân verecek bir durum ortaya çıkaracaktır. Şehrin tepelere tırmanan gelişmesi sürdürülmelidir; bu durum deprem açısından da uygun bir davranış tarzıdır. Başkan Naci Kodanaz’ın Belediye Meclisinin 1938 yılı Nisan Ayı toplantısında 1934-38 yılları arasındaki dört yıllık dönemde belediyenin yaptığı işler arasında şunlar sıralanmıştır:

¹²³Refet, Onurlu, *Kaynak Dergisi*, “Balıkesir Şehir Planı Hakkında” 19.02.1940 Yıl 7, S.85 s. 243-245.

¹²⁴Balıkesir şehri cumhuriyetin ilk yıllarında çevre şehirlerde lise olmadığından, buralarda bulunan öğrencilerin Balıkesir Lisesine ve hatta yüksekokul durumunda olan ve ülkedeki sayılı öğretmen yetiştirme okullarından biri durumundaki Necati Eğitim Enstitüsüne eğitim görmek üzere geldikleri bir şehirdir.

Sağlık işleri, baytar işleri, zabıta işleri, temizlik işleri, itfaiye teşkilatı, tamir edilen yollar, kanalizasyon, parke, Cumhuriyet alanı ve eski belediye meydanı Gazi bulvarının natamam kalan kısmının tevsii, Atatürk parkı, Çocuk bahçesi, Atatürk parkında inşa edilen gazino, Şehir kulübü, yeni kabristan, şehrin ağaçlandırılması, zahire halinin noksan bulunan kısmının ikmali, su yollarının ıslahı, fırınların, susam ve helva imalathanelerinin makineleştirilmesi, yoğurthanelerin ıslahı, şehir haritasının ve imar planının yaptırılması, çamlık, elektrik şebekesinin şehirden Hastaneye ve inhisarlardan da Fazlıya kadar; bazı mahallerde de şebeke uzatılmak suretiyle o kısımlar da tenvir edilmiştir. Ayrıca Hıdırlık Bayırı denilen mevki de çamlık haline getirilmiştir.¹²⁵

Egli Planının şehrin gündemini 1930'ların sonundan itibaren yürürlüğe girdiği 1944 ve sonrasında da yürürlükten kaldırıldığı 1955 yılına kadar meşgul ettiği, büyük tartışmalara neden olduğu görülmektedir. Bu tartışmaların, her kesime yansıyan yönlerini dönemin süreli yayınlarından, araştırma eserlerinden, istatistiki veriler barındıran yayınlardan, konu ile ilgili yapılmış tezlerden, hatıratlardan ve bu yıllardaki imar hareketleri ile ilgili yazılan makalelerden takip etmek mümkündür. Bu dönemde şehrin imarı için büyük yatırımlar hayata geçirilmiştir. Türk Dili Gazetesinde 29 Ekim 1943 tarihli sayıda 20 yılda şehirde yapılanlar kısaca şu şekilde özetlenmiştir.

*Bütün Türkiye'de olduğu gibi vilayetimizde de Cumhuriyet hususi idareyi tamamen yolsuzluk ve perişanlık içinde ele almıştı. Vilayetimizin 20 yılda başarılan işlerine toplu bir bakış: Vilayetimizde 106 okul binası yapılmış, vilayetin her tarafında yollar ve çeşitli eserler meydana konmuştur. İdare-i Hususiyenin vilayetin imarına hizmet bakımından 20 yılda yaptığı başlıca işler; Merkezde Şehir (Salih Tozan) Sineması, Vali Konağı, Hükümet Binası, temelleri atılan yeni Memleket Hastanesi binası, (...), İlyaslar Mezarlığının Atatürk Parkına dönüştürülmesi (çocuk bahçesi, tenis kortu ve yüzme havuzu ile Anadolu'nun en güzel parklarından biri).*¹²⁶

Şehrin imarı ve şehir planı konulu haberlere Türk Dili Gazetesi ve Kaynak Dergisinde değişik zamanlarda sıklıkla yer verildiği görülmektedir.

¹²⁵*Türk Dili Gazetesi* , “Belediye Meclisi Nisan Çalışmalarını Bitirdi.”, 29 Nisan1938,S.3868, s.1,2. Belediyenin Nisan 1938 toplantısında 1934-1938 yılı döneminde yapılan belediye hizmetlerinin bir özeti yapılmıştır. Bu özette Atatürk Parkı, Asri Mezarlık, Çamlık, Cumhuriyet Meydanı başta olma üzere şehirde önemli birçok projenin hayata geçirildiği ya da başlandığı görülmüyor.

¹²⁶*Türk Dili Gazetesi*, 29 Ekim 1943.

Ayrıca İller Bankası istatistikleri, Balıkesir Belediyesinin bazı yayınları, Egli'nin Balıkesir şehri imar planı raporu, Gaye Birol ve Ergün Işık'ın konuyla ilgili makale ve tezleri ve o dönemdeki belediye başkanı İ. Hakkı Varnalı'nın hatıralarından konu ile ilgili kapsamlı ve değerli bilgiler elde etmek mümkündür. Planın hazırlanma, onaylanma ve yürürlüğe girme süreçlerinin sıkıntılı geçtiği, bir takım mahsurlarının görülmesi üzerine de yürürlükten kısa sayılabilecek bir sürede kaldırılmış olmasından dolayı verimli şekilde uygulanamadığı anlaşıyor.

Prof. Ernst Egli, imar planı üzerine 1938 yılında başladığı çalışmalarını 1941 yılında bitirmesine rağmen plan üzerindeki tartışmalar yüzünden plan üç yıl gibi bir süre geçtikten sonra ancak 1944 yılında yürürlüğe girebilmiştir.¹²⁷ Planın uygulama aşamasında bir takım sıkıntılar yaşandığı dönemin belediye başkanı olan İ. Hakkı Varnalı'nın hatıratına ve gazete haberlerine yansımıştır. Örneğin; 1944 yılında Türk Dili gazetesinde çıkan bir habere göre¹²⁸ Belediye Meclisi imar planı üzerinde bir tenkit etüdü yaptırılmasına karar vermiştir. Üç yıl sonra çıkan diğer bir haberde yayınlanan belediye başkanının verdiği demece göre Belediye Başkanı demecinde şöyle demektedir.¹²⁹

“Şehrin bünyesine uygun olmadığı için tatbikine imkân görülemeyen imar planının tadili hususunda da Bayındırlık Bakanlığı ile yapılan temaslar sonucu bakanlığın imar işleri şubesinden bir mütehassıs yakında gelerek etütlerde bulunacaktır. Yapılacak değişiklikte mevcut şehrin muhafazasını ve daha ziyade şehrin kenar kısmının imarını teşvik etmeyi düşünmekteyiz.”

İsmail Hakkı Varnalı belediye meclisi kararıyla 18 Şubat 1944 yılında belediye başkanı olarak görevlendirildikten sonra uğraştığı en önemli meselelerden biri şehrin henüz yürürlüğe girmiş olan imar planıdır. Ancak şehrin küçüklüğünden dolayı herkesin birbirini tanıması, belediyenin kurumsal olmayan ve kısıtlı yapısı ve insani ilişkilerin “ahbap-çavuş” tabiriyle tanımlanabilecek bir şekilde yürütülüyor olması nedeniyle yaşadığı sıkıntıları Varnalı hatıratında şöyle anlatıyor:

¹²⁷Egli Planı hakkında detaylı değerlendirmeler için Bkz.. Ergün Işık, *Orta Büyüklükteki Anadolu Kentlerinde Tarihi Kent Kesimleri İle Çevre Alanlarının Korunma ve Geliştirilmesi İle İlgili Bir Yöntem Araştırması-Balıkesir Kenti Tarihi Kent Kesimi Örnek Çalışması*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 1993. Egli, plana esas olan raporları 1938 yılında bitirmiştir. Prof. Egli ile 5 Nisan 1939'da imzalanan sözleşmenin 15. maddesi uyarınca tamamlanan plan 1941'de bitirilmesine rağmen revizyon talepleri nedeniyle ancak 6 Temmuz 1944 tarihinde onaylanabilmiştir.

¹²⁸*Türk Dili Gazetesi*, 9 Kasım 1944.

¹²⁹*Türk Dili Gazetesi*, 23 Temmuz 1947.

“Diğer taraftan da şehrin kabul edilmiş imar planının tatbikatına başlanılmasından doğan zorluklar ve engeller de ayrı bir dava halinde belediyeyi müşkül durumlara sokuyordu. İstimlaki icap eden yerler var. Fakat para yok. Vatandaş bina tamir ettirmek ihtiyacındadır. Lakin planın tatbikinde vareste tutulmasını ister. Ve meclis azasından bir zat bu yolda müracaatta bulunarak: “Bize de mi yahu! Görmeyiversin...”¹³⁰ Der.

Bu nedenlerle yürürlüğe girmiş olan planın şehrin yerleşik kesimlerinden çok şehrin kenarındaki ve yeni imara açılması düşünülen yerlerde uygulanması istenmektedir. Bu dönemde şehirdeki yapılaşmanın yeni bir plan yapılsa da beşeri ilişkiler üzerinden yürütülmeye çalışıldığını Varnalı’nın şu sözlerinden anlıyoruz.

“Şu veya bu vatandaş hakkında ruhsatsız inşaat yapılır. Belediyece görülür. Fakat reis ahbabınızsa sizi cezadan vareste kılabilir! Bu olağan şeydir! Ve birçoklarımızda kanaat bu merkezdedir.”¹³¹

Yine Türk Dili Gazetesinde yayınlanan bir haber şehrin ve şehirlinin mevcut durumuna Egli Planının daha çok şahsi menfaatlere ters düşmesi nedeniyle çok da uymadığını göstermesi açısından çok ilginçtir. Planın yürürlüğe girmesinin üzerinden sadece üç yıl geçmişken dönemin belediye başkanının gazeteye verdiği demeç dikkat çekicidir.

Şehrin İmar Planı: Şehrin bünyesine uygun olmadığı için tatbikine imkân görülemeyen imar planının tadili hususunda da Bayındırlık Bakanlığı ile yapılan temaslar sonucu bakanlığın imar şubesinden bir mütehassıs yakında gelerek etütlerde bulunacaktır. Yapılacak değişikikte mevcut şehrin muhafazasını ve daha ziyade şehrin kenar kısmının imarını teşvik etmeyi düşünmekteyiz.¹³²

Hazırlanan planda öngörülen büyüme hızının şehrin hızlı büyümesi ve gelişmesi üzerine daha 1950’lerin başında planın yetersiz kalacağı anlaşılmıştır.1952 yılında değişmesine imkân bulunmayan tarihi eserlerin yer aldığı meydanlar ve yollar için bir imar programı ve bunun akabinde de 1950-1955 yılları arasında yeni bir imar planı hazırlanmıştır.

¹³⁰Zekeriya Özdemir, *Kuva-yı Milliye Hatıraları*, Balıkesir Valiliği Yayını, Ankara,2003, s.124, İsmail Hakkı, Varnalı, *Ekspres Gazetesi*, 26 Ocak-20 Nisan 1962.

¹³¹Özdemir, A.g.e, s.125.

¹³²*Türk Dili Gazetesi*, 23.07.1947.

Kısa süre yürürlükte kalan Egli Planı uygulama imkânı kalmadığı gerekçesi ile 1955’de tamamen yürürlükten kaldırılmıştır.¹³³ Cumhuriyetin ilk yıllarında kentsel gelişim sürecinde kentte üç temel esası gerçekleştirmek için adımlar atıldığı görülmektedir.¹³⁴ İhsan Bilgin’e göre kentsel ve toplumsal modernleşmeye ilişkin başlıca üç gösterge yani yeni kamu yapıları, yeni yollar ve planlı toplu konut mahallelerinin yapılması şeklinde özetlenebilir.

Bu üç göstergenin Balıkesir kentindeki yansımaları Gaye Birol’un Balıkesir şehrinin cumhuriyet döneminin ilk devirlerindeki imarına ilişkin verdiği eserlerde sıkça işlenmiştir.¹³⁵ Bu modernleşme göstergelerinden ilki, modern dünyanın yeni kamusal örgütlenmesinin yapılmasına uygun yeni kamu binaları inşa etmektir. İkincisi, insanların, ulaşım araçlarının, pis ve temiz suyun, elektriğin, haber ve bilginin düzenli ve kesintisiz dolaşımını sağlayacak bir hava dolaşımı şebekesi oluşturmak üzere yeni yolların yapılmasıdır. Sonuncusu ise, modern toplumda anonim kullanıcıya hitap edecek toplu konutların inşa edilmesidir.

Yeni kamusal alanlar ve kamu yapıları inşa edilirken Cumhuriyet döneminde bir yandan kent mekânı yeni yapıların inşa edilmesi ve yeni caddelerin açılması ile çağdaş bir görünüm kazanmaktayken, diğer yandan da toplumsal yaşantı modern toplumun bireylerinin bir araya gelebileceği mekânlar aracılığıyla hızla modernleşmektedir. Balıkesir’de 1930’lu yıllarda kentsel donatı alanları oluşturmak adına istasyon/demiryolu, park, halkevi gibi yapılar inşa edilmiştir. Ulusal ve yerel yöneticilerin hedefi modern bir kentin ihtiyaç duyacağı kentsel dönüşümü sağlamak kadar toplumsal modernleşmeyi sağlayacak dönüşümü de başlatmak olmuştur. Bu konuyla ilgili yapılan çalışmalar hakkında, Kaynak Dergisinde yazılan bir yazıdan detaylı bilgiler edinmek mümkün olmaktadır.¹³⁶ Yazıda Urayca (belediye) cumhuriyetin ilanından sonraki 12 yılda yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

¹³³O. Zeki Şahin vd. “Kentleşme ve Planlamadaki Sorunlar” Balıkesir Kent Sempozyumu 2015, Balıkesir, s.156,157.

¹³⁴İhsan Bilgin, *Modernleşmenin ve Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyetin İmarı, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, s. 255-272, Ed. Yıldız Sey. T. İş Bank. Kültür Yayınları ve Tarih Vakfı ortak yay. İstanbul 1998.

¹³⁵Gaye, Birol, “Bir Batı Anadolu Kasabasının Modern Bir Kente Dönüşümünün Hikâyesi:1940-1960 Yılları Arasında Balıkesir’de İmar Etkinliklerine Genel Bir Bakış, *Ege Mimarlık Dergisi*, 2004 / 3-51, s.10-16.

¹³⁶*Kaynak Dergisi*, “12 yılı içinde Urayımızın başardığı eserler:”, 29.10.1935, S.33 s.806-807.

Yazının başında cumhuriyetin kazanımları, ruhu ve belediyeciliğin aldığı yeni şekil ile ilgili bazı bilgiler vermeye ayrılmıştır. Bu girişten sonra belediyenin yaptığı işler çeşitli başlıklar altında verilmiştir. Bunlardan ilki Atatürk Parkıdır. Atatürk Parkı o zamana kadar Balıkesir halkının olmayan temiz hava alma, eğlenme ihtiyacını gidermek adına yapılmış güzel bir eserdir. Bu eserin yapılmasıyla Batı Anadolu’da eşi benzeri olmayan bir güzel eser meydana getirilmiştir. Kaynak Dergisinin bu sayısında cumhuriyetin 12’nci yılı dolayısıyla Urayın (Belediye) 12 yılda yaptığı faaliyetler hakkında bazı bilgilere yer verilmiştir. Cumhuriyet döneminde geçen 12 yılda el atılan işlerden birisi de kanalizasyon işleri olmuştur.

Bu dönemde şehrin ortasından geçen Kasaplar Deresi yoğun yağışlarda taşarak çevresindeki güney ve doğu istikametinde bulunan sebze bahçeleriyle mesire yerlerini basmaktadır. Bu nedenle belediye tarafından bu derenin 1255 metre uzunluğundaki kısmı kanalizasyonla şehir dışına çıkarılmıştır.¹³⁷ Belediye çalışmalarından bir diğeri, pazar yerleri oluşturmak konusunda olmuştur. Belediye sokaklarda Pazar adı altında açık olarak sağlıklı şartlarda satılan ürünlerin sağlıklı şekilde halka arz edilmesini sağlamak maksadıyla “Ezeryan” arsasını istimlak ederek Pazar yeri olarak ayırmıştır.

Bu Pazar yerinin keşif bedellerine dair evrak ve projeleri de onaylanarak ihale safhasına getirilmiştir. Bu yazıda; 12’nci yılın bir eseri olarak bir pazar yerinin beş on gün içinde ihalesinin yapılacağı belirtilmektedir.(1935 Yılı Kasım başında) Son olarak yapılan işler konusunda çöp yakma işi üzerinde durulmuştur. Mevcut durumda ve daha öncesinde çöpler şehrin her yerine gelişi güzel şekilde atılmaktadır. Halk sağlığını korumak ve bu çöplerin yakılmasını temin etmek üzere büyük bir çöp yakma fırını yapılmış, diğer ikisi tanesini yapmak için de işlemlere başlanmıştır. Çataldağı suyunun şehre isalesi işiyle mezbaha, soğuk hava deposu ve buz fabrikası inşaatı için Belediyeler Bankası belediyeye 180.000 liralık bir borç imkânı sağlayacaktır. Şehir haritası bitirilmiştir. İmar planı da uzmanına verilmiştir. Bakanlık imar şefliği işin bitirilmesini takip edecektir.

¹³⁷Kaynak Dergisinde 29 Ekim 1935’de yapıldığı bildirilen Kasaplar Deresinin üstünün kapatılması işi ilk defa 1934 yılı sonunda ciddi olarak gündeme girmiştir. *Türk Dili Gazetesi*, “ Kasaplar Deresi Mükellefiyet Usulü İle Yapılıyor. Mıntika Sıtma Mücadele Reisi Bu Hususta Tetkikat Yaptı.” 27 İkinci teşrin 1934, S.4361, s.2.

Valilik yanındaki Maliye binasının hizasından geçip demiryolu üzerinden geçerek Atatürk Parkına geçişi sağlayacak köprü için de proje çalışmaları işletme müdürlüğü tarafından bitirilmiştir. Eski belediye meydanındaki bir ada daha yakında yıkılacak. İstimlaki bitirilerek geniş iletilen Anafartalar caddesinin düzenlemesi işi bitirilmiştir. Kaynak Dergisinin 29.10.1937 tarihli 57 numaralı sayısında 14'ncü cumhuriyet yılında vilayet genelinde bir yılda yapılan işler hakkında bilgiler verilmektedir.¹³⁸ Bu sayının 240'ncı sayfasında merkez ilçede yapılan bazı işler sayılmıştır. Buna göre Balıkesir merkezinde bu bir yıl içinde 12 bin lira harcanarak Hava Kurumuna ait modern bir işyeri binası ile 90 bin lira harcanarak Hükümet Konağı inşa edilmiştir.1935 yılında başlanılan parktaki düzenlemeler devam etmektedir.

Bu kapsamda yapılan Atatürk'e ait madalyonun Cumhuriyet bayramında yerine koyma töreni yapılacağı belirtilmektedir. Ayrıca parkta bu madalyondan başka modern bir gazino ile tenis kortu ve çocuk bahçesinin de yapımı bitirilmiştir. Balıkesir merkezinde bulunan stadyum yeni baştan ele alınmış, Cumhuriyet Alanı (Meydanı) genişletilmiştir. Mithatpaşa Okulunun yeni baştan inşa edilircesine yapılması işi de bu bir yıllık dönemde yapılan işlerdendir. Çalışma dönemimiz olan 1923-1960 yılları Balıkesir'in yeniden yapılandığı, bir kasabadan küçük bir şehre dönüşmeye başladığı bir dönemdir. Özellikle Cumhuriyetin ilan edilmesi ve 1930'daki belediye kanunundan sonra çalışmalar hız kazanmıştır.

1940-1960 döneminde birçok yeni sokak, cadde açıldığı gibi mevcut olanlardan bazıları da eldeki mevcut imkânlar çerçevesinde genişletilmeye, düzenlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bazı kamu binalarının, yapılarının, projelerinin gerçekleşmesi için yapılan istimlakler de vardır. Bu yüzden Balıkesir şehir merkezinde şehrin yeniden yapılanmasının gerçekleştiği bir dönem olması sebebiyle oldukça fazla sayıda istimlak yapılması gerekmiştir. Bilindiği gibi Balıkesir şehir planı şehir plancısı/mimar Ernst Egli'ye yaptırılmıştır. Plan 1944'te yürürlüğe girmiş, ancak 11 yıl gibi çok kısa bir süre yürürlükte kalabilmiştir.1955'de ihtiyacı karşılamadığı gerekçesiyle plan yürürlükten kaldırılrsa da kendisinden sonra yapılan yenileme imar planlarına esas teşkil etmiştir. Yeni imar planının yürürlüğe girmesi de istimlak ihtiyacını ortaya çıkaran bir başka sebeptir.

¹³⁸Kaynak Dergisi, 29.10.1937, S.57, s.240.

Balıkesir Belediyesi 1950-55 Fotoğraf Albümüne göre Şehrin muhtelif yerlerinde Balıkesir Belediyesinin 5 yıllık programına göre yapılan istimlakler şöyledir.

- a) İstasyon meydanından başlayarak bin yataklı Askeri Hastaneye kadar olan Kızpınar Caddesi
- b) İstasyon Meydanından Doğum Evine kadar olan Vasıf Çınar Caddesi.
- c) Iştnlı Sokağıyla Belediye önünden hükümete kadar açılan sokak üzerinde bulunan evler.
- d) Yeşilli Camiinden İnhisarlar Binasına kadar olan bölümle İmam ve Hatip Okuluna tahsisi yapılan alan.
- e) İstasyon Meydanından başlayarak Milli Kuvvetler Caddesini boyunca devam ederek Anafartalar Caddesini müteakip İnhisarlar İdaresine kadar olan sokaktaki yerler.

Bu yerler için 1950-1955 Yılları arasında Balıkesir Belediyesinin 5 Yıllık İstimlak Planına göre yapmış olduğu istimlakler yıl ve miktar olarak aşağıdaki gibidir. 1950 yılında yapılan istimlaklere 11.674,97 lira, 1951’de 129.958,40 lira, 1952’de 433.053,54 lira, 1953’de 80.136,29 lira, 1954’de 250.317,55 Lira, 1955’de 100.000,00 lira toplamda ise 1.125.190,75 lira harcanmıştır .¹³⁹ Balıkesir Halkevi Yayınlarından olan Kaynak dergisinde de Balıkesir Belediyesi ile ilgili kaleme alınan yazılar vardır.

Örneğin derginin 29.10.1940 tarihinde çıkan 93 numaralı sayısında Balıkesir Belediyesinin çalışmaları “Cumhuriyet devrimizde şehir kalkınmaları ve Balıkesir Belediyesi” başlıklı bir yazı yayınlanmıştır.¹⁴⁰ Yazı içeriği incelendiğinde önce 1930 yılında kabul edilen Belediye Kanunu ile ilgili kısa bilgi verildiği ve bu kanun uyarınca yapılan iş ve uygulamaların sıkı şekilde kontrol ve takibi neticesinde şehirlerin imarına önemli katkılar yapıldığı ve güzel neticeler elde edildiğine yapılan bir vurgu olduğu görülmektedir.

¹³⁹ Balıkesir Belediyesi, *Balıkesir Belediyesi Fotoğraf Albümü* 1950-1955, Ankara, 1955, s.27, 28.

¹⁴⁰ *Kaynak Dergisi*, 29 Ekim 1940, “Cumhuriyet devrimizde şehir kalkınmaları ve Balıkesir Belediyesi”, S.93, s.390-392.

Müteakiben Balıkesir özelinde yapılan işlerle ilgili yorumlar vardır. Balıkesir; Osmanlının son dönemindeki plansız yapılaşmadan, kargacık burgacık sokaklardan, künk borularla getirilen kireçli sulardan, hasırlar üzerinde satılan malların olduğu pazarlardan, cumhuriyet döneminden hemen sonra yapılan güzel binalar, yapılarla aldığı çeşitli hizmetlerden dolayı modern bir şehir görüntüsü kazanmaya başlamıştır. Cumhuriyet meydanı, orduevi, şehir kulübü, Halkevi bu dönemde inşa edilen güzel yapılardandır. İstasyondan daha ileride de, yeni yapılan Hükümet Konağı, Hükümet Dairesi, Atölye Caddesi ve Gazi Bulvarı boyunca devam eden bahçeli evlerden oluşan yeni mahalleler yine bu devrin eserleridir.

Yazıda, yeni Hükümet Binası ilerisinde yapılan yeni Doğum Bakımevi ve Ebe Mektebi (14 Mart 1938 - 1 Eylül 1939), en güzel şekilde inşa edilerek hayata geçirilen Atatürk Parkı, muntazam şekilde yapılan kaldırımlı caddeler, şehir suları ve çeşmeler için yapılan iyileştirmelerle, lağım şebekesi için atılan adımlardan da övgüyle söz edilmektedir. Ayrıca halk sağlığı ile ilgili alınan tedbirler kapsamında yapılan köylülerin ürünlerini satabileceği sundurmalı pazar yerlerinden, pik borularla getirilen içme sularından, gıda maddelerinin ve suların muayene edilerek halka arz edilmesi gibi belediye hizmetlerinden büyük bir övgüyle bahsedilmektedir. Yazının bir bölümü, yayınlandığı 1940 yılından önceki sene olan 1939 yılında belediyenin yaptığı hizmetleri ortaya koymaya ayrıldığından, bu dönemin belediyesinin faaliyetleri ve yapısı hakkında önemli bilgiler elde etmek mümkün olmuştur. 1939 Yılında belediye meclisi olağan ve olağanüstü olarak 5 defa toplanmış, bu toplantılarda 145 karar almıştır.

Belediye Encümeni ise haftada iki defa olmak üzere 107 defa toplanmış, belediye sınırlarında yaşayan halkın her türlü ihtiyacını karşılamak üzere 702 karar almıştır. Sağlık işleri kapsamında başvuran 1904 hastanın muayenesi yapılarak reçeteleri yazılmış ve ileri seviyede muayenesi gerekenler hastaneye sevk edilmiştir. Fakir durumda olan 721 hastanın ilaç bedelleri belediye tarafından karşılanmıştır. Esnaflar üç ayda bir olmak üzere rutin olarak muayene edilmiş, 2906 zührevi hastalık muayenesi yapılmıştır. Ayrıca okullara girişte istenen rapor ve diğer hususlar için 2141 kişi muayene edilmiştir. İnsan ve yük taşımada kullanılan araçlar ayda bir bulaşıcı hastalık muayenesine tabi tutulmuş, bulaşıcı hastalık görülen yerler dezenfekte edilmiştir.

Yine pazara satılmak üzere getirilen elbiseler ve hayvani maddeler de etüvden geçirilmiştir. Bütün ticari kuruluşlarla, gıda maddelerinin muayene ve teftişleri yapılmış, gerekli tedbirler alınmıştır. Belediyenin görevlerinden birisi de yeni yapılan yapıları yapılmadan ve yapım esnasında kontrol etmek olduğundan planların şartlara uygunluğu kontrol edilmiştir. Belediye ebeleri doğum işleriyle ilgilenmişler, en önemli gıda maddesi olan ekmek daima kontrol altında tutulmuştur. Ayrıca mezbahada kesilen hayvanlar kesim öncesi ve sonrasında kontrole edilerek gerekli önlemler alınmıştır. İmar işleri kapsamında şehrin 1938 yılında yapımına başlanan planının bir parçası olan hali hazır haritasının bitirildiğini bu yazıdan anlamak mümkündür.

Yazıda imar planının bittiği, bakanlık onayına sunulduğu belirtilmektedir. Ayrıca bu yazıda Adliye Nezaretinin teşebbüsüyle şehrin kadastral haritasının düzenlenmesi işine başlandığı ifade edilmektedir. Yazıda belediye çalışma programı uyarınca Yeşilli Caddesinin önemli bir kısmının parke kaldırımlı olarak düzenlendiği, şehrin diğer cadde ve sokaklarında da yeni ve tamir olarak 28.814 metre uzunluğunda kaldırım yapıldığı bilgisi verilmektedir. Bundan başka Münakalat Vekâletince (Ulaştırma Bakanlığı) yeni Hükümet binası karşısında yaptırılan köprüden parka kadar olan bölgede bulunan bahçe ve binalar da istimlak edilmiş, düzenleme sonrası gerekli işlemler yapılarak parka ilave edilmiştir. Aslında Çay Deresi ile ilgili çalışmalara bundan beş sene öncesinden başlandığı aşağıdaki “Belediyenin Yapacağı 50 Bin Liralık İstikraz.” isimli gazete haberinden anlaşılmaktadır.

*Banka bu para ile yapılacak işlerin proje ve keşiflerini istedi. Belediye mühendisi şimdi bunları hazırlıyor. Belediyemizin Belediyeler Bankasından yapacağı elli bin liralık İstikrazın muamelesi tekemmül etmektedir. İstikraz için Belediyece gösterilen karşılık Bankaca kâfi görülmemiş bu para ile yapılacak işlerin projesi ve keşifleri de istenmiştir. Şimdi Belediye mühendisliği tarafından elli bin lira ile yapılacak işlerin proje ve keşiflerini ihzar edilmektedir. Bu işler bitince muamele de tamam olacaktır. Malum olduğu üzere belediye ikraz edeceği bu para ile şehrin en mühim işlerinden olan ve şehrin sıhhatini tehdit eden Çay Deresini kapatacak, şehrin muhtelif yerlerinde helalar yaptıracak, zahire halini ikmal ettirecek, fenni bir fırın yaptıracaktır. Belediye bu parayı beş sene içinde taksitle ödeyecektir.*¹⁴¹

¹⁴¹Türk Dili Gazetesi, “Belediyenin Yapacağı 50 Bin Liralık İstikraz.”, 15 Temmuz 1934, S.4254, s.2.

Ancak bu borç alındıktan sonra işlere hemen başlanamadığı, işin yıllara yayılarak yapıldığı, 1937 yılı Temmuzunda “Çay Deresinin kanalizasyon işi Münakasaya Kondu.” başlıklı bir haberden anlaşılmaktadır.¹⁴² Ancak Çay Deresi ile ilgili işler uzun yıllar boyunca devam etmiş, 1954’de temeli atılan inşaat nihayet 1957 sonbaharında bitirilebilmiştir. O dönemde şehrin dışında kalan Üçpınar Deresi ile birlikte merkez köyü olan Köseler Köyüyle beraber Çay deresinin ıslahı da bitirilmiştir.¹⁴³ Mezbaha, Soğuk hava deposu ve buz fabrikasının plan ve projesi ile Balıkesir’e içme suyu getirme projesi yaptırılarak bakanlık onayına sunulmuş ve gerekli onay alınmıştır. Şehir deresi üzerinde iki beton köprü yaptırılmış, üç eski köprü tamir ettirilmiştir.

Bütün suların hazineleri, yollar kontrol edilerek tamir ettirilmiş, üç yerdeki çeşme hazineleri yeniden beton olarak yaptırılmıştır. Cumhuriyet öncesi dönemde belediye bütçesi 40-50 bin lirayı geçmediği halde bir önceki yıl (1939) belediye bütçesi 167.900 lira olarak uygulanarak yukarıda belirtilen işler için 154.218 lira harcanmıştır. Yine 1938 yılı bütçesi de 163.950 lira olarak belirlenmiştir.¹⁴⁴ Son olarak; yazıya cumhuriyet döneminde belirlenen esaslarla hareket eden belediyelerin, yapmış oldukları uygulamalarla ve belirledikleri plan ve program doğrultusunda hareket ederek çalıştıkları tüm açıklığıyla görülmektedir denilerek bitirilmektedir. 1958 yılı itibarıyla şehirde (5) konut kooperatifi kurulmuştur. Bunlar: Eseneler Kooperatifi, Şoförler Yapı Kooperatifi, Küçük Esnaf Yapı Kooperatifi, Ferah Evler Yapı Kooperatifi, Bankacılar Yapı Kooperatifi.

Küçük Esnaf Yapı Kooperatifi 15 yıl müddetle ve 3.500 lira sermaye ile kurulmuş ana sözleşme onay için bakanlığa gönderilmiştir. Ekonomi ve Ticaret Vekâletinin 4.1.1954 tarih ve 6 / 16 / 135 sayılı yazısıyla yazı ilişiginde Başvekâlete gönderilen sözleşme İcra Vekilleri Heyetinin 19.1.1954 tarihli toplantısında incelenerek kooperatifin kurulmasına Ticaret Kanununun 480.nci maddesi uyarınca karar verilmiştir.¹⁴⁵ “Esen Evler Yapı Kooperatifi” 20 yıl müddetle ve 3.500 lira sermaye ile kurulmuş, ana sözleşme onay için bakanlığa gönderilmiştir.

¹⁴²*Türk Dili Gazetesi*, “Çay Deresinin kanalizasyon işi Münakasaya Kondu.”, 7 Temmuz 1937, S.10169, s.2

¹⁴³*Balıkesir Postası Gazetesi*, “ Çay ve Üzümcü derelerine yapılan teressüp bendi”, 1 Kasım 1954, s.1.

¹⁴⁴*Türk Dili Gazetesi*, “Belediye Varidat Bütçesi Kabul Edildi.”, 9 Nisan 1938, S.3825, s.1,2.

¹⁴⁵BCA,30-18-1-2 / KDB, 19.01.1954, “Balıkesir Küçük Şehir Esnaf Yapı Kooperatifinin Kurulmasına İzin Verilmesi”, Yer Bilgisi: Kutu:134, Gömlek:110, Sıra:17, Dosya Ek: 10-962.

İktisat ve Ticaret Vekâletinin 9.7.1955 tarih ve 6-5474 sayılı yazısıyla yazı ilişkisinde Başvekâlete gönderilen sözleşme İcra Vekilleri Heyetinin 19.7.1955 tarihli toplantısında incelenerek kooperatifin kurulmasına 865 sayılı Kanununun 480'nci maddesi uyarınca karar verilmiştir.¹⁴⁶

“Ferah Evler Yapı Kooperatifi” 20 yıl müddetle ve 3.500 lira sermaye ile kurulmuş, ana sözleşme onay için bakanlığa gönderilmiştir. İktisat ve Ticaret Vekâletinin 25.7.1955 tarih ve 6-5889 sayılı yazısıyla yazı ilişkisinde Başvekâlete gönderilen sözleşme İcra Vekilleri Heyetinin 15.8.1955 tarihli toplantısında incelenerek kooperatifin kurulmasına 865 sayılı Kanununun 480'nci maddesi uyarınca karar verilmiştir.¹⁴⁷

“Mahdut Mesuliyetli Balıkesir Bankacıları Yapı Tasarruf Kooperatifi” 25 yıl müddetle ve 3.000 lira sermaye ile kurulmuş, ana sözleşme onay için bakanlığa gönderilmiştir. İktisat ve Ticaret Vekâletinin 2.12.1955 tarih ve 6-9084 sayılı yazısıyla yazı ilişkisinde Başvekâlete gönderilen sözleşme İcra Vekilleri Heyetinin 5.1.1956 tarihli toplantısında incelenerek kooperatifin kurulmasına 865 sayılı Kanununun 480'nci maddesi uyarınca karar verilmiştir.¹⁴⁸

“Yeni Evler İşçi Yapı Kooperatifi Ortaklığı” 30 yıl müddetle ve 1.150 lira sermaye ile kurulmuş, ana sözleşme onay için bakanlığa gönderilmiştir. İktisat ve Ticaret Vekâletinin 2.1.1956 tarih ve 6-7 sayılı yazısıyla yazı ilişkisinde Başvekâlete gönderilen sözleşme İcra Vekilleri Heyetinin 23.1.1956 tarihli toplantısında incelenerek kooperatifin kurulmasına 865 sayılı Kanununun 480'nci maddesi uyarınca karar verilmiştir.¹⁴⁹

¹⁴⁶BCA, 10.07.1955, 30-18-1-2/KDB, “Balıkesir Esen Evler Mesken Kooperatifinin Kurulmasına İzin Verilmesi”, Yer Bilgisi: Kutu:140, Gömlek:68, Sıra: 19.

¹⁴⁷BCA, 15.08.1955, 30-18-1-2/KDB, “Devlet Demiryolları Mensubini Ferah Evler Yapı Kooperatifinin Kurulmasına İzin Verilmesi”, Yer Bilgisi: Kutu:140, Gömlek:74, Sıra:6, Dosya Eki: 10-252.

¹⁴⁸BCA, 05.01.1956, 30-18-1-2 / KDB, “Merkezi Balıkesir’de olmak Üzere, Mahdut Mesuliyetli Balıkesir Bankacıları Yapı Tasarruf Kooperatifinin Kurulmasına İzin Verilmesi”, Yer Bilgisi: Kutu:141, Gömlek:113, Sıra:9, Dosya Eki: 10-372.

¹⁴⁹BCA, Fon No:30-18-1-2/KDB. “Merkezi Balıkesir’de olmak Üzere, Yeni Evler İşçi Yapı Kooperatifi Ortaklığının Kurulmasına İzin Verilmesi”, 23.01.1956, Yer Bilgisi: Kutu:141, Gömlek:117, Sıra:8, Dosya Eki: 10-418.

“Balıkesir Teknik Şehir Şoförler ve Otomobilciler Yapı Kooperatifi” 15 yıl müddetle ve 3500 lira sermaye ile kurulmuş, ana sözleşme onay için bakanlığa gönderilmiştir. İktisat ve Ticaret Vekâletinin 6.4.1955 tarih ve 6-2879 sayılı yazısıyla yazı ilişğinde Başvekâlete gönderilen sözleşme İcra Vekilleri Heyetinin 14.4.1955 tarihli toplantısında incelenerek kooperatifin kurulmasına 865 sayılı Kanununun 480’nci maddesi uyarınca karar verilmiştir.¹⁵⁰ 1940-1960 döneminde inşa edilen bazı önemli yapılar şu şekildedir.

3 Ağustos 1950 tarihinde kentin çarşısında çıkan bir yangın, sayısı beş yüz civarında olan az katlı ahşap dükkânların oluşturduğu eski ticaret bölgesinin tamamen yok olmasına yol açmıştır. Böylece Balıkesir’de zorunlu şartlardan dolayı 1950’lerin başında kentin merkezi önemli bir dönüşüme sahne olmuştur. Yeni Çarşı 3 Ağustos 1950 tarihinde meydana gelen Büyük Balıkesir Çarşı yangınından sonra, bölgede bulunan esnaftan dükkânları yananların yaralarını sarmak ve onları yeniden işyeri sahibi yapmak amacıyla inşa edilen modern bir ticaret yapısıdır. Yangın olan bölgede 3 ada halinde her biri iki katlı olmak üzere (216) adet dükkân inşa edilmiştir.

Yanan dükkânların kıymeti 474.200 içindeki malların değeri 389.550 olmak üzere toplam 861.750 lira değerindedir olup bu malların ancak 183.300 lira değerindeki kısmı sigortalıdır.¹⁵¹ Bu albüm göre yangında yanan dükkân sayısı 306’dır. Albümde, yanan dükkânların detaylı bir listesi de verilmiştir. Ancak çarşı yangını ile ilgili olarak, bazı yerel gazetelerde olayın sıcaklığı ile verilen bazı yanlış bilgiler dikkat çekicidir. Örneğin Balıkesir Postası Gazetesi ilk gün yanan dükkân miktarını 1000, zararı ise 30-35 milyon olarak belirtse de ikinci gün bu miktarı 488 olarak düzeltmiştir. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde bulduğum bir bilgi notunda¹⁵² vali vekili tarafından İçişleri Bakanına konuyla ilgili bildirildiği belirtilmektedir. Vali vekilinin bakana verdiği bilgiye göre yanan dükkân sayısı 488, harap olan dükkân sayısı 32’dir. Yangında yanan malların değeri 4.000.000 lira, 43’ü sigortalı olan dükkânların tahmini sigorta değeri ise 4.800.000 liradır. Yanan malların ise sadece % 8’i sigortalıdır.

¹⁵⁰BCA, Fon No:30-18-1-2/KDB, “Balıkesir Teknik Şehir Şoförler ve Otomobilciler Yapı Kooperatifi Kurulmasına İzin Verilmesi”, 14.04.1955, Yer Bilgisi: Kutu:139, Gömlek:38, Sıra:2, Dosya Eki: 10-125.

¹⁵¹Balıkesir Belediyesi, *Balıkesir Belediyesi Fotoğraf Albümü 1950-55*, Ankara, 1955, s.52 vd.

¹⁵²BCA. 30.1.0.0. , 4 Ağustos 1950, “Balıkesir’de Çıkan Yangın İle İlgili Kısa Not”, Yer Bilgisi: Kutu:66, Gömlek:414,Sıra:2, Dosya Ek: E5.

Dolayısıyla belediye fotoğraf albümünde geçen 306 dükkânın yandığı bilgisiyle, bu bilgi notunda ve Balıkesir Postası Gazetesinin 5 Ağustos tarihli gazete haberinde geçen yanan dükkân sayısının 488 olduğu bilgisi çelişmektedir. Şahsi kanaatime göre olaydan hemen sonra teyit edilemeden, alınan ilk bilgilere göre ortaya çıkan 488 rakamından ziyade, olayın açıklığa kavuşmasından sonra belediyenin çıkardığı albümde ayrıntılı olarak listesi de verilen 306 rakamı daha doğru olmalıdır. Yangının hemen sonrasında 4 Ağustosta Yangın sonrasındaki birkaç gün boyunca hem yerel hem de ulusal gazetelerde konuyla ilgili haberler yapılmıştır.¹⁵³ Yangından hemen sonra zarar tespiti yapılmış ve yangının çıkış sebebi belirlenmeye çalışılmıştır. Yangının olası şüphelisi, yangının dükkânındaki bir mantarın sıcaktan alev alarak çıktığından şüphelenilerek yargılaması Balıkesir Asliye Ceza Mahkemesinde yapılan esnaf Lütfü Kırıl'dır.

Lütfü Kırıl 17 Ağustos 1950'de yapılan duruşma sonunda tahliye edilmiştir.¹⁵⁴ Müteakiben yeni işyerlerinin yapılmasıyla ilgili araştırma ve çalışmalara başlanmıştır. Öncelikle yangından mağdur olan esnafın 9 Ağustostan itibaren barakalar yaparak tekrardan faaliyete başlamaları sağlanmıştır.¹⁵⁵ Bir sonraki iş, dükkânları yanan esnafa bu bölgede yeni işyerleri yaparak vermek amacıyla bir çarşı planı inşa etmek olmuştur. Bu amaçla bakanlık, bayındırlık müdürlüğü ve belediyenin mimar, mühendis ve fen memurlarından oluşan altı kişilik bir heyet bölgede etütler yaparak bir çarşı planı hazırlamıştır.¹⁵⁶ Yeni Çarşı ile ilgili bazı detaylı bilgilere belediyenin bastırmış olduğu 1923-1973 yılları arasını kapsayan Belediye çalışma envanteri adlı eserde de rastladım. Yalnız burada Yeni Çarşı ile ilgili verilen bilgilerde bazı farklılıkların olduğu göze çarpıyor. Yangın sahasında kalan yerlerin metrekaresi 100 kuruştan istimlak edilerek bir müddet sonra Yeni Çarşı inşaatına başlanmıştır. Bu esere göre yeni Çarşı inşaatı için harcanan bedel 1.895.073 liradır. Bu miktarın 1.238.830 lira 43 kuruşu Emlak Kredi Bankasından 10 yıl vadeyle kredi olarak alınmıştır.

¹⁵³ *Türk Dil Gazetesi*, "Balıkesir, Büyük Çarşı Yangınının Matemi İçinde, Çarşımızın Beşte Üçü kül Oldu. Milyonlarca Lira Zarar Var.", 4 Ağustos 1950, S.5716, *Balıkesir Postası Gazetesi*, "Talihsiz Balıkesir Yas İçinde.", 4 Ağustos 1950, S.2311, *Ateş Gazetesi*, "Şehir Yanıyor ve Ağlıyor; Suyun Kıymetini Böyle mi Takdir Edecektik.", 4 Ağustos 1950, S.116.

¹⁵⁴ *Ateş Gazetesi*, 17 Ağustos 1950, S.127.

¹⁵⁵ *Türk Dili Gazetesi*, 10 Ağustos 1950, S.5720.

¹⁵⁶ *Türk Dili Gazetesi*, 11 Ağustos 1950, S.5721. *Ateş Gazetesi*, "Çarşı Planı Hazır. Ancak Yedek Su İhmal Edilmemelidir.", 16 Ağustos 1950. S.126.

121.445 lira 94 kuruşu yangın komitesinden gelen bağışlardan, 17.384 lira 94 kuruşu da belediye bütçesinden karşılanmıştır.¹⁵⁷ O dönemde yani çarşı yangınından hemen sonra Türk dili Gazetesinde yayınlanan bazı yazılar bazı kentlilerin uzmanlık alanı olmamasına rağmen zorunlu olarak şehrin yeniden yapılandırılması konusunda duyduğu sorumluluk doğrultusunda harekete geçtiğini, fikir beyanında bulunduklarını göstermesi açısından ilginçtir. “Yeni Çarşı” ile ilgili olarak, 19, 20 ve 21 Eylül 1950 tarihlerinde Türk dili adlı yerel gazetede “Serbest Sütun” başlığı altında mimar, mühendis ya da şehir plancısı olmayan bir Balıkesirlinin konu ile ilgili eleştiri ve beklentilerini içeren “Çarşı Hakkında” başlıklı bir yazı dizisi yayınlanmıştır. İnşaat tamamlandıktan sonra kabulü yapılmış ve hak sahiplerine dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Dağıtımda izlenen yol şudur: Dağıtımın mal sahipleri açısından mümkün olduğunca yangın öncesi durumdaki yerleri oranında yapılmasına rağmen yeni çarşının inşa şekli eski yerlere göre değişik olduğundan bazı farklılıklar da olmuştur.

Çarşının yapım maliyetinde yapılan yardımlar (1.256.204) çıkıldıktan sonra kalan masrafın alana (42.739.249) bölünerek elde edilen birim maliyet miktarı olan 29,39 lira m3 maliyet miktarı olarak belirlenmiştir. Kentteki kamusal iletişimin en önemli araçlarından biri olan yerel gazetede yer alan bu yazı dizisi, kent mekânındaki fiziksel ortamın biçimlenmesine kentlinin katılımı ve dolayısıyla kentlilik bilinci konusunda alışılmamış ve özel bir örnek oluşturmakta ve adı geçen dönemde kente karşı sorumluluk duyan, kentlilik bilinci gelişmiş kentlilerin varlığını ortaya koymaktadır.

Yazıda; ağırlıklı olarak yangından önce az katlı ve parçalı bir yapılaşmanın hâkim olduğu bu bölgeye büyük bloklar halinde yapı inşa etmenin ölçek açısından doğuracağı sakıncalara dikkat çekilmiştir. Yeni çarşıda inşa edilen bu blokların dükkânlara bölünmesi sırasında her bir esnafın özel alan ve mekânsal gereksinimleri araştırılmaksızın tüm dükkân ve mağazaların aynı tip ve boyutlarda öngörülmüş olduğuna ve buralara mal giriş çıkışı için uygun servis mekânlarının ve servis dolaşımının göz önüne alınmamış olduğuna değinilmektedir. Yeni Çarşının inşa edilmeden önceki sürecini bazı gazetelerde yayınlanan yazıların satır aralarındaki görmek mümkündür.¹⁵⁸

¹⁵⁷ *Balıkesir Belediyesi Çalışma Envanteri*, 1923-1973, s.82.

¹⁵⁸ *Balıkesir Ekspres*, 29 Ağustos 2006, S.14171, s.2, Balıkesir’de 1973-1980 yılları arasında başkanlık yapmış olan Kaya Avni Sağlıkçının hayatı anlatılırken bu konuda bazı bilgiler verilmektedir.

Yangından sonra çarşının yenilenme sürecinde İmar Kanununun 42.maddesi uygulanmış ve kapsamlı bir proje hazırlanmıştır. Ancak Sağlıkçının anlatımına göre proje tam olarak uygulanamamıştır. Projede bir de “yeraltı çarşısı” olmasına rağmen, kot farkının bulunması ve kanalizasyon şebekesinin yukarıda kalması meselesine çözüm üretilemediği için proje bu haliyle inşa edilememiştir. Çarşının yapımı 1953 yılında tamamlanmıştır. Yapılan çarşının açılışına Başbakan Adnan Menderes katılarak kısa bir konuşma yapmıştır. Balıkesirlilere “güler yüzlü Balıkesirliler” hitabıyla iltifatta bulunduktan sonra çarşının manevi kıymetinin maddi kıymetinden çok daha üstün olduğunu söyleyerek böyle bir eseri açmak şerefiyle mazhar olduğundan dolayı duyduğu memnuniyeti izhar etmiştir.¹⁵⁹

Balıkesir Kasap ve Sebze Hali, Y. Mimar Orhan Ersan tarafından projesi çizilerek eskiden Abahanenin bulunduğu yerde 1953’de inşasına başlanarak 1958’de tamamlanan, şehirde alışveriş amacıyla inşa edilmiş ilk ve en büyük yapıdır.¹⁶⁰ Kullanıma açıldığı 1958 yılından yıkıldığı 2012 yılı Kasım ayına kadar işlevini sürdürmüştür. Şehirde bir hal binasının yapılması büyük çarşı yangını sonrası inşa edilen “yeni çarşının” açılmasından sonra gündeme gelmiştir. Şehrin diğer bir ticari ihtiyacı olan hal binasının plan ve projeleri hazırlanmış ve yapılması için gereken 750 bin lira Emlak bankasından kredi alınarak sağlanmıştır.¹⁶¹ Yapıldığı dönemde yerel yönetim ve basın tarafından kent için önemli ve büyük bir yenilik olarak nitelendirilen yapı hakkında tarihli Türk Dili gazetesinde yayınlanan bir haberde şunlar yazılıdır:

*11 bin lira keşif bedelli şehrimiz Abahane Hanında inşa edilecek hal binası keşif projesi ihalesi belediye encümeninde yapılmıştır. İhaleye 7 mühendis ve mimar katılmış, neticede % 3.13 tenzilat yapan yüksek mühendis Adnan Acarlar ve yüksek mimar Orhan Ersan’ın projeleri kabul olunmuştur. Sahanın istimlaki yapılmış olup inşaata yakında başlanacaktır.*¹⁶²

¹⁵⁹ Ateş Gazetesi, “Yeni Çarşı Törenle açıldı”, 24 Haziran 1953, s.1

¹⁶⁰ Gaye, Birol, “1950’lerden Günümüze Gelen Bir Alışveriş Kompleksi: Balıkesir Kasap ve Sebze Hali”, Megaron Balıkesir, Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi Dergisi, Ocak 2007, s.30-33.

¹⁶¹ A.g.g.

¹⁶² Türk Dili Gazetesi, 23.1.1953.

Balıkesir Kasap ve Sebze Hali, tarihi Zağanos Paşa Camiinin de bulunduğu kentin geleneksel ticaret bölgesinde yer almaktaydı. Depreme dayanıksız olduğu gerekçesiyle ne yazık ki bu bina 2012 tarihinde belediye tarafından yıktırılmıştır. Hükümet Konağının bulunduğu taşınmaz, Maliye Bakanlığının 26.09.1957 gün ve 3111-152/16681-45 sayılı yazıları ile Hükümet Konağı olarak kullanılmak üzere Maliye Bakanlığına tahsis edilmiştir. Günümüzde İçişleri Bakanlığı İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığının uygun görüşü üzerine Maliye Bakanlığına olan tahsisi kaldırılarak, İçişleri Bakanlığı adına hizmetin devamı süresince, “Hükümet Konağı Olarak Kullanılmak Üzere” 11.05.2017 tarihli ve 7943 sayılı onay ile tahsis edilmiştir.

Halen Hükümet Konağı olarak kullanılmakta olan taşınmaz, 1933 yılında yığma tarzda orta blok, 1950’li yıllarda karma tarzda 2 adet blok ilavesi ve son kat ilavesi yapılmış, yapı itibariyle betonarme karkastır. Mevcut durumda Karesi İlçesi, Eski Kuyumcular Mahallesi, doğusu Vasıf Çınar Caddesi, batısı Şehir Merkezi, kuzeyi yol, güneyi Kızılay Caddesi ile çevrilidir. Bina 2863 Sayılı Kanun gereğince Korunması Gereken Kültür Varlığı Olarak tescil edilmiştir.¹⁶³

Şu an Balıkesir Orman Bölge Müdürlüğü olarak kullanılan eski hükümet konağı ilk kez konut olarak inşa edilmiştir Balıkesir’in tarihi mahallelerinden olan Eski Kuyumcular Mahallesi’nde, tren istasyonu yakınında Vasıf Çınar Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Balıkesir Tren İstasyonu’nun yakınında ve Vasıf Çınar Caddesi üzerindedir. 1928 Yılında inşaatına Başlanan yapı 1930 Yılında tamamlanmıştır.

Yapı Cumhuriyetin ilk yıllarında giriş katı valilik İdare katı, üst katı da Vali Konağı olarak işlev görmüştür. 1938 yılında günümüzde de işlevini sürdüren hükümet konağının tamamlanması ile Valilik İdare bölümü bu yeni binaya taşınmıştır. Üst katta işlevini sürdüren Vali Konağı ise şehrin önemli caddelerinden Anafartalar Caddesi’nde ve döneminin önemli yapılarından biri olan şehir sineması binasının yanında yer alan ve Valilik Konutu olarak inşa edilen iki katlı müstakil eve taşınmıştır.

¹⁶³ <http://www.balikesir.gov.tr/hukumet-konagi-tarihi>, Erişim Tarihi 10.05.2020

Bu bina 1980 Yılı'na kadar işlevini sürdürmüştür. Ancak 1938 Yılı'nda Egli tarafından hazırlanmaya başlanan ve 1941 Yılı'nda tamamlanan şehir İmar planı doğrultusunda Bandırma Caddesi'nin iki tarafında gelişmeye başlaması nedeniyle yeni Vali Konağı binasının da yeni gelişecek olan bu mahallede ve bu cadde üzerinde konumlandırılması uygun görülerek 1980'li yılların başlarında inşaatına başlanmıştır. Kısa sürede tamamlanan bina hemen Vali Konağı olarak kullanılmaya başlamıştır.

Boş kalan eski Vali Konağı ve idare binası 1954 yılında mülkiyet değiştirerek Orman Genel Müdürlüğü'ne geçmiştir.¹⁶⁴ 1950'li yıllarda Balıkesir Orman Bölge Müdürlüğü, Çanakkale İli ve Kütahya'nın Simav İlçesi'nin de dâhil olduğu Türkiye'nin en büyük Orman Bölge müdürlüklerinden biri konumundadır. Orman Bölge Müdürlüğü'nün kendi mülkiyetine geçen bu yapıya 1954 Yılı'ndan sonra ihtiyaçları doğrultusunda bazı ilaveler yapıldığını şehrin sakinleri ve kurumun eski çalışanları belirtmektedir.

Evkaf Oteli yapıldığı dönemde şehirdeki nitelikli otellerin başında gelmektedir. Yapının ne zaman yapıldığı ile ilgili bir belgeye maalesef ulaşılamamıştır. Ancak bu döneme ait ulaşılabilen fotoğraflardan 1920'li yıllarda yapıldığı anlaşılmaktadır. Özgün ve kullanışlı mimarisi ve yapısı nedeniyle olmalıdır ki şehirdeki resmi kurumlar arasında uzun süre el değiştirdiği görülmektedir. Bir süre Cumhuriyet Halk Fırkası Binası, bir süre de kolordunun tasarrufu altında kalan binanın en sonunda 20 Ağustos 1934'te toplanan Belediye Meclisinin olağanüstü toplantısında Belediye tarafından 35.000 lira bedelle satın alınmasına karar verilmiştir. Bu bedel yedi taksitte ödenecek olup ilk taksit olan 7.000 lira 1934 bütçesinden karşılanacaktır.

Atatürk Parkı'nın tarihçesi; içinde aynı zamanda şehrin büyük ölçekli bir spor ve rekreasyon alanı, anıtsal bir tören alanı hatta Balıkesir Fuar alanına sahip olması nedeniyle bu yapıların da tarihçesini içerir. Parkın 1935–42 yılları arasında üzerine kurulduğu kent mezarlığının (İlyaslar Mezarlığı) tarihi oldukça eskidir.

¹⁶⁴Münir Yenal, *Münir Yenal'dan Mektup Var*, Balıkesir, 1989, s.5, Münir Yenal'ın verdiği bilgiye göre tarihi bina Esat Budakoğlu'nun bakanlığı zamanında 160 kûsur bin liraya Tarım Bakanlığına satılmıştır.

Atatürk Parkının bu yere inşa edilmesi kararı, 24 Haziran 1934 tarihinde İran Şahı Rıza Pehlevi ile birlikte yaptığı Balıkesir ziyareti sırasında Atatürk tarafından verilmiştir. Yaklaşık bir yıllık hazırlık ve inceleme safhasında sonra 1935 yılı yazında Atatürk Parkıyla ilgili ilk çalışmalar başlatılmıştır. Zeynep Mercangöz “Bizans Çağında Balıkesir” adlı çalışmasında Balıkesir kentinin pek çok araştırmacı tarafından bir Geç Roma/Erken Bizans kenti olan Hadrianotherai ile eşleştirildiğini hatta F. W. Hasluck’un bu kentin şimdiki stadyumun çevresinde aranması gerektiğini belirttiğini yazar.¹⁶⁵ Ancak kentte yapılan projelerin inşası esnasında ortaya çıkan bu ve benzeri buluntularla ilgili ayrıntılı bir yüzey araştırması ya da kazı yapılmamıştır.

Örneğin 1942’de, Atatürk Parkının inşa edilirken bazı çiçek tarhlarının düzenlenmesi sırasında bazı arkeolojik kalıntılara rastlanmıştır.¹⁶⁶ Atatürk Parkında 2007’de yapılan düzenlemeler sırasında da bir yapı kalıntısı bulunmuş, Balıkesir Müze Müdürlüğüne yürütülen kazı sonuçlarına göre bu kilise kalıntısı 19. yy. sonlarına tarihlenmiştir. Bugüne kadar Atatürk parkının yapılmasıyla ilgili olarak Atatürk ve İran Şahı Rıza Pehlevi’nin İlyaslar Mezarlığına çok yakın ve hemen karşısındaki Vali Konağından bölgeye baktıkları sırada şahın Atatürk’e burasının neresi olduğunu sorması üzerine kendisine Atatürk’ün burasının şehrin parkı olduğunu söylediği şeklinde rivayetler vardır. Anonim sözlü kaynaklara göre olay şu şekilde gelişmiştir: Bu ziyaret sırasında iki lider ve yanlarındakiler kendileri onuruna düzenlenen askeri töreni izlemek üzere Vali Konağı’nın (şimdiki Orman Başmüdürlüğü) balkonuna çıkar.

O tarihte kentin sınırını demiryolu teşkil etmektedir ve İstasyon Binası önündeki Cumhuriyet Meydanı ve Vali Konağı eski kent ile yeni arasındaki farklılığı vurgular biçimde kentin sınırındadır. İki lider manzara ile ilgili sohbet ederlerken genelde tarım arazisi olan manzarada yoğun ağaçlıklı bir yeşil doku Pehlevi’nin dikkatini çekmiştir. Beklemediği bir anda bu ağaçlıklı dokunun ne olduğu sorusu ile karşılaşan Atatürk alelacele bir yanıt vererek o bölgenin kentin parkı olduğunu belirtmiştir. Sonra dönemin hem vali hem de belediye başkanı olan Salim Gündoğan’dan oranın kentin mezarlığı olduğunu öğrenmiş ve bu durumda bölgenin parka dönüştürülmesini emretmiştir.

¹⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için Bkz.. Zeynep Mercangöz, “Bizans Çağında Balıkesir”, *Bitek Kent: Balıkesir*, İstanbul 2003, s.31-50.

¹⁶⁶ Egli, A.g.e, s. 30.

Ancak kesin olarak kanıtlanamayan ve dilden dile dolaşan bir rivayet olmaktan öteye gidemeyen bu anlatının gerçekliğini teyit eden bir bilgiye 2 Kasım 1937 tarihli Türk Dili gazetesinde rastladım. Gazete Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının yanında o gün açılışı yapılan eserler hakkında da detaylı bilgiler vermiştir. Bu eserlerden biri de parkta yapılan Atatürk Madalyonudur. Atatürk Parkında bir kaide üzerine yapılan Atatürk madalyonu da Cumhuriyet bayramında açılmıştır. Bu açılış sırasında dönemin belediye başkanı olan Naci Kodanaz ve Etem Aykut hazır bulunmuşlar; vali Aykut açılış konuşmasında Atatürk'ün İran Şahı ile birlikte kabristana gözü iliştiği zaman “Ne güzel park olur” dediğini anlatmıştır.

Dolayısıyla olayın yaşandığı zamanın belediye başkanı olan Kodanaz ve hemen ertesindeki vali Aykut'un huzurunda yüzlerce Balıkesirliye söylenen bu sözlerle Atatürk'ün söylediği iddia edilen sözlerin doğruluğu teyit edilmiş olmaktadır.¹⁶⁷ Atatürk'ün park yapılması direktifinin ardından ‘Şarbaylık Mühendisliği’ tarafından hazırlanan projenin uygulanması 1935 tarihine kadar uzamış olmalıdır ki İlyaslar mezarlığının park haline getirildiğini belirten haberler ancak 2 ve 4 Haziran 1935 tarihli Türk Dili gazetesindeki haberlerde yer almıştır. Bu haberlerde parkın inşa edilmesiyle ilgili öncelikli hedefin bir havuz ve gazino yapılması olduğu belirtilmektedir. 1935 yılı içerisinde parkın inşa edilmesi faaliyeti hızla devam etmektedir. Habere göre parkın yolların yapılmakta ve park içindeki yolların onarılmasına başlanmıştır. Ayrıca açılan yollarda 5 Kasım 1935’den itibaren iki silindir faaliyete geçmiş durumdadır.¹⁶⁸

Atatürk Parkındaki işlere yıllar içinde devam edilmiş, 1935 yılında başlayan inşaat faaliyeti her yıl imkânlar ölçüsünde yapılan işlerin de eklenmesiyle 1942’ye kadar devam etmiştir. Bu faaliyetlerin mahiyeti gazete haberlerine bakarak bir ölçüde anlaşılabilmektedir. 1937 yılında 29 Ekim tarihli Türk Dili Gazetesinin normalde 4 sayfa çıkmaktayken o gün Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle ücretsiz ilavesiyle 13 sayfa çıktığı görülmektedir. Bu ilavede il genelinde yapılanlarla merkezde belediyenin bir yılda yaptığı işler sayılırken, işler arasında parkın inşası ile ilgili yapılanlar da vardır.

¹⁶⁷ *Türk Dili Gazetesi*, “Cumhuriyet Bayramında Açılan Eserler” 2 Kasım 1937, S.3698, s.3.

¹⁶⁸ *Türk Dili Gazetesi* “İlyaslar Mezarlığında Yapılacak Park”, 2 Haziran 1935, S.9653, s.2, *Türk Dili Gazetesi*, “İlyaslar Mezarlığı Park Haline getiriliyor”, 4 Haziran 1935, S.9654, s.2, *Türk Dili Gazetesi*, “Parkın yolları yapılıyor.” 6 Kasım 1935, S.9767, s.2.

Buna göre Vasıf Çınar Caddesindeki çocuk parkı Atatürk Parkına taşınmış, parktaki düzenlemelere devam edilmiş 16 bin metrekarelik yeni bir alan düzenlenerek yeşil alan haline getirilmiştir. Yine spor alanı ve tenis kortu olarak kullanılmak üzere 8 bin metrekare yol tesviyesi ile 5600 metrekare şose yol ve 6 bin metrekare kordon inşa edilmiştir. Parkta yapılan diğer işler ise şunlardır: Parkın aydınlatılması için gereken elektrik direklerinin sayısı arttırılmış, park Gazinosu bitirilmiş ve yüzme havuzunun inşasına devam edilmiştir. Ayrıca özel çiçekler için 2000 saksılık bir çiçeklik oluşturularak, ayrıca parkın içinde oluşturulan fidanlıktan 10-15 bin adet fidan elde edilmiştir.¹⁶⁹ Atatürk Parkı hakkında 1950-1955 Balıkesir Belediyesi fotoğraf Albümü adlı eserden de bazı bilgiler almak mümkün olmaktadır.

Buna göre; Atatürk Parkı 180 dönümlük bir alana sahiptir. Bunun 15.000 metrekarelik bölümü futbol sahası, 35.000 metrekaresi yeşil alan, 25.000 metrekarelik alanı çamlık, 15.000 metrekarelik alanı hayvanat bahçesi olarak ayrılmıştır. Parkta bir tenis kortu, iki çocuk bahçesi, iki gazino ve biri büyük diğeri küçük iki havuz bulunmaktadır. 50x30 metre boyutunda bir havuz yapılmaya başlanmışsa da henüz bitirilememiştir. Parkta; Gökmar, Sedir, Fıstık Çamı, Ak ve kızılçam, Kanarya Çamı, Mavi Çam, Ardıç, sahil çamı, nazı, karaçam, lükstrüm, atkestenesi, sifora, akasya, mimoza, dişbudak, dut, Antep Fıstığı, sarısalkım, tespih, taflan, defne, leylak, filhabri, salkım söğüt, lümen, servi gibi çok çeşitli ağaç cinsleri bulunmaktadır. Ayrıca ağaçlardan başka gül, maviş, begonya, üç güzel, şubat çiçeği, kış ortancası gibi çiçekler de dikilmiştir. Hayvanat Bahçesi olarak ayrılan alanda ise; hayvanlara uygun yaşama alanları oluşturulmaya gayret edilerek pavyonlar yapılmıştır. Burada bulunan evcil ve vahşi hayvanlara özenle bakılmış ve gelen öğrencilere tanıtılmasına çalışılmıştır. Parkın inşaatı sırasında bu havuz ve gazinonun kuzeyine Atatürk Madalyonunu içeren bir tören alanı düzenlenmiştir. Atatürk Madalyonu ve tören alanı 1960'lı yıllarda parka yeni bir tören alanı inşa edilene kadar önemini korumuştur. 1942 yılında tamamlanmasının ardından Atatürk Parkı kentin en önemli rekreasyon alanı ve aynı zamanda sosyal mekanlarından birine dönüşmüştür. Park Gazinosunda balolar ve konserler düzenlenmiş ve geniş terası açık havada gerçekleştirilen danslı-yemekli toplantılar (gardenparti) için kullanılmıştır.

¹⁶⁹*Türk Dili Gazetesi*, “Belediyemizin Bir Yıl İçindeki Çalışmaları”, 29 Birinci Teşrin, 1937, S.3697, s.11.

1942 yılından itibaren parkta düzenlenen etkinlikler pek çok gazete haberine konu olmuş ve Atatürk Parkı Balıkesir’de modern yaşam ve hatta bir dahaki gelişinde orada çay içmek istediğini belirterek buraya bir havuz ve gazino yapılması direktifini vermiştir. Atatürk’ün Balıkesir’e yedinci ve son ziyareti sırasında gerçekleşen bu olay ile ilgili bilgiler sözlü anlatımlara dayanmaktadır. Kentin yerel televizyonu KRT TV. ’de 7 Şubat 2008 tarihinde yayınlanan, Ayşegül Özbay tarafından hazırlanan ve sunulan “Biz bize” adlı programda gazeteci yazar Ekrem Balıbek tarafından belirtilmiştir. Yerel gazete sahibi Ekrem Balıbek ve Balıkesir Orman Şube Müdürü Mustafa Kılıç’tan alınan bilgilerin yanı sıra Kent Kültür Müdürlüğüne basılmış olan İbrahim Cumalı’nın anılarında da Rıza Pehlevi’nin aynı zamanda bu yapıda bir gece misafir edildiği belirtilmiştir.¹⁷⁰

1930’lu yıllarda zaten çok az kamusal yapı inşa edilmekte olan, olanakları kısıtlı bir taşra kenti olan Balıkesir’de parkın düzenlenmesi ile ilgili uzman personel bulunmamaktadır. Proje ehil olmayan kentteki mühendislerce hazırlanmış ancak bir uzman görüşe gereksinim duyularak İzmir’den bir uzman; ‘Parklar Mütahhassısı Ferit Bey kente davet edilmiştir. Atatürk Parkının düzenlenmesi için İzmir’den uzmanların çağırılmasının nedenlerinden biri İzmir’in Balıkesir’e yakınlığı ve aynı zamanda büyük çaplı bir park ve fuarın mekânsal organizasyonuna dair kentin kazandığı deneyimdir. Çünkü İzmir Kültür parkının tamamlanma tarihi 1936 olmasına rağmen İzmir’den bir heyetin Moskova Milli Parkı’nı görmek amacıyla Rusya’ya gittiği ve orada incelemeler yaptığı bilinmektedir. Parkta inşa edilen havuz, kenarında oturup dinlenmek ve rahatlamak için kullanılmakla kalmıyor aynı zamanda su sporları ve yüzme amaçlı da kullanılıyordu. Hatta inşaat sırasında parka taşınan tenis kortları da parkın spor amaçlı kullanımını güçlendiren öğelerden biri haline gelmiştir. Kentin 1944 planını tasarlayan Prof. Egli’nin plan notlarında kentin en önemli gereksinimlerinden biri olarak vurguladığı futbol stadyumunun yapımına 1939 yılında başlanmış, ancak inşaatı 1950’li yıllara kadar sürmüştür.¹⁷¹ Konuyla ilgili ilk haberler 1939 yılı eylül başlarında çıkmıştır. 5 Eylül tarihli Türk Dili Gazetesinin haberinde Ankara’ya tasdik için gönderilen stadın plan ve projelerinin, tasdik edilerek geri gönderildiği ve inşaatı ait ihalenin yakın zamanda yapılarak süratle inşaatı başlanacağı bildirilmektedir.

¹⁷⁰ Ayrıntılı bilgi için Bkz.. Reşit Kıpçak, 1999, s.7.ve *İbrahim Cumalı’nın Anıları*, “Atatürk’ün Balıkesir’e Gelişleri”, 1993, s.5-10.

¹⁷¹ *Türk Dili Gazetesi*, “Şehir Stadyumunun İnşasına Yakında Başlanacak”, 5 Eylül 1939, S. 4273, s.2.

19 Mayıs 1952 tarihinde açılan stadyum bugün parkın güney sınırını oluşturmaktadır. Yani Atatürk Parkı tamamlandığı dönemden itibaren kentin sportif amaçlı mekânlarını da bünyesinde barındırmaya başlamıştır. Bu yıllarda inşa edilmiş olan kamu yapıları arasında, Hükümet Binası büyük bir önem taşır. Bu yapı, hem temsilcisi olduğu mimari anlayış, hem de cephe biçimi açısından dönemin ülke genelindeki ideolojik ve mimari eğilimleriyle benzerlikler taşır. Hükümet binası, bir yandan modernleşmekte olan Balıkesir de kentlilerin değişen gereksinimlerine yanıt verirken, bir yandan da eski kentin sınırında yer alan konumu ve doğrusal uzanımı sayesinde hem eski kent-yeni kent ayrımını belirleyen bir sınır, hem de yeni bir kentsel referans noktası niteliğindedir. Hükümet Binasının inşa edilmesi ile ilgili olarak Kaynak Dergisinin 29 Ekim 1935 tarihli ve 33 numaralı bu sayısındaki yazısında istasyon civarında 94 bin lira bedelle ihalesi yapılan son sistem bir hükümet konağının cumhuriyet bayramı törenleri sırasında temel atma töreninin yapılacağı ve şartlara göre bir yıl içerisinde tamamlanacağı bildirilmektedir.¹⁷² Derginin iki yıl sonraki bir sayısında ise “90 bin lira harcanarak Hükümet Konağı inşa edilmiştir” denilmesinden inşaatın bittiği anlaşılmaktadır.¹⁷³ Binaya sonradan adliye ve maliye binası olarak kullanılmak üzere iki adet blok ilavesi yapılmıştır.

Hükümet Binasına bitişik Maliye ve Adliye binalarının yapılması için 1938 yılı Haziran ayında Maliye Vekâletince il genelindeki inşaat işleri için 60.000 lira tahsis edilmiş bunun 27.555 lirası maliye bloğunun bitirilmesi ve adliye bloğunun yapımına başlanması için ayrılmıştır.¹⁷⁴ 2 Temmuz 1938 tarihli başka bir yazıda hükümet binasına bitişik olarak yapılacak maliye binasının inşaatının bitirilmesi için vilayet makamı tarafından 31.000. liralık bir tahsisat bulunmuştur. Bu tahsisat bina büyük oranda bittiğinden fazla geleceğinden hükümet binasının diğer tarafına bitişik olarak yapılacak olan adliye binasının temel hafriyatının yapılması ve temel duvarlarının inşası için kullanılacaktır.¹⁷⁵ Bunlardan hükümete bitişik olarak yapılan Maliye binası 1939 yılı başında bitirilmiştir.¹⁷⁶ Nitekim 1939 yılı Haziranında adliye binasına ait ihalenin bittiğini ve inşaat hazırlıklarının yapıldığı gazete haberlerine yansımıştır.¹⁷⁷

¹⁷²Kaynak Dergisi, 29.10.1935.

¹⁷³Kaynak Dergisi, 29.10.1937, S.57, s.240.

¹⁷⁴Türk Dili Gazetesi, “Vilayetimize İnşaat İçin 60.000 Lira Gönderildi.”, 24 Haziran 1938, S.3916, s.2.

¹⁷⁵Türk Dili Gazetesi, “Bu Yıl Adliye Binasının İnşasına Başlanacak.”, 2 Temmuz 1938, S.3923, s.1.

¹⁷⁶Türk Dili Gazetesi, “Maliye Binası İkmal Edilmek Üzere.”, 22 İkinci kanun 1939, S.4089, s.2.

¹⁷⁷Türk Dili Gazetesi, “Adliye Binası Yapılıyor.”, 3 Haziran 1939, S.4194, s.2.

Hükümet binası ayrıca, geleneksel kent dokusu ile mekânsal ilişki kurmayan kapalı, ancak heybetli yapısıyla kullanıcılarına devletin ve yönetimin gücünü ve üstünlüğünü hatırlatmaktadır. Hükümet Binasının bu bölgede inşa edilmesi, önceleri kent merkezinde bulunan yönetim merkezinin bu bölgeye doğru kaymasına yol açmıştır. Bina kullanıma açıldıktan sonra gerçekten de bir sınır haline gelmiştir; çünkü yapının girişi kentin geleneksel merkezi yönünde değil, modernleşen kentin gelecekteki gelişmesinin istendiği ve beklendiği Vasıf Çınar Caddesi, demiryolu ve Atatürk Parkı yönünde yer almıştır. Kentlilerin yoğun eleştirileri sonucu, yapının kente dönük olan cephesinden yeni bir giriş açılmıştır. Bu ayrıntı, mimarının kullanıcıyı ve kenti önceden belirlenmiş amaçlar doğrultusunda dönüştürmek için nasıl kullanılabildiğini gösteren bir örnek olması açısından önemlidir. Vasıf Çınar Caddesi, o günlerde kentin en geniş birkaç caddesinden biridir. Bu dönemde cadde üzerinde önünde bahçesi olan az katlı konut yapıları, açık hava sinemaları, gazinolar, gezinti yerleri bulunmaktadır. Cadde üzerinde birbirlerine oldukça yakın şekilde inşa edilen Hükümet Binası, Atatürk Parkı, Halkevi, Gar Binası, Ali Hikmet Paşa stadyumu (Şimdi Toplu Taşıma Merkezi) gibi kamusal yapılarla, yazlık sinemalar bulunmaktadır. Bu hattın devamında ise 1943’de inşa edilen Erkek ve Kız Sanat Okulları ile 1939 sonbaharında hizmete giren Doğumevi Binası gibi kamu binaları vardır.

Dolayısıyla Vasıf Çınar Caddesinden sonra oluşturulmaya çalışılan bu yerleşim bölgesi geleneksel şehir merkezinin (çarşı bölgesinin) uzantısında sosyal, kültürel yeni bir alt merkezin, yeni bir kentsel aks oluşturma çabasının bir yansımasıdır. Özellikle Atatürk Parkının, eski kentin göreceli sınırını oluşturan demiryolunun arkasında konumlanması, planlı kentteki geleneksel kent mekânı-modern kent mekânı farklılaşmasına uygun ortamı hazırlamıştır. Çok sayıda olmakla birlikte, çarpıcı bir örnekten şehrin o dönemde ne kadar dar bir alanda yerleştiğini; bugün şehrin merkezinde bulunan çoğu yerin o dönemde şehrin dışında kaldığı anlaşılmaktadır. Türk Dili Gazetesinde 2 Temmuz 1934’de yayınlanan bir habere göre bir arabacı şehrin dışındayken iki kişi tarafından soyulmuştur.¹⁷⁸ Haberde şehir dışı olarak nitelendirilen yerin bugün Balıkesir şehir merkezinin neredeyse merkezi sayılabilecek olan İlyaslar Mezarlığı (Balıkesir Atatürk Parkı) olmasından şehrin o günkü durumunu ve zamanımıza kadar geçen süredeki gelişimini görmek mümkün olmaktadır.

¹⁷⁸*Türk Dili Gazetesi*, 2 Temmuz 1934, “Bir arabacı şehir dışında iki kişi tarafından soyuldu”, S.4243, s.2.

Bu dönemde kentte inşa edilmiş olan hastane ve okul yapıları da Balıkesir'in kentsel gelişimine katkısı bulunmuş önemli yapılardır. Devlet Hastanesi, Gazi İlkokulu, Necatibey Eğitim Enstitüsü, Kız ve Erkek Sanat Okulları, Ticaret Lisesi, daha sonraları yapılan Koray Lisesi ve Atatürk İlkokulu, 1940-1960 yılları arasında inşa edilmişlerdir. Bu yapılar, Cumhuriyet döneminde toplumun yeni gereksinimlerine cevap verebilecek sosyal ve kentsel donatılardır. Büyük işlerden biri de olarak Cumhuriyet alanı yapılmıştır. Yeni şehircilik anlayışında esas alınan şeylerden biri de alanlara sahip olmaktır. Cumhuriyet Alanıyla, şehrin en güzel yerinde; Şehir Kulübü, orduevi, istasyon gibi yapıların ortasında mühendislerce planı çizilen bir asfalt alanın Atatürk Heykeli de olacak şekilde planlanarak açılması kararı alınmıştır. Modern toplum inşasında gerekli olan eğimli bireylerin yetiştirilmesi için eğitim yapıları son derece önemlidir. Bu yüzden kamusal hizmetlere yaygın ve kolay erişim için Hükümet Binası, Devlet Hastanesi ve eğitim yapılarının inşası modernleşmekte olan bir kent için son derece gerekli ve önemli olduğundan, öncelik bu yapılara verilmiş ve kısa zamanda tamamlanmışlardır. Bu yapıların planlanmasında ve projelendirilmesinde o dönemde ülkede geçerli mimari yaklaşımla paralellik görülmektedir. Bu dönemde inşa edilen sinema yapıları da yine modern toplumun inşasında önemli hizmetleri olacak kamu yapılarıdır.

Bunlardan özellikle Salih Tozan Sineması, cumhuriyet öncesinde bir Anadolu kasabası olan Balıkesir'in 1930'lu yıllarda ulaşmış olduğu seviyeye ve toplumsal modernleşmeye bir örnektir. Salih Tozan Sineması operaların bile sergilenmesine uygun localı iç ve dış yapısı ile özgün bir plana sahip olması kadar uzun yıllar boyunca Balıkesir'in sosyal, kültürel hayatına yaptığı etki ve katkıyla da çok önemli bir yapı olmuştur. 1930'lu yıllarda inşa edilmiş olan Salih Tozan Sineması, 1970'li yıllarda yerine Özel İdareye ait bir İş hanı yapılmak üzere yıkılmıştır. 1930'lu yıllardan itibaren cumhuriyet öncesi kullanılan şehir merkezi eski önemini yitirmiştir. Ancak geleneksel ticaret bölgesi olarak şehrin ticari yaşamı üzerinde hala etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Bu bölgede yaptırılan belediye binası dönemin ruhunu yansıtan yapılardan olup 1935 yılı ilkbaharında bitirilerek faaliyete geçmiştir.¹⁷⁹

¹⁷⁹*Türk Dili Gazetesi*, “Belediye Binası”, 2 Şubat 1935, S.9576, s.2. *Türk Dili Gazetesi*, “Belediye Yeni Binasına Taşınıyor.”, 4 Mart 1935, S.9585, s.2. Yeni bina üç katlıdır. Birinci kat, sıhhat ve baytarlık işleriyle zabıtaya, ikinci kat reislik ve büroya, üçüncü kat da mühendislik ve diğer kısımlara tahsis edilecektir. Üçüncü kattaki büyük oda nikâh salonu yapılacaktır.

Bu dönemde bölgede tarihsel ve mekânsal sürekliliği zedeleyecek birçok girişim yapılmış, 1940 ve 1950’li yıllarda Cumhuriyet öncesindeki döneme ait han yapıları (Abahane Hanı, Zarbalı Hanı, Pamuk Hanı, Ali Şuuri Hanı) yıkılarak yerlerine Meyve Sebze Hali ve banka binaları inşa edilmiştir. Bununla beraber 1950 yılında çıkan bir yangın, 1-2 katlı ahşap dükkânlardan oluşan geleneksel ticaret mekânlarının yanarak yok olmasına neden olmuştur. Yangın sonrası dönemin hükümeti tarafından gerekli adımlar süratle atılmış ve bölgede ticaret yapan küçük esnafın yanan dükkânlarının yerine Yeni Çarşı ismiyle iki katlı bir modern çarşı yapısı inşa edilmiştir. Eski dönemlerden beri şehirde demiryolu ulaşımı olması ve istasyonun varlığı kentin geleneksel ticari merkezinin dışına doğru ilk yayılmanın gar binasına ve Vasıf çınar Caddesine doğru olmasına yol açmıştır. Bu cadde İstasyonla şehir merkezini birleştiren ve üzerinden bir asır geçmesine rağmen bugün bile şehrin en önemli caddesi olma vasfını sürdüren şehrin en önemli caddesi konumundadır. Yıllar içerisinde yapılan kamulaştırma ve düzenlemelerle geometrisi düzeltilmiş ve bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Önce istasyon sonra Kuva-yı Milliye ve en son ismiyle Milli Kuvvetler Caddesi şehirdeki geleneksel merkezin istasyona doğru caddenin her iki tarafında en güzel mağazaların, banka ve otel binalarının bulunduğu kentsel bir aks olma işlevine cumhuriyetin ilk döneminde kavuşmuş ve günümüze kadar bu vasfını sürdürmüştür.

Milli Kuvvetler Caddesi aynı zamanda, yanana kadar Askeri Mahfel ve kapatılana kadar da Halkevinin üzerinde olduğu bir cadde olması bakımından önemlidir. 1950’li yılların başında Halkevi kapatılınca yeni bir sosyal merkez oluşturma girişimi başlatılmıştır. Bunun için, eski Hükümet Konağı yıkılarak yerine içinde dükkânlar, sinema ve toplantı salonları, kafeteryalar gibi birimlerin bulunacağı bir belediye sitesinin yapılmasına karar verilmiştir. İnşa edilecek yapı hakkında Türk Dili Gazetesi önemli detaylar vermektedir. Gazetenin haberine göre bu yapı dönemin ülke genelindeki mimari eğilimlerini yansıtması açısından önemlidir. Bir belediye sitesi, eski hükümet konağı yerinde inşa edilecektir. Saat Kulesi karşısındaki eski hükümet binası yeri belediyece bu iş için istimlak edilmiştir. İnşa edilecek site 2 katlı olacak, alt katı modern bir sinema salonunu ihtiva edecek, binanın diğer kısımları bir iş hanı şeklinde olacaktır.

Oldukça geniş bir sahayı kaplayan ve şimdiki halde metruk bulunan bu yerin şehrin en güzel ve ferahlık veren bir semti haline getirileceği anlaşılmaktadır. Belediye tarafından 1,5-2 milyona mal olacak bir proje müsabakası tertip edilecektir.¹⁸⁰ Bu belediye sitesinin inşaatı 1960'ların başında tamamlanabilmiştir. İnsanların, ulaşım araçlarının, pis ve temiz suyun, elektriğin, haber ve bilginin düzenli ve kesintisiz dolaşımını sağlayacak bir dolaşım şebekesi oluşturmak üzere yeni yolların yapılması, bir kentin modernleşmekte olduğunun bir diğer göstergesidir. 1940-1960 yılları arasında Balıkesir de gerçekleştirilen bu doğrultudaki çalışmalar, kentin modernleşmesi yönünde önemli bir gelişme sağlamıştır. Bu dönemde kenti diğer illere bağlayan karayolları yapılmış; kentin en işlek caddeleri olan Vasıf çınar, Milli Kuvvetler ve Anafartalar Caddeleri genişletilmiş ve asfaltlanmış, kent içinde ve dışındaki yollar üzerinde çok sayıda köprü, ayrıca içme suyu ve kanalizasyon şebekeleri yapılmıştır. 1941'de hizmete açılan postane binası, kentin ülke ve dünya ile iletişimini sağlayacak önemli bir kentsel donatıdır. Ancak bir postane yapılması ile ilgili ilk haberlere 1934 yılında rastlanması nedeniyle bu işin yedi yıl gibi uzun bir süreyi bulduğu anlaşılmaktadır.¹⁸¹ Bu haberin üzerinden geçen üç yılın ardından bir başka yazıda Posta telgraf binasının İstimlak muamelesi neticelenen Palamut hanının bulunduğu yerde yıl içinde yapılmasına başlanacağı ve binanın tahsisatının kısa sürede genel müdürlükçe verilmesinin beklendiği bildirilmektedir.¹⁸²

Bu konuyla ilgili Türk Dili Gazetesinde değişik tarihlerde çıkan haberlere rastlanmaktadır. Öncelikle Anafartalar Caddesinde bulunan eski Palamut hanı arsasının yeniden inşa edilecek posta telgraf binası için alınması kararlaştırılmıştır. Ancak arsa sahipleri istimlak bedeline itiraz etmişlerse de sonrasında anlaşma sağlanmış ve arsa posta idaresi adına tapuya tescil edilmiştir.¹⁸³ Nihayet Nafia vekâletinden gelen Postane binasının planı üzerindeki küçük tadillerden sonra inşaatı 1939 yılı Şubatında başlanabilmiştir.¹⁸⁴ Bir kentin önemli ticaret yolları üzerinde bulunması, geçmişten bu yana o kentin ticari ve ekonomik gelişmesini arttıran bir unsur olagelmıştır.

¹⁸⁰ *Türk Dili Gazetesi*, "Bir Belediye Sitesi, Eski Hükümet Konağı Yerinde İnşa Edilecek.", 16.2.1956, s.1.

¹⁸¹ *Türk Dili Gazetesi*, "Posta Binası Yapılıyor.", 15 Ağustos 1934, S.4279, s.2.

¹⁸² *Türk Dili Gazetesi*, "Posta Telgraf Binası" 29 Haziran 1937, S.10162, s.2.

¹⁸³ *Türk Dili Gazetesi*, "Postane İçin Arsa Satın Alındı." 2 Haziran 1938, S.3897, s.2.

¹⁸⁴ *Türk Dili Gazetesi*, "Postane Binasına Başlandı." 8 Şubat 1939, S.4097, s.2, *Türk Dili Gazetesi*, "Postane Binası İnşaatı Hazırlıkları." 5 Ağustos 1939, S.4248, s.2, Habere göre bina inşaatının ihale bedeli 48.305 lira olarak belirlenmiş olup, yıl içerisinde inşaatı başlanacaktır. *Türk Dili Gazetesi Gazetesinin* 19 Ağustos tarihli

Özellikle endüstrileşmekte olan ülkelerde, demiryolu güzergâhı üzerinde yer alan kentler, yeni kurulacak fabrika ve imalathaneler için en uygun yerler olarak seçilmişler, bu fabrikalar da bulundukları kentlerin gelişimlerine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu durum Cumhuriyet döneminde kurulan fabrikaların yer seçimlerinde de kendini gösterir. 1950'li yıllarda kurulması düşünülen Pamuklu Dokuma ve Çimento fabrikaları için Balıkesir'in seçilmesinin temel nedeni, bu fabrikalar için gerekli hammaddeye kolayca ve bol miktarda ulaşma kolaylığı, civardaki kentlere ulaşımın kolay olması ve kentin demiryolu güzergâhı üzerinde yer almasıdır.

Balıkesir'de açılan banka şubelerinin bu fabrikaların yapıldığı dönemde açılması şehirde yapılan yatırımların kentin ekonomik gelişimine katkı yaptığını göstermektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında kentlerdeki yenilenme ve dönüşümün önemli işaretlerinden biri de toplu konutların inşa edilmesidir. Bu dönemde kentlerde bir yandan yeni sosyal yaşam mekânları inşa edilirken diğer yandan geleneksel yaşam formlarının değişmesi hedeflenmiş ve çekirdek aileye uygun konutlar sunularak yeni bir yaşam biçimi ve sosyal kültür oluşturulmaya çalışılmıştır. Geleneksel Osmanlı kasabasından modern cumhuriyet kentine geçişi sağlayacak adımlardan biri olan siteler ve toplu konutlar, Balıkesir'de 1950'lerin ortasına doğru hayata geçme şansını yakalayabilmiştir. Kentteki ilk toplu konut inşaatı, yapımı 1954'de tamamlanan ve 52 Evler adıyla bilinen Bahçelievler yapı kooperatifidir.

Bu kooperatif Bandırma Caddesi civarında o dönem için oldukça modern tarzda iki katlı ve bahçesi olan yapılardan oluşan bir yapı kooperatifidir. Şu anda bile şehrin en gözde semtlerinden biri olan ve şehrin en merkezi yerlerinden biri olan bu bölgenin, o dönemde şehirden uzak, çamur bir arazide olduğu için çok rağbet görmeyen bir bölge olduğu görülmektedir. Bu bölgeye olan talep evlere terkos suyu bağlanması ve otobüs seferleri düzenlenmesinden sonra artmıştır. Bu evlerin mahiyeti hakkındaki bazı bilgilere Türk Dili Gazetesinin yazılarından ulaşmak mümkündür. Buna göre evlerin yapım maliyeti 19 ila 25 bin lira arasındadır. Bu evler, 5.500 lira peşinat ödemesi yapıldıktan sonra tapuları sahiplerine verilerek kura çekilmek suretiyle dağıtılmıştır. Geriye kalan 15-17 bin liralık borcun ödemesi 20 yıl süreyle Emlak Kredi Bankasına yapılarak kapatılmıştır.

sayısında ihaleyi 42.871 lira bedelle müteahhit Refet 'in aldığını ve ihalenin onaylanmak üzere vekaletle gönderileceği yazılmaktadır.

52 Evlerin yapımını izleyen yıllarda onun çevresinde inşa edilen Eseneler ve Belediye Mensupları Evleri, modernleşmekte olan Balıkesir’de hem konut gelişim alanlarını, hem de çekirdek ailenin kullanacağı iki katlı ve bahçeli toplu konut tipolojisini belirleyen önemli girişimlerdir. 1950’li yıllarda inşa edilmiş olan iki katlı ve bahçeli toplu konutların yerlerinde bugün yine konut olarak kullanılmakta olan çok katlı apartmanlar yükselmektedir. Günümüzde bu konutlardan sadece üç adet kalmıştır. 1950’li yılların ikinci yarısında çok sayıda yapı kooperatifi kurulmuştur. Bu kooperatiflerle ilgili yerel gazetelerde zaman zaman haberler yapılmıştır. Örneğin, Türk Dili Gazetesine göre 1958 yılındaki yapı kooperatifleri şunlardır:

*Şehrimizdeki yapı kooperatifleri: Eseneler Kooperatifi, Şoförler Yapı Kooperatifi, Küçük Esnaf Yapı Kooperatifi, Ferah Evler Yapı Kooperatifi, Bankacılar Yapı Kooperatifi.*¹⁸⁵

Zaman zaman yapılan bu kooperatif evleri ile ilgili haberlerden güncel durumları hakkında bilgi edinmek mümkündür. Örneğin Eseneler Yapı Kooperatifine ait inşaat bittiğinden pazar günü kura çekmek suretiyle evler tevzi olunmuştur. Geniş, aydınlık ve birbirinden bahçelerle ayrılmış evlerin hepsine aynı plan tatbik edilmiştir.¹⁸⁶

Balıkesir’deki Cumhuriyet Dönemi öncesi yapılara ve kentsel yaşama ilişkin belgelerin azlığı nedeniyle çalışmada yer alan bilgilerin büyük bir bölümü Türk Dili isimli yerel gazetenin yayınlanmaya başladığı 1926’dan 1960’a kadar olan sayılarının mümkün olan oranda incelenerek arasından bir seçki yapılarak elde edilmiştir. Kentteki yaşam kalitesinin ve yapılaşmanın dönemine göre görece olarak yüksek olduğunu Milliyet Gazetesinde yayınlanan Milliyet Kervanı adlı yazı dizisinin Balıkesir bölümünde Çetin Altan’ın şu gözlemlerine dayanarak çıkarmak mümkündür.¹⁸⁷

“Balıkesir’e bir Avrupa şehrine girer gibi geniş bir bulvardan girdik... İlk intiba fevkalade... Apartmanlar muntazam... Dükkânlar göz alıcı... İnsanlar temiz...

¹⁸⁵Türk Dili Gazetesi, 26.3.1958.

¹⁸⁶Türk Dili Gazetesi, 22.9.1959.

¹⁸⁷Milliyet Gazetesi, 07.10. 1959, s.3.

Belediye başkanının odasında bu kalkınmanın tılsımını taşıyan dostumuz Sıtkı Yırcalı'ya: "Belli dedim, Balıkesir'i bir şair eli okşamış. İnsanın gönlü milletvekilleri bakan olmamış illerin de bu görünüşe sahip olmasını istiyor."

1.6. Ulaşım:

20. Yüzyıl başında Balıkesir'in bağlı bulunduğu Hüdavendigar Vilayeti 1324 Yılı Salnamesine göre 1906'da Balıkesir şehir merkeziyle bağlantılı olan bitmiş ya da devam eden yol durumu şöyledir.¹⁸⁸ Bandırma-Balıkesir-Edremit-Akçay:202Km.600.m. Balıkesir-Bigadiç:37 Km.530.m. Balıkesir-Balya-İvrindi: 30 Km. 670.m. Balıkesir-Soma: 52 Km.940.m.

Cumhuriyetten hemen önce karayollarının durumu ile ilgili bir başka kaynak da Yzb. İshak Hakkı Bey'in "*1920'de Balıkesir*" adlı eseridir. İshak Hakkı Beye göre, şehirdeki Karayollarının durumu şöyledir: Soma'ya 19 km'lik kısım şose diğer 31.km'lik kısım ise toprak yoldur. Yolun toprak tesviye kısmı kurtuluş Savaşı zamanında asker tarafından yapılmış olup eserin yazıldığı dönemde bozuk durumdadır. Ayrıca Balıkesir'den Edremit'e kadar uzanan 120 km'lik, Balıkesir'den Bigadiç'e de 14 km'lik bir şose yol bulunmaktadır. Yine Susurluk bağlantılı olarak Bandırma'ya ulaşan 90 km'lik bir şose daha vardır. Yapılmalarından sonra yollar tamir görmemiş, 1922 yılının kışında tamir yapılmışsa da çok esaslı bir tamirat olmayıp, umulan yararı sağlayamamıştır.¹⁸⁹

Balıkesir'de 1930 ve 40'lı yıllarda mevcut karayollarında çeşitli onarım ve iyileştirmeler yapılsa da yollarla ilgili olarak yapılan çalışmaların DP iktidarında yoğunlaştığı görülmektedir. 1956 yılında Karayolları tarafından İzmir – Bandırma arasında turistik bir asfalt yol yapılması için çalışma başlatılmıştır. Bu yolun Balıkesir ile Susurluk arasında olan kısmının asfaltlanması için çalışmalara başlanmıştır. Bu yol çalışmaları kapsamında Susurluk-Bandırma ve İzmir-Balıkesir arasındaki kısmının asfaltlanması da yapılmıştır.¹⁹⁰ Bu yolun yapımı ile İzmir ve Bandırma arası yol süresinin kısaltılması hedeflenmiştir.

¹⁸⁸1324 Hüdavendigar Salnamesi, s.212.

¹⁸⁹Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, *1920'de Balıkesir*, s.35.

¹⁹⁰*Balıkesir Postası Gazetesi*, "Balıkesir Susurluk Arasındaki Yolun Asfaltlanmasına Başlanıyor", 30 Nisan 1956, s.1.

İzmir ve Bandırma arasında yapılan yolun haricinde Balıkesir’de diğer bir yol çalışması da Bigadiç ve Sındırgı taraflarında meydana gelmiştir. Batıyı, Orta Anadolu’ya bağlayan 64 kilometrelik yolun yapım çalışmalarına bir törenle başlanmıştır. Yapılan bu yol çalışmaları Balıkesir’i önemli bir kavşak noktası haline getirmiştir. Balıkesir; İstanbul-İzmir arasında Marmara ve Egeyi birbirine bağlayan önemli bir transit şehir olması nedeniyle bu şehirlere ve kendi ilçelerine olan ulaşım noktasında tarih boyunca önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Bu yıllarda bu çeşitli merkezlere posta otobüsleri vasıtasıyla seferler yapılmaktadır. Örneğin 4 Eylül 1934 tarihli bir habere göre Balıkesir-Çanakkale Arasında bir posta servisi tesis edilmiştir. Bu posta haftanın üç gününde Çanakkale’ye gidecek diğer üç gününde ise Balıkesir’e gelecektir. Postanın Gidiş günleri cumartesi, pazartesi, çarşamba günleri, dönüş günleri ise pazartesi salı ve Perşembe günleridir. Gazetenin haberine göre ayrıca bundan başka Balıkesir- Havran-Edremit ve Bandırma Karacabey arasında da her gün şehir merkeziyle diğer kazalar arasında belli günlerde postalar işlemektedir.¹⁹¹ Bunlardan başka, 1935 yılında Balıkesir’in iki ilçesi Sındırgı ve Bigadiç’e otobüs yolculuğu yapılmaya başlanmıştır. Her gün yolcularını alan otobüs Tokatlı Otelı önünden müşterilerini aldıktan sonra Sındırgı’ya doğru yola çıkmakta ve Sındırgı ve Bigadiç’ten gelen yolcuları da Balıkesir şehir merkezine getirmektedir.¹⁹²

Çeşitli hatlarda işleyen posta servislerinden başka Balya Çanakkale istikametinde yolcu taşımacılığı yapılmaktadır. Bu hat 1933 yılında tesis edilmiştir.26 Nisan 1951 tarihinde İstanbul-Balıkesir arasında otobüs seferleri başlatılmıştır.¹⁹³ Balıkesir’den diğer şehirlere yapılan seferlere ait ücretler konusundaki kısıtlı bilgilere bazı gazete haberlerinden ulaşmak mümkün olmaktadır. Buna göre Balıkesir-Bursa-Eskişehir arasındaki otobüs ücretlerinin 1958 yılının Haziran ayı ortalarına kadar 4.50 lirayken 7.50 liraya yükseltildiği görülmektedir.¹⁹⁴ Yine bu kapsamda Balıkesir-Bursa arası otobüs ücreti de 5 liradan 6 liraya çıkarılmıştır.¹⁹⁵ Cumhuriyetin ilanından hemen önce şehir merkezindeki önemli yollar ile ilgili bilgileri Yzb. İshak Hakkı Beyin 1920’de Balıkesir isimli eserinden almak mümkündür.

¹⁹¹*Türk Dili Gazetesi*, “Balıkesir - Çanakkale Arasında Bir Posta Servisi Tesis Edildi.”, 4 Eylül 1934, S.4295, s.2.

¹⁹²*Türk Dili Gazetesi*, “Balıkesir- Bigadiç- Sındırgı Otobüsü.”, 21 İkinci Kanun 1935, S.9549, s.3.

¹⁹³Balıkesir Valiliği, *T.C.nin 75.Yılında Balıkesir*, Ankara, 1999, s.157.

¹⁹⁴*Milliyet Gazetesi*, 18 Haziran 1958, s.1.

¹⁹⁵*Milliyet Gazetesi*, 25 Haziran 1958, s.3.

İshak Hakkı Beye göre Şehir merkezinde düzgün cadde olarak, yeni yapılan İstasyondan belediye binasına kadar olan 500 metre uzunluğunda ve beş metre genişliğindeki caddeyle, 270 metre uzunluğu bulunan ve 7 metre genişliğe sahip Hükümet caddesini saymaktadır. Ancak ilerleyen yıllarda bu caddelerde çalışmalar yapılarak genişliklerinin arttırıldığını ve yol kalitesinde iyileştirmeler yapıldığı görülmektedir.

Özellikle 1930'lu yıllarda şehrin en önemli caddelerinden olan Anafartalar Caddesi yanındaki mülklerde kamulaştırmalar yapılarak cadde genişletilmiştir. Şehir içindeki cadde ve sokakların uzunluğu, genişliği ve durumu hakkında bilgi veren en önemli kaynaklardan biri olarak Egli'nin şehir imar planı notları öne çıkmaktadır. Plan notlarındaki bilgilere göre şehir merkezindeki sokakların uzunluğu takriben 22-25 km'dir. Şehrin tren istasyonu şehre güzel bir giriş noktası vazifesi görmektedir. İstasyondan eski hükümet meydanına doğru uzanan Milli Kuvvetler Caddesi 16 metre genişliğinde parke döşeli bir caddedir. Yine istasyondan başlayarak Edremit İstikametine giden Gazi Bulvarı 22 metre genişliğinde Gazi İlkokulu ve elektrik fabrikasına cepheli olup kenarında güzel bahçeli evler olan bir caddedir.

İstasyondan başlayarak İzmir istikametine doğru uzanan Vasıf Çınar Caddesi de 18 metre genişliği olan güzel bir caddedir. Bu cadde üzerinde Vali Konağı, Kolordu Binası, Halkevi, şehir kulübü, küçük park, hükümet binası ve doğumevi bulunmaktadır. Bunlardan başka bu dönemde Anafartalar Caddesi genişletilmiş, Tamirhane Caddesi (günümüzde Şehit Pamir Caddesi) ve eski Hükümet Caddesi (günümüzdeki ismiyle Kızılay Caddesi) açılmıştır. Şehirdeki bir diğer önemli şehir içi yol olan Edremit Caddesi iki buçuk metre genişliğinde parke döşeli küçük bir caddedir. Şehirdeki diğer sokaklar 5 metreyi geçmeyen, Arnavut kaldırıma sahip gayrimuntazam istikametlerde uzanan sokaklardır. Bu sokakların hiçbirisi toprak ve döşemesi olmayan yollar şeklinde değildir.¹⁹⁶ Balıkesir şehir merkezinde cumhuriyetin ilk yıllarında ve hemen öncesinde şehir içi ulaşımı fayton ve atlı arabalarla sağlanmıştı. Günümüzdeki modern toplu taşıma sistemlerinin basit ve kısıtlı şekildeki bir örneğini hayata geçirmek ancak 1955 senesinde mümkün olabilmıştır.

¹⁹⁶Ernst Arnold Egli (17 Ocak 1893, Viyana - 20 Ekim 1974, Meilen) Avusturya ve İsviçre kökenli mimar ve şehir plancısıdır. Egli 1927-1940 yılları arasında Türkiye'de bulunmuştur. Balıkesir açısından önemi, şehrin imar planını hazırlayan isim olmasıdır. Ernst Egli, *Balıkesir Şehir İmar Planı Notları*, Balıkesir, 1944, s.13,14.

Şehirde ulaşım genellikle faytonlar vasıtasıyla yapılmaktadır. Bu faytonlar tren istasyonu ile muhtelif semtler arasında yolcu taşımaktadır. Bundan başka taksi olarak hizmet veren otomobiller de vardır. Şehir içi ulaşım hatlarında çalışan ve yolcu taşımaları yapan özel ticari araçlar Zağnospaşa Meydanı merkez olmak üzere Anafartalar, Milli Kuvvetler ve Vasıf Çınar Caddelerinden geçerek çeşitli yönlerdeki yerleşim yerlerine ulaşımı sağlamıştır. Bir diğer ulaşım aracı daha çok şehir dışındaki mesire yerlerine ve yakındaki köylere gitmek üzere kullanılan üstü kapalı dört tekerlekli yaylı arabalardır. Ancak faytonların zaman zaman çeşitli kazalara karıştığı ve bu nedenle istenmeyen hadiselerin yaşandığı görülmektedir.

Buna örnek olarak 1938'in Ocak ayında Paşa Camisi civarında bir kaza gösterilebilir. Habere göre kazanın oluş şekli şöyledir; Anafartalar Mahallesinden Recep oğlu faytoncu Şerafettin'in idare ettiği araba, Paşa Cami civarından geçerken Kabaklı oğlu Mehmet isimli kişiye çarpmıştır. Bu çarpma neticesinde Mehmet'in sol ayağının kemiği çatlamıştır. Suçlu arabacı yakalanmış, hakkında tahkikata başlanmıştır.¹⁹⁷ Gazete haberlerine yansıyan bir başka olayda 1938 yılının 19 Temmuzunda 11 Numaralı faytonun Ketten Hanı civarında Aygören Mahallesinden 10 yaşındaki Cemal adlı bir çocuğa çarparak çocuğun göğsünden ve sol kolundan tehlikeli şekilde yaraladığını ve çocuğun Askeri Hastanede tedavi altına alındığı bildirilmiştir.¹⁹⁸

Balıkesir 60 ve 25 numaralı otomobil şoförleri fren muayenelerine gelmediklerinden, 13, 63, 67, 88, 75, 115 numaralı tek arabacılar da fazla yük sardıklarından ve Hükümet ile Kuva-yı Milliye Caddelerinden geçtiklerinden dolayı belediyece haklarında zabıt tutulmuştur.¹⁹⁹ Dolayısıyla bu haberlerin yapıldığı dönemde şehirde o dönemde toplu taşıma olmadığı, özel taksi, fayton ve atlı arabalarla ulaşım hizmeti verildiği ve bunların da belediye tarafından denetlendiği anlaşılmaktadır. Balıkesir şehir merkezi nüfusunun günden güne artması, şehrin dışında ve uzak sayılabilecek bölgelerinde birçok yapı kooperatifi marifetiyle yapılaşmaya gidilmesi nedeniyle Balıkesir'de şehir içi ulaşımının başlaması gerektiği kanaati oluşmuştur.

¹⁹⁷*Türk Dili Gazetesi*, "Fayton Bir Adamı Çığnedi.", 15 Ocak 1938, S.3757, s.2.

¹⁹⁸*Türk Dili Gazetesi*, "Bir Fayton Bir Çocuğu Ezdi.", 19 Temmuz 1938, S.3937, s.2.

¹⁹⁹*Türk Dili Gazetesi*, "Belediye İcraatı", 13 Temmuz 1934, S.4253, s.2.

Bu ihtiyaca yönelik olarak Balıkesir’de ilk defa 1950’li yılların ortasında belediye bünyesinde bu yönde bir birim kurulup araçlar alınarak kent içi ulaşımına başlanmıştır. Bu yıllarda birçok şehirde şehir içi ulaşım sistemi yokken Balıkesir’de bu sisteme geçilmiş olması şehrin 1950’li yıllardaki gelişimine örnek olarak gösterilebilir. Osmanlı Devletinde demiryolu yatırımlarının hayata geçmeye başlamasıyla beraber 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Balıkesir’den geçen bir demiryolu hattının inşası da gündeme gelmeye başlamıştır. Ancak bu projelerin yapım süresinin çok uzun sürdüğü, gerçekleşmesinin ise 20. yüzyılın ilk çeyreğini bulduğu söylenebilir.

Bandırma-Soma Demiryolu Projesi, Soma’ya kadar uzatılan İzmir-Kasaba demir yolunun bir parçası gibi düşünülerek yapılması istenilen, düşünülen bir hattır. İnşa edilmesi fikri ilk olarak 1870’lerde gündeme gelse de ortaya çıkan sorunlar nedeniyle onlarca yıl gerçekleştirilememiştir. Projeye ilgili en büyük sorun olarak hem Osmanlı Hükümetlerinin hem de imtiyaz sahibi şirketlerin projeye yeteri kadar önem vermemesi, ciddi olarak üzerinde durmaması gösterilebilir. Bu nedenle projede inşa aşamasına gelene kadar defalarca imtiyaz sahipleri değişmiş, proje kesintiye uğramıştır.²⁰⁰ En sonunda Fransız şirketi İzmir-Kasaba ve Temdidi Demiryolu Şirket-i Osmaniye ile Ticaret ve Nafia Nezareti arasında 6 Mart 1910 tarihinde imzalanan on yedi maddelik mukavele neticesinde 1910 yılı içerisinde başlanan hat inşası 1912 yılı Ekim ayında tamamlanarak proje hizmete açılmıştır.

Bandırma-Soma hattının uzunluğu 190 km. Balıkesir-Bandırma arası 95 km. genişliği Kasaba hattı gibi 1.44 metredir.²⁰¹ Hattın, trenlerin 35-40 km/saat hız yapabildiği geniş hat olarak inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Bandırma’dan başlayan bu demiryolunun Soma’ya kadar uzatılmasının yanı sıra geniş hat olarak inşa edilmesi de Bandırma-Soma demiryolunun inşasında askeri amaçların ekonomik hedeflerden daha ön planda olduğunu göstermektedir.²⁰² Bandırma-Soma demiryolu Balıkesir havalisindeki tarım, ticaret ve madencilik sektörünün gelişmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Ayrıca hattın inşası nakliyatı kolaylaştırmış, ucuzlamasına neden olmuş ve yol süresini kısaltmıştır.

²⁰⁰Selahattin, Satılmış, “Osmanlı’da Bandırma-Soma Demiryolu Hattının Kuruluşu”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Ağustos 2016, C.2, S.2, s.157-185.

²⁰¹BOA. Bab-ı Ali Evrak Odası, 3717/278743, 29 s.1328.

²⁰²Satılmış, *A.g.m.*, s.170.

Hattın inşası bunların dışında Balıkesir Şehir planının şekillenmesinde ve sokak sisteminde etkili olmuş Balıkesir istasyonunun bulunduğu yerde şehrin gelişim yönüne de etki etmiştir. Balıkesir’de sadece istasyon değil ayrıca işletme ve lojistik için depo vs. birçok bina inşa edilmiştir. Yedi binanın istimlakinden sonra inşa edilen Balıkesir istasyonu civarında rayların bulunduğu bölgede toplam 2.000 fidanın dikilmesi kararlaştırılmış, 1917 yılı itibarıyla de 750 adet akasya fidanı dikilmiştir.²⁰³

Demiryolunun Balıkesir’e ulaşmasından sonra farklı caddelere demiryoluyla ilgili isimler verilmeye başlandı. Örneğin Balıkesir’in en büyük ve işlek caddesi olan Milli Kuvvetler Caddesinin 1916 yılından önceki ismi İstasyon Caddesi’dir. TCDD (Gaziosmanpaşa), Demiryolu (Gümüşçeşme), Trenlik, Trenlik Bağları ve Terminal Caddeleri de demiryolunun Balıkesir’e kazandırdığı cadde isimleridir.²⁰⁴ Demiryolunun bu hat vesilesiyle Balıkesir’e girmesi sonucu Balıkesir’in çehresi olumlu yönde değişmiştir. Demiryoluna sahip olmanın getirdiği avantajla Balıkesir’deki iskân alanı genişlemiş, nüfus artmaya başlamıştır. Bu hatla birlikte Batı Anadolu ve Balıkesir ile birlikte Bandırma arasında bağlantı kurularak yük ve yolcu taşımacılığı konusunda büyük rahatlama yaşanmıştır.

Ayrıca ticari nitelikteki birçok ürün vagonlarla taşınmaya başlanmış, demiryolu vasıtasıyla ticari ürünlerin, Batı Anadolu’ya ve Bandırma Limanı üzerinden İstanbul’a sevki kolaylaşmıştır. Kurulduğu saha itibarıyla yüzyıllardır bir “Pazar ve transit yol şehri” olma hüviyeti taşıyan şehir demiryolu taşımacılığının da eklenmesiyle bu vasfını daha da pekiştirmiştir. Soma-Bandırma demiryolu ile Anadolu Demiryolu Hattı’nı birbirine bağlamak ve böylece Ankara’yı Anadolu’nun batısına kavuşturmak amacıyla 2 Eylül 1925 tarihinde Kütahya-Balıkesir hattı inşaatına Kütahya’dan başlanmıştır. Hat arazi yapısının zorlukları yüzünden büyük güçlüklerle 26 Mart 1931 tarihinde bitirilmiş, 23 Nisan 1932 tarihinde TBMM Reisi Balıkesir Milletvekili Kazım Özalp tarafından törenle açılmıştır.

²⁰³Karesi Gazetesi, S.44, 8 Şubat 1331, Karesi Gazetesi, S.52, 30 Nisan 1917, Süheyla Üçışık, *Bandırma Şehir Coğrafyası*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim dalı Basılmamış Doktora Tezi, s.116-117.

²⁰⁴Alpaslan, Aliağaoğlu, Yücel, Yiğit, “Balıkesir’de Şehirsel Toponomi: Cadde Adları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, S.30, s.321. Caddenin ismi önce İstasyon, 1916’dan sonra Kuva-yı Milliye, 21 Nisan 1935 tarihli belediye meclis toplantısında alınan kararla da Milli Kuvvetler Caddesi olmuştur.

Hattın inşası için 22.370.000 TL harcanmış, vagon ve lokomotiflerle masraf 32.600.000 TL olmuştur.²⁰⁵ Açılış münasebetiyle belediye reisi ve Kazım Özalp'ın Balıkesir Evkaf Otelinde düzenlenen toplantıda yaptığı konuşmalarda demiryolu ve Balıkesir'e yapacağı katkılar üzerinde durulmuştur.²⁰⁶ Bandırma Soma arasındaki hattın Balıkesir adına Batı Anadolu ile İstanbul arasında kolaylık sağladığı ifade edildiği gibi Kütahya-Balıkesir hattının tamamlanması da Balıkesir ile Kütahya-Eskişehir üzerinden Ankara'ya ve İç Anadolu Bölgesine olan bağlantıyı kısaltmış, ulaşım ve nakliyyede büyük kolaylık sağlamıştır.

Bu hattın tamamlanması ile birlikte, 954 km olan Balıkesir-Ankara arası mesafe, bu hattın açılışı ile 362 km kısalarak 592 km'ye inmiştir. Ekonomi ve zaman olarak daha kârlı bir şekilde ulaşım gerçekleşmiş ve Batı Anadolu'yu Ankara'ya bağlayan en önemli hat olmuştur. 1934 yılı Ağustos ayında her Cuma Balıkesir'den Bandırmaya bir tenezzüh (gezinti) tren seferi konulduğu görülüyor. Bu tren sabah 06.15'de Balıkesir'den hareketle saat 09.38'de Bandırmaya ulaşacak, on saat Bandırma'da kaldıktan sonra saat 19.30'da Bandırma'dan Balıkesir'e hareketle 22.50'de varacaktır.²⁰⁷ Trenin sadece bu gezinti seferi için geçerli olan fiyatı tek yön için birinci mevkide 130 ikincide 100, üçüncüde 80 kuruş, gidiş-dönüş içinse 1'inci sınıf 130, 2'nci sınıf 100 ve 3'ncü sınıf 80 kuruştur.

Balıkesirlilerin Bandırma istikametine yapılan bu gezinti seferine deniz kıyısı olması nedeniyle büyük talep gösterdiği ve çok sayıda yolcunun bu trenle Bandırma'ya gidip geldiği müteakip günlerde yapılan gazete haberlerinden anlaşılmaktadır. Talep gören ve büyük ilgi çeken bir sefer de İzmir'e yapılan tren seferleridir. Ağustos ayında başlayıp İzmir'in kuruluşu olan 9 Eylül'de de devam eden İzmir Beynelmilel Panayırını görmek maksadıyla çok sayıda Balıkesirli İzmir'e gitmek üzere treni kullanmıştır. Bu tren yolculuklarında yolcu sayının 600'e kadar çıkmasından bu dönemde panayıra özel yapılan tarife indiriminin de etkisi olduğunu söylenebilir.²⁰⁸

²⁰⁵ Ali Osman Akalan, *Bir Kurum Olarak Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları Tarihi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2010, s.45.

²⁰⁶ *Gençler Yolu Dergisi*, "Kütahya-Balıkesir Hattı İşletmeye Açıldı.", Yıl 4, C.4, 30 Nisan 1932, S.71, s.3, 6, 12,13.

²⁰⁷ *Türk Dili Gazetesi*, "Bandırma'ya Tenezzüh", 6 Ağustos 1934, S.4272, s.1.

²⁰⁸ *Türk Dili Gazetesi*, "Dün altı yüz kadar hemşerimiz trenlerdeki tenzilattan istifade ederek İzmir'e gitti.", 9 Eylül 1934, S.4298, s.1.

Dolayısıyla 1930'lu yıllarda Balıkesir'den çevre il ve ilçelere yapılan yolculuklarda demiryolunun tercih edilen bir ulaşım vasıtası olduğu görülüyor. Türk Dili Gazetesinin Ticaret ve Sanayi Odasından aldığı verilere dayanarak yaptığı habere göre 1934 yılında tren yolu ile 2.674.310 lira 15 kuruş değerinde 8.940.000 kiloluk ithalat, 2.379.732 lira 97 kuruş değerinde 22.564.200 kiloluk bir ihracat yapılmıştır.²⁰⁹ Balıkesir-Eskişehir ve İzmir-Bandırma seferlerinin bu dönemdeki sefer sayı ve saatleri değişiklikler göstermiştir.

21 Haziran 1938 tarihine kadar Balıkesir-Eskişehir arasında karşılıklı 3 gün olarak yapılan seferler bu tarihten itibaren her gün yapılmaya başlamıştır. Aynı şekilde Bandırma-İzmir arasındaki seferler de önceden haftada üç gün ile sınırlıyken bu hatta da her gün sefer yapılmasına karar verilmiştir.²¹⁰ Demiryolu ulaşımına ait ilk detaylı yolcu verisi 1946-1947 yıllarına aittir. Balıkesir Tren İstasyonundan taşınan yolcu sayısı 1947 yılında 138.857 kişi iken bu sayı 1958 yılında 289.093 kişiye ulaşmıştır. Yük Taşımacılığı incelendiğinde ise 1947 yılında Balıkesir Tren İstasyonundan taşınan yolcu sayısı 1947 yılında 138.857 kişi iken bu sayı 1958 yılında 289.093 kişiye ulaşmıştır. Yük Taşımacılığı incelendiğinde ise 1947 yılında Balıkesir Tren İstasyonundan giden yük miktarı 16.741 ton gelen yük miktarı ise 45.168 ton olarak gerçekleşmiştir. Bu miktarlar ilerleyen yıllarda artarak devam etmiştir. Buradan Balıkesir şehrinin ulaşımı incelenmesi sonucunda demiryolu ulaşımının önemini yitirmediğini tam tersine daha da önem kazandığı anlaşılmaktadır.²¹¹

Gelen ve giden yük incelendiğinde ise giden mal kalemlerinin tarım ürünlerinden oluştuğu gelen mal miktarının giden ürün miktarını yaklaşık üç katını oluşturduğu dikkat çekmektedir. 1950'li yıllardaki DP iktidarı zamanında Balıkesir'e ayrı bir önem verildiği göze çarpmaktadır. Bu dönemde her alanda Balıkesir'de kamu yatırımlarının oldukça büyük miktarlarda yapıldığı, ulaşım alanında da bu yatırımların devam ettiği görülmektedir. Buna örnek olarak 1951 yılı sonunda Bandırma-İzmir arasındaki hatta Almanya'dan ithal edilen motorlu trenlerin çalışmaya başlanması söylenebilir.²¹² Balıkesir'deki havaalanı ile ilgili arşiv belgeleri incelendiğinde en erken tarihli belgenin 1941 tarihli olduğunu görüyoruz.

²⁰⁹*Türk Dili Gazetesi*, "Buradan Ne Çıkarıldı, Bir Yıllık İhracat ve İthalat.", 28 Şubat 1935, S.9582, s.5.

²¹⁰*Türk Dili Gazetesi*, "Tren Tarifelerinde Değişiklik Yapıldı.", 19 Haziran 1938, S.3914, s.2.

²¹¹Bedriye Tolun Denker, *Balıkesir Ovasında yerleşme ve İktisadi Faaliyetler*, İstanbul,1970, s.170-171.

²¹²*Balıkesir Postası Gazetesi*, "Bandırma - İzmir arasında motorlu tren işleyecek", 15 Aralık 1951, s.1

Balıkesir Merkezde bulunan Havaalanının yapılması işi kendisiyle beraber diğer iki inşaat işi ile beraber (Bandırma Havaalanı ve bu meydanların yollarıyla Bandırma-Erdek Yolu İnşaatı) bir paket dâhilinde 328.280 lira bedel üzerinden ihale edilmiştir. İhale, yapılan %1lik indirimle 13 Haziran 1940 tarihinde neticelenmiştir. İnşaata başlanmasının üzerinden yaklaşık iki yıl geçtikten sonra 9 Şubat 1942’de projenin müteahhidi hükümete başvurarak bazı taleplerde bulunmuştur.²¹³

Buna göre havaalanı bu tarihten başlamak üzere çalışılan dönemde değişik tarihlerde çeşitli kişilerin arazileri kamulaştırılarak genişletilmiştir. Sırasıyla 23 Mart 1941, 23 Mart 1942, 9 Mayıs 1942, 28 Temmuz 1955 ve 05 Ekim 1956’da yapılan kamulaştırmalarla havaalanı genişletilmiştir.²¹⁴ Havaalanındaki inşaat çalışmaları uzun soluklu olmuş, genişletme ve tadilatlar uzun süre devam etmiş, hatta 1950’li yıllara da sarkmıştır. Balıkesir şehrinin dönem içindeki sivil hava ulaşımı incelendiğinde ilk hava ulaşımının 1950 yılında bu askeri havaalanından yapılmaya başladığı görülmektedir. Bu seferler hakkında, süreli yayınlardan bazı bilgilere ulaşmak mümkün olabilmıştır. Buna göre; ilk seferler İstanbul-Balıkesir-İzmir arasında başlamıştır. DP Hükümeti 8 Temmuz 1950 tarihinde İstanbul-İzmir-Balıkesir arasında gerçekleştirdiği uçak seferleriyle havacılık konusundaki ilk icraatlarını atmıştır.²¹⁵

İlk uçak seferi; uçakta Meclis Başkanı Tevfik İleri, Meclis Başkan Vekili Sıtkı Yırcalı ve Balıkesir Milletvekilleri olduğu halde yapılmıştır. Ücret olarak ise Balıkesir-İzmir 24 lira, Balıkesir-İstanbul arası ise 20 lira olarak belirlenmiştir. Milliyet Gazetesi, İstanbul ile ilgili faydalı bilgiler köşesinde uçak seferleri ile ilgili bilgiler arasında İstanbul’dan Balıkesir’e oradan İzmir’e gidecek uçağın hareket saatini 08.30 olarak vermektedir.²¹⁶ O zamanki ismi Devlet Hava Yolları olan şirketin verdiği reklamlardan da Balıkesir’e yapılan hava ulaşımı ile ilgili bilgilere rastlanmaktadır.

²¹³BCA.30-10-0-0, 25.06.1942, “Balıkesir İli Dâhilinde Halalca ve Bandırma’da üç Adet Hava alanı İnşaatı, Yolları ve Bandırma-Erdek Yolu inşaatın ait Sözleşmenin Değiştirilmesi” Yer Bilgisi: Kutu:155, Gömlek:94, Sıra:4.

²¹⁴BCA.30-18-1-2,23.03.1941, Yer Bilgisi: Kutu:98, Gömlek:24, Sıra:3, BCA.30-18-1-2,23.03.1942.Yer Bilgisi: Kutu:97, Gömlek:129, Sıra:20, BCA,30-18-1-2, 09.05.1942 Yer Bilgisi: Kutu:98, Gömlek:39, Sıra:10, BCA.30-18-1-2, 28.07.1955,Yer Bilgisi: Kutu:140, Gömlek:72, Sıra:4, BCA.30-18-1-2, 05.10.1956, Kutu:144, Gömlek: 82, Sıra:13.

²¹⁵Milliyet Gazetesi, 16 Temmuz 1950, s.6.

²¹⁶Milliyet Gazetesi, 16 Temmuz 1950, s.6.

Örneğin; şirketin memleket içine yapılan seferleri arasında, haftanın Salı-Perşembe ve Cumartesi günlerinde düzenli olarak (Ankara-Afyon-İzmir-Balıkesir-İstanbul) seferleri yapıldığı bilgisi verilmektedir.²¹⁷ Ancak yıllar içerisinde değişen şartlara ve duruma göre seferlerin zamanı, tarihi ve güzergâhı konusunda bazı güncellemeler yapıldığı görülmektedir. Bu değişikliklerin nedenlerini; mevsim, ekonomik şartlar, yolcu sayısı, yoğunluk vb. olarak saymak mümkündür. Örneğin; düzenlenen ilk güzergâhtaki Balıkesir-İzmir arası çok verimli olmadığından hattın İstanbul-Bursa-Balıkesir olarak değiştirilmesine karar verilmiştir.

Ancak bu defa da yolcu sayısının fazlalığından dolayı hat İstanbul-Çanakkale-Balıkesir-İstanbul olarak düzenlenmiştir. Bu defa da verimsiz olan kısmın Çanakkale kısmı olduğu görüldüğünden seferlere İstanbul-Balıkesir arasında olacak şekilde devam edilmiştir.²¹⁸ Yine mevsim şartları da sefer gün ve sayısının düzenlenmesinde önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Buna göre 1 Kasım 1951 tarihinden itibaren kış tarifesine geçileceği, İstanbul-Balıkesir hattında haftanın her günü saat 13.00'da İstanbul'dan, 14.30'da Balıkesir'den bir uçak kalkacak şekilde düzenleme yapılacağı bir gazete haberinden anlaşılmaktadır.²¹⁹ Farklı yıllara ait gazete sayılarında, yapılan tarife değişikliklerine ait haberleri görmek mümkündür. Örneğin 1956 yılı yazında 10 Temmuz 1956 tarihinden itibaren yaz tarifesine geçilmiş, İstanbul'dan Balıkesir'e haftanın her günü sefer olacak şekilde bir düzenleme yapılmıştır.²²⁰ Bir sonraki sene olan 1957 yılı kışında ise THY'nin kış tarifesine geçeceği bu nedenle İstanbul'dan Balıkesir'e haftada üç sefer yapılacağı bildirilmektedir.²²¹ Yine ekonomik şartlar da düzenlenen seferlerde etkilidir. Şöyle ki; İstanbul - Balıkesir arasında daha önce her gün bir defa yapılan seferler benzin tahdidi nedeniyle 09 Haziran 1952 tarihinden itibaren haftada dört gün olacak şekilde değiştirilmiştir.²²² Bu şekilde 1958 yılına kadar verimli sayılabilecek şekilde devam eden seferler bu yıldan sonra yolcunun azalması nedeniyle İstanbul-Bandırma-Balıkesir seferleri şeklinde devam etmiştir.

²¹⁷ *Milliyet Gazetesi*, 23 Temmuz 1950, s.8.

²¹⁸ *Denker, A.g.e.*, s.172.

²¹⁹ *Milliyet Gazetesi*, 30 Ekim 1951, s.2.

²²⁰ *Milliyet Gazetesi*, 14 Temmuz 1956, s.5.

²²¹ *Milliyet Gazetesi*, 30 Ekim 1957, s.3.

²²² *Milliyet Gazetesi*, 02 Haziran 1952, s.8.

1.7. Elektrik Çalışmaları:

Balıkesir şehir merkezinde elektrik hizmeti 1921 yılına gelene kadar eski usulde, fenerlerle yapılmıştır. Şehri eski usul aydınlatma şeklinden kurtarıp elektrikle aydınlatmak için aynı yıl içerisinde girişimlere başlanarak şehrin elektrikle aydınlatılması sağlanmıştır. Bunun için İzmir'den bir motor, iki dinamo ve akümülatör almak suretiyle elektrik tesisatı işi tamamlanmıştır. Ne yazık ki bu iş Yunan işgali zamanında ve çok zor şartlar altında gerçekleşebilmiştir. Şehrin kısmen de olsa ışıklandırılması için yukarıda sayılan malzemelerin alınması yanında ayrıca bir elektrik makine dairesine ihtiyaç vardır.

Mutasarrıflığa yazılan bir yazıda bu iş için on bin tuğlaya ihtiyaç duyulduğu ancak bunun dışarıdan teminine imkân olmadığından inşaatı durdurulan umumi hapishane inşaatı malzemesinden on bin tuğlanın aynen ya da belirlenecek bedel üzerinden verilmesi talep edilmiştir. İzmir'den alınacak malzemeler için de İzmir Belediye Reisliği ve İzmir Ziraat Bankası aracılık etmiş, bu konuyla ilgili yazışmalar yapılmıştır. Ancak malzemeleri temin edecek olan Mösyö Dorren Biraderler adlı şirket ile bazı sorunların çıktığı, bu nedenle malzemelerin gelmesinin uzun zaman sürdüğü anlaşılmaktadır. Neticede konuyla ilgili başka belgeye rastlanmasa da şehirde aydınlatma işi çözüldüğünden malzemelerin şirket tarafından temin edilerek gönderildiği anlaşılmaktadır.²²³ Balıkesir Kılavuzu adlı esere (1946) göre Balıkesir'deki şehir aydınlatma sistemi muntazamdır. Elektrik belediyeye ait elektrik fabrikasından kesintisiz olarak kullanılarak şehir aydınlatılmakta ve küçük sanayi olarak faaliyet gösteren dükkânlar da bundan yararlanmaktadır.²²⁴

1950-1955 Balıkesir Belediyesi Fotoğraf Albümüne göre elektrik işletmesi, su ve otobüs işletmesi ile birlikte üç kısımdan oluşan işletmenin bir parçasıdır. Otobüs işletmesi 1955 yılında tesis edilmiştir. Elektrik İşletmesi hizmetlerini 4 memur ve 20 hizmetliyle ve 49.008 liralık ayrı bir bütçeyle yürütmektedir. Bütün bütçe içerisindeki payı % 18,8'lik bir orana karşılık gelmektedir.²²⁵ Türk Dili Gazetesinin 19 Mayıs 1930 tarihli haberinde elektrik teşkilatı için malzemelerin geleceği bildirilmiştir. Müteakiben Santral 1930 yılında Franco Tosi marka 100, 250, 400 beygir gücünde dizel elektrojen grubu ile kurulmuştur.

²²³Kerim Kani Akpınarlı, *Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi*, Kent Arşivi Yayınları, Balıkesir, 2009, s.157-159.

²²⁴Hüseyin Orak, *Türkiye Kılavuzu*, İstanbul, 1946, s.445.

²²⁵Balıkesir Belediyesi, *Balıkesir Belediyesi Fotoğraf Albümü 1950-1955*, Ankara, 1955, s.68.

Bunlara ilaveten 1949 yılında bir adet 720 Beygir gücünde dizel elektrojen grubu takviyesi yapılmıştır. Bu gruplardan Franco Tosi marka olan grup ekonomik ömrünü bitmiş ve miadı dolmuş olduğu değerlendirildiğinden 1953 yılında servis dışı edilerek sökülüştür. Aynı yıl Mırrlless marka 605 beygir gücünde bir dizel grubu devreye alınmıştır.²²⁶ 1954 yılında yine iki adet Mırrlless marka 776 beygir gücünde dizel elektrojen grubu servise alınmıştır. Bu şekilde santralin toplam kurulu gücü 2877 beygir gücüne yükseltilmiş olup santralin kilovat gücü ise 1930 kW olmuştur. Ayrıca santral içindeki tüm teçhizat yenilenmiştir.

Bu dönemde elektrik şebekesi ile ilgili en büyük çabalardan biri şebekeyi merkezi sisteme dâhil etmek olmuştur. Çeşitli uğraşlardan sonra şebekeyi Soma elektrik santraline bağlamak mümkün olmuştur. Daha 1954’de Soma santraline bağlantı kurulması ile ilgili haberlere rastlanmaktadır.²²⁷ Albümde “1956 yılında Soma Elektrik santralinden 6000 kw. Saatlik elektrik alınacağından santraldeki gruplar yedek olarak kullanılacaktır.” şeklinde bir ifade olsa da Soma’daki santralden Balıkesir’e elektrik verilmesinin 1957 yılı Ağustos ayını bulduğu gazetelere yansıyan haberlerden anlaşılmaktadır.²²⁸ Balıkesir elektrik şebekesinin dağıtımı ve iyileştirilmesi yolundaki çalışmaları kapsamında trafo yapımına başlanmıştır. Balıkesir’de yapılacak trafo merkezlerinin sayısı 20 adettir.²²⁹

Ayrıca yeraltı kablo döşemeleri yapılmaktadır. Caddelerin ışıklandırılması işi de halledilme yoluna gidilmiştir.²³⁰ Elektrik şebekesi ile ilgili işler bu tarihten birkaç yıl sonrasına kadar devam etmiş ve 1960 yılında tamamlanma aşamasına gelmiştir.²³¹ Elektrik şebekesi 1930 yılına Mannesman direkleri ile havai hat olarak tesis edilmiştir. Şehirde 5 adet dağıtım merkezi olup güçleri 550 KVA.’dır. Bu merkezlere 1950 yılına kadar 3 adet daha eklenip güç 725 KVA ya çıkarılmıştır. Şehrin elektrik tesisatı bir İtalyan Marelli şirketi tarafından tesis edilmiştir.

²²⁶ A.g.e. , s.69 vd.

²²⁷ *Türk Dili Gazetesi*, “ Soma’dan Balıkesir’e elektrik verme teşebbüsü”, 8 Aralık 1954,s.2Batı Anadolu elektrik şebekesi; Soma ve İzmir termik santralleri ile Gediz ve Ağaay hidrolik santralinin paralel çalıştırılması suretiyle takviye edilerek, İzmir, Manisa, Balıkesir, Aydın vilayetleri içinde bulunan şehir, kasabalar ile buradaki sanayinin elektrik enerjisinin temin edilmesine çalışılmıştır.

²²⁸ *Türk Dili Gazetesi*, “Balıkesir’e Soma’dan elektrik Pazar günü olabilecek”, 2 Ağustos 1957, s.1

²²⁹ *Balıkesir Postası Gazetesi*, “Trafo Merkezleri İnşaatı Başladı”, 8 Kasım 1958, s.1.

²³⁰ *Türk Dili Gazetesi*, “Şehrin Yeraltı Elektrik Şebekesi”, 16 Ağustos 1958, s.1, 2.

²³¹ *Türk Dili Gazetesi*, “Şehrimizin Elektrik Şebekesi Tamamlanıyor”, *Türk Dili Gazetesi*, 9 Nisan 1960, s.1.

245.598 lira bedelle hükümet tarafından satın alınarak belediyeye devredilmiştir. Muharrik kuvvet dizel elektrik sistemi 750 beygir gücündeki olup daimi olarak güç üreterek gece, gündüz düzenli şekilde şehre elektrik verir. Genel aydınlatmadan kaynaklanan yıllık elektrik tüketimi 117.000 KW. Saat olup aydınlatma 900 lamba kullanılarak sağlanmaktadır. İşletmenin belediyeye ekli, kendisine bağlı ayrı bir bütçesi vardır. Abone sayısı 3329’ dur. Bir KW. Saat elektrik tüketim bedeli aydınlatmada 36 kuruş sanayi kullanımında 18 kuruş, resmi dairelerde 29 kuruştur. Balıkesir elektrik şirketi ile ilgili bazı haberlerin zaman zaman Türk Dili Gazetesine konu edildiği görülüyor. Özellikle diğer şehirlerde uygulanan elektrik tarifelerine göre fiyat pahalı bulunduğundan bu durum şehirde yaşayanların tepkisini çekmiş ve uygulanan ücret tarifesinin gözden geçirilmesine dair haberler gazete sayfalarına yansımıştır.²³²

Buna rağmen şirket fiyatlarda herhangi bir değişiklik yapmamış, elektrik kilovat saat fiyatında iki sene sonra yeni bir düzenleme yapılarak 20 kuruş olan fiyat 21 kuruşa yükseltilmiştir. Ancak Şehir Meclisi, Teşrinisani toplantısında, elektrik fiyatları üzerinde küçük bir tenzilat yapmıştır. Şimdiye kadar alınmakta olan istihlak rüsumu kaldırılmış ve özel aydınlatma saat kiralarından da 20 para indirim yapılmıştır. Yalnız özel aydınlatma üzerine bir kuruş zamlı 20 kuruştan 21 kuruşa çıkarılmıştır. Kuvve-i muharriklerden, (hareket verici kuvvet) senede en az 720 kilovat taahhüt edenler 11, taahhütsüz kilovat cereyanı 16,5 resmi daireler ile hayriye ücreti de 15 kuruş olarak tespit edilmiştir.²³³ 1939 yılına kadar yabancı şirket eliyle yönetilen elektrik şirketi hükümet tarafından alındıktan sonra 30 Haziran 1939’da olağanüstü toplanan belediye meclisi tarafından şirketle olan 30 yıl süreli mukavele feshedilmiştir. Alınan karara göre tesisat bedelinin 15 yıl sürede belediyeler bankasına ödenmesine karar verilmiştir. Satın alma bedeli 245.000 lira olup santral ipotek edilecek ve elde edilecek gelirle 15 senede borç ödenmiş olacaktır.²³⁴

²³² *Türk Dili Gazetesi*, “Hakkımız Yok mu? Elektrik Şirketi, Elektrik fiyatlarında Tenzilat Yapmalıdır.” 4 Ağustos Çarşamba 1937, S.10193, s.1, İstanbul’da elektrik kilovat saati 12,5, İzmir’de 12,5 kuruştur. Fakat buna rağmen Balıkesir’de hala 20 kuruştur. Gazeteye göre hükümetin benzin ve petrol fiyatlarında yaptığı indirimden sonra, şirketin belediyeye yaptığı bir sözleşme bulunmasına rağmen bu gelişmeye istinaden fiyat gözden geçirilmeli ve indirime gidilmelidir.

²³³ *Türk Dili Gazetesi*, 24 İkinci teşrin, S.38, s.4, Belediye meclisinin 8.11.1939 tarihli Meclis toplantısında aldığı karar 3-1-371 numaralı ilan ile gazetede duyurulmuştur.

²³⁴ *Türk Dili Gazetesi*, “Meclis dünkü toplantısında elektrik mukavelesinin feshine karar verdi.”, 1 Temmuz 1939, S.4218, s2.

Balıkesir Belediyesinin ürettiği 1.087.000 kilowat elektriğin 544.111 kilowatı aydınlatmada 350.134 kilowatı enerjide olmak kaydıyla 894.245 kilowattır. Balıkesir Belediyesi elektrik üretiminden 1946'da 36.035 lira, 1947 yılında ise 21.805 lira gelir elde etmiştir. Elektrik Santralinin 1950-1955 yıllarındaki elektrik üretimi şöyledir: 1950'de 1.254.456.kws 1951'de 1.892.370 kws. 1952'de 1.985.277 kws. 1953'de 2.447.403 kws. 1954'de ise 3.368.963 kws.

Alçak gerilim hatları ise; 1950'te 31.100 metre, 1951'de 31.100 metre, 1952'de 34.000 metre, 1953'te 39.000 metre, 1954'de 44.570 metre uzunluğa sahiptir. Elektrik abonesi sayısı 1950 yılında 4303 kişidir. Bunların 3838'i özel abonelerden, 127 si resmi dairelerden, 338'i ise kuvve-i muharrike abonelerinden oluşmaktadır. 1951'de abone sayısı 1149 artmıştır. Bunların 1068'i özel abone, 81'i kuvve-i muharrike abonesidir. Böylelikle toplam abone sayısı 1951 yılında 5452 olmuştur. Bunların 4906'sı özel abone, 127'si resmi daire abonesi, 419'u kuvve-i muharrike abonesidir. 1952 yılındaki abone artışı 858'dir. Artışın 757'i özel abone, 20'si resmi daire abonesi, 81'i ise kuvve-i muharrike abonesidir.

Bu artışlarla 1952'deki toplam abone sayısı böylelikle 6310 olmuştur. Bu abonelerin abone cinsine göre dağılımı şöyledir: 5663 özel abone, 147 resmi daire abonesi ve 500 kuvve-i muharrike abonesi. 1953 yılındaki abone artışı 680 olmuştur. Resmi daire abone sayısında artış olmamış, özel abone sayısı 576, kuvve-i muharrike abonesi 104 artmıştır; böylelikle 1953 yılı toplam abonesi 6990'a yükselmiştir. Bunların abone cinsi dağılımı şöyledir. 6239 özel abone, 147 resmi daire abonesi, 604 kuvve-i muharrike abonesi. 1954 yılında Resmi daire abone sayısında artış olmamış, özel abone sayısı 724, kuvve-i muharrike abonesi 110 artmıştır; böylelikle 1954 yılı toplam abonesi 6963 özel abone, 147 resmi daire abonesi, 714 kuvve-i muharrike abonesi olmak üzere 7824'e yükselmiştir.²³⁵

²³⁵Elektrik verileriyle ilgili olarak Balıkesir Belediyesi, *Balıkesir Belediyesi Fotoğraf Albümü 1950-1955 ve İller Bankası Belediyeler Yıllığı* isimli eserlerdeki verilerden yararlanılmıştır. Balıkesir Belediyesi, *Balıkesir Belediyesi Fotoğraf Albümü 1950-1955*, Ankara, 1955, Balıkesir belediyesi elektrik santrali verileri, s.65.vd., İller Bankası, *Belediyeler Yıllığı*, C.I. , Ankara, 1949, s.270.vd.

1.8. Haberleşme, Posta ve Telefon Hizmetleri:

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren İstanbul ile Karesi Sancağı arasındaki posta hizmetleri Bandırma limanı vasıtasıyla posta gemilerinden istifadeyle sağlanmıştır. 1865 yıllarında “Fevaid-i Osmaniye” şirketinin vapuru Perşembe günü İstanbul’dan Bandırma’ya sefer yapmış, Bandırma - Balıkesir hattına da “Bandırma Tariki” adı verilmiştir. 1875 yılına gelindiğinde bu hizmet “İdare-i Aziziye” şirketinin vapurları tarafından iki hat şeklinde sağlanmıştır. Diğer hat, “Tekirdağ Tariki” dir. 20 yy. başlarında sancak merkezleri ve büyük kazaların dışında büyük nahiyelerde bile merkezlerinde dahi “Telgraf ve Posta Müdürlüğü” ya da memurluğu kurulmuştur.²³⁶ Ancak Balıkesir’de çok erken devirlerden beri telgraf haberleşmesi olduğu, H.1305 (M.1888) Karesi Vilayeti Salnamesinden anlaşılmaktadır.²³⁷ 1898 Büyük Balıkesir Depreminde, mevcut durumdaki telgrafhanenin ıslah edilecek seviyede hasar gördüğü anlaşılmaktadır.²³⁸ Cumhuriyet öncesi dönemde Karesi Sancağının posta telgraf ve telefon hizmetleri konusunda düzenli ve dönem itibarıyla oldukça gelişmiş şartlara sahip olduğu görülüyor.

Bu döneme ilişkin olarak yapılan bir tez çalışmasına göre Karesi Gazetesinde konuyla ilgili önemli bilgiler verilmiştir.²³⁹ TBMM, savaş döneminde haberleşmeye verdiği önemi bu alanla ilgili kanun ve kararları çıkarmaya devam etmesiyle gösterir. Bu kararlardan biri de 17.05.1921 tarih ve 125 Nolu Posta Pulları Hakkındaki Karardır. Bu kararlar, üzerinde Millî Mücadele Hatırası ibaresi yazılı İstanbul, İzmir, Balıkesir, Bursa, Adana ve sair işgal edilmiş yerlerin fotoğraflarını ihtiva eden posta pullarının oluşturulması istenir.²⁴⁰ Balıkesir- Bursa Arasında telefon bağlantısı 17 Ağustos 1933 yılında sağlanmıştır. İlçelerle merkez arasındaki telefon bağlantısı ise 26 Mart 1933’te kurulmuştur.²⁴¹ Ancak köylerde ve şehrin değişik yerlerde yaygınlaştırılması için yapılan çalışmalar sonraki yıllarda da devam etmiştir.

²³⁶ Mutaş, A.g.e, s.50.

²³⁷ A.g.e, s.195.

²³⁸ Ömer Ali Bey, *Ömer Ali Beyin Şiir ve Hatıra Defteri*, s.5,6.

²³⁹ Sami Korkmaz, *Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Balıkesir’de Sosyal Hayat*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 60,61.

²⁴⁰ TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 1, C. 1. , 17.05.1337, s. 442.

²⁴¹ *Türk Dili Gazetesi*, 17 Ağustos 1933.

1934 yılı sonbaharında yayınlanan bir habere göre merkez köylerinin telefonu bir aya kadar bitecektir. Beş yerde santral kurularak merkez nahiyeye bağlı köylere telefon hattı çekilmektedir. Habere göre; Ayşebacı, Çayırhisar, Karaman Köyü, Çengeloğlu çiftliği ile diğer bir köyde olmak üzere beş yerde santral yapılacak ve bütün köyler buraya bağlanacaktır. Halalca köyü hattı santral merkezi olan Çayırhisar'a kadar götürülmüş buradan da şehre hat çekilmeğe başlanmıştır. Merkez köylerinin telefonu bir ay içinde bitirilecektir.²⁴² Gazetenin başka bir haberinden ise işin bir ayda olmasa da 1935 yılının 20 Şubatında bittiğini anlaşılmaktadır.²⁴³ Bunlardan başka Özellikle İstanbul-İzmir gibi büyük şehirlerle olan telefon irtibatının da 1934 yılı Aralık ayı başından itibaren tesis edilmesi ile ilgili bilgi veren haberlere rastlanmaktadır.

Türk Dili Gazetesinde 28 Kasım 1934'de verilen bir habere göre Aralık ayından itibaren İstanbul-Balıkesir telefon devresi (çift hat) bitirilmiş ve haber yayınlanmadan üç gün önce denemesi yapılmıştır. Balıkesir-İstanbul Hattı Susurluk, Kemalpaşa, Karacabey, Bursa, Gemlik, Orhangazi, Yalova, İzmit istikametinden geçmektedir. Bu hat İstanbul ile birlikte bu güzergâhtaki yerler ile de görüşme imkânı verecektir. Bu görüşmenin ücreti üç dakika için 70 kuruş olacak, olağanüstü durumlarda ücret 225 kuruş olarak uygulanacaktır.

Görüşmeler en fazla altı dakika olabilecektir. Dolayısıyla 1934/35'te Balıkesir'de yetersiz de olsa şehrin bir kısmına telefon hizmeti verilmekte ve bu yerlere yenilerinin eklenmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Şehirde bir telefon tesisatının kurulması işinin 1935 baharında ciddi şekilde ele alındığı ve çalışmaların hızlandığı anlaşıyor. 1935 yılı Nisan ayında yapılan belediye meclis toplantısında şehirde telefon tesisatı kurulması temennisi gündeme gelmiştir. İbrahim Sami ve Sadri Beypazarlı şehirde telefon tesisatı yapılması ile ilgili meclise bir takrir vermişler, meclisten de telefon tesisatı yapılması için Vilayet makamınca İçişleri Bakanlığından temenniyatta bulunulması kararlaştırılmıştır.²⁴⁴ Çevre il ve ilçelerle olan telefon irtibatının kurulması işine 1930'lu yıllarda devam edilmiştir. İstanbul, Bursa gibi yakın şehirlerle kurulan bağlantı 1938 yılının Mayıs ayında Manisa ile devam etmiştir.

²⁴²*Türk Dili Gazetesi* "Merkez Köylerinin telefonu bir aya kadar bitiyor", 29 Birinci teşrin, Pazartesi 1934 S.4341, s.2.

²⁴³*Türk Dili Gazetesi* "Balıkesir Köylerinin Telefon İşİ Bitirildi.", 20 Şubat 1935, S.9575, s.2.

²⁴⁴*Türk Dili Gazetesi*, "Şehre Telefon da Yapılacak.", 22 Nisan 1935, S.9621, s.2.

Sındırgı'daki hattın Manisa'nın Akhisar ilçesine uzatılmasıyla Balıkesir Manisa arasında da telefon hattı tesis edilmiştir. İlk görüşme Akhisar Kaymakamı Rıfat Yenal ile Türk Dili arasında yapılmıştır.²⁴⁵ Ancak henüz şehirde santral olmadığından görüşmeler postaneden yapılacak bunun için de ayrıca 15 kuruş ihbariye bedeli alınacaktır. Haberde birkaç gün içinde İzmir'le de telefon bağlantısı kurulması için hat çekilmeye başlanacağı ifade edilmektedir.²⁴⁶ Bu yazıdan Balıkesir'de telefon hizmetlerine dair önemli bilgilere ulaşmamız mümkün olmaktadır.

Buna göre Balıkesir merkezi ve bağlı köylerinde hat uzunluğu 1061 kilometredir. Kaza ve nahiyelere bağlantıyı sağlayan hatların uzunluğu 455 kilometredir, köy hatları uzunluğu 606 kilometredir. Telefon hizmetleri 22 adet santral makinesi ve 98 adet telefon makinesi aracılığıyla yürütülmektedir. Bu işlemleri yürüten fen memurları ile hat çavuşlarının ücretleriyle hatların onarımı için harcanan giderler özel idare tarafından karşılanmaktadır.1946 yılı Balıkesir'ini anlatan bir eser olan Türkiye Kılavuzunun Balıkesir bölümünde telefon hizmetinden kısaca bahsedilmiştir. Buna göre, şehirdeki posta ve haberleşme araçları geniş bir alanda kullanılmaktadır. Balıkesir'de Otomatik olmayan bir telefon santrali ile haberleşme sağlanmaktadır.

Bu şebeke şehirlerarası telefon şebekesine bağlı olup haberleşme faaliyetleri yeni yapılan PTT Binasından yürütülmektedir.²⁴⁷ Kurum 1946-1947 yılları arasında Sivas ile Erzurum arasında yapılan 425 km'lik telefon devresinin inşaatını tamamlayarak işletmeye açmıştır. Bunun yanında kurum Eskişehir-Balıkesir arasında Kütahya-Tavşanlı üzerinden 305 km uzunluğunda yeni bir telefon devresi daha inşa eder.²⁴⁸ Ülke içi telefon şebekesi çalışmalarına önem veren PTT İdaresi bu dönemde uluslararası haberleşmeye de önem vermiştir. Bu amaçla birçok şehirden yurtdışı ile özelinde de Amerika Birleşik Devletleri ile radyo telefon yöntemi ile görüşmeler yapılması için çalışmalar yapılmıştır.

²⁴⁵ *Türk Dili Gazetesi*, "Manisa- Balıkesir Telefon Hattı Tamamlandı.", 10 Mayıs 1938, S.3877, s.2.

²⁴⁶ *Türk Dili Gazetesi*, "İstanbul-Balıkesir Telefon Görüşmesi Bu Ay Başı Başlıyor.", 28 İkindiçeşrin, 1934, S.4362, s.2.

²⁴⁷ Hüseyin Orak, *Türkiye Kılavuzu*, Horoz Matbaası, İstanbul, 1946, s.473.

²⁴⁸ Nadir, Yurtoğlu, "Haberleşme Sektörünün Önemli Bir Teşekkülü: Milli Mücadele Döneminden 1960 Yılına Türkiye'de Posta, Telgraf ve Telefon (PTT) Teşkilatı (1920-1960) ", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 32. (2016): 47-104, s.74.

Bu alışmalar sonucunda Zonguldak, Kozlu, Konya, Bursa, Mersin, İşkenderun, Samsun, Sivas, Trabzon, Erzincan, İznik, Gölcük, Erzurum, Kars, Karadeniz Ereğlisi ve Balıkesir yerleşim merkezleri ile ABD arasında radyo telefon yöntemi (telsiz cihazlarıyla sesli haberleşme) görüşmesini başlamıştır.²⁴⁹

Bunun yanı sıra; Fransız S.F.R. Firmasıyla maliyeti 12.400.000 lirayı bulan radyolink sistemi kurulmasını içeren sözleşmeler imzalanmıştır. Bunlar; 120 telefon kanallı İzmir - Antalya - Konya - Ankara; Konya - Adana - İşkenderun, İşkenderun - Antalya - Elazığ - Diyarbakır - Batman - Antalya; Afyon - Kütahya - Eskişehir - Bursa - Bandırma - Balıkesir şehirleri arasında dört yeni radyolink sisteminin oluşturulması yönünde 10 Nisan 1957’de yeni bir sözleşme daha imzalanmıřtır²⁵⁰

²⁴⁹ Ziya, Tata, “Olaylara Bakış, Nisan 1953, Ulaştırma Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, S.120, Yıl 11, Haziran 1953, s. 184.

²⁵⁰ *Ayın Tarihi Dergisi*, S.81, Yıl: Nisan 1957, s. 21.

II. BÖLÜM

1923-1960 DÖNEMİNDE BALIKESİR'DE EKONOMİK HAYAT

2.1. Tarım:

Balıkesir ili Coğrafi konumu itibariyle iki denize kıyısı olan ayrıca Ege ve Marmara bölgesinde toprakları bulunan ve bu nedenle de iki bölgenin iklim özelliklerini taşıyan bir şehirdir. Bu konumu ve özellikleri nedeniyle de toprak bakımından verimliliği yüksek bir şehir olmasının avantajına sahiptir. Balıkesir il olarak bünyesinde barındırdığı ovaları, gölleri ve geniş vadileriyle her türlü tarımın yapılmaya çalışıldığı verimli bir tarım bölgesi olmuş, tarihi süreçte Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet döneminde ülke ekonomisinde önemli bir yer tutmuştur.²⁵¹

Balıkesir şehir merkezi kurulduğundan beri hem zirai üretimdeki çeşitliliğin fazlalığı hem de il dâhilinde ya da çevresinde üretilen ürünlerin şehirde satılmak üzere getirildiği bir “Pazar” şehri konumunda olmuştur. Karesi Beyliği devrinde Arap seyyah İbn-i Battuta Balıkesir’e yaptığı ziyarette şehirde canlılığa, zengin ve şirin çarşıların varlığına dikkat çekmiştir. Osmanlı Devleti zamanında da Balıkesir şehri Osmanlı sarayına giden gıda ürünlerinin temininde kullanılan bir bölge olmuş, sefer zamanlarında ihtiyaç duyulan gıda maddelerinin sağlanmasında önemli rol oynamıştır.

19. Yüzyılın son çeyreğinde 1885’te şehre gelen Arvent Agaton Efendinin ziraatin geliştirilmesi ile ilgili yaptığı çalışmalar dikkat çekicidir. Arvent Agaton Efendi’nin yaptığı çalışmalar sadece bir ürün ya da işle sınırlı kalmamıştır. Agaton o dönemde yeni kurulan Balıkesir Ziraat Odasını geliştirmeye çalışmış, başka ürünlerle ilgili faaliyetler yürütmüş, tarımın modern yöntem ve araçlarla yapılmasına yönelik faaliyetlerde de bulunmuştur.²⁵² Bu kapsamda Arvent Agaton Efendi Balıkesir’de bağcılık, tütün, pamuk ve ipekböcekçiliği ile ilgili çalışmalar da yapmıştır.

²⁵¹ *Kaynak Dergisi*, Halil İbrahim, Kepsutluoğlu, “Balıkesir Arazisi”, S.19-20, Ağustos-Eylül 1934,s.439.

²⁵² Aydın, Ayhan, *Yeni Haber*, “100 Yıl Önce Balıkesir’de Bir Ziraat Öncüsü Arvent Agaton Efendi”, 29 Ağustos 1995, s.3; Aydın, Ayhan, “100 Yıl Önce Balıkesir’de Bir Ziraat Öncüsü Arvent Agaton Efendi”, *Ermeni Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.8, Kış 2003, s. 2-4.

Halkın bilmediği başka bir tür olan ve daha iyi para getireceğine inandığı Amerika'dan getirilen 'Havana tütünü' tohumlarını Balıkesir'e getirerek halka dağıtmıştır. Agaton'a göre bu tütünden sarma yaprak sigara yapılmakta böylelikle daha pahalıya satılmaktadır. Yine geldiği dönemde Balıkesir ve çevresinde pamuk eken üreticilerin pamuktaki hastalık nedeniyle mağduriyet yaşadığını öğrenince Adana'dan bu hastalığa dayanıklı başka bir cins pamuk tohumu getirir. Çok ucuz bir fiyata satılmak üzere Belediye'ye bırakır. Ayrıca Agaton Efendi Balıkesir'e gelir gelmez ipek böceği üretimine de el atmış ve yetiştiricileri eğitmeye, ürünlerdeki randımanı arttırmaya yönelik çalışmalar yapmaya başlamıştır.

Agaton Efendi çiftçilere, köylülere verdiği tarımla ilgili bilgileri adeta bir öğretmen gibi aynı zamanda uygulayarak gösteren bir uygulayıcıdır. Agaton'a göre tarımın gelişmesinin şartı modern tarım teknikleri uygulamaya ve bu aletleri kullanmaya bağlıdır. Bu nedenle bu teknikleri ve aletleri Balıkesir halkına öğretmeye ve kullanımını arttırmaya önem vermiştir. Bandırma'dan getirttiği bir demir pulluk ve tırmığı bütün üreticilere örnek olarak göstermiş uygulamalı olarak tarlada bizzat kendi kullanmıştır.

Pulluğun ve tırmığın uygulamalı olarak nasıl kullanılacağını gösterdiği gibi kara sabanla tırmık arasında karşılaştırmalar yaparak köylüye sağlayacağı faydayı çarpıcı sayısal değerlerle de ortaya koymaya çalışmıştır. Örneğin kara sabanla günde birkaç dönüm işlemek mümkünken pulluk ve tırmık kullanarak en az otuz dönüm sürmek mümkün olacaktır. Yine bu modern makineleri kullanarak işçi yevmiyesinin getireceği maliyeti azaltmak mümkün olabilecektir. Kara sabanın bir başka mahsuru da toprağı çizmesidir ki modern demir pulluk ise toprağın cevherine işlemektedir.

Agaton Efendi, bu konuyla ilgili olarak çiçeği burnundaki Balıkesir Ziraat Odasını da harekete geçirmeye çalışmış, odaya bir layiha vermiş ve alet kullanılmasını tavsiye etmiştir.” Balıkesir tarihi süreçte bir tarım şehri olduğundan şüphesiz ki üretim bağıcılıkla sınırlı değildir. Tarımsal faaliyetler içerisinde başı çeken diğer ürünler ise buğday, arpa, yulaf, çavdar, kapluca, mısır ve darıdır. Özellikle buğday ve arpa üretimi çok daha yaygındır. Ayrıca baklagillerden de en fazla nohut, bakla olmak üzere fasulye ve mercimek üretiminin de yapıldığı bilinmektedir.

Balıkesir’de şehrin ihtiyacına yettiği gibi ihraç edilecek miktarda soğan ve sarımsak üretimi de yapılmaktadır. Bunlardan başka patates, yerelması, şalgam, havuç, pancar gibi zirai ürünler de şehir halkının ihtiyaçlarına yönelik olarak üretilmektedir. Sanayi bitkileri sınıfına giren ürünlerden en çok ekilen ürün “kilitli pamuk” cinsi pamuktur. Ayrıca bir dönem ihracı yapılan tütün ve az miktarda afyon üretimi de yapılmıştır. Yağlı bitkiler sınıfına ait bitkilerden ise susam önemli miktarda üretilmekte ayrıca gül ve anason da üretilmekteydi.²⁵³

Yüzyıllar boyunca bu vasfını sürdüren şehir 20.yy.’a girildiğinde de aynı durumdadır. Ancak uzun savaşların süregeldiği bir dönem olan yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde savaşlar nedeniyle zor bir dönem geçirmiştir. Kurtuluş Savaşı sürecinde şehirde murabahacılık (İslami bir satış yöntemi), ihtikâr (vurgunculuk) artmış, İç Anadolu Bölgesi’nden buğdayı 3 kuruştan alan tüccar, Balıkesir’de 25-30 kuruşa halka satmıştır.

Kurtuluş Savaşı içerisinde Balıkesir’de tarım ve hayvancılık sekteye uğramış, un ekmek fiyatlarında muazzam artışlar olmuş, halk ekonomik olarak büyük zorluklar yaşamıştır. Cumhuriyet dönemine değin süregelen uzun savaş yıllarında savaş koşulları nedeniyle köyler boşalmış ve tarımsal üretim büyük ölçüde azalmıştır.²⁵⁴ Nüfusun büyük bölümünün köylerde yaşadığı düşünüldüğünde, cumhuriyet dönemine geçildikten sonraki en önemli işlerden birisi de köyleri yeniden canlı hale getirmek ve köylüyü yeniden tarıma yönlendirerek toprağı işlemesini sağlamak ve üretimi arttırmaya çalışmak olmuştur.²⁵⁵

Bundan sonraki süreçte ise üretilen ürünü o dönemin teknolojisini kullanarak işleyen tarıma dayalı bir sanayi yapısı ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Nüfusun büyük çoğunluğunun yaşadığı köylerle ilgili Tanzimat döneminde Vilayet Nizamnamesi, İttihat ve Terakki devrinde ise Vilayet kanunu çıkarılsa da köylerle ilgili boşluklardan kaynaklanan belirsizlik devam etmiştir.

²⁵³Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, *Balıkesir Rehberi* (1920), Balıkesir Valiliği Kültür Yayınları, 1997, s.32-33.

²⁵⁴Savaş yıllarında nüfus azalmış, üretim yapacak işgücü niteliği de iyice bozulma göstermiş olduğundan tarım alanlarının büyük bir kısmı yıllarca ekilmemiştir. İş gücü kaybindan dolayı Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında köylülere tarımda çalışma ve ekme yükümlülüğü uygulanmıştır. A.G. Ökçün, *Tarımda çalışma ve ekme yükümlülüğü 1914-1922*, 2. Bs. Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları Ankara, 1997, s.5, Cumhuriyet döneminde ise, iyi hâli görülen köylü mahkûmlara ekim ve hasat zamanlarında izin verildi. BCA. 25.4.1926. 3488/30.18.1.1/18.27.7. , BCA. 10.4.1927. 5030/30.18.1.1/24.23.13.

²⁵⁵1927 yılında yapılan sayıma göre, 13.648.270 olan toplam nüfusun % 75,8’i kırsalda yaşıyordu. *İstatistik göstergeler 1923-1992 (İG)*. , T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları (1994). Ankara, s.8.

Kırsaldaki köylerde yaşayan köylünün en büyük problemlerinden biri bu düzenlemelerle köylere tüzel kişilik verilmemesinden dolayı, burada yaşayan güçlü kimselerin insafına ve gücüne tabi olmak zorunda kalmış olmalarıdır. Bu durum mülkiyet durumunda güç sahiplerine büyük avantajlar sağlamış, toprakların kısıtlı kişilerin kontrolüne geçmesine neden olmuştur. Bu durumu çözümlmek, köylerde de bir kamu düzeni kurmak için köylerle ilgili bir köy kanunu çıkarılmıştır. Osmanlı toprak düzeni bozulduğu ve 19. yüzyıldan itibaren mirî topraklar özel mülk hâline geldiği için, yeterli toprağı olmayan çiftçiler çoğunlukta idi. Bir aileye ancak yetebilen topraklar da zaman geçtikçe miras yoluyla parçalanıyordu.²⁵⁶ Dolayısıyla nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan köylüler yoksuldu. Ayrıca yüzlerce yıldır üretici köylülerin üzerinde ağır bir yük olarak varlığını korumuş olan Aşar vergisi cumhuriyetin ilk yıllarında da devam etmiş, bütçenin en önemli gelir kalemlerinden biri olmuştur. Bu vergi köylülerle mültezimler arasında sorunlara neden olmakta, üretim miktarının yükselmesini engellemekte ve rejime karşı güven kaybına sebep olmaktadır.

Aşar Vergisi bu mahzurları ortadan kaldırmak maksadıyla bizzat Mustafa Kemal'in emriyle çıkarılan 552 sayılı yasa ile 17 Şubat 1925 tarihinde kaldırılmıştır.²⁵⁷ Cumhuriyetin ilanını izleyen yıllarda imkânlar doğrultusunda yapılan tüm bu iyileştirmeler, hayata geçirilen kanuni düzenlemeler, kurulan kooperatifler, ıslah istasyonları, modern tarım tekniklerinin yaygınlaştırılmaya çalışılması, modern tarım aletlerinin arttırılması vb. tüm icraatlar ülke genelinde olduğu kadar bir tarım ve hayvancılık şehri olan Balıkesir'i de doğrudan ve genelde olumlu yönde etkilemiştir. Döneme ilişkin Balıkesir'deki tarımsal faaliyetler incelenirken belli başlı kaynaklardan bilgi almak mümkün olmaktadır. Yüzbaşı İshak Hakkı Bey cumhuriyetten önceki Balıkesir hakkında verdiği bilgileri içeren "1920'de Balıkesir" adlı eserinin "Kısm-ı İktisadi" isimli IV. Bölümünde, toprağın kullanım şekilleri üzerinde durmuş, şehrin üretim durumunu yansıtan karşılaştırmalı ithalat ve ihracat cetvelleri vermiştir.

²⁵⁶Örneğin, köy kanununun çıkarılmasından 14 sene sonra Balıkesir'de 1938 yılında 5000 dönümden fazla araziye sahip olan işletme sayısı dokuz adettir. Engin Gülen, *Kurtuluş Savaşı Yıllarında Balıkesir*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Balıkesir 2007, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s.133-153.

²⁵⁷552 Sayılı Aşarın İlgası ile Yerine İkame Edilecek Mahsulatı Araziye Vergisi Hakkında Kanun, *Düstur*, 3. Tertip, C.6, s.99.

Balıkesir tarım kadar hayvancılığın da önemli bir yer tuttuğu, bu konuda günümüzde bile bu vasfını sürdüren önemli bir şehirdir. İshak Hakkı Bey eserine 1905 yılında Balıkesir ilindeki hayvan varlığına dair bir çizelgeyi de koymuştur.

Tablo.15 “1919 Yılı İhracat Cetveli”²⁵⁸

Cinsi	Vagon	Adet	Lira Olarak Değeri
Buğday	600	-	720.000
Arpa	300	-	150.000
Bakla	150	-	90.000
Mısır	100	-	60.000
Yulaf	5	-	2.000
Çavdar	50	-	25.000
Burçak	20	-	12.000
Susam	-	1000 Çuval	20.000
Nohut	-	1500 Çuval	12.000
Afyon Sakızı	-	300 Sandık	150.000
Pamuk	-	500 Balya	200.000
Yün	-	500.000 Okka	25.000
Yapağı	-	80.000 Okka	50.000
Tereyağı	-	20.000 Okka	30.500
Palamut	-	200.000 Okka	80.000
Kavun Karpuz	50	-	10.000
Kereste	-	3.000 Adet	40.000
Koyun	-	5.000 Adet	100.000
Keçi	-	20.000 Adet	50.000
Kuzu	-	4.000 Adet	120.000

Kaynak: Yzb. İshak Hakkı Bey,1920’de Balıkesir

²⁵⁸İthalat ve İhracat Cetvelleri İsmail Hakkı Beyin “1920’de Balıkesir adlı eserinden yararlanılarak tarafımdan oluşturulmuştur.

Tablo.16 “1919 Yılı İthalat Cetveli”

Cinsi	TL Olarak Değeri	Geldiği Ülke/Şehir
Basma	200.000	Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere,
İplik	100.000	İtalya, İngiltere,
Kaput	200.000	Amerika
Kahve	100.000	Brezilya
Şeker	400.000	Cava
Pirinç	25.000	Hindistan, Cava
Çay	15.000	Hint, Seylan
Demir Çivi	150.000	Almanya, Belçika
Karabiber	5.000	Singapur
Kırmızıbiber	2.000	Yunanistan, Selanik
Kına	5.000	Trablusgarp, Mısır
İspermeçet Mumu	5.000	İtalya, Avusturya
Kibrit	20.000	İtalya, Avusturya
Sigara Kâğıdı	100.000	İtalya,
Saçma-Kurşun	5.000	Almanya, Belçika
Petrol Yağı	90.000	Rusya, Romanya, Amerika
Tuz	100.000	İzmir
Kükürt	2.000	İtalya
Kalay	8.000	İngiltere, Almanya
Nişadır	2.500	İngiltere, Almanya
Göz taşı-Şap	1.000	İtalya
Çinko	3.000	Belçika, Almanya
Teneke	3.000	Almanya
Cam	3.000	Belçika, Almanya
Züccaciye	200.000	Avusturya, Almanya, Hindistan
Tuhafiye-İtriyat	100.000	Almanya, Fransa
Bakır	10.000	Almanya, Belçika
Kösele-Rugan	200.000	Fransa, İtalya
Toplam	2.153.500	

Kaynak: Yzb. İshak Hakkı Bey,1920’de Balıkesir

Tablo.17 1923-1924 Yılları Balıkesir'in Hububat ve Bakliyat Hasılatı

Yıl	Hububat Hasılatı (Kilo)	Bakliyat Hasılatı (Kilo)
1923	96.000.000	7.000.000
1924	200.000.000	8.500.500

Kaynak: Gazali, Balıkesir Vilayeti Coğrafyası, Balıkesir Vilayet Matbaası, 1927, s.66.

Tablo.18 1923-26 Şehir Merkezi Hububat Ekimi Yapılan Arazi (Dönüm Olarak)

Yıllar	Buğday	Arpa	Yulaf	Kaplıca	Mısır	Darı	Çavdar
1923	52.000	120.000	1.000	60	50.000	200	-
1924	186.000	129.500	9.180	5.300	23.760	-	36.720
1925	351.000	265.000	9.500	1200	67.800	25.000	65.000

Kaynak: Gazali, A.g.e. s.84-90, 91-96.

1923 yılı ürün dağılımı incelendiğinde merkezde tek bir ürünün değil birçok ürünün aynı anda ekildiği, hemen hemen bütün ürünlerin ekim alanlarının çoğaldığı görülmektedir. 1924 yılı Balıkesir'deki tarımsal üretim açısından oldukça verimli bir yıl olarak geçmiştir.1922 yılında ülkedeki hububat üretiminin iki milyon tonlarda olduğu düşünülürse Balıkesir'in tarımsal üretimdeki yeri ve önemi daha iyi anlaşılacaktır.²⁵⁹ Hububat ve sebze-meyve üretimi yanında önemli bir tarımsal ürün sanayi bitkilerinin üretimi ve bundan elde edilen ürünler olmuştur. Bunun yanında haşhaş ve susam da üretilen sanayi bitkileri arasındadır. Ayrıca Balıkesir şehir merkezinde diğer birkaç ilçeyle birlikte bazı sanayi bitkisi üretimi de yapılmaktadır. Bunlara ait üretim miktarları ise Balıkesir ve Gönen'de üretilen keten 1923 yılında (52.825 kilo), Balıkesir ve Sındırgı'da bol miktarda üretimi yapılan haşhaş 1923 yılında 1.718.000 kg. 1924 yılında 1.140.000 kg'dır.

²⁵⁹Ezgi Aydoğmuş, *Atatürk Dönemi Tarım Politikalarının Balıkesir'deki Uygulamaları (1923-1938)*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s.74.

Balıkesir, Bandırma, Dursunbey, Edremit, Gönen, Sındırgı, Burhaniye’de üretilen susam ise 1923 yılında 1.800.000 kg. 1924 yılında ise 1.056.000 kg olarak gerçekleşmiştir.²⁶⁰

Tablo.19 1925 Yılında Merkez İlçede Yetişen Hububat Miktarı (Kilo olarak)

Balıkesir	Buğday	Yulaf	Kum Darı	Mısır	Arpa	Çavdar
1925	49.582.096	1.140.000	250.000	10.000.000	6.950.000	13.545.000

Kaynak: Gazali, a.g.e, s. 79-80.

Tablo.20 1926 Yılı Balıkesir Merkez Kazası Hububat Üretim Miktarı

Balıkesir	Buğday	Yulaf	Kum Darı	Mısır	Arpa	Çavdar
1926	35.000.000	600.000	--	8.000.000	33.300.000	660.000

Kaynak: Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi 1926, s. 12, 28-29.

Bu dönemde pamuğun yanında Balıkesir’de üretilen diğer bir önemli ürün olarak tütün gösterilebilir. Yeni Cumhuriyette tarımla uğraşanların en büyük sorunlarından biri de ihtiyaç duydukları tohumluk, zirai aletler ve tarımda kullanılacak hayvanların temini meselesidir. Bu eksiklikleri gidermek adına ihtiyaç sahibi çiftçilere tohumluk, çift hayvanatı ve alet-i ziraiye temini için Ziraat Bankası’na Hükümet bütçesinden bir tahsisat yapılması fikri kamuoyunda ve mecliste tartışılmaya başlanmıştır. Tahsisat için öngörülen kaynak konusu Mecliste tartışmalara sebep olmuş ancak sonuçta meseleye kısa sürede çözüm getirilmiştir. Kanun gereği 1923 senesi Maliye Bütçesinden Ziraat Bankası İstanbul avansına iki milyon lira tahsisat yapılacak ve bu iki milyon liranın da diğer bölgelere dağıtımı bizzat İktisat Vekâletinin tayin edeceği muhtaç çiftçilere verilmek suretiyle yapılacaktır. Bu miktarın bir milyon altı yüz bin liralık kısmı tohumluk ve dört yüz bin liralık kısmı da çift hayvanatı ve alet-i ziraiye alınması amacıyla kullanılacaktır.

²⁶⁰ Aydoğmuş, A.g.t, s.87.

Ancak yapılan tohumluk tahsisatın mahalli bölgelere dağıtımında yapılan adaletsizlikler büyük tartışmalara neden olmuş, tepki çekmiştir. Örneğin bir tarım şehri olan Karesi Vilayetine ayrılan tohumluk tahsisatı miktarı çok az bulunmuştur. Bu tahsisattan Karesi Vilayetine düşen miktar sadece 8.000 liradır. Tarımsal üretim konusunda Karesi vilayetinin yanına bile yaklaşamayacak durumdaki Afyon'a 100.000, Eskişehir'e 160.000, Kütahya'ya 100.000, Bilecik'e 70.000 lira tahsis edilmişken Balıkesir'e verilen 8.000 lira çok az bulunmuştur.²⁶¹ Konuyla ilgili Zafer-i Milli Gazetesinde yapılan haberde bu gelişme büyük şaşkınlık ve üzüntüyle karşılanmış ve eleştiri konusu olmuştur.²⁶²

1925 yılında aşar vergisinin kaldırılması ve az da olsa tarımda makineleşmenin artması nedeniyle ürün üretimlerinde artış yaşanmıştır. 1925 yılında il genelinde 60 orak makinesi ve 38 adet traktör ithal edildiği görülmektedir.²⁶³ 1926 yılında ekim yapılan alanlar artmakla birlikte üretim miktarlarında bir miktar düşüş gözlenmiştir. Bu düşüşün sebebi o sene yaşanan kuraklıktan kaynaklanmaktadır.²⁶⁴ Bu nedenle daha önce haftalık 5-6 vagon hububat ihracatı yapan çiftçiler ciddi derecede bu kuraklıktan etkilenmişlerdir. Ancak bu düşüş baklagiller üretimine yansımamış, bu ürün grubunda yaşanan artış devam etmiştir. Ziraî ürünler arasında hububat en başta yer almakta olup ekimi yapılan alan miktarı 2000 kilometrekareye yaklaşmaktadır.

Bu noktada 1927 yılından sonraki hububat ve baklagiller hakkındaki bilgilerin yer aldığı verileri kullanarak, çalışmamızın sınırını oluşturan 1960 yılına yaklaşmayı kolaylaştıran eserlerden de kısaca bahsetmek gerekir. Bunlar; 1933 tarihli Ticaret ve Sanayi Odasının Ticaret ve Sanayi Odası 10.Yılıda isimli eseri, yine Balıkesir Ticaret Odasının çıkardığı 1957 basımlı Balıkesir İktisat Kılavuzu ve Balıkesir'le ilgili DİE'nin 1950 yılı ziraat sayımlarını veren Yurt Ansiklopedisidir. Bu eserler sayesinde hububat ve baklagillerin üretimi hakkında genel bir toparlama yapmak mümkün olmuştur.

²⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Yıl: 1923, C.1, s.581.

²⁶² Zafer-i Milli Gazetesi, "Tohumluk Tahsisatı", 21 Ekim 1923, s.2.

²⁶³ Aydoğmuş, A.g.t. , s.101.

²⁶⁴ Türk Dili Gazetesi, "Balıkesir Çiftçiliği", 24 Kasım 1926, s.2.

Tablo.21 1927-1932 Buğday Ekim Alanları ve Üretim Miktarları Tablosu

Sene	Dönüm	Kilo
1927	385.105.	41.005.970.
1928	299.753.	35.197.625.
1929	344.963.	30.846.670.
1930	398.012.	32.391.955.
1931	419.710.	37.600.700.
1932	440.022.	56.018.554.

Kaynak: Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası, *Ticaret ve Sanayi Odası 10.Yılda*, s.27.

Tablo.22 1927-1932 Bakla Ekim Alanları ve Üretim Miktarları Tablosu

Sene	Dönüm	Kilo
1927	60.330.	9.540.700.
1928	86.028.	3.354.100.
1929	80.635.	2.015.900.
1930	54.200.	4.323.100.
1931	69.231.	7.969.460.
1932	90.334.	5.981.900.

Kaynak: Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası, *Ticaret ve Sanayi Odası 10.Yılda*, s.27.

Tablo.23 1927-1932 Afyon Ekim Alanları ve Üretim Miktarları Tablosu

Sene	Dönüm	Kilo
1927	32.241.	33.281.
1928	43.285.	48.581.
1929	33.766.	10.925.
1930	46.925.	43.972.
1931	43.090.	15.714.
1932	36.230.	31.390.

Kaynak: Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası, *Ticaret ve Sanayi Odası 10.Yılda*, s.28.

Tablo.24 1927-1932 Pamuk Ekim Alanları ve Üretim Miktarları Tablosu

Sene	Dönüm	Kilo
1927	33.059.	646.590.
1928	59.200.	1.138.075.
1929	53.100.	796.500.
1930	54.780.	651.832.
1931	35.720.	852.800.
1932	29.462.	449.452.

Kaynak: Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası, *Ticaret ve Sanayi Odası 10.Yılda*, s.28.

Tablo.25 Bazı Tarım Ürünlerinde 1940-1955 Üretim Miktar Tablosu

Ürün	1940	1946	1950	1955
Buğday	32.496.	72.000.	58.000.	111.980.
Arpa	12.723.	22.000.	28.000.	49.957.
Mısır	36.588.	22.190.	23.200.	31.285.
Mahlût*	1.782.	5.715.	9.410.	17.448.
Patates	1.052.	660.	1.737.	5526.
Fasulye	1.094.	1.078.	1.907	--
Pamuk	686.	188.	831.	2.264.

***Mahlût:** Karıştırılmış çavdar ya da yulafın buğdayla karıştırılmış hali.

Kaynak: Balıkesir Ticaret Odası, *Balıkesir İktisat Kılavuzu*, Balıkesir, 1957, s.87.

Bunlardan başka, Balıkesir İktisat Kılavuzunda sanayi bitkileri sınıfına giren ürünlerin 1956 yılı üretim miktarları da verilmektedir. Buna göre; 1956 yılında, 6.500 ton patates, 3.800 ton tütün, 10.000 ton ayçiçeği, 74.400 ton şekerpancarı, 69 ton yerfıstığı, 4160 ton pamuk, 3.700 ton susam, 860 ton keten, 1.038 ton haşhaş, 17 ton anason, 100 ton aspir üretimi yapılmıştır.²⁶⁵

²⁶⁵ Balıkesir Ticaret Odası, *Balıkesir İktisat Kılavuzu*, Balıkesir, 1957, s.71.

Balıkesir’de üretilen tarım ürünlerinin üretim miktar verilerinin verildiği bir başka kaynak da Yurt Ansiklopedisi’nin Balıkesir maddesidir. Ancak ansiklopedinin verileriyle Balıkesir Ticaret Odasının yayını Balıkesir İktisat Kılavuzu isimli eserindeki 1950 yılı verileri karşılaştırıldığında bazı ürünlerde yakın rakamlar olmasına rağmen bazılarında dikkat çekici farklılıklar göze çarpmaktadır. Ansiklopedinin kaynak olarak gösterdiği 1950 Yılı DİE ziraat sayımı verilerine toplam tahıl üretimi 156.866 tondur. Bunun; 75.112 tonu buğday, 26.491 tonu arpa, 13.368 tonu mısır, 15.473 tonu yulaftan oluşmaktadır. Toplam baklagiller üretimi ise 15.106 tondur. Ayrıca 5.518 ton bakla, 3.294 ton nohut, 1816 ton fasulye, 1930 ton Pamuk, 2431 ton ayçiçeği, 4058 ton tütün, 1738 ton susam üretimi vardır.²⁶⁶

Tablo.26 1925-1926 Balıkesir (Kazalarıyla Birlikte) Bakliyat Üretimi (Kilo olarak)

Yıllar	Bakla	Nohut	Fasulye	Mercimek	Börülce	Burçak
1925	11.954.000	2.731.500	4.861.600	16.800	448.850	2.228.100
1926	17.176.000	2.856.960	2.300.000	402.000	1.076.440	18.196.000

Kaynak: Gazali, A.g.e. s. 81-82; Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi 1926, s.28-29.

Balıkesir merkez ilçesinde 1925-26 yıllarında bağcılık ve ipek üreticiliği az da olsa devam etmektedir. Yine bu yıllarda, 1.Dünya savaşıdan önce çok daha ileri durumda olan ipek üretimi iyice azalmış durumdadır. Balıkesir Ticaret Odasının 1923-33 yılları arasını ele alan eserinde savaştan önce 50-60.000 kilo ipek üretimi olduğu, bunun da 40.000 kilosunun ihraç edildiği bildirilmektedir. Ancak 1925 yılında merkezde kalan 1000 dönüm arazideki dutluklar vasıtasıyla 500 kutu tohumdan 14.000 kilo koza elde edilebilmiştir.²⁶⁷ Çalışılan dönemin sonlarına doğru 1956 yılına gelindiğinde ipekböcekçiliği önemli derecede azalmış ve 640 lira değeri olan 160 kg. seviyesine kadar üretim azalmıştır.²⁶⁸ Balıkesir ilinin yoğun olarak tarım ve hayvancılıkla geçinen ve bu üretimini yurt içine ve dışına ihraç eden bir şehir olması, doğal olarak istatistik verilere de yansımaktadır.

²⁶⁶Komisyon, Yurt Ansiklopedisi, “Balıkesir”, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1982,s.1151.

²⁶⁷Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi 1926, s.10; Gazali, A.g.e, s.70-72; Balıkesir Ticaret Odası, Ticaret ve Sanayi Odası 10.Yılda, Balıkesir, 1933, s.30.

²⁶⁸Balıkesir Ticaret Odası, Balıkesir İktisat Kılavuzu, Balıkesir,1957, s.76.

Şehrin 1925-1926 yılı ihracat cetveli incelendiğinde ihraç ürünleri tarım ve hayvancılık kalemlerinden oluşmaktadır.²⁶⁹ Bu ürünler arasında tarımsal ürünler bulunmakla birlikte sanayi ürünleri de tarım ve hayvancılığa dayalı olarak şekillenmiş durumdadır. Tarıma dayalı sanayi ürünü olarak un üretimi birinci sıradadır. Şehirde yapılan bir diğer üretim faaliyeti de arıcılıktır. 1956 yılında 1560 arı kovanından 12.500 kilogram bal ve 550 kilogram balmumu elde edilmiştir.²⁷⁰

Bu yıllarda Balıkesir şehir merkezinde un üretimi giderek o döneme göre modern sayılabilecek sistemleri kullanmaya başlamıştır.1925 yılında kurulan Karesi Dakik Fabrikası ile 1926 yılı Nisanında dönüştürülen Kuyumcu Zade fabrikası bunlara örnektir. Özellikle Vilayet merkezinde Muharrem Hasbi isminde müteşebbis bir zat tarafından alet ve edevatı gibi ustaları da Avrupa'dan getirilerek Balıkesir İstasyonu civarında kurulan 250 beygir kuvvetinde dizel motorlu fabrika diğer un fabrikalarını iş yapamaz hale getirmiştir. Mehmet Gazali Balıkesir Vilayeti Coğrafyası isimli eserinin 107-111'nci sayfalarında Fabrikalar başlığını taşıyan bölümün 109-110'uncu sayfalarında bu fabrika hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir.

Merkezde 1926 yılı sonunda buharla çalışan ve günde 3500-4000 kilo üretim kapasitesine sahip dört fabrika bulunmaktadır.²⁷¹ Balıkesir'deki bu döneme ait tarım uygulamalarına ilişkin yaygın haberler yapan Zafer-i Milli Gazetesindeki haberlere 1926 tarihinden sonra rastlayamıyoruz. Bunun nedeni basın tarihi kısmında da ifade ettiğimiz üzere gazetenin bu yıldan itibaren yayınlanmasına son verilmesidir. Ancak bu boşluğu aynı yıl içerisinde yayın hayatına başlayan Türk Dili Gazetesi dolduracaktır. Gazetede bu yıldan itibaren hemen hemen her yıl tarım konulu haberler yayınlanmaya başladığı görülmektedir. Şehrin tarımını etkileyen bir diğer önemli mesele 1926 yılı Nisan ayında başlayıp 1927-1928 yıllarında da devam edecek olan kuraklık olmuştur. Bu kuraklığın şiddetli geçtiğini Türk Dili Gazetesindeki haberlerden anlamak mümkündür.²⁷²

²⁶⁹ 1925-26 yılı ihracat ve ithalat ürünleri hakkında detaylı bilgi için Bkz.. *Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi* 1926, s.10,12-13.

²⁷⁰ Balıkesir Ticaret Odası, *Balıkesir İktisat Kılavuzu*, Balıkesir,1957, s.77.

²⁷¹ A.g.t, s.112.

²⁷² *Türk Dili Gazetesi*, “Balıkesir’in 1926-1927 Senesi Kışlık Zer’iyyatı”, 22 Mayıs 1927,s.2. , *Türk Dili Gazetesi*, “Vilayetimizin Ahval-i Umumiye-i Ziraiesi”, 30 Ocak 1927, s.1,3.

Cumhuriyetin ilanından itibaren geçen sonraki on yıllık süreçte de Balıkesir tarım yönünden sıkıntılı bir dönem geçirmiştir. Cumhuriyetle birlikte her alanda olduğu gibi tarım alanında da birçok yenilik getirilmeye çalışılırken 1929 yılında dünya ölçeğinde büyük bir ekonomik buhran meydana gelmiştir. Şehirde yaşayanların geçim kaynağı ticaret ve sınai üretimden çok tarıma dayanmaktadır. Bu dönemde tarımsal ve hayvansal üretimden alınan vergiler genel vergi gelirleri içinde önemli bir yer tutmaktadır. Halk ürettiği zirai ürünlerin de özellikle 1929 Büyük buhran nedeniyle satışına yasak getirilince büyük sıkıntı çekmiştir. 1930 yılı Mayıs ayında Balıkesir’den İçişleri Bakanlığı’na çekilen ve Bakanın da Başvekâlete ilettiği telgrafta “Balıkesir Vilayeti mahsulatının ihraç edilememesinden dolayı hüküm süren iktisadi buhranın vilayetin her tarafında bedbinlik husulüne sebep olduğundan bahsedilmiştir.”²⁷³ 1925 yılında Balıkesir şehrinin zirai durumunu daha iyi duruma getirmek için önemli bir adım atılarak ticaret borsası kurulmuştur.²⁷⁴ Ancak bu borsa ne yazık ki uzun ömürlü olmayı başaramayarak 1932 yılında kapanmak zorunda kalmıştır.²⁷⁵ Bir sonraki açılış tarihi olan 1958 yılına kadar da kapalı kalacaktır.

1930’lu yılların ilk yılları tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de ekonomik buhranın olumsuz etkilerinin hissedildiği ve bu olumsuz etkilerin giderilmesine yönelik kararların alındığı, uygulamaların yapıldığı yıllar olmuştur. 1929 yılında patlak veren ve bütün dünyada etkileri görülen ekonomik buhran neticesinde ülkenin uyguladığı politikalarda büyük değişiklik olması kaçınılmazdır. 1929-1938 yılları arasında buhranın da etkisiyle devletin ekonominin tümüyle içinde olduğu ve şahsi teşebbüslerden çok devletçi bir politikanın izlerinin görüldüğü yıllardır. Bu yıllar özellikle 1930’ların başından itibaren daha katı devletçilik politikalarının uygulamasını isteyenlerle görece olarak daha ılımlı ve şahsi teşebbüslere de imkân tanınmasını savunanların mücadelesine sahne olmuştur. Bu mücadelenin yansımalarını ülkenin ve şehrin en önemli gelirini oluşturan tarım ve hayvancılık alanında görmek kaçınılmazdır. Bu gelişmenin yansıması olarak devletin en önemli ismi olan Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün 1931 yılında yaptığı Balıkesir ziyaretinin gündemi daha çok ekonomik olarak şekillenmiş verilen mesajlar bu yönde olmuştur.

²⁷³BCA, 0.30.10. ,06.05.1930, Yer Bilgisi: Kutu: 160, Gömlek: 126, Sıra: 9.

²⁷⁴BCA, 0.30.18.1.1. ,19.07.1925,Yer Bilgisi: Kutu: 14, Gömlek: 44, Sıra: 19, Dosya Eki: 176. 8.

²⁷⁵BCA, 0.30.18.1.2. , 09.06.1932, Yer Bilgisi: Kutu: 29, Gömlek: 45, Sıra: 2, Dosya Eki: 176. 86.

İktisadi buhranın Balıkesir iline yansımalarını gazete sütunlarına taşınan haberlerden izlemek mümkündür. Balıkesir Valisi İbrahim Ethem Akıncı'nın 1932 yılı başında, Millet meclisi başkanı Kazım Paşanın 1932 yılı ortasında verdiği mülakatlar tarımsal üretimde bazı sıkıntılar olduğunun hükümetçe bilindiğini ve buna yönelik ülke ve il genelinde önlemlerin alınmaya çalışıldığını göstermesi bakımından önemlidir.²⁷⁶ Bu doğrultuda Balıkesir'e hatırı sayılır miktarda bir ziraat ödeneği tahsis edildiğini görüyoruz.²⁷⁷ Bu dönemde yapılan önemli çalışmalardan biri de tarla zararlılarıyla ve haşerat ile yapılan mücadeledir. Balıkesir çevresinin tepelerle çevrili olması nedeniyle yaban domuzu ve kurt gibi hayvanlar tarafından verilen bazı zararlar olabilmektedir. Hükümetler bu sorunu çözmek için çiftçiye tüfekler vermiş, ücretsiz mermi, barut ve fişek dağıtımını yapmıştır. Yine ürün verimini ve kalitesini etkileyen tarla zararlılarını etkisiz hale getirmek için ziraat memurları çiftçilerle ilgilenmiş, sorunları dinlemiş ve mücadele için gerekli alet ve ilacı ücretsiz olarak çiftçiye vermiştir.

Balıkesir merkezinde yapılan ziraat sonucunda birçok tarım ürünü yetiştirilmektedir. Bunlar hububat ürünleri, baklagiller, soğan sarımsak, toprak altı sebzeleri ile vatandaşın kendi ihtiyaçları kadar yetiştirdiği diğer sebze ve meyvelerdir. 1935 yılında Devletin tarım kesimi ile ilgili aldığı önemli bir karar 2814 Sayılı “ Türkiye Ziraat Bankasının ipotekli ve müteselsil kefaletli zirai alacaklarının taksitlendirilmesine dair kanun” dur. Bu kanunla hedeflenen amaç çiftçinin birikmiş borçlarını ödeyerek rahatlmasını sağlamaktır. Bu kanun gereğince üreticinin bütün zirai alacakları yıllık %3 faizle taksitlendirilmiş, taksitlerin ise eşit yıllık taksitler halinde on beş senede ödenmesi hedeflenmiştir.²⁷⁸ Kanunla 1929 büyük buhranı ile zor durumda kalan üreticiyi korumak amacıyla borç kapsamı 1931 sonuna kadar olan borçları kapsayacak şekilde belirlenmiştir. Kuraklık ve herhangi bir afet veya mücbir ve fevkalâde bir sebeple birkaç taksitin kısmen veya tamamen teciline zaruret görülecek hallerde bu tecil bankanın teklifi ve İcra Vekilleri Heyetinin tasvibiyle kararlaştır ve tecil edilen taksitler %3 faize tâbi tutulacaktır.

²⁷⁶ *Türk Dili Gazetesi*, “Valimizin Beyanatı”, 12 Ocak 1932, s.1,2. *Türk Dili Gazetesi*, “Meclis Reisimizin Gazetemize Beyanatı”, 28 Ağustos 1932, s.1,3.

²⁷⁷ *Türk Dili Gazetesi*, “Umumi Vilayet Bütçesi”, 2 Mart 1931, s.1,2; *Türk Dili Gazetesi*, “Umumi Vilayet Meclisinde Dün Ziraat ve Baytar Bütçeleri Görüşüldü.”, 9 Mart 1932, s.1,2. Bu habere göre ile ayrılan ödenek “1931 yılında 16.147 lira 34 kuruş olarak belirlenmiştir. Fidanlık masrafına 6.200 lira, hayvanat-ı muzır ile mücadeleye de 2.550 lira ayrılmıştır. 1932 yılında ise Baytar bütçesi 12.550 lira, Ziraat bütçesi de 16.192 lira olarak kabul edilmiştir.

²⁷⁸ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Yıl: 1935, C.4, s.214,215, 217,218.

1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren devletin diğer ekonomik konularda olduğu gibi tarım konusunda da piyasaya müdahil olduğu ve buna yönelik kararlar aldığı görülmektedir. Bu politikanın şehre yansması afyon, tütün, pamuk gibi bazı ürünlerin ekim sahalarının kısıtlanması, bazı ürünlerin de tohum cinsi seçimine yönelik adımların atılması gibi değişik şekillerde olmuştur. Bağcılık ve tütün ekimi ve üretiminin değişik miktar ve yerlerde dönem içerisinde devam ettiği görülmektedir. 1937-1938 yılları Ziraat Vekâletince memleketin zirai kalkınmasına yönelik çalışmaların yapıldığı yıllardır. Bu dönemde daha önceleri çok da verimli olmayan sulama politikasının geliştirilmesi için bazı düzenlemeler yapılması gerektiği fikri kabul görmüştür. Bunun üzerine sulama konusunda yapılan planlama doğrultusunda Anadolu coğrafyası on mıntıkağa ayrılmış, burada yapılacak işler için de 4.300.000 lira ödenek ayrılmıştır. Bu düzenlemede Balıkesir şehri 185.000 hektarlık bir alanda ve Susurluk Havzasını kapsayan bölgede olacak şekilde planlanmıştır.²⁷⁹ Benzer bir mıntika planlaması İnönü'nün emriyle yine Ziraat Vekâletinin ülkeyi on zirai mıntika şeklinde planlaması şeklinde hayata geçirilmiştir.

Bu planlama doğrultusunda Balıkesir Marmara Bölgesi zirai mıntikasında kalmaktadır. Bu mıntika Anadolu'nun kuzeybatısında Marmara denizinin Trakya ve Anadolu kıyılarını ve bu kıyıların arkasında kuzeye ve güneye doğru devam eden sahaları içermektedir. 72.662 kilometrekare olup Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, İstanbul, Kocaeli, Bursa, Balıkesir, Çanakkale ve Bilecik vilayet merkezleri ile Kütahya vilayetinin Simav, Emet ve Tavşanlı kazalarından oluşmaktadır.²⁸⁰ Şehir merkezinin 1940'ların başındaki genel zirai durumunu anlamak bakımından Balıkesir şehir merkezinin imar planını hazırlayan Egli'nin imar planı notlarında verdiği bilgiler önemlidir. Egli imar planı notlarında şehir halkına ait toprakların miktarını 47500 dekar olarak belirttikten sonra bunun 2500 dekarında halkın bağ ve bahçelerinde sebzeçilik yaparak yazlık ve kışlık sebze ihtiyaçlarını karşıladıklarını belirtmektedir. Bu zirai faaliyetlerle uğraşan kişi sayısını da plan notlarında 1500-2000 kişi civarında vermektedir.²⁸¹ Bu yıllarda Türk Dili Gazetesinde yayınlanan bir haber ilgi çekicidir. Buna göre ülkede ikisi doğuda biri Batı Anadolu'da olmak üzere üç şeker fabrikası kurulacaktır.

²⁷⁹ *Türk Dili Gazetesi*, "Anadolu'daki Bütün Sulardan İstifade Edilecek", 27 Kasım 1937, s.1-2.

²⁸⁰ *Türk Dili Gazetesi*, "Türkiye On Ziraat Bölgesine Ayrılacak", 4 Kasım 1938, s.2.

²⁸¹ Ernst Egli, *Balıkesir Şehir İmar Planı Notları*, Balıkesir, 1944, s.12.

Fabrika yeri olarak Batı Anadolu'da Balıkesir seçilmiştir. Fabrika Susurluk ile Bandırma arasındaki Yayaköy Köprüsü ile Kepekler Köyü arasında inşa edilecek, bu suretle buradan geçen Susurluk çayından istifade edilecektir. Bu işle ilgili görevliler Susurluk ve merkez ilçedeki üreticilere pancar tohumlarını dağıtmış olup şeker üretimine 1940 yılında başlanmış olacaktır.²⁸² Fabrika seçiminde Balıkesir ve Susurluk'un seçilmesinde hem coğrafi avantaj hem de iklim özelliklerinin uygunluğu öne çıkmıştır. 1956 yılı verilerine göre Susurluk ve merkeze yakın köylerde hasat edile şeker pancarı miktarı 66.320 dönüm alanda, dönüm olarak 1154,7 kg. verimle 76.585 ton olarak gerçekleşmiştir.²⁸³ Ancak kâğıt üzerindeki planın hayata geçirilmesi için epey zaman geçmesi gerekmiştir. Susurluk'taki bu fabrikanın temeli ancak 19 Nisan 1954'te atılıp fabrikanın açılışı da 7 Eylül 1955 tarihinde deneme üretimi yapılmak üzere Adnan Menderes tarafından yapılabilmektedir. Tam anlamıyla faaliyete geçme tarihi 28 Eylül 1955 tarihidir. Fabrikanın günlük pancar işleme kapasitesi 1800 tondur. Fabrika A.R.G.E kısaltmasıyla; 1.Deutsche Bergwerks und Hüttenbau Gesellschaft M.B.H. Salzgitte-Drüttel (DBHG), 2.Büttner-Werke, Krefeld - Uerdingen 3.Luck und Co. Braunschweig, 4. Salzgitte Maschinen A.G. Salzgitte – Bad (SMG) isimli dört firma tarafından kurulmuştur.²⁸⁴ Fabrikada 1956 yılı rakamlarına göre çalışan sayısının 1049 verilmesi fabrikanın sağladığı istihdamın fazlalığını göstermesi açısından önemlidir.

2.1.1. Tarım Kooperatifleri:

Atatürk başta olmak üzere hükümet yetkililerinin ve yerel idarecilerin önemle üzerinde durdukları ve üreticiyi teşvik ettikleri konu kooperatifleşme konusudur. Bu söylemlerin bir tezahürü olarak 1931-1932 yıllarında il genelinde olduğu gibi merkeze bağlı yerleşimlerde de yoğun bir şekilde kooperatifler kurulduğu görülmektedir. Türk Dili Gazetesinde bu yıllarda kooperatif konulu çok sayıda yazı kaleme alınmış, konuyla ilgili bilgiler veren haberler yapılmıştır.²⁸⁵ 1931 yılı Mayısında yayınlanan bir habere göre Balıkesir'de öncelikle merkezin de olduğu üç yerde örnek kooperatifler kurulacaktır.

²⁸² *Türk Dili Gazetesi*, "Vilayetimizde Bir Şeker Fabrikası Kuruluyor", 7 Ağustos 1938, s.1.

²⁸³ Turan Veldet, "30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii " T. Şeker Fabrikaları Neşriyatı No.48, Ankara 1958, Şeker Sanayii İstatistikleri, s.25.

²⁸⁴ Turan Veldet, "30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii ", T. Şeker Fabrikaları Neşriyatı No.48, Ankara 1958, s.343, Susurluk Şeker Fabrikası Hakkında Detaylı Bilgi için Bkz. Sedat Avcı, *Türkiye'de Şeker Sanayii*, s.256,258. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı Doktora Tezi.

²⁸⁵ *Türk Dili Gazetesi*, "Kooperatif", 20 Mayıs 1931, s.2.

Haberin yayınlanmasının hemen ertesi günü 30 üretici Ziraat Bankası müdürü İsmail Hakkı Beyle şehre kooperatifler hakkında bilgi vermek üzere gelen Ziraat Bankası Müdüriyeti Umumiyesi Kooperatifler Şefi Adnan Bey'in de katılımıyla bir toplantı tertip etmiştir. Bu toplantıda verilen bilgiler üzerine aralarında Keçecizade Mehmet, Kaptanzade Hasan, Varnalızade İsmail Hakkı, Ocakizade Talat, Barutçuzade Süleyman, Doktor Ahmet Oğuz Beyler gibi şehrin itibarlı ve tanınmış şahıslarının da olduğu bütün katılımcıların belli hisselerle kooperatife üye kaydı yapılmıştır.²⁸⁶ Kısa süre içerisinde çeşitli ilçe ve köylerde kurulanlarla kooperatif sayısı il genelinde hızla artmıştır. Öyle ki Türkiye'de kooperatif sayısı bakımından İzmir'deki 55, Giresun'daki 36, Aydın'daki 25 kooperatiften sonra Balıkesir 22 adet kooperatifle dördüncü sıradadır. Kurulan 4 adet kooperatifle sayı daha da artmaktadır.²⁸⁷ Gazete konu hakkında ilerleyen aylarda yaptığı yayınlarla bilgi ve haberler vermeye devam etmiştir.

1930'lu yılların ortasına doğru kurulalı henüz üç dört yıl olmasına rağmen kooperatiflerin giderek büyüdüğü ve geliştiği görülmektedir. Örneğin Balıkesir Merkez Ziraat Kooperatifinin yüz yirmi dört azası vardır. 23,110 lira taahhüt edilmiş sermayesinden 16,306 lirası ödenmiştir. 2,160 lira ihtiyatı vardır. Kooperatif Kuvayı Milliye Caddesinde bir binanın üst katında bulunmaktadır.²⁸⁸ Balıkesir Kooperatifi kurulmasından dört yıl sonra yıllık toplantısı için toplandığında İdare heyetinin sunduğu rapora göre 1931 yılında çok az bir sermaye ile işe başlayan Balıkesir-kooperatifinin 1935 yılına gelindiğinde taahhüt edilen sermayesi 23.450 liradır. Bunun 18228 lirası tahsil edilmiştir. Ortakların yüzde onlardan toplanan tevdiatlar toplamı olan 946 lirayla birlikte kooperatifin bugünkü sermayesi 27174 lira tutmaktadır. 1934 yılında ortaklarına 75915 lira ifrazatta bulunmuş ve önceki yıllardan devir olunan bakiyeler ile 75915 liradan vadesi hitam bulanlardan 58463 lira tahsil etmiş ve bütün masrafi çıktıktan sonra 1934 yılında 1970 küsur lira net kar elde etmiştir.²⁸⁹ Diğer kooperatiflerde de üye sayısı ve sermaye miktarı giderek artmaktadır.

²⁸⁶*Türk Dili Gazetesi*, "Kredi Kooperatifi Dün Teşekkül Etti", 21 Mayıs 1931, s.1.

²⁸⁷*Türk Dili Gazetesi*, "Vilayetimiz Kooperatifçilikte En İlerdedir", 8 Mayıs 1932, s.1,2. *Türk Dili Gazetesi*, "Vilayetimizde Kooperatif Adedi Çoğalıyor", 25 Mayıs 1932, s.1.

²⁸⁸*Türk Dili Gazetesi*, "Kredi Kooperatifleri, Balıkesir kooperatifinin yüz yirmi dört azası var, taahhüt edilmiş sermayesi 23. 110 liradır.", 21 Eylül 1934, S.4309, s.6.

²⁸⁹*Türk Dili Gazetesi*, "Kooperatiflerin Bazıları Yek Diğerine Bağlandı", 21 Mart 1935, S.9595, s.1, 2.

1935’de merkeze bağılı köylerde bulunan bazı kooperatiflerin daha verimli çalışması için sayılarının azaltılarak birleştirildiğı görölmektedir.²⁹⁰ 1935 yılında Devletin tarım kesimi ile ilgili aldığı önemli bir karar 2814 Sayılı “Türkiye Ziraat Bankası’nın ipotekli ve müteselsil kefaletli zirai alacaklarının taksitlendirilmesine dair kanun” dur.

Tablo.27 Kooperatif Ortak, Sermaye ve Borç Verme Durumu

Sene	Adet	Ortak Sayısı	Ödenmiş Adi Sermaye	Verilen Ödünç Para
1930	190	20.170	806.959	1.935.651.
1931	341	34.070	1.719.809	4.920.956.
1932	590	52.733	2.520.645	7.562.331.
1933	637	58.363	2.775.346	8.925.214(6 ayda)

Kaynak: Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası, Ticaret ve Sanayi Odası 10.Yılda, s.29.

Bu kanunla hedeflenen amaç çiftçinin birikmiş borçlarını ödeyerek rahatlamasını sağlamaktır. Cumhuriyetten önceki dönemde ve cumhuriyetin ilk yıllarında sanayi bitkisi olarak nitelendirilen ürünlerden en çok ekimi yapılan ürün “kilitli pamuk” cinsi pamuktur. Arvent Agaton Efendi 1880’li yıllarda geldiğı dönemde Balıkesir ve çevresinde pamuk eken üreticilerin pamuktaki hastalık nedeniyle mağduriyet yaşadığını öğrenince Adana’dan bu hastalığa dayanıklı başka bir cins pamuk tohumu getirir. Çok ucuz bir fiyata satılmak üzere Belediye’ye bırakır. Balıkesir’de bu yıllarda kütlü yani çekirdekli pamuk üretilen en yaygın sanayi bitkisi olarak öne çıkmaktadır. Devrin süreli yayınlarından bu ürünler hakkında bilgi almak mümkündür. Örneğın Zafer-i Milli Gazetesinin 3 Mart 1924 tarihli nüshasında “*Vilayet Pamukçuluğı*” başlıklı haberde Balıkesir’deki pamukçuluğun durumu hakkında detaylı bilgiler verilmektedir.²⁹¹ Gazete 6 ve 8 Marttaki sayılarında bir yazı dizisi olarak konuyu işlemeye devam etmiştir.²⁹²

²⁹⁰*Türk Dili Gazetesi*, “Kredi Kooperatifi Dört Yılda Ne İşler Gördü? ”, 14 Eylül 1935, s.2.

²⁹¹*Zafer-i Milli Gazetesi*, “Vilayetimizde Pamukçuluk”, 3 Ocak 1924, s.1.

²⁹²*Zafer-i Milli Gazetesi*, “Vilayetimizde Pamukçuluk”, 6 Ocak 1924, s.2; *Zafer-i Milli*, “Vilayetimizde Pamukçuluk”, 8 Ocak 1924, s.1.

Tablo.28 1923-1924 Yılları Balıkesir’deki Pamuk Hasılatı (Kilo olarak)

YILLAR	PAMUK HASILATI
1923	220.000
1924	400.000

Kaynak: Gazali, A.g.e. , s.69.

Bu dönemde il genelindeki pamuk ekim alanının dönüm olarak miktarı 83.287 dönüm iken Balıkesir merkezinde 52.000 dönümdür.²⁹³ Türk Dili Gazetesi yanında halkevinin açıldığı 1933 yılından sonra özellikle halkevinin yayın organı Kaynak Dergisi de bazı sayılarında Balıkesir tarımıyla ilgili ayrıntılı yayınlar yapmıştır. Yine Gençler Yolu Dergisinde de kısıtlı da olsa bazı bilgi kırıntılarına rastlanmaktadır. Örneğin derginin 1932 Nisanında yayınlanan 75 numaralı sayısında Balıkesir’in 1926-1932 yılı arasındaki pamuk üretimi verilerine ulaşmak mümkündür.²⁹⁴ Bu verilere göre Balıkesir’de 1926’da 750.000 kg., 1927’de 582.000 kg., 1928’de 780.000 kg., 1929’da 197.545 kg., 1930’da 660.530 kg., 1931’de 875.000 kg. pamuk üretimi yapılmıştır.

1932 yılında 30.993 dönümde ekim yapılarak 616.173 kg. pamuk üretimine ulaşılabacağı tahmin edilmektedir. Ekim yapılan alan 1929 yılında 52.000 dönüme ulaşmaktadır. Ülkedeki buğday piyasasının güven ve istikrar içinde gelişmesi büyük önem taşımaktadır. Bunu sağlamak amacıyla 3 Temmuz 1932 tarihinde, Ziraat Bankası tarafından buğday satın alınmasına dair kanun kabul edilmiştir. Bu gelişmenin Balıkesir’de nasıl karşılandığını yaklaşık iki hafta sonra Türk Dili Gazetesinde yayınlanan bir haberdan anlamak mümkündür.²⁹⁵ Bu kanunla hükûmet, tespit ettiği taban fiyatlarla ve yaptığı peşin ödemelerle üreticileri korumaya çalışmış, gerektiğinde piyasanın üstünde bir fiyatla alım da yapmıştır.²⁹⁶ Alınan önlemler kısa sürede olumlu sonuç vermiş ve üretim miktarı artmıştır. Bu artışın Balıkesir’e nasıl katkı sağladığını, nasıl gelişmeler olduğunu yine Türk Dili Gazetesinin 1932 yılındaki buğday konulu haberlerinden öğreniyoruz.

²⁹³ Mehmet Gazali, *Balıkesir Vilayeti Coğrafyası*, Balıkesir Vilayet Matbaası, 1927, s.70.

²⁹⁴ *Gençler Yolu Dergisi*, Ağustos 1932, S.75, s.6. Ancak konu ile ilgili olarak kaynaklar arasında küçük de olsa bazı farklılıklar olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin Reşit Kıpçak’ın “50. Yılda Balıkesir” isimli eserinde 1929 yılında pamuk üretimi pamuk ekimi yapılan 53.100 dönümde 796.500 kilo olarak verilmektedir. M. Reşit Kıpçak, *50. Yılda Balıkesir*, s.428,429, 438-439.

²⁹⁵ Hükûmetçe Ziraat Bankasına Mubayaa Ettirilecek Buğday Hakkında Kanun. (1932). *T.C. Resmî Gazete*. 2146, 10 Temmuz 1932. *Türk Dili Gazetesi*, “Buğday Meselesinin Halline Doğru”, 26 Temmuz 1931, s.1-2.

²⁹⁶ BCA, 2.7.1933, 14660/254-86/30.18.1.2, Yer Bilgisi: Gömlek:37, Kutu:49,Sıra:20.

Öncelikle Balıkesir hükümetin buğday alım noktası olarak tayin ettiği yerler arasındadır. (Diğerleri; Ankara, Polatlı, Eskişehir, Akşehir, Konya, Kütahya, Yerköy, Sivas, Denizli, Tekirdağ) Bu alım kararı duyulur duyulmaz fiyatlar artmış ilin bir önceki yıl 32 Milyon kg. olan buğday üretim miktarı 80 Milyon kg. olarak gerçekleşmiştir.²⁹⁷ 1933 yılında hükümetçe buğday alımı yapılacak yerlerin sayısı artırılmış, Balıkesir alım yapılacak yerler arasındaki yerini korumuştur. 1934 yılında yapılan düzenlemeyle alım yerlerine yenileri eklenmiştir. Yapılan haberlerden Ziraat Bankası vasıtasıyla yapılan alımlardan köylünün hoşnut olduğu ve ürününü rahatlıkla teslim edebildiği anlaşılmaktadır. Öyle ki 1933 yılı 8 Ağustosundan 13 Aralığa kadar 3,5 Milyon Kilogram buğday alımı gerçekleştirilmiştir.²⁹⁸ Ancak bu defa da bankanın aldığı ürünü depolayacak yer konusunda sıkıntılar belirmeye başlamıştır. Köylünün çok büyük kısmını ilgilendiren buğday üretimi ve alım satımı, devletin alıcı olarak piyasaya girmesiyle doğrudan müdahalelere açık hale gelmiştir.

Hükümetçe Ziraat Bankası aracılığı ile buğday alımlarına başlanmasından sonra, alınan buğdayların depolanması ve korunması sorunları da gündeme gelmiştir. Bu sıkıntıya devletin elindeki diğer imkânlar kullanılarak geçici çözümler bulunmaya çalışılmıştır. Örneğin alınan bir kararla Devlet Demiryollarına ait bazı silo, ambar, depo, hangarlar tamamen veya kısmen Ziraat Bankası'nın emrine verilmiştir. Ancak soruna kalıcı bir çözüm bulunması amacıyla buğday silo ve ambarlarının yapımı için girişimlere başlamak gerekli görülmüştür. İnşa edilecek silo ve ambarlar sadece depolama ve koruma görevi görmeyecektir. Hükümet, silo ve ambarların yapımıyla kuraklık yıllarında ortaya çıkabilecek kıtlığı önlemeyi ve ulusal savunma için gerekli olan buğday stoklarını bulundurabilmeyi de amaçlamıştır. Köylünün büyük kısmının buğday ekimiyle uğraşmasına rağmen, elde edilen ürünün ambarlarda iyi saklanamaması bir takım sorunlara yol açmıştır. Uygun koşullarda depolanmayan buğdaylarda küflenme, kızışma, bitlenme ve ürünün güve yapması sıkça rastlanan durumlardır. Bu yüzden her yıl üreticinin uğradığı zarar büyük miktarlara ulaşmış ve ekim için kullanılacak tohumun cinsi bozulmuştur. Tohum cinsinin bozulması ise uzun dönemde verimi düşüren önemli bir etkindir.

²⁹⁷*Türk Dili Gazetesi*, “Ziraat Bankası Buğday Mubayaasına Başlıyor”, 5 Ağustos 1932, s.1. *Türk Dili Gazetesi*, “Ziraat Bankası”, 10 Ağustos 1932, s.1. *Türk Dili Gazetesi*, “Buğday Mahsulü”, 14 Eylül 1932, s.2.

²⁹⁸*Türk Dili Gazetesi*, “Buğday Alımı”, 11 Ağustos 1933, s.1; *Türk Dili Gazetesi*, “Buğday Satışı”, 1 Eylül 1933, s.1. *Türk Dili Gazetesi*, “Buğday Mubayaası”, 22 Temmuz 1934, s.2.

Ziraat Bankası'nın ilk yıllarda buğday alım satımı sonucu elde ettiği kar oranının düşük olması silo ve ambar yapımı için kaynak yaratacak yeni bir düzenlemeyi gündeme getirmiştir.²⁹⁹ Tüm bu nedenlerle Ziraat Vekâleti, Ziraat Bankasının depo arayışına çözüm olarak vilayette silo inşası yoluna gitmiştir. Alımların başlamasından kısa bir süre sonra silo ve ambarların yapımını düzenleyen 2303 sayılı silo ve ambarlar hakkında Kanun, 22.06.1933 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Silo ve ambarların yapımıyla ilgili karardan sonra bunların yapımına hemen başlanmış bu kapsamda Balıkesir'de de altı tane biner tonluk ambar yapılmıştır.³⁰⁰ Ayrıca işleri daha düzenli yürütebilmek amacıyla bir yönetmelik hazırlanmıştır.³⁰¹ Müteakip yıllarda yapılan bir diğer düzenleme ise 24 Haziran 1938'de Toprak Mahsulleri Ofisinin kurulması olmuştur.³⁰² Buğday piyasasını düzenlemek, bunun için alım satım yapmak, gerekirse un ve ekmek fabrikaları kurmak, dünya buğday üretimi ve fiyat hareketlerini izlemek, araştırma yapmak ve yayın faaliyetinde bulunmak ofisin görevleri olarak tanımlanmıştır. Ziraat Bankasının buğday stokları ofise devredilmiş, buğday satın alınacak yerlerle fiyat ve şartlar ise, hükûmet tarafından belirlemiştir.³⁰³

Balıkesir'deki tarımsal üretimle ilgili döneme ait süreli yayınlarda da düzenli şekilde yayımlar yapıldığı görülmektedir. Balıkesir'de o dönemde faaliyette bulunan Türk Dili Gazetesi ve 1933 yılından sonra da Balıkesir Halkevinin çıkarmış olduğu Kaynak Dergisinde tarımla ilgili önemli miktarda haber ve yazıya rastlamak mümkündür. Ayrıca devlet eliyle yayınlanan tarım istatistiklerinden yararlanılarak da Balıkesir'deki tarımın durumu hakkında fikir edinilebilmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere Kaynak Dergisinde şehrin zirai durumu ile ilgili yazılara da zaman zaman yer verilmiştir. Örneğin derginin 33 numaralı sayısında Cumhuriyet idaresinin 12 yılda ziraat konusunda yaptığı işlerle ilgili kısa bir değerlendirmeye yer verilmiştir. Bu yazının ilk bölümünde ulusal ziraat politikasında cumhuriyet hükûmetlerinin yaptığı icraatlar anlatılmış, yazının ikinci bölümünde ise Balıkesir ile detaylı ilgili bilgiler verilmiştir.³⁰⁴

²⁹⁹ Mehmet Aykanat, *1923-1938 Döneminde Türk Tarım Politikası*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s.80, Bilsay Kuruç, *İktisat Politikalarının Resmi Belgeleri, 2303 sayılı yasayla ilgili Ziraat Encümeni Mazbatası*, C.2. Ankara 1963, s.482.

³⁰⁰ *Türk Dili Gazetesi*, "Depo Buhramı Var", 13 Aralık 1933, s.1-3; *Türk Dili Gazetesi*, "Silo İnşaatı", 10 Ocak 1934, s.2. Düstur, 3. Tertip, C.14, s.1527. , Aykanat, A.g.t. , s.86.

³⁰¹ BCA. 30. 18.1.2, 12.7.1934, Yer Bilgisi: Kutu: 46, Gömlek: 50, Sıra: 2.

³⁰² Toprak Mahsulleri Ofisi Kanunu, (1938). *T.C. Resmi Gazete*, (3958, 13 Temmuz 1938).

³⁰³ BCA. 30.18.1.2, 28.11.1938, Yer Bilgisi: Kutu: 85, Gömlek: 98, Sıra:13.

³⁰⁴ *Kaynak Dergisi*, 1935, S.33, s.1.

Balıkesir’de çiftçiler ile ilgili olarak yapılan iki büyük çalışma vardır. Balıkesir’deki buğday tohumlukları yıllar boyu süren savaş nedeniyle bozulmuştur. Bu nedenle Bunlardan birincisi çiftçinin ürettiği ürünlere ait tohumların ıslahı ve bölgeye uygun ürün üretilmesi meselesi olmuştur. Diğeri ise üretilen ürünlere zarar veren tarla zararlıları ile mücadele çalışmalarıdır. Bu kapsamda; görev yapan hükümetler ilin değişik yerlerinde birçok merkez açarak birer kalbur koymuşlardır. Bu makinelerde seneler boyunca ücretsiz olarak çiftçinin tohumu kalburdan geçirilmiş, müteakiben bu makineler çok ucuz bir bedelle halka verilmiştir. Balıkesir merkezinde vasi fidanlığında dışarıdan gelen çeşitli buğday tohumları tahlil edilerek denemeler yapılmıştır. Bunların içinde en kötü şartlarda bile mevcut buğdaydan bir buçuk kat daha fazla verim veren ve kuraklığa dayanıklı olan Mentana cinsi buğday öne çıkmıştır. Yazıdan 1930’lu yıllarda merkezde ve çevresinde bu cins tohumun en çok tercih edilen buğday cinsi olduğu anlaşılmaktadır. Cumhuriyetten önceki dönemle, cumhuriyetin ilk yıllarında bilhassa Balıkesir merkezde sebze üretimi yoğun iken meyveli ağaçların ise şehir yakınlarında yok denilecek kadar az olması nedeniyle meyve ihtiyacı Kepsut, Susurluk ve Dursunbey’den sağlanmaktadır.³⁰⁵

Cumhuriyetin ilk yıllarında ilçelerin yanında Balıkesir merkezi de meyve ve sebze üretiminde önemli bir konumdadır. Tarlalarda şalgam, havuç, pancar, turp, kereviz, pırasa, lahana, ıspanak, ebe gümece, semizotu, karnabahar, fasulye, bamya, patlıcan, bezelye, bakla ve kabağın türlü çeşitleri ile domates, yer elması ve her türlü salatalık gibi sebzeler yetiştirilmektedir. Ayrıca Balıkesir vilayeti yaş ve kuru meyve yetiştirmek hususunda da zengindi. Elma, ayva, erik, nar, vişne, kiraz, armut, kavun, karpuz, incir gibi yaş meyvelerle ceviz, badem, kestane gibi kuru meyvelere sıklıkla rastlanır. Ancak Bursa’nın (Hülü, yeşil türbe, al yanak) şeftalileriyle kuzu kestanesi burada yetişmez. Keza daha verimli şekilde üretildiği Kütahya, İzmir, Eskişehir gibi şehirdekilerle kıyaslanamasa da incir, vişne, kiraz, yaş üzüm gibi ürünlerin varlığı da bu dönemde söz konusudur. Bağcılık konusunda bu çalışmalar yapılırken aynı hastalıktan büyük darbe yiyen meyvecilik konusunda da bazı adımlar atılmıştır. Yazıya göre bu konuda yapılan bir çalışma neticesinde 1935 senesi içinde bir de ağaç fidanlığı tesis edildiği belirtilmektedir. Bunu teyit eden bir ön çalışmaya ait habere Türk Dili Gazetesinde rastlanmaktadır.

³⁰⁵ Aydoğmuş, A.g.t, s.74.

1934 Yılı 26 Temmuzunda yayınlanan bu habere göre Ziraat bahçesinde sene içerisinde bir meyve fidanlığı tesis edileceği, bunun için bahçenin çevresinde bulunan yirmi altı parça tarlanın istimlak edilmesi için çalışmalara başlanılarak belediye tarafından görevlendirilecek bir heyetin bu tarlalara kıymet takdir edeceği bildirilmiştir.³⁰⁶ Şehirde geçmişten beri üretilen önemli ürünlerden biri üzüm ve yapılan faaliyetlerden biri bağcılıktır. Bağcılık sadece yaş üzüm üretimi için değil pekmez, pekmezden üretilen ürünler, kuru üzüm ve şarapçılık bakımından da önemlidir. Ancak bağcılık Filoksera hastalığının bölgedeki bütün bağları kurutmasından dolayı bitme noktasına gelmiştir. Bu hastalığın meyve ağaçlarına ve meyveciliğe de çok olumsuz yönde etkileri olmuştur. Bu nedenle önceden bağlarla ve meyve ağaçlarıyla dolu olan bölge önemli bir süre bağcılık konusunda zenginken 19. yüzyılın sonları, 20. yüzyılın başlarından itibaren boşalmaya ve bu vasfını kaybetmeye başlamıştır. Aslında Filoksera hastalığının Balıkesir'deki geçmişi çok daha öncelere gitmektedir. Daha 1885 yılında bu hastalığın Balıkesir'deki bağlara büyük zarar verdiği ortadadır.

Cumhuriyet öncesinde Balıkesir tarımı için önemli isimlerin başında Arvent Agaton Efendi gelmektedir. 1885 yılında Arvent Agaton Efendi Balıkesir'deki ziraatı geliştirmek maksadıyla görevlendirilmiştir.³⁰⁷ Arvent Agaton Filoksera hastalığına çözüm bulmak için çalışmış, Avrupa ve Amerika'dan hastalığa daha dirençli asma kütüklerinin getirtilerek kullanılmasını önermiştir. Hatta bu işe öncülük ederek bu cins asma kütüklerinin üretilmesine çalışmıştır. 1925/26 yıllarına gelindiğinde bağcılıkla uğraşan üreticinin uzun yıllar boyunca Filoksera hastalığından dolayı çektiği sıkıntı devam etmektedir. Bu yıllarda merkezde 1500 dönüm alanda üzüm bağları bulunmaktadır. İl genelinde 4.085.000 kilo olan üzüm üretiminde merkezin payı 42.000 kilo olmuştur.³⁰⁸ 19.yy sonlarından itibaren il genelinde önemli yeri olan bağcılığın önemli bir sorunu haline gelen Filoksera hastalığı ile mücadele cumhuriyetin ilk yıllarında da sürmektedir. Ancak Balıkesir şehir merkezinde bulunan bağların bu hastalıktan büyük oranda yok olma noktasına geldiği, cumhuriyetin ilk yıllarına gelindiğinde ise bağcılığın daha çok ilçelerde devam ettiği görülmektedir.

³⁰⁶ *Türk Dili Gazetesi*, "Bir de meyve fidanlığı tesis ediliyor.", 26 Temmuz 1934, S. 4263, s.2. Gazetenin 10 Ağustos 1934 tarihli sayısının üçüncü sayfasında belediye tarafından verilen ilanda bir önceki haberde 26 parça olan tarla sayısının 28, kamulaştırma bedelinin 740 lira 25 kuruş olduğu görülmektedir.

³⁰⁷ A.g.t, s.73.

³⁰⁸ A.g.t. s.106.

Ziraat Müdürü Hüdai Bey'in Zafer-i Milli Gazetesine verdiği beyanat bu durumu açıkça ortaya koyması bakımından önemlidir.³⁰⁹ Hüdai Bey gazetede ki bu beyanatında vilayetin toprak yapısı, bağcılık, Balıkesir'deki bağcılığını durumu, Filoksera hastalığı ve hastalığa karşı alınan önlemler hakkında detaylı bilgiler vermiştir. Balıkesir şehir merkezinin etrafında bulunan bağ miktarı hastalık nedeniyle azalmış ve 1500 dönüme kadar inmişse de bu miktarda bir bağın varlığı bile hastalıkla mücadelenin önemini ortaya koymaktadır.³¹⁰ Yine bu yıllar üzüm üretimi ve bağcılığın yeniden canlandırılmaya çalışıldığı yıllar olmuştur. Ziraat idaresi tarafından onlarca yıl Filoksera hastalığından olumsuz şekilde etkilenen bağcılığı canlandırmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Balıkesir merkezinin hemen yanındaki Köşeler, Sötlüce ve Kara tepe semtlerinde boş tarla haline gelen yerler yeniden bağ haline getirilmiştir.

1932 yılı içerisinde Cumhuriyet Halk Fırkası salonunda ziraat müdürü tarafından bağ hastalıkları ile ilgili bilgilendirici konferanslar verilmiştir. Konuyla ilgili bir diğer gelişme de 1931-1932 yılında Vilayet Umumi Meclisi kararı ile Amerikan Asma Fidanlığı tesis edilmesidir.³¹¹ Tütün ve üzüm dışında, merkezdeki tarım ürünleri içerisinde buğday önemli yer tutmaktadır. 1935-1936'da tütün üretiminin azaldığı buna karşılık bağcılık konusunda bazı adımlar atıldığı görülmektedir. Hükümetler bu soruna çare üretmek için Balıkesir'de bir asma fidanlığı tesis etmiştir. Burada üretilen asma fideleri halka ücretsiz olarak dağıtılmış, halk da kendi toprağında en güzel şekilde üzüm yetiştirmeye çalışmıştır. Türk Dili Gazetesinin 23 Ağustos 1934 tarihli sayısında H. Basri Çantay Bağcılığın Balıkesir için taşıdığı değer ve önem hakkında detaylı bir yazı kaleme almıştır.³¹² Bağcılık konusunda yapılan çalışmaları anlatan Kaynak Dergisindeki bu yazıyı teyit edecek şekildeki bir yazıya Türk Dili Gazetesinde de rastlıyoruz. Türk Dili Gazetesine göre Ziraat Fidanlığında yetiştirilen 300.000 bağ çubuğu merkez ve ilçelerdeki üreticiye ihtiyaçları oranında dağıtılmıştır.³¹³ Sonraki dönemlerde de bağcılığı canlandırma faaliyetleri, izlenen devletçi tarım politikaları doğrultusunda vilayet idarecileri tarafından yürütülmüş, bağ çubuğu dağıtımına devam edilmiştir.

³⁰⁹Zafer-i Milli Gazetesi, "Bağcılık Hakkında", 8 Kasım 1923, s.1.

³¹⁰Hüdai, "Vilayet Bağcılığı", Kaynak Dergisi, S.2, Mart 1933, s.37-38; Gazali, A.g.e. , s.72.

³¹¹Türk Dili Gazetesi, "Bağ Ekimi", 17 Şubat 1932, s.2. Türk Dili Gazetesi, "Birçok Tarlalar Bağ Haline Gelmiştir", 4 Mayıs 1932,s.1.Balıkesir Vilayeti 1931-1932 Senesi Meclisi Umumi Mukarreratı, Balıkesir: Vilayet Matbaası, 1933, s.109.

³¹²Hasan Basri, Çantay, Türk Dili Gazetesi, "Balıkesir'de Bağcılık" 23 Ağustos 1934, S.4286, s.1,2.

³¹³Türk Dili Gazetesi, "Vilayetimizde Bağcılık", 4 Mart 1935, s.2.

Damızlık Amerikan fidesi yetiştirilmek üzere tesis edilen Amerikan anaç fidanlığı, yedi dekar anaçlık bağ tesis edilmek suretiyle genişletilmiştir. 1936 senesinde yetiştirilen 200.000 kök Amerikan fidanı vilayet bağcılarına parasız dağıtılmıştır. Ancak 1937 senesine gelindiğinde bu defa da bir başka hastalığın bağcılığa büyük zarar verdiği anlaşıyor. Bu hastalık birçok bağda görülen Mildiyo isimli hastalıktır. Türk Dili Gazetesinin 20 Mayıs 1937 tarihli sayısının ilk sayfasında Ziraat Müdürlüğünün bağcıları uyarmak için yayınladığı duyuru şöyledir:

“Bağcılarımızın nazarı dikkatine: Dün ve evvelki gün bazı bağlarda çok mühim bir hastalığın başlangıcı görülmüştür. Bu hastalık bütün bağcılarının öğrendiği Mildiyo hastalığıdır. Mildiyo hastalığının başlıca ilacı kireç ve göztaşından yaptığımız bordo bulamacıdır. Bu hastalık büyük bir tehlikedir. Bağlarına göztaşı yapmayanlar vakit kaybetmeksizin hemen yapmalı ve yapanlar da tekrar etmelidirler.”

Amerikan fidanlarının her toprağın ihtiva ettiği kireç miktarına göre bağcılarının muhtaç bulundukları fidan türlerinin ayrılması için muhtelif kaza merkezlerinde çiftçilerin toprakları Ziraat memurları tarafından daire laboratuvarlarında tahlil edilmiş ve herkesin toprağına uygun türler tayin edilerek ayrılmıştır.³¹⁴ Bağcılık ve üzüm üretiminin İkinci Dünya Savaşından sonra 1950’li yıllarda azalarak da olsa devam ettiğini görmekteyiz. 1957 yılından yayınlanan Balıkesir İktisat Kılavuzu isimli eserde bazı diğer tarım ürünleri üretimiyle ilgili bilgiler yanında üzüm üretimi ve bağcılıkla ilgili verilere de yer verilmiştir. 1950’lerdeki verilere geçmeden 1923-1933 yılları arasındaki bağcılık verilerini vermek aradaki farkı anlamak açısından kanımca yararlı olacaktır. Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası 10.Yılda isimli esere göre 1923-1933 yılları arasında 9252 dönümde bağcılık yapılarak 1.024.000 kilo üzüm elde edilmiştir. Dolayısıyla 1956’ya gelindiğinde ulaşılan alanın 860 hektar, üretimin ise 9000 ton olması dikkat çekicidir.³¹⁵ 1957 yılında yayınlanan Balıkesir İktisadi Kılavuzuna göre 1951-56 yıllarındaki bağcılık verileri şöyledir. 1951 yılında 1305 hektar alanda 5508, 1952 yılında 1305 hektarda 5515, 1953 yılında 840 hektarda 4000, 1954 yılında 900 hektarda 5100, 1955 yılında 900 hektarda 8118, 1956 yılında 860 hektarda 9000 ton yaş üzüm üretimi yapılmıştır.

.

³¹⁴Türk Dili Gazetesi, “Vilayetimizin Bir Yıllık Ziraat, Baytar Faaliyetine Toplu Bir Bakış”, 5 Şubat 1938, s.2.

³¹⁵Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası, Ticaret ve Sanayi Odası 10.Yılda, Balıkesir 1933, s.30.

Bu noktada yüzyıllardır bir tarım ve hayvancılık şehri durumunda olduğu herkesçe bilinen Balıkesir şehrinin çalıştığımız döneme ait temel hayvan varlığını kısaca genel hatlarıyla da olsa ortaya koymak yararlı olacaktır. Cumhuriyetin ilk 10 yılının sonunda yani 1933 yılına gelindiğinde şehirdeki büyükbaş hayvan varlığı (inek, öküz, manda boğa vb.)106.218'dir. Küçükbaş hayvan varlığı ise (koyun, kuzu, keçi, koç, oğlak vb. olmak üzere) 1933 yılına 260.051'dir.Ayrıca şehirde 4.000 at, 4.185 kısırak, 307 katır, 17.736 eşek bulunmaktadır.³¹⁶

2.2. 1923-1960 Döneminde Balıkesir'de Ekonomik ve Ticari Durum:

Balıkesir'de Ticaret Odası 1889 senesinde kurulmuştur.³¹⁷ Bu tarihte oda yönetim kurulu başkanlığına, şehrin önde gelenlerinden Keşkekzade (Refetlu) Hacı Nuri Bey seçilmiştir. O zamanki kayıtlara göre kâtipliğe Yokavim Efendi, Odacılığa Süleyman Ağa getirilmiştir. İlk kurulduğu sırada, odaya 54 tüccar ve esnaf kayıtlıdır. Ancak odanın işleyişi kesin ve net kurallarla belirlenmediğinden, herhangi bir kanun ve nizama da tabi olmadığından sağlıklı bir yönetim şekline sahip olduğu söylenemez.

Bu durum cumhuriyetin ilanına kadar bu şekilde devam etmiştir. Bu nedenle cumhuriyet dönemine kadar geçen sürede üye sayısı sadece 80 kişiye ulaşmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra, odalar kanunu ve nizamnamesinin yayımlanmasıyla odalar daha fazla önem kazanmıştır. Dolayısıyla işleyişi belli esaslara bağlanan odaların üye sayısı giderek artmıştır. Bu yıllardaki başkanlar şunlardır: İlk Başkan; Keşkekzade Hacı Nuri Bey 1305, Kırmırlı Mustafa Efendi 1335, İzzetlü Sacid Bey 1927, Barutçu Süleyman Efendi, Beypazarlı Hafız Mehmet Emin Efendi, Bozokoğlu Mehmet Efendi. Hacı Emin Oğlu Ahmet Münir Güvensan, Keçecizade Hafız Mehmet Emin Efendi. İsmail Hakkı Varnalı, Kayyumzade İbrahim Sami Bey, Şeref Eğinlioğlu, Sırrı Yırcalı, Emin Güvensan. Cumhuriyetin ilanından hemen birkaç yıl sonraki Vilayetin ithalat-ihracat durumuna bakıldığında, Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Fehmi Bey'in açıklamaları konu hakkında fikir sahibi olabilmemiz açısından önemlidir. Fehmi Bey Türk Dili gazetesindeki açıklamasında şöyle demektedir.

³¹⁶ Balıkesir Ticaret Odası, *Balıkesir Ticaret Odası 10. Yılda 1933*,s.36, 38, 40.

³¹⁷ A.g.e. s.17, Balıkesir Ticaret Odası, *Balıkesir İktisat kılavuzu*, Balıkesir, 1957, s.53.

“Odamız evvela nizamnameye tevfikân varidatının tezahüdüne sarfı mesai etmiştir. Merkez kaza Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı altı yüz zanaatkâr ve küçük tüccar olmak üzere bin beş yüz tüccar vardır. Odamız Avrupa ile muamele-i ticariyeyi temin ve kolaylaştırmak için Liverpool, Triste, Amsterdam, Viyana, Budapeşte konsolos ve ticaret mümessilleriyle yazışmalarda bulunmaktadır.”³¹⁸

Bu açıklamadan şehrin zaman içinde ihracat ağını genişletmek için büyük çaba gösterdiği, çeşitli çalışmalar yaptığını görülmektedir. Yapılan ihracatın vilayete sağladığı geliri göstermesi bakımından Türk Dili Gazetesindeki veriler somut bir örnektir. Haberde merkez ve kazalara ait ihraç yekûn miktarları da verilmektedir ki bu miktar “Balıkesir kazası için 4.913.947 liradır.”³¹⁹ Cumhuriyetinin ilanını izleyen ilk yıllarda yurtdışına yönelik olarak yapılan bu girişimlerin gazete sayfalarına yansımaları Karesi Gazetesinden takip edilebilir. Örneğin gazetenin değişik zamanlarda çıkan sayılarında, Avrupa’nın değişik şehirlerinde düzenlenen ticari fuarlara katılım sağlanması konusunda verilen ilanlara rastlamak mümkündür.

Gazetede Rusya’nın Nijniy Novgorod şehrinde 1 Ağustos 1925 tarihinde açılacak olan Novgorod Panayırı, Polonya’nın Danzig şehrinde 18-21 Mart 1926 tarihleri arasında düzenlenecek beşinci Danzig Panayırı ile İtalya Padova’da 20 Haziran 1926’da, Macaristan Budapeşte’de 26 Nisan 1926’da yapılacak olan panayırlara katılımın Karesi Gazetesi’nde teşvik edilmeye çalışıldığı görülmektedir.³²⁰ Ticaret odasının faaliyet gösterdiği bina 1950’li yıllara kadar büyük bir taş mağaza ile iptidai şartlara sahip yedi, sekiz dükkândan ibaret bir bölgedir. Ticaret odası faaliyetlerinin 1950’de Sırrı Yırcalı’nın başkanlığa seçilmesinden sonra düzenli olarak yürütülmeye başladığını söylemek mümkündür.³²¹ 1954’de başkanlığa seçilen kuyumcu Emin Güvensan zamanında 200-250 bin liralık bir bedelle 3 katlı değişik mimariyle o devrin şartlarına göre güzel bir Ticaret Odası binası yaptırılmıştır

³¹⁸ *Türk Dili Gazetesi*, “Vilayetimiz Vaziyet-i İktisadiyesi Hakkında”, 25 Ağustos 1927, s.3.

³¹⁹ *Türk Dili Gazetesi*, “Vilayetimizin İhracatı”, 13 Kasım 1927, s.2.

³²⁰ *Karesi Gazetesi*, 18 Mayıs 1925, *Karesi Gazetesi*, 27 Temmuz 1925, *Karesi Gazetesi*, 1 Mart 1926, *Karesi Gazetesi*, 29 Mart 1926.

³²¹ Münir Yenal, *Münir Yenal’dan Mektup Var*, Balıkesir, 1989, s.139.

Tablo.29 Yıllar İtibarıyla Balıkesir Ticaret Odası Üye Sayısı³²²

YIL	ÜYE SAYISI
1305	54
1335	72
1341	177
1926	371
1927	471
1928	517
1929	546
1930	636
1931	676
1932	704
1933	729
1956	860
1960	1207

Kaynak: Balıkesir İktisat Kılavuzu ve 10.Yılda Balıkesir Ticaret Odası.

1956 Yılı itibarıyla üyelerin 18'i fevkalade, 94'ü birinci,120'si ikinci sınıf, 346'si üçüncü sınıf ve 629'u dördüncü sınıftır.1956 yılı verilerine göre odaya kayıtlı 14 şirket, 9 banka şubesi ve 15 kooperatif bulunmaktadır. 1950'li yıllarda Balıkesir'de ticari faaliyetlerini sürdüren esnafların mesleki kredi ihtiyaçlarını temin etmek üzere bir esnaf kefalet kooperatifi kurulması gündeme gelmiştir. Bunun üzerine hazırlanan sözleşme 9 Nisan 1953 tarihli ve 6 / 3107 / 22007 sayılı bir yazı ile başbakanlığa gönderilmiş başbakanlık tarafından 15 Nisan 1953 te incelenerek Ticaret Kanununun 480.maddesi hükümlerine dayanılarak kurulmasına onay verilmiştir.³²³ Kurulacak kooperatif en az 30 yıl süreyle faaliyetlerini sürdürecektir ve sermayesi 3.000 Lira olacaktır.

³²²Üye sayısı, 10. yılda Balıkesir Ticaret Odası ve Balıkesir İktisat Kılavuzu adlı eserlerdeki verilerden yararlanılarak tarafımdan çizelge haline getirilmiştir. Balıkesir Ticaret Odası, Balıkesir İktisat Kılavuzu, İstanbul 1957, s.53.

³²³BCA.30-18-1-2, 15.04.1953, Yer Bilgisi: Kutu:131, Gömlek: 30, Sıra: 15, Dosya Eki:10-795.

Balıkesir iktisadi Kılavuzuna göre 1957 yılında şehirde şirket statüsü taşıyan kuruluşlar şunlardır: Ahmet ve Hakkı Seymen Kollektif Şirketi, Ar madencilik ve Ticaret Limited Şirketi, Balıkesir Sanayiini Kalkındırma A.Ş., Bortaş Türk Madencilik Kollektif Şirketi, Burols Kollektif Şirketi, Bursa Pazarı Kollektif Şirketi, Çantalı Kollektif Şirketi, Hilmi Çakır Veresesı ve Osman Yakut Kollektif Şirketi, İnanöz Kardeşler Kollektif Şirketi, İsmail Cumalı ve Oğulları Kollektif Şirketi, Mehmet Cumalı ve Oğulları Kollektif Şirketi, Mortaş Türk Madencilik ve Ticaret Kollektif Şirketi, Safa Kollektif Şirketi, Yörükler Kollektif Şirketi.

Balıkesir orman varlığı bakımından zengin kaynaklara sahip bir şehirdir. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğünün yayınladığı Orman Atlasına göre Şehrin toplam alanının % 47'si ormanlık alan vasfındadır. Balıkesir'deki ormancılık faaliyetleri 1940 yılında başlamış, 1944'te bir orman işletmesi kurulmuştur. İlerleyen yıllarda görülen ihtiyaç üzerine ülke genelinde kurulan 15 başmüdürlükten biri olarak 1950 yılındaki hazırlıklar bitirilerek 09.02.1951 tarihinde Balıkesir Orman Bölge Müdürlüğü kurulmuştur. Bu zengin orman kaynağı nedeniyle şehirde orman ürünlerinin kerestesini ve bunlardan mamul ürünleri üretmek üzere küçük işletmeler faaliyet göstermiştir.³²⁴ Örneğin Mehmet Gazali'nin Balıkesir Vilayeti Coğrafyası (1927) eserindeki "Balıkesir'deki Ahmet Hatemi ve Kasım Efendilere ait kereste imalathanesinde kapı, çerçeve, kordon, taban ve tavan tahtaları vesair ev eşyası yapılır" cümlesinden bunu tespit etmek mümkün olmaktadır.

Balıkesir'deki orman varlığı konusunda bilgi veren bir diğer eser 10.Yılda Ticaret ve Sanayi Odası adlı eserdir. Bu esere göre 1923-1933 arasında 68.639 metreküp kereste işlenerek 285.094 lira gelir elde edilmiştir. Merkezin orman varlığı ise il genelindeki 262.217 hektar orman arazisinin 103.315 hektarını oluşturmaktadır.³²⁵ Yine Egli imar planı notlarında 29 araba marangozu, 2 mobilyacı, 5 kereste bıçkıcısı ve çok sayıda marangoz olduğu bilgisini vermektedir.³²⁶ Ayrıca 1957 Balıkesir İktisat kılavuzu adlı eserde de merkezde iki kereste fabrikası bulunduğu ve bu fabrikalarda 2.500 m3 ağaç işlenerek 525.000 liralık bir değer üretildiği bildirilmektedir.

³²⁴TC. Orman Ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, *Orman Atlası*, Ankara, 2015, s.10. <https://balikesirobm.ogm.gov.tr/Sayfalar/Kurulusumuz/GenelBilgiler.aspx>.

³²⁵Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası, *Ticaret ve Sanayi Odası 10.Yılda*, Balıkesir,1933, s.31.

³²⁶Ernst Egli, *Balıkesir Şehir İmar Planı Notları*, Balıkesir,1944, s.9.

Dolayısıyla bu verilerden şehirde orman varlığının zengin olduğunu ve buna dayalı olarak küçük ve orta sınıfa girebilecek çok sayıda işletmenin faaliyet gösterdiği ve bu mirasın varlığını günümüze kadar sürdürdüğü görülmektedir. Şehirdeki bu orman varlığından yararlanarak 78.043 metreküp tomruk, 1.500.814 metreküp odun ve 5206 adet maden direği üretimi gerçekleştirilmiştir.³²⁷

Balıkesir şehir merkezi kurulduğu dönemden itibaren “Yol ve Pazar” şehri karakteri taşıyan bir şehir olmuştur. İlk kurulduğu devirlerde bile 1333 yılında şehri gezen İbn Battuta şehirdeki çarşıların gelişmiş ve zengin yapısına dikkat çekmektedir. Karesi Bey tarafından beylik merkezi yapılarak bir kasaba şeklinde gelişmeye başlayan Balıkesir kısa sürede büyümüş XIV. yüzyılın ortalarında kalabalık nüfusu ve çarşı, pazarı olan bir belde şeklini almıştır.³²⁸ XVII. yüzyılda Balıkesir şehrinde “Yevm-i Salis”te yani salı günü büyük bir pazar kurulduğu görülmektedir. Bu pazara civar kasaba ve köylülerden tüccarlar, köylüler mal getirip satmaktadır.³²⁹ Balıkesir şehrinde 1870 yılı salnamesine göre, Salı günü haftalık pazar kurulmaktadır.³³⁰

Balıkesir’de cumhuriyet öncesi dönemde Pazartesi ve Salı günleri kurulan haftalık pazarlarda köylüler ürettikleri tarımsal ve hayvansal ürünleri tüketicilerle bulaştırarak alışverişini gerçekleştirmiştir. Bu pazarlar üretici ve tüketicinin haftalık buluşma yerleridir.³³¹ Yzb. İshak Hakkı’ya göre bu durum “*Balıkesir şehrinde pazartesi ve salı pazar kurulur. Bu günlerde genellikle çevre Köylüler mallarını getirir ve satarlar. Şehir halkı ihtiyaçlarını bu günlerde giderir.*” şeklinde ifade edilmiştir. İshak Hakkı Bey’in bu ifadesinden 1920’li yıllarda şehirde düzenlenen pazar sayısının iki olduğunu anlıyoruz. Çalışma döneminin sonuna doğru bir tarih olan 1957 tarihine kadar pazarlar, pazartesi ve Salı günlerinde kurulmaya devam etmiştir.³³² Balıkesir’de zamanla şehir nüfusunun artışına bağlı olarak haftalık pazar sayısının arttığı görülmektedir.

³²⁷Balıkesir Ticaret Odası, *Balıkesir İktisat Kılavuzu*, İstanbul 1957, s.58.

³²⁸İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Karesi Vilâyeti Tarihçesi*, s.83.

³²⁹BOA, BŞS. *Balıkesir Şerhiye Sicilleri*. 696, s.8a-2.

³³⁰Mutaf, A.g.e, s. 41.

³³¹Yüzbaşı İshak Hakkı, A.g.e, s.38.

³³²Balıkesir Ticaret Odası, *Balıkesir İktisat Kılavuzu*, Balıkesir, 1957, s.97,98.

Balıkesir 1950-1955 Fotoğraf Albümüne göre belediye tarafından biri zahire diğeri yağ ve yoğurt satışına özel olmak üzere şehrin merkezinde iki büyük Pazar yeri inşa edilmiştir.³³³ Ayrıca şehrin iki değişik noktasında sığır ve koyun pazarı kurulduğu bilgisi paylaşılmaktadır. Balıkesir’de çok eski devirlerden beri panayır geleneğinin olduğunu, yıllar içerisinde bunun ortadan kalkmasına rağmen günümüzde bile Türkiye’de en çok panayır kurulan şehrin Balıkesir olmasından anlıyoruz.³³⁴ Balıkesir Panayırının Türkiye’deki en eski panayırlardan biri olduğu ve en azından 18’nci yüzyıldan beri kurulduğu anlaşılmaktadır.³³⁵ Balıkesir panayırının Balıkesir-Çan-Gönen panayırları arasındaki kuruluş sırasını yeniden düzenleyen 1836 yılına ait belge, bu bilginin “Şam, Halep, Diyarbakir, Tokat, Bursa, İzmir, Manisa, Denizli ve Siroz taraflarına gönderilmesi konusunda müsaade verilmesini” talep etmektedir. Belgeden elde edilen bu bilgiye göre bu bölgedeki panayırların Osmanlı döneminde oldukça büyük ölçekli panayırlar olduğunu anlaşılabılır.³³⁶

Karesi 1870 yılı Salnamesine göre her yıl 15 Ağustos’ta kurulan panayır 15 gün süreyle devam etmektedir. Bu panayırlarda yaz ve kış mahsulleri ile hayvan ve bazı eşyaların ticareti yapılmıştır. Yöre halkı yıllık ihtiyaçlarını bu panayırlar vasıtasıyla karşıladığı gibi bu panayırlarda çeşitli eğlenceler de düzenlenmiştir.³³⁷ Balıkesir’de ilk panayır 1934 yılında açılmıştır. O zamanki adıyla 6 Eylül Panayırı Gazi İlkokulu içerisindeki salon ve odaların bölümlere ayrılarak düzenlenmesi suretiyle faaliyete geçirilmiştir. Böylelikle merkez ve diğer illere kayıtlı esnaf ve tüccarın ürünlerini sergileme ve satma imkânına kavuşması hedeflenmiştir.³³⁸ Bir süre sonra panayır buradan alınarak şimdi Orduevi o zaman Türk ocağı olarak kullanılan binada faaliyet göstermeye başlamıştır. 2.Dünya Savaşı esnasında savaş koşullarının olumsuz etkileri nedeniyle bu durumdan panayır da etkilenmiş, bu nedenle panayır bu yıllarda kurulamamıştır. Balıkesir 6 Eylül mal emtia panayırına ek olarak bir de hayvancılığın gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak amacıyla 1948 yılında (5) gün süreyle hayvan panayırı düzenlenmiştir.

³³³ *Balıkesir 1950-55 Fotoğraf Albümü*, s.66.

³³⁴ Ali, Sönmez, Vedat, Çalışkan, “Osmanlı Döneminden Günümüze Çanakkale Panayırları”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Kasım 2018, C.6, S.15, s.53.

³³⁵ Sönmez, Çalışkan, *A.g.m.*, s.54.

³³⁶ *A.g.m.*, s.66,67.

³³⁷ Mutağ, *A.g.e.*, s.41.

³³⁸ Balıkesir Belediyesi, *1923-1973 Balıkesir Belediyesi Çalışmaları Envanteri*, Balıkesir, Basım Tarihi yok, s.252, Münir Yenil, *Münir Yenil’den mektup var*. Balıkesir, 1989, s.123.

Ancak panayırın düzenlendiği Garipler Mezarlığı³³⁹ panayır için pek uygun bir yer olamamıştır. Mezarlığın toprak ve kıraç bir yer olması, panayıra gitme amaçlarından olan dinlenme ve eğlenme mekânlarının yapılmasına izin vermemesi, kurulan barakaların da düzensiz ve iyi olmayan şartları nedeniyle gerekli yarar sağlanamamıştır. Belediye tarafından “kasaba panayırı” görüntüsünden kurtulamayan panayırın gerçek amacına ulaşmasını sağlamak amacıyla, 1952 yılında Atatürk Parkına taşınması kararlaştırılarak bu panayır 1952’den itibaren Atatürk Parkında kurulmaya başlanmıştır. Bu amaçla Atatürk Parkında 70.000 m2.lik bir alan “panayır” için ayrılmış, bu amacı gerçekleştirmek için (49.135,35) Lira harcanarak, her türlü ürünün sergilenmesi ve satışının yapılmasına uygun şekilde (34) adet pavyon inşa edilmiştir. Ayrıca bu alanlardan başka, gelen insanların dinlenmesi ve eğlenmesine yönelik olacak şekilde yerler yapılmış ve “panayırın” yavaş yavaş bir “fuar” halini almasına çalışılmıştır.³⁴⁰ Panayırın gelişmesi, dinlenme, eğlence ve alışveriş imkânlarının fazlalığı, ayrıca yeşil alan içerisinde yer alması vb. nedenlerle vatandaşlar tarafından daha fazla ilgi görmesi sonucunda 1959 yılından itibaren panayırın sergi (fuar) alanına çevrilmesi uygun görülmüştür. Balıkesir Milli Fuarı, Balıkesir Sergisi adı ile 1959 yılından itibaren parkta düzenlenmiştir.

1920’de *Balıkesir* adlı eserin bankalar kısmında Balıkesir’de iki bankanın şubesi bulunduğu bilgisi verilmektedir. Buna göre: Ziraat Bankasının 130.000 lira sermayeli bir şubesi bulunmaktadır. Bu şubede şahıslar için 500 liraya kadar izinsiz, 5.000 liraya kadar da izinli olarak işlem yapılabilir. Borçlanma yoluyla ziraat aletleri için kredi imkânı bulunmaktadır. Faiz oranları para çekme ve yatırmada %8’dir. Sermayesinin %60’ı çiftçilerden oluşmakta, diğer ziraat Bankası şubelerine havale yapılabilmektedir. İşlemlerde aile tasarruflarına ait cüzdanlar henüz çıkmadığından verilememektedir. Bir diğer banka olan Osmanlı Bankasında 70.000 liraya kadar işlem yapılabilir. Bankanın sermayesinden 60-70.000 lirası devamlı surette halk üzerinde bulunmaktadır. Faiz işlemleri sadece 3 aylık olmak üzere % 9 oran üzerinden yapılmaktadır.

³³⁹Balıkesir Belediyesi, *Balıkesir Belediyesi 1950-55 Fotoğraf Albümü*, s.29. Garipler Mezarlığı şimdiki Muharrem Hasbi Koray Lisesinin bulunduğu civara denk gelen yerdir.

³⁴⁰Balıkesir Belediyesi, *Balıkesir Belediyesi Fotoğraf Albümü 1950-1955*, s.29,30. Balıkesir İktisat Kılavuzuna göre panayır 22 Ağustos-10 Eylül tarihleri arasında faaliyet göstermektedir. Balıkesir Ticaret Odası, *İktisat Kılavuzu*, Balıkesir, 1957, s.98.

En çok İstanbul ve İzmir’le işlem yapılmakta diğer Osmanlı Bankası şubelerine de havale imkânı bulunmaktadır. Ziraat Bankası gibi Osmanlı Bankasında da cüzdan verilmemektedir. Bunların dışında, banka olmamakla birlikte bankacılık işlemlerini yapan Sular İdaresi vardır. Bu müessese Balıkesir’in önemli şahsiyetlerinden Ali Şuuri Efendi tarafından kurulmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra kurulan milli bankamız İş Bankası ülke çapında şubeleşme çalışmalarına hız vermiştir. Bu kapsamda Balıkesir şehir merkezindeki İş Bankası Şubesi 15.05.1928 tarihinde açılan bir diğer banka şubesi olmuştur. Balıkesir’de 1923-1960 döneminde birçok banka şubesi faaliyet göstermektedir.

Banka Şubeleri³⁴¹

Osmanlı Bankası (Tescil Tarihi:20.05.1926)

İş Bankası (Tescil Tarihi: 02.12.1928), Balıkesir Şubesi Açılış Tarihi 15.05.1928.

Ziraat Bankası (Tescil tarihi: 31.05.1930)

Garanti Bankası (Tescil Tarihi: 21.04.1949)

Emlak Kredi Bankası (Tescil Tarihi: 08.09.1951)

Yapı Kredi Bankası (4.10.1951)

Halk Bankası (Açılış Tarihi: 24.03.1953)

Sümerbank (Tescil Tarihi: 10.05.1954, Nisan ayı içerisinde açılmıştır.)

Türk Ticaret Bankası (Bankanın Balıkesir’de şube açmasına karar verilmesi 30.12.1954)

İş Bankası Balıkesir Sanayi Şubesi Açılış Tarihi: 03.12.1956)

Şekerbank (02.01.1957)³⁴²

³⁴¹*Balıkesir İktisat Kılavuzu*, Balıkesir Ticaret Odası, İstanbul 1957, s.72,73. *Balıkesir İktisat Kılavuzu* Balıkesir Ticaret Odasının 1957 yılında yayınladığı bir eser olup en son 1956 yılına kadar olan verileri ihtiva etmektedir. Eserde işyerlerinin faaliyet kollarına göre dökümü de vardır. Buradaki bilgilerden bankaların tescil ya da Balıkesir’deki şube açılış tarihlerine ulaşmam mümkün olabildi.

³⁴²BCA.30.18.1.2,30.12.1954, Yer Bilgisi: Kutu:138, Gömlek:108,Sıra:10,Dosya Eki:12.57, BCA. 30.18.1.2, 04.02.1949, Yer Bilgisi: Kutu:118,Gömlek: 96, Sıra:20, BCA. 30.18.1.2, 24.04.1951, Yer Bilgisi: Kutu:125, Gömlek:33,Sıra:12, BCA. 30.18.1.2, 15.08.1951, Yer Bilgisi: Kutu: 126, Gömlek: 63, Sıra:5. BCA. 30.18.1.2. 30.01.1953 Yer Bilgisi: Kutu:131, Gömlek: 8, Sıra: 4.(Listedeki Bankaların kurulmasına dair verilen izinler.)

2.3. Sınai Üretimi ve Fabrikalar:

Cumhuriyet öncesi dönemde Karesi Sancağında sanayi ve ticari alanda daha çok tarım ürünlerine dayalı bir sanayi üretimi yapılmaktadır. Ürün olarak ise aba, küçük aba, şayak, çorap, bez, keçe, koyun derisinden sarı meşin, keçi derisinden siyah sahtiyan, manda gönü, karasığır ve deve köselesi üretilmiştir. Ayrıca orman ürünleri ile madencilik konusunda da ihracata dayalı üretim vardır. Mesela ham borasit madeni, mermer ve granit taşı, zeytinyağı ve afyon önemli ihraç malları olmuştur.³⁴³ Sanayi faaliyetleri bakımından Cumhuriyet öncesi dönemde Balıkesir’de el tezgâhlarıyla yapılan dokumacılık ön plandadır. Kıl ve yünden yapılan bir tür kalın kumaş olan Balıkesir abaları ülke genelinde bilinecek kadar bir üne sahiptir. Eski dönemlerden beri Balıkesir’in en önemli gelir kaynaklarından biri olan aba yapımı ve ticareti 20.yüzyılın başlarına kadar azalarak da olsa devam etmiştir.³⁴⁴

Bundan başka endüstriyel boyutta kabul edilebilecek bir üretimin varlığından söz etmek pek mümkün değildir. Osmanlıdan Cumhuriyete uzanan süreçte tarım ve hayvancılığa dayalı bir üretim modeli ve ticaret hayatı hüküm sürmüştür.³⁴⁵ Önemli bir doğal kaynak olan zengin maden yataklarının Osmanlı Devletinin son zamanlarında yabancılara imtiyazlar verilmek suretiyle çıkarılarak ihraç edilmesi Balıkesir’in önemini arttırmıştır. Şerafettin Mağmumi görevi dolayısıyla Balıkesir’de bulunduğu dönemde Balıkesir’de konuşulan en önemli konunun maden olduğunu ifade eder. Balıkesir şehri merkezine ilişkin olarak cumhuriyetten hemen önceki döneme ait ticaret ve sanayi durumu hakkında Şerafettin Mağmumi ve Yzb. İshak Hakkı Bey’in eserlerinde bazı bilgilere ulaşmak mümkündür. İshak Hakkı Bey 1920’de Balıkesir adlı eserinin “Kısm-ı İktisadi” isimli IV. Bölümünde, şehrin üretim durumunu yansıtan karşılaştırmalı ithalat ve ihracat cetvelleri, şehirde yer alan fabrikalar, bankalar, şadırvanlar, (suyolları) idaresi, Yollar, istasyonlar, hayvanat cetvelleri, arazi taksimatı, posta, telgraf durumu hakkında bilgiler vermiştir.

³⁴³Mutaf, A.g.m.. s.40.

³⁴⁴Aba, Balıkesir Abahanesi ve abanın Balıkesir için önemi hakkında detaylı bilgi için Bkz.. Naşide Şimşir, “XIX. Yüzyılda Balıkesir Abahanesine Bağlı Karası Livasındaki Kıldonlu Aşireti’nin Coğrafik Ve Demografik Özellikleri”, 15 -17 Eylül 2014’de düzenlenen XVII. Türk Tarih Kongresi’nde sunulan bildiri.

³⁴⁵Kamil, Su, “Balıkesir’de Eski Tarihlerde Abacılık”, *Kaynak Dergisi*, S.50, s.33, Mustafa Murat Öntuğ, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, s.241, 242.

Yzb. İshak Hakkı Bey bu bölümde ticaret odasından aldığını belirttiği 1919 yılı ihracat-ithalat cetvellerini yayınlamıştır. Bu cetvellere göre 2.280.000 liralık ihracat, 2.268.500 liralık ithalat yapıldığı görülmektedir. Cetveller incelendiğinde ihraç ürünlerinin hepsinin gıda ve tüketim malzemeleri, ithal malların ise sanayi ürünlerinden oluştuğu dikkat çekmektedir. İshak Hakkı Bey şehrin tarımından da bahsettiği bu bölümde, toprağın tarım işlerinde ve diğer bazı işlerde de kullanıldığını bahseder. Tavuk, yumurta ve tütün ihracatında artış olduğunu, ancak 1913 verilerine göre 4000 liralık aba ihraç edilirken yayınladığı cetvelde bu kalemin görülmediğini kaydeder. Geçmiş dönemde 1'nci Ordunun önemli levazım kalemlerinden olan elbise hammaddesini oluşturan aba artık çok rağbet görmemektedir.

Yine İshak Hakkı Bey lüks tüketim mallarına olan talep yüzünden dışarıya çok miktarda para kaptırdığımızı; manifatura, şeker, demir, ispermeçet mumu, kibrit, sigara kâğıdı ve diğer bazı fantezi ihtiyaçlar için verilen parayı bu malzemeler özelinde örnekler vererek eleştirir. Örneğin manifaturaya on sene önce 75.000 lira para ödenirken bu miktar 600.000 liraya çıkmıştır. Bu paraya uygun olan memleket kaynakları kullanılarak birçok manifatura fabrikası yapılabilir. Aynı şekilde ülkemizde olan demir madenlerine rağmen 150.000 lira demire, 120.000 lira sigara kâğıdına para ödenmektedir. Fantezi ihtiyaçlar için harcanan para 100.000 liradır. Bu maddelerin hepsini memleket kaynaklarıyla üretmek mümkündür.

İshak Hakkı Bey bu bölümde Balıkesir'de önemli bir iş kolu olan debbağlıktan³⁴⁶ bahsetmiştir. Balıkesir merkezinde çalışan, gayretli 37 debbağ bulunmaktadır. Debbağlık için en gerekli olan malzemelerden palamut için Avrupa'dan 200.000 liralık kösele gelmekte palamut ise ülkemizden ihraç edilmektedir. Bu hesaba göre 6.000 sığır, 20.000 koyun, 3.000 manda derisi tabaklanmaktadır. Bu ürünler il dâhilindeki ilçelerle komşu ilçelerde tüketilmektedir. Ancak bu iş koluyla uğraşanlar iptidai şartlarda üretim yapmakta, bu işlerle de 30 kadar esnaf meşgul olmaktadır.

³⁴⁶Debbağlık çok genel anlamda çeşitli hayvanlardan elde edilen ham derinin işlenmesi yani dericilik mesleğini ifade etmektedir. Deri, insanlığın ilk devirlerinden beri yoğun şekilde kullanımında olmuş, tarihi süreç içerisinde de deri işleme teknikleri gelişme göstermiştir. Dericilik işini yapan debbağlar ise çeşitli amaçlarla kullanılacak ham derilerin tabakhane denilen işyerlerinde tabaklama denilen işleminden geçirilerek kullanıma hazır hale getirilmesini yapan iş kolunun mensuplarıdır. Türk Toplumunda dericilik hakkında bilgi için Bkz.. Zeki Tekin, "Türklerde Dericilik", *TDV İA, IX.*, (1994), s.376,378.

Fabrikalar kısmında, sanayi kuruluşları konusunda bilgiler verilmiştir. Balıkesir’de un fabrikaları başta olmak üzere su buharıyla çalışan 9 fabrika vardır. Un üretim kapasitesi tüketimden fazla olduğundan üretilen un, şehir dışına gönderilebilir. Bu fabrikalardan ilki olan Kelek Tarlasındaki Talat Efendi’nin Hilal Fabrikası iki taşlıdır. Biri çalışmakta olup biri gaz biri kömürle çalışır. Günlük üretim kapasitesi 6,5-7 tondur. Bir diğeri Debbağlar Yoncasında bulunan Hacı Bahattin Bey’in fabrikasıdır. İki taşlı olan bu fabrikada da bir taş çalışmaktadır. Günlük üretim kapasitesi 4,5-5 tondur. Hayvan pazarı civarında Kuyumcu Ali Efendi’nin fabrikası kömürle çalışmakta olup dört taş bulunur. Üçü çalışarak günlük 17 ton un üretme kapasitesine sahiptir. Bahçeler kenarında Arapzade Sadettin Efendi’nin kömürle işleyen fabrikası günlük 12 ton üretme imkânına sahiptir. Mecidiye Mahallesinde Hacı Ömer Efendi’nin üçtaşa sahip fabrikasında iki taş çalışarak günlük 7-7,5 ton un üretmektedir.

Yine Bandırma Caddesi civarında Çöpçü Mehmet Efendi’nin 2 taşa sahip fabrikası günlük 7-7,5 ton üretmektedir. Tahtacızade Davut Efendi’nin fabrikası gazla çalışmakta, bir taşla bir günde 4 ton un üretebilmektedir. Taş Pazarı Hamamında Keçecizade Hafız Emin Efendi’nin odunla çalışan, iki taşlı ve ayrıca bir de motoru bulunan günlük 5 ton kapasiteli bir fabrikası vardır. Yeşilli Cami civarında ve çarşı içinde Vicdaniye Mahallesinde Beyköylü Süleyman Efendi’ye ait günlük 5 ton mısır unu üreten bir fabrikası bulunmaktadır. Cumhuriyetin ilanıyla her alanda yapılan yenilik ve iyileştirmeler özellikle çiftçinin, köylünün, küçük üreticinin, zanaatkârın refahını arttırmaya, müteşebbisler çıkarmaya yönelik atılan adımlardır. Atatürk’ün 6-7 Şubat 1923’deki ilk Balıkesir ziyaretinde yaptığı konuşmada vurguladığı hususlar hem memleketin ekonomik durumunu ortaya koymak hem de ulaşılması hedeflenen zirai, ticari ve endüstriyel amaçları göstermesi açısından önemlidir. Atatürk’ün Paşa Camiinde verdiği hutbe daha çok dini yönüyle bilinip bu yönüyle öne çıkarılsa da ekonomik ve ticari yönden de önemli mesajlar içermektedir. Atatürk’ün bu içerikteki bir konuşmayı o dönemde büyük bir tarım ve hayvancılık şehri, aynı zamanda ülkenin potansiyeli büyük önemli bir şehri olan Balıkesir’de yapmış olması tesadüf olmasa gerektir.

“Biliyorsunuz ki ülkemiz çiftçi ülkesidir. O halde milletimizin büyük çoğunluğu çiftçi ve çobandır. Bu böyle olunca buna karşı büyük arazi ve çiftlik sahipleri akla gelebilir. Bizde büyük araziye kaç kişi sahiptir? Bu arazinin miktarı nedir?

İncelendiğinde görülür ki, ülkemizin büyüklüğüne göre hiç kimse büyük araziye sahip değildir. Bundan dolayı bu arazi sahipleri de korunması gereken insanlardır. Sonra sanat sahipleriyle kasabalarda ticaret yapan küçük tüccarlar gelir. Tabii olarak bunların menfaatlerini, bu günlerini ve geleceklerini sağlamlaştırmak ve korumak mecburiyetindeyiz. Çiftçilerin karşısında olduğunu kabul ettiğimiz büyük arazi sahipleri gibi bu ticaret işi yapanların karşısında da büyük sermaye sahibi insanlar yoktur. Kaç milyonerimiz var? Hiç. Bu sebeple biraz parası olanlara da düşman olacak değiliz. Aksine ülkemizde birçok milyonerlerin hatta milyarderlerin yetişmesine çalışacağız. Sonra işçi gelir. Bugün ülkemizde fabrika, imalathane ve diğerleri gibi kuruluşlar çok sınırlıdır. Mevcut işçilerimizin sayısı yirmi bini geçmez. Hâlbuki ülkeyi kalkındırmak için çok fabrikalara muhtacız. Bunun için de işçi lazımdır. Bu sebeple tarlada çalışan çiftçilerden farkı olmayan işçiye de korumak ve yardım etmek gerekir.”³⁴⁷

Tablo.30 Sektörler ve İşyeri Sayıları

İLLER	Maden Çıkarma	Tarım,Evcil Hayvanlar Av ve Balıkçılık	Dokuma	Bitkisel Madde Ev Ağaç Mamulleri	Bina İnşaatı	Maden, Maden İşletmesi, Makine	Kağıt ve Karton	Kimya	Karma	Çeşitli	Toplam
Balıkesir	26	1289	212	296	159	548	5	52	2	8	2597

Kaynak: 1927 Sanayi Sayımı

Tablo.31 Sektörler ve Çalışan Sayıları

İLLER	Maden Çıkarma	Tarım,Evcil Hayvanlar Av ve Balıkçılık	Dokuma	Bitkisel Madde Ev Ağaç Mamulleri	Bina İnşaatı	Maden, Maden İşletmesi, Makine	Kağıt ve Karton	Kimya	Karma	Çeşitli	Toplam
Balıkesir	2836	4280	648	589	717	742	18	185	44	43	10102

Kaynak: 1927 Sanayi Sayımı

Sanayi işyeri yoğunluğu en yüksek il 8.636 işyeri sayısı ile İstanbul’dur. İstanbul’u takip eden iller ise sırasıyla; İzmir (3.520), Bursa (3.209), Balıkesir (2.597), Konya (2.245), Manisa (2.122),Gaziantep (2.016), Kastamonu (1.882), Denizli (1.581) ve Ankara (1.276) olarak sıralanmaktadır. Sanayi İşkolunda en çok çalışanı olan ilk üç kent ise sırasıyla; 42.582 İstanbul 27.281 İzmir 11.325 Zonguldak olarak sıralanmaktadır.

³⁴⁷Atatürk’ün Paşa Caminde yaptığı konuşmanın tam metni için Bkz.. M. Reşit Kıpçak, *Merhaba Balıkesir*, İzmir, 1999, s.26-30.

Zonguldak ilk bakışta şaşırtıcı olabilir. Ama Zonguldak sadece Maden İstihraç Sektöründe 7.897 kişi istihdam etmektedir. Çalışan sayısı açısından dördüncü kent Aydın (10.259) ve takiben Balıkesir (10.102), Bursa (9.886), Gaziantep (7.887), Kayseri (6.647), Kütahya (5.451) ve Manisa (5.338) kentleri gelmektedir.³⁴⁸

Cumhuriyet öncesi ekonomik duruma bakıldığında durgunluk arz eden bir yapı göstermektedir. Teşkilatlanamama, asayiş problemleri, süregelen savaşlar, ulaşım ve nakliye imkânlarının yetersizlikleri bunun sebepleri arasında gösterilebilir. Petrol ürünleri, şeker, manifatura ürünleri, kibrit gibi ürünler yabancı kaynaklardan temin edilmekte ve şehirdeki tüccarları bunları alıp satan komisyoncular durumuna düşürmektedir. Merkezde debbağlık çok iyi seviyededir. Örneğin merkez ilçedeki debbağlar sadece gön sevkinden beş milyon lira gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Balıkesir il genelinde olduğu gibi merkez ilçede de hayvan varlığı ve hayvansal üretim konusunda iyi durumdadır. Cumhuriyetin 10.yılında yıllık yün, yapağı üretimi 368.504 kilogram ve ihracatı da 184.252 kilogramdır 1956 yılına gelindiğinde ise 350.000. kg. yapağı karşılığında 3.500.000. lira, 100.000.kg. yün karşılığı olarak da 700.000. lira gelir elde edilmektedir.³⁴⁹

Bu yıllarda hayvansal üretim ve buna bağlı olarak yapılan satımlar şehrin sanayisinde önemli yer tutmaktadır. 1933 yılında sadeyağ üretimi 200.000 kilogramdır. Cumhuriyetin 10.yılı olan 1933'te teneke peynir üretimi 40.000 kilogram olarak gerçekleşmiş, bunun 30.000 kilogramı İstanbul'a sevk edilmiştir. Kaşar peyniri üretimi ise 36.000 kilogram olup bunun da 29.000 kilogramı İstanbul'a gönderilmektedir. 1956 yılına gelindiğinde ise şehirdeki süt üretiminin 135.000 kilogramı inek sütü, 9.500 kilogramı manda sütü, 77.000 kilogram keçi sütü olmak üzere toplam 394.500 kilograma ulaştığı ve iktisadi değerinin ise 233.500.000 lira olduğu görülüyor. Bu sütlerden işlenerek elde edilen beyaz peynir 2.000 ton, kaşar 40 ton, Manyas Peyniri 20 ton, yoğurt 1.080 ton, krema ise 80 ton olarak gerçekleşmiştir.³⁵⁰

³⁴⁸Serdar, Şahinkaya, "Cumhuriyetimizin İlk Sanayi Sayımı 1927: Bir Hesaplaşma Hazırlığı" Aralık.(2013) Ankara) "Sanayi Sayımı 1927: İlk Bulgular" XIII. Sosyal Bilimler Kongresi. 4-6, ss.195 -199. Balıkesir'in Cumhuriyetin ilk yıllarındaki durumunu gösteren veri ve çizelgeler bu çalışmadan alınmıştır. Balıkesir'deki işyeri sayısının fazlalığı Edremit Körfezindeki ilçelerde çok sayıda bulunan zeytin işleme ve zeytinyağı üretimi yapan küçük işletmelerden kaynaklanmaktadır. Merkezdeki işyerleri ise un üretimi, debbağlık, kereste işleme gibi işkollarını kapsamaktadır.

³⁴⁹Balıkesir Ticaret Odası, *Balıkesir Ticaret Odası 10. Yılda 1933*,s.37, *Balıkesir İktisat Kılavuzu*, Balıkesir Ticaret Odası, İstanbul 1957, s.93,94.

³⁵⁰Balıkesir Ticaret Odası, *Balıkesir Ticaret Odası 10. Yılda 1933*,s.38, *Balıkesir İktisat Kılavuzu*, Balıkesir Ticaret Odası, İstanbul 1957, s.94.

Ülkede sanayileşmenin ilk adımı Teşvik-i Sanayi Kanunuyla atılmıştır. Ancak 1929 yılında dünya çapında yaşanan iktisadi buhran nedeniyle 1930'lu yılların başından itibaren devlet ekonomik hayata daha fazla alanda ve şekilde dâhil olmuştur. Bu dönemden itibaren devletin başını çektiği bir sanayileşme hamlesi gerçekleştirilmeye çalışılacaktır. Bu amacı sağlamaya yönelik olarak 1934 yılında Türkiye'de "I. Beş Yıllık Sanayi Planını" yürürlüğe girmiştir. 1934 yılında İstatistik Umum Müdürlüğü, Teşvik-i Sanayi Kanunundan istifade eden müesseselerin 1932 yılı zarfındaki faaliyetleri hakkında Sanayi Umum Müdürlüğü ile birlikte bir anket gerçekleştirmiştir.

Bu anket sonucunda ülke genelinde 1473 müessese olduğu belirlenmiştir. Bu müesseselerin sanayi grupları itibarıyla 651'i ziraat, hayvanat-ı ehliye, balık ve av mahsulatı sanayi; 351'i dokuma sanayi; 134'ü sanayi ve nebati mevat sanayi kolu ile meşguldür. Yine 85'i maden sanayi, maden işletme, makine tamirat ve imalatı; 76'sı kimya sanayi; 48'i muhtelif sanayi; 41'i kâğıt ve karton sanayi; 39'u kesin olarak belirlenemeyen çeşitli sanayiler; 31'i bina inşaatı sanayi; 17'si istihraç (çıkarm ürünleri) sanayi ile meşguldür. Balıkesir'de ise 102 adet adı geçen müesseselerden mevcut olduğu tespit edilmiştir.³⁵¹ İldeki dağılım ise şöyledir: Tarıma dayalı işletmeler 78, dokuma sanayinde 4, ağaç ürünleri sanayinde 3, maden Sanayinde 2, kimya sanayinde 6, diğer sanayi dallarında ise 8 olmak üzere 101 işletme.

Teşvik-i Sanayi Kanunundan en çok yararlanan vilayetler, İstanbul, İzmir, Bursa, Balıkesir, Manisa, Adana, Ankara, Gaziantep. Balıkesir'in bu şehirlerin arasında yer bulmasının en önemli sebebi tabi ki tarım ürünleri zenginliğinin doğal bir sonucu olarak kurulan tarıma dayalı sanayisidir. 1941 yılı Teşvik-i Sanayi verilerine göre ise 58'i tarıma dayalı sanayi sektöründe, 1'i dokuma sanayi sektöründe, 2'si ağaç ürünleri sektöründe, 1'i Maden sanayi sektöründe, 5'i kimya sanayi sektöründe, 9'u da elektrik santrali olmak üzere 76 işyeri bu teşviklerden yararlanmıştır.³⁵² Balıkesir merkez endüstrisinin 1950'lerdeki durumu hakkında ise 1956 yılı verilerine göre hazırlanıp 1957 yılında bastırılan Balıkesir İktisadi kılavuzu isimli eserden geniş çaplı bilgiler elde etmek mümkündür.

³⁵¹ *Türk Dili Gazetesi*, "Türkiye'de Faaliyette Ne Kadar Fabrika Var?", 16 Ocak 1934, s.1. Ancak gazetenin Balıkesir'le ilgili listede sayıyı sehven 102 olarak verdiği anlaşıyor. 1932 yılı teşvik-i sanayi listesine göre şehirdeki işyeri sayısı 101'dir. DİE, *1927 Sanayi Sayımı*, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Yayın No:584, Ankara 1969.

³⁵² Komisyon, *Yurt Ansiklopedisi*, "Balıkesir", Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1982, s.1163.

1956 yılı itibarıyla merkezde; çırçır, tuğla, pamuklu dokuma ve yün iplik, çimento, un sanayi vb. gibi belli başlı sanayi tesislerinden söz etmek mümkündür. Ayrıca devlet tarafından açılan büyük sanayi tesislerinin varlığından dolayı küçük güçlere sahip makinelerle, düşük kapasitelere sahip atölye, imalathane ve tamirhane gibi işletmeler çoğalma eğilimindedir. Bunları; deri ve gön işleyen tabakhaneler, torna-tesviye atölyeleri, helva ve şekerli maddelerin yapıldığı imalathaneler, dokuma tezgâhlarında yapılan dokuma ürünleri imalathaneleri, un değirmenleri, susam ve Ayçiçek yağı imalathaneleri şeklinde biraz daha detaylandırmak mümkündür. Genel olarak merkezdeki endüstriyi büyük ve küçük sanayi olarak sınıflandırmak gerekir. 1956 yılı verilerine³⁵³ göre Merkezde;

1 adet pamuklu dokuma fabrikası, 1 adet çimento fabrikası, 3 adet helva, lokum ve lokum imalathanesi, 1 adet çelik cıvata fabrikası, (Çantalı Kollektif Şirketi tarafından yılda 30.000.000 adet cıvata üretilip 250.000 lira gelir elde edilmektedir. 2 adet çorap imalathanesi, (en moderni Mustafa Armağan'a ait olup 1.750.000 çift üretimi vardır.) 2 adet boya imalathanesi, 4 adet un fabrikası. (Merkezde bulunan fabrikalarda 45.000 ton un üretilerek 25-30.000.000 lira gelir elde edilmektedir. En büyük un fabrikaları, günlük 50 ton üretim kapasitesine sahip A. Sırrı Yırcalı, 20 ton üretim kapasitelerine sahip Eğinlioğlu, Özak ve Özler Un Fabrikalarıdır.) 1 adet yün iplik imalathanesi. (Merkezdeki tek fabrika Şeref Eğinlioğlu'na ait olup 180.000 kg. Steigen cinsi yün ipliği üretilerek 5.400.000 lira ve 60.000 kg. kangarn cinsi yün ipliği üretilerek 4.000.000 lira gelir elde edilmektedir.)

1 adet iplik imalathanesi, 3 çırçır fabrikasında Yılda 1200 ton üretim yapılmaktadır. (En büyük çırçır fabrikaları Yırcalı ve Güven Çırçır fabrikalarıdır.), 2 adet kiremit ve tuğla fabrikası, 2 adet Ayçiçek yağı imalathanesi, (İncioğlu Ayçiçek yağı fabrikasının yıllık 150.000 kg. üretim kapasitesi vardır.), 2 adet kereste fabrikası. (Merkezde bulunan iki fabrikada 2.500 m3 ağaç işlenerek 525.000 liralık bir değer üretilmektedir.), 2 adet bakır döküm ve silindiraj atölyesi. (50-400.000 kg. bakır işlenip 500-600.000 lira gelir elde edilmektedir.), 4 adet bakır kap imalathanesi. (25-30.000 kg. bakır işlenerek 120-150.000 lira gelir elde edilmektedir. En büyük bakır döküm silindiraj atölyesi Enver Bakır'a aittir. Onun ardından Albakır firması gelmektedir.

³⁵³ *Balıkesir İktisat Kılavuzu*, Balıkesir Ticaret Odası, Balıkesir Ticaret Odası Yayın No:5 İstanbul 1957, s. 106, 107.

Bakır kap imalathanelerinden ise; Ramazan Solakoğlu, Ali Kabaca, Mehmet Solakoğlu sayılabilir. 70 adet tabakhane. (Bu tabakhanelerin 41'i motorlu üretim yapmaktadır. Bu tabakhaneler dolaplı olup 5 Beygir gücüne kadar motorlara sahiptir. Diğerleri "kara tabak" ismiyle eski, ilkel metotlarla üretimlerine devam etmektedir. Tabakhaneler 3087 ton kapasiteye sahip olup yılda tahminen 2000 ton deri işlerler. Bunun 800 tonu kösele olarak İstanbul ve Bursa'ya gönderilip, yaklaşık 5.000.000 lira gelir elde edilmektedir.) 2 adet seri elbise imalathanesi, 1 adet belediye elektrik fabrikası, 1 adet karyola imalathanesi, 7 adet parça oto tamirhanesi, parça döküm, tamir, parça imalathanesi, 1 adet ekmek fabrikası bulunmaktadır.

1956 yılı istatistiklerine göre merkezdeki işletmelerde, o zamanın şartlarına göre çok çeşitli ürün üretmek imkânı olduğu anlaşılmaktadır. Bu ürünleri; su tulumbası, saf kurşun, sulama makineleri supabı, terzi el ütöleri, zincir, kauçuk ayakkabı, hazır elbise, karyola, cıvata, Ayçiçek yağı, bakır ve bakır kap vb. olarak saymak mümkündür. Balıkesir'de bir pamuklu dokuma Fabrikası kurma fikri 1952 yılı sonunda belirgin bir hal almıştır. Bu konuyla ilgili olarak 3 Kasım 1952 tarihinde yapılan il daimi komisyonu toplantısında bazı görüşmeler yapılmıştır. Bu toplantıda Ticaret Odası Başkanı Sırrı Yırcalı fabrika hakkında Açıklamalarda bulunmuş ve toplantıya katılan tüccarlardan beş kişi 100'er bin lira vermeyi taahhüt etmişlerdir.

Ayrıca fabrikaya ortak olmak isteyenlerin 100 liradan, 100 bin liraya kadar hisse senetleriyle katılabilecekleri yönünde karar alınmıştır.³⁵⁴ Aralık ayı sonunda ise fabrikanın kurulması konusunda somut adımlar atılmaya başlanmıştır. Balıkesir Postası Gazetesinde İşletmeler Bakanlığı ve Sümerbank'ın fabrika kurulmasına onay verdiği, fabrikanın kurulması için gerekli şartların sağlanması halinde fabrikanın anonim şirket statüsü kazanacağı ve bankalar tarafından gerekli sermayenin sağlanarak işe başlanacağı bildirilmiştir. 1953 yılına girildiğinde gerekli şartların sağlandığı ve işlerin plan doğrultusunda ilerlediği görülmektedir. Buna göre, halkın ortaklığıyla kurulması planlanan Pamuklu Dokuma Fabrikasına Balıkesirli tüccarlar % 25 oranında katılım sağladığından kuruluş anonim şirket statüsü kazanmıştır.

³⁵⁴ *Balıkesir Postası Gazetesi*, "Şehrimizde hayırlı teşebbüs inkişaf ediyor, İplik fabrikası kurulması kararlaştırıldı.", 5 Kasım 1952, s.1.

Bu şekil ve şartlar üzerinden hazırlıklarına başlanan fabrikanın statüsü konusunda 16 Mart'ta İşletmeler vekili başkanlığında banka mümessilleri ve Balıkesir'den giden heyet arasında mutabakat sağlanmıştır.³⁵⁵ Balıkesir Pamuklu Dokuma Sanayi T.A.Ş' nin kurulmasına 1953 yılı başında Türkiye İş Bankası, Sümerbank, T.C. Ziraat Bankası ve Balıkesirli hissedarlardan oluşan bir grup tarafından başlanmış; 1953 yılı 11 Haziranında şirket kurularak fiili olarak hayata geçirilmiştir.³⁵⁶ Pamuklu Dokuma Fabrikası şehirde kurulan ilk anonim şirket olup 7.000.000 lira sermayesi vardır. Bu sermaye hissedarlar arasında şu şekilde pay edilmiştir.³⁵⁷ Ziraat Bankası: 2.000.000, İş Bankası: 1.500.000, Sümerbank:1.470.000, Balıkesirli Hissedarlar: 2.030.000 (yaklaşık 300 kişi). Anonim şirket bakanlar kurulu kararı ile kurulduktan sonra konu ile ilgili yerel gazetelerde haberler yayınlanmıştır. Balıkesir Postası Gazetesi konuyla ilgili olarak İşletmeler Bakanı Sıtkı Yırcalı ile bir görüşme gerçekleştirmiştir.

Bakanın 26 Mayıs'ta Balıkesir Postası gazetesine bildirdiğine göre; Balıkesir'de kurulması planlanan Pamuklu mensucat anonim şirketinin kuruluşuna ait karar, dün bakanlar kurulunca imzalanmıştır. Cumhurbaşkanının tasvibinden geçer geçmez fabrika kanunen teşekkül etmiş bulunacaktır.³⁵⁸ Türk Dili Gazetesindeki bir haber de yukarıdaki bilgiyi teyit eder niteliktedir. Gazeteye göre Fabrikaya hissedar olarak Sümerbank ve Ziraat bankaları iştirak etmektedirler. Bankalar tahminen bu ortaklık için beş milyon liraya kadar bir hisse ile katılmaktadırlar. Şahısların taahhüt miktarı da iki milyon lira kadardır ki böylece fabrika ve tesisleri için yedi milyon lira temin edilmiştir.³⁵⁹ Şirket, tüzel kişilik kazandıktan sonra, fabrika kurulumu için gerekli olan arazi meselesini şehrin 3 km. güneyinde bulunan ziraat Fidanlığını il özel idaresinden satın alarak halletmiştir. Ziraat Fidanlığı fabrika yapılmak şartı ile 80.000 lira bedelle satılmıştır. Bu sıralarda Ziraat Fidanlığının içinde iki katlı kâğıt bina ile işçi barınakları, bahçe kuyuları, meyve ve diğer yüzlerce ağaç bulunmaktadır.

³⁵⁵ *Balıkesir Postası Gazetesi*, “Pamuklu mensucat fabrikamızın statüsü dün Ankara’da imzalandı.”, 17 Mart 1953, s.1.

³⁵⁶ Balıkesir Ticaret Odası, *Balıkesir İktisat Kılavuzu*, 1957, s.121. Bu eserden Balıkesir Pamuklu Dokuma Fabrikasının kuruluş süreciyle ilgili detaylı bilgilere ulaşmak mümkündür.

³⁵⁷ Balıkesir Pamuklu Dokuma Sanayii Türk Anonim Şirketi 7.000.000 lira sermaye ile 23.05.1953 tarih ve 4/760 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi’yle kurulmuştur. BCA.30.18.1.2. Yer Bilgisi: Kutu: 132, Gömlek: 38, Sıra No:19.

³⁵⁸ *Balıkesir Postası Gazetesi*, “İşletmeler vekilinin gazetemize beyanati”, 27 Mayıs 1953, s.1.

³⁵⁹ *Türk Dili Gazetesi*, “Şehrimizde kurulacak kaputbezi fabrikası”, 19 Nisan 1953,s.1.

Fabrika inşaatı Yüksek Mühendis Ali Cumalı şirketine ihale edilerek 1953 yılı sonuna doğru inşaatla başlanmıştır.³⁶⁰ Fabrika inşaatı devam ederken bir taraftan da üretimde kullanılacak makinelerin siparişi verilmiş, sabit tesislere de 9.500.000 lira sarf edilmiştir. Gerekli finansman Türk-İtalyan ortak kredi anlaşması ile uzun vadeli olarak alınmıştır. İki yıl süren inşaatın sona 1955 yılında inşaat bitirilmiş, bir taraftan da makine montajına aynı yıl içerisinde başlanarak 1956 yılı Ekim ayında bitirilmiştir. Başbakanlığa ait bir belgede fabrikanın 10 Milyon Liraya inşa edildiği, 9024 iğ ve 240 tezgâh kapasitesine sahip olduğu ve bu tezgâhlardan 144 ünün faal olduğu görülmektedir.³⁶¹ Yardımcı tesisler ve klima, trafo şalt, kazan tesisleri gibi diğer tesisler de 1957 yılında bitirilerek fabrika tamamen hizmete alınmıştır. 9024 iğ ve 240 dokuma tezgâhından oluşan tesis yılda 10-12 milyon metre pamuklu bez üretme kapasitesine sahiptir. Tesise ilerleyen aşamada basma tesisi ilave edilmiştir. Fabrikada 3 vardiyada toplam 450 işçi ve idari personelle birlikte 500 kişi çalışmıştır. Fabrika uzun yıllar Balıkesir’de önemli bir üretim tesisi olma vasfını sürdürerek, şehrin ekonomik hayatında ve kalkınmasında büyük bir rol oynamıştır

Türkiye Çimento Sanayi tarihi incelendiğinde 1950 yılına kadar ülkede sadece beş çimento fabrikası olduğu görülmektedir. Dolayısıyla 1950’lere gelindiğinde Balıkesir gibi küçük bir “taşra şehrinde” çimento fabrikası kurma girişiminin ne denli önemli olduğu anlaşılır. Balıkesir’de bir çimento fabrikası kurmakla ilgili fikirler 1950’li yılların başında tartışılmaya başlamış, 1950’lerin ortasına doğru ise iyice belirgin hale gelerek uygulama safhasına geçilmiştir. Örneğin 1953 yılının sonbahar aylarında Balıkesir Postası Gazetesinde yayınlanan bir habere göre Balıkesir’e üç fabrika yapılması düşünülmektedir ki bunlardan biri de çimento fabrikasıdır.³⁶² Hakikaten ilerleyen yıllarda şehre çimento, Pamuklu dokuma ve şeker Fabrikası olmak üzere üç fabrika inşa edilecektir. Balıkesir Çimento Fabrikası; yerel girişimcilerin, kendi yerel kaynaklarını, sermayelerini koyarak hayata geçirdikleri bir fabrikadır. Bu amaçla bir şirket kurulmuş, kurulan şirkete Balıkesirli ortaklar tarafından sermayenin yarısı oranında katılım sağlanmıştır.³⁶³

³⁶⁰Münir Yenal, “Münir Yenal’dan Mektup Var”, Balıkesir 1989, s.13.

³⁶¹BCA.30.1.0.0, “Aydın, Denizli, Manisa ve Balıkesir İlindeki Yatırımlarla İlgili Bilgiler”, Yer Bilgisi: Kutu:2, Gömlek:15, Sıra:5, Dosya Eki: A2.

³⁶²Balıkesir Postası Gazetesi, “İlimizde Üç Fabrika Kurulacak”, 17 Ekim 1953, s.1

³⁶³Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası, *Balıkesir İktisadi Kılavuzu*, Balıkesir, 1957, s.124.

Fabrika kuruluş yeri olarak Balıkesir-Savaştepe karayolunun üzerinde şehrin birkaç km. dışında Ziraat Bahçesi ilerisinde bulunan Turnatepe mevki seçilmiştir. Burada yapılan sondaj çalışmalarında üretim için gerekli olan hammaddeye büyük miktarlarda rastlanmıştır. Bunun sonucunda hammaddenin uzun yıllar üretime yeteceği değerlendirildiğinden inşaatın başlamasına karar verilmiştir. Fabrikanın inşaatı ve diğer ek tesislerin tamamlanması için 17 milyon lira harcama yapılmıştır. Yapılan planlamalara göre fabrikada günde 250 ton üretim gerçekleştirilecek ve Balıkesir ekonomisine yılda 9 milyon lira katkı sağlanacaktır. Bununla beraber ilk etapta hedeflenen 250 tonluk üretimin ilerideki yıllarda oluşacak talebe göre günlük 500 tona kadar çıkarılabilecek şekilde tevzi planlaması yapılmıştır. Çimento üretiminde kullanılacak kömürün asgari 4100 kaloriye sahip olması gerekmekte olup, çimento üretiminde Balıkesir ve çevresinden çıkarılan kömürün kullanılması planlanmıştır. Çimento Fabrikası deneme üretimine 26 Temmuz 1958 yılında Sanayi Vekili Sıtkı Yırcalı'nın kazanı ateşlemesiyle başlamıştır. Fabrikanın resmi açılışı ise 6 Eylül 1958 tarihinde Başbakan Adnan Menderes tarafından yapılacaktır.³⁶⁴

Çimento Fabrikasının açılmasının yerel medyanın bakış açısıyla nasıl görüldüğünü Balıkesir Postasındaki bir haberden anlamak mümkün olacaktır. Balıkesir Postasına göre 1955 yılında temeli atılan çimento fabrikası DP'nin üçüncü döneminde üretime başlamış ve 26 Temmuz 1958'de, Sanayi Bakanı Sıtkı Yırcalı'nın fırınlarını ateşlemesiyle faaliyete geçmiştir. Balıkesir Çimento Fabrikası'nın da üretime geçmesiyle 1953'de 395 bin ton olan Türkiye'deki fiili çimento üretim kapasitesi 1 milyon 800 bin tona çıkmış olacaktır.³⁶⁵ Balıkesir'de kurulan fabrika 90 yıl süre ve 5.000.000 Türk Lirası sermaye ile 6 Mayıs 1955 tarih ve 4/4999 sayılı Kararnamesi ile kurulmuştur. Balıkesir Çimento Sanayi Türk Anonim Şirketi DP Döneminde faaliyet gösteren önemli çimento fabrikalarından biri olmuştur. Şirketin kurulmasındaki amaç çimento ve kireç imaliyle uğraşmak olup 6 Eylül 1958 tarihinde 85.000 ton/ yıl kapasiteyle faaliyete geçtiği görülmektedir. Başbakanlığa ait bir belgede de fabrikaya 5.500.000 lira harcama yapıldığı ve kapasitesinin 85.000 ton olacağı bildirilmiştir.³⁶⁶

³⁶⁴ *Milliyet Gazetesi*, 27 Temmuz 1958.

³⁶⁵ *Balıkesir Postası Gazetesi*, "Şehrimiz Çimento Fabrikası Fiilen İstihale Başladı", 28 Temmuz 1958, s.1

³⁶⁶ Nadir, Yurtoğlu, "Kalkınmanın Önemli Bir Unsuru, Kuruluşundan 50.Yılına Türkiye'de Çimento Sanayi (1910-1960) *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 31,2015,s.141. BCA.30.1.0.0, Yer Bilgisi: Kutu:2, Gömlek: 15, Sıra: 5, Dosya Eki: A2.

Tek fırınla kuru sistem üretim yapan bu fabrikanın işletmeye açıldığı 1958 yılı üretim miktarı 20.030 ton iken 1959 yılının ilk altı aylık döneminde bu miktar 25.679 tona yükselmiştir. Fabrikanın iç ve dış tediye tutarı ise 26.921.913 Türk Lirasıdır.³⁶⁷ Böylece ÇİSAN tarafından 1950'den 1958 yılı sonuna kadar çimento sanayiine yapılan yatırımların toplamı 315.000.000 lira iken 1959 yılı sonunda bu miktar 370.930.000 lirayı bulmuştur.³⁶⁸

Balıkesir merkezinde 1956 yılı verilerine göre iki büyük tuğla-kiremit fabrikası bulunmaktadır. Bunlar; Ali Bilcanlı'ya ait olan tuğla ve kiremit fabrikası ile Arı Kiremit ve Tuğla Fabrikasıdır. Bilcanlı Kiremit Fabrikası Kepsut Yolu üzerinde 100.000 metrekarelik bir alanda kurulmuştur. Fabrikanın kurulumu 1950-1953 yılları arasında Alman uzmanlar tarafından yapılmış olup en son sistem makinelerle teçhiz edilmiştir. Arı Tuğla ve Kiremit Fabrikası da yine şehrin o dönemdeki bir diğer büyük fabrikasıdır.

Bu fabrika devrin önemli işadamlarından yüksek mühendis Ali Cumalı tarafından kurulmuştur. Fabrika yeri olarak, bugün şehirle birleşmiş durumda olan, şehrin 7 kilometre dışındaki Ayşebacı Köyü seçilmiştir. Fabrikada dizel grup jeneratörlerle üretim yapılmaktadır. Bu iki fabrikada da Marsilya tipi kiremit ve tuğla üretimi yapılmaktadır. Bilcanlı Fabrikası kapasite olarak daha büyük olup, şehir içine ve dışına satış yapılmaktadır.³⁶⁹

Madencilik şehrin önemli işkollarından biridir. Ancak bu madenler daha çok ilçelerde faaliyet göstermekte, merkeze bağlı köylerde küçük miktarlarda maden üretimi gerçekleştirilmektedir. Bu madenler; merkeze bağlı Taşköy'de kükürt, Şamlı'da demir, İrvanköy'de civalı kurşun ve Kalaycılar'da küçük linyit ocaklarıdır. Ayrıca merkezde az miktarda granit ve parke taşı üretimi ve işlenmesi de yapılmaktadır.³⁷⁰

³⁶⁷ 1959 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, s.18, Türkiye Çimento Sanayi Genel Müdürü Burhan Ulutanın 1957 yılının ilk dört ayının çimento üretimini 1956 yılının ilk dört ayı ile mukayesesi hakkında Anadolu Ajansına verdiği mülakat, *Ayın Tarihi*, S.282, Yıl Mayıs 1957, s.9.

³⁶⁸ TBMM, 1959 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, s.18; TBMM, 1960 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, s.23.

³⁶⁹ Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası, *Balıkesir İktisadi Kılavuzu*, Balıkesir, 1957, s.125.

³⁷⁰ A.g.e.s.126,127.

2.4. Balıkesir’de Küçük Esnaf ve İşletmeler:

Balıkesir şehir merkezine 19.yy.lın son çeyreğinden itibaren bakıldığında çok gelişmiş bir sosyal-kültürel ve ekonomik şehir hayatından söz etmek mümkün değildir. Ekonomi tarıma dayalı bir hüviyet göstermekte, ticaret ise pazarlarda ve yılda bir defa yapılan panayırların çerçevesinde şekillenmektedir. Bu pazarlarda ve panayırda sergilenen ürünler de yine tarımsal ve hayvansal üretim ağırlıklıdır. Merkezdeki az sayıdaki dükkân ve mağazalarda da az sayıda kişinin çalıştığı, daha çok dışarıdan gelen malların dağıtımının yapıldığı bir yapı söz konusudur.

Örneğin 1933’de şehirde 19 adet bakkal faaliyet göstermektedir. Bunun gibi diğer küçük esnafın dökümü Balıkesir Ticaret Odasının 1933 tarihli 10.Yılda Ticaret ve Sanayi Odası isimli eserinde yapılmıştır. Buna göre şehirde faaliyet gösteren küçük esnafın sayısı şöyledir: 19 bakkal, 2 fotoğrafçı, 10 müteahhit, 7 keresteci, 6 fırıncı, 2 kırtasiye, 10 hırdavat, 7 iplikçi, 7 kavafiye ve köseleci, 6 yağ ve sabun tüccarı, 11 hazır elbise satıcısı, 4 otomobil, gramofon, elektrik dükkânı, 6 çivici, 5 otel. Ayrıca yine eserin 53 ve 58’nci sayfaları arasında da şehirdeki iktisadi hayat kısaca özetlenmiştir.³⁷¹

Bu dönemde şehirdeki en önemli gazete olan Türk Dili Gazetesinde şehirde yaşayanlara tavsiye nitelikli yayınlanan işyerlerinden şehirdeki küçük esnaf hakkında bir bilgi almak mümkündür. Örneğin bunlar arasında Lokanta olarak Şah Mehmet Sokağındaki Sabri Lokantası tavsiye edilmektedir. 1940’lı yıllarda her türden küçük esnaf sayısının arttığı görülmektedir. Türkiye Kılavuzuna (1946) göre; Balıkesir şehir merkezinde çok sayıda aşçı, kebabçı, köfteci, börekçi gibi dükkânlar bulunmakla birlikte, bunlar içerisinde bazı özellikleri sebebiyle öne çıkan birkaç esnaf lokantasının ismi öncelik verilerek sayılmaktadır.³⁷² Bunlar arasında müşteriyle olan ilişkilerinin övüldüğü Şefik Sertel’e ait Şefik Lokantası ile Süreyya, Hasip, Lezzet ve Sabri Lokantalarının tavsiye edilebilecek durumda oldukları belirtilmektedir. Bu lokantalardan Şefik, Süreyya ve Hasip lokantalarında içki servisi de yapılmaktadır.

³⁷¹Balıkesir Ticaret Odası, *10.Yılda Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası*, Balıkesir, 1933,s.43-53. Bu sayfalarda ihracat-ithalat yapan tüccarlarla, iş kollarına göre küçük esnaf isim olarak listelenmiştir. Aynı esrin 53-58’nci sayfaları arasında da kısaca ve genel olarak şehirdeki iktisadi hayata değinilmektedir.

³⁷²Hüseyin Orak, *Türkiye Kılavuzu*, s.456,457.Türkiye Kılavuzu adlı eserde şehirdeki kahvehane, lokanta, otel, hamam, berber vb.küçük esnaf ve sanatkârlar hakkında önemli bilgiler verilmektedir.

Balıkesir’de cumhuriyetin ilanından sonraki ilk yıllarda sayısı nispeten az olan berber sayısının 1940’lı, 50’li yıllarda sayısının artmaya başladığını görüyoruz. 1930’lu yılların ortasında Türk Dili Gazetesinde şehirde yaşayanlara tavsiye nitelikli yayınlanan işyerleri arasında berber olarak Hükümet Caddesindeki (Anafartalar Caddesi) Darbalı oteli altında Moda berberi Sabri Bey ve yine bu cadde üzerindeki Yeni berber İbrahim Efendi gösterilmektedir. Türkiye Kılavuzu (1946) isimli eserin Balıkesir bölümünde ise Balıkesir’de çok sayıda berber bulunduğu bildirilmekle beraber bu dükkânların çoğunun şehrin en canlı iki caddesi olan Milli Kuvvetler ve Anafartalar Caddesi üzerinde yer aldığı belirtilir. Bu eserde anılan berberlerin içinde de temizliğiyle Niyazi Şen isimli berberin işlettiği Şen Berber Salonu öne çıkartılır. Eser bundan başka Milli Kuvvetler Caddesinde kadın ve erkekler için ayrı bölümleri bulunan Sadık Çıtak Berber Salonu, Fevzi Birgen Berber Salonu, Sabri Kokun’a ait Vatan Berber Salonu ve Kadri Sırtıoğlu’na ait berber salonunu da hizmet veren işyerleri arasında göstermiştir.

1930’lu yılların ortasında Türk Dili Gazetesinde şehirde yaşayanlara tavsiye nitelikli yayınlanan ilan/reklamdaki işyerleri arasında Gazino/Kıraathane olarak Paşa Cami Caddesindeki Merkez Kıraathanesi tavsiye edilmektedir. Türkiye Kılavuzu (1946) isimli eserin Balıkesir bölümüne göre çeşitli semtlerde çok sayıda kahve ve kıraathane bulunmaktadır. Ancak Türkiye Kılavuzu adlı eserin yazarlarına göre iyi durumda olarak gösterilen kıraathaneler daha çok şehrin en işlek iki caddesi olan Milli Kuvvetler ve Anafartalar Caddesi ile İstasyona yakın bölgeler üzerindedir. Milli kuvvetler Caddesi üzerinde bulunan Balıkesir Palas Oteli Kıraathanesi, Şehir Kıraathanesi, Tan Çayevi ve Merkez Kıraathanesi iyi durumdadır.

Bu sayılanlar dışında İstasyon Meydanında Milli Kuvvetler Caddesiyle Vasıf Çınar Caddesi birleşiminde çok güzel çiçeklerle süslenmiş bir bahçeye sahip, birçok salonu bulunan ve yemek servisi olan Şehir Kulübü öne çıkmaktadır. Şehir kulübü şehrin sosyalleşmesi için önemli yerlerden biri olup, şehrin ileri gelenlerinin gittiği bir yer durumundadır. Balıkesir şehir merkezinde bu dönemde birçok hamam faaliyet göstermekte olup hepsi eski dönem eserleridir.³⁷³ Bu hamamlar temizlik ve hizmet şartları bakımından iyi durumda olup halkın temizlenme ihtiyacına çok iyi şekilde cevap vermektedir.

³⁷³A.g.e.s.457,458.

Paşa Hamamı; Fatih'in ünlü veziri ve lalası Zağanos Mehmet Paşa'nın inşa ettirdiği külliye'nin bir parçası olarak yaptırılan ve şehrin en büyük hamamı olan güzel bir eserdir. Hem kadın hem erkeklere hizmet veren hamamı Mehmet Keklikoğlu işletmektedir. Hamam gece gündüz açık olup 11 kurnasıyla hizmet vermektedir. Yeşilli Hamamı; çarşıya yakın bir bölgede Ali Yeşilbaş tarafından işletilen orta büyüklükte bir hamamdır. Öğleden önce erkeklere öğleden sonra kadınlara hizmet vermektedir. Nezafet Hamamı; 10 kurnalı, Umurbey Mahallesi'nde bulunan orta büyüklükte bir hamam olup Muharrem Bozener tarafından işletilmektedir. Lazlar Hamamının işleticisi Ahmet Mıhyoz'dur. Hisariçi Mahallesi'nde bulunan bu hamam da büyük bir hamamdır. Geniş ve aydınlık bir salona sahip hamam 12 kurnalı olup kadın ve erkekler tarafından da kullanılabilir. Çarşı hamamı; Manifaturacılar Çarşısında altı kurnalı bir hamamdır. Ali Emengen tarafından işletilen hamam sadece erkeklere hizmet etmektedir. Küçük Hamam, Mehmet Çelebi tarafından işletilmektedir.

Bu dönemde resmi kurumların bünyesinde ya da serbest çalışan birçok avukat ve doktor bulunmaktadır. Eserde bunlardan bazılarının ismine yer verilmiş olup, doktorlardan bazıları şunlardır: Operatör Mustafa Şaban Edan, Operatör Salih Dörtbudak, Dâhiliye Uzmanı Raif Demiralp, Bakteriyolog Dr. Nef'i Vural, Röntgen Uzmanı Dr. Selahattin, Belediye Doktoru Muammer Yasa, Bakteriyolog Dr. Özbek, Dr. Muhiddin Güvendil, Diş Tabibi Fuat Bilal, Niyazi Evren. Avukatlardan bazıları ise şunlardır; Esat Budakoğlu, Tevfik Zerdecioğlu, Niyazi Akyürek, Kasım Sami Paylı, Tuğrul Tamer, Şamil Güleç, Edip Öngör, Tevfik başaran, Muharrem Sayiner, Sabri Koçak, Mümtaz Evkafoğlu, Muhittin Erkin, Burhan Yener, İsmail Hakkı İnce, Hamdi Özbekoğlu.

Balıkesir'de 20. yüzyılın son çeyreğine kadar otel olarak vasıflandırılacak bir konaklama tesisinden söz etmek mümkün değildir. Bu dönemde kasaba veya şehirde konaklamak isteyenler, kendilerinin ve hayvanlarının kalabileceği, hatta beraberindeki ticari malların da depolanabilmesine imkân sağlayacak şekilde yapılmış hanlarda kalmaktadır. Ancak doğaldır ki bu hanlar günümüz otel anlayışından oldukça uzak, iptidai şartlardaki yapılardır. Balıkesir şehir merkezi, tarih boyunca ticaret açısından gelişmiş, yolların kesiştiği, canlı bir Pazar/transit şehri olmuştur.

Bu nedenle yerli ya da yabancı tüccarlardan mal almak ya da satmak için şehre gelenlerin veya şehirdeki işlerini halletmek üzere bulunanların şehirde konaklamak üzere kullandığı hanlar 20.yüzyıl ortalarına kadar varlığını sürdürmüştür. Bu maksatla şehirde isimleri bilinen hanlar bulunmaktadır. Bu hanlar, İlyas ve Hüseyin Paşa Hanlarıyla Hacı Mahmud Ağa, Abahane Hanı, Ketten Hanı, Celaloğlu Hanı ve Müstecaplı Hanlarıydı. İlyas Paşa Hanının sonradan ismi değişerek Palamut hanı olmuştur. Bu hanlar 1923-1960 döneminde kamulaştırılarak yıkılmış ve yerlerine şehrin ihtiyacı olan kamu yapılarının yapılması sağlanmıştır.³⁷⁴ Balıkesir Şehir merkezinde otel olarak kullanılan ilk yapının Ermeni Melkon Gazaryan Efendi'ye ait olan bedesten olduğu anlaşıyor. Bugün bu bina Camlı bedesten olarak bilinmekte ve halen varlığını sürdürmektedir. Ancak alt katında birkaç esnafın faaliyetini sürdürdüğü bu bina çok bakımsız ve virane durumda olup restorasyona ihtiyaç vardır. Melkon Gazaryan Efendi Bedesten olarak 1301/1302 yıllarında inşa edilen yapının üst katını otel amaçlı olarak kullanılmak üzere Karesi Gazetesine bir ilan vermiştir. Karesi Gazetesine verilen ilan şöyledir:³⁷⁵

“Balıkesir Çarşısında, İbrahim Bey Cami-i Şerifi karşısında evvelce yaptırmış olduğum kargir bedestenin üst katında gece ve gündüz olmak üzere misafir kabulüne mahsus odalar muntazam surette döşenmiş ve karyolar konmuş olduğundan, teşrif buyuracak kimselerin ucuz bir fiyatla istirahat edecekleri ve memnun kalacakları bu bina şimdilik tarafımızdan idare edilmekte ise de, talip olanlar çıkarsa kendilerine kiralanacağı ilan olunur.” “Melkon Gazaryan”

1894 yılında şehre görevli olarak gelen Şerafettin Mağmumi de 13 gün kaldığı Balıkesir'de konakladığı otelden kısaca bahsetmiştir.³⁷⁶ Mağmumi'ye göre şehirde birçok han bulunmasına rağmen şehrin mükemmel bir oteli yoktur. Kaldığı yerin sadece ismi otel olmakla birlikte temizlik açısından çok da iyi şartlara sahip değildir. Mağmumi'nin otelin Rum Aleksi'ye ait olduğunu bildirmesinden ve yukarıda adı geçen Melkon Gazaryan'ın otel girişiminden de Ermeni ve Rum nüfusun şehrin ticari hayatındaki etkinliğinden söz edilebilir.

³⁷⁴Kerim Kani Akpınarlı, *Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi*, Balıkesir Kent Arşivi Yayınları, Balıkesir, 2009, s.166.

³⁷⁵Akpınarlı, A.g.e.s.166.

³⁷⁶Şerafettin Mağmumi, *Seyahat Hatıraları, Anadolu ve Suriye'de*, Matbaat-ül Fütuh, Kahire, 1909, s.134,135.

Balıkesir şehrinde konaklama faaliyeti 19.Yüzyıl sonlarıyla 20.Yüzyıl başında daha çok hanlar vasıtasıyla yürütülmektedir. 1913 yılına ait Annuaire Oriaentals adlı eserde Balıkesir'deki sekiz handan bahsedilmektedir.³⁷⁷ Bu hanları; İbrahim Bey Hanı, Osmanağa Hanı, Ketan Han, Müstecablızade Hanı, Pamuk Han, Çakırağa Hanı, Tokatlı Han, Zorbalı Hanı şeklinde sıralamak mümkündür. Aynı eserde Fesciler Otelinden de bahsedilmektedir. Oteller İstasyon ve Hükümet Caddelerinde bulunmaktadır. Bu otellerden verilen hizmetler bakımından en iyi durumda olan otel Kaptan Oteli'dir. Diğerleri ev veya han olarak yapılmış, sonradan otele çevrilmiştir. O dönemde şehirde 16 adet han bulunmakta olup, bunlar daha çok İbrahim Paşa Cami yakınında ve İzmirliiler Mahallesinde yer seçmişlerdir.³⁷⁸

Tablo.32 1920 Yılı Balıkesir Otel Durum Tablosu

Adı	Oda Sayısı	Konum
Kaptan	8	İstasyon Caddesi
Darb Ali	29	Hükümet Caddesi
Celal Bey	13	Hükümet Caddesi
Bandırma	9	Meyhane Boğazı
Şuuri Efendi	6	--

Kaynak: Yüzbaşı İshak Hakkı, 1920'de Balıkesir, s.62.

Tablo.33 1920 Yılı Balıkesir'deki Han Durum Tablosu

Adı	Oda Sayısı	Konum
Abahane Hanı	20	Paşa Cami Yanı
Fesciler Hanı	50	Mutaflar Cami
Ketan Hanı	11	Yapağı Pazarı
Şuuri Efendi Hanı	25	--
Müstecaplı Hanı	40	Büyük Cami Yanı
Çakırağa Hanı	26	İbrahim Paşa Cami
Tokatlı Hanı	20	İbrahim Paşa Cami
Bacaksız Osman Ağa Hanı	13	İbrahim Paşa Cami
Ayiboğan Hanı	2	İbrahim Paşa Cami
Pamuk Hanı	24	Paşa Cami Civarı
Palamut Hanı	4	Hükümet Caddesi
Halim Efendi Hanı	3	Yeşilli Cami Yanı
Hacı Arir Mehmet Hanı	3	İzmirliler Mahallesi
Bataklı Bekir Hanı	5	İzmirliler Mahallesi
Batak Ahmet Hanı	4	İzmirliler Mahallesi
Laz Ahmet Hanı	2	İzmirliler Mahallesi

Kaynak: Yüzbaşı İshak Hakkı, 1920'de Balıkesir, s.62.

³⁷⁷ Alparlan, Aliagaoglu, Güldane, Mirioğlu, "Balıkesir Şehrinde Yer Alan Otellerin Coğrafi Bir Yaklaşımla İncelenmesi", *Türk Coğrafya Dergisi* 73 (2019) ss.106-115, s.111.

³⁷⁸ Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, *1920'de Balıkesir*, Balıkesir Valiliği Kültür Yayınları, Balıkesir, 1997. s.62.

Yirminci Yüzyılın başında Kaptanzade Otelinin en şehirdeki önemli otellerinden olduğu anlaşılmaktadır. Kaptanzade Otelinin tam olarak ne zaman faaliyete geçtiğine dair bir kayıt olmasa da 1920’li yılların başında aydın kesimin ve şehrin ileri gelenlerinin kaldığı, alt katındaki kıraathanesinde şehirdeki edebi çevreye mensup kalem erbabının o döneme göre canlı sayılabilecek sohbetler yaptığı bir yer olduğu görülmektedir.

Türk Dili Gazetesinin 1930’ların ortalarındaki yayınlarında şehirde tavsiye ettiği otel olarak Kuvayı Milliye Caddesindeki Kaptanzade Oteli öne çıkmaktadır. Balıkesir’deki oteller hakkında bilgi veren bir diğer kaynak ise 10.yılda Balıkesir Ticaret Odası isimli eserdir. Esere göre şehir merkezinde beş adet otel bulunmaktadır. Bu oteller ve sahipleri ise; Ferah Oteli sahibi Madan damadı Ahmet Efendi, Temaşa Oteli İşleticisi Şerafettin Efendi, Kaptanzade Oteli işleticisi Cevdet, Ali ve Hasan Efendiler, Zarbalı Oteli İşleticisi Mehmet Nimetullah Efendi ve Halk Oteli işleticisi İsmail Beydir.³⁷⁹

Ülkenin 1940’lardaki durumunu yansıtan Türkiye Kılavuzu adlı eserde de Balıkesir’de konaklama ihtiyacını gidermek için kullanılan yerlerle ilgili bilgiler vardır.³⁸⁰ Bu esere göre Balıkesir’e il dâhilinden ya da dışarıdan gelen iş adamlarının konaklamasını sağlayacak durumda birçok otel ve han bulunmaktadır. Bunların arasında tek ve çift yataklı odalarının bulunması, çarşıya ve istasyona yakın olması ve Balıkesir’in en canlı caddesi olan Milli Kuvvetler Caddesi üzerinde bulunması nedeniyle Balıkesir Palas, Özen, Kaptan ve Merkez Otelleri tavsiye edilebilecek nitelikte olarak gösterilmiştir. Balıkesir Kılavuzu yazarlarına göre Balıkesir Palas; Banyo ve elektrik tesisatına sahip üç katlı kâgir bir binada faaliyet göstermektedir. İşletmecisi Sabri İnanöz olan otelin 80 yatağı ve alt katında iyi durumda bir kıraathanesi bulunmaktadır.

Özen Oteli; Kübik forma sahip yeni bir binada Cemil Şenel adlı işletmeci tarafından işletilmekte olup 30 yataklı ve banyo imkânına sahip bir oteldir. Kaptan Oteli; iki katlı ahşap bir binada 30 yatak kapasitesiyle hizmet vermektedir. Geniş bir salonu ve banyo imkânı bulunmaktadır.

³⁷⁹ Balıkesir Ticaret Odası, *10.Yılda Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası*, Balıkesir, 1933, s.49.

³⁸⁰ Abdullah Yurdakök, *Balıkesir Basın Tarihi*, C.1, Balıkesir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Balıkesir, 1991. s.270. Hüseyin Orak, *Türkiye Kılavuzu*, s.456.

Merkez Oteli; iki katlı ahşap bir binada faaliyet gösteren 50 yataklı, banyolu ve Kadir Özhancı tarafından işletilen bir oteldir. Ön tarafındaki bahçede yazlık bir kiraathanesi de bulunmaktadır. Bu otellerden başka Anafartalar Caddesinde Sadettin Kırıl tarafından işletilen birinci sınıf Halk oteli ile birkaç küçük otel daha bulunmaktadır. Bu dönemde; baskın kırsal hayat, yoğun hayvan varlığı ve bu hayvanların hayatın içinde olması nedeniyle oteller kadar hanlar da kırsaldan şehre gelenlerin kendileri ve hayvanları için kullandığı yapılardır.

Bu kişiler kendileri hanlarda kaldıkları gibi buralarda bulunan depolar da ürünlerini muhafaza ettikleri ardiyeler şeklinde kullanılmaktadır. Hanlardan en önemlileri; Hasan Paşa ve İlyas Paşa Hanlarıdır. İlyas paşa Hanı 72 odaya sahiptir. Ancak hanların büyük kısmı zamanla harap bir hal almıştır. Bu iki büyük handan başka Hadım Ağa, Mustafa Paşa ve Hacı Halil Ağa Hanları bulunmaktadır. İlerleyen yıllarda otel sayısı giderek artmıştır. Hele o dönem için “turistik otel” sınıfında olan ve 1950’lerin ortasında inşaatına başlanıp, 1960’ların hemen başında faaliyete geçen 110 yatak kapasiteli Otel Kervansaray (Evkaf Oteli) ile otel konusunda güzel bir adım atılmıştır. Bu dönemde tam olarak sayısı bilinmemekle birlikte 1960’lara girerken yirmi civarında otel olduğu 1967 il yıllığında 26 adet çeşitli sınıflarda otel olduğunun bildirilmesinden çıkarılabilir.

2.5. Balıkesir’de İhtikâr:

Balıkesir’de 1923-1960 döneminin ekonomik hayatını etkileyen en önemli unsurlardan biri de ihtikâr konusudur. İhtikâr, Arapça “hokr” kökünden gelen ve “hakkını yemek, kötü davranmak, kıtlaştırmak, tedavülden çekmek, istiflemek ve vurgunculuk” gibi anlamları bünyesinde barındıran bir kelimedir. Terim olarak ise: “Genelde insanların temel ihtiyaçlarını sömürerek az emekle kolay ve çok kazanç sağlamak; az malla çok para kazanmak veya ticaret malının pahalılaşması gayesiyle stoklayıp piyasaya sürümünü geciktirmektir.”³⁸¹ İhtikâr yapan kişiye de muhtekir denir. Günümüzde ihtikâr karaborsacılık, stokçuluk, istifçilik kavramları ile kendisini göstermektedir.

³⁸¹ M. Z. Pakalın, *Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II. İstanbul: M. E.B. Yay. , 1993, s.571.

Savaş dönemleri bu işe meyilli kesimler tarafından ne yazık ki ihtikâr yapmak için en uygun zamanlar olarak öne çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı son derece güç şartlar altında dört seneden fazla sürmüş, bu sebeple toplum üzerinde başta kötü ahlaki yapı olmak üzere ihtikâr ve hırsızlığın da artması gibi olumsuz etkileri ortaya çıkarmıştır. Savaşın sürmesi yüzünden mevcut kaynakların yerinde ve israf etmeden kullanılması gereğini, bazı kişiler şahsi zenginliklerini artırmak için kullanmışlardır. Bu yapı toplumun genel durumunu kötüleştirirken küçük bir azınlığın sahip olduğu varlıklarını fazlalaştırmıştır. Hasan Basri Çantay'ın ifadesiyle; beş kuruş haftalıkla kahveci çıraklığı yapanlar, savaş şartlarında birer lord haline gelmişlerdir. Bunlar, insanlar mısır koçanı ve ayrık kökü ile hayatlarını sürdürdüğü zamanlarda kılçıklı ve yenmeyecek maddelerle karışık bakla unlarını en has un diye satarak kazançlarını yükseltmişlerdir.

Özellikle ticarete geri kalan Müslüman unsurların ilerlemesi için tedbirler alınırken, toplumsal yapıda meydana gelen bozulmalar fırsatların kötüye kullanılması sonucunu beraberinde getirmiştir.³⁸² Balıkesir basınında savaş yılları, fırsatçıların faaliyetlerinin arttığı bir dönem olarak tasvir edilmiştir. Tüccarlar mülki idare daireleri ve belediyeleri de kullanmak suretiyle başka vilayetlerden topladıkları buğdayı adalar sahillerinde fiyatı katlayarak satmışlar, un fabrikası sahipleri birlikte hareket ederek fiyatları müşterek olarak belirlemişlerdir. Bunlar arasında aynı zamanda belediye meclisi üyeleri de olduğu için piyasayı kontrol altında tutabilmişlerdir. Savaş süresince asker ailelerinin namus ve ahlakıyla oynayan muhtekirler birçok aileyi söndürdükten başka, binlerce nüfusu da açlıkla karşı karşıya bırakmışlardır.

Bunlar savaşın devamını desteklemiş, barışı bir tehlike olarak görmüşlerdir. Bütün insanların öncelikle vatanın düşmandan kurtarılması ile meşgul olması, muhtekirlerin eylemlerine uygun zemin hazırlamıştır.³⁸³ 1.Dünya Savaşı yıllarında en temel gıda maddeleri olan un, ekmek gibi gıda maddelerinde ya da o dönem için aydınlatmayı sağlamakta en önemli malzeme olan gazyağında eski fiyatına göre çok fahiş fiyatların oluştuğu, kat kat fazla bedellerin talep edildiği görülmüştür.³⁸⁴ Konuyla ilgili olarak bu dönemde yayın yapan Ses Gazetesinde birçok farklı haber yapıldığı görülmektedir.³⁸⁵

³⁸²Ses Gazetesi, “Muhtekirler Cezasız mı Kalacak?”, 2.1.1919, s.12.

³⁸³A.g.g,2.1.1919, s.12.

³⁸⁴Engin Gülen, *Kurtuluş Savaşı Yıllarında Balıkesir*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2007, s.140.

³⁸⁵Ses Gazetesi, 6.2.1919, S.17.

Gazeteye göre gazyağı normal zamanda elli (veya yetmiş) para iken 300 kuruşa, buğday ise 20 kuruşa alınıp 45 kuruşa satılmaktadır. Fahiş fiyatlarla satış yapanların devlet eliyle takibini yapacak yeterli teşkilat bulunmamaktadır. Üstelik işin en vahim tarafı bu işi önlemekle görevli belediye görevlilerinin, meclis üyelerinin ya bu işleri bizzat yapan un fabrikası vb. iş kollarında çalışması ya da bu kişilerle irtibatlı olmasıdır. Halkın askeri hizmetlerde yararlı olabileceğini düşündüğü her şeyini fedakârca orduya vermesi, savaş kaynaklı eşya ve gıda maddesi azlığı veya yokluğu sonucunun ortaya çıkması sebebiyle, Birinci Dünya Savaşı yılları muhtekirlerin ortaya çıkan fırsatları değerlendirdiği bir dönem olmuştur.

Hasan Basri Çantay, Ses Gazetesinde halkı perişan eden karaborsacılığı “ *Ah koca ihtikâr, bu millet yine senin pençene mi düşecek?*” ifadesiyle adeta feryat ederek dile getirmiştir.³⁸⁶ II. Dünya Savaşı’nın olumsuz ekonomik sonuçları tüm dünyayı etkisi altına almış, savaşa girmeyerek politik bir başarı kazanan Türkiye buna rağmen ekonomik durgunluk, yoksunluk ve yokluk yaşamış, ülkede büyük fiyat dalgalanmaları yaşanmıştır. Ülkede savaş koşullarına bağlı olarak yaşanan ihtikâr sonucu savaş yıllarında temel gıda maddelerinde inanılmaz derecede fahiş fiyat artışları yaşanmıştır. Böyle zamanlarda ortaya çıkan muhtekirler savaş zamanında halkın en temel gıda ihtiyaç maddeleri olan un, ekmek, yağ, tuz, şeker gibi temel gıda ürünlerinde bile ihtikâr yapmaktan geri kalmamışlardır.³⁸⁷

II. Dünya Savaşı uzun yıllar süren, ülkenin savaşa girmese de çok sayıda asker beslediği, gıda malzemesi stokladığı bir dönem olması nedeniyle giderek ağırlaşan bir ekonomik tabloyu ortaya çıkarmıştır. Ülkede olduğu kadar şehirde de bunun yansımalarının daha savaş söylentilerinin başladığı 1930’lu yılların ikinci yarısından itibaren görülmeye başladığı anlaşılmaktadır. Üstelik ihtikâr her alanda kendisini göstermektedir. Örneğin daha 1939 yılında Türk Dili Gazetesinde yayınlanan iki haber oldukça dikkat çekicidir. Gazeteye göre şehirde bir süredir ihtikâr meselesi gündemdedir. Alishılmışın dışında gıda veya diğer mal gruplarında yapılan ihtikârdan başka Lokantalarda sunulan yemeğin kalitesi düşük seviyede olduğu gibi yemek fiyatlarında da ihtikâr yapılmaktadır.

³⁸⁶Bu dönemde Balıkesir’deki ihtikârın buğday, un ve ekmek fiyat ve uygulamaları açısından detaylı incelemesi için Bkz.. Yücel Yiğit, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Balıkesir’de Karaborsa: Buğday Un ve Ekmekte Fiyat Hareketleri”. *Osmanlıdan Cumhuriyete Balıkesir*, Editörler: Bülent Özdemir-Zübeyde Güneş Yağcı, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2007.

³⁸⁷A.g.t.s.139.

Yüzyıllardır tarım memleketi olan, her türlü gıdanın iyi kalitede ve bol miktarda üretiminin yapıldığı ve bulunduğu şehirde, lokantalarda satışı yapılan yemeklerin hem fiyat hem de kalitesi, ihtikâr yapanlar nedeniyle sıkıntılı bir durumdadır.³⁸⁸ Gazetenin haberine göre ihtikâr yapanlar hakkında kanuni işlem yapılacaktır. Ancak bütün bunlara rağmen birkaç gün sonra yapılan bir haberde ihtikârın hala devam ettiği, bir takım insanların her şeyi göze alarak bu işe devam etmeye niyetli oldukları anlaşılmaktadır. Savaş dönemi gibi bir dönemde bile ihtikârın en temel, en yaşamsal gıda maddeleri üzerinde uygulanması zaten zor durumdaki geniş halk kitlelerini çok zor durumda bırakmıştır. Bu durum insanların bu maddelere erişimini zorlaştırmış, alım gücünü daha da düşürerek ülke ekonomisi üzerinde de yıkıcı etkiler yapmıştır.

Ancak devletin ve yerel idarenin ihtikârı engellemek için aldığı bütün önlemler maalesef çok da amacına ulaşamamış, yetersiz kalmıştır. Çıkarılan kanunlar, alınan kararlar, konuyla ilgili yapılan çalışmalar günü kurtarmaya odaklı önlemler olmaktan öteye geçememiştir. II. Dünya Savaşı boyunca temel gıda maddelerinde ihtikâr yapıldığı gibi, bu sınıfta pek de değerlendirilmeyebilecek olan kahvede bile 1940 yılından itibaren ihtikâr yapılmış, kahve konusu şehrin ekonomik, sosyal hayatını ciddi derecede meşgul etmiştir. Kahve konusunda da diğer temel gıda malzemesinde olduğu gibi savaş yıllarında alınan tedbirlerin etkisiz kaldığı görülmektedir.³⁸⁹ İhtikâr konusunda CHP Balıkesir Bölge Müfettişlerinin tanzim ettikleri raporlardan da değerli bilgiler elde etmek mümkündür.

Örneğin 1943 yılı raporlarında fiyat yükselişleriyle ilgili çarpıcı örneklerle yer verilmiştir. Pirincin kilosu 110 kuruştan 160 kuruşa, peynirin kilosu 160 kuruşa, tereyağının kilosu 400-500 kuruşa çıkmıştır. Üstelik bu maddeleri satanlara bu artışın nedenleri sorulunca makul cevaplar verememekte, diğer esnaflar fiyat arttırdıkları için kendilerinin de arttırdıklarını beyan etmektedirler. Sadece mal fiyatlarında artış olmamış, önceden belirli bir yükü bir liraya götüren araba taşıma ücreti 6-7 liraya, 50 kuruş-1 liraya yapılan kundura tamiri 3-4 liraya çıkmıştır.³⁹⁰ İhtikârın Savaş yılları boyunca oluşturduğu ekonomik sıkıntılar ve tahribat sonraki yıllarda hatta DP iktidarı döneminde de devam etmiştir.

³⁸⁸ *Türk Dili Gazetesi*, “Şehir Karanlıkta Kalmayacaktır. İhtikâr yapanlar Hakkında Kanuni Takibat yapılacaktır.”, 16 Birinci kanun 1939, S.2557, s.2, *Türk Dili Gazetesi*, “Lokantalarda yemekler fenadır, İhtikâr Devam Etmekte.” 21 Birinci kanun 1939, S.2561, s.2

³⁸⁹ Balıkesir’deki Kahve ihtikârı hakkında detaylı bilgi için Bkz. Zeki, Çevik, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Kahve İhtikârının Balıkesir’e Yansımaları”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:15, S.28(1), Ocak 2012, s.111-128.

³⁹⁰ BCA, 490.1.0.0. , 21.09.1943, Yer Bilgisi: Kutu: 624, Gömlek: 49, Sıra: 2.

Milli Korunma Kanununda 1951 ve 1956 yıllarında oluşan ihtiyaç üzerine değişiklikler yapılmıştır. Bunun en temel nedeni şeker, çay gibi ihtiyaç maddelerinin halkın ihtiyacına cevap verecek nitelikte olmayışı ve ülkede bu temel ihtiyaç maddeleri üzerinde ihtikrların yapılmasıdır. Tasarıya göre; cezai müeyyideler arttırılmış, belediyelere geniş yetkiler tanınmıştır. İhtikâr yapanlara verilecek olan para cezaları arttırılmış, hapis cezaları ise caydırıcı olması açısından değişik oranlarda arttırılmış, bu konuda yeni kararlar alınmıştır. Konuyla ilgili dönemin yerel basınında çok sayıda haber yapılmıştır.³⁹¹

³⁹¹ *Balıkesir Postası Gazetesi*, “Hkmete Mühim Kararlar Alınmak zere”, 4 Mayıs 1956, s.1. “Milli Koruma Kanunu Müzakeresi”, 23 Mayıs 1956, s.1,2. *Balıkesir Postası Gazetesi*, “Milli Koruma Kanunu Millet Meclisinden ıktı.”, 8 Haziran 1956, s.1,2. *Balıkesir Postası Gazetesi*, “Yeni Milli Koruma Kanunu Meriyete Girmiş Bulunuyor”, 13 Haziran 1956, s.1, *Türk Dili Gazetesi*, “ Milli Koruma Kanunu Tadili”, 27 Ocak 1956, s.1,2, *Balıkesir Postası Gazetesi*, “şehrimizde Bütün Esnaf Etiket Koymakla Meşgul”, 25 Haziran 1956, s.1,2.

III. BÖLÜM

1923-1960 DÖNEMİNDE BALIKESİR'DE EĞİTİM, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

3. EĞİTİM

3.1. Okullar:

Balıkesir'deki eğitim durumu ve okullara geçmeden önce cumhuriyet dönemi öncesindeki eğitim sistemi ve okullar konusunda genel ve çok kısa bir bilgi vermek uygun olacaktır. Osmanlı Devletinde en eski, temel ve yaygın eğitim kurumu medreselerdir. Dolayısıyla Balıkesir'de de yüzyıllar boyunca eğitimin verildiği temel yapılar medreseler olmuştur. Medreselerden “mekteplere” uzanan süreçte 19.Yüzyılda eğitim alanında yapılan hamleler doğrultusunda şehirde de önemli gelişmeler olmuştur. Balıkesir'de de eğitimin verildiği okul kademeleri bu dönemde şu şekilde örgütlenmiş durumdadır: Sıbyan Mektepleri (Anaokulu/okul öncesi), İptidai Mektepleri (İlkokul), Rüştîyeler (Ortaokulları), ve İdadiler (Liseler). 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra kabul edilen 1867 “Maarif Nizamnamesi” ile yapılan düzenlemede köy ve mahallelerde Sıbyan Mektepleri, beş yüz haneden büyük kasabalarda Rüştîye, bin haneden büyük kasabalarda ise İdadiye ve vilayet merkezlerinde ise Sultaniyelerin açılması kararlaştırılmıştır.³⁹²

Sıbyan Mektepleri hemen hemen her mahallede olduğu için adına mahalle mektebi de denilen cami yanlarındaki tek odalı okullar şeklinde faaliyet göstermişlerdir. Bu mekteplerde temel dini bilgiler verilir, çocuklar bu okullara merasimle başlar ve okul bitiminde yine merasim yapılır. Bu okullar Maarif Nezaretinin kurulmasından kısa süre sonraya kadar devam etmiş, sonrasında ise yerini resmi ilkokullar yerine geçen İptidaiye Mekteplerine bırakmıştır.³⁹³ Bu dönemde Balıkesir'de de çok sayıda ibtidai mektebi açılmıştır.1887 yılında Balıkesir'de 4 adet İbtidaiye Mektebi bulunmaktadır. Bunlar: Hasan Çelebi, Hanımzade, Hacı Mehmed ve Vafırzade Mektepleridir.³⁹⁴

³⁹²Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C.1-2, İstanbul, 1977, s.495.

³⁹³Ergin, A.g.e, s.82.

³⁹⁴Karesi Salnamesi 1305, s.59.

Şehirdeki ilk Rüştîye Mektebi 1864 tarihinde açılmıştır. Rüştîyeler bugünkü duruma göre ilkokullarla Lise arasındaki seviyede eğitim öğretim vermektedir. Bugünkü lise seviyesine denk gelen okul olan İdadi Balıkesir’de ilk defa 1886’da açılmış, 1895’de yani yapılan binasına taşınmıştır. H.1305 (M.1888) Karesi Salnamesine göre ise 1887 yılında sadece 2 sınıfı ve 29 öğrencisi olan bir okuldur.³⁹⁵ Yeni binasıyla öğrenci sayısı daha da artmış, Balkan Savaşları sonucu Selanik kaybedilince 1912’de buradaki okul Karesi’ ye, Karesi İdadisi ise Edremit’e nakledilmiştir.1921’de ise Sultani ismi kaldırılan okul Balıkesir Lisesi adıyla faaliyetini sürdürmüştür.³⁹⁶

Şehir merkezinde bir miktar gayrimüslim vatandaşın yaşaması nedeniyle bu vatandaşların eğitim ihtiyacının karşılanması için erken dönemlerden itibaren okullar açılmıştır. H.1317(M.1899) Hüdavendigâr Salnamesine biri 1851’de diğeri 1876’da açılan iki rüştîye mektebi olduğu anlaşılmaktadır.³⁹⁷ Karesi Gazetesinin yayınlandığı ikinci döneminde yaptığı bir haberde Cumhuriyetin ilanından hemen önce 1915 yılında biri Darü’l- muallimin, biri idadi, üçü numune olmak üzere 164 okul bulunan Karesi’ de, bu miktarın beş sene içinde 371’e ulaştırılmasının hedeflendiği bildirilmiştir.³⁹⁸ Yüzbaşı İshak Hakkı Beyin eserinde de şehrin cumhuriyet öncesine ait eğitim konusuna dair verdiği bazı bilgiler bulunmaktadır.³⁹⁹

Tablo.34 Balıkesir’de Okul Sayısı (1919–1920)

Erkek	Kız	Derecesi
173	0	Sultani
63	0	Daru’l Muallimin
250	208	Tam Kadrolu Numune İptidaisi
220	0	Dört Muallimli İptidai
92	96	Üç Muallim ve Muallimeli İptidai
70	0	İki Muallimli İptidai
0	99	Ana Okulu

Kaynak: Yzb. İshak Hakkı Bey, 1920’de Balıkesir s.44.

³⁹⁵Karesi Salnamesi,1305, s.59 vd.

³⁹⁶bdülmecit Mutaş, *Salnamelere Göre Karesi (1847-1922)*, Zağnos Eğitim ve Kültür Yayınları, Balıkesir, 2003, s.57.

³⁹⁷Mutaş; A.g.e, s.58.

³⁹⁸Karesi Gazetesi, 14.3.1915, s.47.

³⁹⁹Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, *1920’de Balıkesir*, Balıkesir Valiliği Kültür Yayınları, Balıkesir, 1997, s.44 vd. İshak Hakkı Bey eserinin “Maarif” isimli V. bölümünde, şehrin eğitimdeki durumu, mevcut mektepler, talebe sayısı, medreseler, şehir halkının tahsil görenlerinin sayısı, şehirde bulunan kütüphaneler, matbaalar, şehirde görev yapan ilmiye mensupları hakkında bazı bilgiler vermektedir.

Eğitim kalemine ait olmak üzere; ilkokullar için 67.135 lira, Ortaokullar ve öğretmen okulu giderleri için 67.135 lira, değişik giderler için 8.200 lira, inşaatlar için 2.267 lira ödenek tahsis edilmiştir.⁴⁰⁰ 1926 yılında yayınlanan 1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi eğitimle ilgili birçok bilgi vermiştir. Balıkesir'in maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. İl merkezinde bir orta mektep, bir erkek muallim mektebi, bir kız muallim mektebi, bir imam hatip mektebi, bir ziraat mektebi olmak üzere 217 resmi mektepte 11.545 erkek, 3.053 kız talebe vardır. Ayrıca Balıkesir'de 101 öğrenci barındıran bir Şehit Çocukları Yuvası bulunmaktadır.⁴⁰¹

Şehirdeki okullar hakkında İller Bankasının yayınlamış olduğu belediyeler yıllığında bazı niceliksel bilgilere rastlanmaktadır. Buna göre şehirde; sosyal, kültürel ve turistik tesisler olarak 1 yüksekokulda 297, 1 lisede 832, 4 meslek okulunda 984 ve 8 ilkokulda 3253 olmak üzere 14 okulda toplam 5366 öğrenci eğitim öğretim görmektedir.⁴⁰² Bu dönemde Balıkesir Lisesi, Karesi (Balıkesir) Dârümuallimîni, Kız Öğretmen Okulu (Dârü'l-Muallimât) gibi eğitim kurumları şehrin eğitim ve kültür hayatı için oldukça önemli eğitim kurumları olmuştur. Balıkesir şehir merkezi İstanbul, Ankara gibi büyük şehirler kadar olmasa da bu okullar sayesinde bölgesinde kısmen bir cazibe merkezi olmayı başarmış, il dâhilinden ve o dönemde bu tür okullara sahip olmayan çevre il ve ilçelerden okumak için gelen öğrencilere de ev sahipliği yapmıştır.

3.1.1. Karesi İdadisi / Balıkesir Lisesi:

O dönemde yayın yapan Karesi Gazetesinden bu okullarla ilgili bazı haberlere ulaşmak mümkün olmaktadır. Bu haberlere göre yatılı kısımları olan bu okullarda öğrenim görmekte olan öğrencilerin kıyafet ve gıda ihtiyaçlarının okul idaresi tarafından karşılandığı anlaşılmaktadır.

⁴⁰⁰Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, *1920'de Balıkesir*, Balıkesir Valiliği Kültür Yayınları, Balıkesir, 1997, İshak Hakkı Bey eserinin Üçüncü kısmını gelir gider cetvellerine ayırmıştır. Buna göre: 1919 yılı Mart ayından 1920 yılı Şubat ayına kadar yapılan harcamalara ait tahsisat toplamı 60.757.987 lira tediye toplamı 38.941.138 lira ve toplam 99.699.125 lira olarak gerçekleşmiştir. Balıkesir merkez ilçede 17.767.673 lira vergi tahakkukuna karşılık tahsil edilen miktar 14.231.153 liradır. 1920 Yılı için kabul edilen il özel idaresi tahsisatından eğitim ve okullar için ayrılan ödenektir.

⁴⁰¹Komisyon, *Yurt Ansiklopedisi*, "Balıkesir Maddesi", s.1188.

⁴⁰²İller Bankası, *Belediyeler Yıllığı*, C.I. , Ankara, 1949, s.270.

Bu sayılarda okul müdüriyetinin kıyafet ve gıda ihtiyacının karşılanması için verdiği ilanlardan öğrencilerin ihtiyacını gidermesi için yapılan katkı kadar şehrin ekonomik hayatına yapılan bir katkının olduğu da görülmektedir.⁴⁰³ Nehârî (gündüzlü) olarak açılan ve ilk açılan nehârî idâdîler arasında yer alan, öğrenim süresi de beş yıl olan Karesi İdadisi, (H.1301) 23 Şubat 1886 tarihinde Balıkesir’de Celâlzâde Hanı’nda eğitim vermeye başlamıştır.

Zamanla öğrenci sayısının artması sonucunda, (H.1309) 1893 tarihinde Giridizâde Mehmet Paşa Konağı’na taşınan okul, 1895 yılında Behçet Paşa Köşkü bahçesinde inşa edilen asli binasına geçmiştir. Okul binası 1898 Yılında meydana gelen büyük Balıkesir depreminde hasar görmüş ve II. Abdülhamit tarafından onarımı yaptırılmıştır. Balkan Savaşı sonrasında dönemin en önemli eğitim kurumlarından biri olan Selanik Sultanisinin tam kadro ile nakledilmesi kararlaştırılınca, Karesi İdadisi 1913 yılındaki genel sınavlardan sonra Edremit’e taşınmıştır. 1886-1913 Tarihleri arasında eğitim-öğretim faaliyetlerini yürüten Karesi İdadisinde çok sayıda idareci, öğretmen ve yardımcı personel görev yapmış, aynı zamanda birçok nitelikli öğrenci yetiştirilmiştir. Okul dönemin en önemli eğitim merkezlerinin başında yer almıştır.

Balkan Savaşı sonrasında Selanik elden çıkınca Balıkesir’e taşınmasına karar verilen Selanik Sultanisi; idarecileri, öğretmenleri, yardımcı personeli ve öğrencileri ile birlikte tam kadro olarak Balıkesir’e nakledilmesinden sonra, Karesi Sultanisinin kuruluşu da fiilen gerçekleşmiştir. Okul bundan sonraki eğitim hayatını Karesi Sultanisi adı altında sürdürmüştür. Kurulduğu 1913 yılından, 1919 yılına kadar leylî (yatılı) olarak eğitim veren okul, bundan sonra nehariye (gündüzlü / yatisıza) çevrilmiştir.

1923 Yılına kadar Sultani adı altında hizmet veren okul, daha sonra sultanilere lise adı verilince, Balıkesir (Karesi) Lisesi adını almıştır. Yukarıda kısaca tarihçesi hakkında bilgi verilen Karesi İdâdî ve Sultanisi, Çanakkale Savaşlarında en çok şehit veren okulların başında gelmektedir. Bu okulun müdürlerinden olan İsmail Hakkı bin Mehmet Lâtif (İsmail Hakkı Uzunçarşılı) tarafından 1339-1342 (1923-1926) tarihleri arasında yazılan ‘Karesi İdâdî - Sultânî Lisesine Mahsus Sâlnâme kayıtlarında bunu görmek mümkündür.

⁴⁰³Karesi, “Erkek Muallim Mektebi Müdüriyetinden” 19 Ekim 1925, Nr.565/130-99.

Dünya savaşı ortamının etkisiyle öğrencilerin savaşa katılmaları nedeniyle, 1916-1917 ve 1917-1918 yılları arasında mezun verilememiştir. Ayrıca, önceki dönemlerde de her ne kadar mezun verilmişse de, bu mezunlar da sonradan savaşa katılmışlardır. Balıkesir Liseliler Derneği Arşivi internet sitesinde bu okuldan mezun olanlardan savaşa katılanların ve şehit olanların sayısı 94 kişi olarak verilmiştir.⁴⁰⁴

1913 yılında Nisan ayı içinde Selanik Sultanisi idare heyeti öğretmen ve öğrencileri ile birlikte Balıkesir'e nakledilmiş, idadi binası olan ortaokul binasında yerleştirilerek Balıkesir Sultanisi adi ile şimdiki Balıkesir Lisesi kurulmuştur. Kuruluş yılından 1919 yılına kadar yatılı olarak devam eden Sultani 1919-1920 ders yılından itibaren gündüzlü ve dokuz sınıflı olmuş 1922 yılına kadar bu şekilde devam etmiştir. 1922 Milli Kurtuluş Savaşı bitiminde Sultani lağvedilerek 1931 yılına kadar kapalı kalmıştır.

1931 yılında şimdiki Necati Bey Öğretmen Okulu binasına nakledilmiş yeni binada Öğretmen Okulu ile birlikte ders yapmıştır. 1932-1933 Öğretim yılında Balıkesir Lisesi adını almıştır. Lisedeki öğrenci sayısının giderek artması üzerine lise binasının genişletilmesi yolundaki düşüncenin de etkisiyle daha 1930'lu yıllarda bu konuda gazetelerde yayınlar yapılmıştır.

Türk Dili gazetesinde yayınlanan bir haberde 1938/1939 eğitim-öğretim yılında öğrenci sayısının artması karşısında sıkışıklık olacağı belirtilerek lisenin genişlemesine gerek duyulduğu bildirilmektedir. Gazeteye göre bunun o dönemdeki en geçerli yöntemi liseye yeni bir pavyon binası inşa edilmesidir.⁴⁰⁵ Artan öğrenci sayısı nedeniyle 1950'li yılların hemen başında Balıkesir Lisesi'nin ek bir binaya ihtiyacı olduğu düşüncesinden hareketle okulun kullandığı tarihi taş binanın yanındaki "Namazgâh Arsası" olarak bilinen arazinin alınması için harekete geçilmiştir.

⁴⁰⁴İsmail Hakkı Bin Mehmed Lâtif, *Karesi İdadî- Sultani-Lisesine Mahsus Sâlnâme*, Dilek Matbaası, Balıkesir. 1339-1342, s.12-15,82. Kamil Uygun, *Karesi İdadisi ve Sultanisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2006, s.52-91,97-128, Cemile, Şahin, "Çanakkale Savaşları'nın Eğitim ve Öğretim Üzerindeki Etkisi: Karesi İdadisi ve Sultanisi Örneği", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2012, S.26, s.7-20.

⁴⁰⁵"*Türk Dili Gazetesi*," Lisenin Genişletilmesi İhtiyacı karşındayız.", 01 Nisan 1938, S.3818, s.1

Bu düşüncenin somut hale getirmek için Vakıflar Genel Müdürlüğü İdare Meclisi tarafından arsanın ilgili daireye satılması için yapılan teklif kabul edilerek Cumhurbaşkanı tarafından onaylamış ve karar yürürlüğe girmiştir.⁴⁰⁶

“Vakfa ait olup Balıkesir Lisesine eklenecek bir pavyon için okula mücavir bulunan ve Namazgâh Arsası adıyla anılan 5654 metre karelik yerin ilgili daireye satılması hakkındaki Vakıflar Genel Müdürlüğü İdare Meclisince yapılan teklif 2762 sayılı Vakıflar Kanununun 10ncu maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 28.06.1952 tarihinde kabul olunmuştur.”

Okul için arsa temin edildikten kısa süre sonra 1953 yılında başlayan okul inşaatı 1957 yılında bitirilmiştir.⁴⁰⁷ 1956 Tarihli bir belgeden okulun pavyon inşaatına 257.000 lira harcandığı anlaşılmaktadır.⁴⁰⁸

3.1.2. Karesi (Balıkesir) Dârülmuallimîni:

Balıkesir’de ise öğretmen okulu; ilk kez 1910 yılının Ekim ayında, medreselerden, rüştiye ve idadîden aldığı (50) öğrenci ile eski doğum evi binasında (eski lisenin orta kısmında) gündüzlü olarak öğretime başlamıştır. 1913 yılına gelindiğinde (26) talebe mezun edilmiş, (22–23) kişilik ikinci sınıf ise Ankara’ya gönderilerek okul kapatılmıştır. Öğretmen okulu, 1914 yılında Eski Mithat Paşa İlkokulu’nda leyli olarak yeniden öğretime başlamıştır. Yatılı olup okula sınavla öğrenci alınmakta, ihtiyaçları ise Özel İdare bütçesinden karşılanmaktaydı. Ciddi bir şekilde öğrenci alımının yapıldığı okula mesela Sınava (83) kişi girmesine rağmen ancak (40) kişi okula alınmaya hak kazanmıştır.

Okul, 1915–1916 yılında bazı sebeplerden dolayı Dumlupınar ilk mektebi binasına taşınmışsa da 1917–1918 ders yılında yine Doğumevi binasına taşınmış ve bu binada ise 1923 yılı ders ortasına kadar kalınmıştır. Balıkesir Öğretmen Okulu; gençlerin silâh altına alınmış olmasından dolayı Yunan işgaline kadar olan zaman zarfına kadar 1917–1918 ders yılında (2), 1918–1919 ders yılında ise (5), 1919–1920 yılında ise (16) mezun vermiştir.

⁴⁰⁶BCA.“Balıkesir Lisesine Eklenecek Bir Pavyon İçin Namazgâh Arsası Adiyle Anılan Vakfa Ait Yerin İlgili Daireye Satılması”,28.06.1952,30.18.1.2,Yer Bilgisi: Kutu:129, Gömlek:48, Sıra:14, Dosya Eki: 68-61.

⁴⁰⁷Balıkesir Valiliği, *73 İl Yıllığı*, (1973), s.133-134.

⁴⁰⁸BCA, 30.1.0.0, Yer Bilgisi: Kutu:2, Gömlek: 15, Sıra: 5, Dosya Eki: A2.

Yunan işgali ile birlikte okul işgal boyunca kapalı kalmış ancak zaferden sonra 1922-23 yılında eski doğumevi binasında yine kaldığı yerden öğretime başlamıştır. Çakıroğlu adında bir Ermeni'den kalan (eski Dumlupınar ilkokulu) bir binada 1916'da Kız Muallim Mektebi (Darülmuallimat) açılmış, iki sene sonra 1913'de açılan Erkek muallim mektebi, ilk defa 1910 yılında bir sınıflı gündüz okulu olarak, daha sonra Doğum Evi binası olarak kullanılacak olan binada açılmıştır. 1913 yılında kapatılarak bir yıl kapalı kalan okul, 1914 yılında yatılı olarak tekrar açılmıştır. Öğrenciler o dönemde okula sınavla alınmış, katılan 83 öğrenci adayından 43 öğrenci okula girmeye hak kazanmıştır. 1920 yılında Yunan işgali nedeniyle tekrar kapatılan okul 1923 yılında açılmıştır.

Balıkesir il merkezinde 1916 yılında açılan Kız Öğretmen Okulu (Dârü'l - Muallimât) ise II. Meşrutiyet döneminde eğitim alanında ortaya çıkmış olan kurumların Balıkesir şehir merkezine olan bir yansımasıdır. 1927 yılında bu okul kapatılarak binası Balıkesir Kız Orta Okulu olarak kullanılmıştır. 1925-1927 yılları arasında 120 yatılı kız öğrenci öğrenim görmüştür.⁴⁰⁹ Balıkesir'de 1926 Yılı Karesi Maarif Müdürünün İsmail Hakkı (Uzunçarşılı) Bey olduğu görülüyor. Balıkesir Lisesindeki görevinden sonra İsmail Hakkı Bey kısa süre sonra şehrin Maarif müdürü olmuştur. O dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati Beyin de şehri çok iyi bilip, tanınması şehrin şansı olmuş ve bu tarihte ödenekle yapımına başlanan Karesi Dar-ül muallimin binası, 1932 yılında tamamlanarak eğitim/öğretime yeni binasında Necati Bey Eğitim Enstitüsü (İsmi dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati'den almıştır) olarak devam etmiştir.

Okul 1926 yılında öğretmen okullarını çoğaltmak amacıyla kabul edilen kanunla il bütçesine konulan ödenekle yaptırılmıştır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı 14 Ocak 1926'dan itibaren Balıkesir Milletvekili olarak Ankara'da görevli olduğundan Karesi Maarif Müdürü olarak Necip Nadir Bey görevlendirilmiştir. 1927 yılında yayınlanan salnameye göre; Merkezde 294 talebelik 2 orta mekteple 1.702 talebelik muhtelit 13 ilk erkek ve kız mektebi, bir de 300 talebelik 1 erkek muallim mektebi mevcuttur. İl merkezine bağlı köylerde 2.265 talebelik 40 ilk erkek ve kız mektebi vardır. Ayrıca İl merkezi ve bağlı köylerdeki 6 ana mektebinde 535 talebe bulunmaktadır.⁴¹⁰

⁴⁰⁹Kaynak Dergisi, Haziran 1935, Balıkesir Halkevi, S.29, s.633.

⁴¹⁰T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928, Matbuat Müdüriyet-i Umumisi, 1928, s.152.

Kaynak Dergisinde yayınlanan bir yazıdan da bu dönemde (1935 Yılı Ekim ayı) Merkez ilçede Necati Bey Öğretmen Okulu ve Lise ile kız ve erkek ortaokulları dışında 52 ilkokulda 136 öğretmen, 3944 erkek, 1894'ü kız olmak üzere 5838 öğrencinin eğitim-öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır. Bir diğer kültür hizmeti ulus okullarında چاپılan çalışmalarır.1934 yılında bu okullarda 4387 erkek 600 kadın olmak üzere 4900 e yakın kişiye okuma yazma kursu verilmiş, bunlardan okuma yazmayı öğrenen 2205'i mezun edilmiştir.⁴¹¹

(Balıkesir Erkek Öğretmen Okulu) Balıkesir Dâr-ül Muallimini (Balıkesir Erkek Öğretmen Okulu), 1910-1911 Eğitim-Öğretim Yılı başında, 1910 yılı Ekim ayında, Balıkesir Lisesi bahçesindeki “Doğumevi Pavyonu” nda açılmıştır. Tek sınıflı ve gündüzlü olarak açılan okulun müdürlüğüne Hüseyin Avni Efendi getirilmiş, Muallim-i Evvel Hasan Ferit Efendi, Muallim Birgivî Mehmet Asım Efendi ve Seyyar Muallim Kemalettin Efendi okulun eğitim kadrosunu meydana getirmişlerdir. Kemalettin Efendi aynı zamanda okulun kâtiplik görevini de yürütmektedir. Bir hizmetli ile bir kapıcı bu kadroyu tamamlamaktadırlar. Okul, yatılı olmadığı için Balıkesir dışından gelen öğrenciler, medreselerde ve hanlarda kalmaktadırlar. Dâr-ül-muallimîn Nizamnâmesinde de öngörüldüğü gibi birinci ve ikinci sınıf öğrencilerine 40 kuruş, üçüncü sınıf öğrencilerine de 60 kuruş harçlık (burs) verilirdi.

1911-1912 Eğitim-Öğretim Yılında okulun eğitim kadrosu, tarih-coğrafya, matematik ve medenî bilgiler öğretmenleri ile takviye edilmiş ve yine aynı binada ve iki sınıflı olarak eğitim-öğretime devam etmiştir. Üç yıl devam eden bu ilk devresinde okulun eğitim süresi üç yıl olarak uygulanmıştır. 1912-1913 Eğitim-Öğretim Yılında birinci sınıfa öğrenci alınmamış, bu ders yılı sonunda 26 öğrenci mezun olmuş, ikinci sınıfta bulunan 23 öğrenci de Ankara Öğretmen Okulu'na nakledilmek suretiyle 1913 yılı Ağustos ayında Balıkesir Erkek Öğretmen Okulu kapatılmıştır. Okulun son sınıf öğrencileri, Tevfikiye İlkokulunda bir hafta derslere dinleyici olarak girerler ve bu haftanın sonunda kendilerine verilen bir konuda ders vererek “Hüsn-i Takrir”(güzel ders anlatma) notu alır ve not diplomalarının arkasına yazılırdı. Balıkesir Erkek Öğretmen Okulu, ikinci defa 1914-1915 Eğitim-Öğretim Yılı başında (1914 yılı Eylül ayında)“Hacı İlbey İlkokulu” binasında ve yatılı olarak açılmıştır.

⁴¹¹Kaynak Dergisi, 29.10.1935, S.33, s.716.

Okulun giriş imtihanları bu binada yapılmışsa da daha sonra okul, aynı ders yılında “Mithat Paşa İlkokulu” binasına taşınmıştır. I. Dünya Savaşı yıllarına rastlayan bu dönemde Okul Müdürü Hilmi Simavlı Efendi'dir. 1915-1916 Eğitim-Öğretim Yılında Okul, “Dumlupınar İlkokulu” binasına taşınmıştır. Okulun birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarına parasız yatılı öğrenci kayıt ve kabulüne başlamıştır. Bunun için Liva Maarif Müdürlüğü Karesi gazetesine verdiği ilânlarda, öğrencilerin sahip olması gereken şartları belirtmiştir.

Yine gazetede ilâna göre bu öğrencilerin kayıt işlemleri, 15–29 Ağustos (1916) tarihleri arasında yapılacağından öğrencilerin; nüfus kâğıdı, sağlık raporu iyi hal kâğıdı, diploma ve aşı kâğıdı gibi lüzumlu evrakla birlikte belirtilen tarihler arasında Cuma günleri dışında her gün saat 09.00-16.00 arasında müracaat edebileceklerdir. Öğretmen Okulu, 1917-1918 Eğitim-Öğretim Yılında yeniden ilk defa açıldığı “Doğumevi Pavyonuna” nakledilmiştir.

Balıkesir Erkek Öğretmen Okulunun boşalttığı Dumlupınar İlkokulu binasında ise “Balıkesir Kız Öğretmen Okulu” (Dâr-ül-muallimât) açılmıştır. Okulun öğrenim süresinin 4 yıla çıkarıldığı bu dönemde 3 yıllık öğretmen okulu programında bulunmayan yeni dersler konulmuş ve okulun öğretim kadrosu takviye edilerek eğitimin kalitesi yükseltilmeye çalışılmıştır. Osmanlı Devletinin savaşa girmesiyle birlikte seferberlik ilân edilmiş ve öğrencilerin çoğu silâh altına alınmıştır. Bu sebeple bu ders yılı sonunda ancak 2 öğrenci, ertesi yıl da 5 öğrenci mezun olmuştur.

Savaş dolayısıyla oldukça sıkıntılı geçen 1918-1919 Eğitim-Öğretim Yılı sonunda, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra yurdumuzun işgal edilmeye başlanmasıyla okul bir defa daha kapatılmıştır. Balıkesir Erkek Öğretmen Okulu, Millî Mücadelenin zaferle neticelenmesinden sonra 1922-1923 Eğitim-Öğretim Yılı başında üçüncü defa açılmış ve Okul Müdürlüğüne Feridun Bey getirilmiştir. “Dumlupınar İlkokulu” binasında açılan Öğretmen Okulunun bünyesinde bu dönemde bir de “Uygulama Okulu” yer almaktadır. Hem Öğretmen hem de Uygulama Okulu olunca, Dumlupınar İlkokulu binası ihtiyaca cevap verememiştir.

Bu sebeple Öğretmen Okulu, 1923-1924 Eğitim-Öğretim Yılından itibaren “Balıkesir Lisesi” binasına taşınmış ve lisenin bitişiğindeki ev de uygulama okulu hâline getirilmiştir. İlk Öğretmen Okulları, il özel idareleri elinde gelişemedikleri için, 01 Eylül 1923 tarihinde İlk Öğretmen Okullarının Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmasına karar verilmesiyle o zamana kadar bütün masrafları ve öğretmen maaşları, il özel idaresi bütçesinden karşılanan Balıkesir (Dâr-ül-Muallimini) Erkek Öğretmen Okulu da Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır.

1924 yılında “Dâr-ül-Muallimin” adı “Erkek Muallim Mektebi” hâline çevrilmiştir. 1924-1925 Eğitim-Öğretim Yılında okulun öğrenim süresinin 5 yıla çıkarılması ve 1926-1927 Eğitim-Öğretim Yılında kapatılan Bursa Öğretmen Okulu'ndan 108 öğrencinin gelmesi ile mevcut binalar ihtiyacı karşılayamadığı için uygulama okulu kapatılmıştır. Buna rağmen binalar yine yetersiz kaldığı için ertesi yıl, 80 öğrenci İzmir ve İstanbul Öğretmen Okullarına nakledilmiştir.

Balıkesir Erkek Öğretmen Okulu, 1932 yılı Nisan ayı sonunda kendi binası olan Necati bey Öğretmen Okulu binasına taşınmaya kadar Balıkesir Lisesi binasında eğitim-öğretime devam etmiştir. 1924-1925 Eğitim-Öğretim Yılında öğrenim süresi 5 yıla çıkarılmıştır. Balıkesir Erkek Öğretmen Okulu; 1910 yılı Ekim ayında Balıkesir Lisesine ait ve zamanında konak olarak inşa edilmiş olan Doğumevi binasında açılmıştır.⁴¹²

Bir müddet sonra Dumlupınar ve Mithat paşa İlkokulu binalarında eğitim-öğretim faaliyetlerini yürütmüş ve bu binaların yetersiz olması sebebiyle altı yıl gibi kısa bir sürede dört defa taşınmak zorunda kalmıştır. Bu durum, Balıkesir Erkek Öğretmen Okulu için yeni bir binanın inşasını gündeme getirmiştir. Okul için Balıkesir'in “Kelek Tarlası” mevkiinde⁴¹³ 40 dönümlük bir arsa tahsis edilmiş ve bu arsa üzerinde 4 000 metre kareye oturan ve zemin katla birlikte dört katlı bir binanın yapılması kararlaştırılmıştır. 7 Ağustos 1916 tarihli Karesi Gazetesi'nin verdiği habere göre, 31 Temmuz 1916 Pazartesi günü, okulun temel atma töreni gerçekleştirilmiştir.

⁴¹²Bu doğumevi Balıkesir şehir merkezinde 1938-1939'da modern bir Doğumevi açılmadan önce bugün saat kulesinin arkasında kalan sokakta yer almaktaydı.

⁴¹³“Kelek Tarlası” mevki denilen yer Bugün Balıkesir Üniversitesine bağlı olarak faaliyet göstermekte olan Necatibey Eğitim Fakültesinin bulunduğu yerden Soma Caddesi boyunca uzanan bölgeyi içermektedir.

Gazetede yer alan habere göre, Ramazan Bayramının birinci günü vilâyette yapılan bayramlaşma töreninden sonra devlet memurları, ulema ve eşraftan meydana gelen bir grup, temelin atılacağı Kelek Tarlası mevkiine gelmiş ve Öğretmen Okulunun ilk temel taşı bizzat Mutasarrıf Kemal Bey tarafından konulmuştur. Temel atma töreni ile ilgili bu haber, Balıkesir'e yatılı bir öğretmen okulunun ihtiyaçlarını karşılayacak bir binanın yapılması yönündeki çalışmaların çok erken dönemde başladığını göstermektedir. I. Dünya Savaşının tam ortasında ve ülkenin imkânsızlıklar içinde olmasına rağmen böyle bir binanın inşasına başlanması, hükûmetin öğretmen yetiştirme konusuna verdiği önemi göstermektedir.

Temel atılmasından sonra çıkan bazı haberlerde okulun plânı ve bu tarihe kadar yapılan işler hakkında oldukça geniş bilgi verilmektedir. Buna göre, Öğretmen Okulu zemin katıyla beraber 4 kat, uzunluğu 100, genişliği 40 metre olacak; binanın işgal edeceği arsa 4000 metre kare ve yüksekliği de 20 metreye yakın olacaktır. Binanın zemin katında, geniş yemek salonları, hizmetli ve kapıcı odaları ile elişi derslerine ait salonlar vardır. Bu katta toplam 13 oda bulunmaktadır.⁴¹⁴

Birinci katta fizik-kimya laboratuvarları, dersaneler, öğretmen ve müdür odaları ile geniş bir sahne yer almaktadır ki bu katta toplam 22 oda bulunmaktadır. Zemine göre, üçüncü ve dördüncü katlar ise yatakhane, hastane, mescit ve diğer ihtiyaçlar için ayrılmıştır. Okulda 200 Öğretmen Okulu, 150 Uygulama Okulu öğrencileri bulunacaktır. Bu öğrencilerden 200'ü gündüzlü, 150'si yatılı olacaktır. Binanın dışında mutfak, yazlık teneffüshane tarım araçları deposu, odun ve kömür koyma yerleri, hamam gibi bölümler inşa edilecektir. Bütün bina 200 metre en ve boyunda yani 40.000 metrekare olarak satın alınan geniş bir arsanın ortasına yapılacak ve diğer taraflar bahçe olarak kalacaktır. Caddeye bakan cephenin bahçe duvarları süslü parmaklıklarla muhafaza edilecek ve bahçeye binanın büyüklüğü ile uyumlu büyük ve süslü bir kapıdan girilecektir. Şimdiye kadar yapılan işlerin derecesi de aşağıdaki gibidir:

1- Yukarıda bahsedildiği üzere, 200 metre en ve boyunda yani 40.000 metrekare olmak üzere büyük bir arsa tahsis edilmiştir.

⁴¹⁴Karesi Gazetesi "Yatılı Öğretmen Okulu" 21 Ağustos 1916, s.3,4.

2- 683 metreküp temel kazılmış, 51 metreküp inşaat harcı yapılmıştır.

3- 500 metre uzunluğunda su yolu için hafriyat yapılmış ve 250 metre uzunluğunda demir boru döşenmiş, geri kalanın döşenmesine yönelik çalışmalara başlanmıştır.

4- İnşaat malzemelerinin konulmasına mahsus olmak üzere 12 metre uzunluğunda 4,5 metre genişliğinde ve 3 metre yüksekliğinde bir baraka yapılmıştır.

5- İnşaatına 535 metreküp kum ile 100 kantar kireç getirilmiştir. Savaş şartlarına rağmen bu kadar büyük bir binanın inşasına başlanması ve bu konuda bazı çalışmalar yapılmasına rağmen savaşın kötüye gitmesi ve savaş sonrası oluşan işgal ortamı inşaata ara verilmesine sebep olmuş ve Zaferden sonra, hatta Cumhuriyetin ilânından sonra bile çok uzun bir süre bu konuda herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Mustafa Necati'nin Maarif Vekili (Millî Eğitim Bakanı) olması öğretmen yetiştirme konusunda ciddi adımlar atılması yarım kalan okul için bir şans olmuştur. Ayrıca Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati'nin Millî Mücadele döneminde Balıkesir'de bulunması, Balıkesir'e olan yakınlığı ve Balıkesirlilerin kendisini “hemşerileri” olarak kabul etmesi ve daha 1916 yılında temelleri atılarak inşasına başlanmış olan büyük bir öğretmen okulu binasının temellerinin hazır bulunması sebebiyle ikinci önemli öğretmen okulu binasının Balıkesir'de yapılmasına karar verilir.⁴¹⁵

1928 yılı Sonbaharında Balıkesir Öğretmen Okulu binasının inşasına yeniden başlanması yönündeki çalışmalar başlatılır. Balıkesir Erkek Öğretmen Okulu'nun ihalesi, 1928 yılı Eylül ayında yapılmıştır. Keşif bedeli 800 000 lira civarında olan binanın ihalesini Balıkesirli Müteahhit Mühendis Muammer Hikmet Bey, 400.000 lira civarındaki bir bedelle almıştır.⁴¹⁶ Binanın temel atma töreni ise 06 Ekim 1928 günü saat 16.00'da yapılmış, temele ilk harç, Balıkesir Milletvekili ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Köprülülü Kazım (Özalp) Paşa tarafından konulmuştur.⁴¹⁷ Temele ilk harcı, yoğunluğu dolayısıyla temel atma törenine katılamayan Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati Beyi temsilen Balıkesir Maarif Emni (Mıntika Eğitim Müdürü) Fuat Bey koymuştur.

⁴¹⁵Bu dönemde ülkede Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü ve İzmir Erkek Öğretmen Okuluyla birlikte Balıkesir'de bir öğretmen Okulunun Balıkesir Erkek Muallim Mektebi olarak hayata geçirilmesi bu durumun en büyük ve canlı göstergesidir. M. Rauf İnan, (1980), *Mustafa Necati: Kişiliği, Ulusal Eğitime Bakışı, Konuşma ve Anıları*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.84.

⁴¹⁶*Türk Dili Gazetesi*, 13 Eylül 1928 Perşembe, S.712, s.1.

⁴¹⁷*Türk Dili Gazetesi*, 07 Ekim 1928 Pazar, S.732, s.1.

Fuat Bey müteakiben yaptığı konuşmada, hem Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati Beyin Balıkesirlilere mesajını iletmış hem de Cumhuriyetin ilanından itibaren eğitim alanında yapılan çalışmalarla ilgili oldukça tafsilatlı bilgi vermiştir. Balıkesir Erkek Muallim Mektebine ait 06 Ekim 1928 tarihinde temeli atılan ve iki yıl içinde tamamlanması plânlanan okulun inşaatı ancak üç yılda yani 1931 yılı sonunda tamamlanabilmiştir. Fakat okulun mobilya ve ders araçlarını yapmayı üstlenen “Selahaddin Refik Firması” mobilyaları zamanında teslim edemediği için okul eğitim-öğretime ancak 30 Nisan 1932 Cumartesi günü “Balıkesir Necati Bey Muallim Mektebi” adıyla resmen açılabilmiştir. Balıkesir Lisesi de aynı binaya taşınmış ve o da “Balıkesir Necati Bey Lisesi” adıyla bu binada eğitim-öğretim faaliyetini sürdürmüştür.⁴¹⁸

Tablo.35 Tarihi Süreçte Necatibey Eğitim Fakültesi

Öğretim Yılı	Okulun Resmi Adı ve Bulunduğu Bina	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Müdür	Okul Müdürü	Notlar
1910-1911	Karesi Dar-ül Mualliminî Behçetpaşa Konağı (Bk. Lisesi Doğumevi Pavyonu)	3	50	yok	Hüseyin Avni	Ekim 1910'da açılır. Öğrenim Süresi 3 yıl, gündüzlü, Kadrosu 2 öğr. 1 gezici Öğr., 1 Kapıcı ve 1 Hizmetli
1911-1912			88	yok		
1912-1913			68	26	Hasan Ferit	23 öğrenci Ankara'ya gönderilir, okul kapatılır.
1913-1914 Yılında Karesi Darülmualliminde Eğitim Öğretim faaliyetlerine ara verilmektedir.						
1914-1915	Mithatpaşa İlkokulu		30	yok		Okulun öğrenim Süresi 4 yıl ve yatılı
1915-1916	Çakroğlu Konağı		49	yok		31 Temmuz 1916-Necatibey Öğretmen Okulunun temeli atılır.
1916-1917	(Dankupnar İlkokulu)		40	yok	Hilmi Sinavlı	
1917-1918	Behçetpaşa Konağı		49	2		Çakroğlu Konağında "Darülmuallimat" açılır.
1918-1919	(Bk. Lisesi Doğumevi Pavyonu)		49	5		Darülmuallimin ve Darülmuallimat kapatılır.
1919-1920/1920-1921 ve 1921-1922 Eğitim Öğretim yıllarında Darülmualliminde Eğitim Öğretim faaliyetlerine ara verilmiştir.						
1922-1923	Çakroğlu Konağı (Dankupnar İlkokulu)	4	66	12	Feridun Bey	Uygulama İlkokulu açılır.
1923-1924			117	8	Şevket Bey	"Darülmuallimat" Hacıbey İlkokulunda tekrar açılır.
1924-1925			87	yok	Fevzi Balı Bey	Eylül 1924'de "Darülmuallimin" adı "Erkek Muallim Mektebi" öğrenim süresi de 5 yıl oldu.
1925-1926			170	12	Adil Bey	Bursa Öğretmen Okulundan 108 öğrenci gelmiştir.
1926-1927	Balıkesir Lisesi Binası		302	22		Uygulama Okulu ve Kız öğretmen Okulu kapatılır. İstanbul ve İzmir Öğretmen Okuluna 80 öğrenci nakledilir. 6 Ekim 1928'de Necatibey Öğretmen Okulu binasının temeli 2 defa atılır.
1927-1928	Balıkesir Erkek Muallim Mektebi	5	190	31	Halil Şenkur	
1928-1929			212	46		
1929-1930			178	18	Semih Kurman	
1930-1931			171	35		
1931-1932	Necatibey Muallim Mektebi Necati Öğretmen Okulu Binası	5	251	28	Semih Kurman	30 Nisan 1932'de "Necatibey Muallim Mektebi" resmen açılır. "Balıkesir (Necatibey) Lisesi" de bu binaya taşınır.

⁴¹⁸Konuyla ilgili detaylı Bilgi İçin Bkz.. Fuat Özer, Balıkesir Erkek Öğretmen Okulu Tarihi, (1910–1932), <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/nf2010/makale/c12s22m5.pdf>

3.1.3. Balıkesir Necatibey Eğitim Enstitüsü:

Necatibey Eğitim Enstitüsü orta dereceli okullara öğretmen yetiştiren bir kurum olarak Ankara Gazi ve Teknik Öğretmen Okuluna bir kardeş olarak 1944-1945 Eğitim ve Öğretim Yılında (Necati Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü) adıyla (İlk Öğretmen Okuluna) ek olarak açılmıştır. Okulun amacı ortaokul ve muadili okullara öğretmen yetiştirmek ve eğitimle ilgili konularda incelemeler yapmaktır. İki yıllık öğrenim süresi olan okul, Köy Enstitüsü, İlk öğretmen Okulu ve lise mezunları arasından sınavla öğrenci almıştır. Kız öğrenciler okulda gündüzlü olarak eğitim görmüştür. Okulu kuruluş amacına göre iki kısımda incelemek mümkündür.

Eğitim Enstitüsü ve Orta Öğretmen Okulu Dönemi:

1944-1945 Eğitim-Öğretim yılında (enstitü ve orta öğretmen okulu) olarak bilimsel esaslarla 16 Ekim 1944'de açılarak 11 öğretmen, 99 öğrenci kadrosuyla faaliyetine başlamıştır. Okulda matematik ve fizik-kimya olarak iki bölüm vardır. 1945-1946 Eğitim-öğretim yılında okulun öğrenci sayısı 239'a çıkmış ve her iki bölümden 6 (altı) kız, 31 (otuz bir) erkek öğrenci mezun olmuştur. Bu dönemde okul müdürü olarak Faik BİNAL görev yapmıştır. Bölümlerde gösterilen dersler matematik bölümünde; analitik, elemanter matematik, astronomi fizik-kimya bölümünde ise; fizik, kimya, matematik dersleri olmuştur. Ortak dersler; pedagoji, felsefe, genel öğrenim metodu, ortaokul devrim tarihi, askerlik, yabancı dil, resim-iş dersleridir.

Toplu Dersler Bölümü Devresi:

1946-1947 Eğitim-öğretim yılında ilköğretimin devamı olarak kabul edilen ortaokullara, ilköğretimde olduğu gibi her sınıfın bütün derslerinin okutulması kararlaştırılmıştır. (Müzik, resim-iş, yabancı dil, beden eğitim hariç) öğretmen yetiştirmek için orta öğretmen okulu kaldırılmıştır. Yerine Eğitim Enstitüsü adıyla toplu dersler bölümü kurulmuştur. Bu bölüme; matematik, fizik, kimya bölümlerinin birinci sınıfları birleştirilmiş, son sınıf öğrencileri de Ankara Gazi Eğitim Enstitüsüne nakledilmiştir. Böylelikle öğrenci sayısı 269, öğretmen kadrosu 25 olmuş, ilk öğretmen okulu kısmı kaldırılmıştır.

Yılsonunda nakledilen öğrencilerden 7 (yedi) kız, 21 (Yirmi bir) erkek öğrenci mezun olmuştur. Bu dönemde Okul müdürü olarak Ş. Nazmi Coşkunlar görevlidir.1947-1948 eğitim-öğretim yılında kız öğrenciler İzmir’de açılan eğitim enstitüsüne nakledilmiş, öğrenci sayısı 298’e çıkmış, okul müdürlüğünü ise Kemal Kaya yürütmüştür. Yılsonunda mezun olan öğrenci sayısı 176 (Yüz yetmiş altı) öğrencidir.

1948-1949 eğitim-öğretim yılında okuldaki öğrenci sayısı 117 (Yüz on yedi) dir.1949 yaz döneminde kapatılan İstanbul ve İzmir’deki eğitim enstitüsü öğrencileri de okula nakledilmişlerdir. Böylelikle öğrenci sayısı hızla artmıştır. Yaz ve güz döneminde mezun olan öğrenci sayısı 36 (otuz altı) kız, 112 (Yüz on iki) erkek olmak üzere 148(Yüz kırk sekiz) öğrencidir. Bu dönemde okutulan dersler; Türk Dili ve Edebiyatı, sosyal bilimler, matematik, fizik-kimya, tabiat bilgisi, çocuk ve gençlik ruhbilimi, eğitim ruhbilimi, ruh sağlığı, genel öğretim metodu, yabancı dil, resim-iş, müzik ve beden eğitimidir.(seçmeli ders)

Fen ve Edebiyat Bölümü Devresi:

4’ncü Milli Eğitim Şurasında alınan karar gereğince 1949-1950 eğitim-öğretim yılı başında toplu dersler bölümü kaldırılarak fen ve edebiyat bölümleri kurulmuştur. Böylelikle iki bölüme ayrılan öğrenciler ve yeni alınan öğrencilerin katılımıyla öğrenci sayısı 181 (Yüz seksen bir) öğrenciye yükselmiştir. Eğitim-öğretim yılı sonunda mezun olan öğrenci sayısı 41 (kırk bir) kız, 41 (kırk bir) erkek olmak üzere 82 (seksen iki) öğrencidir. 1950-1951 eğitim-öğretim yılı başında enstitü İstanbul’da yeni açılan Çapa Eğitim Enstitüsüne nakledilmiş, 1946-1947 eğitim-öğretim yılında kaldırılan ilk öğretmen okulu da tekrar açılmıştır.

Enstitünün Yeniden Açılması:

1954’te yapılan bir değişiklikle okulun ismi Necati Eğitim Enstitüsü ve İlk Öğretmen Okulu olarak değiştirilmiştir. Okulun kadrosu yüksekokul öğretmeni yetiştirecek vaziyette olduğundan, okulda enstitü tedrisatına da hemen başlanılabileceği bildirilmiştir.

Ayrıca Enstitü doğrudan maarif vekâletine bağlanmıştır.⁴¹⁹ 15 Kasım 1954’de enstitü, Necati Eğitim Enstitüsü ve İlk öğretmen Okulu olarak edebiyat bölümüne 30 (otuz), fen bölümüne 30 (otuz) olmak üzere yeniden faaliyetine başlamıştır. Bu dönemde enstitünün başına müdür olarak Adnan Çakmakçıoğlu getirilmiştir. 1955-1956 eğitim-öğretim yılında 90 (doksan) öğrenci daha alınarak öğrenci sayısı 150 (yüz elli)’ye yükselmiş, yılsonunda edebiyat ve fen bölümlerinden 26’sı edebiyat 24’ü Fen kısmından olmak üzere 50 mezun verilmiştir.⁴²⁰ Bundan başka Necati Eğitim Enstitüsü ile ilgili detaylı bilgilere Türk Dili Gazetesinde 18 Kasım 1956’da başlayıp 5 sayıda bitirilen Mithat Camicioğlu ile yapılan bir röportaj yazı dizisinden ulaşmak mümkündür.⁴²¹ Türk dili gazetesi yayınlandığı süre içerisinde birçok defa Necati Eğitim Enstitüsü hakkında yapılan haberlere yer vermiştir. Yine gazetede yayınlanan bir yazı dizisi okulun tarihçesi konuludur.3 sayı süren bir yazı dizisinde okulun tarihçesi ortaya konulmaya çalışılmıştır.⁴²²

3.2. Kütüphaneler:

Cumhuriyetin ilan edilmeden önce Balıkesir’de varlığı bilinen dört kütüphane vardır. Ancak kütüphane olarak isimlendirilen bu yerlerin aslında çoğunlukla birkaç yüz kitaptan ibaret kitaplıklardan oluşan odalar olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Bu kütüphaneler ise Hacı Ali Camii içinde bulunan ve 1903’te Mutasarrıf Ömer Ali Bey tarafından yaptırılan Vatan Kütüphanesi, 1816’da Abdüllatif Efendi oğlu Elhac Mehmet Efendi tarafından kurulan Eski Kütüphane, 1863’te Ali Şuuri Efendi tarafından yapılan kütüphane ve 1911’de halkın destekleriyle kurulan Milli Kütüphanedir.

⁴¹⁹*Balıkesir Postası Gazetesi*, “Şehrimiz Necati İlk Öğretmen Okulu Eğitim Enstitüsü Haline Geldi”, 15 Ekim 1954, s.1.

⁴²⁰Bu bölümü oluştururken enstitünün yayınlamış olduğu Mavi-Yeşil adlı dergiden yararlandım. Şahap, Okuturlar, Meslek Dersleri Öğretmeni, *Mavi-Yeşil Dergisi*, C.1, S.1, 1957, s.5 vd. Balıkesir Basın Tarihi adlı iki eserde ve başka kaynaklarda, diğer bazı okul dergileri sayılsa da bu derginin varlığına dair bir kayıt göremedim. Küçük bir broşür boyutunda ve aylık fikir, sanat, meslek dergisi olduğu belirtilen derginin kaç sayı ve ne kadar süre çıktığı vb. diğer bilgilere ulaşamadım. Bu dergi şu anda Balıkesir Kent Arşivindedir.

⁴²¹*Türk Dili Gazetesi*, Mithat Camicioğlu, “Necati Eğitim Enstitüsü ve Faaliyetleri- 1”, 18 Kasım 1956, Nu.7531, *Türk Dili Gazetesi*, Mithat Camicioğlu, “Necati Eğitim Enstitüsü ve Faaliyetleri- 2”, 20 Kasım 1956, Nu.7532, *Türk Dili Gazetesi*, Mithat Camicioğlu, “Necati Eğitim Enstitüsü ve Faaliyetleri - 3”, 21 Kasım 1956, Nu.7533, *Türk Dili Gazetesi*, Mithat Camicioğlu “Necati Eğitim Enstitüsü ve Faaliyetleri- 4”, 22 Kasım 1956, Nu.7534, *Türk Dili Gazetesi*, Mithat Camicioğlu, “Necati Eğitim Enstitüsü ve Faaliyetleri- 5”, 24 Kasım 1956, nu.7536,

⁴²²*Türk Dili Gazetesi*, “Necati Eğitim Enstitüsü ve Öğretmen Okulunun Tarihçesi-1” 14 Mart 1957, nu.7627, *Türk Dili Gazetesi*, “Necati Eğitim Enstitüsü ve Öğretmen Okulunun Tarihçesi-1” 15 Mart 1957, nu.7628, *Türk Dili Gazetesi*, “Necati Eğitim Enstitüsü ve Öğretmen Okulunun Tarihçesi-1” 16 Mart 1957, nu.7629.

İshak Hakkı Bey’e göre bu kitap sevgisi, Balıkesir halkının kültürel hayata ne kadar çok önem verdiği bir göstergesidir.⁴²³ Yine H.1324/M.1906-1907; H.1325/M.1907-1908 yılları Hüdâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmelerine göre Karesi Sancağı dâhilinde 5 adet Kütüphane olup bunların üçü Balıkesir merkez kazasındadır. 1898 Büyük Balıkesir Depreminden sonra Ömer Ali Beyin Hacı Ali Cami yanında yaptırdığı Kütüphanenin açılışı padişahın tahta çıkış günü törenlerinde yapıldığı için “Hamidiye” adını taşımaktadır.⁴²⁴

Bu kütüphane bir kitap odası ile bir kitap okuma salonundan oluşmaktaydı.1908-1922 yılları arasında kütüphane “Maârif Kütüphanesi”, 1922-1962 yılları arasında da “Vatan Kütüphanesi” olarak adlandırılmıştır. 1962 yılında ise kütüphanenin ismi “İl Halk Kütüphanesi” olarak değiştirilmiştir.⁴²⁵ Daha önceleri “Vatan Kütüphanesi” olarak isimlendirilen kütüphane 1938’de yaptırılan İl Halk Kütüphanesine taşınmıştır. Bu kütüphane binası bu binaya geçmeden önce belediye binası yanındaki Kabaklı Camisinde faaliyet göstermiştir. Kütüphane yeri olarak Anafartalar Caddesinde eski Palamut Hanı arsasının karşısındaki evle onun altındaki dükkânın istimlak işlemi bitirilmiştir.1 Nisan 1938 tarihinde yapılan Daimi Encümen toplantısında yeni kütüphanenin inşası 3600 lira keşif bedel üzerinden açık eksiltme yapılmasına karar verilmiştir.⁴²⁶ Bu kütüphane için yapılan ihale 3000 liraya ihale edilmiştir.⁴²⁷

Bu kütüphane için 1937 yılında Vilayet Umumi Meclisinde gerekli tahsisat konulduğundan ve inşa edilecek bölgede istimlak işi halledildiğinden inşaat kısa sürede bitirilmiştir. Yeni yapılan İl Halk Kütüphanesinin açılışını haberleştiren Türk Dili Gazetesinin 29 Ekim 1938 tarihli sayısındaki habere göre olayın detayı şöyledir:

“İnşaatı tamamlanan Anafartalar Caddesindeki Kütüphane binasının açılışını yapmak üzere Saat 15.00’da Vali Etem Aykut olduğu halde İl Kültür Direktörü Nazım Örenson, Nafia Müdürü Sami Batur, Partililer, memurlar, öğretmenler olduğu halde halk kütüphanesi binası önünde toplanmıştır.

⁴²³Yüzbaşı İshak Hakkı, A.g.e. , s. 46.

⁴²⁴BOA.Y.PRK.BŞK., Yıldız Perakende Evrakı Mabeyin Baş kitabeti 65/19, 1319

⁴²⁵Muharrem Eren, *Mutasarrıf Ömer Ali Bey*, Zağanos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s.76,78.

⁴²⁶*Türk Dili Gazetesi*, “Kütüphane Binası İnşa Ettirilecek.” 2 Nisan 1938, S.3819, s.2.

⁴²⁷*Türk Dili Gazetesi*, “İki Faydalı Eserin ihalesi Yapıldı.” 19 Nisan 1938, S.3833, s.2.

Vali Aykut yaptığı açılış konuşmasında kütüphanelerin bilime olan büyük hizmetini anlatmış ve özel idare bütçesiyle yapılan bu eserle, bir irfan yuvası olan Balıkesir'in güzel ve sıhhi bir kütüphaneye kavuştuğunu söylemiştir. Vali daha önce bir medrese köşesinde izbe, örümcekli bir odaya sığınan eski bina ile yenisinin bir mukayesesini yaparak geçmiş ve mevcut durumu kıyaslamış, alkışlar arasında kurdeleyi keserek binayı açtıktan sonra, bina hazır bulunanlar tarafından gezilmiştir."⁴²⁸

Balıkesir Kılavuzu adlı esere göre (1946) Şehir merkezinde Halkevi Kütüphanesi ve Vatan Kütüphanesi olmak üzere iki kütüphane vardır.⁴²⁹ Balıkesir Halkevi ve halkodalarındaki kütüphanelerinin durumunu gösteren bir belgede merkezdeki halkevinin 1945 ve 1947 yılındaki kitap durumu ve bunların dökümü verilmiştir. Buna göre Cumhuriyet Halk Partisi Balıkesir Halkevi Başkanlığının 5 Kasım 1945 tarih ve 615 sayılı yazısına göre Halkevi Kütüphanesinde 7280 kitap bulunmaktadır. 29 Nisan 1947 tarih ve 242 sayılı belgeye göre ise kütüphanede 16 ilmi zümre başlığı altında toplanmış vaziyette 8086 adet kitap bulunmaktadır. Ancak 1949 yılı başında Ankara'ya parti başkanlığına gönderilen yazıda hala kütüphanenin okuyuculara gerçek anlamda hizmet verecek durumda olmadığından bahsedilmektedir.⁴³⁰

3.3. Balıkesir'de Yeni Alfabeye Geçiş Süreci ve Yansımaları:

Atatürk'ün dil seferberliğini gündeme getirdiği Gülhane Söylevi tüm yurttan coşku yaratmıştır. Ülke genelinde söylevle birlikte büyük bir harf seferberliği başlamıştır. Bunun yansımaları Balıkesir'de de büyük ölçüde hissedilmiş, gelişmeler yakından takip edilmiştir. Bu söylev üzerine Türk Dili Gazetesi'nde de yeni Türk harfleriyle ilgili haberler, yorumlar yapılmaya başlamıştır. Balıkesir şehir merkezinde çok kısa bir süre sonra 10 Ağustos 1928'den itibaren birçok kurs açılmış, devletin resmi görevlileri ve halk açılan bu kurslara yoğun katılım sağlamıştır. Sadece okullar değil sinema, kahvehane gibi işletmeler de bu amaçla için tahsis edilmiştir. Harf Devrimi ve yeni alfabeye geçiş kapsamında zihinlerde olduğu kadar şehrin fiziki yapısında da bazı değişiklikler yapılmıştır.

⁴²⁸ *Türk Dili Gazetesi*, "Dün açılan yeni yapılarımız.", 29 Ekim 1938, S.4023, s.2.

⁴²⁹ Hüseyin Orak, *Türkiye Kılavuzu*, İstanbul 1946, s.443.

⁴³⁰ BCA. Fon No: 490-1-0-0. / Cumhuriyet Halk Partisi, 15.03.1951, Yer Bilgisi: Kutu:1044, Gömlek:1011, Sıra No:1, Dosya Eki: 5. Büro.

Dükkân ve mağazaların levhaları değiştirilmeye başlamış ve şehir daha batılı bir görünüm kazanmaya başlamıştır. Gülhane Söylevinden sonra Balıkesir basını harf inkılâbıyla ilgili bütün gelişmeleri büyük dikkat ve ilgiyle takip etmiş, yaptığı haberlerle gelişmeleri okuyucularına duyurmuştur. Türk Dili Gazetesinde konuya geniş yer ayrılmış, gazete aynı zamanda eğitici ve öğretici yayınlarla halkı yeni alfabe konusunda bilinçlendirmeye çalışmıştır. Şüphesiz bu çalışmalar belirli bir zamana yayılarak ve belirli aşamalar takip edilerek yapılmıştır.⁴³¹

Örneğin Türk Dili, gazetenin köşelerinde yeni Türk harfleri dersleri yayınlayarak, yeni harflerin öğrenilmesine katkıda bulunmuş, bu harfleri halka öğretmeye çalışmıştır. Türk Dili Gazetesi harf inkılâbını tamamen desteklemiş ve yeni harflerin öğrenilmesi için büyük çaba harcamıştır. Türk Dili Gazetesine göre göre, harf inkılabı diğer yenilikler kadar önemli belki de onlardan daha fazla önemliydi. Bu inkılâp Türk dilini bağlayan zincirin koparılmasıyla başlayacak, ihtiyaçları karşılayan yeni Türk harflerinin kabul edilip uygulanmasıyla son bulacaktır. Harf inkılabıyla milletin büyük bir ihtiyacı karşılanmaktadır. Yine Türk Dili gazetesi Türk dilinin geleceğini, yeni Türk harflerinin temin edeceğine inanmaktadır.

Gazeteye göre Türk dilini Arapça ve Farsçanın baskısı altında olmaktan kurtarmanın çaresi harflerin değiştirilmesidir. Balıkesir’de yeni harfler büyük bir hızla öğrenilmiştir. Halk sadece evlerinde ve okullarda değil işini gücünü yaptığı yerlerde tarlasında, kırdan, şehirde, kahvehanede yeni harfleri öğrenmekle meşgul olmuştur. En verimli sonuç şüphesiz hiç okuma yazma bilmeyen köylü ve işçi kesimlerinin yeni alfabeyi ve okuma yazmayı öğrenmesi olmuştur. T.B.M.M. Başkanı Kâzım Paşa’nın Balıkesir ziyareti Balıkesir’de harf seferberliğini güçlendirmiştir. Kâzım Paşa merkezi ve bütün ilçeleri ziyaret ederek hem harf seferberliğini yerinde denetlemiş hem de herkesi bu harf seferberliğine davet etmiştir. Türk Dili gazetesinde, Balıkesir halkının yeni Türk harflerine olan ilgisini gösteren çarpıcı bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler aynı zamanda Türk halkının yeni harflere gösterdiği büyük coşkuyu, ilgiyi ve heyecanı yansıtmaları açısından önemlidir.

⁴³¹ *Türk Dili Gazetesi*, 22 Ağustos 1928. Türk Dili Gazetesi Gazetesinde Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri ile ilgili olarak 1928 Ağustos Ayından 1930 yılı Mart ayına kadar hemen hemen her aya yayılacak şekilde onlarca yazı kaleme alınmıştır. Türk Dili Gazetesi harf inkılabının Balıkesir’de süratle hayata geçirilmesi ve yaygın şekilde uygulanması için coşkulu ve ilgili şekilde yayınlar yaparak en büyük çalışmayı yapan kurumların en başında gelmiştir.

3.4. Balıkesir’de Tiyatro ve Sinema:

Balıkesir’de Cumhuriyet öncesi dönemde tiyatro konusunda çok verimli bir ortam olduğu söylenemez. Balıkesir’de II. Abdülhamit döneminden başlayarak bazı küçük etkinliklerin dışında bir tiyatro varlığına rastlanmamaktadır. Bunlar da 1886 Ramazanında Ağâh Efendi tiyatrosunun şehre gelip ramazan ayı boyunca oyun oynaması gibi başka şehirlerden gelen kumpanyalar şeklindedir.⁴³² O dönemde şehirde yayınlanan Karesi Gazetesinde bu tiyatro oyunuyla ilgili ilanla bu oyun şehir ahalisine duyurulmuştur.⁴³³

İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra Hacı İlbeyi Mektebi ve Karesi Sultanisi bünyesinde birer tiyatro topluluğu kurulmuş ve bu topluluklar vasıtasıyla Balıkesir’de tiyatro etkinlikleri düzenlenmiştir. Aynı dönemde şehre tiyatro kumpanyaları gelerek temsillerine devam etmiştir. Ayrıca Karesi Maarif Müdürü Sabri Cemil Bey (Sözen) (1871-24 Ocak 1941), II. Meşrutiyet döneminde Bomba Tepesi ve Kafkasya Yolunda adlı iki piyes yazmış ve bu piyesler Balıkesirli oyuncular tarafından oynanmış, büyük ilgi görmüştür. 1918-1922 yılları arasındaki savaş ve işgal döneminde Balıkesir’deki tiyatro faaliyetleri kesintiye uğramıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra da 1926 yılına kadar şehirde dikkate değer tiyatro faaliyeti görülmemiştir.⁴³⁴ 1926-1938 yılları arasında Balıkesir’de tiyatro hayatı bakımından canlı bir dönem yaşanmıştır. Modern Türkiye’nin kurulduğu ve inkılapların yerleşip derinleşmeye başladığı bir dönemde tiyatro, Türkiye genelinde olduğu gibi Balıkesir’de de ihmal edilmemiş, önemli bir modernleşme ve yenileşme aracı olarak kullanılmıştır. Tiyatro oyunu olarak ise meşrutiyet döneminde sadece 3 telif eser yazılmasına rağmen, 1923-1938 arasında 15 oyun yazılmıştır. Bu yazılan piyeslerden bazıları kitap hâlinde basılmış; bazıları gazete sayfalarında tefrika olarak yayınlanmış, bazıları ise, Muammer Gözalan’ın eserlerinde olduğu gibi, sadece yazıldığı ve oynandığına dair gazetelerde haberlere konu edilmiştir.⁴³⁵ Balıkesir’in tiyatro sahnesi bakımından Atatürk döneminde oldukça zengin imkânlarla sahip bir şehir olduğu görülmektedir.

⁴³²19.yüzyılın ikinci yarısında Balıkesir’deki tiyatro faaliyetlerine dair genel bir değerlendirme için Bkz.. Mustafa, Özşarı, "19.Yüzyılın İkinci Yarısında Balıkesir’in Sosyal ve Kültürel Durumuna Genel Bir Bakış", *Türk Dili Gazetesi ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. XIII, nr.1, İzmir: 2007, s.195.

⁴³³Karesi Gazetesi, 4 Haziran 1302/16 Haziran 1886, Nr.14.

⁴³⁴Mustafa, Özşarı, "Atatürk Döneminde Balıkesir’de Tiyatro", *Akademik Kaynak*, 2(3) Mayıs 2014, 37-64, s.40, 41.

⁴³⁵Özşarı, A.g.m., s.41, Meşrutiyet döneminde şehirde oynanan oyunlar: *Karesi Gazetesi*, " Sabri Cemil Bey, Bomba Tepesi", 3 Temmuz 1331/21 Temmuz 1331. nr. 14-66/15-67, *Karesi Gazetesi*, "Sabri Cemil Bey, Kafkasya Yolunda", 7 Eylül 1331/5 Teşrinievvel 1331,nr. 22-74/26-76, Salih Zeki Bey, "Ölmeyen Söz, Öldürülemeyen Aşk", Balıkesir 1335.

Bu dönemde şehirde temsil verilecek nitelikte resmi ve özel 7 tane salon vardır. Bunlar, Yeni Sinema Tiyatrosu Salonu, Türk Ocağı Tiyatro Salonu (daha sonra Halkevi Sahnesi), Necatibey Muallim Mektebi Salonu, Mahfel Tiyatrosu, Evkaf Binası Tiyatro Salonu ve Maarif Tiyatro Salonu'dur. Söz konusu salonlardan Yeni Sinema Tiyatrosu Salonu, Mahfel Tiyatrosu ve Maarif Tiyatro salonu özel teşebbüs kuruluşlarıdır. Diğerleri ise resmi veya yarı resmi kurumların tiyatro sahnesi olarak hizmet vermiştir. Yeni Sinema Tiyatrosu salonu 1925-1930 yılları arasında faal görünmektedir.

Buna karşılık Mahfel Tiyatrosu ve Maarif Tiyatrosu Salonu 1930- 1939 yılları arasında oldukça etkili birer tiyatro gösteri merkezi olarak çalıştırılmışlardır. Bunlara ilâve olarak, önceleri Türk Ocağı daha sonra Halkevi Sahnesi Balıkesir'de en çok tiyatro oynanan sahne olarak dikkati çekmektedir. Türk Ocağı binasının salonu halkevi olduktan sonra bazı tadilatla 500 kişilik bir salon hâline getirilmiş, böylece kalabalık grupların tiyatro seyredebileceği bir mekâna dönüştürülmüştür. Bunun sonucunda İstanbul'da faaliyet gösteren pek çok tiyatro ve operet heyeti yıllık turne programlarına Balıkesir'i dâhil etmişlerdir.⁴³⁶ Özellikle İstanbul'dan gelen Raşit Rıza, Ertuğrul Sadi, Komik Naşit, Vedat Urfi ve diğer sanatçı grupları, Yeni Sinema Tiyatrosu, Mahfel Tiyatrosu ve Maarif Sineması tiyatro salonlarında temsillerini vermişlerdir.⁴³⁷ Necatibey Muallim Mektebi, Balıkesir Lisesi ve diğer okullar da kendi oyunlarını kendi özel salonlarında oynamayı tercih etmişlerdir.⁴³⁸ Balıkesir'de en fazla temsilin verildiği sahne Cumhuriyetin ilk yıllarında Balıkesir'in önemli kültür merkezlerinden birisi olan Balıkesir Türk Ocağı binasındaki sahnedir. Bina önceleri Türk Ocağı Temsil heyetinin temsillerine ev sahipliği yaparken, 1933'ten sonra Balıkesir Halkevinin açılmasıyla birlikte, Halkevi Temsil Heyetinin hazırladığı temsillerin verildiği bir sahne hâline gelmiştir. Özellikle Balıkesir Halkevi bir tiyatro okulu gibi çalışmış, 1934-1938 yılları arasında hemen her ay ayrı bir temsil vererek hem oyuncu yetiştirmiş, hem seyircinin tiyatroya ilgisinin devamında önemli katkılar sağlamıştır.⁴³⁹

⁴³⁶A.g.m. , s.49,50.

⁴³⁷*Türk Dili Gazetesi*, "B. Temaşa Heyeti Geliyor",3 Mayıs 1931, nr.1499, *Türk Dili Gazetesi*, "Vedat Urfi Bey ve Arkadaşları Dün Şehrimize Geldi.", 9 Ağustos 1931, nr.1584, *Türk Dili Gazetesi*, "Türk Sanatkârları Şehrimize Geliyor", 11 Mayıs 1931, nr.1506,

⁴³⁸"Halil İnalçık 1933-1935 yılları arasında öğrenim gördüğü Balıkesir Muallim Mektebindeki anılarını anlatırken bu durumu" *Necatibey Muallim Mektebi binasında oldukça büyük bir merasim salonu vardı. Burada tiyatro piyesleri ve konserler verilmekteydi. Bu gibi gösterilere kolordu kumandanı Ali Hikmet Paşa ve vilayetin büyükleri düzenli olarak katılırlardı ve bu gösteriler bütün şehir için olağanüstü bir olay halini alırdı.*" cümlesiyle ifade etmektedir.

⁴³⁹A.g.m., s.62.

Sergilenen oyunlar hem yeni rejimin kültür sanat yoluyla halkla kucaklaşması, hem de bazı mesajları vermeye çalışması bakımından önemlidir. Dışarıdan gelen tiyatro ve operet heyetlerinin kadrosundaki Türk kadın sanatçılar geleneksellerine bağlı insanlardan oluşan Müslüman-Türk karakterli Balıkesir halkının hayat tarzında bazı norm ve değerlerin değişim ve dönüşümüne katkıda bulunmuştur. Aynı şekilde Balıkesir’de faaliyet gösteren dernek ve kurumlar da verdikleri temsillerde kadın sanatçıları sahneye çıkarmışlardır.

Hatta Balıkesir Valisi Ethem Aykut bizzat kendi kızı İstiklâl Aykut’un sahneye çıkmasını sağlayarak kadınların tiyatroya ilgisini teşvik etmiştir. Bu durum, tiyatronun Atatürk döneminde şehrin modernleşmesi ve Batılı değerleri kabulünde önemli bir işlevi yerine getirdiğini göstermektedir.⁴⁴⁰ Tiyatro hayatındaki bu canlılık, yazarları da tiyatro eleştirisi sahasında yazılar yazmaya teşvik etmiştir. Sacide Hamdi, Selami Hüseyin, Ramazan Gökalp ve Muammer Gözalan gibi isimler, tiyatro eleştirisi sahasında dikkat çekici yazılarıyla öne çıkmışlardır. Böylece Balıkesir basınından belirgin bir tiyatro eleştirisi yazma kültürü gelişmiştir. 1930’lu yıllar Balıkesir’de tiyatronun en parlak dönemi gibi görünmektedir.⁴⁴¹

Atatürk Döneminde Balıkesir’de Yazılan/Yayımlanan Piyeslerin Bibliyografyası⁴⁴²

- Ertuğrul Suphi, Vatansız(Tefrika-Piyes), Türk Dili, nr. 1251, 7 Temmuz 1930.
- Kadıoğlu İbrahim Hakkı, Görünmez Yol, Türk Dili, nr. 1162-1173, 13 Mart 1930-26 Mart 1930 (12 Tefrika)
- Kemal Ferdi, Aşk mı (Tefrika), Türk Dili, nr. 1213-1224, 18 Mayıs 1930-30 Mayıs 1930.
- M. Feyzi (Sözener), Yıkılan Ocak, Balıkesir 1930 (Yayın ilanı). Türk Dili, nr. 1120-1132; 19 İkinci Kanun 1930-2 Şubat 1930.
- Sönen Ümit (3 perdelik piyes), Vilâyet Matbaası, 1933.
- Kurtuluş, Türk Dili, Nr. 4387, 28 İkinci kânun 1934 1934.
- Yurdum İçin, 3 Kısımlık Piyes, Balıkesir Halkevi Neşriyatından, Balıkesir 1936.
- M. İzzet, Kaval, Türk Dili, Nr. 3031-3061, 8 Haz. 1933-13 Temmuz 1933, 23 tefrika, Balıkesir 1933.

⁴⁴⁰ A.g.m., s.63.

⁴⁴¹ Cumhuriyetin ilk yıllarında Balıkesir’deki Tiyatro hakkında kapsamlı bir değerlendirme için Bkz.. Mustafa, Özseri, Atatürk Döneminde Balıkesir’de Tiyatro, *Akademik Kaynak*, 2(3) Mayıs 2014, s.37-64.

⁴⁴² A.g.m., s.49.

Mehmet Cevdet, Eğilmeyen Baş, Türk Dili, Nr. 1597-1598, 24/25 Ağustos 1931 (İki tefrika)

Doğru Yol, Türk Dili Neşriyatı, Balıkesir 1934

Sebze Bahçesinde, 1 Perdelik Piyes, Türk Dili, Nr. 4303, 14 Eylül 1934

Çiftlikteki Hayvanlar, Türk Dili, Nr. 4306, 18 Eylül 1934.

Muammer Gözalan, Cumhuriyet Doğarken, 1937.

Bir Hayat Acısı, 1937.

Mustafa Doğan, Bir Kadeh İç, Türk Dili, Nr. 473 / 474 / 475, 6 / 7 / 8 Kânunuevvel 1927 (Manzum piyes, 3 Tefrika)

Ramazan Gökalt, İnkılâp Yolu, Türk Dili, 25 Şubat 1934-25 Mart 1935 (Tefrika) Ayrıca Kitap olarak bk. Türk Dili Neşriyatı, Balıkesir 1933.

Fakat 1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren Maarif Tiyatrosu ve Mahfel Tiyatrosu yeni tekniklerle film gösterilen sinemalara dönüştürülmüş, sinemaların halkın rağbetine mazhar olmasıyla birlikte, tiyatro sanatı şehirde gerilemeye başlamıştır. Buna bağlı olarak, dışarıdan tiyatro gruplarının gelişi oldukça seyrekleşmiştir. Böylece Balıkesir kültür hayatında tiyatronun neredeyse zirveye çıktığı bir zamanda, sinema tiyatroyu şehrin kültür ve sanat hayatının dışına çıkarmaya başlamıştır.

Balıkesir'de ilk dönemde Halkevi temsil Kolunu kuran Esat Adil Müstecaplıoğlu tiyatronun gelişiminde büyük rol oynamış özellikle 1934-38 arasında verimli bir dönemin geçmesi için gayret göstermiştir. Denilebilir ki temsil kolunu kuran Müstecaplıoğlu geliştiren ise 1939-50 arası başkan olarak görev yapan Fevzi Sözenler'dir. Bu kuruluşta Muammer Gözalan ve Abidin Dino rejisör olarak görev yapmıştır. Belli başlı oyuncular arasında ise Muammer-Hülya Gözalan, Cahit Albayrak, Salih Tozan, Osman Filiz, Nuri Eren, Selahattin Eren, Mehmet Emin Gençmete ve Büyük ve Küçük Sermetler sayılabilir.⁴⁴³ Bu dönemde oynanan bazı oyunlar ise şöyledir:

“Andaval Palas”, “Kafa Tamircisi”, “Harman Türküsü” (Operet), “Bir Kavuk Devrildi”, “Hissei Şayia”, “Ceza Kanunu”, “Kanun Adamı”, “Mavi Yıldırım”, “Otello”, “Şeriatçısı”, “Kılıbık”, “Bir Yalanın Sonu”, “Taş Parçası”.

⁴⁴³Balıkesir Valiliği, *Balıkesir 1967 İl Yıllığı*, Balıkesir, 1967, s.196 vd.

Balıkesir’de kurulan ilk profesyonel tiyatro 1943 yılında Cahit Albayrak, Mehmet Korhan, Akif Tümerderin tarafından ve şehir tiyatrosu ismindeki tiyatrodur. Ancak bu özel tiyatro uzun ömürlü olamamış, bir ay sonra faaliyetini durdurmuştur. Bünyesinde İstanbul’dan gelen iki kadın oyuncu olan tiyatro Halkevi sahnesinde “Şikago Çiftçisi” adlı oyunu sergilemiştir. Ancak bahsedilen tüm bu tiyatro grupları para, kadın oyuncu ve sahne sıkıntıları çekmişlerdir.

Balıkesir’de idare-i Hususiye tarafından bir sinema yapılması için 1930 yılında girişimlere başlanmıştır. Balıkesir Valiliğince yazılan 3.4.1930 tarih ve 863/94 sayılı tezkere ile inşa edilmek istenen sinema binası için 21.500 lira anaokulu için de 1.000 lira olmak üzere toplam 22.500 liralık malzeme alınmasına ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir. Başbakanlığın 30 Nisan 1930 tarihi toplantısında bu talep görüşülerek tasvip ve kabul olunmuştur.⁴⁴⁴ Balıkesir Halkevi yayını olan Kaynak Dergisinin 29 Ekim 1935 tarihli sayısında Balıkesir’de 12 yılda yapılan işler sayılırken bayındırlık işleri kapsamında sinema binasıyla ilgili de kısa bir bilgi verilmiştir. Dergiye göre bu dönemde İl özel idaresi tarafından 85 bin lira bedelle Kültür Sineması ismiyle modern, büyük bir sinema binası inşa edilmiş ve binanın bir kısmı da Cumhuriyet Halk Partisine tahsis edilmiştir.⁴⁴⁵

Bu bina o döneme göre şehirde başarılan güzel işlerden, yapılan güzel binalardandır. Sinema binasının inşaatının bitirilerek açılışının yapılması ise 23 Mart 1933 tarihinde gerçekleşmiştir. 29 Ekim 1943 tarihli Türk Dili Gazetesinde Cumhuriyet idaresinde 20 yılda başarılan önemli eserler arasında bu sinema binası da gösterilmiştir.⁴⁴⁶ Anafartalar Caddesinde İl Özel İdaresinin yaptırdığı bu binayı Cemal Köse senelik 2000 lira bedelle işletmiştir. Sinema Milli Korunma Kanunu çıktıktan sonra da bu bedel üzerinden işletilmeye devam etmiştir. Şehir Sineması yaz kış faaliyet göstermektedir. Binanın bir bölümünü CHP il yönetimi kullanmıştır. Parti İl Yönetimi kendi kullandığı kısımda yıllık 150 lira kira bedeliyle oturmuş, Recai Güreli’nin vali, Pertev Etçioğlu’nun başkanlığı zamanında 1500 lira bedelle satın almıştır.

⁴⁴⁴BCA. Fon No: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: Kutu:10,Gömlük:26,Sıra:9,Dosya Ek:76-71, 30.04.1930, Başvekâlet Umum Muamelat Müdürlüğü 30.04.1930 tarih ve 9241 sayılı Kararname.

⁴⁴⁵Kaynak Dergisi, “12 yıl içinde Urayımızın başardığı eserler”, 29.10.1935, S.33, .s.813, *Türk Dili Gazetesi*, 23.03.1933, *Türk Dili Gazetesi*, 29.10.1943.

⁴⁴⁶*Türk Dili Gazetesi*, “Halk Sineması Açıldı.”, 12 Ekim 1937, S.10304, s.2.

CHP Balıkesir Vilayet İdare Reisliği Genel Sekreterliğe gönderdiği 23 Mart 1946 tarih ve 88 sayılı yazıyla binanın sinema kısmının satılığa çıkarıldığını bildirmiştir.⁴⁴⁷ İlanda muhammen bedel olarak 220.000 lira, geçici teminat olarak da 165 lira bedel belirlenmiş olup ihale tarihi 26 Mart 1946 saat 15.00'dır. Yazıda verilen bilgiye göre bina 4 katlı, elektrik, su ve kalorifer tesisatı olan, her katta birçok oda bulunan ve 500 kişilik güzel bir salona sahip bir binadır. Bunun dışında sadece yaz aylarında faal bulunan Yeşil Sinema, Yıldız Sineması, Sümer Sineması, Neşe Sineması gibi bazı yazlık sinemalar da vardır. Bu sinemalardan Yeşil Sinema Gazi Bulvarında bulunmakta ve Cemal Köse tarafından çalıştırılmaktadır. Yıldız Sineması Hükümet Binası civarında olup işleticisi Fevzi Hatipoğlu'dur. Sümer Sineması Anafartalar Caddesinde, Neşe Sineması Eski Kuyumcular Mahallesinde faaliyet göstermekte olup bu sinemalar iyi durumda ve halkın eğlenme ihtiyacını karşılayacak seviyededir.

Balıkesir'de 1943 yılına kadar iki sinema salonu bulunmaktadır. Bunlardan ilki Ali Hikmet Paşa tarafından yaptırılan Askeri Mahfel binasının içindeki sinema, diğeri ise Anafartalar Caddesindeki Şehir Sinemasıdır. Milli Kuvvetler Caddesinde Osmanlı Bankası şubesinin bulunduğu yerde bulunan Halk Sineması uzun zaman kapalı kaldıktan sonra 1937 yılı Ekim ayında tekrar açılmıştır. Bu sinema daha sonraları belediye karşısına taşınmış ancak çıkan bir yangında yanmıştır. Şehirdeki en önemli sinema olan ve Balıkesirlilerin çok değer verdiği Şehir Sineması uzun yıllar hizmet verdikten sonra yıktırılarak yerine özel idare İşhanı yapılmıştır. Balıkesir'de 1935-1945 yılları arasında sinema sektörünün durumunu aydınlatması açısından Chp Genel Sekreterliği ile Balıkesir Chp İl Yönetimi arasındaki yazışmalar oldukça önemlidir. 1945 Yılında meydana gelen bir olay neticesinde yapılan bir dizi yazışma ile bu yıllar arasındaki sinema sektörünün durumuna ilişkin değerli bilgiler elde etmek mümkün olabilmektedir. Olayın oluş şekli ve müteakiben yaşanan gelişmeler şu şekildedir: 9 Ekim 1945 tarihinde Balıkesir'de sinema işletmeciliği yapan Cemal Köse, Balıkesir Chp İl Yönetimine bir dilekçe ile başvurarak Balıkesir Halkevi Başkanı olan, aynı zamanda da "Yıldız Sineması" isimli yazlık sinema sahibi durumunda bulunan Feyzi Hatipoğlu hakkında bir şikâyetle bulunmuştur.⁴⁴⁸

⁴⁴⁷BCA. Fon No: 490-1-0-0, 23.03.1946, Yer Bilgisi: Kutu: 1666, Gömlek: 801, Sıra: 1, Dosya Eki:13.Büro.

⁴⁴⁸BCA. Fon No: 490-1-0-0. / Cumhuriyet Halk Partisi, Yer Bilgisi: Kutu: 1215, Gömlek: 36, Sıra: 1.Dosya Eki: 8.Büro.

Bu dilekçede Feyzi Hatipoğlu'nun, bulunduğu konumdan istifade ederek Halkevi sinemasında kullanılan sinema makinesini ve burada görevli elektrikçi Bedri isimli görevliyi kendi sinemasında makinist olarak kullandığı iddia edilmektedir. Ayrıca yetkililerden sinema makinesinin eskime ve kira bedeli olarak aylık 300 lira ve toplam dört aylık bedel olarak 1200 liranın Feyzi Hatipoğlu'ndan tahsil edilerek makinenin de halkevine iadesi talep edilmektedir. Konu Ankara'ya intikal ettiğinde, parti yönetimi tarafından iddiaları araştırmak üzere partinin Balıkesir bölgesi müfettişi ve Gümüşhane Milletvekili Recai Güreli görevlendirilerek iddia araştırılmıştır.

Konuyu araştırmak üzere görevlendirilen Balıkesir Bölgesi Müfettişi Recai Güreli tarafından yapılan araştırma neticesinde 24.10.1945 tarihli ve 65 sayılı yazıyla konunun incelendiği, iddiaların gerçek olduğu belirtilmekte ve söz konusu makinenin halkevine iade ettirildiği bildirilmektedir. Bunun üzerine konu önce il idare kurulunda Feyzi Hatipoğlu bulunduğu halde görüşülmüştür. Kendisi de bu durumu kabul ederek, olayın kendi sinemasında kullandığı makinesinin projeksiyon aksamının bozulmasından kaynaklandığını, halkevinde görevli şahsı da ücreti karşılığında çalıştırdığını ifade etmiştir. Konu bilahare partinin genel idare kurulunda da görüşülmüş ve hareketi yanlış bulunarak kurulun 31.12.1945 tarihli toplantısında alınan 1/349 sayılı kararla Feyzi Hatipoğlu'nun görevlerinden ayrılmasına karar verilmiştir. Feyzi Hatipoğlu, 17 Ocak 1946'da yazdığı dilekçesiyle iddialara cevap vermiş ve parti kararından duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir.

Ancak parti yönetimine yaptığı teklifler kabul edilmediğinden istifa etmek zorunda kalmıştır. 18 Ocak 1946'da yapılan oylamada halkevi başkanlığına Necatibey Öğretmen Okulunda görevli öğretmen Cevdet Demiray diğer aday Sıtkı Yırcalı'ya karşı üçe oya karşılık dört oyla başkan seçilmiştir. Feyzi Hatipoğlu'nun il yönetimine ve Ankara'daki parti yönetimine yazdığı yazılardan sinema sektörünün Balıkesir'deki 10 yıllık seyrini ve yaşanan yıkıcı rekabeti anlamak mümkündür. Feyzi Hatipoğlu, hakkındaki iddiaları cevaplarırken aslında bir yandan da 1935-1945 yılları arasında Balıkesir'deki sinema ve sinemalar hakkında da kısa bilgiler vermektedir. Buna göre Balıkesir Halkevine bir sinema makinesi alınması fikri ilk defa Tevfik Fikret Silay'ın Halkevi başkanlığı zamanında gündeme gelmiştir.

Yapılan araştırma neticesinde Philips Firmasının Vulcanus modeli portatif sesli film makinesi üzerinde karar kılınmış ve gümrüksüz olarak 2375 liralık bir fiyatla alınabileceği firma tarafından halkevine bildirilmiştir. 18 Nisan 1935’de Parti Genel sekreterliğine yazılan bir yazıda makinenin gümrükten muaf tutulması istenmektedir. Parti genel sekreterliğinden 8 Haziran 1935’te gelen cevabi yazıda bazı evrakların tanzim edilerek gönderilmesi istenmektedir. Şirket tarafından eldeki makinelerden biri halkevine teslim edilmiş, müteakiben gelen makinelerden birinin üzerinden evrakların tanzim edileceği bildirilmiştir. Halkevi başkanlığından 27 Ağustos 1936’da gönderilen bir yazıdan, bu yazının ekinde istenen belgelerin gönderildiği ve müteakiben makinenin gümrük muafiyetinin sağlandığı anlaşılmaktadır.

Bu sırada Halkevinde yapılan ücretsiz film gösterimlerinin “Şehir Sineması” isimli sinemayı işleten Cemal Köse ile arada sorunlara sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır. Feyzi Hatipoğlu kendisini savunduğu yazılarında Cemal Köse’nin bu durumdan çok rahatsızlık duyduğunu ve 1936, 1937 ve 1938 yıllarında Cemal Köse tarafından konunun şikâyet edildiğini ve 1937 yılında kendisiyle mahkemelik dahi olduğunu ifade etmektedir. 11 Eylül 1936 tarihli ve 275 sayılı bir yazıyla Halkevi yönetimi tarafından CHP Genel Sekreterliğine Atatürk Parkının büyük meydanında halka ücretsiz olarak film gösterimleri yapıldığı, ayrıca hayır kurumları, idman kulüpleri gibi kuruluşların da makineden yararlanmak istedikleri bildirilmektedir. Dolayısıyla bu durumun Cemal Köse isimli vatandaşı çok rahatsız ettiği anlaşılmaktadır.

Balıkesir Halkevindeki sinema gösterimlerinin o yıllarda halkın eğitim ve kültür hayatına büyük katkılar sağladığını halkevlerinin çalışma raporlarından öğrenmek mümkün olmaktadır. 1935 Yılına ait Balıkesir Halkevi Çalışma Raporuna göre 1935 yılı içerisinde 17 köylü sinema gecesi düzenlenmiştir. Bu gösterimlere hayatında ilk defa sinemayı görmek üzere çok sayıda köylü kadın ve erkek vatandaşın katılımı sağlanmıştır. 1935 yılı Halkevi çalışma raporuna göre sinema gösterimi yapılan köyü vatandaş sayısı 9380’dir.⁴⁴⁹ Balıkesir Halkevi Yönetim Kurulu Başkanlığınca 27 Ekim 1936 tarih ve 340 sayılı bir yazıda bu rahatsızlık detaylı olarak anlatılmaktadır.

⁴⁴⁹BCA. Fon No:490.1.0.0./Cumhuriyet Halk Partisi, 10.09.1949, Yer Bilgisi: Kutu.981, Gömlek:805,Sıra No: 1, Dosya Eki:5.Büro.

Bu yazıya göre sinema makinesi etkin olarak kullanılmakta, İstanbul'da "Mondiyal ve Özen Film" şirketlerinden temin edilen filmlerin gösterimi yapılmaktadır. Film gösteriminden önce de cumhuriyet ve inkılaplar konusunda konferanslar verilmektedir. Ancak Halkevi yönetimi, Şehir Sineması kiracısı olan Cemal Köse'nin İstanbul'daki "İpekçi Kardeşler ve Halil Kamil" firmalarıyla anlaşarak kendilerine film verilmesinin engellediğinden bahisle parti yönetiminin elinde olduğunu haber aldıkları filmlerden verilerek kendilerine yardımcı olunmasını istemektedirler. Dolayısıyla bu yazışmalardan şehirde sinema sektöründe ciddi bir rekabetin söz konusu olduğunu, tarafların birbirlerini dikkatlice takip ettikleri görülmektedir. 1945 yılında meydana gelen olay Feyzi Hatipoğlu gibi Halkevi başkanlığı, vekillik, il Başkanlığı gibi önemli görevler ifa etmiş bir kişinin başına ciddi sorunlar açarak neticelenmesi gibi çarpıcı bir olaya sebebiyet vermesi açısından ilginç ve önemlidir. Bu dönemin sonuna doğru 1957 yılında hükümet binası yanında Dönderdi kardeşler tarafından Emek ismini taşıyan bir sinema daha açılmıştır.

3.5. Dernekler ve Sosyal Kuruluşlar:

Cumhuriyet öncesi dönemde Karesi Livasında çeşitli amaçlarla kurulan birçok cemiyet Liva genelinde sosyal ve kültürel amaçlı çeşitli etkinlikler düzenlemiş ve faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu cemiyetler esas kuruluş amaçları yanı sıra, savaşa maddi anlamda destek sağlamak için muhtelif bağış kampanyaları tertip etmişlerdir. Bunların başlıcaları; kuruluşunda Hasan Basri Çantay'ın da bulunduğu Veremle Mücadele Derneği, Hilal-i Ahsar, Ziraat Birliği, Şehit Çocukları Yuvası, Çalışma Derneği, Donanma Cemiyeti. Okuma Yurdu Himaya-i Etfal, Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay), Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Osmanlı Güç ve Genç Cemiyetleri, Tamim-i Musiki-i Osmanî Cemiyeti, İt'am-ı Fukara Cemiyeti (fakirlere aşevi), gibi kuruluşlardır.⁴⁵⁰ Cumhuriyet öncesi dönemde sosyal dayanışma ve yardımlaşma konusunda şehirdeki çalışmaların neredeyse yok denilecek kadar az olduğu ve bu nedenle ekonomik ve sosyal sıkıntılara çözüm bulunamadığı bu dönemde yazılan bir eserden anlaşılmaktadır.⁴⁵¹

⁴⁵⁰Zeki, Çevik, "Çanakkale Savaşı'nın Yakın Bir Kentin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayatına Etkileri: Balıkesir Örneği (1914-1918). ", *Yeni Türkiye Dergisi*, Çanakkale Özel Sayısı, Yıl 21, S.65, s. 1033- 1060. (Ankara Ocak-Şubat 2015),s.8, Engin Gülen, *Kurtuluş Savaşı Yıllarında Balıkesir*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2007, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s.118.

⁴⁵¹Nafia Başkâtibi Mehmet Cemalettin isimli bir kişinin Karesi Livasında Himaye-i Fukara Cemiyeti'nin kuruluşuna dair yazdığı 11 sayfalık kitapçık, bk. Aydın Ayhan, "Karesi Himaye-i Fukara Cemiyeti", *Yeni Haber Gazetesi*, Balıkesir 2000.

Mehmet Celalettin'e göre Liva halkı içinde fakirlik ve çaresizlik içinde bulunan bir kısım insanlara sistemli bir şekilde yardım edilemeyişi sebebiyle sıkıntılar artmış, çeşitli zorluk ve ihtiyaç içinde bulunmaları hırsızlık, fuhuş, ahlaksızlık gibi çeşitli sosyal rahatsızlıkların da sebebi olmuş, dilencilik günden güne artmıştır. Bu gerçek karşısında fakir ve yardıma muhtaç insanlar için acezehaneler, eytamhaneler, sığınma yerleri gibi kurumların oluşturulmasıyla, hem çaresizlerin ihtiyaçlarının temininin sağlanacağını, hem de bu şekilde toplumun kendine olan saygısını muhafaza edeceğini düşünmüştür. Avrupa ülkelerinde fukaraperver cemiyetleri bulunmasına rağmen, Osmanlı Devleti'nde sadece Hristiyanlara mahsus olmak üzere bu şekilde bazı cemiyetler kurulmuştur. Ayvalık'ta Rum Metropolitliği ile Fukaraperver Kadınlar Cemiyeti bulunmakta olup bunlara ait hastane, eytamhane, acezehane ve fukara kızlar için Darü'l- Senaa vardır. Burası, fakir kızlara el hüneler ve meslek öğretilerek, çeyizlerini hazırlamaya yardımcı olan bir kurum niteliğindedir. Müslümanların daha fazla dayanışmaya ihtiyacı varken bu tür kurumları bulunmadığından, dilenciler de daima Müslümanlar arasından çıkmaktadır. Bu şekilde bir teşebbüs dilencilik de ortadan kaldıracaktır. Bu sebeple hiçbir ayırım yapmadan yardıma muhtaç olanlara, okuyamayanlara, hastalara, açlara, fakirlere insani ve dini duygularla yardım etmek için Fukaraperver Cemiyeti kurulması, Balıkesir ve diğer kazalardaki Müslim ve gayrimüslim bütün vatandaşların vicdanına seslenilerek yardım yapılması istenilmiştir. Yapılan yardımlar emin kişilere, muhterem zatlara teslim edilerek, üç ayda bir toplanan yardım ve yapılan harcamaların ilan edileceği belirtilmiştir.

4 Şubat 1944 tarihinde Balıkesir Cumhuriyet Halk Partisi İl Başkanlığınca Ankara'daki parti genel merkezine ulaştırılan bir belgeden o dönemde şehirde bulunan cemiyetlerin ayrıntılı bir dökümünün yapıldığı görülmektedir.⁴⁵² Buna göre şehirdeki cemiyetler ve bunlar hakkındaki kısa bilgiler şöyledir:

Türk Hava Kurumu Şubesi: 1925 yılında kurulmuş olup 22254 üyesi bulunmaktadır. Yönetim kurulunda şu isimler bulunmaktadır. Esat Budakoğlu (Reis), Emin Tansel (2.Reis), Aziz İmanoğlu (Murakıp), Fuat Bilal, Fuat Oktan, Muzaffer Uzkur, Lütfi Kırıl, Ahmet Saraçoğlu, Fahri Kabartaş, Hikmet Elgün, Emin Güvensan.

⁴⁵²BCA.490-1-0-0, 04.02.1944, Yer Bilgisi: Kutu:595,Gömlük:58,Sıra:3,Dosya Eki: 3.Büro.

Kızılay Kurumu Balıkesir Merkezi: 1877’de kurulmuş olup 1387 üyesi vardır. Yönetim kurulunda şu isimler bulunmaktadır. Emin Tansel (Reis), Dr. Ulvi Canlı (2.Reis), Veli Uzgören (Muhasip), Yusuf Memişoğlu (Veznedar), Ahmet Sakman (Kâtip).

Çocuk Esirgeme Kurumu Balıkesir Merkezi: 549 üyesi vardır. Yönetim Kurulu; Cevdet Demiray (Reis), Dr. Nefi Vural, Faik Özçelik, İzzet Tan, Raif Erdem, Abdülkadir Çantay, Necati Yırcalı’dan oluşmaktadır.

Ulusal Ekonomi ve Arttırma K. Balıkesir Şubesi 1940’da kurulmuş ve yedi kişiden oluşmuştur. Üyeleri; Ekrem Çavuldur (Reis), Avni Sağlıkçı, İsmail Hakkı Varnalı, Eminittin Çeliköz, Raif Erdem, Faik Özçelik, Kemal Demiray’dan oluşmaktadır.

Yüksek Tahsil Talebe Kurumu Balıkesir Merkezi: Yönetim Kurulu; Ferit Tüzel (Reis), Eminittin Çeliköz, Abdi Ağabeyoğlu, Hasan Ali Türker, Ali Çona, Nazif Parkan (Lise Müdürü), Cezmi Berkin (Maarif Müdürü)’nden oluşmaktadır.

Öğretmenler ve Kültür Müntesipleri Biriktirme Yardım Birliği Balıkesir Merkezi 1938’de kurulmuş olup 484 üyesi vardır. Yöneticileri hepsi de öğretmen olan İzzet Tan, Cemil Ataklı, Sırrı Özbilgin, Ziya Kozan, Nedret Kunt’tan oluşmaktadır.

Yoksulları Gözetme Birliği Balıkesir Merkezi 1933 yılında kurulmuştur, 250 üyesi vardır. Yöneticileri Refet Onurlu (Reis), Emin Güvensan, İbrahim Madenli, Hasan Tahtacı, İsmail Başkurt’dan oluşmuştur.

Avcılık Kulübü Balıkesir Merkezi 1932’de kurulmuştur, 180 üyeye sahiptir. Yöneticileri ise Sadettin Kara (Reis), Galip Kayalı, Ahmet Kırış, Bedri Hattatoğlu, Saip Özyurt, Kamil Özcan, Raif Bahadır, Necati Akça, Hüseyin Koyundan oluşmuştur.

Şehir Kulübü Balıkesir Merkezi 1935 de kurulmuş olup 120 üyesi vardır. Yönetim kurulu ise şunlardır: Sabri Koçak (Reis), Nazif Parkan (Lise Müdürü), Ziya Günöz (Öğretmen), Suat Öner (Öğretmen), Cemal Köse.

Yardım Sevenler Cemiyeti Balıkesir Merkezi 1941 yılında kurulmuştur ve 450 üyesi vardır, yöneticileri şunlardır: Saffet Öney (Reis), Hikmet Akyürek, Piraye Yırcalı, Saide Erçevik, Bedriye Akman, Suat Tüzel, Raziye Kodanaz, Ayşe Tarı, Beytiye Kuranel.

Balıkesir Kılavuzuna göre bu dönemde (1946) şehirde Kızılay, Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu, Yardım Sevenler Cemiyeti gibi hayır kurumları ile Yüksek Tahsil, Talebe Kurumu ve Yoksulları Gözetme Kurumları bulunmaktadır.⁴⁵³

Bu noktada ülkemizde yeterince uçak bulunmayışı nedeniyle Balıkesir’de Türk Tayyare Cemiyetine ait bir şube kurulması ve bu şubenin uçak alma çalışmalarına değinmek yararlı olacaktır. Çünkü bu cemiyet kurulmasıyla birlikte yıllar içinde Balıkesirlilerin de katkılarıyla bu konuda önemli hizmetler yapmıştır. Cemiyetin ve şubenin temel kuruluş nedeni şöyle açıklanabilir: I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele’de Türk Ordusu’nda yeterli uçak bulunmayışı nedeniyle pek çok zorluk yaşanmıştır. Türkiye’de havacılık, yalnızca askeri amaçların ötesinde, çağdaş batı ülkelerinde uygulandığı üzere sivil amaçlarla da geliştirilmek istenmiştir. Henüz dünya çapında yeni yeni başlanmasına rağmen, ülkede bir milli havacılık sanayisi kurulması hedeflenmiştir. Bu amaçla, Mustafa Kemal Paşa’nın emriyle 16 Şubat 1925 tarihinde Türk Tayyare Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet, Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk Havacılığının temel adımlarından birini teşkil etmiştir.

Türk Tayyare Cemiyeti on kısım ve otuz altı maddeden oluşan nizamnamesi, 6 Nisan 1925 tarihli Karesi Gazetesi’nde yayımlanmıştır.⁴⁵⁴ Nizamnamenin 22. Maddesi, her vilayet, kaza ve nahiye merkezinde Türk Tayyare Cemiyeti’nin bir şubesi bulunmasına dairdir. Bu madde doğrultusunda Balıkesir’de bu cemiyetin kurulması için derhal gerekli adımlar atılmış, cemiyetin Balıkesir şubesi dönemin Kolordu Komutanı olan Ali Hikmet Paşa tarafından hemen kurdurulmuş ve kendisi şubenin bir numaralı üyesi olmuştur.⁴⁵⁵ Bu dönemde Karesi Gazetesinde ara ara cemiyet ve uçak alımına ait bağışlar konusunda haberler yapılmıştır.

⁴⁵³ Hüseyin Orak, *Türkiye Kılavuzu*, İstanbul 1946, s.443.

⁴⁵⁴ *Karesi Gazetesi*, 6 Nisan 1925, Numara:538/103-72, s.2.

⁴⁵⁵ Aydın, Ayhan, *Yeni Haber Gazetesi*, 10 Ocak 2007.

Örneğin; Karesi Gazetesi'nin 20 Nisan 1925 tarihli sayısında Tayyare Cemiyeti Balıkesir Şubesi Beyannamesi, Cemiyet Şube Başkanı Arapzade Fahrettin imzası ile yayımlanmıştır.⁴⁵⁶ Yine bu sayıdaki başka bir yazıda Balıkesir'deki bağış miktarının Babaeski ilçesi örnek gösterilerek daha fazla olabileceği vurgulanmaktadır. Bu yazıda;

“Balıkesir’imizin üçte biri kadar olmayan Babaeski kazalılarının Babaeski tayyaresi almak üzere aylık toplamda 1.500 lira topladıkları bu hafta gelen gazetelerde okunmuştur. Balıkesir’imiz gayret gösterir ve malum olan hamiyetini ibraz ederse bayram haftasına kadar Balıkesir Tayyaresi bedelini, benzerlerine örnek olacak şekilde, ödemeye muvaffak olur” denilerek vatandaşlar daha fazla bağış yapmaya teşvik edilmektedir.

Bu haberin yayınlandığı tarihten sonraki aylarda yapılan haberlerden bağışların devam ettiğini, tütün ve afyon mahsulünün okkasından bir kuruşun tayyare alımı için cemiyete bağışlanacağını, vilayette görevli memur ve öğretmenlerin maaşlarının bir kısmını da tayyare alımı için bağışlayacaklarını öğreniyoruz.⁴⁵⁷

Nizamnamenin 20. Maddesi cemiyete on bin lira bağış yapacak olan memleket veya resmi ve tüzel kişilerin isimlerinin alınacak tayyarelerden birine konulacağına dair bir maddedir. Bu nedenle alınan uçaklara memleket il ve ilçe isimlerinin verildiği görülmektedir. Balıkesir merkezi özelinde Balıkesir-1 uçağının 1926'da, Balıkesir-2 uçağının 1929'da alındığı görülmektedir.

Ali Hikmet Paşanın Balıkesir'e birçok alanda yaptığı hizmeti Tayyare Cemiyeti Balıkesir Şubesinin kuruluşunda ve kendi personeliyle, Balıkesir Halkını teşvik ederek, örgütleyerek uçak alımı konusunda da yüreklendirerek yaptığı görülüyor. Burada ismi Balıkesir olarak bilinen Balıkesir-1 ve Balıkesir-2 uçakları yanında Balıkesir'de konuşlu 2.Kolordu personelinin katkılarıyla anılan ve ismi 2.Kolordu olan uçağı da Balıkesir'in uçağı olarak saymak gerekir. Ali Hikmet Paşa o dönemde Balıkesir'de bulunan 2.Kolordunun kumandanıdır. Dolayısıyla kendi Kolordusunda görevli personelini hem cemiyet ve faaliyetleriyle ilgili bilgilendirmiş hem de uçak alımıyla ilgili katkı vermeleri yönünde yüreklendirmiştir.

⁴⁵⁶Karesi Gazetesi, 20 Nisan 1925, Numara: 540/105 – 74, s.2

⁴⁵⁷Karesi Gazetesi, 29 Haziran 1925, Numara:550/115-84, s.1, Karesi Gazetesi, 27 Temmuz 1925.

Kısa sürede iki uçak alınmasından kolordu personelinin de konuya gösterdiği duyarlılık ve katılımın yüksek seviyede olduğu görülmektedir. 12 Kasım 1926'da yapılan Balıkesir-1 ve 2.Kolordu ismi verilen Breguet-19 tipi uçaklarına isim verme töreninde Ali Hikmet Paşa uzun bir konuşma yapmıştır. Hv. K. lığının Gönüllerden Göklere eserinde uçaklarla, tören ve Ali Hikmet Paşanın konuşması hakkında bazı detaylar da verilmiştir. Törene; askeri birlikler, bando, Jandarma ve polis kıtaları ile çok sayıda vatandaş katılmış ve töreni müteakip kesilen kurdeleyle uçaklar hizmete girmiştir. Ali Hikmet Paşanın konuşmasından kolordu personelinin kendi maaşlarından bu uçakların alımıyla ilgili gönüllü olarak katkı yaptıkları gibi başka aylık yardımlara yaptıkları anlaşılıyor.⁴⁵⁸

Bu dönemde şehirdeki yardım kuruluşlarının faaliyet, toplantı ve raporları Kaynak Dergisi ve Türk Dili Gazetesinde geniş yer tutmuştur. Süreli yerel yayınlar tarandığında bu konuda çok sayıda haber yapıldığı görülmektedir. Örneğin Balıkesir Kızılay Merkezinin 1935 yılı Nisan ayında yapılan toplantısında önceki yılın çalışma raporu açıklanmıştır. Merkez geçmiş dönemde en önemli iş olarak Marmara Adası depremi felaketzedelerine yardım konusunda yapmıştır. Bu dönemde merkezin gelir toplamı 181.144 kuruştur. Bu gelirin 152.577 liralık kısmı masraflara harcanmış olup kalan 28.767 kuruşluk bakiye 1 Temmuz 1934 tarihinde Balıkesir İş Bankasına 18 numaralı cüzdanla yatırılarak seneye devredilmiştir. Yıllık raporun detaylarında Balıkesir Kızılay Merkezinin bir yıllık yardım tutarları da verilmiştir. Merkez en önemli faaliyet olarak Marmara felaketzedelerine yardım konusunda faaliyet göstermiştir.

Marmara havzasında meydana gelen depremde mağdur olan vatandaşların yardımına koşmak üzere ilk aşamada 300 lira yardım göndermiş, oluşturduğu yardım kollarıyla da gönüllü vatandaşlardan para, eşya ve zahirden oluşan yardımları toplama işine girişmiştir. Bu gayretler sonucunda halkın bağışladığı 3491 lira 75 kuruş nakdi para, 3738 parça eşya, 11106 kg. gıda malzemesi ve 851 parça kereste belediye başkanı Salim Gündoğan başkanlığında kurulan Kızılay Balıkesir Merkezi yardım komitesine teslim edilmiş buradan da afet bölgesine gönderilmiştir.

⁴⁵⁸ Hava. Kuvvetleri Komutanlığı, Tarihçe Şube Müdürlüğü, *Gönüllerden Göklere*, Ankara, 2005, s.25.28.

Merkezin bir başka faaliyeti Sındırgı ilçesinin 110 haneli Döğüncüler Köyünde meydana gelen yangın felaketine yardım göndermek olmuştur. İlk etapta 300 lira ve 200 çadır gönderilmiş ve acil ihtiyaçları tespit etmek ve gidermek amacıyla ikinci başkan Dr. Memduh ÖZÇAM görevlendirilmiştir. Yine Kızılay Genel Merkezinden gelen 800 lira ve 19 balya eşya bölgeye sevk edilmiştir. Bunlardan başka diğer hususlarda merkeze yıl içerisinde 39 lira 90 kuruş yardımla birlikte 4.131 lira 65 kuruş nakdi yardımda bulunulmuştur.⁴⁵⁹

1938 Yılına ait 28 Mart 1938’de yapılan yıllık toplantıda açıklanan rapora göre yıllık gelir 4416 lira 64 kuruştur. Aynı yıl içinde yapılan harcama tutarı ise 3591 lira 64 kuruştur. Gelir gider farkı tutarı olarak 1 Temmuz 1937 tarihine (825) lira kasa mevcudu devredilmiş olup bu para merkezin Balıkesir şubesindeki hesabına (18) numaralı cüzdanla yatırılmıştır.⁴⁶⁰ Kızılay Balıkesir Merkezince önceki dönemde muhtaç durumdaki vatandaşlara çeşitli miktarlarda yiyecek ve giyecek yardımı yapılmış, ilaç reçeteleri kurum tarafından karşılanmıştır. Ayrıca 500 kişiye kömür yardımında bulunulmuş ve ihtiyaç sahibi vatandaşlara 343 lira 49 kuruş nakdi yardım yapılmıştır.

Cumhuriyetin ilk döneminde Balıkesir’de etkin olan kurumlardan biri Çocuk Esirgeme Kurumu; eski ismiyle Himaye-i Etfal Cemiyetidir. Cemiyetin çalışmalarına bu dönemde sıklıkla gazete sayfalarında yer verilmiştir. Örneğin 2 Eylül 1934 tarihindeki bir habere göre cemiyet durumu olmayan 100 çocuğu sünnet ettirmiştir ki bunların 25’i köylü çocuklarıdır. Sünnet merasimi 30 Ağustos Zafer bayramı gününde ve Alti Eylül Mektebinde yapılmıştır.⁴⁶¹ Çocuk Esirgeme Kurumunun 29.10.1934 tarihinden sonraki bir yıl boyunca yaptığı faaliyetler şu şekildedir. 472 çocuğa elbise, ayakkabı, çorap gibi giyim eşyaları verilerek giyindirilmeleri sağlanmıştır. Maddi durumu iyi olmayan 60 çocuk sünnet ettirilerek ayakkabı, çorap ve elbise verilmiştir. 23 Nisan Çocuk Bayramında zengin içerikli bir program düzenlenmiştir. Bu programın eğlenceli hale getirilmesine çalışılarak halkın kuruma olan ilgisinin arttırılmasına çalışılmıştır. Bayramda çocuk kurultayı toplanmış ve çocuklar temsili olarak resmi makamlara görevlendirilmiştir.

⁴⁵⁹Kaynak Dergisi, 29.10.1935, s.815.

⁴⁶⁰Türk Dili Gazetesi, “Kızılay Kurumunun Bir Yıllık Faaliyeti.”, 26.03.1938, S.3813, s.1.

⁴⁶¹Türk Dili Gazetesi, “Güzel ve Hayırlı Bir iş”, 02.09.1934, S.4293, s.2.

Ayrıca eğlenceler tertip edilmiş, çocuk balosu düzenlenmiş gülbüz çocuk, kuvvet yarışmaları yapılarak çocuklara hediyeler verilmiştir. Bir başka faaliyet de okullarda müsamereler düzenlemek olmuştur. İlçelerden ve köylerden ortaokul ve liseye okumak için gelen 56 çocuk için kurum binası açılmış karyola, yatak, yorgan, yastık, çarşaf temin edilmiştir. 500 yetim çocuğa defter, kalem, kitap yardımı yapılmıştır. Bakım ve iyileştirme adına yıl içerisinde 2500 çocuğa ücretsiz olarak muayene yapılmış ve ilaçları ücretsiz olarak temin edilmiştir. Fakir ve kimsesiz 9 çocuk yatılı okula yerleştirilmiştir. Çocuk bahçelerinin eksiklikleri giderilmiş ve bekçi nezaretinde çocukların burada zaman geçirmeleri sağlanmıştır. İlkokullarda yetersiz beslenme ve bakımsızlıktan sağlık durumları iyi olmayan 110 yoksul çocuğa okul süresince sıcak yemek yardımı yapılmıştır.

Sonuçta Çocuk Esirgeme Kurumu Balıkesir Merkezi bir yıl boyunca 5956 çocuğa çeşitli yardımlarda bulunmuştur. Fakir Çocuklar anneleriyle birlikte hamama gönderilerek temizlenmeleri sağlanmakta, süt çocuklarına da temiz ve sağlıklı süt verilmektedir.⁴⁶² Bu dönemde bu kurumların yanında belediyenin de sosyal yardım amaçlı işler yapmak amacıyla bazı faaliyetlerde bulunduğu dikkat çekmektedir. Örneğin İkinci Teşrin (Kasım) 1935 ayında belediyenin, ihtiyacı olan vatandaşlara Ramazan ayında bazı yardımlarda bulunduğu, bu kapsamda fakirlere 1500 adet pide ve zeytin dağıtılacağı, yine muhtaç durumdakilere dağıtılmak üzere bir vagon kömür getirildiği anlaşılmaktadır.⁴⁶³

Çocuk Esirgeme Kurumu; 1938 yılı içinde 120 ilkokul öğrencisine lise yemekhanesinde tatile kadar yemek vermiş, 460 çocuğu giydirmiş, 500 çocuğun okul levazımını temin etmiştir. Ayrıca 1300 çocuk muayene ettirilmiş, fakir çocukların ilaçlarını vermiş ve 50 çocuğu da sünnet ettirmiştir.⁴⁶⁴ Çocuk Esirgeme Kurumu her yıl yaptığı yönetim kurulu toplantılarında bir önceki seneye ait faaliyet raporunu da açıklamaktadır. Mesela 1939 yılı Mart ayında yapılan toplantıda açıklanan 1938 yılı faaliyetleri şu şekildedir: Kurum ihtiyaç sahibi 1200 ilkokul öğrencisine 5 ay boyunca 12.000 kap sıcak yemek vermiştir. 1939 yılı Ocak ayından beri de 120 öğrenciye yaz tatiline kadar bu hizmet devam ettirilecektir. 300 muhtaç öğrenciye kırtasiye (kalem, defter, kitap) yardımı yapılmıştır.

⁴⁶²Kaynak Dergisi, 29.10.1935, s.816.

⁴⁶³Türk Dili Gazetesi, “Urayın Fakirlere Yaptığı Yardımlar”, 30 İkinci teşrin 1935, S.9813, s.2.

⁴⁶⁴Türk Dili Gazetesi, “Urayın Fakirlere Yaptığı Yardımlar”, 30 Ocak 1939, S.3770, s1.

23 Nisan Çocuk Bayramında bir çocuk kongresi düzenlenmiş, çeşitli yarışmalar düzenlenerek derece alanlara ödülleri verilmiştir. Yine bu bayram müddetince müsamereler düzenlenmiş ve ücretsiz olarak çocuklar sinemaya götürülmüştür. Balıkesir'in kurtuluşu olan 6 Eylül günü kıyafetlerini kurumun karşıladığı 50 çocuk sünnet ettirilmiş olup bu sünnet törenlerinde çeşitli eğlenceler de yapılmıştır. Bu sünnet çocuklarından başka 300 çocuk giydirilmiştir. Yoksulları Gözetme Birliği ile ortaklaşa Kurban bayramında toplanan 300 kg. et kavurma yapılarak iâşe edilen çocuklara yedirilmiştir. Bu dönemde 150 olan üye sayısı 447 ye çıkarılmıştır. 1938 yılı geliri olan 2209 Lira 37 Kuruştan harcanan 1789 Lira 38 Kuruştan sonra geriye kalan 419 Lira 99 Kuruş 1939 senesine devredilmiştir. 1939 yılındaki toplantıya kadar geçen sürede (Ocak, Şubat iki ay) elde edilen gelir 388 Lira 73 Kuruştur.⁴⁶⁵

3.6. Balıkesir Basını:

Balıkesir'de basın ve gazetecilik faaliyeti 5 Mart 1302 (1886) Çarşamba günü başlamıştır. Bu tarihlerde müstakil bir mutasarrıflık olarak idare edilen Karesi vilayetinde vilayet matbaasında şehrin ilk gazetesi basılmış yine kendi dağıtıcıları vasıtasıyla dağıtılmıştır. Bir önceki vali Reşat Paşa tarafından gazete basımı için bazı hazırlıklar yapılmışsa da bir matbaa kurulup gazete basılması Atıf Bey zamanında gerçekleşebilmiştir. Karesi Gazetesi vilayetin resmi yayın organı olarak haftada bir gün basılmış ancak uzun ömürlü olamamıştır.

Karesinin iki sene sonra Bursa'ya bağlı bir mutasarrıflık haline getirilmesiyle gazete basımına son verilmiştir. Karesi Gazetesini tekrar basmak için 26 yıl gibi uzun bir süre geçecektir. 1914 senesinde gazete yine aynı isimle yayın hayatına başlayıp 1926 yılında Balıkesir adını almıştır. 1940 yılına kadar bu isimle faaliyetine devam ettikten sonra bir daha açılmamak üzere kapanmıştır. Balıkesir basını Karesi Gazetesinin ilk resmi gazetecilik döneminden sonra özel şahısların da bu işe girmesiyle bir meslek haline gelen gazetecilik faaliyetini yapmaya başlamasıyla yeni bir döneme girmiştir. Balıkesir 15 Eylül 1325 (1909) tarihinde ilk özel gazete ile tanışmıştır. Balıkesir isimli gazete Yazıcıoğulları'ndan şair Muharrem Hasbi (Küçük) sahipliğinde ve Hasan Basri Çantay'ın başyazarlığı ve idaresinde Cemil Efendi matbaasında basılarak yayın hayatına başlamıştır.

⁴⁶⁵A.g.g.30 Ocak 1939, s.1.

Şehrin ilk özel gazetesi olan Balıkesir Gazetesi iki yıl gibi bir süre basıldıktan sonra 31 Ocak 1327 (1911) tarihinde yayın hayatını sonlandırmıştır. Gazete taş baskı tekniğiyle haftada bir gün yayınlanmıştır. Bu dönemdeki diğer bir gazete Balıkesir Gazetesi kapandıktan hemen sonra açılan Yıldırım Gazetesidir. Bu gazete İttihat ve Terakki Partisinin yayın organı gibi çalışmış, başyazarlık ve gazete idaresi yine Hasan Basri Çantay tarafından üstlenilmiştir. Bu gazete de kısa bir süre sonra 3 Temmuz 1328(1912) tarihinde kapanmıştır.

Sonuç olarak Cumhuriyet öncesi Balıkesir’de ilk resmi matbaa Karesi o dönemde bağımsız bir mutasarrıflık olduğu için 1886 yılında faaliyete geçirilmiş, Karesi Vilayetinin kendisine ait olan ve kendisinin bastırıldığı 1305 (1887) yılına ait tek salnamesi burada basılmıştır. Yine livanın ilk gazetesi “Karesi” 1886-1888 yılları arasında bu matbaada basılmıştır. 1888 yılında Karesinin vilayet statüsü kaldırılarak tekrar sancak haline getirilip Bursa’ya bağlanması birlikte matbaa Bursa’ya nakledilmiş ve Karesi Gazetesinin iki yıl süren ilk yayın dönemi sona ermiştir. Liva’nın ilk özel matbaası Cemil Efendi’nin adıyla anılan ve 1892’de kurulan matbaadır. Bu matbaada Balıkesir (1909-1911), Yıldırım (1911-1912) ve Karesi gazeteleri basılmıştır.⁴⁶⁶ İzmir’in işgal edilmesini müteakip Balıkesir’de “Milli Mücadele Gazeteleri” denilebilecek bir dönem başlamıştır.

Bu gazeteler milli mücadele ruhunu ateşlemek, halkı uyandırmak ve işgale karşı koymak amacıyla yayınlar yapmışlardır. Bu gazetelerin ilki Ses Gazetesidir. Ses Gazetesi “özel ve tarafsız” sloganıyla 17 Ekim 1918’de başlayan yayın hayatını 14 Mart 1919’da sonlandırmak zorunda kalmıştır. Bunun nedeni yapılan haber ve yayınların işgal kuvvetlerini rahatsız etmesi sonucunda şikâyet edilen Hasan Basri Çantay’ın tutuklanmamak için şehri gizlice terk etmesidir. Ses Gazetesinin kapanmasından doğan boşluğu 3 ay sonra yayın hayatına başlayan Doğru Söz Gazetesi doldurmuştur. Ne yazık ki bu gazete de sadece 4 sayı yayınlanabilmiş, halkı işgale direnmeye çağıran yayınlardan rahatsız olan İngilizler tarafından kapatılmıştır.

⁴⁶⁶Abdullah Yurdakök, *Balıkesir Basın Tarihi (1886-1991)*, Balıkesir 1992, s16. Karesi Gazetesi ikinci döneminde, 8 Temmuz 1909 tarihinde Hüdavendigâr Vilayetinden ayrılarak müstakil mutasarrıflık haline gelen Karesi ’de 27 Nisan 1914’de tekrar yayınlanmaya başlamıştır. 1926 yılında ismi Balıkesir olarak değişmiş ve 1940 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir. Yurdakök, *A.g.e.* , s.21.

Bu dönemde yayınlanan gazetelerden bir diğeri 16 Kasım 1919'da yayınlanmaya başlayan İzmir'e Doğru Gazetesi olmuştur. Bu gazete İzmir'in işgaline karşı koymak maksadıyla yayınlar yapmış ve kısa sürede Balıkesir'de ve Ege'de takip edilen bir gazete haline gelmiştir. Gazete Hüseyin Vasıf ve Esat kardeşler ile Mustafa Necati tarafından idare edilmiş, haftada iki gün basılmıştır.⁴⁶⁷ Balıkesir'de günlük olarak çıkan ilk gazete 1920 yılından 1922 yılına kadar basılan Balıkesir isimli gazete olmuştur. Maalesef Milli Mücadele taraftarı gazetelerin yanında Balıkesir ve İrşad Gazetesi gibi Yunan yanlısı ve Kuva-yı Milliye karşıtı yayınlar yapan gazeteler de yayınlanmaktadır. İrşad 1920-1922 arası Yunanlılarla işbirliği yaparak basılan bir gazete olup sahibi Kadızade Hulusi, sorumlu Müdürü Ömer Feyzi'dir.

Bunun yanında Kurtuluş Savaşı bittikten sonra haftada üç gün süreyle yayın yaparak faaliyette bulunan siyasi gazete Zafer-i Milli Gazetesini de burada zikretmek gerekir. Gazetenin sahibi hukukçu Abdüşşekür Efendi, sorumlu Müdürü sonradan belediye başkanlığı da yapacak olan İsmail Naci Kodanaz'dır. Zafer-i Milli Gazetesi tarafsız bir yayın politikası izleyerek; şehrin kalkınması, ilerlemesi konusunu işleyeceğini tanıtım yazısında belirtmektedir. Gazetenin yayın hayatını sonlandırdığı tarih kesin olmayıp, bu tarih 1926 olarak tahmin edilmektedir. Rezim ve Azim isimli diğer iki gazeteyi çıkaranlara ise kayıtlarda rastlamak mümkün olmamıştır. Balıkesir'de günün şartlarına daha uygun, çağdaş gazeteciliği başlatan gazete Türk Dili Gazetesi olmuştur demek yanlış olmaz.

Türk dili Gazetesi 16 Mayıs 1926 yılında başladığı yayın hayatını Balıkesir'deki yerel gazetelerin birleştirilmesinden sonra 1967'de haftalık olarak sürdürmüş, 1968 yılında kapanmıştır. Yayın hayatına Osmanlıca olarak başlayan günlük siyasi gazete 6 Eylül 1928'de kısmen yeni harflerle, 4 Aralık 1928'den itibaren ise tamamen yeni harflerle basılmıştır. Gazetenin ilk sahibi milli mücadele kahramanlarından olan Hayretin Karan mütevellî gazeteyi heyetiyle yönetmiştir. Bu heyette Faika Karaman, Hasan Kaptanoğlu, Sabri Sözen bulunmaktadır.

⁴⁶⁷Vasıf Çınar ve İzmir'e Doğru Gazetesindeki yazıları hakkında Bkz.. Tülay Âlim Baran, *Vasıf Çınar ve İzmir'e Doğru Gazetesi Yazıları*, Arma Yayınevi, İstanbul 2001. Ayrıca Mustafa Necati ve çalışmaları hakkında Bkz.. Tülay Âlim Baran, Mustafa Necati'nin Söyledikleri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2008, Zeki Arıkan, "Milli Mücadele'nin Bir Öncüsü: Mustafa Necati", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, DEÜ, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., C: 1, Sayı 2, 1992, s. 51-85.

Gazete sadece basın faaliyetiyle uğraşmamış kurduğu vakıf marifetiyle gençlere eğitim desteği sağlayarak, meslek edindirmeye çalışmıştır. Türk dili Gazetesi birçok gazeteci yetiştirmiş; Kemal Özer, Gazali, Balcızade Tahir Hatimi, Müderris İsmail Hakkı, Esat Adil, Ruhi Naci, Cahit Albayrak gibi yazarlar çok değişik konularda ve kendi sahalarında yazılar yazmışlardır. Sonraki yıllarda yazılarıyla Balıkesir basınında önemli yer edinecek olan Münir Yenil, İsmail Kampus gibi gazeteciler de muhabirlik yaparak tecrübe kazanmışlardır.

Türkiye Kılavuzuna göre Balıkesir’de pazartesileri hariç olmak üzere basılan Türk Dili ve haftalık olarak basılan Balıkesir Postası gazeteleri ile Halkevi tarafından her ayın 19’unda basılan aylık Kaynak Dergisi yayınlanmaktadır. 1950’de yayınlanmaya başlanan Ateş Gazetesi ile birlikte günlük gazete sayısı üçe çıkmıştır. Şehirde yayınlanan bu süreli eserlerden başka İstanbul ve Ankara’daki gazete, dergi ve kitaplar da getirilmektedir. Şehirde her türlü basım işlerini yapan Fuat Bilal’e ait Türk Dili Matbaası ile Selahattin Başkan’a ait Balıkesir Postası Matbaası basım işleriyle uğraşan basımevleridir. Ülkede yayınlanan eserleri bulundurmaya çalışan bazı kitapçılar şunlardır. Mustafa Aykut, Mahmi, Remzi, Ali, Abdülkadir ve Fehmi Kitapevleri.⁴⁶⁸

Balıkesir’de 1923-1967 arasında Dilek, Çağlayan, Irmak, Gençler Yolu, Alkım, Enerji, Kaynak, Yeni Kaynak dergileri çıkar. Bu dergilerde yayımlanan yazı, şiir ve hikâye sahiplerinin önemli bir kısmı daha sonra edebiyat ve araştırma alanlarında ülke genelinde tanındığımız insanlardır. Kazım Karabekir Paşa, Ruhi Naci Sağdıç, İsmail Hakkı Akay, Halide Nusret Zorlutuna, Orhan Şaik Gökyay, Mehmet Akif Ersoy, Faik Ali Ozansoy, Sabahattin Ali, Feridun Hikmet, Arif Nihat, Cenap Şehabettin, Esat Adil Müstecaplıoğlu, Mustafa Seyit Sütüven, Sabri Esat Siyavuşgil gibi önemli isimleri bunlar arasındadır. Ancak bu isimlerden bazılarına ait yazıların, bu dergiler için mi verildiğine, derginin yöneticileri tarafından iktibas mı edildiğine dair (bazıları tespit edilmiş olsa da) kesin bir bilgi yoktur. Dilek Dergisi Ruhi Naci Sağdıç ve arkadaşları tarafından çıkarılan bir dergidir. Logosunda “İlim, sanat, ahlak, felsefe” konularında yayınlar yapıldığını belirten bir ibare olan bir halk dergisidir. 15 Mart 1923’de ilk sayısını çıkartan Dilek Dergisi maddi imkânsızlıklardan dolayı ancak birkaç sayı çıkarılabilmektedir.

⁴⁶⁸ Hüseyin Orak, *Türkiye Kılavuzu*, İstanbul, 1946, s.459.

Ancak Ruhi Naci Sağıdıç ve arkadaşları bu derginin yayın hayatı bittikten kısa sonra yayın hayatına başlayan Çağlayan Dergisinde de yazılar yazacaklardır.⁴⁶⁹ Çağlayan Dergisi Balıkesir’de yedi ay süreyle yayın yapan edebi bir dergidir. Yazar kadrosunda daha sonra edebiyat hayatımızda önemli yer edinecek önemli isimlerin de bulunduğu ve o dönemdeki Balıkesir’in kültür hayatını zenginleştiren önemli bir yayın olmuştur. Dergi yayın hayatına o dönemde Balıkesir’de öğretmenlik yapan Orhan Şaik Gökyay’ın yönetiminde 20 Teşrinievvel 1341 (20 Ekim 1925) de başlamış ancak kısa ömürlü olmuştur. Sadece yedi ay çıktıktan sonra 15 Mayıs 1926’da son sayısını çıkarmış ve yayın hayatına son vermiştir. Yayın periyodu olarak ayın ilk günü ve 15.günü olmak üzere On beş günlük dönemler halinde çıkan dergi, yedi aylık sürede toplam 20x28 cm. ebadında ve 15 sayı çıkmıştır.⁴⁷⁰

Çağlayan Dergisi o dönem için Balıkesir gibi küçük bir Anadolu şehrinde yerel bir yayın hüviyetine sahipmiş gibi algılanabilirse de yaptığı telif, tercüme ve iktibas çalışmaları önemli çalışmalardır. Bu nedenle derginin bu mahalli niteliğini genele yaymak ve etki çapını genişletmek için çaba gösterdiği düşünülebilir. Bu çaba ve isteği dergide eserleri yayınlanan bazı isimlerin kimliğine ve edebi gücüne bakarak görebiliriz. Bu yazarlardan bazıları şunlardır:

Ali Ekrem (Bolayır), Arif Nihat, Cenap Şehabettin, Esat Adil, Ethem Ruhi, Faik Ali (Ozansoy), Feridun Hikmet, Halide Edip, Hamdi Ali, Hüseyin Avni, Kazım Nami, Kemal Edip, Mehmet Akif, Muharrem Hasbi, Mustafa Şevket, Nüzhet Ergun, Orhan Şaik (Gökyay), Ruhi Naci (Sağıdıç), Sabahattin Ali, Şinasi Gündoğdu, Ziya Gökalp, Ziyaettin Emin.

Dergide münferit eserler olduğu gibi seri olarak yayınlanan yazı ve şiirlere de rastlanmaktadır. Ancak Orhan Şaik’in Balıkesir’den ayrılması nedeniyle dergi kısa ömürlü olmuştur. Derginin yazarlarından birinin Orhan Şaik olması nedeniyle Folklor yazılarının önemli ağırlığı olmuş ve derginin genel karakterini, dönemde etkili olan Milli Edebiyat anlayışını şekillendirmiştir.⁴⁷¹

⁴⁶⁹ Abdullah Yurdakök, *Balıkesir Basın Tarihi*, C.1, Balıkesir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Balıkesir, 1991. s.264.

⁴⁷⁰ Yurdakök, *A.g.e*, s.270,271.

⁴⁷¹ Derginin yazar kadrosu, fihristi gibi detaylı bilgiler için Bkz.. Erdal, Bozdağ, “Yerel Bir Mecmua Örneği: Çağlayan Mecmuası (İnceleme-Fihrist)”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/1 Winter 2013, s.1071-1099.

Bu dergi, kapanan Çağlayan dergisiyle boyut ve şekil konusunda birçok benzerlik taşıyan ve eski alfabeyle Balıkesir’de basılan bir dergidir. Yayın devresi 15 gün ve içeriğinde ilmi konulardaki yazılara yer veren bir dergidir. İlk sayısı 15 Şubat 1928 çıkan derginin günümüze 1-16’ncı sayılarını kapsayan bir cildi kalmıştır. Derginin en son çıkan sayısı olan 16.sayısında bir sonraki sayının yeni harflerle basılarak çıkacağı ilan edilmişse de bunun gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Irmak Dergisi 9 aylık bir yayın hayatından sonra 15 Kasım 1928’deki son sayısıyla kapanmıştır.⁴⁷²

Gençler yolu Dergisi Balıkesir’de ilk sayısı 28 Şubat 1929’da basılan, 20x28 cm. boyutlarında ve 16 sayfalık bir dergidir. Yayın devresi ay ortası ve sonu olmak üzere 15 gün olan dergi son sayısı olan 78. sayısını 15 Kasım 1932’de çıkardıktan sonra yayın hayatına son vermiştir. Son sayısında derginin faaliyetlerine son vereceğine işaret eden bir kayıt bulunmamasına rağmen derginin bu sayısından sonra mevcut bir sayısına ulaşamamıştır.⁴⁷³

Kaynak Dergisi Balıkesir Halkevi yayını olması hasebiyle diğer dergilere nazaran yayın hayatı daha uzun süren bir dergidir. Kısa süre yayın hayatına ara vermek zorunda kalsa da (1941 Ağustos-1942 Mayıs) 1950 yılı başına kadar basılmaya devam etmiştir. İlk yıllarda 20x28 cm. olan boyutu 1948 yılında 24x32 cm.ye çıkarılmıştır. Kaynak Dergisi Balıkesir Halkevinin resmi yayın organıdır. Dolayısıyla yazarları Halkevi mensupları ve yazı içerikleri de daha çok Halkevi faaliyetlerini kapsayan bilgiler veren bir mahiyettedir.⁴⁷⁴

Alkım Dergisi Balıkesir Lisesi Müdürlüğünce çıkarılan bir dergidir. Alkım Dergisi yayın periyodu aylık olarak her ayın 15’inde çıkacak şekilde yaklaşık 3 yıl süreyle yayın hayatını sürdürmüştür. Derginin ilk sayısı 15 Aralık 1936 da yayınlanmaya başlamış, 34 sayı çıktıktan sonra 01 Temmuz 1939’daki sayısıyla yayın hayatına son vermiştir. Enerji Dergisi aylık yayınlanan bir kültür dergisidir. 17x23 cm. ebadında ve 31 sayfadan oluşan dergi ilk sayısını Nisan 1937’de son sayısını ise Ocak-Şubat 1940 tarihli ve 29-30 numaralı sayıları bir arada olacak şekilde yayınlanarak yayın hayatına son vermiştir.⁴⁷⁵

⁴⁷²Yurdakök, A.g.e, s.278,279.

⁴⁷³A.g.e. , s.278-279.

⁴⁷⁴A.g.e. , s.291,292.

⁴⁷⁵ Balıkesir Valiliği, *Türkiye Cumhuriyetinin 75.Yılında Balıkesir*, Ankara, 1999, s.136.

3.7. 1923-1960 Döneminde Balıkesir’de Spor:

Memleket gençlerinin manen ve maddeten terakki ve inkişafına yardım etmek amacıyla İdman Yurdu kurulmuştur. İdare Heyeti aldığı kararla; “Hareketi bedeniye, terbiyevi oyunlar, futbol, cirit, binicilik, güreş, bisiklet, meç ve eskrim, kalkan, boks, endaht ve nişan, milli rakslar, tahmin-i mesafe, gençlere tedabir-i sıhhiye-i uliye talimi gibi” faaliyetleri cemiyetin programına koymuştur.⁴⁷⁶ Bu cemiyet Balıkesir kazasının sosyal ve kültürel hayatında önemli bir rol oynamıştır. Halkı aydınlatıcı birçok konferans verildiği gibi birlik, beraberliği ve kardeşliği arttıracak birçok sosyal ve sportif etkinlikler düzenlemiştir. İdman Yurdu, yardım amaçlı etkinlikler düzenlendiği gibi yurdun günlük gelirlerinden elde ettiği paralarla Kuvâ-yı Milliye’ye destek de vermiştir.⁴⁷⁷

18 Şubat 1924 tarihinde Ankara’da toplanan bölgeler arası genel kuruluna Balıkesir ili merkez heyeti de katılmıştır. Bu toplantıda Balıkesir bölgesinin renk seçimi ve flama biçimi kararlaştırılmış ve yönetim yapısı şekillendirilmiştir. Bu karara göre bölgenin forması renk ve şekli olarak kurşuni renk üzerine beyaz yıldız belirlenmiştir.⁴⁷⁸ Bölge Başkanlığına Memleket Hastanesi Başhekimisi Operatör Doktor Seyfettin Feyzi Bey seçilmiştir. İkinci Başkanlığa Kaptan-ı Zade Hasan Bey (Kaptanoğlu), Genel Kâtipliğe (Sekreterliğe) Diş Tabibi-eczacı Asaf Akıtire, musahip veznedarlığa Madeni Zade Halil İbrahim Bey (Madençoğlu), müfettişliğe (murakıplığa) eski maarif Müdürlerinden öğretmen Hilmi Gökhan getirilmiştir.⁴⁷⁹ 1924-1960 arası bölge müdürlüğü yapanlar şunlardır.⁴⁸⁰ İlk Müdür Seyfettin Feyzi Bey bu görevini 1927 yılına kadar sürdürmüş bu tarihte görevini Diş Tabibi-Eczacı Asaf Akıtire’ye devretmiştir. Asaf Bey de bu görevi 1932 yılına kadar yürütmüştür. Asaf Akıtire’nin 1932’de görevden ayrılması üzerine bölge müdürlüğü görevi öğretmenlik ve daha sonra vekillik yapan Eminittin Çeliköz tarafından 1935’e kadar devam ettirilmiştir.

⁴⁷⁶ *İzmir’e Doğru Gazetesi*, 12 Mart 336.

⁴⁷⁷ *İzmir’e Doğru Gazetesi*, 12 Mart 336.

⁴⁷⁸ Münir Yenal, *Balıkesir Spor Tarihi 1918- 1988*, İzmir 1988, s.23.

⁴⁷⁹ *Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Dergisi*, 16 Kanuni Sani 1924.

⁴⁸⁰ Yenal, A.g.e. s.26.

Müteakip dönemde 1935-1941 yıllarında Halkevi Başkanı ve il genel meclisi üyesi Feyzi Hatipoğlu'nun görevde olduğu görülmektedir. Fevzi Hatipoğlu görevinden ayrılınca görev Memleket Hastanesi kimyageri Abdi Ağabeyoğlu'na valilik tarafından verilmiştir. Ağabeyoğlu bu görevde 1946 yılına kadar görevde kalmıştır. Çalışmamızın kapsamına giren dönemde görev yapan diğer başkanlar; dış Tabibi Niyazi Evren (1946-1950), eski sporcu ve gazeteci Münir Yenil (1950-1955),

Özel İdare Müdürü İbrahim Bozok (1955-1958), Beden Eğitimi Öğretmeni Şeref Ayrıl(1958-1960)'dır.1960 da görev emekli subay Abidin Alpay'a devredilmiştir. Balıkesir'de ilk defa 1918 yılında Müstecabizade Ali Bey tarafından yeşil-kırmızı renklere sahip İdman Yurdu isminde bir kulüp kurulmuştur. Bir süre sonra, çeşitli nedenlerle kulüpten ayrılan bazı kişiler siyah-beyaz renkleri taşıyan ve İdman Birliğı adında ikinci bir kulüp kurmuşlardır. Bu kulübün kurucusu sonradan vekil seçilen öğretmen Eminittin Çeliköz'dür. Şehrin üçüncü kulübü 1925 yılında sarı-lacivert forma renklerine sahip, önce "Sanatkâran" sonra "İdman Gücü" isimlerin alan ve kurucusu maden mühendisi Mümtaz Evkafoğlu olan kulüp olmuştur. Bu üç kulüp de sonradan Türkiye İdman Cemiyetleri ittifakına resmi olarak katılmışlardır. Ali Hikmet Ayerdem'in Kolordu Komutanı olarak 1925 tarihinden itibaren şehirde görev yapması şehrin spor hayatına çok olumlu katkılar yapmıştır. Bu dönemde şehirde faaliyet göstermekte olan üç kulüp Ali Hikmet Paşa'nın uzun yıllar Kervansaray otelinin bulunduğu günümüzde ise şehrin Toplu Taşıma Merkezi (TTM) olan bölgesinde yaptırılan İdmancılar Mahfeline geçmişlerdir. İdmancılar Mahfeli şu bölümlerden oluşmaktadır.

Mahfel binasının bir kısmı memurlara tahsis edilmiş olup, memurlar görevlerini burada yerine getirmektedirler. Bir odada İdman Birliğı Kulübü, bir odada İdman Gücü kulübü faaliyetlerini sürdürmüştür. İdman yurdu kulübü ise burada faaliyetlerine devam etmekle birlikte yer olarak Türk ocağı Binasını kullanmıştır. Ayrıca İdman Mahfelinde sporcuların kullanması için iki adet soyunma odası yapılmıştır. Bu tarihlerde kulüplerin durumu genel hatlarıyla şöyledir: İdman Yurdu kulübünün renkleri sarı-kırmızı olup 75 üyeye sahiptir.

İdman Birliği Siyah-beyaz renklere sahip olup üye sayısı 120’dir. İdman Gücü Sarı Lacivert renkleri kullanmakta olup 60 üyesi vardır⁴⁸¹ Mevcut belgelerde ve günümüze intikal edebilen fotoğraflardan Balıkesir’de ilk spor hareketlerinin 1918-1920 tarihleri arasında başladığı anlaşılmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda sosyal-kültürel, sportif faaliyetlerin 1918 yılında çok az sayıda aydınlar ve gençler tarafından başlatıldığı görülmektedir. Bu kişiler tarafından önce bir çalışma derneği kurulmuş derneğe ait çalışma yeri olarak da saat kulesinin hemen aşağısında bulunan belediyeye ait büyük bir salon tahsis edilmiştir. Dernek üyeleri üç yıl boyunca bu salonda sohbet, toplantı, eğlence gibi faaliyetler yürüttükten sonra 1920 yılında “İdman Yurdu” ismiyle bir spor kulübü kurmuşlardır. Kulüp üyeleri aralarında topladıkları paralarla spor yarışmaları düzenleyerek kulüp binasına bir adet bilardo masası almış gençlikle ilgili çalışmalar yapmışlardır.

Balıkesir’de 1920’li yılların sonunda üç kulüp faaliyet gösterirken, şehir dışından gelen öğrenciler de futbolun gelişmesi adına önemli katkılar yapmışlardır. 1929-1930’da Bursa’dan Necati Bey Öğretmen okuluna gönderilen öğrenciler arasından Baba Ahmet, Sarı Aziz, Kaleci Raşit, Baba Hüsnü, (Beşiktaşlı) İrfan, Nedim Ercan, Göbek Muzaffer, Aga İbrahim, Bırağon Enver, Patla Ratip, ve arkadaşları futbolda öne çıkan isimler olmuşlardır. Bu futbolcular 1938 yılına kadar Yurt, Birlik, Güç kulüplerinde futbol oynamış, daha sonra İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirlerdeki takımlara transfer olmuşlardır. Bu futbolculardan milli takıma gidenler de olmuştur. Bu tarihten sonra İzmirli milli futbolcular Hamir Altıay ve Şevki Altuğ da futbol konusunda önemli isimler arasındadır. 1938 yılı kışında şehirde mevcut bulunan üç takım yani, İdman Yurdu, İdman Birliği ve İdman Gücü takımları yönetici ve sporcuları Halkevi salonunda vali İbrahim Aykut ve bölge müdürü Fevzi Hatipoğlu’nun da bulunduğu bir toplantı yapmışlardır. Gündem konusu maddi imkânsızlıklar ve kulüplerin yaşadığı çeşitli zorluklar nedeniyle çalışmakta sıkıntı yaşayan bu kulüplerin birleştirilerek tek çatı altında toplanması, birleştirilmesi konusudur. Toplantı sonucunda üç kulübün kapatılarak, ismi “Tekspor” olan bir kulüp çatısı altında birleştirilmesine karar verilmiş, olay kamuoyunda büyük ilgi toplamış, konu hakkında tartışmalar yapılmıştır.

⁴⁸¹A.g.e. s.25.

Yeni kulübün yönetim yapısı şöyle oluşmuştur: Fevzi Hatipoğlu, Şevki İnal, Ferit Yılmaz, Şuuri Sümer, Selman Boğuşkan, Münir Yenal, Süleyman Örmən. Ancak kulübün ömrü kısa süreli olmuş ancak iki yıl faaliyet gösterebilmiştir. Kulüpler birleştirilmiş, tek bir kulüp haline getirilmiş, ancak bu defa da kendilerine rakip olacak takım bulamadıkları için kulübü 1940 yılında lağv etmek zorunda kalmışlardır. Zamanın Balıkesir bölge müdürü Abdi Ağabeyoğlu tarafından 1942 yılında şehir dört bölgeye ayrılarak birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü kulüp isimleriyle dört kulüp kurulmuştur. Ancak bir süre sonra çıkan kanun uyarınca birinci kulübe (Akıncılar) ikinci kulübe (Yıldırım) üçüncü kulübe (Karesi) dördüncü kulübe de (Altı Eylül) ismi verilmiştir.

Bu isimler altında faaliyet gösteren kulüplerden Karesi ve Akıncılar kulüpleri 1944 yılında kendi aralarında birleşerek yeni kulüplerinin adını (Karesi Gençlik Kulübü) olarak tescil ettirmişlerdir. Yine diğer iki kulüp olan Yıldırım ve Altı Eylül kulüpleri de Altı Eylül Gençlik kulübü ismi altında bir müddet sonra birleşerek faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Kulüp başkanları şunlardır: Karesi: Münir Yenal, Altı Eylül: Faik Üstün, Akıncılar: Esat Mutluer.⁴⁸² Üçüncü Kulüp yani Karesi kulübü uzun yıllar faaliyet gösterdikten sonra bu defa da 1960 yılında Pamuklu dokuma Fabrikasının takımıyla birleşmiştir.⁴⁸³

Bu dört kulübün iki kulüp çatısı altında birleşmesinden başka 1945-1953 yılları arasında merkezde Ege Spor ve Demirspor isimleriyle iki kulüp daha kurulmuştur. Ege Spor başkanlığını tüccar Abdullah Cumalı, Demirspor başkanlığını da Devlet Demir Yolu Doktorlarından Dr. Hüseyin Topuz üstlenmişlerdir. 1954 yılına gelindiğinde dört olan kulüp sayısının olağanüstü şekilde arttığı görülmektedir

⁴⁸²A.g.e. , s.39.

⁴⁸³A.g.e. , s.45.

Tablo.36 1954-1956 Yılları Arasında Merkezdeki Spor Kulüpleri

KULÜBÜN ADI	KULÜBÜN RENGİ
Balıkesirspor	Kırmızı-Beyaz
Doğanspor	Kırmızı-Mavi
Gümüşçeşmespor	Lacivert-Beyaz
Gaziosmanpaşaspor	Kırmızı-Beyaz
Güvenspor	Yeşil-Beyaz
Hilalspor	Mavi-Sarı
Kurtuluşspor	Lacivert-Beyaz
Marlıspor	Sarı-Lacivert
Şafakspor	Gri-Kırmızı
Şimşekspor	Sarı-Lacivert
Yücespor	Siyah-Beyaz
Zaferspor	Yeşil-Kırmızı
Ateşspor	Bordo-Beyaz

Kaynak: M. Yenal, *Balıkesir Spor Tarihi*, s.4

O yıllarda futbolun Türkiye’de olduğu gibi Balıkesir’de de her bakımdan amatör bir ruhla ve kısıtlı imkânlarla yapıldığı ortadadır. Futbolun en önemli aktörlerinden biri olan hakemlik müessesesi için de durum aynıdır. Balıkesir’de 1936-38 yıllarına kadar, yapılan maçları yöneten hakemleri günümüz şartlarına benzeyen bir yapıda düşünmemek gerekir. O tarihlerde oynanan maçları idare edecek resmi, atanmış hakemler yoktur. Balıkesir spor tarihi isimli kitapta da bu duruma dikkat çekilmektedir.⁴⁸⁴ Maç yapacak ekibin futbolcuları ısınma hareketleri yaparken takım kaptanları tribünde maç seyreden seyirciler arasından maçı yönetecek hakemler aramakta, müteakiben maç bu kişiler tarafından yönetilmektedir. Bu kişiler genellikle emekli sporseverler ya da yaşı büyük futbolcular olmaktadır. Bu kişiler günlük kıyafetleriyle, resmi görevleri olmaksızın, takımların istekleriyle amatör ve gönüllü olarak görev yapan kişilerdir.1927-1936 yılları arasında Yzb. Danış Bey, Baytar Mahmut Bey, Altaylı Hamit Aslan, Sami Keşkek gibi kişiler bu maçlarda günlük elbiseleri ile maç yönetmişlerdir.

⁴⁸⁴Yenal, A.g.e, s.47 vd.

1940'larda ise bu isimlere Münir Yenal, Şefik Uluğ, Kaleci Hulki, Vatdet Hüseyin, Kaleci Rafet Ayaydın, Kadri Özhan gibi isimler ise bu defa federasyonun hakem talimatları doğrultusunda maç yöneterek eklenmiştir. Ancak 1950'li yıllarda hakemlerin belli kılık kıyafetlerle yani siyah şort, siyah gömlek, kramponlu futbol ayakkabısı, siyah tozluk giyerek maç yönetmesi mümkün olabilmiştir. Hakemlerin gömleklerinin göğüs bölgesinde mensubu bulunduğu bölgeye ait yıldızdan oluşan beyaz arma bulunmaktaydı.

Ancak ilerleyen yıllarda futbol ortamı iyileştikçe Balıkesir Bölge Müdürlüğü de İstanbul ve Ankara'da olduğu gibi resmi bir hakem kursunun açılması konusunda girişimlerde bulunmuştur. Bu talep TFF tarafından uygun bulunmuş, bölge müdürlüğüne gerekli yazı ulaşınca eski sporculardan Münir Yenal bu kursu açma konusunda yetkilendirilmiştir. Aslında 1939 Yılı 27 Ocak tarihli Türk Dili Gazetesindeki bir haberde⁴⁸⁵ bütün spor bölgelerinde birer hakem kursu açılacağı ve 20 yaşını bitirmiş sporcularla, okullu ve askerlerin bu kurslara katılabileceği bildirilmişse de, Balıkesir Spor Tarihi adlı esere göre Balıkesir'de bu kursun açılması ancak 1947 sonunda mümkün olabilmıştır.

Açılan kursa eski sporcular, öğretmenler, askerlerden oluşan 20'ye yakın kişi başvuru yapmış, sonuç olarak 15-20 gün süren kursa kayıtları yapılmıştır. Açılan bu ilk kurs 4.12.1947-22.12.1947 tarihleri arasında ve İdmancılar Mahveli Lokalinde düzenlenmiştir.⁴⁸⁶ Kurs boyunca federasyon talimatları doğrultusunda kurallar konusunda bilgiler verilmiş, okul maçları, kulüp antrenmanlarında da uygulamalı eğitimler verilmiştir. 1936 yılından önceki sportif müsabakalar Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı marifetiyle organize edilirken bu tarihten sonra 1936-1938 yıllarında faaliyet gösteren ve sporun geniş kitlelere yaygınlaştırılması hedefiyle kurulan Türk spor Kurumu eliyle yürütülmüştür. Balıkesir'de de bu iki yılda yapılan çok sayıdaki sportif faaliyeti bu yıllara ait gazete haberlerinden takip etmek mümkün olabilmektedir.⁴⁸⁷

⁴⁸⁵*Türk Dili Gazetesi*, “ Hakem Kursları Açılıyor. ”, 27 İkinci kanun cuma 1939, S.4093, s.2. Gazetenin 16 Şubat tarihli sayısında kursun 15 Şubat 1939'da 15 sporcunun katılımıyla Halkevinde açıldığı bildirilmektedir.

⁴⁸⁶Yenal, A.g.e.s.63.

⁴⁸⁷*Türk Dili Gazetesi*, “ Ege Gümesi Atletizm Müsabakaları “, 13 Temmuz 1937, S.10174, s.1,2.

Bölge hakemleri bu tarihten sonra Balıkesir’de bulunan iki stadyumda oynanan maçları yönetmişlerdir. Bu statlardan biri Ali Hikmet Paşa diğeri Atatürk Stadyumlarıydı. Atatürk stadyumu 1939’da inşa edilmeye başlanıp 1952’de resmi olarak açılmışsa da, 1948’den itibaren uygun hale gelen futbol sahasında maç yapılabilirdi. Toplam 27.753 m2’lik bir alanı kaplayan stadyum, o dönemde 2000 kişilik kapalı 10.000. kişilik açık tribün kapasitesine sahiptir.⁴⁸⁸

3.8. Sağlıkla İlgili Kuruluşlar:

Balıkesir şehir merkezinde ilgili dönemdeki sağlık durumunun nasıl olduğuna geçmeden önce Balıkesir şehrindeki sağlık hizmeti sunumu ve bunu gerçekleştiren kurumlarla ilgili kısa bir bilgilendirme yapmak uygun olacaktır. Eldeki kaynaklardan Balıkesir şehir merkezinde 19.yy. sonlarına kadar bir sağlık kurumu olmadığı ve bu nedenle şehirde yaşayan insanların bu durumdan mağdur oldukları görülmektedir.⁴⁸⁹ Bu vesikadan Balıkesir Kazasının o dönemdeki sağlık ve Hastane durumu hakkında detaylı bilgiler edinmek mümkündür. Bu dönemde Balıkesir’de belediyeye ait bir eczane bulunduğu, belediye bünyesinde görevli doktor olsa da bir hastane bulunmadığından kapsamlı ve yeterli bir sağlık hizmeti verilemediği, yeterli ilacın sağlanamadığı anlaşılmaktadır.

Bu nedenlerden dolayı şehir merkezinde bir hastane kurulması zorunlu hale gelmiş ve şehrin ileri gelenleri bir hastane yapılması için gerekli girişimlere başlamışlardır. Konu Balıkesir’in o dönemde bağlı bulunduğu Hüdavendigâr Vilayeti İdare Meclisinde görüşülmüş, konu Dâhiliye Nezaretine iletilmiştir. Sonunda hastane yapılması için gerekli arazi Aygören Mahallesi’nde Birtanecikoğlu Mustafa’ya ait olan ve Vapikoğlu çiftliği olarak da bilinen arazisini Mustafa’nın hükumete olan Aşar vergisi borçlarına karşılık devretmesiyle çözülmüştür. Konuyla ilgili olarak cumhuriyetten hemen önceki dönemde yani 1920’deki Balıkesir’in sağlık durumunu ortaya koyan önemli kaynaklardan biri de Yzb. İshak Hakkı Beyin “1920’de Balıkesir” adlı eseridir. İshak Hakkı Bey sağlık kurumları ve şehrin genel sağlık durumuyla ilgili kısa bilgiler vermiştir.

⁴⁸⁸ Aydın Ayhan vd. , *Balıkesir Bir Kentin Kimliği*, Balıkesir Rotary Yay. , Ankara, 1997, s.395-396.

⁴⁸⁹ BOA, Ş.D. Şura-yı Devlet 1549/69.

Buna göre, sağlık kurumu olarak şehirde Soma Yolu üzerinde şehir girişine 1150 metre mesafede 50 yataklı bir memleket Hastanesi bulunmaktadır. Yzb. İşhak Hakkı kış aylarında nezle, grip ve romatizma vakalarının çokluğundan ayrıca verem vakalarının görüldüğünden bahsetmiştir. Ayrıca sık görülen hastalıkları saydıktan sonra, “Sad” denilen bölgeye özgü bir göz hastalığının bulunduğu bilgisini vermiştir. Ona göre Balıkesir; İzmir, İstanbul gibi iki büyük şehrin arasında bulunduğundan bulaşıcı hastalıklara yakalanma riski fazladır. Yzb. İşhak Hakkı bu hastalıklar için gerekli cihazların şehirde bulunduğunu, şehrin genel sağlık durumunu tehdit eden büyük bir hastalık olmadığını belirttikten sonra halk sağlığının iyi olması için bazı önerilerde bulunmuştur.

Buna göre; kaldırım ve lağım inşası, dere yataklarında temizlik yapılması, suların kaynağından demir borularla getirilmesi, yiyecek maddelerinin alım satımında dikkat gösterilmesi gerekmektedir. Şehrin altyapısını oluşturan sokakların durumu, lağım şebekesi, su dağıtımı, evlerin yapılması gibi konularda şehir çok iyi durumda olmasa da çok kötü durumda da değildir. Sağlık işleri kalemine ait olmak üzere; hastane maaşları, yaygın hastalıkları önleme harcamaları için 15.634 lira, liva matbaası için 226.589 lira ödenek konulmuştur.⁴⁹⁰

Türkiye Kılavuzu (1946) adlı esere göre o dönemde şehirde herhangi bir bulaşıcı hastalık yoktur. Sıtma ile mücadele ileri safhaya gelmiştir. Şehirde tam teşkilatlı Memleket Hastanesi ve Askeri Hastane, doğumevi ve ebe okulu ile Göğüs Hastalıkları Hastanesi, bir de belediyeye ait dispanser vardır. Bunun yanı sıra geniş bir doktor topluluğu, ecza deposu ve dört eczane mevcuttur.⁴⁹¹ Balıkesir Belediyesi Dispanseri 1923 yılında Ali Hikmet Paşa meydanında faaliyette bulunan belediye binası içinde faaliyete başlamıştır. Kadrosunda Ahmet Bey isminde bir doktorun görev yaptığı bilinmektedir. 1926 yılında Ali şuuri İlkokulu karşısındaki bir binaya nakledilen dispanser iki yıl sonra 1928 yılında ticaret odasının altındaki eski Sağlık Eczanesinin olduğu yere taşınır. O sırada dispanserin 2 doktor,1 sağlık memuru, 2 ebe ile beraber bir kâtip ve odacı kadrosu bulunmaktadır. Baştabip Yunus Basri Yücel Bey, diğer Doktor, Doktor Selahattin Bey’dir. Genel Kadın hastalığı şikâyetiyle gelen hastalara sadece bu doktorlar tarafından bakılmaktadır.

⁴⁹⁰Yzb. İşhak Hakkı, *1920’de Balıkesir*, Balıkesir Valiliği Kültür Yayınları, Balıkesir, 1997, s.30.

⁴⁹¹Hüseyin Orak, *Türkiye Kılavuzu*, İstanbul, İbrahim Horoz Matbaası, İstanbul, 1946, C.1 s.469.

Ayrıca Memleket Hastanesinden her daldan bir doktor bir gün dispansere gelerek fakir hastalara ücretsiz olarak muayene etmektedir. Dispanserinin ebe kadrosunda Nazmiye ve Aliye hanımlar bulunmaktadır.⁴⁹² Türk Dili Gazetesinin 1934 yılı Temmuz ayındaki listesine göre Belediye Dispanserinde Muayene Günleri şöyledir: Cumartesi Günleri Öğleden sonra saat 14 den 16'ya kadar dâhili hastalıklar muayenesi (Doktor Ahmet Emin Bey). Pazar Günleri Öğleden sonra saat 15.00'den 16.00'a kadar kulak, burun, boğaz hastalıkları muayenesi. (Doktor Mehmet Kamil Bey). Pazartesi Güleri Öğleden önce saat 10.00'dan 12.00'a kadar dâhili hastalıklar muayenesi (Doktor Ahmet Emin Bey). Salı Günleri öğleden önce saat 10'dan 12.00'a kadar dâhili hastalıklar muayenesi (Doktor Ahmet Emin Bey). Çarşamba Günleri Öğleden sonra saat 15.00'dan saat 16.00'a ya kadar dâhili hastalıklar muayenesi (Doktor Hasan Raif Bey). Perşembe Günleri Öğleden sonra saat 15.00'dan den 16.00'a kadar cildiye ve bevliye hastalıkları muayenesi (Doktor Mehmet Ali Bey).Dispanser 1938 yılına kadar aynı kadro sayısını koruyarak görevine devam etmiştir.⁴⁹³

Bu tarihte sağlık memuru kadrosu 2 kişiye çıkmış, ilave olarak bir de imam kadrosu ihdas edilmiştir.1943'de tephirhane bir sağlık memuru iki mubahhir kadrosu ilavesiyle takviye edilmiştir. 1947 yılında sağlık alanındaki gelişmeler devam etmiş, belediyeye bağlı bir laboratuvar kurulmuştur. Bu laboratuvar ilk aşamada baştabipliğe bağlı olarak çalışan bir kimyager ve bir laborant kadrosu ile çalışmalarına başlamıştır. Aynı yıl mezarlıkta görev yapacak bir mezarlık bahçıvanı kadrosu ilavesinin olduğu görülmektedir.1948-1952 yılları arasında 40 odalı aceze evi hizmete açılmıştır. 1953 yılında belediye baştabipliğine bağlı olarak bir mezarlık memuru ile bir daktilo kadrosu ilavesi yapılmıştır.1958'de sağlık memuru kadrosu 2 ye çıkmış ayrıca 2 dezenfektan kadrosu ile sayı arttırılmıştır.⁴⁹⁴

⁴⁹²Belediye Dispanseri hakkında detaylı bilgi için Bkz.. Balıkesir Belediyesi, *1950-1955 Fotoğraf Albümü*.

⁴⁹³*Türk Dili Gazetesi*, "Belediye Dispanseri Muayene Günleri", S.4248, s.4.

⁴⁹⁴Balıkesir Belediye Dispanseri ile ilgili bilgiler için *Balıkesir Belediyesi Fotoğraf Albümünden* (1950-1955) yararlanılmıştır. Dispanser istatistikleri ise Balıkesir Belediyesi 1923-1973 Çalışma Envanterindeki veriler kullanılarak tarafımdan tablo olarak düzenlenmiştir.

Tablo.37 Belediye Dispanseri Hasta Muayene İstatistiği

YIL	HASTA MUAYENE ADEDİ
1928	933
1933	618
1938	643
1943	250
1948	1646
1953	4780
1958	1755

Kaynak: Balıkesir Belediyesi 1923-1973 Çalışma Envanteri.

Tablo.38 Belediye Dispanseri Hamile Muayene ve Doğum Adedi

YIL	MUAYENE ADEDİ	DOĞUM ADEDİ
1938	649	DEFTER YOK
1943	YOK	139
1948	YOK	131
1953	579	186
1958	281	2

Kaynak: Balıkesir Belediyesi 1923-1973 Çalışma Envanteri.

Tablo.39 Gıda Numunesi Rapor Adetleri

YIL	GIDA NUMUNESİ RAPOR ADEDİ
1947	129
1948	294
1953	1057
1958	109

Kaynak: Balıkesir Belediyesi 1923-1973 Çalışma Envanteri.

Bunun yanında Balıkesir Belediyesi Dispanser Baştabipliğine bağlı olarak faaliyet göstermek üzere Başçeşme Mezarlığı girişinde Tephirhane bulunmaktadır. Tephirhanede 1 tephir memuru ile 2 muhabbir görev yapmaktadır. Balıkesir’de sıtmayla mücadelenin aslında çok eski devirlerden beri yapıldığı görülmektedir. Osmanlının son devirleriyle cumhuriyetin ilanından sonraki yıllarda Balıkesir’de sıtmanın oldukça sık görüldüğü ve mücadele edildiği bir dönem olmuştur.

1924 yılı ülkede sıtmanın adeta bir salgın boyutuna ulaştığı ve Balıkesir’de de çok sık görüldüğü bir yıl olarak geçmiştir. Hastalık Hicaz ve Irak cephelerinden dönen askerler aracılığıyla Anadolu genelinde artarak yayılmış, köylüler köylerini terk etmiş, zirai üretim durma noktasına gelmiştir. Kaza ve şehirlerde yaşayan halk da bu salgından büyük oranda etkilenmiştir. Bu dönemdeki idarecilerin hastalığın büyük bir sorun haline geldiğini görmesiyle attıkları bir adımla, kamu sağlığını tehdit eden bu hastalıkla mücadele etmek amacıyla 18-28 Eylül 1924 tarihinde ‘‘Sıtma İle Mücadele Komisyonu’’ kurulmuştur.

Bu komisyon çalışmalarını öncelikle hastalığın en yaygın bulunduğu Ankara, Aydın, Adana, Bursa, Balıkesir bölgelerinde yoğunlaştırarak sıtmayla mücadele etmeye başlamıştır.⁴⁹⁵ 1917’den 1925’e kadar ülke genelinde sağlık müdürlüklerinin raporlarına göre bildirilen sıtma vakası bakımından Balıkesir %82 ile Denizli (%90) ve Antalya’nın (%86) arkasından üçüncü sırada gelmektedir. Bu tablodan Balıkesir’deki sıtma hastalığının ne derece yaygın olduğu açık biçimde anlaşılmaktadır.⁴⁹⁶ Balıkesir’deki sıtma hastalığıyla mücadelenin Karesi Gazetesinde de yer bulduğu görülmektedir. Karesi Gazetesinde çıkan iki haber buna örnek olarak gösterilebilir. Karesi Gazetesi’nin 12 Ocak 1925 tarihli sayısında yayımlanan Balıkesir Memleket Hastanesinin faaliyet raporuna göre, Sıtma ile mücadele konusunda Karesi ili 12 mücadele m ntıkasına ayrılmıştır. 676 köyü kapsayan sağlık taraması sonucunda 5960 sıtma hastası bulunmuş ve bu hastalara 48 kg 416 gr kinin ücretsiz dağıtılmıştır. Sarf olunan bu kininlerin 23 kilogramı İstanbul’dan daha evvel alınan kinin, bir kısmı ise 1924 yılında Mübadele ve İşk n Müdüriyetinden alınan kininlerden olduğu belirtilmiştir.⁴⁹⁷

Karesi İl Genel Meclisi tarafından Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vek let’ine, Karesi Vilayetinin sıtma ile mücadele m ntıkası olarak kabul edilmesi nedeniyle teşekkür telgrafı gönderilmiştir. Bu teşekkür telgrafına 2 şubat 1926 tarihinde Sıhhiye Vekâleti tarafından 29 numaralı bir telgrafla cevap verilmiş, sıtma ile mücadele talimatına uymalarının halkın kendi menfaatine olduğu bildirilerek, halka bu hususların Vilayet Meclisi tarafından telkin edileceği beklentisi de dile getirilmiştir.⁴⁹⁸

⁴⁹⁵Fatih, Tuğluoğlu, (2008), ‘‘Türkiye’de Sıtma Mücadelesi (1924-1950)’’, *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, S.32, s.351.

⁴⁹⁶Tuđluođlu, A.g.m., s.353.

⁴⁹⁷Karesi Gazetesi, 12 Ocak 1925.

⁴⁹⁸Karesi Gazetesi, 22 şubat 1926.

Balıkesir Sıtma ile Mücadele Şubesinin bir senelik çalışması sonucu oluşan sayılar yazıda şu şekilde verilmiştir. Şubede; 56029 adet muayene yapılmış, 3234 tahal işlemi, 11600 kan muayenesi alınarak 7028 tedavi, 988 mükerrer tedavi yapılmıştır. Tedavi sonucu ortaya çıkan miktar olarak değerler şöyledir. Kinin Kompirmesi 103.899 kg., sr.75,Ökinin Kompirmesi 14.200 adet, kuvvet kompirmesi 3480 adet, kinin ampülü 2 adet, mazot 122 kilo 342 gram, saf Paris yeşili 5579 kilo 40 gram olarak gerçekleşmiştir. Bir yıllık aşı ve tathirat mesaisi şöyledir; 70.615 çiçek, 2.434 tifo, 1.294 menengokok aşısı uygulanmıştır.

Temizleme işlemi sayıları ise eşya olarak; 3.600 eşya, 404 ev, 1077 insan, 2 müessese, 4 genel alan şeklinde gerçekleşmiştir.⁴⁹⁹ Balıkesir'deki sıtma mücadelesi 1937 yılına kadar Bursa'ya bağlı olarak yapılırken 1937 yılı yaz aylarından itibaren Balıkesir'de kurulan merkez vasıtasıyla yürütülmüştür.⁵⁰⁰ Daha önce Bursa'daki merkez adına çalışan görevlilerin bir kısmının bu amaçla Balıkesir'deki merkezde görev yapacak şekilde bir düzenlenme yapılmıştır. Yaklaşık iki hafta sonra Türk Dili Gazetesinin 9 Temmuz tarihli nüshasındaki haberinden⁵⁰¹ il mücadele reisliğine atanan Dr. Nazmi Bey ile Laboratuvar şefi Dr. Rüştü Bey'in şehre gelerek görevlerine başladıkları belirtilmektedir. Osmanlı Devletinin son devirleriyle, cumhuriyetin erken devrinde Balıkesir'de toplum sağlığını tehdit eden en önemli diğer bir hastalık da veremdir. Bu tehdidi Yüzbaşı İshak Hakkı Bey'in "1920'de Balıkesir" isimli eserine şu ifadelerle girdiğini görüyoruz.⁵⁰²

"İklim nemli olduğundan özellikle kış mevsiminde nezle ve romatizmal hastalıklar çok olur. Verem hastalığı da yaygındır. Herhangi bir kimsenin vücut yapısı vereme hazır olur veya çok hafif surette ateşlenir ya da kanında pasif halde verem mikrobu olursa, Balıkesir'e gelişinden iki ay sonra verem hastalığı ortaya çıkar"

⁴⁹⁹Kaynak Dergisi, 29.10.1935, S.33 S.806-807 "12 yılı içinde Urayımızın başardığı eserler" Bu yazıda belediyenin cumhuriyetin ilan edilmesinin üzerinden geçen 12 yıllık sürede yaptığı işler hakkında bilgiler verilirken, sağlık alanında yapılan işler hakkında da bazı veriler paylaşılmıştır.

⁵⁰⁰Türk Dili Gazetesi, "Sıtma Mücadele Teşkilatı kuruluyor." 24 Haziran Perşembe 1937, S.10158, s.2.

⁵⁰¹Türk Dili Gazetesi, "Sıtma Mücadele Teşkilatı" 9 Temmuz Cuma 1937, S.10171, s.2.

⁵⁰²Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, 1920'de Balıkesir, Balıkesir Valiliği Kültür Yayınları, Balıkesir, 1997, s.32.

Balıkesir Veremle Mücadele Cemiyeti:

"Verem" hastalığı yüzyıllar boyu Balıkesir'i kemirmiş, tüketmiş, yok etmişti. Belki de Balıkesir'in yüzyıllar boyu geri kalmış bir kasaba görünümünden kurtulamamasının en büyük nedeni evlatlarının veremden erimeleri, mahvolmaları, genç yaşta ölmeleriydi. Belge olarak verdiğimiz gazete haberlerinden de anlaşılacağı üzere 1920'li yıllarda Balıkesir'de ölümlerin %90'ı veremden olmuştu. Bu korkunç rakam bugün adeta sıfıra düşmüştür. Yani geçen zaman içinde tam bir kurtuluş savaşı verilmiştir. Gerçekten de başarı son derece büyüktür. Bu zaferin payı bütün çalışanlarla beraber savaşı başlatan Hasan Basri Çantay ve bir bakıma, tabiri caizse, kumandanlığı devralarak sürdüren Veçhi Ersun gibi halk önderlerindir.

Hasan Basri Bey Veremle Mücadele Cemiyeti'nin kuruluşunu o tarihlerde Balıkesir'de çıkmakta olan ve başyazarlık yaptığı Zafer-i Millî gazetesinin yayınlanan bir habere şöyle yansıtmıştır.⁵⁰³

Veremle Mücadele Meselesi:

Size İshak Bey'in yadigâr-ı fahiresi olan "Şehir Rehberi" nden şu fikirleri nakledelim: "Balıkesirî aklıma rabıta asar-ı mersiyesi mahsustur. Bilhassa kışın nezle, romatizma pek çok olup verem dahi her zaman kendisini göstermektedir. Balıkesir'de mahalli denecek kadar müntesirdir. Herhangi bir adam vereme müstaid veya pek hafif surette aşılanmış olur veyahut kanında gayrı faal olarak verem mikroplarını hamil bulunursa Balıkesirî'ye vürutlarından iki ay sonra verem tezahür eder ve vahim esgal-i zuhura başlar. Vaziyet-i coğrafyayı tebdil imkânı olmadığından bu memlekette tehfiz için kavaid-i sıhhiyeye riayet lüzum ve zürur eder."

İshak Bey, eser-i güzinde memleketimizin ahval-i sıhhiyesi hakkında daha birçok tafsilat veriyor. Sıhhî tedabir hakkında vaziyede bulunuyor. Eserin şehrimize ait şu tafsilat-ı vakî acıdır. Fakat mateessüf doğrudur. Balıkesirî'de hiç bir ev gösterilmez ki veremden müteaddid kurbanlar vermiş olmasın. İshak Bey'in dediği gibi vaziyet-i coğrafiyeyi tedbiri imkânı yoktur. Fakat memlekette vereme karşı mücadele edebilecek tedabiri sıhhiye itiharı da gayrimümkün değildir.

⁵⁰³Zafer-i Millî Gazetesi, 22 Sefer 1342- 4 Teşrinievvel 1339.

Bugün öyle sıhhi tedabir vardır ki, bunların ittihaz ve tatbikinde hiçbir güçlük yoktur. Yalnız İzmir'de olduğu gibi burada da bir "Mücadele Heyeti" teşkiliyle işe başlanması halka delalette bulunulması kâfidir.

Veremle Mücadele Heyeti:

Memleketimizde verem gerçekten korkunç bir şekle girmiştir. Diğer emraz-ı sariyeye karşı gösterilen telaşların, ızdırapların verem hakkında yüzde bir derecesinde gösterilmemesi cidden şayan-ı hayrettir. Veremle adeta dost bir vaziyette bulunuyoruz! Hâlbuki bu memlekette verem kadar tahribat yapan, insanlarımızı kemiren hiç bir hastalık yoktur.

Doktorlarımız müttefiken diyorlar ki, verem karşısında bu lâkaydi devam ederse memleketin istikbali gayet karanlıktır. Veremle mücadele bugünün en mühim vazifesi olmaktadır. Evvelce de yazdığımız vechile bu mücadeleye Balıkesirî maalesef daha çok muhtaçtır. Biliyoruz ki, veremin memleketimizde uğramadığı, tahribat yapmadığı hemen hiçbir ev yoktur. Bu hastalık birçok ocakları büsbütün söndürmüştür. Binaenaleyh memleketin bütün sakinleri hayat ve menfaatleri namına veremle kati bir mücadeleye mecburdurlar. Memnuniyetle haber aldığımıza göre geçenlerde vaki olan neşriyatımız üzerine bazı zevat bir araya toplanarak bir mücadele heyeti teşkilindeki lüzum hakkında müdavele-i efkârda bulunmuşlar ve bu gecede Belediye dairesinde bu hususta bir içtimayı akt etmişlerdir.

Gazetemizi tam makineye verildiği sırada haber aldığımıza göre neticeyi inşallah gelecek nüshamızda yazacağız. Eğer bu mücadele heyeti teşkil etti ise şimdiden kendilerine en hararetli teşekkürlerimizi takdim eder, mesailerinde muvaffak olmalarını temenni ederiz.

Kurulan cemiyet hemen faaliyete geçmiş ve konuyla ilgili çalışmalarına başlamıştır. Gazetede ki haber şu şekilde devam etmektedir.⁵⁰⁴

⁵⁰⁴Zafer-i Millî Gazetesi, 22 Sefer 1342.

Veremle Mücadele:

Cumartesi akşamı Belediye dairesinde vuku bulan bir ictimada veremle mücadele meselesine dair ehemmiyetli ve faideli müzakereler cereyan etmiş olduğunu memnuniyetle istihbar edilmiştir. Dün aldığımız malumata nazaran mücadele heyeti yedi zattan mürekkeb olarak o akşam teşkil etmiş, nizamnamesini derhal hazırlayarak işe başlamıştır. Balıkesirî Mücadele Heyeti Nizamnamesi de İzmir Heyeti Nizamnamesinin aynıdır. Mücadele Heyeti bu akşam da Belediyede toplanarak takip edeceği mesainin tarzına ait müzakerelerde bulunacaktır. İleride bu hususta daha fazla malumat verilmek üzere şimdilik heyeti terkip eden zevatın isimlerini yazalım: 1. Hoca Abdulgafur Efendi. 2. Hasan Basri Efendi. 3. Belediye Reisi Hayri Bey. 4. Sıhhiye Müdürü Hikmet Süreyya Bey. 5. Doktor Ekrem Tok Bey. Bu akşam alaturka saat birde içtima edeceğinden aza-i kiramın Belediye'ye teşrifleri rica olunur.

1923 yılında Hasan Basri Çantay tarafından kurulmuş olan Balıkesir Veremle Mücadele Cemiyeti, Menemen olaylarını takip eden günlerde ilan edilen sıkıyönetim tarafından mevcut bütün derneklerle birlikte kapatılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarına bakıldığında, verem hastalığı aslında Balıkesir kadar tüm ülkede de mücadele edilmesi gereken tehlikeli ve ölümcül bir hastalık olarak görülmüştür. Bu nedenle cumhuriyet ilan edildikten hemen sonra İstanbul'da açılan bir dispanserle bu mücadeleye başlandığı görülüyor. İki yıl gibi kısa bir süre sonra ülke genelinde bu sayı 150 ye çıkmış, İstanbul'da bir de sanatoryum faaliyete geçirilmiştir. Ülkedeki bu gelişmelere paralel olarak Balıkesir'de de bir dispanser açıldığını ve hastalıkla mücadele etmek amacıyla bir nizamnamenin yayınlandığını yine Karesi Gazetesinden öğrenmek mümkün olmaktadır.⁵⁰⁵ Ancak şehirde gerçek anlamda modern bir Dispanser yapılması konusunda bir adımın atılması için 1951 yılı yaz aylarına kadar beklemek gerekecektir. Balıkesir Verem Savaş Derneği tarafından yaptırılan modern dispanserin 1951 yılı Temmuz ayında temeli atılmıştır. Dispanserin açılışında Balıkesir Müftüsü Naci Çıkrık tarafından okunan dua ve kesilen kurbandan sonra, temele ilk harç, vali vekili Esat Kaya Ayman tarafından konularak müessesenin hayırlı olması dileğiyle temel atılmıştır.⁵⁰⁶

⁵⁰⁵ Karesi Gazetesi, 27 Nisan 1925.

⁵⁰⁶ Balıkesir Postası Gazetesi, “Şehrimiz modern dispansere kavuşuyor”, 23 Temmuz 1951, s.1.

1950’li yıllarda veremle mücadelenin ülke genelinde verem dernek ve hastaneleri açılarak, halkın da hastalıkla ve tedavisi ile ilgili bilgilendirilerek etkili şekilde devam ettiğini görmekteyiz.⁵⁰⁷

Kerim Kani Akpınarlı’nın Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi adlı eserinde, görmüş olduğunu söyleyerek atıf yaptığı aile tarihçesine istinaden belediyenin kendisine ait bir eczane işlettiğini yazmasından hareketle bu eczanenin Balıkesir’deki ilk eczane olduğu söylenebilir.⁵⁰⁸ Bu eczane 21 Ekim 1303 tarihi Karesi Gazetesinin haberine göre Anafartalar Caddesinde Şeyh Yahya Medresesi bitişiğindeki (Eski Şehir Sinemasının bulunduğu yer) belediye binasında hizmete girmiştir.⁵⁰⁹ Daha önce Aristi isminde bir kişinin ilaç sattığı bilinse de diploması olmadığı için şikâyet edilmiş ve burası kapatılmıştır.

Gazete ilanı şöyledir:

“Belediye Meclisinden;

Şimdiye kadar vilayet merkezi olan Balıkesir kasabasında muntazaman bir eczane bulunmamasından (açılmamasından) ve insan vücuduna birinci derecede hizmet eden doktorluğun ise mükemmel bir eczanenin bulunmasıyla mümkündür. Bunun yokluğunu duyan belediyemiz, halkımızın muhtaç olacağı ilaçları kolaylıkla alabilmesi için, belediyemizin hükümet Caddesinde sahip olduğu bir binada bir eczane açılmıştır. Bu yeni açılan eczaneye İstanbul’dan lüzumlu görülen bütün ilaçlar getirilmiştir. Eczanenin başına diplomalı İzmitli Ali Süreyya Efendi getirilerek halkımızın istediği zaman taze ilaçları ucuz fiyatla alabilecektir. Durum ilan olunur.”

O günün şartlarına göre çok iyi bir hizmet olan bu açılış dolayısıyla gazete ilanının sonuna bir de tebrik notu yazmıştır.

“Belediye heyetinin bu husustaki himmeti, umumun yararına ve korunmasına yaptığı bu ciddi hizmet teşekkürle karşılanır ve belediye heyetine umum halkımız namına tebrik eder.”

⁵⁰⁷ Ateş Gazetesi, “Müthiş Canavara Dün Şiddetli Savaş Açtık”, 8 Ocak 1958, s.1.

⁵⁰⁸ Kerim Kani Akpınarlı, *Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi*, Balıkesir.2009, s.151.

⁵⁰⁹ Karesi Gazetesi, 21 Ekim 1303.

H.1305 (M.1888) tarihli Karesi Vilayeti Salnamesinde de bu durumun teyit edilmiş ve merkezde bir eczanenin mevcut olduğu bildirilmiştir.⁵¹⁰ Münir Yenal 1927’de şehirde sadece bir eczane bulunduğunu, bu eczanenin de Azmi Neşet Eczanesi olup sonradan Şifa Eczanesi ismini aldığını bildirmektedir.⁵¹¹ Ancak İzmir’e Doğru Gazetesinde yayınlanan ilanlardan daha 1919 yılı sonunda Sağlık ve Vatan isiminde iki eczane bulunduğu anlaşılmaktadır.⁵¹² Bu eczanelerde doktorlar tarafından hasta muayenesi de yapılmaktadır. Örneğin göz Tabibi Tahsin Salih ile Kulak, Boğaz, Burun Tabibi Ahmed Ziya Vatan Eczanesinde kendilerine tahsis edilen özel bir alanda göz, kulak, boğaz, burun hastalıklarını muayene etmekte ve gerekli durumlarda ameliyat da yapmaktadırlar. Yine ilan içeriğindeki İç Hastalıkları uzmanı Doktor Bakteriyolog Ekrem Tok Beyin de hastalarını her gün öğleden akşama kadar Hükümet Caddesi’ndeki Sağlık Eczanesi karşısında muayene ettiğinden bahisten Sağlık Eczanesinin varlığından haberdar olmaktadır.

Örneğin 1940’lara kadar Balıkesir’de Sağlık, Şifa, Vatan isimlerinde 3 eczane bulunmaktadır.10.Yılda Ticaret Odası isimli esere göre 1933 yılında faaliyet gösteren eczane sahipleri ise Celalzade Avni ve Fahir, Azmi Neşet ve Necmettin Beylerdir.⁵¹³ Ancak sonradan bu üç eczaneye Yeni Türkiye Eczanesi de eklenerek sayı dörde çıkmıştır. Türkiye Kılavuzu adlı esere göre de eserin yazıldığı dönem olan 1946 yılında Balıkesir’de dört eczane bulunmaktadır.⁵¹⁴ Bu eczaneler Vatan Eczanesi (Sahibi Necmi), Yeni Türkiye Eczanesi (Sahibi Fahri Sağlıkçı), Şifa Eczanesi (Sahibi Azmi Sokol), Sağlık Eczanesi (Sahibi Avni Sağlıkçı) olarak şehirde faaliyet göstermektedir. Bu yıllarda; Sağlık Eczanesi Anafartalar Caddesinde Şehir Sinemasının yanında bulunmakta iken daha sonra Ticaret Odası altındaki yerine taşınmıştır. Şifa Eczanesi Anafartalar Caddesi üzerindeki İl Halk Kütüphanesinin yerindeyken daha sonra yine Anafartalar Caddesi üzerinde bulunan “Güvensan” Apartmanının altına taşınmıştır. Vatan Eczanesi ise Zağnospaşa Cami karşısındaki ekmek fırınının yanında faaliyet göstermekteydi.

⁵¹⁰ Abdülmecit Mutaş, *Salnamelere Göre Karesi (1847-1922)*, Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, 2003, Balıkesir, s.195.

⁵¹¹ Münir Yenal, *Münir Yenal’dan Mektup Var*, Balıkesir, 1989, s.170.

⁵¹² *İzmir’e Doğru Gazetesi*, Numara:7, 7 Kânunuevvel 335 (7 Aralık 1919), s.2.

⁵¹³ Yenal, A.g.e, s.132. , Balıkesir Ticaret Odası, *Ticaret ve Sanayi Odası 10.Yılda*, Balıkesir, 1933, s.47.

⁵¹⁴ Hüseyin Orak, *Türkiye Kılavuzu*, İstanbul, 1946, s.445.

İller Bankası verileri de bu dönemde şehirde 4 adet eczane olduğu teyit eden bir kaynaktır.⁵¹⁵ Bu dönemde şehirde dört eczane bulunduğunu teyit eden bir diğer kaynak da o dönemde şehirdeki Ticaret Lisesinde Fransızca öğretmeni olarak görev yapan Orhan Ülkülünün anılarının yayınlandığı Güncel Gastroenteroloji Dergisidir.⁵¹⁶ Orhan Ülkülü 1950’li yıllarda Balıkesir’de Ticaret Lisesinde Fransızca öğretmenliği yapmaktadır.1953-1954 yıllarında bir Fransız şirketi olan “Enterprise Chemin” Şirketi Balıkesir hava meydanını yapmak üzere Balıkesir’e gelmiştir. Bu şirkette boş zamanlarında tercüman olarak çalışan Ülkülü bir gün çalıştığı şirketin muhasebecisi Mösyö Nikola’ya ilaç almak için eczane ararlarken o dönemde şehirdeki dört eczane olduğunu ve bunların hepsini dolaştıklarını belirtmektedir. Dönemin gazeteleri incelendiğinde nöbetçi eczanelerin gazetelerde ilan edilmesi de bu konuda bilgi edinmek açısından yardımcı olmuştur. Örneğin Türk dili Gazetesinin 1950’li yıllarda bugünkü gibi nöbetçi eczaneleri bildiren ilanlarından o dönemdeki eczane sayısının çıkarılması mümkün olabilmektedir.

Balıkesir Gureba Hastanesi olarak isimlendiren hastane Balıkesirlilerin şahsi gayretleriyle yapılmıştır. Hastanenin 1891 yılından itibaren hasta kabul edecek duruma geldiği, ancak bazı eksikliklerin bulunduğu bunların da yavaş yavaş tamamlanarak 1894 sonuna doğru tam anlamıyla hizmete girdiği anlaşılmaktadır.⁵¹⁷ Bunu teyit eden bir başka kaynak ise 1894 yılı sonunda bölgedeki sıtma vakalarına müdahale etmek üzere Balıkesir’e gelip 13 gün şehirde kalan Tbp.Yzb. Şerafettin Mağmumi’nin hatıralarıdır. Mağmumi görevi icabı hastaneyi gezmiş ve kendisine hastane hakkındaki fikirlerini soran başkana hastanenin geliştirilmesi için bazı önerilerde de bulunmuştur.⁵¹⁸

Dolayısıyla tüm bu kaynaklar ışığında Balıkesir’de 1889-1890 yılına kadar bir hastane yokken, o yıl inşaatına başlanan hastane inşaatının iki yıl sonra 1891’de hasta kabulüne imkân verecek derecede bitirildiği ve hasta kabulüne başlandığı, 1894/1895 yılında Mutasarrıf Sarım bey zamanında da tamamlandığı açık bir şekilde görülmektedir. Hastane önce maarif komisyonu sonra belediye tarafından işletilmiştir.1898 depreminden sonra 1898/1899 yılında gelir amaçlı hastane yanına Bey Hamamı inşa edilmiştir.

⁵¹⁵İller Bankası Belediyeler Yıllığı, C.I. , Ankara, 1949,s.270 vd.

⁵¹⁶Orhan, Ülkülü, *Güncel Gastroenteroloji Dergisi*, S.18/4, Aralık 1914, s.480,483.

⁵¹⁷*Kaynak Dergisi*, Abdi, Ağabeyoğlu, “Balıkesir’de Hastaneler Tarihçesi.”, 19.02.1938, S.61, s.334.

⁵¹⁸Şerafettin Mağmumi, *Bir Osmanlı Doktorunun Anıları, Yüz Yıl Önce Anadolu ve Suriye*, Çev. Cahit Kayra, Buke Yayınları, İstanbul, 2002, s.119.

Sonraki süreçte hastane belediyeden özel idare yönetimine devredilmiştir.⁵¹⁹ Gureba Hastanesi 1918 yılında yeni yapılan “Memleket Hastanesine” taşınmıştır. Hastane olarak yapılan ve yaklaşık çeyrek asır bu amaçla hizmet veren bu bina bu tarihten sonra eğitim hizmeti vermek amacıyla kullanılmıştır. İncelenen döneme bakıldığında bu bina; 1918-22 yıllarında binaya üçüncü kat ilavesi yapılarak “Hacılbey Numune Mektebi” 1923-25 yılları arasında “Kız Öğretmen Okulu”, 1926-1933 yılları arasında ise kız ortaokulu olmuştur. Bu tarihten sonra ise bir süre “Mithatpaşa İlkokulu”, “Erkek Sanat Enstitüsü”, olarak kullanıldıktan sonra 1936’da “Hacılbey İlkokulu” olarak hizmet vermeye başlamıştır.⁵²⁰

1894/95 yılında açılan Gureba hastanesi yıllar içinde şehrin büyüyen sağlık ihtiyaçlarına cevap veremediğinden yeni bir hastane yapılması gündeme gelmiştir. Hasta kabulü sadece merkezden değil civardaki yerleşimlerden de yapılmaktadır. Bu durumda yetersiz kalan hastaneden başka, yeni bir hastane yapılmasına daha ihtiyaç duyulmuş ve konu 1913 yılı sonlarında Liva Meclisine taşınmıştır. Bu fikri ortaya atan kişi dönemin mutasarrıfı Dr. Reşid Bey⁵²¹ olmuştur. Liva Genel meclisinde Reşid Bey elinde Ayvalık’ta bir manastır yapımı için toplanan büyük miktarda para olduğunu, meclisin de bir tahsisat yaptığı takdirde bu hastanenin yapılabileceğini bildirmiştir.

Bunun üzerine 13 Aralık 1913 tarihinde yapılan toplantıda, verilen bir takrirle yani hastane için tahsisat sağlanamasa da bu iş için Liva Daimi Encümenine hastanenin yapılması için gerekli kaynağı arama yetkisi verilmiştir. Sonraki aylarda bu hastanenin yapılması için kimi vatandaşlar arsa bağışlayarak kimisi Hacı İslam Ağa gibi istimlak edilecek arsanın temininde kullanılmak üzere 150 altın bağışlayarak yardımda bulunmuşlardır. Neticede 29 Haziran 1914 tarihinde şehrin güneyinde ve bir buçuk kilometre uzaklığında Soma yolu üzerindeki Ak Bayır Tepesinde Dr. Reşit Bey tarafından yeni hastanenin temeli atılarak inşaat başlanmıştır.⁵²²

⁵¹⁹ Ağabeyoğlu, A.g.m., s.367.

⁵²⁰ A.g.m.. s.367,368.

⁵²¹ Dr. Reşid Bey 1913-1914 tarihleri arasında kısa bir süre Karesi Mutasarrıflığında bulunmuştur.

⁵²² Kaynak Dergisi, Abdi, Ağabeyoğlu, “Reşid Bey Hastanesi”, 19 Nisan 1938, S.63, s.385,386.

O dönemde yayınlanan Karesi Gazetesinde çıkan bir haberden hastane inşaatıyla ilgili bilgi almak mümkündür.⁵²³ Reşid Bey Hastanesi 18 Eylül 1915 tarihinde tamamlandığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde Reşid Bey şehirden ayrılmış olduğundan kendisinden sonraki iki mutasarrıf olan Nazım ve Kemal Beyler de inşaatın bitirilmesinde gayret göstermişlerdir.⁵²⁴ Reşid Bey Hastanesi açıldıktan bir müddet sonrasına kadar ihtiyaçların giderilmesi için gayret gösterilmişse de doktor ve malzeme ihtiyacı devamlı görülen bir sorun olmaya devam etmiştir. Hastane Çanakkale Cephesine yakınlığı nedeniyle cephede yaralananların tedavisi için yoğun şekilde kullanılmış, Birinci Dünya Savaşı yıllarında da (1914/1918) bu durumu devam etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında askeri amaçlı olarak kullanılan hastane 1920'den sonra sivil ve askeri idareler tarafından ortaklaşa hizmet edecek şekilde düzenlenmiştir.⁵²⁵ Ancak Gureba Hastanesinin binası, Reşid Bey Hastanesi yapılıncı öğretmen okuluna tahsis edilince ve bundan sonra da eğitim maksatlı kullanılıncı Balıkesir'de mülki bir hastane kalmamıştır. Reşid Bey Hastanesinin de savaş koşulları nedeniyle zaten eksik kadro ve malzemeyle askeri amaçlarla kullanıldığını yukarıda belirtmiştim. 1918 yılının 9 Aralık günü Bandırma'dan hareket eden ve içinde terhis olmuş yaklaşık 50 askerin bulunduğu tren katarı Balıkesir'e yaklaştığı sırada Yeniköy'de yanmaya başlamıştır. Tren içinde yanmış durumda ve perişan halde bulunan 34 yaralı ve 3 şehitle Balıkesir istasyonuna ulaşır.

Mutasarrıf ve Savcı gerekli çalışmaları, incelemeleri yapmış, sağlık görevlileri toplanmış ancak hastane dört duvardan ibaret olup, tedaviye imkân vermediğinden hastalar Soma'ya sevk edilmiştir.⁵²⁶ Bu üzücü hadise “Memleket Hastanesi” adını alacak hastanenin bir an önce açılmasına vesile olmuştur. Bu dönemde görevli mutasarrıflar, Hacım Muhittin ve Hilmi Beylerin gayretiyle Milli Savunmadan malzeme, Sıhhiye Müdüriyetinden de bir sağlık heyeti istenmiştir. Sıhhiye Genel Müdürlüğünden; müdür olarak Operatör Dr. Sabri Gündüz, Frengi mütehassısı olarak Saffet Adil, Dâhiliye Mütehassısı Ekrem Tok, eczacı olarak da Artin Şamlıyan görevlendirilmiştir.

⁵²³ Karesi Gazetesi, ”Hastane-i Umumi”, 3 Nisan 1915, S.54-2, s.2.

⁵²⁴ A.g.m., s.386.

⁵²⁵ A.g.m., s.398.

⁵²⁶ A.g.m., s.399,400.

Sağlık memurları ise şehirden tamamlanmıştır.⁵²⁷ Hastane 30 yatakla faaliyete başlamış, ancak Yunan işgali nedeniyle işler yine zorlaşmaya başlamıştır. Hastanenin ismi bu dönemde Memleket Hastanesi olarak anılmaya başlamıştır. Şehrin işgalden kurtulması ve cumhuriyetin ilanından sonra hastane özel muhasebeye devredilmiş, halkın yardımları ve idareci doktorların gayretiyle yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır. Görevden ayrılan ilk Müdür Sabri Gündüz'ün yerine Ekrem Tok Başhekim olarak atanmış onun yerine de operatörlüğe Dr. Cemil getirilmiştir.⁵²⁸ Reşid Bey zamanında inşa edilen hastan yarı kargir bir bina olarak inşa edilmiştir.1938 yılına gelindiğinde, idare, hariciye, cildiye, göz, kulak servisleri bulunmaktadır.

Hastane iki bölümden halinde ve alt katındaki yataklarla birlikte toplam 50 yatak kapasitesine sahip durumdadır. Birinci bölümde baştabiplik ve kalemi, ikinci bölümde ise sağda kadınlar solda erkekler kısmı olup ortada ameliyathane vardır. Kadın ve erkeklere ait kısımlarda hem büyük koğuş biçiminde odalar hem de tek yataklı odalar ve banyolar bulunmaktadır. Sağ tarafın sonunda bir de eczane mevcuttur.⁵²⁹ Hastane yıllar içerisinde geliştirilmiş, yatak kapasitesi önce 60 sonra 70, 85 ve 95'e ve en son 1950 yılına gelindiğinde 125'e çıkarılmıştır. Mevcutlarına ilave olarak yeni ihtisas şubeleri ilave edilmiş, röntgen laboratuvarı kurulmuş, ultraviyole ve diatermi cihazları alınmıştır. Ayrıca hastanenin ihtiyaçları alınan yeni araç, gereçlerle giderilmeye çalışılmıştır.

Buna göre şehirde bu dönemde 90 yataklı memleket Hastanesi ile yeni açılan belediye dispanserinde hasta kabulü yapılmaktadır. Kaynak Dergisinde Memleket Hastanesi ile ilgili zaman zaman haberlere yer verildiği görülmektedir. 1937 yılı 29 Ekiminde yayımlanan sayıda Balıkesir ilinin bir senelik sıhhi meselesine dair veriler verilmiştir. Buna göre; Memleket Hastanesinde bir yılda 7244 poliklinik muayenesi 2129 hastanın yatırılarak tedavisi yapılmakta 786 adet de büyük ameliyat yapılmaktadır. Bir önceki sayfada verilen laboratuvar tahlil sayısı ile bir sonraki sayfada verilen tablodaki sayı arasında farkların bulunduğu göze çarpmaktadır. Laboratuvarda 3178 laboratuvar, 2573 Röntgen laboratuvar işlemi,1631 adet de kimya laboratuvar işlemi yapılmaktadır.

⁵²⁷Niyazi Ahmet Çalışkan, *Balıkesir Devlet Hastahanesi Tarihçesine Kısa Bir Bakış*, Balıkesir Postası Matbaası, Balıkesir, 1956, s.8.

⁵²⁸Çalışkan, A.g.e, s.9.

⁵²⁹Ağabeyoğlu, "Reşid Bey Hastanesi", S. 63, s.386.

Doğum ve Çocuk Bakım Evinde yapılan poliklinik muayenesi sayısı 4460, yatırılan hasta sayısı 535'dir. Balıkesir Muayene ve Tedavi yurdunda ise 3303 poliklinik muayenesi yapılmıştır.⁵³⁰ Memleket Hastanesi için 936 senesinde röntgen için düzümetre, bakteriyoloji Laboratuvarı için elektrikli santrifüj, kuru hava etüvü, ve elektrikli işletme benmari ve voltural cihazı alınmak suretiyle noksanlarının giderilmesine çalışılmıştır. Ayrıca Gusülhane pavyonlarından tamire ihtiyacı olanlar da tamir ettirilmiştir. 1937 Senesi 1 Ocak 937 tarihinden 25 Aralık 1937 tarihine kadar 2237 hasta yatırılarak 12.999 hasta ayakta muayene ve tedavi edilmiştir. Röntgen laboratuvarlarında 2709 teşhis ve tedavi yapılmış bakteriyoloji laboratuvarında bakteriyoloji laboratuvarında 6423 muhtelif madde tahlil ve muayene edilmiştir. 528 hariciye, 116 göz, 155 kulak toplamda 799 ameliyat yapılmıştır.

Ayrıca 30.000'ne yakın merkez kaza ve köy yerindeki frengi hastaları tedavi edilmiş bunlardan başka 170 adet şüpheli hayvan tarafından ısırılan kişilere kuduz tedavisi uygulanmıştır. Kimya laboratuvarında 360 gıda ürünüyle bazı diğer maddeler tahlil edilmiştir. 1937 Eylül ayında 5236 kişiye tifo aşısı yapılmış, 1065 parça ve diğer aylarda da 4039 parça eşya tathir edilmiş ve 3924 kişiye de çiçek aşısı yapılmıştır.⁵³¹ 1930'lu yıllarda merkezdeki tek gazete olan Türk Dili Gazetesinde de Memleket Hastanesiyle ilgili bazı haberlere rastlamak mümkündür. Örneğin 1939 yılının Şubat ayındaki bir haberden hastanenin dönemdeki faaliyetlerini öğrenmek mümkün olmuştur.

Memleket Hastanesinde 1937 mali yılında 2246 hasta yatarak, 13662 kişi ayakta tedavi görmüştür. Bakteriyoloji laboratuvarında muayene edilen madde sayısı 6193 olmuştur. Röntgen laboratuvarında 1422 hastanın muayene ve tedavisi yapılmıştır. 535 harici, 124 kulak, 138 göz olmak üzere 797 ameliyat yapılmıştır. 1938 Yılıının 6 aylık döneminde Memleket Hastanesinde 1301 hasta yatakta 8019 hasta da ayakta tedavi edilmiştir. Yeniden inşa edilen Doğum ve Çocuk Evi ve ebe Okulu için 1937 yılı tahsisatı olarak gelen 14500 lira bu inşaat için harcanmıştır.⁵³² İller Bankasının yayınladığı belediyeler yıllığında da şehirdeki sağlık kuruluşları hakkında bazı verilere rastlanmaktadır.

⁵³⁰ *Kaynak Dergisi*, 29.10.1937, S.57, s.240.

⁵³¹ *Türk Dili Gazetesi* "Vilayetimizin Bir Yıllık Sıhhat İşlerine Topluca Bir Bakış", 16 Şubat 1939, S.4104, s.3.

⁵³² *Türk Dili Gazetesi*, "Vilayetimizin Geçen Seneki Sıhhat İşleri", 16 Şubat 1939, S.4104, s.3

Buna göre; şehirde hükümete ait 20 yataklı doğumevi, özel idareye ait 95 yataklı hastane, belediyeye ait 6 yataklı dispanser ve özel şahıslara ait 19 yataklı bir hastane vardır. Buralarda çalışan 20 doktor, 4 eczane, 2 hasta arabası (biri memleket hastanesine, diğeri belediyeye ait) bulunmaktadır.⁵³³ O yıllarda hastane ve röntgen laboratuvarı petrol lambalarıyla aydınlatılmaktadır. Bu iş için akümülatörle çalışan bir elektrik tesisatı inşa edilmiş, muşamba döşenmiştir. Ayrıca hastanenin ahşap kısımları yağlı boya ile boyanmış ve hastanenin imkânları arttırılmaya çalışılmıştır. Bu gelişmelerle hastaneye olan talep artmış, hasta sayısının artmasıyla ihtiyaca cevap veremez duruma gelen hastanenin yerine yeni bir hastane yapılması fikri 1930'ların sonundan itibaren konuşulur olmuştur.

Buna örnek olarak 1939 yılı Şubat ayında Vilayet umumi meclisinde Vekâetlere temenniler bölümünde hastane ile ilgili bir temenni de yer almıştır. Şehirde 200 yataklı yeni hastanenin kurulması için gerekli arsanın istimlak edilmesi için 1938 yılı bütçesine 5000 lira konulduğu ancak hastanenin yapılmasının bir an önce gerçekleşmesi gerektiğinden ilave kaynak gerektiği belirtilmiştir. Bunun için isteyenlere vilayetten gidecek Posta mektuplarında verilmek ve on yıl süreyle devam etmek üzere “Balıkesir Hastahanesi Şefkat Pulu” çıkarılmasına Dâhiliye Vekâleti tarafından izin verilmesi istenmektedir.⁵³⁴

Artan nüfusla birlikte Balıkesir’de yürütülen sağlık hizmetlerinin yeterli gelmemesi üzerine yeni, modern ve daha büyük kapasiteli bir hastanenin yapılması gündeme gelmiştir. Yeni Hastane binası inşaatı için İkinci Dünya Savaşı devam ederken girişimlere başlanmıştır. Ancak inşaat savaşı yıllarında başlanmışken arsası için girişimlere daha 1938 yılında başlanmıştır. Bu yeni hastaneyi yapmak üzere tespit edilen arsa için 1938 yılı bütçesine 5.000 liralık bir tahsisat konulmuştur.⁵³⁵ Ancak Hastanenin inşaat süreci çok uzun sürmüş, çeşitli nedenlerden dolayı kesintilere uğramıştır. Bu sebeplerin en başında mali sebepler ve görev yapan valilerin hastane inşaatına bakış açıları gelmektedir. Hastanenin temeli Başhekim ve dâhiliye mütehassısı olan Dr. Raif Demiralp ile dönemin valisi Sabri Öney tarafından bugünkü yeri olan Atatürk Mahallesiindeki arsada atılmıştır.

⁵³³ *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C.I. , Ankara, 1949, s.270 vd.

⁵³⁴ *Türk Dili Gazetesi*, “Vilayet İşleri İçin Vekâetlerden Temenniler”, 17 Şubat 1939 Perşembe, S.4105, s.3.

⁵³⁵ *Türk Dili Gazetesi*, “ Bu Yılın Sağlık ve Ziraat Bütçeleri.”, 22 Mart 1938, s 2.

Ancak bir süre sonra mali sebeplerle hastanenin inşaatı durmuştur.⁵³⁶ Sabri Öney'in yerine atanan Vali Fazlı Güleç hastane için harcanan kaynağın çok olduğunu ve fuzuli masraf olduğunu öne sürerek inşaatı karşı bir tutum içinde olmuştur. Dolayısıyla görev yaptığı üç yıl boyunca ilerleme kaydedilememiştir. Ancak yerine atanan Ziya Tekeli döneminde daha ciddi şekilde konu tekrar gündeme alınmış ve mali konularla ilgili girişimler yapılmıştır. Bu maksatla Başbakanlığın 24.06.1948 tarihli ve 21823 sayılı kararıyla milli bankalardan İki Milyon Lira tutarında bir borç alınmıştır.

Ancak bu tarihten üç yıl geçtiği halde 1951'de yeni hastane hala tamamlanamadığından yeni kaynağa ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle 286.000 Lira tutarında yeni bir borçlanma yapılabilmesi için Balıkesir İl Genel Meclisince alınan karar İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanununun 131. Maddesi uyarınca kabul edilmiş ve Cumhurbaşkanının tensibiyle yürürlüğe girmiştir.⁵³⁷ Bu sırada meydana gelen bir olay yeni hastanenin hızlanması için acı bir vesile olmuştur.2 Aralık 1951 tarihinde Ak Bayır mevkiindeki eski hastane binasında yaşanan infilak sonucu üç kişinin hayatını kaybettiği, çok sayıda insanın yaralandığı bir kaza meydana gelmiştir.

Bu kazadan sonra yeni bina da bitmediğinden öncelikle burada en çok zarara uğrayan hariciye ve göz servisleri sonra da 5 Ocak 1952'de intaniye ve verem hariç olmak üzere tüm servisler geçici olarak Doğumevine taşınmıştır. Nihayet Balıkesir'de hastane eksikliğini gidermek ve vatandaşın sağlık konusundaki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla başlanılan yeni hastane inşaatı 1952 yılı 25 Şubatında bitirilerek hizmete açılmıştır.⁵³⁸ Bu hastane 226 yatak kapasiteli olup üst katı veremlilere alt katı da diğer hastalara tahsis edilmiştir. Hastane iki yıl Memleket Hastanesi ismiyle devam ettikten sonra 30 Ocak 1954 tarihinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına devredilerek Devlet Hastanesi ismiyle faaliyetlerine devam etmiştir.1938 Yılı başında açık eksiltmeye çıkarılan Doğumevi ve Köy Ebe Okulu inşaatı daha önce talimli çıkmadığından tekraren keşif bedeli 95.748 lira 82 kuruş olarak belirlenmiş ve 3 Şubat 1938 tarihinde Balıkesir Hükümet Binasında meclis encümeni önünde açık eksiltme yapılmıştır.

⁵³⁶ Çalışkan, A.g.e, s.12. vd.

⁵³⁷ BCA, BTBD, 30-11-1-0, 223.18.8, 21.04.1951.

⁵³⁸ Balıkesir Postası Gazetesi, "Yeni Hastanemiz Dün Açıldı", 26 Şubat 1952, s.1.

Doğum evinin ihalesinin 104.454 liraya ihale edilip, 1939 Haziranında bitirilmesinin hedeflendiğini Türk Dili Gazetesinin 5 Şubat tarihli sayısında bildirilmiştir. Buna göre Doğum çocuk bakım evi ve ebe okulunun inşaatı Mimar Bay Muzaffer'e 104.454 liraya ihale olunmuştur. Şartnameye göre bina 1939 yılının Haziranında bitirilecektir. Ancak müteahhidin bu tarihten daha önce inşaatı bitirerek binayı teslim etmesi ihtimali de vardır. Bina tamamlandıktan sonra Balıkesir güzel bir sağlık tesisine kavuşacaktır. Doğumevi 50 yatak kapasitesinde olup Tek yataklı odalar sayı itibarıyla daha fazladır. Plan yapılırken hastaların her türlü istirahatleri düşünülmüştür. Doğumevinin yanında Köy ebe okulu da modern bir okul olarak yükselecektir. Yazı böyle mükemmel sıhhi bir müesseseyi şehre kazandıran umumi meclisle vali Etem Aykut ve daimi encümen azalarını öven ifadelerle bitirilmiştir.⁵³⁹ Doğum ve Çocuk Bakım evi ile Köy Ebe Mektebinin temel atma töreni 14 Mart 1938 saat 14.00'da yapılmıştır. Açıklanan zamandan çok önce kalabalık bir halk kitlesi binaya tahsis edilen arsada toplanmış, törene Köy Ebe Mektebi öğrencileri de katılmıştır.

Saat 14'e doğru Vali Ethem Aykut, Korgeneral Sabit Noyon, Belediye Reisi B. Naci Kodanaz, resmi kurumların yöneticileri, Parti vilayet idare heyeti, Umumi Meclis azaları ve diğer zevat merasim yerine geldikten sonra Halkevi bandosunun çaldığı istiklal marşı ile törene başlanmıştır. Açılış töreni dolayısıyla önce Doğumevi Başhekimi B. Halit Üzel, daha sonra da Vali B. Ethem Aykut birer konuşma yapmıştır.⁵⁴⁰ Doğumevi inşaatına daha yeni başlamışken yaşanan bazı gelişmeler dikkat çekici ve ilginçtir. Daha önce Doğumevi temelini 14 Martta atıldığını yukarıda belirtmiştim. Bu temel atma töreninden yaklaşık iki hafta sonra Türk Dili Gazetesinin 27 ve 29 Mart tarihli nüshalarında yapılan haberlere göre temel kazısında bazı eski eserlere rastlandığı iddia edilmektedir. Temel kazısında eski eserlerin bulunduğu iddiasını gündeme getiren olay ise şöyle gelişmiştir: Bir gazete okuyucusu Türk Dili Gazetesine giderek temel kazısının yapıldığı bölgede eski eserler bulunduğunu ve kendisinin bunların bir kısmını satın aldığını söyleyerek, eserleri göstermiştir. Bu kişinin iddiası temel kazısının yapıldığı arsada eski Roma, Yunan hatta Eti medeniyetine ait eserlerin ve bir kaldırımın varlığının olduğu şeklindedir.

⁵³⁹ *Türk Dili Gazetesi*, 5 Şubat 1938, "Doğum evinin ihalesi yapıldı. Bina, 104.454 liraya çıkacak ve 1939 Haziranında ikmal edilmiş olacaktır." S.3775, s.2.

⁵⁴⁰ *Türk Dili Gazetesi*, 15 Mart 1938, "Doğum Evi ve Ebe Mektebinin Temeli Dün Merasimle Atıldı." S.3803, s.1,2.

Bunun üzerine gazetenin 27 Mart tarihli sayısında olay haberleştirilerek yetkililerin ilgisi çekilmeye çalışılmış ve bu işle ilgili olanlar görevini yapmaya davet edilmiştir.⁵⁴¹ Bu haberin çıkması üzerine yetkililer harekete geçerek gerekli işlemleri yapmaya başlamıştır. İlk olarak Vali Etem Aykut; Emniyet, Kültür ve Nafia direktörlüklerine inşaat yerinin kontrol altına alınması talimatını vermiştir. Ayrıca emniyet görevlileri olay yerinde çalışan işçilerden, bu eserleri bularak eski eserler toplayan saatçi Bay Murat adlı kişiye satanların ifadesine başvurmuştur. Saatçi Bay Murat isimli kişi de aldığı eserleri emniyet görevlilerine göstermiş, bu eserlerin Eti uygarlığına ait olabileceğini iddia etmiştir. Bu eserler müzeler müdürlüğüne gönderilerek incelettirilecektir. Yağmur nedeniyle duran inşaat tekrar başladığında kazı alanı kontrol edilecek ve gerekli tedbirler alınacaktır.⁵⁴² Doğumevi inşaatının 1938 yılının Ağustos ayı içerisinde bitip Eylül başında faaliyet geçeceği Türk Dili Gazetesindeki bir haber yazısında şöyle anlatılıyor.

*“İnşası bitirilen Doğum ve Çocuk Bakımevi Köy Ebe mektebi binasının Salih bir şekle getirildiği dün fen heyeti tarafından yapılan muayene neticesinde tespit edilmiş ve kabul talimatnamesi hükümlerine göre binanın işgaline müsaade edilmiştir. Doğum ve Çocuk Bakım evi aybaşında yeni binasına taşınacaktır.”*⁵⁴³

Devletin kurduğu bu sağlık tesislerinin yanında, özel şahıslar tarafından da DP iktidarının son dönemlerinde bazı girişimler yapıldığı görülmektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda Dumankaya Hastanesinin kurulma girişimi örnek olarak verilebilir.

Balıkesir Askeri Hastanesi I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasındaki Kurtuluş Savaşı yıllarında Memleket Hastanesinde faaliyet gösterdikten sonra buradan ayrılmış ve Saat Kulesinin karşısındaki Eski Hükümet Konağında faaliyetlerini sürdürmüştür. Ancak bu bina 1940’ların başında yeni halkevi binasının yapılacağı arsa üzerinde kaldığından ve yeni imar planında da bu arsa halkevi binasına tahsis edildiğinden belediye ve Milli Müdafaa Vekâleti arasında arsanın sahipliği konusunda bazı sıkıntılar yaşanmıştır. En sonunda bina Bakanlar Kurulu kararnamesi ile Milli Müdafaa Vekâletine tahsis edilmiştir.

⁵⁴¹*Türk Dili Gazetesi*, “Doğumevi Temellerinde: “Eski Devirlere Ait Eserler mi Çıkıyor?” 27 Mart 1938, S.3814, s.2.

⁵⁴²*Türk Dili Gazetesi*, “Doğumevi Temellerinde: Vilayet Ehemmiyetle Tetkikata Başladı.” 29 Mart 1938, S.3815,s.2.Bulunan bu eserlerin mahiyeti ve bundan sonraki akıbeti hakkında herhangi bir bilgiye rastlayamadım.

⁵⁴³*Türk Dili Gazetesi*, “Doğumevi Yakında Yeni Binasına Taşınacak.”, 27 Ağustos 1939, S.4267, s.2.

Ancak sonraki yıllarda Askeri hastane olarak Balıkesir Lisesi yeni pavyon binasının üstündeki alanda karar kılınmıştır. Balıkesir Askeri Hastanesine 1940 Yılında bir dâhiliye Pavyonu yapılması işi gündeme gelmiştir. Bu iş için yapılan keşif sonucunda 16.557 liralık keşif bedeli belirlenmiş ancak bu bedel üzerinden çıkılan açık eksiltmede talipli çıkmamıştır. Bunun üzerine Milli Müdafaa Vekilliğinin 9 Mart 1940 tarih ve 2345/1219 sayılı teklifi ve Maliye Vekâletinin 27 Mart 1940 tarih ve 1474 sayılı mütalaanamesi ile Dâhiliye Pavyonunun inşası için gereken malzemenin 2490 sayılı kanun hükümleri uyarınca temin edilerek inşa edilmesi teklif edilmiştir. Bu teklif 3 Nisan 1940 tarihinde 2490 sayılı kanunun 50 maddesi E fıkrasına uygun olarak İcra Vekilleri Heyetince kabul edilmiştir.⁵⁴⁴ Balıkesir’de bir askeri hastanenin varlığı Balıkesir’de bir Askeri Hastane ihtiyacı için hazineye ait 2592 metrekarelik iki parça gayrimenkulün Milli Müdafaa Vekâletine terk edilmiştir.⁵⁴⁵ Askeri Hastane Çamlık Tepesinin hemen altında ve Balıkesir Lisesi yeni binasının üstündeki yerinde uzun yıllar hizmetine devam etmiştir.

Balıkesir’de anılan dönemde devletin ve belediyenin sağlık kuruluşlarının yanında bazı doktorlar tarafından açılan özel muayenehanelerin bulunduğu görülmektedir. Ancak özel bir sağlık kurumunun açılması ile ilgili girişimler ilgi çekici bir gelişme olarak göze çarpmaktadır. Buna göre Balıkesir’de Dumankaya isimli bir özel hastanenin kuruluş sürecini bir yerel gazetede yayımlanan bir yazı dizisinden takip etmek mümkün olmaktadır.⁵⁴⁶ Daha sonra Balıkesir belediye Başkanlığı da yapacak olan Dr. Kaya Avni Sağlıkçı Balıkesir Belediyesinde çalışırken kafasında bir hastane kurma fikri belirince belediye tabibi olan Dr. Hüseyin Doğan’a bunu anlatarak beraberce bir hastane kurmaya karar verilir. Hastane için gerekli olan ameliyathane ve doğum odası malzemelerini temin ederek 10 Şubat 1958 tarihinde Yeni Çarşı B Bloкта Sümerbank satış mağazası üstünde hastaneyi açarlar. Hastaneyi şüphesiz günümüz hastaneleriyle kıyaslamak mümkün değildir. Ancak bu hastanede Bevliye, operatör dâhiliye uzmanları, kulak burun boğaz, asabiye vb. gibi dalların doktorları bulunmaktadır. Hastaneye isim olarak Hüseyin Duman’ın soyadından ve Kaya Sağlıkçının adından türetilen “Dumankaya” ismi verilmiştir.

⁵⁴⁴BCA. KDB (1928-), 30-18-1-2, 03.04.1940, Yer Bilgisi: Kutu:90, Gömlek:31, Sıra:1, Dosya Eki:199-75.

⁵⁴⁵BCA. KDB (1928-), 30-18-1-2, 23.08.1955, Yer Bilgisi: Kutu:140,Gömlek:77, Sıra:9.

⁵⁴⁶*Balıkesir Ekspres Gazetesi*, 28 Ağustos 2006, S.14170.

KBB uzmanı Dr. Mucib Sanön, Bevliye uzmanı Dr. Hulusi Sanket, Asabiye Uzmanı Dr. Nurullah Yergök, Dâhiliye uzmanları ise aynı zamanda sigorta doktorları da olan Dr. Osman Doğanlarlı ve Dr. Ahmet Toprak'tır. Hastane, dönemin valisi Kazım Arat tarafından açılmış, açılışa eski vali Lütfü Kırdar da katılmıştır. Hastane altı yıl kadar faaliyet gösterdikten sonra 1960 ihtilalinin oluşturduğu karışık siyasi ortamın da etkisiyle 1964'de kapanmak zorunda kalmıştır. Yazıda aktarılan anılar Balıkesir'de özel bir sağlık girişiminin izlediği seyri göstermesi açısından önemlidir.

3.9. Doğal Afet ve Felaketler

39 44'N-39 77'N enlemleri ile 27 76'E - 28 15'E boylamları arasında yer alan Balıkesir Ovası ve yakın çevresinde gerçekleşen depremler incelendiğinde, çalışılan dönemde Balıkesir şehir merkezinin bulunduğu Balıkesir Ovası ve çevresindeki büyük depremler şöyledir.

Tablo.40 Balıkesir Ovası ve Yakın Çevresinde Meydana Gelen $M \geq 4,0$ Olan Depremlerin Tarih, Saat, Enlem, Boylam ve Magnitüd Değerleri (1900-2000).

Tarih	Saat (M)	Enlem Magnitüd	Boylam
01.11.1905	17.32.	39 60' N 5.00	27 90' E
28.10.1942	02.41.	39 46' N 5.50	27 79' E
28.11.1950	17.53.	39 73' N 5.10	28 05' E

Balıkesir Ovası ve Çevresinde olan daha büyük depremler merkezden çok Balıkesir'e bağlı ya da çevresindeki ilçelerde meydana gelen ve şehir merkezini de etkileyen depremlerdir. Ancak daha çok meydana geldiği yerde etki gösterse de merkezde de bu depremlerin dolaylı etkileri olmuştur. Bu büyüklükteki depremlerden ilki 04 Ocak 1935 yılında saat 16.41'de meydana gelen Erdek depremi olup bu depremde 5 kişi hayatını kaybetmiş ve 600 binada hasar meydana getirmiştir.

Erdek Depreminde merkezdeki sarsıntının 4 Ocak 1935 günü Saat 16.13'den 08 Ocak 1935 tarihine kadar aralıklarla devam ettiği bildirilmiştir. Başvekâlete Dâhiliye Vekâletinden sunulan hasar durum tespiti içerikli bir belgeden Balıkesir Merkezinde 12 evin kısmen hasar gördüğü bildirilmektedir.⁵⁴⁷ Bundan daha detaylı bilgilere Balıkesir Valiliği ve Teftiş Heyetinin Başvekâlete gönderdiği rapordan ulaşılabilmektedir. Bu raporda Erdek Depreminde alınan tedbirlerle alakalı 26 sayfalık bir bilgilendirme yapılmıştır. Merkezdeki hasar az olduğundan depremin merkezde 16.13'te başlayıp, 20.33'e kadar aralıklarla devam ettiği, merkezde insan kaybı olmayıp, 12 binada hafif hasar tespit edildiği bilgisi verilerek ağırlıklı malumat esas deprem bölgesinden olacak şekilde aktarılmıştır.⁵⁴⁸

Bir diğer deprem 15 Kasım 1942 saat 19.01'de gerçekleşen Bigadiç depremidir. Bu depremde de 16 ölü ve 2.187 hasarlı bina tespit edilmiştir. Bigadiç depremi, Balıkesir'de de hafif hasara neden olmuş; Bursa, Çanakkale ve Eskişehir'e kadar hissedilmiştir. Bunlardan başka 06 Ekim 1944 saat 04.34'de meydana gelen Ayvalık depreminde 30 kişi hayatını kaybetmiş, hasarlı bina sayısı 5.500 olarak gerçekleşmiştir. 18 Mart 1953 saat 21.06'da ise Yenice-Gönen depremi gerçekleşmiştir. Bu depremde 6.750 bina hasar görmüş ve 265 kişi hayatını kaybetmiştir.⁵⁴⁹

Bu sınıflandırılma yapılırken 4,0 M ve üstündeki depremlere önem kazanmaktadır. Çünkü $M \geq 4,0$ olan depremler, çeşitli faktörlerin etkisi altında değişmekle (topoğrafya, jeoloji, yapı vb.) birlikte etkisi insanlar tarafından hissedilen depremlerdir. Depremler sınıflandırılırken şiddet büyüklükleri ve odak derinlikleri kullanılmaktadır. Buna göre; büyüklüğü 5,0'in altında olan depremler küçük depremler, 5,0 M ile 7,0 M arasındaki depremler orta büyüklükte depremler, 7,0 M ile 8,0 M arasında olan depremler büyük depremler ve $M \geq 8,0$ olan depremler çok büyük depremler olarak sınıflandırılmaktadır. Depremin bir diğer önemli parametresi de odak derinliğidir.

⁵⁴⁷ BCA.30-10-0-0, 10.01.1935, Yer Bilgisi: Kutu:110, Gömlek:839, Sıra: 08, Eki: 99B.

⁵⁴⁸ BCA.30-10-0-0, 18.02.1935, Yer Bilgisi: Kutu:119, Gömlek:839, Sıra: 09, Eki:99B.

⁵⁴⁹ Türkiye'de 1903-2014 Yılları Arasında Meydana Gelen Büyük Depremler ($M_s > 5,0$) (Kandilli Rasathanesi Deprem Araştırmaları Enstitüsü BDTİM' den alınmıştır.)

Odak derinliklerine göre depremler sığ depremler (0-70 km), orta derinlikteki depremler (71-300 km) ve derin depremler (301-700 km) olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Başka bir çalışmada ise derinliği 60 km'den az olan depremler sığ depremler ve 60-300 km arasındakiler orta-derin depremler olarak sınıflandırılmıştır. Sonuç olarak Balıkesir şehir merkezi en büyük ve doğrudan etkilendiği depremi 29 Ocak 1898 tarihinde yaşamıştır.⁵⁵⁰ Dolayısıyla Balıkesir şehir merkezinin deprem kayıtlarının tutulmaya başlandığı 1900 yılından itibaren doğrudan büyük sayılabilecek bir depreme maruz kalmadığı söylenebilir. Şehir merkezini etkileyen depremlerin daha çok Balıkesir Ovası ve çevresindeki çeşitli büyüklükteki diğer depremlerden kaynaklı olduğu söylenebilir.

Balıkesir kent merkezinde cumhuriyet öncesi dönemde 1887 ve 1919 yıllarında geleneksel ticaret merkezi olan çarşı merkezinde iki büyük yangın çıkmıştır. 1887 yılındaki yangın Pabuççular Arastasındaki bir dükkânda çıkmış, kısa sürede büyüyerek 100 den fazla pabuççu ve saraç dükkânı yakarak tüm çarşayı kullanılamaz hale getirmiştir. İkinci yangın (3 Eylül 1337) 1919 yılında Uncular Arastasında çıkmış, yangına kısa sürede müdahale edilerek yangının arastadan dışarıya çıkmasına izin verilmeden söndürülmüştür.⁵⁵¹

Şüphesiz Balıkesir şehir merkezinin gördüğü en büyük felaket şehrin yarısını yakan diğer yarısını da büyük ölçüde harap eden 1898 depremi ve şehrin geleneksel ticari merkezini yakarak yok eden büyük çarşı yangını felaketleridir. 3 Ağustos 1950 akşamı saat 22.00 sularında başlayıp, ancak sabaha karşı söndürülebilen yangın yüzlerce dükkânın yanarak çarşı bölgesinin yok olmasına ve milyonlarca liralık maddi zararın oluşmasına yol açmıştır. Yangının hemen ertesinde yerel basın, birkaç gün sonrasında da ulusan basın konuya büyük yer ayırdığını görüyoruz. Yangının olduğu bölgede bulunan Türk Dili Gazetesi matbaası son anda yangından kurtulabilmiş, gazete bu felaketi sonraki günlerde de gazetede yoğun şekilde işlemiştir.⁵⁵² Yangın ülkede çapında üzüntüyle karşılanmış, Meclis ikinci başkanı, İçişleri Bakanı ve Cumhurbaşkanı şehre gelerek durumu yakından görerek çeşitli incelemelerde bulunmuşlardır.

⁵⁵⁰29 Ocak 1898'de yaşanan büyük Balıkesir Depremiyle ilgili detaylı bilgi için Bkz.. Nesimi Yazıcı, *Ocak 1898 Balıkesir Depremi ve Sonrası*, Ankara 2003.

⁵⁵¹K. Kani Akpınarlı, *Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi*, Kent Arşivi Yayınları, Balıkesir, 2009, s.201,202.

⁵⁵²*Türk Dili Gazetesi*, 4 Ağustos 1950, s.1, 5 Ağustos 1950, s.1.

Ayrıca İstanbul'dan Cumhuriyet, Hürriyet, Son Telgraf, Vatan, Yeni İstanbul ve Ankara'dan Ulus Gazeteleri özel muhabirlerini şehre göndererek bölgedeki durumu resimlemişler ve konuyla ilgili haberler yapmışlardır. Balıkesir şehri ve halkı 3 Ağustos 1950 yılında yaşadığı büyük yangından sonra hükümetten büyük ilgi ve yardım görmüştür. Balıkesir şehir merkezinde çıkan bu yangında 488 dükkân tamamen yanmış ve 185'i de yangından zarar görmüştür.⁵⁵³ Olayın ardından şehrin ve hükümetin ileri gelenleri ve nihayetinde de Cumhurbaşkanı Bayar olmak üzere en üst düzeydeki siyasi aktörler ve diğer sosyal, ekonomik konularla ilgili görevliler şehri ziyaret ederek gerekli yardımları yapma sözü vermiştir.

Buna paralel olarak yangından hemen bir gün sonra İçişleri Bakanı Rüknettin Nasuhoğlu 5 Ağustos'ta şehre gelip yangın felaketinin olduğu bölgeyi dolaşarak hükümetin maddi ve manevi her türlü yardımı yapacağını bildirmiştir.⁵⁵⁴ Şehrin önemli siyasi aktörlerinden TBMM ikinci Başkanı Sıtkı Yırcalı da zaman kaybetmeden bölgede gerekli incelemeleri yapmış ve yaptığı açıklamada; *“Bakanla yaptığı hususi görüşmede bilhassa dükkânları yanan küçük esnaflarımıza devlet ve hayır müesseseleri acil yardımlar yapacaktır. Bankalara olan borçları ile vergilerinin bir kısmı af edilecek ve bir kısmının da ödemeleri tecil edilecektir. Velhasıl mutazarrır olan vatandaşlara hükümet elinden gelen her şeyi yapacaktır.”* Diyerek gerekli desteğin verileceğini bildirmiştir.⁵⁵⁵

Cumhurbaşkanı Bayar Balıkesir'e yangının üzerinden 4 gün geçtikten sonra 8 Ağustos akşamı gelmiş ve halka güven telkin eden açıklamalar yapmıştır. Gelir gelmez biriken kalabalığa yaptığı konuşmada *“Sizin gayretli çalışmalarınız ve yine sizin iradenizle iktidara gelen hükümetiniz, Balıkesirlilerin yaralarını sarmakla vazifesini yapacak.”* demiştir.⁵⁵⁶ Yangından sonraki birkaç haftalık sürede yangının yaraları sarılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda verilen sözlerin yerine getirilmesini sağlamak amacıyla şehre gelen görevliler tarafından çeşitli temaslar yapılmıştır.

⁵⁵³ *Balıkesir Postası Gazetesi*, “Talihsiz Balıkesir yas içinde”, 4Ağustos1950, s.1.Balıkesir Belediyesi, Balıkesir Belediyesi Fotoğraf Albümü 1950-1955 isimli esere göre ise yanan dükkân sayısı 306'dır.

⁵⁵⁴ *Balıkesir Postası Gazetesi*, “Hükümet büyük acımızı indirmek için acil yardım yapacak”, 5 Ağustos 1950, s.1.

⁵⁵⁵ A.g.g.

⁵⁵⁶ *Balıkesir Postası Gazetesi*, “Cumhurbaşkanımız Diyor ki”, 8 Ağustos 1950, s.1.

Buna örnek olarak yangından yaklaşık bir hafta sonra şehre İstanbul'dan gelen dört mühendisin yangın bölgesinde gezerek incelemeler yapması ve yangın yerinde yeniden yapılacak olan çarşının proje çalışmalarına başlaması gösterilebilir.⁵⁵⁷ 20 Ağustos'ta yangından zarar gören vatandaşlara yapılacak yardım ve krediler konusunda yerel basında bazı haberler çıkmıştır. Buna göre; Garanti Bankası tarafından yangından zarar gören esnafa, sermaye oluşturmak maksadıyla uzun vadeli para verilecektir. Garanti Bankası genel müdür yardımcısı paranın verilmesine ilişkin şekil ve şartlarla ilgili konularla ilgili görüşmeler yapmak üzere Balıkesir'e gelmiştir. Haberde ayrıca hükümetin de Balıkesir'e bir milyon lira yardım yapacağı da belirtilmiştir.⁵⁵⁸ Balıkesir Belediyesi 1950-1955 Fotoğraf Albümüne göre yangında yanan dükkânların sayısı 306'dır. Bu albümde yanan dükkânların adet ve cinslerinin de yer aldığı detaylı bir listesi de verilmiştir.⁵⁵⁹

Tablo.41 Balıkesir Çarşı Yangınında Yanan Dükkânların Cins ve Miktarı

Adet	Cinsi	Adet	Cinsi
45	Pabuççu	25	Kunduracı
10	Sobacı	9	Çivici
8	Köseleci	6	Saraç
5	Berber	11	Kasap
21	Çerçici ve Tuhafiye	6	Bakkal
1	Eczane	11	Kahvehane
2	Sütçü	10	Terzi
8	Aşçı	2	Bıçakçı
2	Tarakçı	3	Kebapçı
27	Sebzeci	18	Yemişçi
3	Saatçi	6	Sarraf
2	Yağcı	1	Otel
8	Eskici	4	Kadayıfçı
2	Tenekeci	2	Emanetçi

⁵⁵⁷ *Balıkesir Postası Gazetesi*, “Yanan Yerlerin Planı Hazırlanıyor”, 10 Ağustos 1950, s.1.

⁵⁵⁸ *Balıkesir Postası Gazetesi*, “Hükümetin Balıkesir'e Yardımı”, 20 Ekim 1950, s.1.

⁵⁵⁹ Balıkesir Belediyesi, *Balıkesir Belediyesi Fotoğraf Albümü 1950-1955*, Balıkesir Kent Arşivi, Demirbaş No:1300, Tasnif No: T.11. , s.52.

2	Tekel Bayi	1	Bilet Bayi
2	Silahçı	3	Boyacı
32	Müteferrik Depo ve Ardiye vs.	1	Yazıhane

Kaynak: Balıkesir Belediyesi, *Balıkesir Belediyesi Fotoğraf Albümü 1950-1955*, s.52.

3.10. Balıkesir Cezaevi:

Balıkesir şehir merkezinde suçluların hapsedilmesi maksadıyla kullanılan ve Karesi Cezaevi adıyla anılan bir cezaevinin bulunduğu 1848 tarihli bir belgeden anlaşılmaktadır.⁵⁶⁰ 1868’de hükümet Konağıyla birlikte inşa edilen hapishanede kısa süre sonra yer darlığı yaşanmaya başlayınca, 1881’de bir kısım hükümlünün başka yerlere sevk edilmesiyle sorun geçici olarak çözülmeye çalışılmıştır. Yer sorunu on yıllarca devam etmiş, bu sorunun çözümü için sıklıkla aflar çıkarılmış, şartları uygun olanlardan cezası affedilenler olmuştur. Ancak yer sıkıntısı yanında cezaevindeki personel sayısında da sıkıntılar yaşanmıştır.⁵⁶¹ Bunun yanında borçlular için ayrı bir cezaevi bulunmadığından 1872 yılında mevcut hapishaneye ilave olarak bir borçlular hapishanesi inşa edilmiştir.⁵⁶²

1898’deki büyük Balıkesir depreminde cezaevi zarar gördüğünden 350 mahkûm kapasiteli olacak şekilde yeniden inşa edilmiştir. Hükümet Binası ve hapishane aynı bölgede bulunduğundan inşaat için 16.000 kuruşu halktan toplanan yardımlardan olmak üzere 120.000 kuruş harcama yapılmıştır.⁵⁶³ İkinci Abdülhamit dönemi boyunca devam eden bu sıkıntılar İttihat ve Terakki yönetiminde de devam etmiştir. 1912 ve 1914 yılında yapılan hapishane ıslahatları Karesi Hapishanesindeki sağlık ve barınma sorunlarının çözümünde etkili olamamıştır. 14 Haziran 1914’de Balıkesir’i ziyaret eden Dâhiliye Vekili Talat Bey Balıkesir’e ziyaretinde cezaevini ziyaret etmiş ve cezaevinin sıkıntılı durumunu yakından görmüştür. Konuyu takip edip gerekli tahsisatı verdireceğini belirterek meclisteki konuşmasında da durumu dile getirmiştir.

⁵⁶⁰Özgür, Yıldız, “Osmanlı Hapishaneleri Üzerine Bir Değerlendirme: Karesi Hapishanesi Örneği”, *Akademik Bakış*, C.9 S.17 Kış 2015, s.98, Gültekin Yıldız, *Mapusâne Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012, s.95.

⁵⁶¹Yıldız, A.g.m., s.99.

⁵⁶²Nahide Şimşir, *Balıkesir Şehri ve Tarihi Araştırmaları*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.74,75.

⁵⁶³Ömer Ali Bey, *Ömer Ali Bey’in El Yazması Hatıratı ve Şiirleri*, s.5,7.8.

Bunun üzerine mutasarrıfa emir verilerek şehirde beş, altı dönümlük bir alanın bulunması istenmiştir.⁵⁶⁴ Yeni cezaevi için bulunan yer Soma Yolu üzerinde Kazanlar Deresi mevkiinde 13.916 metrekarelik bir alanda ve 24.353 kuruş istimlak bedeli harcanarak kamulaştırılan alandır.⁵⁶⁵ 1883 yılından itibaren kadınlar için bir hapishane bulunamayışı büyük bir sorun haline gelmiştir. Hükümetten talep edilen bir kadın hapishanesi kurulması isteği de kabul görmemiştir. Bu iş için 11490 kuruşa ihtiyaç duyulduğu bildirilse de Dâhiliye Nezareti maddi kaynağı bulamadığı için inşaat bir türlü gerçekleşmemiştir. Bu işin çözümü geçici olarak 60 paraya tutulan bir evi kadınların hapsi için kullanarak halledilmeye çalışılmıştır. Ancak bu çözüm suiistimalleri beraberinde getirmiş, hapishane görevlilerinin kadınları dışarıya izinsiz olarak çıkarıp fuhuş gibi yasadışı ve gayri ahlaki işlere zorladıkları anlaşılmıştır.⁵⁶⁶

Sonuç olarak Balıkesir’de daha 19.yüzyılın ilk yarısında bir cezaevi bulunduğu anlaşılrsa da şartları oldukça yetersiz ve kötü durumdadır. Ayrıca cezaevindeki mahkûmlar yer sıkıntısı nedeniyle dar ve sıkışık bir ortamda cezalarını çekmektedirler. En başta bu cezaeviyle birlikte yapılması gereken borçlular ve kadınlar hapishanesi maddi imkânsızlıklar nedeniyle yapılamamıştır. 1872 yılında mevcut cezaevine bir borçlular cezaevi ilave edilmiştir. Ancak kadınlar cezaevine yine kaynak bulunamadığından parayla dışarıda tutulan bir evde kadın mahkûmlara cezalarını çektirme yoluna gidilmiştir. Ancak gelişen olaylar sonucunda bu durumun sakıncaları görülmüştür. 1898 yılındaki büyük Balıkesir depremi yüzünden cezaevi yenilense de sağlık ve barınma şartları açısından cezaevi hiçbir zaman iyi seviyeye gelememiştir. 1914 yılında yetersiz şartları nedeniyle Talat paşanın emirleri ve mutasarrıflığın girişimleriyle kamulaştırılan arazide yeni cezaevi inşa edilebilmiştir.

3.11. Dini ve Resmi Bayramlar:

Balıkesir’de yirminci yüzyıla girildiğinde, zor günlerde hatta savaş şartlarında bile önemli gün ve bayramlar kutlanmış önemli günlerde şenlikler yapılarak, çeşitli etkinlikler tertip edilmiştir.

⁵⁶⁴Karesi Gazetesi, 3 Ağustos 1915, S.15, s.2.

⁵⁶⁵Karesi Gazetesi, 8 Ağustos 1915, S.39-81, s.8, 2010 yılına kadar kapalı cezaevi olarak varlığını sürdüren bu cezaevi, Kepsut Yolu üzerinde yeni bir kapalı cezaevi yapılarak buraya taşınmıştır. Ancak günümüzde bu alanda açık bir cezaevi mevcudiyetini sürdürmektedir.

⁵⁶⁶Yıldız, A.g.m., s.99.

Örneğin 1915 yılında Birinci Dünya Savaşının en buhranlı günlerinde Balıkesir’de sosyal ve ekonomik hayat olumlu ve olumsuz yönleriyle devam etmiştir. Savaş sürmesine rağmen eğitim ve öğretim başta olmak üzere kültürel faaliyetler sürdürülmüş, gelir sağlamaya yönelik eğlenceler tertip edilmiş, dini ve milli bayramlar kutlanmıştır. “1920’de Balıkesir” isimli eserin “Kısm-ı Beşerî” isimli III. bölümünde Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Balıkesir’in gelenek ve göreneklerinden kısaca bahsedilmiştir.⁵⁶⁷ Bu bölümde şehirde bayramların nasıl kutlandığı ve neler yapıldığı da anlatılmıştır. Buna göre bayramlar Balıkesir’de 5 gün sürmektedir. Bayramın 1.günü bayram namazı kılınmasını müteakip eş-dost, akraba ziyareti yapılmaktadır. Genellikle bu iş birinci günde bitirilip kalan dört gün kadınlı-erkekli eğlence yerleri dolaşarak geçirilmektedir. Çocuklar için İzmirler, Çay, Kasaplar Mahallelerinde panayırlar kurulmaktadır. Çocuklar bu panayırlarda bulunan arabalara binip, dolaplarda şarkılar söyleyerek dönmektedirler. Bu dolaplara sadece çocuklar değil erkekler hatta kadınlar da binmektedir. Erkekler hemen hepsi çalgılı olan kahvelerde zaman geçirmekte kahve önünde oynanan oyunları seyretmektedirler. Cevizler Altı ve Tepecik gibi mesire yerleri de eğlence için tercih edilen yerler arasındadır.⁵⁶⁸

Bu dönemdeki yıllarda 23 Nisan Bayramı kutlamaları coşku içinde ve yüksek katılım sağlanarak kutlanmıştır. Bütün bayramlarda olduğu gibi binalar Türk bayrağıyla süslenmiş ve törene saat 10.00.da halkevi mızıkasının çaldığı İstiklal Marşı söylenerek başlanmıştır. Bu dönemdeki genel uygulama Halkevi Başkanının günün anlam ve önemini belirten bir konuşma yapmasını müteakip sırasıyla iki öğrencinin ve son olarak da aynı zamanda CHP il başkanını olan valinin konuşması ve konuşmaların bitimiyle geçit töreninin yapılması şeklinde gerçekleşmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Balıkesir’deki Gençlik ve Spor Bayramı etkinlikleri coşkulu şekilde kutlanmıştır. Her milli bayramda olduğu gibi bu bayramda da şehirdeki bütün resmi ve özel binalar bayraklarla donatılmaktadır. Bu dönemdeki törenler Balıkesir Lisesi ve Necatibey Öğretmen Okulu öğrencilerinin bando eşliğinde Milli Kuvvetler Caddesini geçerek Cumhuriyet Alanındaki yerlerini almalarıyla başlamaktadır. Müteakiben tören çelenk sunma töreniyle devam etmektedir.

⁵⁶⁷Yüzbaşı İshak Hakkı, *1920’de Balıkesir*, s.20.

⁵⁶⁸A.g.e, s.21, Cevizleraltı mevkiî günümüzde Askeri Fabrika ve devamındaki bölgeye karşılık gelmektedir.

Çelenk sunma töreni CHP, Halkevi, belediye, lise, öğretmen okulu, spor bölgesi, İdmanyurdu, İdmanbirliği, İdmangücü, şehir kulübü, Elektrik şirketi, Ziraat, İş ve Osmanlı Bankasının sıra ile çelenklerini sunmasıyla sürmektedir. Bu aşamadan sonra okullar, sporcular ve alanda bulunan diğer katılımcıların stadyuma intikali aşamasına geçilmektedir. Bu esnada stadyumda yapılacak gösterileri seyretmek üzere şehir sakinleri yerini almış durumdadır. Şehirde değişik yerlerde spor bölgesi tarafından günün anlam ve önemini vurgulayan veciz sözler yazılı pankartlar asılmaktadır. Müteakiben saat 14.30.'da protokolü oluşturan Vali, Belediye Başkanı, Kolordu Komutanı, Kültür Direktörü ve Halkevi Başkanı tarafından tören alanındaki öğrenci ve sporcular selamlanmaktadır. Bir sonraki aşamada bando tarafından çalınan İstiklal Marşı, tüm halk ve tören birlikleri tarafından söylenmekte ve öğrenciler tarafından bayrak göndere çekilmektedir. Arkasından öğrencilerin söylediği Gençlik Marşının söylenmesi ve Valinin günün anlam ve önemini belirten konuşmanın yapılmasıyla tören programı devam etmektedir. Bir lise öğrencisinin konuşma yapmasının ardından öğrencilerin yaptığı geçit töreni ile tören sona ermektedir.

Geçit töreninin ardından vali tarafından yapılan müsabakalarda dereceye giren sporculara kazandıkları kupa ve madalyalar verilmektedir. Bazı senelerde de şehirde bulunan takımlar arasında karşılaşmalar düzenlenmekte ve bu müsabakalar halk tarafından yüksek katılımı ve ilgiyle takip edilmektedir. Gençlik ve Spor Bayramının gecesinde ise bütün özel ve resmi kuruluşlar aydınlatılmakta ve ayrıca hükümet binası da projektörlerle aydınlatılmaktadır. Milli Mücadele'nin başladığı zamanlarda kutlanmaya devam edilen bir diğer kutlama günü de, "İstiklal-i Osmanî Günüdür. Mustafa Kemal Paşa, 30.12.1335 tarihinde "bilumum" kayıtlı tamiminde bu günün, kutlanmasını istemiştir. Milli şuuru canlı tutmak için her türlü önlemi almaya çalışan Mustafa Kemal Paşa, bu tamimde, bu günü kutlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın bu tamimi üzerine Anadolu'nun pek çok yerinde mitingler ve törenler yapılmıştır. Örneğin, Ocak ayının ilk gününde Balıkesir'de yapılan İstiklal-i Osmanî günü törenlerinde, milletin istiklali için hiçbir fedakârlıktan kaçınılmayacağı hatipler tarafından tekrar edilmiştir.⁵⁶⁹

⁵⁶⁹Kazım Özalp, *Milli Mücadele (1919-1922)*, C.I, Ankara, 1988, s.80. Balıkesir Lisesi müdürü Refet Bey "Bütün cihana ilan etmek isteriz ki Türk camiası sarsılmaz bir kuvvettir. Bu mübeccel kuvveti yıkmak isteyenler er geç ezilecek, imha olunacaktır. Memleketimizin istila edilen bazı taraflarına düşmanların karı çok eni tecavüzleri vaki olmuştur. Kulaklarımıza gelen bu haberler vatani kurtarmak konusunda cesaretimizi arttırıyor."

Bu yıllardaki bayram kutlamaları bazı yıllardaki istisnai uygulamalar hariç genelde belli bir program şablonu takip edilerek kutlanmaktadır. 1933 Yılında Balıkesir’de Cumhuriyet Bayramı kutlamaları sevinç içinde geçmiş ve resmigeçit anlatımlarında imtiyazsız, sınıfsız olarak halkın geçişi vurguları dikkat çekmiştir. Burada yapılan toprak alma töreninde Gaziye bağlılık vurgulanmıştır.⁵⁷⁰ Ulus Gazetesinin 29 Ekim 1938 tarihli nüshasında Cumhuriyet Bayramının öneminin Balıkesir’de de diğer Ege il ve ilçelerindeki gibi büyük anlamı olduğu vurgulanmıştır.⁵⁷¹

Bu dönemlerdeki Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına örnek olması açısından 1939 yılı Cumhuriyet Bayramı kutlamaları şu şekilde gerçekleşmiştir. 1939 yılı Cumhuriyet Bayramı görkemli bir törenle kutlanmıştır. Kutlamalar saat 09.30’da vilayet salonunda tebrikat töreniyle başlamıştır. Protokol üyelerinin merasim alanına ulaşmasını müteakip saat 10.30’da saat kulesindeki işaret düdüğüyle, fabrika düdükları eşliğinde şehitlerin aziz hatırası adına bir dakikalık saygı duruşu icra edilmiştir. Sonrasında ise vali, kolordu komutanı, Parti müfettişi, Parti ve Belediye reisleri bulunduğu halde Cumhuriyet Meydanında toplanmış bulunan askeri birlikler ve öğrencilerin önünden geçerek bayramlarını tebrik ettikten sonra kendilerine ayrılan alanda yerlerini almışlardır. Önce askeri bandonun çaldığı istiklal marşı dinlendikten sonra hep birlikte Onuncu yıl marşı okunmuş, sonra protokol üyeleri Kuva-yı Milliye Caddesi üzerindeki Osmanlı Bankası önünde hazırlanan tribüne geçmişlerdir.

Bu dönemde bayramların kutlandığı bölge istasyon önündeki Cumhuriyet Meydanıdır. Tören Buradan Kuva-yı Milliye Caddesine doğru yapılan geçit resmiyle sona ermektedir. Önce piyade tören birliği arkasından motorlu araçlardan oluşan askeri birlikler ve izcilerle öğrenciler geçit resmini tamamlamıştır. Onların arkasından da sırasıyla Gençlik kulübü, sporcular, esnaf örgütleri geçişlerini yapmıştır. Öğleden sonra halkevi hoparlöründen konferanslar verilmiş, çeşitli yerlerde bando konserler vermiş ve yöresel halkoyunları oynanmıştır. Gece de kutlamalar coşkulu şekilde devam etmiştir.

⁵⁷⁰Bengül Salman Bolat, *Milli Bayram Olgusu ve Türkiye’de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923–1960)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi. Ankara 2007, s.157

⁵⁷¹*Ulus*, 30 Ekim 1938.

Bu kapsamda şehrin caddeleri bayram münasebetiyle aydınlatılmış, şehrin yaslandığı Çamlık Tepesinde oluşturulan “On altı” rakamı her yerden görülecek şekilde ışıklandırılmıştır. Gece düzenlenen fener alayı ana caddelerde dolaştıktan sonra vilayet salonunda sabahın erken saatlerine kadar süren bir balo tertip edilmiştir. Bu sırada halkevi salonunda da “Bayrak Sevgisi” isimli tek perdelik bir piyesle bir perdelik bir komedi sergilenmiştir. Aradan dört gün geçtikten sonra pazartesi günü saat 14.00-17.00 arasında halkevi hoparlörlerinden konferanslar verilmiş; gece de halkevinde film gösterimi yapılmıştır.⁵⁷²

1934 ve sonrasındaki birkaç yıl valilikte saat 09.00’da başlayan tebrikatın sonraki yıllarda 09.30’a alındığı ve 1935 yılında olduğu gibi yağmurlu havalarda fener alayının yapılamaması gibi küçük farklılıklar dışında genel olarak 1930’lu yıllarda icra edilen kutlamalar aynı sıra takip edilerek yapılmıştır. 1937 yılındaki bayram gününde şehirde yapılan büyük eserlerin açılış töreni de yapılmıştır. Bu eserler yeni hükümet Konağı, Atatürk Parkındaki Atatürk Madalyonu, Hava Kurumu binası ve Ebe mektebi gibi önemli eserlerden oluşmaktadır.⁵⁷³ İkinci Dünya Savaşı yıllarında ulusal basında Balıkesir’deki Cumhuriyet Bayramları hakkında neredeyse hiçbir haber yayınlanmamış sadece 1944 yılının 30 Ekim tarihli Ulus ve Cumhuriyet Gazetelerinde çok sayıda çocuğun barınabilmesi için bir şehirde bir çocuk yuvasının açıldığı haberi verilmiştir.⁵⁷⁴

Genelde bayramlar coşku içinde geçmekte iken DP ile CHP arasındaki siyasi çekişmeler nedeniyle 1949 yılındaki Cumhuriyet Bayramı kutlamaları protesto edildiğinden sönük geçmiştir. Cumhuriyetin Yirmi altıncı yıldönümünde ise resmigeçide siyasi partilerin katılmaması ile ilgili karardan dolayı, DP’lilerin ülkenin çeşitli yerlerinde yaptıkları protesto gösterileri basında yer almıştır. 29 Ekim günü Balıkesir’de saat 12 ile 13 arasında yapılan bu mitingde Ulus Gazetesine göre 1500–2000 kişi olduğu daha sonra bu sayının beş yüze düştüğü bilgisi verilmiştir. Gazete, bu mitingde Demokratların hükümetin aldığı kararı protesto ederek, bir yıl sonraki seçimi kazanıp bu uygulamaya son vererek bütün milleti bayrama katacaklarını söylediklerini belirtmiştir.

⁵⁷²*Türk Dili Gazetesi*, “Cumhuriyet Bayramı Şehrimizde Büyük Merasimle Kutlandı.” 2 Kasım 1939, S.2521, s.1,2.

⁵⁷³BCA. 30-10-0-0, 09.12.1937, Yer Bilgisi: Kutu No:159, Gömlek;113,Sıra:19, Dosya Eki: 165, *Türk Dili Gazetesi*, “Cumhuriyet Bayramında Açılan Eserler” 2 Kasım 1937, S.3698, s.3.

⁵⁷⁴A.g.t. s.259. *Ulus*, 30 Ekim 1944; *Cumhuriyet*, 30 Ekim 1944.

Cumhuriyet Gazetesi katılımcı sayısını on binlerce şeklinde belirterek demokrasi ve hürriyetlerle ilgili konuşmalar yapıldığını yazmıştır. Zafer Gazetesi de katılımcı sayısını on bin olarak göstererek, mitingde iktidara “Hâkimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir” vecizesinin hatırlatıldığını belirtmiştir.⁵⁷⁵

3.12. Eğlence ve Mesire Yerleri:

Cumhuriyetin ilan edilmesinin hemen öncesinde Yüzbaşı İshak Hakkı Beyin anlatımıyla şehre yakın, önemli bir mesire yeri olmadığı anlaşılmaktadır. Batıda şehrin Edremit’e doğru çıkışında Kaz Pınarı vadisi mesire yerlerinden biridir. Kaz Pınarı her Cuma günü çocukların eğlenmek ve oynamak için büyüklerin de gezinmek için tercih ettiği bir yerdir. Şehrin 4 km. güneyinde Cevizler Altı, 12 km. dışında Üzümcü Çayı kenarı, Balıkesir-Bigadiç yolu üzerindeki Tepe Köyü de gidilen mesire yerleri arasındadır. Yine şehrin güneybatısında bulunan Medine Boğazı mevkii de güzel yerlerdendir. İshak Hakkı Bey dinlenme alanlarını anlatırken şehirde büyük bir dinlenme, park alanı eksikliğinden bahsetmektedir. Ayrıca İstasyon civarında bulunan ve Ordu-Kolordu tarafından yapılan küçük bahçelerin düzenlenmesinin ve büyütülmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Şehir halkı bu eksiklikten dolayı akşam gezintilerini ve dinlenme zamanlarını İstasyon caddesinde ve demiryoluna paralel olan Vasıf Çınar Caddesinde dolaşarak geçirmektedir. Atatürk Parkı 1935’ten itibaren şehir hayatının vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Bu konuda bilgiler veren Türkiye Kılavuzuna göre şehir merkezinde yaşayan insanların eğlence ve gezme ihtiyacını gidermek için gidebileceği birçok yer vardır. Bunlardan en büyüğü ve güzeli Atatürk Parkıdır. Atatürk Parkının içinde içkili-içkisiz gazinolar, havuzlar, çeşitli eğlence yerleri bulunmaktadır. Parkın bir bölümü dikilen ağaçlar, ekilen çiçekler ve oluşturulan çimlik alanlarla gezmek, dinlenmek için çok uygun şartlara kavuşturulmuştur. Parkın içinde tenis kortları ve bir stadyum da bulunmaktadır. Atatürk Parkı dışında halk gezmek ve dinlenmek için; İstasyon Caddesi (Milli Kuvvetler Caddesi), Hıdırlık Tepesinde bulunan Çamlık, Ziraat Bahçesi, Kız Pınarı ve etrafındaki bağlar, bahçeler gibi yerleri tercih etmektedir.⁵⁷⁶

⁵⁷⁵A.g.t. s.287. *Cumhuriyet*, 30 Ekim 1949; *Ulus*, 30 Ekim 1949; *Zafer*, 30 Ekim 1949.

⁵⁷⁶Hüseyin Orak, *Türkiye Kılavuzu*, s.473.

1957-1963 yılları arasında ise şu anda da şehrin en büyük nefeslenme ve mesire alanlarından biri olan Değirmen Boğazı Tabiat parkı Balıkesir-Bursa Yolunun 10 km. sinde 175 Hektarlık bir bölgede gerçekleştirilen fidan dikimi ile oluşturulmuştur. Bu alanda dikilen ağaç sayısı iğne yapraklı 22 tür, geniş yapraklı 29 tür olmak üzere toprak 51 türden 329.741 adet fidandan oluşmaktadır. Alanın 103 Hektarlık kısmı mesire alanı olarak kullanılmakta, geriye kalan kısım ise eğimli ormandan oluşmaktadır.⁵⁷⁷ 1930'lu yılların sonu ile 1940'ların hemen başında şehrin eğlence yerleri ile ilgili bilgi veren kaynaklar arasında Ernst Egli'nin imar planı notlarını da sayabiliriz. Egli plan notlarında şehirdeki en önemli eğlence faaliyetinin sinemada film ile birlikte halk evindeki temsil ve müsamerelerin izlenmesi olarak göstermektedir. Buna göre yazın sıcak nedeniyle %15'lere düşen doluluk oranı kışın %95'lere kadar çıkmaktadır. Egli de Atatürk parkını halkın en çok kullandığı eğlence ve dinlenme yerleri arasında zikreder.⁵⁷⁸

3.13. Halk İnanışları, Adet ve Gelenekler:

Cumhuriyetten önceki dönemde Balıkesir'deki sosyal durum hakkında Yzb. İshak Hakkı "Kısm-ı Beşerî" isimli III. bölümde gelenekler hakkında önemli bilgiler verilmiştir. Bunlar arasında nişan – düğün merasimleri, bayramlar, sünnet merasimi, eğlence ve mesire yerleri gibi konular vardır. Düğün merasimi nişanla başlamaktadır. Erkek ve kız tarafı arkadaşları vasıtasıyla birbirinin evlerine bohça gönderirler. Burada sohbet edilip ikramlar yapılır. Kız evinde kahve ikramı ardından üzerinde birkaç adet badem bulunan limonata ya da şurup ikram edilip hoca efendi her iki bohça ortaya konulduktan sonra evlenecek gençlerin saadeti için dualar eder. Kız tarafı da erkek evine bohça gönderip hep beraber bohça görülür. Nişan böylece sona erdikten sonra hemen düğüne geçilmeyecekse erkek tarafından meyve kız tarafından baklava gönderilir. Resmi ve dini bayramlarda hediyeleşmeler yapılır. Erkek kıza helva, Kız da erkeğe bayramlarda takım elbise, çamaşır gibi hediyeler gönderir. Düğünlerde çalgı çalmak adettir. Damat tarafında damadın arkadaşları toplanarak sohbet eder, kız tarafında da "kına gecesi" düzenlenir. Ertesi gün erkek tarafının arkadaşları ve yakınları kız evine gelin alma merasimi için giderler.

⁵⁷⁷İbrahim, Aydın,Yusuf, Öztekin, "Kentsel Nüfusun Nefes Bahçeleri Mesire Yerlerine Bir Örnek: Değirmen Boğazı (Balıkesir)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research* Volume: 3 Issue: 14 Fall 2010.

⁵⁷⁸Ernst Egli, *Balıkesir Şehir Planı Notları*, Balıkesir,1944, s.30,31.

Gelin alayla bazen de süslenen arabayla, etrafında atlılar dolaştığı halde gezdirilir. Gelin getirildikten sonra merasim bitmektedir. Bütün işler bittiğinde yakın akraba ve arkadaşlardan iki sofraya kadar davetli gitmeyerek akşam yemeği yenilmekte, yatsı namazı kılınmasını müteakip gelin ve damat zifafa girmektedir. O devirde de kapıdan girerken damadın sırtına vurma âdetinin olduğunu İshak Hakkı Beyin eserinde görmekteyiz. Sünnetler merasimi yapacak şahsın bir gün önce davetlileri çağırmasıyla başlamaktadır. Mevrit okunduktan sonra ertesi günü sünnet çocuğu ya da çocuklarına temiz, yeni elbiseler giydirilir. Bazen bu elbiselerin üzerine inci, elmaslarla süslemeler yapılarak at ya da arabayla çocuklar gezdirilmektedir. Bir iki saatlik gezintiden sonra sünnet yapılacak yere gidilip sünnet işlemi gerçekleştirilir. Arkadaş ve akrabalar burada sünnet olan çocuğa hediyeler verdikten sonra sünnet merasimi sona ermektedir.

Kadınlar arasında tarikat mensubiyeti oldukça fazla olup, kurallara ve tarikat şeyhine itaat yüksek seviyededir. Yzb. İshak Hakkı Bey'e göre mahalli ve milli oyunlar unutulmaya, kaybolmaya başlamıştır. Cirit hemen hemen yok gibidir; sadece düğünlerde oynanmaktadır. Zeybek oyunları güneydeki şehirlerde olduğu kadar yaygın değildir. Futbol çok oynanmamakta dolayısıyla şehirde eğlence konusunda bir duraklama dönemi yaşanmaktadır. Çalışmada Balıkesir ilinin folkloruna geniş yer ayrılmıştır. İlde söylenen masallar, yaşanan adetler, yapılan düğünler, okunan şiirler, ağızlardaki atasözleri üzerinde durulmaktadır.

Folklor araştırmacısı Ferruh Aksunar'ın katkılarıyla hazırlanan bölümde bazı eski adetlere de yer verilir. Bunlardan bir tanesi, ateşi söndürmenin iyi sayılmadığıdır. Ateşi söndüren kimse “Ödüm karardım, ocağım sönmesin” der. Ateşin su ile söndürülmesinin de doğru bulunmadığı çünkü ateşin de suyun da kutsal olduğu, bunu yapanın kendi ocağının söneceği inanın yaygın olduğu belirtilir. Çocuklara verilen isimlerde de genellikle geleneğe bağlı kalındığı ifade olunarak “Kız çocuklarına ekseriya Akgül, Pembegül, Gülsüm, Güllü, Döndü, Yıldız, Elif, Döne; erkek çocuklarına ise Durmuş, Dursun, Memiş, Arslan, Turgut, Kurban, Bayram, Yaşar, Doğan gibi isimler koyarlar” denilmektedir.⁵⁷⁹ Yine doğumla ilgili ilginç adetlerden de bahsedilir.

⁵⁷⁹Hüseyin Orak, *Türkiye Kılavuzu*, C.1, İstanbul, 1946, s. 462-463.

Çocuğun doğumu sonrası önce annesinin donuna sarıp yanına yatırdıklarını, başının altına da bir demir parçası, ekmek ve kuran, bazı yerlerde ise eşek nalı ve para koyarlar, etrafına da çörekotu serperler; lohusanın yanında kimse kalmadığı zaman da bekçilik etsin diye ayakucuna süpürge yerleştirirler, Halk inanışlarına dair de bilgiler aktarılır: Oda lambasını erkek yakarsa ev daima nur içinde kalır, bereketli olur; çocuğu yaşamayanlar doğum sonrası adı Mehmet olan yedi evden gümüş toplayıp küpe yapar ve kulağına takarsa, erkek ise yüzük yapıp parmağına takarsa o çocuk yaşar, gibi. Çalışmada Balıkesir yöresinin mahalli kıyafetleri de anlatılırken, folkloruna da yer verilir. Başlıca oyunlar olarak, güvende, Balıkesir zeybeği, Köroğlu, bengi olarak sıralanır ve hareket ve ahenk bakımından bu oyunların erkek yaradılışındaki taşkın ruhun raksla buluşması olarak nitelendirilir. Bu oyunların hususi kıyafetleri ve nasıl oynandığı da notalarıyla birlikte aktarılır.

Yine Balıkesir ilinin Akpınar eğlenceleri de uzun uzun anlatılır.⁵⁸⁰ Balıkesir manilerinden iki tanesi ve zeybek türküsü (notalarıyla) zikredilir. Maniler şöyledir:

1. Al halalım halında/ne olacak sonunda/çok delikanlı yanacak / şu kızların yolunda.
2. Karşıda durup durma/boynunu burup durma/nişanlısı yok gibi/bana kurulup durma.

Zeybek türküsünün sözleri de şöyledir:

1. Aman da yallah dağlar dağladı beni/ sürmeli gözlüm yallah/ gören ağladı beni/ aman da yallah eller ne derse desin/ sürmeli gözlüm yallah/ efkâr bağladı beni.
2. Aman da yallah zeytin yaprağın dökmez/ sürmeli gelin yallah/ muhabbet bizden gitmez/haydi de yallah bu gözler seni gördü/ sürmeli gözlüm yallah/başkasına hayretmez.⁵⁸¹

Çalışılan dönemde sözlü kültür ürünleri ve uygulamalı halk bilimi ürünleri hakkında iki derginin yaptığı çalışmalar önemli yer tutar. 1929-1932 yılları arasında kısa süreli bir yayın hayatı olan Gençleryolu Dergisinde sözlü kültür ürünlerinden masallar, fıkralar, maniler, kız-oğlan atışmaları, bilmeceler ve halkın günlük hayatında kullandığı kelimelerle ilgili çalışmalara yer verilmiştir. Bu konularda yazılar yazan yazarları; M. Eminittin Çeliköz, N. Zeki, Karaoğlu Şakir, Nihat ve Mehmed Gazali olarak sayabiliriz.

⁵⁸⁰Orak, A.g.e, s.463,466.

⁵⁸¹A.g.e, s.467,468.

Gazali aynı zamanda Türk Dil Kurumunun söz derlemeleri ve Arapça-Farsça kelimelere karşılık bulma çalışmaları kapsamında Balıkesir'den 1873 adet fişi Türk Dil Kurumuna göndermiştir. Yine Gençler Yolu Dergisinde doğum, sünnet, düğün ve ölüm ritüelleri, giyim-kuşam, sözlü kültür ürünleri, eğlenceler hakkında da detaylı bilgiler verilmektedir. Ayrıca Derginin 60.sayısında Ramazan ve Kurban Bayramı ile ilgili bayram öncesi hazırlıklarla, bayram günleri ve sonlarına dair uygulamalardan da bahsedilmektedir.⁵⁸² Balıkesir Halkevi yayını Kaynak Dergisi, dergide yayımlanan yazılar dışında kitap ve broşür çalışmaları da yapmıştır. Derginin konuyla ilgili; sözlü kültür ürünleri, gelenekler ve uygulamalı halk bilimleri ürünlerine dair başlıca yayınları şunlardır:

Balıkesir Doğum Görenekleri ve Çocuk, A. Osman, (Balıkesir, Vilayet Matbaası, 1935, 44 s.)

Balıkesir Halk Adet ve İnanmaları, Kemal Özer, (Balıkesir, Vilayet Matbaası, 1935, 48 s.)

Balıkesir ve Köylerinde Özel Görenek ve İnanmalar, Osman Balkır, (Balıkesir, Vilayet Matbaası, 1935, 78 s.)

Dil, Tarih, Folk Şubesi Yayını: Balıkesir'de Halk İnanmaları, Dr. Osman Balkır, (Balıkesir, Vilayet Matbaası, 1935, 3S. 2)

Atalar Sözü, Toplayan: Sabur Şahin, (Balıkesir il Matbaası, 1936, 128 s.)

Öz Ses ve Zevk Kaynaklarımız, Öğretmen Mustafa Salman, (Balıkesir İl Basımevi, 1937, 80 s.)

Öz Türkçe Adlar Abdi İbrahim Şevki (Balıkesir, Vilayet Matbaası, 1934, 56 s.)

Kaynak Dergisi ülkedeki Halkevlerinin yayınladığı dergiler içerisinde uzun soluklu ve verimli olan dergilerden biri olduğu için 1930 ve 40'lı yıllarda yayımlanan sayılarında çok sayıda masal, fabl, folklor, mani, bilmece, atasözleri, halk inanışları gibi konularda yazılara yer verdiği görülmektedir.⁵⁸³

⁵⁸²Nazmi, Alp, "Cumhuriyetin ilk Yıllarında Balıkesir'de Dil ve Ağız Çalışmalarına Genel Bir Bakış", *GAU Journal of Social and Applied Science* 3 (5), ss. 36-45

⁵⁸³Konuyla ilgili Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz.. Başak Tekdurmaz, *Balıkesir Halkevi Çalışmaları ve Kaynak Dergisi'nin Sistematik İndeksi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2004.

IV. BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE BALIKESİR'DE SİYASAL GELİŞMELER (1923-1960)

4.1. 1923-1938 Arasında Balıkesir'deki Siyasi Hayata Genel Bir Bakış:

Çalışmamızın konusu olan dönemde (1923-1960) Balıkesir'de yaşanan siyasi gelişmeleri anlamak için, öncelikle kısaca ilgili dönemdeki seçim sistemlerini ve ülkedeki siyasi ortamı ortaya koymak yararlı olacaktır. 1908 yılında başlayan II. Meşrutiyet uygulamaları kapsamında padişah tarafından meclisin tekrar açılması kabul edilmiştir. Ancak mevcut bir seçim kanunu bulunmaması nedeniyle, ilk Meclis-i Mebusan tarafından hazırlanan ancak yürürlüğe konma imkânı bulunamayan “İntihab-ı Mebusan Kanunu” padişah onayı ile yürürlüğe girmiş ve 1942 yılına kadar bu kanun yürürlükte kalmıştır.

1923 yılında 385 Sayılı Kanun, 1927 yılında 1079 Sayılı Kanun ve yine 1927 yılındaki 1112 Sayılı Kanun ile İntihab-ı Mebusan Kanununda bazı değişiklikler yapılsa da kanun 1942 yılındaki 4320 sayılı Mebus Seçim Kanunu'nun onaylanmasına kadar birçok değişikliğe uğrayarak yürürlükte kalmıştır.⁵⁸⁴ 1923-1946 yılları arasında yapılan; 1923, 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943 milletvekili seçimlerinde iki dereceli seçim sistemi uygulanmıştır. 1943'den önceki seçimler İntihab-ı Mebusan Kanununa, 1943 seçimleri ise 1942 yılında çıkarılan 4320 Sayılı Mebus Kanununa göre yapılmıştır. Bu kanun seçim sistemini değiştirmemiş ancak yeni düzenlemeler getirmiştir.

Dolayısıyla 1942 yılında çıkarılan 4320 Sayılı Mebus Kanunu Cumhuriyet Dönemi'nde çıkarılan ilk seçim kanunudur. İki dereceli ve mutlak çoğunluk yöntemine göre yapılan 1923 seçimlerini Halk Fırkası kazanmıştır. 5 Haziran 1946 tarihinde çıkarılan 4918 sayılı Kanun ile tek dereceli seçim sistemine geçilmiş, demokratik koşullarda serbest seçimlerin yapılmasına olanak sağlayan ilk Milletvekili Seçimi Kanunu ise 16 Şubat 1950'de çıkarılmıştır. 5545 Sayılı bu yasa, bir önceki 4918 sayılı yasada olduğu gibi, seçimlerin Liste Usulü Çoğunluk sistemiyle yapılmasını öngörmektedir.

⁵⁸⁴ Abdülkadir Özdemir, *Türkiye'de Çok Partili Dönemde Seçim Sistemleri ve Siyasal İstikrar*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2014.s.47.

Tablo.42 Çalışılan Dönemde Uygulanan Seçim Sistemleri

Seçim Sistemleri	Uygulandığı Seçimler
İki Dereceli Seçim Sistemi	1923, 1927, 1931, 1935, 1939, 1943 Seçimleri
Liste Usulü Çoğunluk	1946, 1950, 1954, 1957 Milletvekili Seçimleri

Kaynak: TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011, s.4.

Tablo.43 İlgili Dönemdeki Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemleri

Dönemi	Seçim Tarihi	Meclise Katılma Tarihi	Dönem Sonu
I	--	23 Nisan 1920	11 Ağustos 1923
II	Haziran-Temmuz 1923	11 Ağustos 1923	01 Kasım 1927
III	02 Eylül 1927	01 Kasım 1927	04 Mayıs 1931
IV	25 Nisan 1931	04 Mayıs 1931	01 Mart 1935
V	08 Şubat 1935	01 Mart 1935	03 Nisan 1939
VI	26 Mart 1939	03 Nisan 1939	08 Mart 1943
VII	28 Şubat 1943	08 Mayıs 1943	05 Ağustos 1946
VIII	21 Temmuz 1946	05 Ağustos 1946	22 Mayıs 1950
IX	14 Mayıs 1950	22 Mayıs 1950	14 Mayıs 1954
X	02 Mayıs 1954	14 Mayıs 1954	01 Kasım 1957
XI	27 Ekim 1957	01 Kasım 1957	27 Mayıs 1960

Kaynak: TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011, s.4.

Mustafa Kemal Paşa, Lozan Anlaşmasının imzalanmasıyla uluslararası meşruiyetini güçlendiren devletin yönetimini artık bir cemiyetle değil de kurulacak bir fırka ile yapmanın daha doğru olacağını düşünmüştür. Atatürk'ün Cumhuriyet Halk Fırkasını kurma girişimlerinin 1922 yılı sonu, 1923 yılı başında kafasında iyice şekillendiği görülmektedir. Mustafa Kemal Paşa 6 Aralık 1922'de Ankara'da Hâkimiyet-i Milliye, Yenigün ve Öğüt gazetelerinin muhabirlerine sonrasında ise 14 Ocak 1923'te İleri Gazetesi Başyazarı Celâl Nuri'ye çıkacağı bir seyahat esnasında oluşturmayı hedeflediği Halk Fırkası ile ilgili düşüncelerini içeren bazı açıklamalar yapmıştır.⁵⁸⁵

⁵⁸⁵ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri I-III*, C.II, ATAM Yay. Ankara 1997, s.51. Mustafa Kemal Paşanın Gazetecilere verdiği demecin ilgili kısmı şöyledir. “Milletimin, her sınıf halkında ve hatta âlemi İslam'ın en uzak köşelerinde beni ebediyen müftehir bırakacak surette gördüğüm teveccüh ve itimada kesbi liyakat etmek için en mütevazı bir ferdi millet sıfatıyla hayatımı, sonuna kadar vatan hayrına vakfeylemek emeliyle sulhun

Atatürk Balıkesir’i ilk defa ziyaretinde yani 7 Şubat 1923’te de halka yönelik olarak yaptığı konuşmalar sırasında, Halk Fırkası konusuna değinmiş, bu konudaki düşüncelerini ve amacını aktarma fırsatı bulmuştur. Mustafa Kemal Paşa bu hedefi gerçekleştirmek amacıyla 8 Nisan 1923 tarihinde, “Halk Fırkası” adında bir fırkanın kurulacağını bildiren ve kısaca “dokuz Umde” denilen seçim bildirisini, Müdafaa-i Hukuk Grubuna onaylatmış, 9 Eylül 1923 tarihinde de fırkanın kuruluşu tamamlanmıştır.

11 Eylül 1923 yılında yapılan seçimde fırkanın Genel Başkanlığına TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa ve Genel Sekreterliğine de Recep (Peker) getirilmişlerdir. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin CHF’na dönüşmesinden sonra ülke genelinde örgütlenmeye başlayan fırka Balıkesir vilayetinde de çalışmalarına başlamıştır. Yıllar içerisinde giderek yaygınlaşan CHF il örgütü Atatürk döneminin sonu olan 1938 yılında Balıkesir ilinde 12 kaza, 68 kamun, 839 Ocakta örgütlenmesini tamamlamıştır.⁵⁸⁶ Balıkesir özelinde ise çeşitli kaynaklardan CHP’nin Balıkesir’deki gelişimini takip etmek ve bu dönemdeki durumuyla ilgili bilgi almak mümkündür. Bu kaynaklarda sadece partinin il örgütlenmesi hakkında değil, ildeki siyasi durum ve mevcut oldukları durumlarda diğer partilerin durumundan da söz edilmektedir.

Bu kaynakları, partinin il yönetimiyle parti genel merkezi arasındaki yazışmalar, ilde teftiş yapmak üzere görevlendirilen parti müfettişlerinin genel merkeze sundukları raporlar, partinin il kongrelerinde tutulan tutanaklar vb. şeklinde saymak mümkündür. Bu belgelerden partinin ildeki genel durumunu, gayrimenkul cetvellerine bakarak partinin ildeki mülklerini, üye durumu ve sayısı gibi bazı bilgileri bulabilmek mümkündür. Örneğin 15 Aralık 1938’deki kongre tutanaklarının 24’ncü sayfasındaki bilgiye göre ilde partiye üye olan kişilerin sayısı iki yıl önce 36.435 iken 1739 kişi artarak 38.174 kişiye ulaşmıştır.⁵⁸⁷

istikrarını müteakip halkçılık esası üzerine müstenit ve Halk Fırkası namıyla siyasi bir fırka teşkil etmek niyetindeyim. Başka memleketlerde müteşekkil bu fırkaların programlarını gözden geçirmiş isem de, bunları tamamıyla memleket ve milletimizin hakiki ihtiyaçlarını tatmine kâfi bulmadım. Bu sebeple şimdiden böyle bir programın esaslarını tespit eylemek üzere bilcümle vatanperveranın, erbabı ilim ve fennin müzaheret ve müşareketine müracaatı vazife addeyledim.”

⁵⁸⁶ Aslı Altun, *Türkiye’de Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Örgütlenmesi*, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay 2006, s.120.

⁵⁸⁷ BCA.490-1-0-0./Cumhuriyet Halk Partisi, 16.12.1938, Yer Bilgisi: 201-794-5, Dosya Eki: 1.Büro.

Atatürk'ün hayatta olduğu dönemde siyasi ortamı daha demokratik hale getirmek ve çok partili hayata geçişi sağlamak amacıyla iki parti kurulmuştur. Bu partilerden ilki olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF), Cumhuriyet Halk Fırkası içinde güçlenen muhalefetin temsilcilerinden olan başta Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bey, Rauf Orbay ve Adnan Adıvar olmak üzere 32 milletvekilinin partiden istifa ederek, 17 Kasım 1924'de kurdukları bir partidir. Ancak siyasi muhalefet görevi üstlenen Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Takrir-i Sükûn Kanunu gereğince sadece yedi ay faaliyet gösterdikten sonra kapatılmıştır. Dolayısıyla çok partili bir siyasi yaşama geçme yolundaki bu ilk girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

İkinci girişim olan Serbest Cumhuriyet Fırkası ise 1930 yılında Fethi Bey tarafından kurulmuştur. Balıkesir'de SCF teşkilat çalışmalarının Fethi Bey'in Ege gezisinden önce başladığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde Balıkesir'deki çalışmalar konusunda Türk Dili Gazetesinde konunun günlerce gazetenin sayfalarında yer bulduğu görülmektedir. Gazeteye göre Balıkesir İl Teşkilatını kurma görevi SCF Genel Merkezi'nden Elazığ mebusu Nakittin Bey'e verilmiştir.⁵⁸⁸ SCF Balıkesir İl İdare Heyeti Şu kişilerden oluşmuştur. Başkan: Dr. Nefi Ethem Bey Kâtip: İbrahim Sururi Bey Üyeler: Barutçuzade Süleyman Efendi, Bozokzade Mehmet Efendi, Bezzaz Hafız Abdürrahim Efendi, Binbaşı Damadı Rifat Efendi, Hacı Eminzade Ahmet Efendi, Sürmeneli Ali Osman Efendi, Avukat Gürcü Tefvîk Bey, Balyalı Mustafa Çavuş, Vatan Eczanesi Sahibi Necmeddin Bey.⁵⁸⁹

SCF Balıkesir İl Teşkilat üyeleri, Trabzonlu Kangalzade Hacı Mustafa Efendi'nin mağazasının ikinci katını partinin merkezi olarak kiralamışlar ve çalışmalarına başlamışlardır. İbrahim Sururi Bey, o dönemlerde Balıkesir'de yayınlanan İstiklal Gazetesi'nin sahibi olup, Balıkesir'de kadınlar Şeyhi olarak bilinen şeyh Halil Efendi'nin oğludur. Partiye üye olan diğer kişilerin çoğunlukla esnaf olduğu görülmektedir. Burada İbrahim Sururi Bey üzerinde durmak gerekir. Bilindiği gibi Menemen Olayından sonra Örf-i İdare (sıkıyönetim) ilan edilen iki ilden birisi Manisa'nın yanında Balıkesir'dir. Menemen Divan-ı Harp Mahkemesinin yaptığı yargılamada Balıkesir'den tutuklanan SCF Balıkesir teşkilatının genel kâtibi İbrahim Sururi 6 ay hapis ve 75 lira para cezası almıştır.

⁵⁸⁸*Türk Dili Gazetesi*, 8 Eylül 1930.

⁵⁸⁹*Türk Dili Gazetesi*, 9 Eylül 1930.

İbrahim Sururi'nin SCF içerisinde iken yaptığı faaliyetlerin irticayı çağrıştırması ve bunun Türk Dili Gazetesinde sık sık dile getirilmiş olması mahkemece delil olarak kullanılmıştır.⁵⁹⁰ SCF lideri Fethi Okyar, çıktığı Ege gezisinde 11 Eylül 1930'da Balıkesir'de uğrayarak Balıkesir stadyumunda yoğun katılımlı bir miting düzenlemiştir. SCF Balıkesir'de hızlı bir şekilde teşkilatlanmıştır. Sadece şehir merkezinde değil aynı zamanda ilçelerde ve köylerde de teşkilatlanma çalışmaları yaptığı anlaşılmaktadır. CHF üyeleriyle SCF üyeleri arasında yaşanan tartışmalardan sonra SCF seçimlere katılmaktan vazgeçmiştir. Bilindiği gibi Serbest Cumhuriyet Fırkasının feshinden sonra Menemen olayı meydana gelmiştir. Olaydan sonra Örfi idare ilan edilen illerden birisi de Balıkesir'dir.

SCF'nin teşkilatlanmasında hiyerarşik bir yapılanma söz konusudur. Parti, köylerde “köy ocağı”, mahallerde “mahalle ocağı” nahiyelede “nahiye ocağı”, ilçelerde “kaza ocağı”, il merkezinde “vilayet ocağı” Şeklinde örgütlenmiştir.⁵⁹¹ Dolayısıyla 1923-1938 dönemi tek parti dönemi olarak yaşanmış, 1925 ve 1930 yıllarında demokratik ortamı iyileştirmek ve çok partili hayata geçmek için kurulan iki parti kapatılmak zorunda kalmıştır. Bu dönemde Balıkesir siyasi hayatının ülkedeki siyasi hayatla genel anlamda paralellik gösterdiği söylenebilir. 1938 yılına kadar ülkemizde beş seçim dönemi yaşanmıştır. Bu dönemde Balıkesir; ilk dönemde 6, 2.dönemde 8, 3 ve 4. dönemlerde 10 ve 5.seçim döneminde mecliste 12 milletvekiliyle temsil edilmiştir. Bu dönemde seçilen milletvekillerinin milli mücadelede etkin şekilde görev yapmış, kendi alanlarında önemli görevler icra etmiş, önemli isimlerden oluştuğu dikkat çekmektedir. Bu isimler arasında Kazım Özalp, Hacim Muhittin Çarıklı, Hasan Basri Çantay, Mehmet Vehbi Bolak, İsmail Hakkı Uzunçarşılı gibi bakanlık, meclis başkanlığı yapmış önemli asker ve siyasetçilerle bilim adamları ve idareciler öne çıkmaktadır.

⁵⁹⁰Konu hakkında detaylı bilgi için Bkz.. Ömer, Karakaş, Balıkesir'de Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Teşkilatlanması ve Belediye Seçimleri (1930), *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/5 Spring 2013, p.357-375.

⁵⁹¹Çetin Yetkin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, İstanbul, 1982, s.101.

Tablo.44 1.Dönem Karesi Milletvekilleri

Karesi (Balıkesir) C.H.F 1. Dönem Milletvekilleri 23 Nisan 1920 - 11 Ağustos 1923
1. Abdülğafur Efendi (İştın)
2. Hacim Muhittin Çarıklı[*]
3. Hasan Basri Çantay
4. İbrahim Cevdet Yörük
5. Kazım Özalp
6. Mehmet Vehbi Bolak

Kaynak:TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011 *Son Osmanlı Meclis-i Mebusan üyesidir.

Tablo.45 2.Dönem Karesi Milletvekilleri

Karesi (Balıkesir) C.H.F 2. Dönem Milletvekilleri 11 Ağustos 1923 - 01 Kasım 1927
1. Ahmet Süreyya Örgüevren
2. Şuuri Hoşafcı
3. Haydar Adil Müsteçaplıoğlu
4. Abdullah Hulusi Zarplı
5. Kâzım Özalp*
6. Mehmet Emir
7. Mehmet Vehbi Bolak
8. Osman Niyazi Burcu

Kaynak: TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011 *1.Dönem TBMM'ye Karesi milletvekili olarak giren Kâzım Özalp, 2.TBMM döneminde 30 Ekim 1923-22 Kasım 1924 tarihleri arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Milli Savunma Bakanı olmuştur. Bakanlık görevinin ardından 26 Kasım 1924 - 1 Mart 1935 yılları arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı görevini yürütmüştür.

Tablo.46 3.Dönem Balıkesir Milletvekilleri

Balıkesir C.H.P 3. Dönem Milletvekilleri 01 Kasım 1927 - 04 Mayıs 1931
1. Şuuri Hoşafcı
2. Emin İnan
3. Fahrettin Tiritoğlu
4. Hayrettin Karan
5. İsmail Hakkı Uzunçarşılı
6. Kâzım Özalp
7. Mehmet Ülkü
8. Mehmet Emir
9. Osman Niyazi Burcu
10. Mehmet Sadık Deniz

Kaynak: TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011

Tablo.47 4.Dönem Balıkesir Milletvekilleri

Balıkesir C.H.P 4. Dönem Milletvekilleri 04 Mayıs 1931 - 01 Mart 1935
1. Kâzım Özalp
2. İsmail Hakkı Uzunçarşılı
3. Hacim Muhittin Çarıklı
4. İbrahim Cevdet Yörük
5. Enver Adakan
6. Şuuri Hoşafcı
7. Mehmet Emir
8. Muzaffer Akpınar
9. Pertev Etçioğlu
10. Ahmet Vasfi Şenözen

Kaynak: TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011

Tablo.48 5. Dönem Balıkesir Milletvekilleri

Balıkesir C.H.P 5. Dönem Milletvekilleri 01 Mart 1935 - 03 Nisan 1939
1. Kâzım Özalp
2. İsmail Hakkı Uzunçarşılı
3. Hacim Muhittin Çarıklı
4. Mehmet Emir
5. Cemal Esener
6. Sabiha Gökçül Erbay
7. Hayrettin Karan
8. Ahmet Süreyya Örgüevren
9. Enver Adakan
10. Rahmi Selçuk
11. Hasan Vasıf Somyürek
12. Osman Niyazi Burcu

Kaynak: TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011

Tablo.49 6. Dönem Balıkesir Milletvekilleri

Balıkesir C.H.P 6. Dönem Milletvekilleri 03 Nisan 1939 - 08 Mart 1943
1. Kazım Fikri Özalp
2. İsmail Hakkı Uzunçarşılı
3. Hacim Muhittin Çarıklı
4. Mehmet Emir
5. Hayrettin Karan
6. Muzaffer Akpınar
7. Rahmi Selçuk
8. Fevzi Sözen
9. Hilmi Şeremetli
10. Fahrettin Tiritioğlu
11. Yahya Sezai Uzay
12. Osman Niyazi Burcu

Kaynak: TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011

4.2. 1938-1950 Arası Siyasi Dönem:

Bu dönemde Balıkesir özelindeki siyasi durumunu ortaya koymadan önce bu dönemde ülkedeki genel siyasi duruma kısaca değinmek faydalı olacaktır. Bilindiği gibi bu dönem tek parti döneminin büyük bölümünde devam ettiği bir dönemdir. Dönem boyunca iki önemli siyasi kişilik CHP ve ülke siyasetinin şekillenmesinde temel rolü oynamışlardır. Bunlardan biri 1923'ten 1938'e kadar Cumhurbaşkanlığı yapmış olan Gazi Mustafa Kemal Atatürk diğeri ise onun ölümü üzerine önce Cumhurbaşkanı sonra CHP'nin değişmez genel başkanı olan İsmet İnönü'dür. İsmet İnönü 26 Aralık 1938'de yapılan CHP 3. Büyük Kurultayında değişmez genel başkan ve milli şef olarak ilan edildikten sonra Atatürk döneminin uygulamalarının devam edeceğini ilan ederek uzun yıllar boyunca bu görevine devam etmiştir.

Bu dönem savaş yıllarının getirdiği olumsuz koşulların da etkisiyle 1940'lı yılların ortalarına doğru parti içinde muhalefet hareketlerinin yavaş yavaş şekillenmeye başladığı bir dönem olmuştur. İkinci Dünya Savaşından sonra çok partili döneme geçişle birlikte çok sayıda parti kurulmuş, bu partiler ülkede örgütlenmelerine paralel olarak Balıkesir'de de örgütlenmelerini tamamlamışlardır. Çok partili hayata geçişten sonra bu partiler içerisinde örgütlenmesini en hızlı, geniş ve en çok katılım sağlayarak başaran parti Demokrat Parti olmuştur. Bunun nedeni daha önce çok partili hayata geçişin ikinci denemesinde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkasının kısa ömrüne rağmen Balıkesir'de bir teşkilatlanmayı başarabilmiş ve şehirde taban da bulabilmiş olmasıdır.

Dolayısıyla partinin kapanmasından sonraki sürecin sonunda bu teşkilatın büyük çoğunluğu yeni kurulan DP'nin temel kadrosunu oluşturmuştur. Bu nedenle DP'nin iktidar olduğu 1950 yılından, iktidardan düştüğü 1960 yılına kadar geçen sürede Balıkesir DP'nin en güçlü olduğu şehirlerden biri olmuştur. Bunun Balıkesir'e siyasi yansımaları bu 10 yıllık süreçte; meclis başkanı ve birden çok bakanlıkta, birkaç Balıkesirli vekilin bakan olarak DP hükümetlerinde görev yapmasından anlamak mümkündür. Ayrıca bu dönemde CHP Balıkesir müfettişlerinin Balıkesir bölgesi raporlarında hem Nuri Demirağ'ın hem de Celal Bayar'ın partileri hakkında da değerlendirmeler yapılmıştır. Örneğin Balıkesir Bölgesi müfettişi Gümüşhane Milletvekili Recai Güreli 23 Ocak 1946 tarihli raporunu parti yönetimine sunduğunda Nuri Demirağ ve Celal Bayar partilerini kurmuş durumdadır.

Recai Güreli Nuri Demirağ'ın partisine katılanların aydın zümreden ve aklı başında kişilerden olmadığını ve partiye katılacak olanların takip edilmesinin yararlı olacağını belirtmiştir. Celal Bayar Partisi ise bazı tüccar, madenci, bankacılar arasında iyi karşılanmıştır. Ancak esas durum parti programı yayınlandıktan sonra, bu partiye katılan kimselerin kimlikleri ortaya çıkınca anlaşılabilecektir. Güreli ortada dolaşan söylentilerden oluştuğunu belirttiği kanaate göre bazı vekillerin bu partiye katılabileceğini düşündüğünü belirtmiştir.⁵⁹²

Tablo.50 7. Dönem Balıkesir Milletvekilleri

Balıkesir C.H.P 7. Dönem Milletvekilleri 08 Mayıs 1943 - 05 Ağustos 1946
1. Kâzım Özalp
2. Yahya Sezai Uzay
3. Hacim Muhittin Çarıklı
4. İsmail Hakkı Uzunçarşılı
5. Mehmet Emir
6. Muzaffer Akpınar
7. Hulusi Küçükler
8. Hayrettin Karan
9. Osman Niyazi Burcu
10. Mehmet Hikmet Onat
11. Pertev Etçioğlu
12. Ahmet Süreyya Örgüevren
13. Fahrettin Tiritioğlu

Kaynak: TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011

Tablo.51 8. Dönem Balıkesir Milletvekilleri

Balıkesir C.H.P 8. Dönem Milletvekilleri 05 Ağustos 1946 - 22 Mayıs 1950
1. Kâzım Özalp
2. İzzettin Çalışlar
3. Hacim Muhittin Çarıklı
4. İsmail Hakkı Uzunçarşılı
5. Abdi Ağabeyoğlu
6. Muzaffer Akpınar
7. Esat Altan
8. Fuat Bilal
9. Osman Niyazi Burcu
10. Eminittin Çeliköz
11. Pertev Etçioğlu
12. Ahmet Süreyya Örgüevren
13. Hilmi Şeremetli
14. Fahrettin Tiritioğlu

Kaynak: TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011.

⁵⁹² BCA. 490-1-0-0, 26.01.1946, Yer Bilgisi: Kutu: 574, Gömlek: 406, Sıra: 1.

4.3. DP'nin Balıkesir'de Örgütlenmesi ve 1950-1960 DP Dönemi:

1946 yılında tek dereceli seçim sisteminin kabulü ve seçimlerin bir günde yapılıp bitirilmesi uygulamalarına başlanmış, 21.02.1950 tarih ve 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanununun 1. maddesi ile gizli oy-açık sayım ilkesi benimsenmiş ve DP'nin bu konudaki sert muhalefetine önüne geçilmiştir. Belirtilen yasa, seçim kurullarının başına yargıçların getirilmesine, seçimlere ilişkin işlemleri yapacak ve uyuşmazlıkları çözecek bir Yüksek Seçim Kurulu kurulmasına da imkân tanımıştır. Sonunda 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerde DP en yüksek oyu alarak iktidarı kazanmış, CHP ikinci parti durumuna düşmüştür.

Seçimlerde DP %54, CHP %41 oy almıştır. Dolayısıyla iki parti arasında oy oranı bakımından vekillik sayılarındaki dağılıma bakarak büyük bir fark olduğu söylenemez. Ancak dönemin basit çoğunluk esasına dayanan seçim sisteminin bir sonucu olarak CHP 478 milletvekilliğinden yalnızca 69'unu kazanabilmiştir ki bu da TBMM'deki sandalye sayısının ancak %14'üdür. Buna karşılık DP'nin kazandığı milletvekilliği sayısı, 408'dir. Millet Partisi ise ancak bir milletvekilliği kazanmıştır. DP'nin iktidar partisi olarak girdiği ilk seçimler olan 1954 seçimleri DP iktidarının siyaseten ulaştığı en yüksek nokta olmuştur.

Bir önceki dönemde sağlanan ekonomik gelişmenin de etkisiyle, DP 1950 seçimlerindeki başarısını da geçen bir seçim sonucu elde etmiştir. DP bu seçimde oyların %56,6'sını alarak, seçim sistemi olarak kullanılan çoğunluk sisteminin de etkisiyle, 503 milletvekilliği elde etmiştir. Bu sayı meclis üye tamsayısının % 90'ını geçmesi itibarıyla DP'nin mecliste elini çok güçlendirmiştir. Seçimlerde Sadece Kırşehir Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne oy verirken; CHP Malatya, Sinop ve Kars'ta aldığı oylarla, 31 milletvekilini meclise sokabilmiştir. Diğer illerdeki seçimler DP'nin üstünlüğüyle sonuçlanmıştır.⁵⁹³ 7053 sayılı yasaya rağmen, 1957 Seçimlerinin sonuçları DP'ye bir uyarı niteliği taşımaktadır. Çünkü DP oylarında bir önceki seçimlere göre önemli bir düşüş olmuş; 1950'den beri ilk kez muhalif partilerin oyları toplamı, DP oylarını geçmiştir.

⁵⁹³Erol Tuncer, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler*, (1877-1999), 1.Bs. , Ankara, TESAV Yayınları, 2002, s. 322.

DP %47,3 oy alırken, muhalefet partilerinden CHP %41,1, CMP %7,1, HP ise %3,8 oranında oy almıştır. Mevcut çoğunluk sisteminin etkisiyle DP yine de 419 milletvekilliği elde etmişse de, CHP'nin milletvekili sayısı da bir önceki döneme göre yaklaşık altı kat artarak 178'e çıkmıştır. Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) ve HP 4'er milletvekilliği kazanmıştır. CHP'nin oylarında ise kayda değer bir artış olduğu görülmektedir.⁵⁹⁴ DP'nin Kuruluşu yeni bir muhalefet partisinin getirdiği heyecanın etkisiyle bazılarınca diğer yerlerde olduğu gibi Balıkesir'de de memnuniyetle karşılanmıştır. Yeni oluşan bu hareketin nasıl doğduğu, kimlerden oluştuğu ve neler yapmak istediği gibi konularda vatandaş bilgilendirmek adına Balıkesir basınında pek çok yazı yazılmış, konuyla ilgili haberler yapılmıştır. Döneme ait siyasi gelişmeleri ve partilerin kendi aralarındaki mücadeleleri, o dönemin Balıkesir gazetelerinden CHP'ye yakın çizgisiyle bilinen Türk Dili ve DP yanlısı Balıkesir Postasından takip etmek mümkündür. Doğal olarak Balıkesir Postası, partiye yakın olmasının da etkisiyle DP'nin kuruluşu ve siyasi hayata girişi, örgütlenmesi ve adaylar hakkında birçok yazı ve habere yer vermesiyle öne çıkmaktadır. DP lehine kamuoyu oluşturmak için Balıkesir basınının önemli isimlerinden, gazetenin neşriyat müdürü ve başyazarı Selahattin Baskan tarafından yazılan, "DP Nasıl Doğdu?" başlıklı yazı bunlara en güzel örnektir.⁵⁹⁵

Birkaç bölüm halinde yayımlanan makalede, İkinci Dünya Savaşı ortamında Türkiye'de tek parti rejiminin daha da sağlamlaştığı, dünyayı çok büyük şekilde etkisi altına alan savaşın Türkiye'nin sınırlarını da çevrelediği ifade edilmiştir. Dolayısıyla Baskan'ın bakış açısına göre millî davalar bu nedenle halledilememiş ve ülke sınırlarına kadar gelen bu tehlike karşısında Türk demokrasisi olgunlaşmamıştır. Balıkesir'deki DP il teşkilatı 7 Ocak 1946 tarihinde DP'nin kurulmasından kısa süre sonra 23 Nisan 1946 günü kurulmuştur. DP bazı Ege şehirlerinde il teşkilatı kurması için eski Manisa Milletvekili Hüsnü Yaman'ı görevlendirmiştir. Yaman bu talimat üzerine DP teşkilatını kurmak üzere şehre gelmiştir.⁵⁹⁶ DP Balıkesir'de 22 Nisan 1946 tarihinde il müteşebbis Heyeti'ni kurarak resmen faaliyete başlamıştır.

⁵⁹⁴Tuncer, A.g.e. s.323.

⁵⁹⁵*Balıkesir Postası*, Selahattin Baskan "Demokrat Parti Nasıl Doğdu?", No:1055, 25 Nisan 1946.

⁵⁹⁶*Balıkesir Postası*, "Demokrat Parti" 30 Nisan 1946, s.1. Balıkesir merkez ilçe müteşebbis heyeti şöyledir; Esat Budakoğlu (Avukat, Baro başkanı), Ahmet Kocanyıkoğlu (Çiftçi), Sadri Aktarmalı (Manifaturacı), Vacip Kutman (Manifaturacı), İsmail İlşekerci (Şekerçi), Ali Radop (Bakkal), Zühtü Özmelek (Aktar). İl Başkanı olarak Esat Budakoğlu seçilmiştir.

Teşkilatlanma çalışmaları Hüsnü Yaman başkanlığında yürütülmüş ve tamamlanmıştır. Balıkesir İl Müteşebbis Heyeti şu isimlerin öncülüde oluşmuştur: Balıkesir Postası Neşriyat Müdürü Sıtkı Yırcalı, Avukat Esat Budakoğlu, Balıkesir Postasının sahibi ve matbaacı Selahattin Baskan Teşkilat Başkanı olarak ise Sıtkı Yırcalı görevlendirilmiştir.⁵⁹⁷ Dönemin gazeteleri incelendiğinde seçim propagandası sürecindeki dönem oldukça çekişmeli ve tartışmalı geçtiği görülmektedir. Balıkesir Postası Gazetesine göre DP kurulduktan sonra CHP vatandaşlara kendi partilerine üye olmaları yönünde baskı uygulamaktadır.⁵⁹⁸

DP merkez ilçenin yanında diğer ilçelerde de faaliyet göstermek üzere müteşebbis heyetlerini 29 Nisan 1946'dan itibaren örgütleyerek faaliyete geçirmiştir. Bu şekilde partinin örgütlenmesinin il geneline yayılması hedeflenmiştir.⁵⁹⁹ 1943 yılında yapılan Milletvekili seçimlerinin 4 yıllık süresi 1947 yılında dolduğu için normal şartlar altında 1946 yılında yalnızca belediye seçimleri planlı olarak yapılacaktır. Ancak CHP yöneticileri belediye seçimlerinin ardından bir genel seçim yapmayı ve milletvekili seçimlerini öne çekmeyi daha uygun bulmuşlardır.

Bu amaçla önce Eylüldeki yerel seçimlerin 26 Mayıs 1946'da yapılması, hemen ardından da 1947'deki milletvekili seçimlerinin de 21 Temmuz 1946'da yapılması kararlaştırılmıştır.⁶⁰⁰ Doğal olarak seçimlerin öne çekilmesine kanuni dayanak oluşturmak için çıkarılan Belediye Seçim Kanunu'nun TBMM'de kabul edilmesi ve seçimlerin erkene alınması Meclis'te çetin müzakerelere neden olmuştur. Adnan Menderes, Emin Sazak, Refik Koraltan gibi isimler bu kanuna karşı çıkmışlar ve kanunun demokratik olmadığını ifade etmişlerdir. Bu isimlere göre, çıkarılan kanun "İnönü'nün açılış nutkunun ruhuna da aykırıdır. Adnan Menderes belediye seçimlerinin Eylül ayından Mayıs ayına alınmasında bir fiilî hukukî sebebin bulunmadığını belirterek bu uygulamanın ülkede yeni inkişaf eden demokratik zihniyete uygun olmadığını belirtmiştir.⁶⁰¹

⁵⁹⁷ *Balıkesir Postası Gazetesi*, Selahattin Baskan, "Demokrat Parti Nasıl Doğdu?", 25 Nisan 1946, S.1055, *Balıkesir Postası Gazetesi*, 23 Nisan 1946, S.1053.

⁵⁹⁸ *Balıkesir Postası Gazetesi*, 25 Nisan 1946, S.1055.

⁵⁹⁹ *Balıkesir Postası Gazetesi*, 30 Nisan 1946, S.1059.

⁶⁰⁰ Şerafettin Turan, *Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938- 14 Mayıs 1950)*, *Türk Devrim Tarihi*, s.227,228.

⁶⁰¹ *Balıkesir Postası Gazetesi*, 1 Mayıs 1946, S.1060.

Çünkü yeni kurulan DP belediye seçimlerinin yapıldığı Mayıs ayında Balıkesir'in de dâhil olduğu henüz 18 ilde faaliyettedir.⁶⁰² Tüm bu şartlar nedeniyle DP belediye seçimlerine katılmamaya karar verdiğini açıklamıştır.⁶⁰³ Ancak DP, milletvekilliği seçimlerine katılmış ve Balıkesir'de de bir seçim hazırlığı ve çalışması yapmıştır. Bu kapsamda 1946 milletvekili seçimi için 22 Haziran 1946 tarihine kadar, il seçim kurumlarına adayların bildirilmesi tebliğ edilmiştir.⁶⁰⁴ Hüsnü Yaman Balıkesir'de teşkilatlanma çalışmaları yaparken Balıkesir Postası Gazetesine bir beyanat vermiştir.

Bu beyanatta “ Ege Bölgesinde ve Balıkesir’de DP’nin tutumu nasıldır?” sorusuna verdiği cevap Balıkesir şehrine DP yöneticilerinin verdiği önem ve değeri göstermesi açısından dikkat çekicidir. Yaman beyanatında bu değeri aşağıdaki cümlelerinde şöyle ifade etmiştir.

*“Evvelce İzmir’de bir yerde (Yeni Asır) da yaptığım demeçte kısaca arz edebildiğim gibi tekrar edeyim: Balıkesir birçok bakımlardan olduğu kadar partimiz bakımından da Ege bölgesinin “bir çoban yıldızı gibi” parlak ve eşsiz kalacaktır. Buraları Türk çocuklarının, il içinde yaşayan bütün vatandaşların benlik kaynağı olduğuna iman etmişimdir...”*⁶⁰⁵

DP’nin Balıkesir’deki teşkilatlanma çalışmaları ve yöneticileri hakkında yerel gazetelerden ve olayın tanığı olan kişilerin hatıratlarından bilgi edinmek mümkündür. DP Balıkesir İl teşkilatının kurulması sırasında yaşanan gelişmelere 30 Nisan 1946 tarihli Türk Dili Gazetesindeki bir haberde geniş yer verilmiştir. Ayrıca bu konu hakkında yazılmış bir tez ve bir araştırma eserinde de konuyla ilgili detaylı bilgiler vardır.⁶⁰⁶ Balıkesir’de DP’nin kurulmasına dair en önemli ve kapsamlı bilgiler Sırrı Yırcalı’nın anılarında yer almaktadır. Sırrı Yırcalı’nın eşi Müşerref Yırcalı Balıkesir’in önde gelen isimlerinden Muharrem Hasbi Koray’ın kızıdır.

⁶⁰² Balıkesir Postası Gazetesi, 8 Mayıs 1946, S.1065.

⁶⁰³ Balıkesir Postası Gazetesi, 9 Mayıs 1946, S.1066.

⁶⁰⁴ Türk Dili Gazetesi, 13 Haziran 1946, S. 4474.

⁶⁰⁵ Balıkesir Postası, “Demokrat Parti kurucularından eski Manisa Milletvekili Hüsnü Yaman gazetemize beyanatta bulundu” 23 Nisan 1946, s.1.

⁶⁰⁶ Türk Dili Gazetesi, 23 Nisan 1946, Bkz.. Sıtkı Şeremetli, 1946-1960 İktidardan İhtilale Balıkesir’de Demokrat Parti Hareketi, Liva Yayınevi, Balıkesir, 2006, Bkz.. Fatma Aydın, “Demokrat Parti İktidarı Uygulamalarının Bir Taşra Kenti Basınına Yansımaları: Balıkesir Örneği (1950-1960)”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Balıkesir, 2014.

Sırtı Yırcalı, DP'nin ildeki teşkilatlanmasıyla ilgili olarak kayınpederi Muharrem Hasbi Koray'ın bu çalışmalara dâhil olduğunu ve bu konuyla ilgili çalışmalar yaptığını belirtmiştir.”

DP'nin kuruluş çalışmaları ülke genelinde devam ederken Celal Bayar Bey'den kayınpederim Muharrem Hasbi Koray Bey'e bir mektup geldi. Muharrem Hasbi Koray Bey Balıkesir'de gerçekten büyük bir sanayici İşadamı idi. Sadece Balıkesir'de değil tüm Türkiye'de çok az sayıda sanayici ve iş adamının bulunduğu böyle bir dönemde Muharrem Hasbi Koray Beyin Balıkesir'de Mustafa Kemalpaşa'da ve Trakya'da un fabrikaları bulunuyordu. Bu mektubu birlikte okuduk. Mektupta Celal Bayar Bey Türkiye genelinde DP isimli yeni bir parti kurma çalışmasını başlattıklarını, Balıkesir'de bu partinin kuruluş ve örgütlenme çalışmaları için kendisinin görev almasını ve yardımcı olmasını rica ediyordu.

Muharrem Hasbi Bey, Celal Bayar'a yazdığı cevabi mektubunda yaşının ilerlemiş olması ve işinin yoğunluğundan dolayı bu görevi üstlenemeyeceğini ifade etmiş, ancak bu işi yapabileceğini düşündüğü isimler önermiştir. *“Ama Balıkesir'de bu görevi üstlenebilecek genç, dürüst, namuslu evlatlarımız vardır. Ben size bu isimleri tavsiye edeyim, siz bu isimlerle irtibata geçip Balıkesir'de çalışmalarınızı onlarla sürdürün!*

Muharrem Hasbi Koray Beyin önerdiği isimler arasında Sıtkı Yırcalı, Esat Budakoğlu, İsmail İlşekerci vb. gibi isimler bulunmaktadır. Bu isimler daha önce CHP içinde siyasi faaliyette bulunan genç insanlardır. Sıtkı Yırcalı kendi siyasi geçmişini anlatırken Balıkesir'de gazete çıkarttığı ve avukatlık stajını yaptığı sırada aktif olarak siyasetin içine girdiğini belirtmektedir. İl yönetiminde bir diğer önemli isim Esat Budakoğlu'dur. DP'nin Balıkesir'deki teşkilatlanmasında, şehrin tanınan, bilinen isimlerinin olması teşkilatlanmayı hızlandırmıştır. Balıkesir'de Yırcalı ailesi gibi İttihat ve Terakkiden itibaren siyasette yer alan aileler DP'nin Balıkesir kadrosunda da görev üstlenmişlerdir. Yırcalı Ailesi başta olmak üzere, bilinen, tanınan ve etkili isimlerin yeni kurulan partide görev alması Balıkesir'deki kuruluş çalışmaları sırasında yerel halk arasında DP'ye sempati duyulmasına sebep olmuştur. Balıkesir DP Merkez İlçe teşkilatının ardından Balıkesir'in bütün ilçelerinde de teşkilatlanmaya gidilmiş ve Balıkesir'de bütün ilçelerdeki teşkilatlanmasıyla birlikte 1946 seçimlerine girmiştir.

1946 seçimleri, olaysız geçmesine rağmen, seçim öncesindeki bazı olaylar ve seçim sırasında da oyun kullanılma şekli, oy tasnifi ve sayımındaki usul, eleştiri konusu olmuştur. 1946 seçimlerinin ardından 29 Temmuzda Balıkesir Cumhuriyet meydanında büyük bir protesto toplantısı düzenlemiştir. Bu toplantıda seçim sonuçları eleştirilmiştir. Balıkesir Postası Gazetesinde yayınlanan “Biz Bunları Seçmedik” başlıklı yazıya göre, toplantıya katılanlar hep bir ağızdan “biz bunları seçmedik” diye bağırarak, seçimlerde yolsuzluk ve kanunsuzluk yapıldığını iddia ederek bu durumu protesto etmiştir. Seçim sonrasında açıklanan sonuçlar karşısında bu tepkiler daha da artmış, seçimler ve CHP meydanlarda protesto edilmiştir.

DP 1946 seçimlerinde yakaladığı bu rüzgârı iyi değerlendirerek 1950 seçimlerine kadar iyi bir hazırlık sürecine geçirmiş ve bu süreçten başarıyla çıkmıştır. Bu olaydan da anlaşıldığı gibi halkın çok partili siyasi hayata geçişe ilgisi ve merakı oldukça yüksek olmakla beraber, seçim sonuçlarına itirazının yüksek olmasından Balıkesir’in ülkenin siyasi hayatında önemli bir kent olma özelliği ortaya çıkmıştır. Bu durumun tezahürü 1950 ‘deki seçim sonrasında göreve gelen DP iktidarında Balıkesir Milletvekillerine verilen bakanlık, meclis ikinci başkanlığı gibi görevlerle açıkça görülmüştür.

Tablo.52 1923-1957 Arası Balıkesir Seçmen ve Vekil Mevcut Çizelgeleri⁶⁰⁷

TEK PARTİ DÖNEMİNDE BALIKESİR’İN ÇIKARDIĞI MİLLETVEKİLİ SAYISI 1923-1943						
YIL	1923	1927	1931	1935	1939	1943
SAYI	8	10	10	12	12	13

SİYASİ PARTİ VE BAĞIMSIZLARA GÖRE BALIKESİR MİLLETVEKİLİ SAYISI 1946			
TOPLAM	CHP	DP	BAĞIMSIZ
13	13	--	---

SİYASİ PARTİ VE BAĞIMSIZLARA GÖRE BALIKESİR MİLLETVEKİLİ SAYISI 1950				
TOPLAM	CHP	DP	MİLLET PARTİSİ	BAĞIMSIZ
13	--	13	--	--

⁶⁰⁷ 1923-1957 Yılları arası seçim dönemlerinde Balıkesir İlinin çıkardığı vekil ve seçimde oy kullanan seçmen sayılarına ait çizelgeler tarafımdan oluşturulmuştur. 1946 yılına kadar seçimler tek partili sisteme göre yapıldığından seçmen sayıları gerçek anlamda seçimlerin yapılmaya başlandığı 1950 seçimlerinden itibaren verilmiştir.

SİYASİ PARTİ VE BAĞIMSIZLARA GÖRE BALIKESİR MİLLETVEKİLİ SAYISI 1954				
TOPLAM	CHP	CMP	DP	BAĞIMSIZ
14	--	--	14	--

SİYASİ PARTİ VE BAĞIMSIZLARA GÖRE BALIKESİR MİLLETVEKİLİ SAYISI 1957				
TOPLAM	CHP	CMP	DP	HÜRRİYET PARTİSİ
15	--	--	15	--

SEÇİM YILI	1950	1954	1957
KAYITLI SEÇMEN SAYISI	263840	292528	334690
OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI	245628	263406	267368
KATILIM ORANI %	93.1	90.0	79.9
GEÇERLİ OY SAYISI	--	--	--
MİLLETVEKİLİ SAYISI	13	14	15

Kaynak: TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011

Tablo.53 Siyasi Parti ve Bağımsızlara Göre Oy Dağılımı Çizelgeleri⁶⁰⁸

A. ALINAN OY

B. OY ORANI

C. MV. SAYISI

SİYASİ PARTİ	A. ALINAN OY B. OY ORANI C. MV. SAYISI	1950	1954	1957
CUMHURİYET HALK PARTİSİ	A	100.680	91.329	92.053
	B	41.5	35	35,1
	C	--	--	--

⁶⁰⁸ Tablolar 1950-1960 yılları arasında yapılan seçim sonuçları esas alınarak tarafımdan oluşturulmuştur.

SİYASİ PARTİ	A. ALINAN OY B. OY ORANI C. MV. SAYISI	1950	1954	1957
DEMOKRAT PARTİ	A	142.239	163.152	143.724
	B	58.6	62.6	54.7
	C	13	14	15

SİYASİ PARTİ	A. ALINAN OY B. OY ORANI C. MV. SAYISI	1950	1954	1957
C.M.P	A	--	7.282	4.266
	B	--	2.4	1.6
	C	--	--	--

SİYASİ PARTİ	A. ALINAN OY B. OY ORANI C. MV. SAYISI	1950	1954	1957
HÜRRİYET PARTİSİ	A	--	--	22.561
	B	--	--	8.6
	C	--	--	--

SİYASİ PARTİ	A. ALINAN OY B. OY ORANI C. MV. SAYISI	1950	1954	1957
BAĞIMSIZLAR	A	--	1162	--
	B	--	0	--
	C	--	--	--

Kaynak: TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011

Tablo.54 9. Dönem Balıkesir Milletvekilleri

Balıkesir DP 9. Dönem Milletvekilleri 22 Mayıs 1950 - 14 Mayıs 1954
1. Vacit Asena
2. Selahattin Başkan
3. Ali Enver Güreli
4. Esat Budakoğlu
5. Muzaffer Emiroğlu
6. İbrahim Sıtkı Yırcalı
7. Müfit Erkuyumcu
8. Mücteba Iştın
9. Ali Fahri İşeri
10. Arif Kalıpsızozlu
11. Ahmet Kocabıyıkolu
12. Yahya Pelvan
13. Muharrem Esir Tunçay

Kaynak: TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011

Tablo.55 10. Dönem Balıkesir Milletvekilleri

Balıkesir DP 10. Dönem Milletvekilleri 14 Mayıs 1954 - 01 Kasım 1957
1. Vacit Asena
2. Ali Enver Güreli
3. Esat Budakoğlu
4. Mekki Sait Esen
5. Mücteba Iştın
6. Halil İmre
7. Arif Kalıpsızozlu
8. Ahmet Karagür
9. Ahmet Kocabıyıkolu
10. Yahya Pelvan
11. Haluk Timurtaş
12. Muharrem Esir Tunçay
13. Sırrı Yırcalı
14. İbrahim Sıtkı Yırcalı

Kaynak: TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011

Tablo.56 11. Dönem Balıkesir Milletvekilleri

Balıkesir DP 11. Dönem Milletvekilleri 01 Kasım 1957 - 27 Mayıs 1960
1. Vacit Asena
2. Esat Budakoğlu
3. Muzaffer Emiroğlu
4. Mekki Sait Esen
5. Mücteba Iştın
6. Ali İleri
7. Halil İmre
8. Arif Kalıpsızozğlu
9. Ahmet Kocabıyıkoglu
10. Faik Ocak
11. Fuat Onat
12. Haluk Timurtaş
13. Muharrem Esir Tunçay
14. Sırrı Yırcalı
15. İbrahim Sıtkı Yırcalı

Kaynak: TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011.

4.4. Atatürk'ün Balıkesir Ziyaretleri:

Gazi Mustafa Kemal Paşa Balıkesir'i toplam yedi defa ziyaret etmiştir. Sekizinci ziyaret girişimi ne yazık ki sağlık problemleri nedeniyle yarım kalmıştır. Bu ziyaret Atatürk'ün yoğun sağlık sorunlarıyla boğuştuğu bir dönemde 24 Haziran 1938'de Erdek'e gelmesine rağmen karaya inmeden halkı selamlamasıyla son bulmuştur. Atatürk'ün Balıkesir'i ziyaretleri ile ilgili detaylı çalışmalar yapılmıştır.⁶⁰⁹ Bu yüzden Atatürk'ün Balıkesir'i ziyaretleriyle ilgili bilgileri bu başlık altında genel ve kısa bir özet halinde verilmiştir. Atatürk'ün Balıkesir'e ilk ziyareti milli mücadelenin kazanılmasından hemen sonra Lozan'daki müzakere süreci devam ederken 6 Şubat 1923 de gerçekleşmiştir. Bu ziyaret esnasındaki vuku bulan iki gelişme bu gezinin cumhuriyet tarihimizde önemli yer tutmasını sağlayacak türdendir. Bunlardan ilki Atatürk'ün ziyarete yanında daha bir hafta önce evlendiği Latife hanımla çıkması, diğeri de Atatürk'ün Paşa camisinde verdiği hutbeyle, bir camide ilk ve tek hutbeyi irat ettiği bir ziyaret olmasıdır.

⁶⁰⁹Recep, Arslan, "Atatürk'ün Balıkesir Ziyaretleri", *Belgi Dergisi*, C.2, S.18, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2019/II, ss.1281-1300.

Gazi Mustafa Kemal Paşa Latife Hanımla 29 Ocak 1923'te yaptığı evliliğin hemen ardından çıktığı yurt gezisi kapsamında Balıkesir'e de uzun bir gezi düzenledi. Bu gezide Atatürk yaklaşık 6 gününü Balıkesir ili dâhilinde geçirdi. Atatürk'e bu gezide eşi Latife Hanımla birlikte Kazım Karabekir Paşa ile bir kısım zevat da eşlik etti. Atatürk 6 Şubat 1923 de geldiği Balıkesir'de İstasyonda trenden indikten sonra ilk olarak Milli Kuvvetler Caddesi boyunca halkın alkış ve tezahüratları arasında cadde boyunca yürüyerek belediye binasına gitti. Buradan, kendisi şerefine yapılan tören geçişini izlemiştir. Milli Kuvvetler Caddesi büyük taklarla ve serilen halılarla süslenmiştir.

Atatürk geceyi Sacitzade Mahmut Bey'in evinde geçirdikten sonra ertesi gün 7 Ocak 1923'te Paşa Caminde okutulan mevlitten sonra, minbere çıkarak tarihe geçen meşhur Balıkesir Paşa Cami Hutbesini okumuştur. Bu hutbe Atatürk'ün bir camide verdiği ilk ve tek hutbe olması açısından önemlidir. Atatürk hutbede din ile ilgili görüşlerini aktarmış ve halkın merak ettiği konularda bilgiler vermiştir. Merkezdeki programını bitirdikten sonra, 8 Şubat 1923 tarihinde Balya'ya ardından Edremit'e geçmiş, 10 Şubatta Balıkesir'e geri dönmüştür. Atatürk ilk Balıkesir gezisini 11 Şubat 1923'te bitirerek trenle İzmir'e geri dönmüştür. Atatürk Balıkesir'e ikinci ziyaretini 8 Ekim 1925'te yapmıştır.

Bu ziyareti Bursa'dan Mudanya'ya oradan vapurla Bandırma'ya ve Bandırma'dan trenle Balıkesir güzergâhını kullanarak gerçekleştirmiştir. Şapka inkılabının uygulanma kararının alınmasının üzerinden çok az bir süre geçmesinden sonra yapılan bu ziyarette Mustafa Kemal Paşa kılık kıyafet devrimi alanındaki fikirlerini açıklamış ve Türk milletinin sadece görüntü olarak değil, her alanda ilerleyeceği öngörüsünü paylamıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa Balıkesir'deki bu ziyaretini 10 Ekim 1925 tarihinde tamamlayarak trenle Soma'ya geçmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın üçüncü Balıkesir ziyareti 13 Haziran 1926'da gerçekleşmiştir. Gazi, bu ziyaretinde de bir öncekinde olduğu gibi vapurla Bandırma'ya oradan da tren yolculuğu yaparak Balıkesir'e gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa Balıkesir'de bazı ziyaretlerde bulunduktan sonra 15 Haziran 1926'da trenle İzmir'e hareket etmiştir. Ancak daha Balıkesir'de bulunurken İsmet İnönü'den gelen bir telgrafla kendisine suikast yapılacağı haberini öğrenmiş bulunduğundan gidişini geciktirmiş, bir süre Soğucak İstasyonunda beklemiştir. İzmir'e 16 Haziran akşamı saat 18.00 civarında giriş yapmıştır.

Atatürk dördüncü Balıkesir ziyaretini ülkenin iktisadi ve diğer sorunlarını tespit etmek için 1931 yılında yaptığı gezi kapsamında İzmir'den trenle hareketle 7 Şubat 1931'de gerçekleştirmiştir. Atatürk'ün bu ziyareti öncesinde Menemen Olayı meydana gelmiş, bir grup gerici tarafından Atgım. Kubilay şehit edilmiştir. Atatürk Balıkesir'e bu defaki ziyaretinde Kubilay olayının da etkisiyle din kisvesine bürünen kötü niyetli kişilerin ülkeye verebileceği zarar konusunda halkı uyarmıştır. Atatürk kaldığı süre içerisinde bazı ziyaretler ve konuşmalar yaptıktan sonra 8 Şubat 1931 tarihinde özel treniyle İzmir'e geri dönmüştür.

Atatürk Balıkesir'e beşinci ziyaretini 21 Ocak 1933'te gerçekleştirmiştir. Daha önce de yaptığı üzere Bandırma'ya Gülcemal vapuru ile gelip Bandırma'dan özel treniyle Balıkesir'e geçmiştir. 20/21 Ocak gecesini Balıkesir'e 20 km. uzaklıktaki Yeniköy İstasyonunda geçiren Atatürk 21 Ocak Cumartesi öğlen saat 12.00'da Balıkesir'e varmıştır. Öğle saatlerinde vatandaşların yoğun tezahüratlarıyla karşılanmış, bu ziyaretinde Balıkesir'in tarımı, ekonomisi ve kültürel meseleleri hakkında bilgiler almıştır.

Atatürk bu ziyaretinde Balıkesir'de bir gün kaldıktan sonra, 22 Ocak 1933 günü özel treniyle Kütahya'ya hareket etmiştir. Atatürk 1934 yılı içerisinde iki ay aralıkla iki defa Balıkesir'i ziyaret etmiştir. Yıl içerisindeki ilk ziyareti 15-16 Nisan 1934'te gerçekleşmiştir. Atatürk Balıkesir'e yaptığı bu defaki gezisine Ayvalık üzerinden karayolunu kullanarak gelmiş, yol güzergâhı üzerinde bulunan Gömeç, Burhaniye, Edremit'e de uğrayarak halka hitap etmiştir. Atatürk'ün yedinci ziyaretinin tarihi 24 Haziran 1934'tür. Atatürk 24 Haziran 1934 tarihinde Soma üzerinden trenle Balıkesir'e gelmiştir. Gazinin bu ziyaretinde misafiri İran Şahı Rıza Pehlevi de kendisine eşlik etmiştir. Misafiriyle bir gece Balıkesir'de konaklayan Atatürk 25 Haziran 1934 tarihinde Balıkesir'den ayrılarak otomobille Çanakkale'ye geçmiştir. Atatürk'ün Rıza Pehlevi ile Anadolu'ya seyahate çıkmış olması, Türkiye-İran ilişkileri açısından olumlu etki yapmıştır. Balıkesir açısından bu gezinin önemi bugün bile Balıkesir'in en büyük parkı olan Atatürk Parkının yapılması konusunda vermiş olduğu direktif üzerine şehir hayatına parkın kazandırılması olmuştur.

SONUÇ

Çalışmamızın ortaya çıkmasını sağlayan temel amaç daha önce çok çalışılmayan, bu nedenle de hakkında çok da bilgi sahibi olmadığımız Balıkesir şehir tarihinin 1923-1960 dönemini aydınlatmaya çalışmak oldu. Bu amacı gerçekleştirmek için, başvuru kaynakları inceleyerek ilgili dönemdeki Balıkesir şehir merkezinin tarihi; idari ve demografik yapısından başlamak üzere, şehre yapılan yatırımlar, alt yapı çalışmaları, ekonomik ve ticari vaziyet, sosyal hayat ve siyasal gelişmeler açısından incelenmeye çalışıldı. Bu çalışmada benzer çalışmaların aksine zaman aralığı olarak cumhuriyetin ilanı ile 1960 yılları arası belirlendi. Şehrin coğrafyasının genişliğine ve nüfusunun büyüklüğüne binaen çalışma sadece şehir merkezi ile sınırlandırıldı. Şehrin 1923-1960 dönemi incelenirken tarihi bütünlüğü ve devamlılığı sağlamak için giriş bölümünde antik dönemden, çalışılan döneme kadar olan süreç kısaca özetlendi.

Çalışılan döneme kadar olan tarihi süreç incelendiğinde Balıkesir şehir merkezinin kendine has iki özelliğiyle öne çıktığı görülmektedir. Balıkesir bir yönüyle bir yol-transit şehri iken bir yönüyle de dinamik bir pazar şehridir. Dolayısıyla Balıkesir şehir merkeziyle ilgili yapılacak bütün çalışmalarda bu iki özelliği vurgulamak en temel iş olarak öne çıkmaktadır. Günümüzde dahi şehir merkezinin Marmara ve Ege’de iki cazip körfeze sahip olmasına rağmen ilin merkezi ve en büyük yerleşimi olarak varlığını sürdürmesi bu iki temel özelliğe sahip olmasıyla doğrudan ilişkilidir. 1930’larda İstanbul Üniversitesinde görevli Profesör Besim Darkot’un yaptığı coğrafi tanıma göre Balıkesir “İki hat, bir nokta” olarak konumlanan bir noktadadır.

Bu konumu nedeniyle tarihin ilk dönemlerinden itibaren, Marmara Denizinden güneye ve İç-Batı Anadolu’dan Edremit Körfezine uzanan önemli iki güzergâhın birleştiği ve Balıkesir Ovası ile genişlediği bir noktadadır. Bir taraftan da kendisine bağlı kırsal yerleşimlerde üretilen tarımsal ve hayvansal ürünlerin pazarlandığı büyük bir pazar şehridir. Balıkesir tarihin her döneminde, bulunduğu coğrafyanın verimli toprakları sayesinde zengin tarımsal ve hayvansal varlığa sahip bir şehir olmuştur. İbn-i Battuta’nın Seyahatnamesinde dile getirdiği zengin ve şirin pazarlara sahip bir şehir olma vasfını günümüze kadar sürdürmeyi başarmıştır. Ayrıca Karesi Beyliği gibi güçlü bir beyliğin merkezi olması ve Osmanlı Devletine ilhak olduktan sonra kısa bir süre şehzade sancağı olarak kullanılması da bu gelişime katkı sağlayan nedenlerdendir.

İlk dönemlerde gelişime büyük katkı sağlayan bu özellikler kaybolduktan sonra, sadece pazar ve yol-transit şehir olma özelliğinin yetmediği, hatta bu transit nokta olma özelliğinin bir müddet sonra şehrin geçip gidilen bir yer olması gibi bir olumsuzluğa dönüşmesine zemin hazırladığı görülmektedir. Şehrin yüzyıllar boyunca nispeten sakin bir şehir olarak kalmasında bu durumun etkisi olduğu söylenebilir. Balıkesir'in çalışmaya konu olan dönemine kadar olan tarihi süreçte, idari yapısının gelişen şartlara göre değiştiği görülmektedir.

Balıkesir uzun süreler bağımsız bir sancak olarak idare edilmişken eyalet sistemi değiştirilince önce 1841'de Bursa'ya sonra 1845'de Manisa'ya, sonra yine Bursa'ya kısa sürelerle bağlandıktan sonra 1880-1888 arası müstakil mutasarrıflık olarak yönetilmiştir. 1888-1909 yılları arasında yine Bursa'ya bağlı kalmış ve 1909'dan sonra cumhuriyetin ilanına kadar tekrar müstakil bir mutasarrıflık haline getirilmiştir. 21 Ekim 1923'te bütün mutasarrıflıkların vilayet olması üzerine Karesi vilayeti olmuş, 1926 yılında eski hanedanlara ait isimler kaldırıldığında da Balıkesir ismini almıştır.

Balıkesir şehir merkezi günümüzde olduğu gibi tarihi süreçte de yayıldığı alan itibarıyla geniş bir coğrafyaya sahip, iki denize kıyısı olan, kırsal yerleşimlerin çok olduğu, bitki örtüsü ve coğrafi şekiller açısından da değişik özellikler sergileyen ve çok sayıda ilçenin bağlı olduğu bir ilin merkez kazasıdır. Dolayısıyla Balıkesir şehir merkezi, ilçelerinin küçük, az sayıda ancak büyük bir il merkezi etrafında şekillenen diğer bazı şehirlerden farklı bir görünüm sergilemektedir. Balıkesir şehir merkezi nüfusunun cumhuriyetin ilk dönemlerinde çok fazla olmamasına rağmen, il geneli nüfusuna göre 1927 nüfus sayımında ülkenin 4. ve 1935 nüfus sayımında da 5. büyük şehri olması bu durumun en belirgin kanıtı olarak gösterilebilir.

Bu durumu nedeniyle büyük ve kalabalık ilçelerine hizmet etme ve kaynak ayırma zorunluluğu, merkez ilçenin belli dönemlerde hak ettiği yatırım ve hizmetleri almasını geciktirmiş, zorlaştırmıştır. Buna rağmen merkez ilçenin 1927 yılında 25.448 olan şehir nüfusunun çalışma döneminin sonu olan 1960 yılında yapılan nüfus sayımında 61.145 kişiye yükselerek yaklaşık bir buçuk kat arttığı görülmektedir. Bu durumda 1960 yılında il genelinde şehirde yaşayan nüfusun % 29,5'i merkez ilçede ikamet etmektedir.

Balıkesir şehir merkezi, karasal ve transit/yol şehri olmasının getirdiği bazı dezavantajlara rağmen, ulaşım imkânlarının demiryolu ağları ile çeşitlenmesi, pazar şehri olma vasfı, askeri birliklerin konuşlandığı bir şehir olması gibi avantajlarının etkisiyle ilin en büyük ve gelişmiş merkezi olma durumunu çalışılan dönemde korumayı sürdürmüştür. Çalışılan dönemdeki dikkat çekici nüfus artışından da anlaşılacağı üzere, özellikle 1950-1960 arası dönemde şehrin bünyesinden çıkan bakan düzeyindeki siyasetçilerin Balıkesir şehir merkezine getirmeyi başardıkları Çimento ve Pamuklu Dokuma fabrikalarının merkezin gelişimine büyük katkısı olmuştur. Bu gelişmeler, şehirde yaşayanların idari, sosyal ve ekonomik hayatında yeni ihtiyaçları ortaya çıkarttığı için yeni altyapı yatırımları yapmayı, yeni hizmetleri şehirlilerin hizmetine sokmayı zorunlu hale getirmiştir.

Özellikle 1950-1960 yılları arasındaki dönemde faaliyete geçen fabrikalarda çalışmak üzere gelen işçiler nedeniyle nüfus belirgin şekilde artmıştır. Balıkesir şehri her dönemde ülkenin uğradığı muhacir akınlarında iskân gören bir yerleşim yeri durumunda olmuştur. 1951 yılında Bulgaristan'dan ülkemize yaşanan göç nedeniyle yine yoğun şekilde bir muhacir nüfusun şehre yerleştirildiği görülmektedir. Bu dönem şehrin dış çeperlerinde birçok bahçeli ve müstakil evlerden oluşacak şekilde kooperatiflerin inşa edildiği bir dönemdir. Dolayısıyla artan nüfusun iskânı için bu dönemde yeni mahalleler kurulmuş, kurulan bu mahallelere ulaşımı sağlamak için ilk defa şehirde kısıtlı ve basit şekilde olsa da toplu taşıma sistemi devreye alınmıştır.

1923-1960 döneminde Balıkesir il genelinde olduğu gibi şehir merkezinin ana geçim kaynağını da ticaret, tarım, hayvancılık ve bunlara dayalı küçük sanayi oluşturmaktadır. Ancak birçok defa vurgulandığı üzere Balıkesir şehir merkezi tarımsal ve hayvansal ürünlerin pazarlarda ve panayırarda satışının yapıldığı bir merkez durumundadır. Günümüzde varlığını sürdüremeyen tütüncülük, pamukçuluk, üzümçülük ve bağcılık gibi tarımsal üretim çeşitlerinin 1930'lu yıllara kadar etkin şekilde yapıldığı görülmektedir. Bu dönemde Balıkesir şehir merkezinin bir kısmının yerleşimine sahne olduğu ve hemen yanı başında uzanan Balıkesir Ovasında her çeşit sebze ve meyve üretimi yapılmıştır. Ticaretle uğraşan küçük esnaf ve küçük işletmelerde üretim yapan işletmeciler kadar tarım ve hayvancılıkla uğraşan büyük bir kesim bulunmaktadır.

Devlet kurumlarının ve yerel idarecilerin tarımsal ve hayvansal üretimi arttırmak ve bu işlerle uğraşan çiftçileri desteklemek için yaptığı birçok faaliyete, desteklemelere bu dönemde şahit olmak mümkündür. Örneğin bu kapsamda merkeze bağlı köylerle yaşayan çiftçilerle, şehirde yaşayıp kendine yetecek kadar tarımsal üretim yapan şahıslara şehirde kurulan fidanlıklarda üretilen çeşitli fidan ve tohumlar verilerek desteklenmiştir. TMO vasıtasıyla devlet eliyle yapılan tahıl alımları da üreticileri desteklemek noktasında yararlı olmuştur. Çiftçileri örgütlü hale getirmek, tarımsal üretimi arttırmak ve üreticileri desteklemek amacıyla 20 Mayıs 1931 tarihinde Balıkesir Merkez Ziraat Kooperatifi kurulmuştur. Bu kooperatifin günden güne üye sayısı artmış, 1934 yılına gelindiğinde üye sayısı 124'e taahhüt edilen sermayesi 23.110 liraya yükselmiştir.

Çalışılan dönemde şehirde çok sayıda küçük esnaf ve tüccarın faaliyet gösterdiği görülmektedir. Balıkesir Ticaret Odası 1889 gibi erken sayılabilecek bir dönemde açılmış, cumhuriyetin ilanından sonra çıkarılan Odalar Kanunu ve Nizamnamesine göre yeniden şekillendirilmiştir. 1923'te odaya kayıtlı olan üye sayısı 177 iken çalışılan dönem sonu olan 1960 yılına gelindiğinde bu sayı 1207'ye yükselmiştir. Balıkesir Ticaret Odasına kayıtlı olan küçük esnaf ve tüccarın çok çeşitli iş kollarında faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Ancak üretim yapılan iş yerlerinin, az sayıda işçinin çalıştığı küçük atölyeler şeklinde olduğu ve küçük ölçeklerde üretim yaptıkları dikkat çekmektedir. Bu dönemde debbağlık yani dericilik önemli iş kollarından birisidir.

Diğer küçük işletmeler arasında tuğla-kiremit atölyeleri, un fabrikaları, trikotaj atölyeleri, ağaç işleme atölyeleri, demir haddehaneleri, tamir-onarım atölyeleri, tarım aletleri üretim ve onarım atölyeleri sayılabilir. 1950'li yılların başında, artan ticari faaliyetlerin bir yansıması olarak ticaret erbabının mesleki kredi ihtiyaçlarına çözüm sağlamak adına 15 Nisan 1953 tarihinde esnaf kefalet kooperatifi kurulmuştur. 1950 ile 1960 yılları arasındaki dönemde birçok banka Balıkesir şehir merkezinde faaliyet göstermek adına izin alıp şube açarak faaliyete başlamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde şahsi teşebbüslerle kurulan, işletilen ve küçük ölçekli olarak yürütülen ticari faaliyetlerin 1950'lere gelindiğinde kollektif, limited ve anonim şirketlerle değişik bir biçim almaya başlaması dikkat çekicidir. 1950'li yılların ortasında kurulan Çimento ve Pamuklu Dokuma fabrikalarıyla ekonomik faaliyetler değişik bir boyut ve kimlik kazanmıştır.

Balıkesir şehir merkezi, çalışma alanına giren dönemde küçük bir şehir olmasına rağmen emsallerine göre sosyal ve kültürel açıdan göreceli olarak iyi durumda sayılabilir. Bu dönemde şehirde yerel gazete ve dergilerin çıkarıldığını, sinema ve tiyatro salonlarında filmler gösterildiğini, tiyatro oyunlarının sahnelendiğini görüyoruz. Halkevinin kurulmasıyla sosyal ve kültürel faaliyetlerin daha da arttığı, çeşitlendiği söylenebilir. Cumhuriyetin kuruluş felsefesine uygun olarak bu dönemde milli gün ve bayramların coşkulu ve kalabalık şekilde kutlandığı, kutlamaların birkaç güne yayıldığı görülmektedir. Balıkesir demografik olarak, kendini Yörük, Manav, Muhacir, Türkmen, Çepni vb. gibi ifade eden insanların yaşadığı bir şehirdir.

Dolayısıyla birçok inanış, adet, gelenekten beslenen, çok çeşitli ve zengin bir kültüre sahiptir. Halk inanışları, adet ve geleneklerde bu kültürel ve etnik çeşitliliğin yansımalarından örnekler bulmak mümkündür. 1925-1935 yılları arasında şehirdeki 2'nci Kolordunun Kumandanlığını yapan Ali Hikmet Paşanın yaptırdığı İdmancılar Mahfeli ile yanındaki futbol sahası ve Askeri Mahfel binaları sosyal ve sportif faaliyetlerin yapıldığı, şehrin ve şehirlinin gelişmesine büyük katkı sağlayan yapılar olmuştur.

Balıkesir şehir merkezi, Osmanlı döneminde medreseler, modernleşme döneminde de kurulan modern okullar açısından şanslı bir dönem yaşamıştır. Şehir çok sayıda Sıbyan Mektebi, İptidai Mektebi, Rüştîye, İdadi, İnas Mektebi, Muallim ve Muallimat Mektebi gibi çok sayıda eğitim kurumuna ev sahipliği yapmıştır. Şehirde 1864 yılında bir Rüştîye açılmış, 1886 gibi erken bir tarihte kurulan İdadi ise cumhuriyetin ilanından sonra da Balıkesir Lisesi ismiyle şehrin önemli eğitim kurumlarından biri olmayı sürdürmüştür.

Yine temeli 1910 yılında kurulan Balıkesir Dar-ül Muallimine dayanan Balıkesir Erkek Muallim Mektebi 1932 yılında yeni binasında Necatibey Muallim Mektebi ismiyle faaliyetine başlamıştır. Daha sonra uzun yıllar Necatibey Eğitim Enstitüsü adıyla ülkede öğretmen yetiştiren sayılı eğitim enstitülerinden biri olan okul, günümüzde Necatibey Eğitim Fakültesi adı altında ülkenin en eski ve revaçta eğitim fakültelerinden biri olarak faaliyetini sürdürmektedir. Balıkesir Lisesi de Balıkesir'in eğitim ve sosyal hayatı açısından önemli bir eğitim kurumudur. Bu yıllarda çevre il ve ilçelerde lise bulunmadığı için lise çağındaki birçok öğrenci Balıkesir Lisesine eğitim görmek üzere gelmiştir. Balıkesir Lisesi, daha sonra kendi alanlarında çok önemli noktalara gelecek çok sayıda öğrenci, öğretmen ve idareciye de ev sahipliği yapmıştır.

Bunlar arasında Burhan Özfatura, Çolpan İlhan, Kenan Evren gibi öğrencileri, İsmail Hakkı Uzunçarşılı gibi idarecileri saymak mümkündür. Yine Necatibey Muallim Mektebi de Halil İnalcık, İlhan Berk, Sabahattin Ali, Yusuf Nalkesen gibi ünlü isimleri öğrenci olarak, Abdülbaki Gölpınarlı gibi ünlü bir edebiyatçıyı da öğretmen olarak bir süre misafir etmiştir. Balıkesir sosyal hayatını zenginleştiren kurumların en başında Balıkesir Halkevi gelmektedir. Balıkesir Halkevi faaliyete geçtikten sonra bünyesindeki kolların düzenlediği etkinliklerle şehrin sosyal ve kültürel hayatına renk katmış, zenginleştirmiştir. Halkevinde düzenlenen sinema gösterileri, konferanslar, sergiler, kütüphane hizmeti ile vatandaşları bilgilendirmek, eğitmek ve sosyalleşmesini sağlamak amaçlanmıştır. Ayrıca halkevi yayını olan Kaynak Dergisi yayınlandığı 18 yılda çıkardığı 168 sayı ile şehrin sosyal ve kültürel hayatına dair meseleleri ele almıştır.

1938 yılında yapılan bir değerlendirmede Ankara Halkevinden sonra ikinci sırada gelen Balıkesir Halkevinin şehre sunduğu katkı ve etkinliği hakkında bir nebze de olsa fikir edinmek mümkün olabilir. Halkevi yanında şehirde çok sayıda dernek ve sosyal amaçlı faaliyet gösteren kuruluş bulunmaktadır. Bunlar arasında en bilinenler olarak; Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Hava Kurumu Balıkesir Şubesi, Yüksek Tahsil Talebe Kurumu Balıkesir Şubesi, Yoksulları Gözetme Birliği Balıkesir Merkezi, Şehir Kulübü, Yardım Sevenler Cemiyeti Balıkesir Merkezi gibi kuruluşlar sayılabilir.

Şehir merkezi çalışılan dönemde yayınlanan gazete ve dergiler açısından da zengin bir durumdadır. Çalışılan dönemde şehirde Dilek, Çağlayan, Irmak, Gençler Yolu, Alkım, Enerji, Kaynak, Yeni Kaynak gibi dergiler yayınlanmıştır. Bu dergilerde zaman zaman Sabahattin Ali, Orhan Şaik Gökyay, Arif Nihat, Mehmet Akif Ersoy, Cenap Şehabettin gibi ünlü şair ve yazarların eserlerinin yayınlandığına rastlamak da mümkün olabilmektedir. Bu dönemde şehirde Vatan Kütüphanesi ve Halkevi Kütüphanesi bulunmaktadır. Ayrıca İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde yayınlanan gazete, dergi ve kitaplar şehirde faaliyet gösteren kitapçılar vasıtasıyla okurlara ulaştırılmaktadır.

Balıkesir, sağlık kurumları ve verilen sağlık hizmeti açısından Cumhuriyet öncesi dönemde oldukça kısıtlı ve yetersiz imkânlarla sahiptir. Yapılan sağlık yatırımları bu açığı kapatmaya yetmemiştir. Ancak 1940'lı yıllarda yapılan ve ilk ismiyle Memleket sonradan dönüştürüldüğü ismiyle Devlet Hastanesi ile sağlık hizmetleri belli bir seviyeye getirilebilmiştir.

Aynı şekilde 1939 yılı Eylül başında faaliyetine başlayan yeni doğumevi de şehre yapılan önemli sağlık yatırımlarındandır. Bu dönemde şehirde sağlık kurumu olarak Askeri Hastane, Devlet Hastanesi, Doğumevi, Belediye Dispanseri bulunmaktadır. Kurulan dernek ve kurumlarla o dönemin iki önemli salgın hastalığı olan verem ve sıtma ile etkin şekilde mücadele edilmiştir. 1958 yılında, iki doktorun ortaklığında ve birçok daldan ihtisası olan doktorun çalıştığı özel bir sağlık kuruluşu açılmıştır. Çalışılan dönem sonuna doğru eczane sayısının dörde çıktığı ve çok sayıda diş hekimi ve çeşitli dallarda uzman doktorun da serbest olarak çalıştığı görülmektedir.

Balıkesir şehri, kurulduğu yer ve taşıdığı şartlar itibarıyla bir yol-transit şehir hüviyetindedir. Tarihi süreçte Kyzikos harabelerinin bulunduğu Erdek-Bandırma'dan Ege içlerine ve İç-Batı Anadolu'dan da Edremit Körfezine uzanan iki hattın birleştiği ve Balıkesir Ovası ile açılarak genişlediği noktada bulunması nedeniyle yolların birleştiği bir yer olma vasfına sahiptir. Şerafettin Mağmumi ve Yüzbaşı İshak Hakkı Beyin hatıralarından cumhuriyet öncesi dönemde bu yolların çok bakımsız ve kötü durumda oldukları anlaşıyor. Şehrin diğer merkezlere karayolu ile olan bağlantısı daha 1912'den itibaren İzmir-Bandırma istikametinde demiryolu ile sağlanmıştır. 1932'de Kütahya-Balıkesir Demiryolu hattının tamamlanması da Balıkesir'le Kütahya-Eskişehir üzerinden Ankara'ya ve İç Anadolu Bölgesine olan bağlantıyı kısaltmış, ulaşım ve nakliyyede büyük kolaylık sağlamıştır. 1940'ların başında ülkede kurulan ilk jet üssü olan Balıkesir Havaalanından 1950 yılı yazında başlatılan hava ulaşımı 1958 yılına kadar devam etmiştir.

Şehir içi ulaşım bu dönemde atlı araba ve faytonlarla sağlanmıştır. Zaman içinde motorlu taşıt sayısındaki artışa paralel olarak şehir içinde taksiler de hizmet vermeye başlamıştır. 1950'li yılların ortasından itibaren şehrin yeni yerleşim bölgelerinde inşa edilmeye başlayan bahçeli kooperatif evlerine ulaşımı sağlamak üzere belediye bünyesinde otobüs işletmesi kurulmuş, alınan otobüslerle toplu taşıma hizmeti verilmeye başlanmıştır. Balıkesir ve ilçeleri arasında başlayan posta arabaları ile evrak, mal ve yolcu taşımacılığı, ilerleyen süreçte Çanakkale, İzmir, Bursa, İstanbul gibi çevre şehirlerle devam etmiştir. 1923-1960 döneminde Balıkesir'deki siyasi yapı incelendiğinde ülkenin CHP'nin tek parti yönetimi altındaki genel yapısıyla, şehirdeki yapının da benzer özellikleri taşıdığı görülmektedir. Ancak muhalif karakter taşıyan partiler faaliyette bulunduğu dönemlerde Balıkesir merkezinde büyük ilgi görmüş, başarılı olmuştur.

Çok partili döneme geçiş denemeleriyle kurulan ve kısa ömürlü olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi partiler kendilerine şehirde güçlü şekilde bir taban bulabilmişlerdir. Bilindiği üzere 2'nci Dünya Savaşı ve sonrasındaki yıllar Türkiye'de muhalif seslerin artmaya başladığı ve partileşme sürecini başlattığı yıllardır. Savaştan sonra birçok muhalif görüşlü parti kurulmuş, ancak CHP'den ayrılan bir kısım milletvekillerinin kurduğu DP bunların içinde en önemli ve etkili siyasi oluşum olarak öne çıkmıştır. Balıkesir'deki DP il örgütü şehrin ileri gelen, tanınan Sıtkı Yırcalı, Esat Budakoğlu, Selahattin Baskan gibi şahısların öncülüğünde kurulduktan sonra DP iktidarı sonuna kadar yönettikleri il örgütünün girdikleri her seçimden birinci çıkararak başarılı bir seyir izlemesini sağlamışlardır. Bunun neticesinde 10 yıl süren DP iktidarı boyunca Balıkesir milletvekillerine DP Hükümetlerinde meclis ikinci başkanlığı ve bakanlık gibi önemli görevler verilmiştir.

Bu çalışmanın sınırının 1960 yılına götürülmesinin en büyük nedenlerinden biri DP iktidarında Balıkesir'in ülke siyasetindeki ağırlığı nedeniyle aldığı yatırımların etkisiyle yaşadığı olumlu ve hızlı gelişmelerdir. Bu sınırın belirlenmesindeki bir başka büyük ve önemli neden de Balıkesir şehir merkezinin tarihi ticaret bölgesini oluşturan çarşısında çıkan büyük Balıkesir yangınıdır. Bu yangında yüzlerce dükkân tümünden yanarak yok olmuş, şehrin en merkezi ve canlı ticaret bölgesi yeniden inşa edilmiştir. Günümüzde bile şehrin merkezindeki Ali Hikmet Paşa Meydanına bakan Sümerbank, Ziraat Bankası ve Yeni Çarşı gibi tescilli sembol yapılar bu dönemden kalan bir mimari mirastır.

Sonuç itibarı ile 1923-1960 arasındaki Balıkesir tarihi incelendiğinde idari, ekonomik, siyasal ve sosyal yapının oluşmasında; bölgenin coğrafi konum ve yapısından kaynaklı bir Pazar-yol şehri olmasının, nüfusunun niteliği ve niceliğinin, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin, ticaret ve ulaşımın etkili olduğu görülmektedir. Bu dönemdeki Balıkesir şehir merkezinin içinde bulunduğu genel durum değerlendirildiğinde, günümüze kadar uzanan süreçte şehrin gördüğü, yaşadığı en verimli bir dönem olduğunu söylemek mümkündür. Günümüz Balıkesir'inin şekillenmesinde, bugüne gelmesinde o dönemde her alanda yaşanan gelişmelerin, inşa edilen mimari yapıların, oluşan kent kültürünün etkilerinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

EKLER:**Ek:1 1923-1960 Dönemi Görev Yapmış Balıkesir Valileri⁶¹⁰**

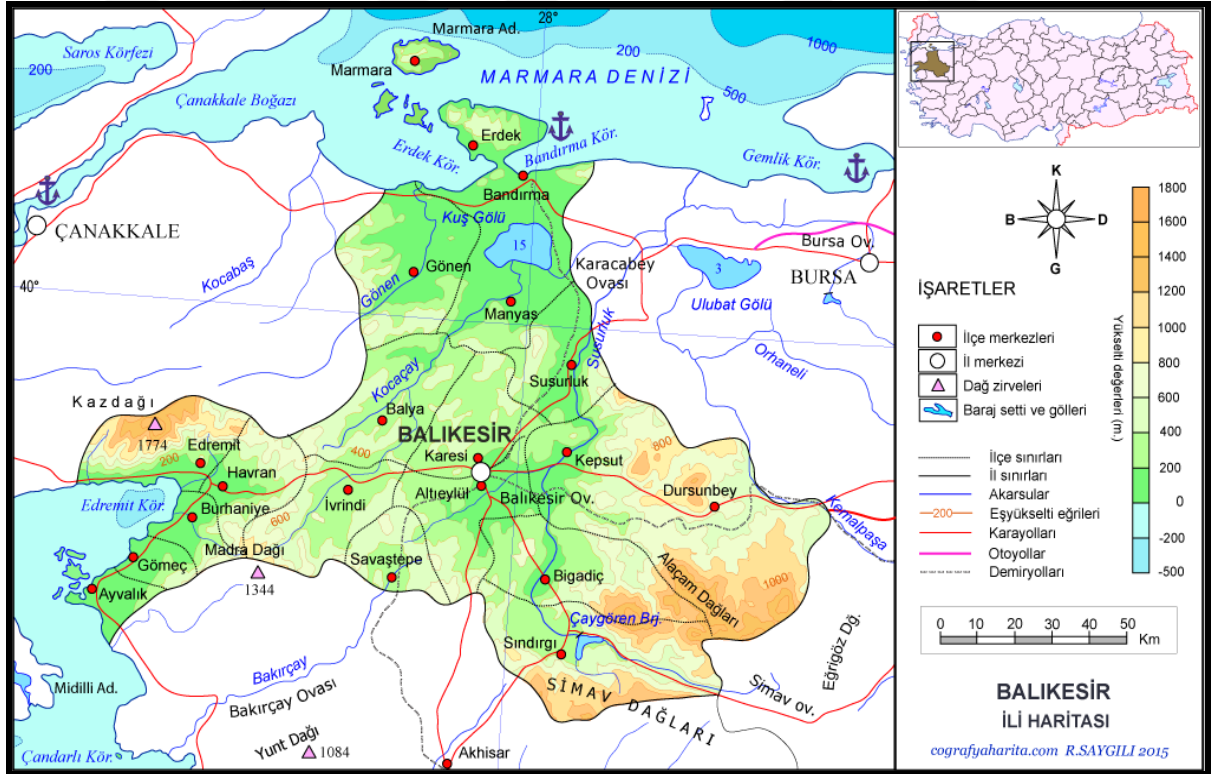
S. N.	ADI SOYADI	BAŞLANGIÇ	BİTİŞ
1	İsmail Hakkı ILDIR	01.10.1923	15.06.1924
2	Fahrettin TİRİTOĞLU	15.06.1924	15.02.1925
3	Mümtaz BEY	15.02.1925	23.12.1927
4	Salim Özdemir GÜNDAY	11.12.1927	15.10.1931
5	İbrahim Ethem AKINCI	30.10.1931	19.11.1933
6	Salim GÜNDOĞAN	04.01.1934	24.08.1936
7	Ethem AYKUT	06.09.1936	29.05.1939
8	Recai GÜRELİ	02.06.1939	01.03.1943
9	Faik TÜREL	26.04.1943	15.01.1944
10	Sabri ÖNEY	17.01.1944	04.08.1945
11	Fazlı GÜLEÇ	29.08.1945	18.02.1948
12	Ziya TEKELİ	01.03.1948	22.06.1950
13	Sıddık Fehmi TÜMÜRKAN	28.08.1950	31.10.1950
14	Esat Kaya AYMAN	10.11.1950	16.10.1951
15	Recai TÜRELİ	19.10.1951	02.05.1952
16	Nurettin AYNUKSA	02.05.1952	28.04.1955
17	Hilmi İNCESULU	29.04.1955	28.02.1957
18	Kazım ARAT	20.03.1957	27.05.1960
19	Sait KOÇAK	17.06.1960	05.08.1960

⁶¹⁰ <http://www.balikesir.gov.tr/gorev-yapmis-valilerimiz>, Erişim tarihi, 29.03.2020 Saat 13.24

Ek: 2 Balıkesir İli Haritası (Siyasi)

Ek: 3 Balıkesir İli Haritası (Fiziki)

Ek: 4 Balıkesir Çarşı Yangınında zarar gören felaketzedelerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere Kereste Tahsis edilmesine karar verildiğine dair Kararname

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü

KARAR

Karar sayısı

3

11719

Yangın felaketzedelerinin ihtiyaçlarına tahsis edilmek üzere Dursunbey Devlet Orman İşletmesi fabrika istif yerinde mevcut kerestelerden 500 metrekübünün, bedeli en çok iki yıl içerisinde tahsil edilmek kaydıyla ve metrekübü 100 liradan Balıkesir Belediyesi emrine verilmesi; Tarım Bakanlığının 42032/32 sayılı yazısıyla yapılan teklifi üzerine 4914 sayılı kanunun birinci maddesine dayanılarak Bakanlar Kurulunun 9/8/1950 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

C. Beyaz

030 10 01 02 123 65 18

Başbakan <i>A. Menderes</i>	Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı ve M. S. B. V. <i>S. Özalp</i>	Devlet Bakanı <i>F. H. Karay</i>	Adalet Bakanı <i>H. Özalp</i>
Millî Savunma Bakanı —	İçişleri Bakanı <i>G. M. Karay</i>	Dışişleri Bakanı —	Maliye Bakanı <i>M. Özalp</i>
Millî Eğitim Bakanı —	Bayındırlık Bakanı <i>F. Beles</i>	Eko. ve Ticaret Bakanı VE Dışişleri B.V. <i>S. Özalp</i>	Sa. ve So. Y. Bakanı <i>H. Özalp</i>
C. ve Tekel Bakanı VE Mil. Eğ. B.V. <i>M. Özalp</i>	Tarım Bakanı <i>S. Özalp</i>	Ulaştırma Bakanı <i>S. Özalp</i>	Çalışma Bakanı <i>H. Özalp</i>
			İşletmeler Bakanı <i>M. Özalp</i>

Ek: 5 Balıkesir Çarşı Yangını ile İlgili Olarak İçişleri Bakanından Telefonla Alınan Bilgi Notu.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

4.7.1950

Sayın İçişleri Bakanından telefonla
alınan not:

Dün akşam Balıkesir'de çıkan yangın hakkında
şimdi vali vekilinden aldığım malûmat şudur:

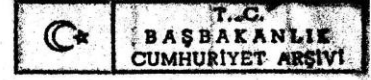
488 dükkân yanmıştır. 32 dükkân harap olmuştur.
nufus ziyatı yoktur. Yanan mal miktarı tahminen 4
milyon.lira dır. Dükkânların sigorta bedeli tahminen
4.800 000 liradır. 43 dükkân sigortalıdır. Yanan mal-
ların % 8 i sigortalıdır. Yangın hırdavatçı dükkânından
çıkış hiçbir ev yanmamıştır. Kızılay ihtiyacı yok-
tur. Mahallî bir yardım komitesi yapılmıştır. Ben de
II.30 da tayyare ile gidip hükûmet adına vaziyeti
tetkik ederek imkân olursa akşama döneceğim.

Dönme

030	01			66	4/4	2

Ek: 6 Balıkesir'de Özel İdare Tarafından Yapılacak Olan Anaokulu ve Sinema Binası İçin Gerekli Olan Malzemelerin Alınması İçin Yazılan Kararname.

Türkiye Cumhuriyeti
BAŞVEKÂLET
Muamelât Müdürlüğü
Şube
Sayı: 9241

Kararname

Balıkesirde İdareî hususiye tarafından yaptırılacak Sinema binası için lüzumu olan 21,500 ve Ana Mektebi için lüzumu olan 1,000 kiment 22,500 liralık malzemenin 4/12/929 tarihli kararnameden istisnaen hariçten satın alınmasına izin verilmesi , Balıkesir Valiliği - nin 3/4/930 tarih ve 863/94 numaralı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 30/4/930 tarihli iqtimaında tasvip ve kabul olunmuştur.

30/4/930

REİSİÜMÜR

Gazi M. Kemal

Bş. V.

İmza

Ad. V.

İmza

M. M. V.

İmza

Da. V.

İmza

Ha. V.

İmza

Ma. V.

İmza

Mf. V.

İmza

Na. V.

İmza

İk. V.

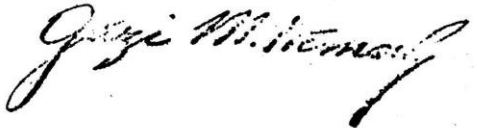
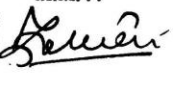
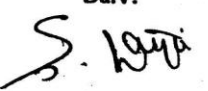
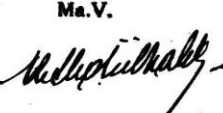
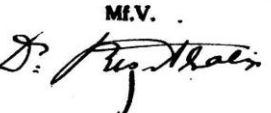
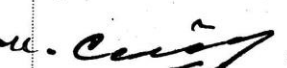
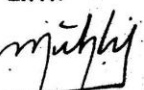
İmza

S. İ. M. V.

İmza

080 18 02 04 10 26 9

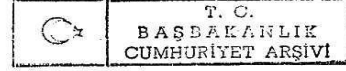
Ek:7 2.Kolordu Komutanlığının Kullandığı Binanın Balıkesir Belediyesi Tarafından satın Alınmasının Uygun Görüldüğüne Dair Kararname.

T.C. BÂŞVEKÂLET Müameleat Müdürlüğü Tarih: <u>14/11</u> Sayı: <u>14111</u>	KARARNAME	T.C. BÂŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ								
Balıkesir Belediyesine ait olup İkinci Kolordu karargâhı olarak orduca işgal edilmekte bulunan binanın , hususisiyetine binaen Münakasa ve ihâlât kanununa tevfiakan ,bedeli iki senede ödenmek üzere (1 000) liraya pazarlıkla satın alınması ; M.M.Vekilliğinin 13/3/933 tarih ve 274/492 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin x 29/3/933 toplantısında kabul edilmiştir .										
29/3/933										
REİSİCÜMHUR										
										
Bş.V. 	Ad.V. 	M.M.V. 	Da.V. 							
Ha.V. 	Ma.V. 	Me.V. 	Na.V. 							
İK.V. 	S.M.V. 	G.V. 	Zr.V. 							
<table border="1"><tr><td>080</td><td>18</td><td>01</td><td>02</td><td>35</td><td>22</td><td>14</td></tr></table>				080	18	01	02	35	22	14
080	18	01	02	35	22	14				

Ek:8 Balıkesir Pamuklu Dokuma Sanayii Türk Anonim Şirketinin Kuruluşuna İzin Verildiğini Gösterir Kararname.

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
4
760

KARARNAME

Pamuklu Mensucat ve Çırçır Fabrikaları tesis etmek ve işletmek ve Pamuklu Sanayii İptidai maddeleri yetiştirmek ve bununla ilgili sair işlerle uğraşmak ve merkezi Balıkesir olmak üzere 99 yıl müddet ve yedi milyon Türk lirası sermaye ile kurulmasına başlanan "Balıkesir Pamuklu dokuma Sanayii Türk Anonim Şirketi" nin Ekonomi ve Ticaret Vekâletinin 21/5/1953 tarihli ve 4/7683 sayılı yazısıyla gönderilen ilişik anasözleşmesi ve sermayesinin dörtte birinin yatırıldığını gösteren banka mektubu İcra Vekilleri Heyetince 23 / 5 /1953 tarihinde incelenerek; adı geçen Şirketin kurulmasına izin verilmesi, 865 sayılı kanunun 280 inci maddesine göre kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

C. Beşir

030 18 01 132 38 19

Başvekil A. M. Karaman	Devlet Vekili Devlet Vekili	Adalet Vekili O. H. C. C. C.	Milli Savunma Vekili T. K. K.
İçişleri Vekili G. C. M. C.	Dışişleri Vekili F. K. K.	Maliye Vekili H. K. K.	Milli Eğitim Vekili M. K. K.
Bayındırlık Vekili R. K. K.	Ek. ve Ticaret Vekili G. K. K.	Sa. ve So. Y. Vekili S. K. K.	G. ve T. Vekili S. K. K.
Tarım Vekili S. K. K.	Ulaştırma Vekili S. K. K.	Çalışma Vekili S. K. K.	İşletmeler Vekili S. K. K.

Ek: 9 Nisan 1935’de yıkılan eski belediye binası

Ek:10 Dönemdeki esnafların gazete reklamlarına bir örnek.(1934/Savaş Gazetesi)

Muhterem Balıkesir Ahalisine Müjde.

Bu kere İstanbuldan celbine muvaffak olduğum Müsyü Vil-li tarafından en müşkülpesent beyvehanımefendileri men.nun edecek tarzda her nevi ve modaya muvafık yeni şapkalar imal edildiği gibi eski şapkalar da yeni bir hale getiril-

mektedir. İpekli, yünlü kumaşlar ve elbiseler üzerinde olan bilûmum lekeler beş dakika gibi pek kısa bir zamanda çıkarılır. Ayrıca kola ve elbise ütüsü de pek ehven fiatla yapılmakta olduğunu muhterem halkımıza tebşir ederim.

Dükkânımıza uğramak müddeiyatımızın doğruluğuna kâfidir.

Lütfen listeyi okuyunuz.

KOLA YAKA	Kuruş
AVRUPA USULÜ KALIP	3
HER ÇEŞİT KORDELA	15
LÜKS MEŞİN	18
LÜKS ASTAR	10
KADIN KALIBI	10
BERE KALIBI	20
ELBİSE ÜTÜSÜ	10
	35

Kuvayi Milliye caddesinde Ziraat bankası karşısında
ŞAPKA YAPIM EVİ Mustafa Zeki

Ek: 11 27 Kasım 1932 Balıkesir Lisesi Eminittin Çeliköz ve Öğrencileri/Aydın Ayhan Arşivi

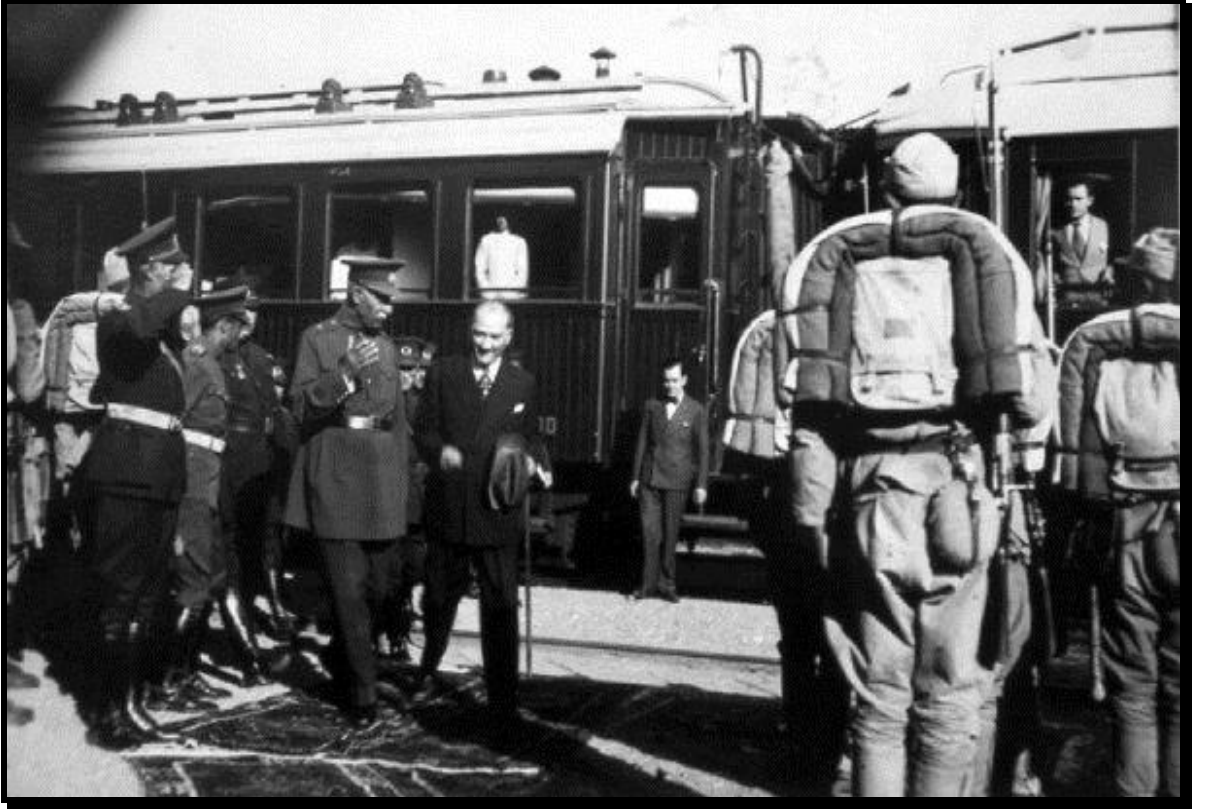
Ek:12 Balıkesir Lisesi Öğrencisi Ali Vehbi Oğlu İbrahim'e Ait Diploma (1936) / Necati Uğur Arşivi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ KÜLTÜR BAKANLIĞI LİSEYİ BİTİRME DİPLOMASI	
DİPLOMA GENEL NUMARASI : 37	
Ali Vehbi Oğlu İbrahim	
Lisede Edebiyat, Tarih, Coğrafya, Psikoloji, Felsefe - İctimaiyat, Fizik, Kimya, Tabii ilimler, (Hayvani ve Nebati Teshih ve Fizyoloji, Jeoloji), Riyazi ilimler (Cebir, Hendese, Kozmoğrafya, Mihanik, Müsellesat, Nazari Hesap), Yabancı Dil (Fransızca), Askerlik ve Cimnastik Derslerinden sınavlar geçirerek Lisenin Fen Kolundan İki..... derecede "Liseyi Bitirme Diploması" almağa hak kazanmıştır. 4/11/1936	
Kültür Bakanlığı Orta Öğretim Genel Direktörü Kültür Bakanlığı Lise Direktörü	
İmza: Necati Uğur	

Adı ve soyadı	İbrahim
Babasının adı	Ali Vehbi
Doğduğu yer	Balıkesir
Doğduğu yıl	1334
Diploma veren okul	Balıkesir lisesi
Talebenin okul No	3

30.11.1936

Ek: 13 Atatürk ile İran Şahı Rıza Pehlevinin Balıkesir Ziyareti /Tren Garında 24-25.06.1934

Ek: 14 1930'lardan bir Balıkesir Panoraması

Ek:15 İdmançılar Mahveli

Ek:16 Dönemin Gazetelerinden Savaş'ta çıkan reklamlardan örnek (Temmuz 1934)

SİNEMALAR

ŞEHİR

Sinemasında
2-Temmuz 934-Pazartesi akşamı: Saat 9 da
Türk Millî Tiyatrosu
Tarafından
DAMGA
Piyes 5 perde
Yazan: Mehmet Yasari B.
Ayrıca büyük VARYETE
Fiat'ar: Mevki mahsus 50, birinci M. 40, ikinci M. 30,
balkon 25, localar 150-200 kurustur.

MAHFEL

SİNEMASINDA
1 - Temmuz - 934 Pazar itibaren
Şeytan Ve Uçurum
Hayatını Kazan
Herkesin beyendığı Şeytan ve uçurum filimine ilâve
olarak HAYATINI KAZAN filimi de konulmuştur -
Sinema meraklılarını müjdeleriz
**Bahçede hergün ince
saz meşrubat 5 kuruş**

Ek: 17 Dönemin Gazetelerinden Ateş'in basıldığı Basımevi.

Ek: 18 Balıkesir Halkevi Yayını Kaynak Dergisi Mart 1937 Sayısı.

TÜRK DİLİ

İKİNCİKANUN SALI 1939 183020

864 GÜNDELİK SİYASAL GAZETE

ON ÖÇÖNCÜ YIL, SAYI: 4072

Fransız Parlamentosu, Fransa-Suriye Muahedesi'ni Tasdik Etmeyi.

Fransız Başvekili Daladiye Dün Korsikaya Vardı.

Daladiye Paristen hareketinden evvel, Fransa'nın kendi arazisinden bir karış toprak terk etmeyeceğini söyledi.

Paris, 2 (A.A.) — Fransız Başvekili Daladiye bu sabah dört kruvazör ve üç destroyerin refakat ettiği bir gemi ile Korsikaya gelmiş.

Paris, 2 — Fransız sefiri Ambon, İngiltere Hariciye Müşavirine Fransız-İtalyan münasebetleri meselesi hakkında Fransa hükümetinin alınacağını bildirmiş. Eksen Hariciye Nazırı met de logitère sefiri ile rişte yaptığı bir mülakatında bu husustaki müessesini bildirmiş. Fransız İtalyan münasebetleri meselesinde bu husustaki tedbirler münasebetlerin halindeki vaziyetinin ihdası için fiili meseleye temil meali ihtimali mevcut.

Paris, 2 (A.A.) — Başbakan Daladiye Radikal Sosyalist partisi grubunda beşatta bulunan Fransa kendi arazisinden bir parça toprak fedakârlık ya yapacağını söylemiş ve keşifletti, yapacağı seferat esnasında da tekraren edeceğini bildirmiştir.

Paris, 2 (A.A.) — Başbakan Daladiye, bugün Tunus seyahatine çıkacaktır. Daladiye, evvelâ Korika'ya gidecek ve orada mühim bir söylev verilecek sonra bir donanma filosunun refakatinde bulunacak olan bir harp gemisi ile Tunus'a hareket edecektir.

Paris, 2 [Radio] — Başbakan Daladiye, bugün

Macaristan Milletler Cemiyetinden Çekiliyor

Macar Hariciye Nazırı memleketinin Roma-Berlin mihverinin siyasetine tamamilen sadık kaldığını teyid etti.

Budapeşte, 2 [A.A.] — 1-1-39 Tarihli Pester Lloyd gazetesine bir makale yazan Kont Csaky ezümle şöyle demektedir:

«Zamanın işaretilerini ortık anladık. Şimdi itimad muhafaz etmek için umumî tezahürata ihtiyac olduğunu anladık. Komitern siyehindeki paktın yüksek ehemmiyetini biliyor ve takdir ediyoruz. On seneden fazla bir zamandanberi Milletler Cemiyetinin in kiraza yör tuttuğunu mügaheze ettik. Dünya efkârı umumiyesi birbirine muarız

fikirin etrafında tebellür etmeğe başladı.

Salâhiyetler mehafiller Kont Csakyın maksadından Macaristanın yakında Milletler Cemiyetinden ayrılaacağı manâsını çıkarmak lâzım gelip gelmeyeceğini azimle sayın görmekteyiz. Kont Csaky, maksadından devamlı memleketin Roma-Berlin mihverinin siyasetine tamamilen sadık kaldığını teyid etmekte ve Almanyanın Orta Avrupa'da mümtaz bir iktisadi mevki olmasını lâzım geldiği tasdik etmektedir. Mümâliş Macaristanla Polonya aramızdaki münasebetlerin sağlam bir temele istinad ettiğini de kaydetmektedir.

Romanya ve Çekoslovakya toluhi eden Kont Csaky şöyle demektedir:

«Diğer komşu devletlerle münasebetlerimiz hergiden evvel Macar ekalliyetlerine karşı yapılan muamelelere ve bu ekalliyetlerin mukadderatına bağlıdır.»

Mihver Roma-Berlin mihverinin seferatında bulunmak Avrupa'nın garbında devotlere karşı cephe almak demek olmadığını tasahhüs etmektedir.

Notice olarak Kont Csaky eski muhariplerin yeni bir harbi kabul etmek istemeycekleri kanaatini izhar etmiştir.

Barem Kanununun Esasları Hazırlandı.

Ankara, 2 [Husul] — Başbakanlık son günlerde bir toplantı yapılmış ve barem kanununun hazırlanan değişikliklere dair son esas kararları tasahhüs edilmiştir. Proje Meclisin bu tatili bittikten sonra çalışmalarında görülmeye başlanacaktır.

SURİYEDE FRANSAYA KARŞI GALEYAN ARTIYOR..

Suriye Meclisi İstiklâl İlân Edilmesini İstedi.

Başvekil Mardam diyor ki: «Fransa sözünü tutmak istemiyorsa Suriyeliler vatanlarının istiklâli için hayatlarını fedaya âmededirler»

Paris, 2 — Fransa Suriye muahedesi'nin Fransız parlamentosu tarafından tasdik edilmemesi bütün Suriye'de büyük bir hoşnutsuzluk uyandırdığı gelen haberlerden anlaşılmaktadır. Bu hoşnutsuzluk Fransa'ya karşı bazı tezahürlerle açığa vurulmaktadır.

Şamdan gelen haberlere göre Suriye parlamentosunda, Fransa — Suriye anlaşmasının tasdik meselesi etrafında cereyan eden müzakerelerde millî blok reisi Klusi, hükümetten Suriyenin istiklâlinin ilân edilmesini talep etmiştir.

Propaganda ofisi şefi Fahri Barud, Suriyenin katliyen istiklâlden vazgeçmeyi yegâhı bildirilmiş ve gençliğe hitaben vatan müdafasına hazır olmalarını söylemiştir.

Başvekil Cemil Mardam Bey bir nutuk söylemiş ve ezümle demiştir ki:

«Suriye Fransa muahedesi'nin tasdikı bahsinde Pa-

riste yaptığım son müzakereler hakkında mufassal malûmat veremeyi faydalı görmüyorum, zira Paris hükümeti bu muahedeyi yok farz etmektedir. Fransa politikasının bu yeni vechesi çok şayanı tenkidir. Fransada reisicumhur, mebusan meclisi ve hükümet Fransızların Suriyeye gönderdikleri tahkikat komisyonu raporu üzerinden müzakereyi kabul etmemekte hemfikir bulunuyorlar. Eğer Fransa sözünü tutmak istemiyorsa, Suriyeliler vatanlarının istiklâli için hayatlarını fedaya âmededirler.»

Mebusan meclisi, bu müzakerat neticesinde bir takım karar suretlerine göre Suriye mebusan meclisi Fransa ile ittifak arzu etmekte fakat aynı zamanda kendisinin tasdik ettiği muahede metninin idamesine azımlık bulunmaktadır. Fransız parlamentosu, Suriye ile ittifakı reddetmekte serbest olabilir, fakat Suriyenin istiklâli-

ne olan tabii hakkını tanımsamamız edemez. Suriye mebusan meclisi, Fransız parlamentosunun anlaşılır hiç bir sebep olmadan tahhütlere sadakat göstermemesine tenkid eder. Meclis, Suriye hükümetini iktidarı ele almışta davet eder. Mebusan meclisi, kendi istinâ kabul etmediği her türlü tahhütlere serbest bulunduğunu beyan eder.

Mebusan meclisi aynı zamanda, memleketin bazı noktalarında karışıklıklar olduğundan dolayı müteasirdir. Hükümeti bu karışıklıklara bir nihayet vermeğe davet eder. Mebusan meclisi bu meselede hükümetle aynı fikride olduğunu mügaheze eder.

Kısa Dış Haberler:

Londra, 2 — Noel yortusunu Fransada geçirmiş olan İngiltere Harbiye Nazırı B. Hore Belisha bugün buraya dönmüştür.

Atina, 2 — Başvekil Metakass, yillik dolayısıyla milletine hitaben bir mesaj neğmetmiş ve hararetli temennilerini bildirmiştir.

Başvekil, ordusuna, memurlara, işçilere ve millî gençliğe teşkilâtına da bir mesaj yollamıştır.

Tiran, — Kraliçe Jeraldin, dün 200 fakir çocuğa bir şey vermiş ve muhtelif hediyeyle elbise dağıtmıştır.

Gece sarayda büyük bir kabul resmi tertip olunmuş ve bu kabul resminde bütün nazırlar, mebuslar, kordiplomatik ve devlet yüksek memurları hazır bulunmuş.

Berlin — Hariciye Nazırı Von Ribbentropun kânuusani içinde Varşova'ya seyahat edeceğine dair çıkan haberleri salâhiyetler mehafili mebusunlar adanmaktadır. Bu hususta henüz hiç bir şey yoktur.

Londra, 2 — Salâhiyetler mehafiller, İngiltere Çekoslovak bankasının bu resmi devanına sağmen artık hiç bir İngiliz menfaatinin temil etmediğini beyan etmek tedirler.

Eni Maarif Vekili B. Han Ali Yücelin Tamimi:

Eni Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, vazifesine başlaması sebebiyle bütün maarif âlimine şu tamimî göndermiştir:

«Büyük millî gemimiz İslâmînin yüksek teveccühi ve sayın Başvekil Bayarın değerli itimad ve çabırıldığım Maarif lîgi vazifesine başladım. Umuma kuvvetli hamlenin bir hayat veren ekün ve büyük Türk sinio guür ve iradesini eden millî gefin dilerine uyarak Cumhu Malk Partisinin kültürlerinde tesahhüs ettiği herie hükümet proğzında yazılı esaslaraarak muhterem seleffet Arıkanın biraktığıet noktasından bir megalde bulunaca-

ve itina ile yapmaları aldığım bu mühim vazifemin başarmasında bana büyük güven vermektedir.

Maarif teşkilâtımızın bütün mensuplarına emeklerinin karşılığı olarak büyük muvaffakiyetler dilerim.

Saffet Arıkanın veda:

Eski Maarif Vekili Saffet Arıkan da şu veda teminini göndermiştir:

«Şahit vaziyetimin sebebiyle vekâletten ayrıldığım şu anda bana üç buçuk yıldanberi bütün variklerle yardım etmiş olan kıymetli ve ferahhatli arkadaşlarıma içten gelen şükranlarını sunmağın zevkli bir vazife bilirim. Bâ-yük millî gemimizin emrinde tek vücut olarak hizmet etmiş olan büyük milletimizin güzide ve fedakâr ırfan rehberlerinin, milletimizin daima ve daima nurlanması ve yükselmesi uğrunda sayın hâlisimin gündüze kadar olduğundan daha fazla bir gayret ve ferahhatle yardım edeceklerine emnim. Cümlelezi şükranlarını sunar ve eşsiz başarılar dilerim.»

Mebus Seçimleri Yapıldı.

Ankara, — Haç olan Bolu, Çankırı, Kayseri, Samsun, Bursa, Antalya, Burdur, İzmir, Siirt, Muğla, Ankara, İstanbul sayılabilecekleri için 31-12-938 cumartesi günü yapılan seçimlerde C. H. Partisi namzetleri Fevzi Ökçer, Hüseyin Cahit Yalçın, Sadettin Serim, Fahri Engin, Naci Tınaz, Cezmi Erçin, Hasso Rıza Soyak, Reşat Mınaroglu, Naki Berkmen, Sadullah Güney, Arif Baytin, Kâzım Karabekir İtli fakla seçilmişlerdir.

Anadolu Kara Kış İçinde.

Ankara, 2 [Husul] — BirinciKanunun 29 nci maddesi ile Ankara'da esmeğe bağlı yarı fiyatına arınım izni Karadenizin garp tarafinda düşütle devam etmiştir. Orta Anadolu'da, bilhassa Bolu ve Bileikte kuvvetli kar yağışları olmuştur. Boluda kar 35 santimetre,

Merhum Necati için İhtifal.

Ankara, 2 [Husul] — İkinciKanunun ilk günü eski Maarif Vekili merhum Mustafa Necatinin ölümünün onuncu yıldönümü idi.

O gün Ankara'da bu münasebetle merhumun mezarı başında bir ihtifal yapılmış ve inkılâpçı vekilin maarif sahainde yaptığı mühim hizmetler anılmıştır.

Aynı günün gecesi Ankara Gazi Terbiye Enstitüsünde de bir «Necati gecesi» tertip edilmiştir.

Zelzele İzmirde de Hissedildi.

Ankara, 2 [A.A.] — Dün gece saat 6.41 de İzmirde şiddetli bir yer sarsıntısı olmuştur.

Bileikte 15 dir. Ulaşıla, Ankara gibi bazı yerlerde karın 6. santimetreye kadar düştüğü vardır. Bursa meteoroloji istasyonunun bulunduğu yerde kar 90 santimetredir.

Ek:20 Balıkesir Kız Orta Mektebi törende. MEB Atatürk Eğitim Müzesi, Çeşitli İller Albümü, D-661, No114.

Ek:21 Balıkesir Atatürk Parkı Kartpostali 1938.

Ek:22 Cumhuriyetin İlanının 14. Yılında Cumhuriyet Bayramında Milli Kuvvetler Caddesinde kurulan Tak

Ek:23 Osmanlı Bankası Balıkesir Şubesi

Ek:24 İdmançılar Mahveli Giriş Takı

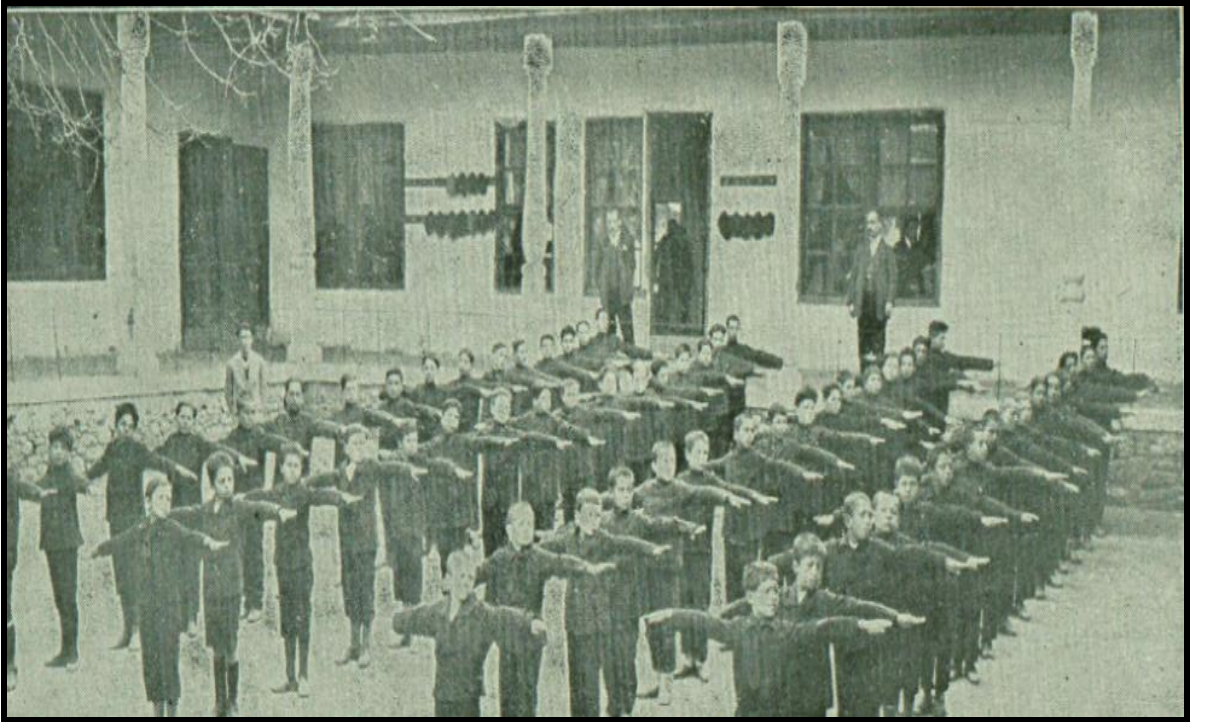
**Ek: 25 Atatürk ve İran Şahı Rıza Pehlevi Balıkesir Hükümet Konağından Çıkarken.
(24-25.06.1934 Balıkesir Ziyareti.)**

Ek:26 Ali Şuuri Mektebi Öğrencileri

Ek: 27 Ali Şuuri Mektebi Öğrencileri Spor Yaparken...

Ek: 28 Atatürk Parkı

Ek: 29 Atatürk Parkı

KAYNAKÇA

1- Arşiv Belgeleri

A-Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA. BEO. , 3717/278743, 29 S.1328

BOA. ŞD.1549/69

BOA. TT. d.nr.153, s.4-30.

BOA. BŞS. 696, s.8a-2.

BOA. Y.PRK.BŞK. 65/19, 1319

B- Cumhurbaşkanlığı Arşivi

BCA. 30-1-0-0,66,414,2,Dosya Ek: E5

BCA. 30-1-0-0,2,15,5,Dosya Ek:A2

BCA. 30-10-0-0,160,126,9.

BCA. 30-10-0-0,119,839,09.99B.

BCA. 30-10-0-0,839,09.99B.

BCA. 30-10-0-0,159,113,19,Dosya Ek:165.

BCA. 30-10-0-0,155,94,4.

BCA. 30-11-1-0,223,18,8.

BCA. 30-18-1-1,14,44,19,Dosya Ek:176.8.

BCA. 30-18-1-1,18,27,7.

BCA. 30-18-1-1,24,23,13.

BCA. 30-18-1-2,10,26,9,Dosya Ek:76-71.

BCA. 30-18-1-2,28,37,4,Dosya Ek:76-1966

BCA. 30-18-1-2,29,45,2,Dosya Ek:176.86

BCA. 30-18-1-2, 237,49,20.

BCA. 30-18-1-2,46,50,2.

BCA. 30-18-1-2,49,77,1.

BCA. 30-18-1-2,57,67,19,Dosya Ek: 52-36

BCA. 30-18-1-2,85,98,13.

BCA. 30-18-1-2, 90,31,1,Dosya Ek:199-75.
BCA. 30-18-1-2,98,24,3.
BCA. 30-18-1-2,97,129,20.
BCA. 30-18-1-2,98,39,10.
BCA. 30-18-1-2,118,96,20.
BCA. 30-18-1-2,125,33,12.
BCA. 30-18-1-2,126,63,5.
BCA. 30-18-1-2,131,8,4.
BCA. 30-18-1-2, 131,30,15,Dosya Ek:10-795.
BCA. 30-18-1-2,132,38,19.
BCA. 30-18-1-2,134,110,17,Dosya Ek:10-962.
BCA. 30-18-1-2,138,108,10,Dosya Ek: 12.57.
BCA. 30-18-1-2,139,38,2,Dosya Ek:10-125.
BCA. 30-18-1-2,140,68,19.
BCA. 30-18-1-2,140,72,4.
BCA. 30-18-1-2,140,74,6,Dosya Ek:10-252.
BCA. 30-18-1-2,141,113,9,Dosya Ek:10-372.
BCA. 30-18-1-2,141,117,8,Dosya Ek:10-418.
BCA. 30-18-1-2,144,82,13.
BCA. 30-18-1-2,129,48,14,Dosya Ek:68-61.
BCA. 30-18-1-2,140,77, 9.
BCA. 490-0-0,1044,1011,1,Dosya Ek:5.Büro.
BCA. 490-1-0-0, 201,794,5,Dosya Ek:5,1.Büro.
BCA. 490-1-0-0,624,49,2.
BCA. 490-1-0-0,595,58,3,Dosya Ek: 3.Büro.
BCA. 490-1-0-0,574,406,1.
BCA. 490-1-0-0,1666,801,1,Dosya Ek:13.Büro.
BCA. 490-1-0-0,1623,627,1,Dosya Ek:13.Büro.
BCA. 490-1-0-0,1215,36-1,Dosya Ek:8.Büro.

BCA. 490-1-0-0,1667,805,1,Dosya Ek: 13.Büro.
BCA. 490-1-0-0, 981,805,1,Dosya Ek:5.Büro.
BCA. 782.00/10-1552,1952:E.19-20.
BCA. 782.00/10-1552,1952: E.19-21. Ek 2,3 ve 4.

2- Resmi Yayınlar

Meclis Zabıt Cerideleri, Mazbata ve Düsturlar

Düstur,3.Tertip, C.6.

Düstur,3.Tertip, C.14.

TBMM, *TBMM Zabıt Ceridesi*, Yıl: 1923, C.1.

TBMM, *TBMM Zabıt Ceridesi*, Yıl: 1935, C.4.

TBMM, *TBMM Zabıt Ceridesi*, C.17, 1.11.1952:10.

TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem 1, C.1, 17.05.1933.

TBMM, *1959 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası*.

TBMM, *1960 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası*.

Kanun, Kararname, Talimatnameler

Mebusan İntihabadına Mahsus Talimatname.(1335). 7 Teşrin-İ Evvel 1335, 7 Ekim1919.

Mebusan İntihabadına Mahsus Kararname. (1335). 7 Teşrin-İ Evvel 1335, 7 Ekim1919.

Resmi Gazete

T.C. Resmî Gazete, 3958, 13 Temmuz 1938, Hükûmetçe Ziraat Bankasına Mubayaa Ettirilecek Buğday Hakkında Kanun (1932). Toprak Mahsulleri Ofisi Kanunu,
T.C. Resmî Gazete, 26 Ocak 1940 S.4417

3- Süreli Yayınlar, Gazete ve Dergiler

A-Gazeteler

Ateş

Balıkesir Ekspres

Balıkesir Postası

Balıkesir Politika

Cumhuriyet

İzmir'e Doğru

Karesi

Milliyet

Ses

Türk Dili Gazetesi

Ulus

Zafer

Yeni Haber

Zafer-i Milli

B- Dergiler:

Aydın Tarihi Dergisi

Gençler Yolu Dergisi

Kaynak Dergisi

Mavi Yeşil Dergisi

4-Kitaplar

Akpınarlı, K. Kani, *Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi*, Kent Arşivi Yayınları, Balıkesir, 2009.

Akyüz, Yahya, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1988.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, C.II, ATAM Yay. Ankara 1997.

Balıkesir Belediyesi, *Balıkesir Belediyesi 1923-1973 Çalışma Envanteri*.

Balıkesir Belediyesi, *Balıkesir Belediyesi 1950-1955 Çalışmaları Fotoğraf Albümü*.

Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Balıkesir Kent Tarihi*, (Kolektif), Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Balıkesir, (Basım Tarihi Yok).

Balıkesir Kültür Direktörlüğü, *Balıkesir 1937-1938 Kültür Yıllığı*, Balıkesir Kültür Direktörlüğü Yay. , İstanbul,1938.

- Balıkesir Ticaret Odası, *Balıkesir Ticaret ve Sanayi Odası Salnamesi*, Hüsnü Tabiat Matbaası, 1926 İstanbul.
- Balıkesir Ticaret Odası, *Balıkesir Ticaret Odası 10. Yılda*, BTO Yayınları, Balıkesir, 1933.
- Balıkesir Ticaret Odası, *Balıkesir İktisat Kılavuzu*, Balıkesir Ticaret Odası Yayını No:5, İstanbul, 1957.
- Balıkesir Valiliği, *Balıkesir 1967 İl Yıllığı*, İstanbul, Çelik Cilt Matbaası, 1969.
- Balıkesir Valiliği, *Balıkesir 1973 il Yıllığı*, Dizer konca Matbaası, Balıkesir, 1973.
- Balıkesir Valiliği, *T.C.nin 75.Yılında Balıkesir*, Ankara, 1999.
- Balıkesir Vilayeti 1931-1932 Senesi Meclisi Umumi Mukarreratı*, Balıkesir Vilayet Matbaası, 1933.
- Baran, Tülay Âlim, *Vasıf Çınar ve İzmir'e Doğru Gazetesi Yazıları*, Arma Yayınevi, İstanbul, 2001.
- _____, *Mustafa Necati'nin Söyledikleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2008.
- Bayar, Celal, *Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Giriş, C.5*. Baha Matbaası, İstanbul 1967.
- Bilgin, İsmail, *Modernleşmenin ve Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyetin İmarı, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, s. 255-272, Ed. Yıldız Sey, T. İş Bank. Kült. Yay. ve Tarih Vakfı ortak Yay. , İstanbul 1998.
- Çantay, Hasan Basri, *Kara Günler ve İbret Levhaları*, (Hazırlayan: Yusuf Akgül), Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006.
- Çalışkan, Niyazi Ahmet, *Balıkesir Devlet Hastahanesi Tarihçesine Kısa Bir Bakış*, Balıkesir Postası Matbaası, Balıkesir, 1956.
- Denker, Bedriye Tolun, *Balıkesir Ovasında Yerleşme ve iktisadi Faaliyetler*, İstanbul, 1970
- Egli, Ernst, *Balıkesir Şehir Plan Notları*, 1944.
- DİE, *1927 Sanayi Sayımı*, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Yayın No:584, Ankara 1969.
- Eren, Muharrem, *Mutasarrıf Ömer Ali Bey*, Zağanos Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.
- Ergin, Osman, *Türk Maarif Tarihi, c.1-2*, Eser Matbaası, İstanbul, 1977.
- Gazali, Mehmet, *Balıkesir Vilayeti Coğrafyası*, Vilayet Matbaası, Balıkesir, 1927.
- Hv. K. K. lığı, Tarihçe Şube Müdürlüğü, *Gönüllerden Göklere*, Ankara, 2005.
- İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.

- İlgürel, Mücteba, *Millî Mücadele’de Balıkesir Kongreleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul 1999.
- İller Bankası, *Belediyeler Yıllığı*, C.I. , Ankara, 1949,
- H.1305, Karesi Vilayeti, *Karesi Salnamesi*.
- H.1324, Matbaa-i Vilayet-i Hüdavendigâr, Hüdavendigâr *Salnamesi*.
- Kıpçak, M. Reşit, *Merhaba Balıkesir*, Balıkesir Belediyesi, Star Ofset Matbaacılık Ltd. Şti. İzmir, 1999.
- Kuruç, Bilsay, *İktisat Politikalarının Resmi Belgeleri, 2303 sayılı yasayla ilgili Ziraat Encümeni Mazbatası*, C.2. Ankara 1963.
- Mağmumi, Şerafettin, *Seyahat Hatıraları, Anadolu ve Suriye’de*, Matbaat’ül-fütuh, Kahire, (1327/1909), s.102-175.
- _____ *Bir Osmanlı Doktorunun Anıları, Yüz Yıl Önce Anadolu ve Suriye*, Çev. Cahit Kayra, Büke Yayınları, İstanbul, 2002.
- Mercangöz, Zeynep, Kitap Bölümü, “*Bizans Çağında Balıkesir*”, s.31-50, Bitek Kent *Balıkesir*, ed. Filiz Özden, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.
- Mutaf, Abdülmecit, *Salnamelere Göre Karesi*, Balıkesir, 2009.
- Ökçün, A.G, *Tarımda Çalışma ve Ekme Yükümlülüğü 1914-1922*, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Ankara, 1997.
- Orak, Hüseyin, *Türkiye Kılavuzu*, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul, 1946.
- TC. Orman Ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, *Orman Atlası*, Ankara.2015, s.10.
- Öden, Zerrin Günal, *Karası Beyliği*, Ankara 1999.
- Ömer Ali Bey, Ömer Ali Bey’in *Şiir ve Hatıra Defteri*.
- Özalp, Kazım, *Millî Mücadele (1919–1922)*, C.I, Ankara, 1988.
- Özdemir, Zekeriya, *Kuva-yı Milliye Hatıraları*, Balıkesir Valiliği Yayını, Ankara, 2003.
- Ramsey, W.M, *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, Ter: Mihri Pektaş, İstanbul,1960.
- Sevin, Veli, *Anadolu Arkeolojisi*, İstanbul, 2003.
- Su, Kâmil, *Balıkesir Civarında Yörük ve Türkmenler*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1938.
- Şapolyo, Enver Behnan, *Kuvayı Milliye Tarihi Gerilla*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1957.
- Şeremetli, Sıtkı, 1946-1960 İktidardan İhtilale Balıkesir’de DP Hareketi, Liva Yayınevi, Balıkesir, 2006.

- Şimşir, Nahide, *Balıkesir Şehri ve Tarihi Araştırmaları*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Tansel, Selâhattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.1*, İstanbul, 1991.
- T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928, Matbuat Müdüriyet-i Umumisi, 1928.
- Tulay, Ahmet Semih, *Genel Nümizmatik Sözlüğü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2001.
- Tuncer, Erol, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-1999)*, 1.Bs. Ankara, TESAV Yayınları, 2002.
- Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1926-1927*, Matbuat Müdüriyet-i Umumisi, 1928.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Karesi Meşâhiri*, Yayına Hazırlayanlar: Mehmet Sarı, Ahmet Karaman, Zağanos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayını, Balıkesir 1999.
- _____ *Karesi Vilâyeti Tarihçesi*, Yayına Hazırlayan: Abdülmecit Mutaş, Zağanos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayını, Balıkesir, 2000.
- _____ *Anadolu Beylikleri, Cilt II*, TTK Yayınları, TTK Yayınevi, Ankara 1984.
- _____ *Karesi İdadi- Sultani-Lisesine Mahsus Sâlnâme*, Dilek Matbaası, Balıkesir. 1339-1342.
- Veldet, Turan, 30. *Yılında Türkiye Şeker Sanayii, T. Şeker Fabrikaları Neşriyatı No.48*, Ankara 1958.
- Yurdakök, Abdullah, *Balıkesir'in Basın Tarihi, C.1*, Balıkesir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Balıkesir, 1991.
- Williams, Frederic, *Ege Medeniyetleri Tarihi*, Düşünen Adam Yayınevi, Çev. M. Kalaycıoğlu, İstanbul, 1993.
- Yazıcı, Nesimi, *Ocak 1898 Depremi ve Sonrası*, , Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayını, Ankara 2003.
- Yenal, Münir, *Balıkesir Spor Tarihi, 1918-1988*, Karınca Matbaası, İzmir, 1988.
- _____ *Münir Yenal'dan Mektup Var*, Balıkesir Postası Matbaası, Balıkesir, 1989.
- Yetkin, Çetin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, Karacan Yayınları, İstanbul, 1982.
- Yıldız, Gültekin, *Mapusâne Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012.

Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, *1920’de Balıkesir*, Balıkesir Valiliği Kültür Yayınları, Balıkesir, 1997.

5- Ansiklopediler

Komisyon, *Yurt Ansiklopedisi*, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1982, “Balıkesir Maddesi”, s.1102-1234.

İsmail Arar “Ayni, Mehmet Ali”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.4, 1991, s. 273-275.

Mücteba İlgürel, *TDV İA* “Balıkesir “ , Cilt V. , s. 12-14.

Zerrin Günel Öden, (2001), *İslam Ansiklopedisi*, ”Karesioğulları” C.24, s. 488-489.

6- Makaleler

Akarslan, Mediha, “Milli Mücadele Döneminde Balıkesir’de Kamuoyunun Oluşması ve Hey’et-i Merkeziye Karar Defteri”, *Atatürk Yolu*, 1996, Cilt 5, S.17, s.1-24.

Aliağaoğlu, Alpaslan, Yiğit, Yücel, “Balıkesir’de Şehrsel Toponomi: Cadde Adları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, S.30.

Alp, Nazmi, ”Cumhuriyetin ilk Yıllarında Balıkesir’de Dil ve Ağız Çalışmalarına Genel Bir Bakış”, *GAU, Journal of Social and Applied Science* 3 (5), 36-45.

Arıkan, Zeki, “Milli Mücadele’nin Bir Öncüsü: Mustafa Necati”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, DEÜ, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., C: 1, S.2, 1992, s. 51-85.

Arslan, Recep, “Atatürk’ün Balıkesir Ziyaretleri”, *Belgi Dergisi*, C.2, S.18, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2019/II, ss.1281-1300.

Aydın, İbrahim, Öztekin, Yusuf, “Kentsel Nüfusun Nefes Bahçeleri Mesire Yerlerine Bir Örnek: Değirmen Boğazı (Balıkesir)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, Volume: 3 Issue: 14 Fall 2010.

Ayhan, Aydın, “100 Yıl Önce Balıkesir’de Bir Ziraat Öncüsü Arvent Agaton Efendi”, *Ermeni Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.8, Kış 2003, s. 2-4.

Birol, Gaye, “Bir Batı Anadolu Kasabasının Modern Bir Kente Dönüşümünün Hikâyesi:1940-1960 Yılları Arasında Balıkesir’de İmar Etkinliklerine Genel Bir Bakış”, *Ege Mimarlık Dergisi*, 2004 / 3-51, s.10-16.

- Bozdağ, Erdal, “Yerel Bir Mecmua Örneği: Çağlayan Mecmuası (İnceleme - Fihrist)”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/1 Winter 2013, s.1071-1099.
- Cürebal, İsa, Efe, Recep, Soykan, Abdullah, Sönmez, Süleyman, “ Balıkesir kent merkezi yerleşim alanı ile jeomorfolojik birimler arasındaki ilişkinin CBS ve UA yöntemleriyle belirlenmesi.”, *Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu-2008*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Troia Kültür Merkezi, Çanakkale.
- Çevik, Zeki, “Çanakkale Savaşı’nın Yakın Bir Kentin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayatına Etkileri: Balıkesir Örneği (1914-1918)”, *Yeni Türkiye Dergisi, Çanakkale Özel Sayısı*, Yıl: 21, S.65, s.1033- 1060, (Ankara Ocak-Şubat 2015)
- Çevik, Zeki, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Kahve İhtikârının Balıkesir’e Yansımaları”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:15, S.28 (1), Aralık 2012, s.111-128.
- Karakaş, Ömer, “Balıkesir’de Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Teşkilatlanması ve Belediye Seçimleri (1930)”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/5 Spring 2013, p. 357-375.
- Özsarı, Mustafa, "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Balıkesir’in Sosyal ve Kültürel Durumuna Genel Bir Bakış”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, c. XIII, nr.1, İzmir: 2007.
- Özsarı, Mustafa, “Atatürk Döneminde Balıkesir’de Tiyatro”, *Akademik Kaynak*, 2 (3) Mayıs 2014, 37-64, s.40-41.
- Polat, Nâzım, H., “Doktor Şerafettin Mağmumi Balıkesir’de.”, *Uluslararası Balıkesir’e Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu 7-8 Kasım 2013*, Balıkesir, Ed: Şenol Çelik - Serdar Genç.
- Sarıkoçuncu Değerli, Esra, Karakuzu, Hasan, *Akademik Bakış Dergisi*, S.57, s.313-342, Eylül-Ekim 2016 *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* ISSN:1694-528 X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat–Kırgızistan <http://www.akademikbakis.org>.
- Satılmış, Selahattin, “Osmanlı’da Bandırma-Soma Demiryolu Hattının Kuruluşu”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Ağustos 2016, C.2, S.2, s.157-185.
- Sönmez, Ali, Çalışkan, Vedat, “Osmanlı Döneminden Günümüze Çanakkale Panayırıları”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Kasım 2018, C.6, S.15, s.53-71.

Söylemez, Adnan, “Bir Yerel Hizmet Birimi Olarak İtfaiye’nin Tarihi”, *Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, C.15 S.2,s.29-47.

Şahin, Cemile, “Çanakkale Savaşları’nın Eğitim ve Öğretim Üzerindeki Etkisi: Karesi İdadisi ve Sultanisi Örneği”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2012, S.26, s.7-20.

Şahinkaya, Serdar, “Cumhuriyetimizin İlk Sanayi Sayımı 1927: “Bir Hesaplaşma Hazırlığı” *Çalışma ve Toplum (21. Yüzyıl İçin Planlama Grubu)* Yıl: 2019 C.1, S.60, s.179-207.

Şimşir, Naşide, “XIX. Yüzyılda Balıkesir Abahanesine Bağlı Karasi Livasındaki Kıldonlu Aşireti’nin Coğrafik ve Demografik Özellikleri”, 15 -17 Eylül 2014’de düzenlenen XVII. Türk Tarih Kongresi’nde sunulan bildiri.

Tataç, Ziya, “Olaylara Bakış, Nisan 1953, Ulaştırma Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, s.120, Yıl 11, Haziran 1953, s.184.

Tuğluoğlu, Fatih, “Türkiye’de Sıtma Mücadelesi (1924-1950),” *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, S.32, 2008, s.351.

Ülkülü, Orhan, *Güncel Gastroenteroloji Dergisi*, S.18/4, Aralık 1914, s.480,483.

Yıldız, Özgür, “Osmanlı Hapishaneleri Üzerine Bir Değerlendirme: Karesi Hapishanesi Örneği”, *Akademik Bakış*, Cilt 9 S.17 Kış 2015, s.98.

Yurtoğlu, Nadir, “Haberleşme Sektörünün Önemli Bir Teşekkülü: Milli Mücadele Döneminden 1960 Yılına Türkiye’de Posta, Telgraf ve Telefon (PTT) Teşkilatı (1920-1960)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 32 (2016):47-104.

Yurtoğlu, Nadir, “Kalkınmanın Önemli Bir Unsuru, Kuruluşundan 50.Yılına Türkiye’de Çimento Sanayi (1910-1960)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 31 (2015).

7- Tezler

Akalan, Ali Osman, *Bir Kurum Olarak Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları Tarihi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2010.

Altun, Aslı, *Türkiye’de Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Örgütlenmesi*, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay 2006.

Avcı, Sedat, *Türkiye’de Şeker Sanayii*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 1991.

- Aydın, Fatma, *DP İktidarı Uygulamalarının Bir Taşra Kenti Basınına Yansımaları: Balıkesir Örneği (1950-1960)*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2014.
- Aydoğmuş, Ezgi, *Atatürk Dönemi Tarım Politikalarının Balıkesir'deki Uygulamaları (1923-1938)*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2017.
- Aykanat, Mehmet, *1923-1938 Döneminde Türk Tarım Politikası*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
- Bolat, Bengül Salman, *Milli Bayram Olgusu ve Türkiye’de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923–1960)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi. Ankara 2007.
- Gülen, Engin, *Kurtuluş Savaşı Yıllarında Balıkesir*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2007.
- Hocaoğlu, Beycan, *Bulgaristan’dan Türkiye’ye Yönelik Göçler ve Göçmen Yerleşme Alanlarında Sosyo-Ekonomik ve Mekânsal Özellikler*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 2011.
- Işık, Ergün, *Orta Büyüklükteki Anadolu Kentlerinde Tarihi Kent Kesimleri İle Çevre Alanlarının Korunma ve Geliştirilmesi İle İlgili Bir Yöntem Araştırması-Balıkesir Kenti Tarihi Kent Kesimi Örnek Çalışması*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 1993.
- İskender, Betül, *Mahalli idarelerin kuruluş sürecinde Balıkesir Belediyesi (1864-1922)*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2009.
- Korkmaz, Sami, *Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Balıkesir’de Sosyal Hayat*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2006.
- Öntuğ, Mustafa Murat, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Konya 2003.
- Özdemir, Abdülkadir, *Türkiye’de Çok Partili Dönemde Seçim Sistemleri ve Siyasal İstikrar*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2014.

Sevim, Sezai, *XVI. Yüzyılda Karesi Sancağı*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993.

Tekdurmaz, Başak, *Balıkesir Halkevi Çalışmaları ve Kaynak Dergisi'nin Sistematik İndeksi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2004.

Türk, Mustafa, *Antikçağda Mysia ve Arkeolojisi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2008.

Türk, Mustafa, *Balıkesir Çevresinde Hadrianoutherai Örneğinde Eskiçağ Kentleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2019.

Uygun, Kamil, *Karesi İdadisi ve Sultanisi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2006.

Üçışık, Süheyla, *Bandırma Şehir Coğrafyası*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1998.

Ünlüyol, Aynur, *Şeriyye Sicillerine Göre XVIII. Asrın İlk Yarısında Balıkesir (1700-1730)*. Basılmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1995.

8- Elektronik Kaynaklar

<http://www.balikesir.gov.tr/gorev-yapmis-valilerimiz>

<http://www.balikesir.gov.tr/hukumet-konagi-tarihi>

<https://www.balikesir.bel.tr/kurumsal/baskanlarimiz>

http://www.balikesir-baski.gov.tr/index.php?su_kaynaklari=0

<http://sbe.Balikesir.edu.tr/dergi/edergi/nf2010/makale/c12s22m5.pdf>. Fuat, Özer, Balıkesir Erkek Öğretmen Okulu Tarihi (1910–1932),

<https://balikesirobm.ogm.gov.tr/Sayfalar/Kurulusumuz/GenelBilgiler.aspx>.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Doğum Tarihi :

Medeni Durumu :

Eğitim :

Lise :

Lisans :

Yüksek Lisans :

Çalıştığı Kurumlar. :

1992-2018 :

2019-.